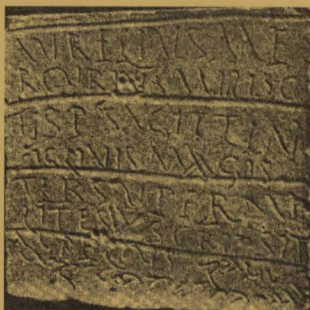

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
BIBLIOTHECA THRACOLOGICA
XXVI

ION STÎNGĂ

VIATA ECONOMICA LA DROBETA
ÎN SECOLELE II-VI p.Ch.

București 1998

VIAȚA ECONOMICĂ LA DROBETA
ÎN SECOLELE II-VI p.Ch.

LA VIE ÉCONOMIQUE DE DROBETA
DURANT LES SIÈCLES IIème - VIème ap. J.-C.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru
schimb, precum și orice corespondență,
se vor trimite Colegiului de redacție pe adresa:
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE,
70626, strada Schitu Măgureanu 1,
București - România
Tel./Fax (04) 01 3120322

Editat de : VAVILA EDINF SRL
Tipărit la: SEMNE '94
ISBN: 973-98829-4-3

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
INSTITUTUL ROMÂN DE TRACOLOGIE
BIBLIOTHECA THRACOLOGICA
XXVI

ION STÎNGĂ

**VIATA ECONOMICA LA DROBETA
ÎN SECOLELE II-VI p.Ch.**

București 1998

CUPRINS

Prefață	7
I. SCURTĂ INTRODUCERE GEOGRAFICO-ISTORICĂ	11
II. DROBETA - IMPORTANT CENTRU ECONOMIC	
AL PROVINȚIEI DACIA	31
1. Drumurile terestre ale Drobetei	32
2. Circulația navală pe Dunăre. Porturi și amenajări portuare în preajma Drobetei	45
III. AGRICULTURA ȘI CREȘTEREA ANIMALELOR	53
IV. PRODUCȚIA MEȘTEȘUGĂREASCĂ	57
1. Resurse materiale și organizare	57
2. Exploatarea și prelucrarea pietrei	60
3. Prelucrarea lutului	71
- Materiale de construcție. Cărămidării	71
- Olăritul	79
4. Prelucrarea metalelor	96
- Prelucrarea fierului	97
- Prelucrarea bronzului	105
- Prelucrarea plumbului	112
- Exploatarea și prelucrarea osului	114
- Exploatarea și prelucrarea lemnului	120
- Colegii profesionale	122
V. COMERȚUL	125
VI. CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN DROBETA ȘI TERITORIUL SĂU ÎNTRE SECOLELE I - VI p.Ch.	143
VII. CONCLUZII	209
VIII. BIBLIOGRAFIE	219
RÉSUMÉ	241
LÉGENDE DES ILLUSTRATIONS	267
ILUSTRĂȚII	271

Avant-propos	7
I. COURTE INTRODUCTION GÉOGRAPHICO-HISTORIQUE	11
II. DROBETA - UN CENTRE ÉCONOMIQUE PUISSANT DE LA PROVINCE DE DACIE	31
III. CULTURE CÉRÉALIÈRE ET ÉLEVAGE DU BÉTAIL	53
IV. PRODUCTION ARTISANALE	57
V. COMMERCE. RELATIONS COMMERCIALES DE DROBETA	125
VI. CIRCULATION MONÉTAIRE À DROBETA ET DANS SON TERRITOIRE DURANT LES SIÈCLES Ier-VIe ap. J.-C. ..	143
VII. CONCLUSIONS	209
VIII. BIBLIOGRAPHIE	219
RÉSUMÉ	241
LÉGENDE DES ILLUSTRATIONS	267
ILLUSTRATIONS	271

Prefață

Locul pe care dacii și, după ei, romanii l-au numit Drobeta, iar astăzi este identificat cu orașul Turnu Severin, a avut întotdeauna o deosebită importanță datorită poziției sale geografice, de punct de trecere între cele două maluri și de ieșire a Dunării din văltoarele Cazanelor. Datorită acestei împrejurări, punctul în care astăzi se află orașul (iar în antichitate castrul și orașul roman Drobeta) a prezentat un interes deosebit pentru toate grupurile de oameni care s-au așezat în această zonă, altfel bogată în resurse de subzistență, și a constituit adesea nucleu pentru importante așezări concentrice, controlând traficul de pe Dunăre precum și cel care traversa fluviul. Este firesc, așadar, ca vestigiile vechilor așezări să fie nu numai abundente dar și deosebit de interesante, atestând pe de o parte locuirea îndelungată și mereu reînnoită a punctului, iar pe de alta întâlnirea frecventă a curentelor economice - mai propriu comerciale - dar și culturale. Ca atare, încă din epoca modernă, a atras atenția atât a militarilor și politicienilor, cât și a erudiților și umaniștilor. Din acest punct de vedere, este ilustrativ cazul lui L. F. de Marsigli (1658-1704), conte italian, erudit umanist, inginer și arhitect, intrat în serviciul Imperiului Habsburgic, unde a dobândit rangul de colonel de geniu, și care ne-a lăsat primele relevee și note sistematice cu privire la ruinele romane și medievale de la Turnu Severin. În relativ aceeași perioadă, prin vocea cronicarului Miron Costin, cultura românească în curs de formare își revendica ruinele de aici ca pe niște dovezi perene ale romanității poporului și limbii române.

Întreg secolul al XIX-lea a constituit o perioadă de intense cercetări și căutări, cele mai multe fără prea multă metodă, în schimb cu mult entuziasm. Între ele, cele ale lui Grigore Tocilescu, de la sfârșitul secolului, sprijinite și pe releveele lui Pamfil Polonic, dau primele informații analitice cantitative, permițând comparații și încadrări cronologice și tipologice. Abia însă începutul acestui secol a văzut inițierea unor cercetări sistematice și de lungă durată, datorate "părintelui arheologiei severinene", Alexandru Bărcăcilă. Încurajat și îndrumat de Vasile Pârvan, acesta a atacat cu mijloace corespunzătoare și printr-un demers continuu, de lungă durată, cele două obiective principale ale arheologiei severinene - castrul Drobeta și cetatea Severinului, fără să neglijeze nici alte monumente de care, de altfel, este prină întreaga arie a orașului actual. Fără îndoială, forțele științifice ale lui Alexandru Bărcăcilă au fost de multe ori depășite de amploarea și complexitatea obiectivelor abordate. Aceasta însă nu umbrește cu nimic meritele de pionier al cercetării arheologice locale ale acestuia. Mai mult, trebuie adăugat că această cercetare a fost dublată de grija deosebită pentru descoperiri, același Alexandru Bărcăcilă luând inițiativa construirii Muzeului Regiunii Porților de Fier precum și pe aceea a executării primelor lucrări de

conservare-restaurare a ruinelor romane - și medievale - aduse la lumină în urma săpăturilor. Un rol hotărâtor în dezvoltarea cercetării arheologice privind epoca romană avea să joace intervenția în 1930-1932 a lui Grigore Florescu. Acesta a venit cu proceduri de analiză topografică și stratigrafică a descoperirilor, de natură să clarifice problematica atât de complexă a castrului. Tot Grigore Florescu avea să inițieze în 1958 reluarea săpăturilor la castru, continuate după moartea lui, în 1960, de echipa încheată de el în acest scop și compusă din Mișu Davidescu, Mihail Gușiță și Radu Florescu.

Această reluare a săpăturilor a constituit punctul de plecare al bogatei și complexe activități a lui Mișu Davidescu, cel care, în calitatea sa de director al Muzeului Regiunii Porților de Fier (1959-1990), a inițiat, condus și finalizat cu succes ample campanii de săpături atât la castru cât și în municipiul roman Drobeta, la cetatea medievală, precum și în împrejurimile orașului, în nenumărate puncte. De asemenea, tot Mișu Davidescu este cel care a inițiat și asigurat executarea lucrărilor de conservare-restaurare la castru, la terme, la piciorul Podului lui Apollodor din Damasc - din păcate, rămase neterminate, precum și, ultimul dar nicidecum mai puțin important, realizarea în forma actuală a Muzeului Regiunii Porților de Fier - unul dintre cele mai bogate și mai frumoase din întreaga țară.

Nu trebuie trecută cu vederea nici contribuția lui Dumitru Tudor, cel care, pe lângă vehicularea și integrarea informației arheologice-istorice privind Drobeta în amplele sinteze despre Oltenia romană ce i se datoresc, are meritul de a fi valorificat și pus în circulație informațiile uitate privind portul roman de la Drobeta.

Este evident că o atât de bogată activitate de cercetare a generat numeroase probleme și că, mai ales, a ridicat multe semne de întrebare cu privire la alte vestigii și descoperiri din împrejurimi, cu atât mai mult cu cât și zona înconjurătoare a orașului roman și medieval abundă în vestigii de prim rang, de n-ar fi să amintim decât Brazda lui Novac și fortificațiile de la ieșirea Cazanelor de la Dierna- Orșova până la Hinova. Toate acestea au determinat noi și noi cercetări, mărinind continui volumul de informații, cerând alte sinteze și publicații de ansamblu. În acest domeniu trebuie semnalată activitatea stăruitoare a lui Mișu Davidescu, care a încercat să sintetizeze rezultatele datorate activităților de cercetare pe care le-a condus sau la care a participat, în trei lucrări distincte și în mai multe articole și rapoarte de săpătură (unele în colaborare). Dar necesitatea unei lucrări care să adune analitic și sistematic întreaga informație - până la ultimele cercetări, adesea deosebit de interesante - și să cuprindă nu numai datele rezultate din cercetările arheologice efectuate în raza orașului ci și pe cele corelative din împrejurimi, devenea din ce în ce mai evidentă. Este ceea ce și-a propus să realizeze dl. Ion Sfîngă, actualul director al Muzeului Regiunii Porților de Fier.

Între timp, uriașele lucrări hidrotehnice din zona Cazanelor au generat

cercetări complexe privind toată zona înconjurătoare de pe ambele maluri ale Dunării, cercetări în cadrul cărora un rol proeminent au jucat C.S. Nicolaescu-Plopșor și Dardu Nicolaescu-Plopșor și, de asemenea, s-a afirmat ca tânăr cercetător actualul director al Institutului Român de Tracologie, dl. dr. Petre Roman. În acest context, descoperirile de pe țărmul sârbesc au adus foarte multe elemente noi, între care nu cele mai puțin importante au fost cele privind perioada târzie a Imperiului Roman, precum și multiplicarea vestigiilor de instalații portuare. Faptul că dl. Stîngă nu numai că este la curent cu aceste cercetări și descoperiri dar le-a și folosit, integrând coerent informația corelativă în lucrarea Domniei sale constituie un merit de seamă al acesteia.

În sfârșit, dacă cercetările și descoperirile din castrul Drobeta au urmat o curbă de dezvoltare previzibilă, chiar dacă au adus foarte multe date noi, mai cu seamă în ceea ce privește perioada imperială târzie (sec. III-IV d. Chr.) și cea romano-bizantină (sec. V-VI), în schimb cercetarea orașului roman a rezervat multe surprize și, dacă unele aspecte de urbanistică provincială pot fi încă de pe acum definite, rămân încă multe necunoscute, pentru care însă cartea dlui Stîngă pot constitui un bun punct de plecare.

De fapt, cartea dlui Stîngă, rezultat al efortului intelectual nu numai al autorului, ci însumând aportul câtorva generații de cercetători care l-au precedat, vine să încununeze un proces cultural și științific care s-a dezvoltat neîntrerupt mai bine de un secol și jumătate, constituindu-se într-o tradiție. În cadrul acestei tradiții și drept o contribuție conștientă la ea trebuie înțeleasă cartea de față precum și efortul autorului.

Radu Florescu

I. SCURTĂ INTRODUCERE GEOGRAFICO-ISTORICĂ

Județul Mehedinți, așezat în partea de sud-vest a României, ocupă aproximativ 1/5 din regiunea istorico-geografică Oltenia. Hotarele naturale ale acestui teritoriu, la sud fluviul Dunărea, la nord munții Mehedințului, la vest râul Cerna, la est râul Motru, dau imaginea unui echilibru perfect atât geografic cât și economic, constituind factorul fundamental al locuirii omenești, încă din momentul sedentarizării sale (GEOGRAFIA 1969, 417). Este destul de dificilă încercarea de a stabili un raport plauzibil între evoluția peisajului fizico-geografic al regiunii și evoluția locuirii omenești. Puținătatea informațiilor, dar și lipsa unei metodologii clare de cercetare istorico-demografică, nu fac posibile aprecieri juste asupra acestui raport (EMANDI 1986, 31-44). Nu credem a fi lipsită de interes prezentarea sumară a unor considerații de ordin hidro-geografic, climă, sol, faună, floră și de demografie istorică, acolo unde este posibil.

Valea Dunării de mijloc, în aval de Gura Văii, străbate o zonă acoperită de cuverturi pliocene și cuaternare, puțin rezistente la eroziune, fapt ce a favorizat o lărgire considerabilă a văii, fenomen vizibil la Șimian, Hinova, Ostrovul Mare, Izvoarele, Gârla Mare, Vrata, Salcia (GEOGRAFIA 1969, 26). Datorită aportului sporit de aluviuni a fost posibilă apariția dunelor fosilizate chiar în perimetrul luncii, a unor zone neînundabile, chiar în cazul unor viituri mai mari (GEOGRAFIA 1969, 362). Este cazul dunelor fosilizate de la Izvoarele, Vrata, Salcia (GEOGRAFIA 1969, 26), dune presărate cu un bogat material arheologic ce datează din neolitic până în evul mediu dezvoltat. Permanentele mișcări ale dunelor de nisip fac imposibilă astăzi precizarea locului unei așezări. Cercetările noastre de la Salcia, punctul "Ferma Piscicolă", au dus la descoperirea unui frumos material arheologic datând din epocile romană, romană târzie și medievală timpurie. Toate au fost descoperite "în amestec", fără a se putea stabili stratigrafic un nivel de locuire (inedit). Numai în ultimii ani dunele au fost fixate prin plantații masive de pădure și viță de vie.

Zona Severinului, așezată imediat după defileu, a căpătat un caracter depresionar. Ea face legătura între sectorul de defileu și câmpia terasată a văii Dunării, câmpie ce începe de la Batoși. Între Hinova și Batoși, datorită înaintării Piemontului Getic până în Dunăre, locuirile vechi se întind până în marginea Dunării (vezi Ostrovul Corbului și Batoși). Datorită permanentei eroziuni a malului, iar mai recent datorită creșterii apelor în lacul de acumulare "Porțile de Fier II", stațiunile amintite mai sus au dispărut.

Caracterul depresionar al zonei Severinului i-a oferit acesteia câteva trăsături individuale.

În depresiune este o climă moderată, cu puternice influențe ale climatului sud-mediteranean, cu o medie anuală a temperaturii de 11,5°C, precipitații medii anuale de 750 mm/mp, cu un număr redus al zilelor cu zăpadă. În anotimpul rece în depresiune se produce invazia aerului cald venit dinspre sud-vest, ce duce la îmblânzirea climei și apariția precipitațiilor bogate (80-90 zile pe an plouă) (MONOGRAFIA 1960, 314).

Aspectul caracteristic al depresiunii se observă și în componența florei și faunei. Cu prilejul cercetărilor complexe în zona Porților de Fier, inițiate în 1964, au fost descoperite zeci și zeci de specii noi, necunoscute faunei și florei României (ATLAS 1972, 168-170).

Complexitatea și unicitatea zonei Porților de Fier, în tot ceea ce înseamnă forme de relief, climă, floră, faună, rezervații arheologice - au făcut să fie inițiat un proiect pentru transformarea Porților de Fier în parc natural (ATLAS 1972, 179-180; MOHAN, ARDELEAN, GEORGESCU 1993, 144-145).

În regiunile deluroase și colinare ale județului Mehedinți, predomină formațiuni puțin rezistente la eroziune, formate din straturi permeabile așezate pe straturi impermeabile. Fenomenul de eroziune montană a dus la apariția Piemontului Getic, străbătut de văi adânci și largi, direcționate spre sud, văi intens locuite.

Așa sunt valea Coșuștei și depresiunea Plovățului (MIHĂILESCU 1966, 164-165). Mai mult, pe sectorul mehedințean al Dunării, se găsesc șase insule cu întinderi variate, unde climatul de ostrov și condițiile naturale de siguranță au permis o locuire permanentă. Mai intens cercetate arheologic sunt Insula Banului, unde sunt urme de locuire din epipaleolitic până în evul mediu dezvoltat (ATLAS 1972, 196-200), fosta insulă Ada-Kaleh, Ostrovul Șimian, cu urme de locuire neîntreruptă din neoliticul timpuriu până în evul mediu (Gh. Popilian, M. Davidescu - cercetări inedite), Ostrovul Mare cu locuiri din epipaleolitic până în evul mediu dezvoltat (vezi harta arheologică a insulei). De asemenea, sunt semnalate pe Ostrovelul Mic și Ostrovelul Mare din dreptul localității Gruia, urme materiale aparținând epocii bronzului și dacică. De aici, în colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier se găsesc mai multe urne funerare aparținând culturii Gârla Mare și un colan din argint lucrat din bară torsionată, asemănător celor din tezaurul de la Bălăcița (Pl. CII). O cercetare de specialitate ar duce sigur la descoperirea și a altor urme materiale aparținând altor epoci.

Pe ostrovul din fața localității Gârla Mare, necercetat arheologic, au fost descoperite recent, pe botul din amonte al insulei, pe plaja Dunării Mari, urme materiale datând din neolitic până în evul mediu (I. Sîngă - cercetări inedite, 1994).

Toate aceste insule dunărene au oferit și oferă condiții favorabile locuirii omenești, nu numai economice ci și strategice.

Depresiunea Severinului, ea însăși luată ca un întreg, poate fi considerată ca o uriașă fortificație apărută natural. La circa 14 km de centrul depresiunii (orașul antic și cel modern se află plasate chiar în centrul ei) atât spre vest cât și spre nord și est, este apărută de dealurile Bahnei, Colibașului și Grădețului. Am insistat poate mai mult asupra depresiunii Severinului, pentru a nu fi nevoiți ca pe parcursul lucrării să facem mereu apel la condițiile deosebit de favorabile în care va lua naștere și se va dezvolta orașul antic Drobeta. Se impune cu această ocazie și o scurtă trecere în revistă a ceea ce a însemnat în timp cercetarea arheologică a orașului antic Drobeta, a propunerilor privind numele orașului, a apariției, evoluției și întinderii sale, a existenței sau neexistenței unei fortificații pe același loc sau în apropiere, nu neapărat al Drobetei dacice.

Numele vechii așezări dacice apare sub forme diferite în izvoarele scrise: Drubetis, Drub(eta), Drubeta etc. (TUDOR 1978, 170-171; DAVIDESCU 1980, 49; RUSSU 1981, 311). Fie că numele, într-o formă sau alta, apare în scrierile antice, fie că apare în diferite epigrafe, toate aceste atestări datează dintr-o perioadă mai târzie. Singura concluzie valabilă pe care o putem trage din aceste informații scrise este că orașul roman de mai târziu își ia numele de la vechea așezare dacică din zonă, fapt constatat și în cazul altor așezări romane din cuprinsul viitoarei provincii Dacia (Sarmizegetusa, Apulum, Romula (Malva) etc.).

În rest, nu există nici-o altă informație clară despre locul și natura așezării dacice. Adăugăm faptul constatat, că marile orașe ale provinciei, deși au preluat numele unei așezări dacice, nu s-au ridicat pe locul unei așezări dacice mai importante (GLODARIU 1987, 133).

Cercetări arheologice, vizând special perioada dacică în perimetrul actualului oraș Drobeta Turnu Severin și împrejurimi, au fost sumare și mai ales, întâmplătoare. În general, atenția specialiștilor și nespecialiștilor a fost atrasă de zidăria romană, vizibilă destul de bine până spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Prin urmare, informații despre locuirea dacică din preajma Severinului sunt rezultate, în general, ale unor cercetări arheologice privind perioada romană. O cercetare mai amplă asupra perioadei dacice pe Ostrovul Șimian a făcut, între 1933-1935, Dumitru Berciu (BERCIU 1939, 192). Între anii 1961-1965 un colectiv al grupului de cercetări complexe "Porțile de Fier", a inițiat tot pe Ostrovul Șimian cercetări de mai mare amploare, din care au rezultat și numeroase materiale aparținând perioadei geto-dacice, aflate în colecțiile muzeului severinean (Gh. Popilian, L. Rosu, M. Davidescu, cercetări inedite cf. DAVIDESCU 1980, 41 și nota 65; POPILIAN 1998).

Cele câteva bordeie dacice descoperite în perimetrul castrului Drobeta (DAVIDESCU 1980, 43-44), sau cele de la Schela Cladovei (BORONEANȚ-DAVIDESCU 1968, 255; DAVIDESCU 1980, 47), precum și cele câteva monede

descoperite întâmplător în perimetrul oraşului antic Drobeta (BENEA 1973, 711-715) sunt insuficiente pentru a trage nişte concluzii sigure privind natura aşezării (fortificaţie sau civilă) sau privind mărimea şi întinderea ei.

Informaţiile pe care le avem la îndemână până în momentul de faţă ne îndreaptă obligatoriu spre Ostrovul Şimian, unde este posibilă existenţa unei puternice aşezări dacice, ce beneficiază din plin de poziţia strategică naturală a insulei. Pe lângă cele 68 monede ale tezaurului descoperit întâmplător pe insulă (PREDA-DAVIDESCU 1974, 77-102), în susţinerea afirmaţiei noastre adăugăm alte descoperiri întâmplătoare, făcute pe parcursul anului 1993, ce constau din monede, fibule şi numeroase fragmente din brăţări din sticlă, produse de import (inedit - Muzeul Regiunii Porţile de Fier, fără nr. inv.).

Descoperirile arheologice mai vechi sau mai noi ne fac să bănuim existenţa pe Ostrovul Şimian a unei înfloritoare aşezări geto-dacice, amintită în izvoarele scrise. Se pare că traducerea cuvântului Drobeta prin "stejăriş" sau "stejăret" este cea mai plauzibilă (POGHIRC 1976, 30-33; DAVIDESCU 1980, 49), deşi alt autor găseşte în numele Drubetei rădăcina cuvântului autohton *druete*, tradus cu sensul de "lemn gros şi scurt", poate "arbore, copac" (RUSSU 1981, 311). Indiferent ce traducere acceptăm, cred că trebuie să căutăm locul anticei Drobeta undeva pe dealurile înconjurătoare unde şi acum sunt întinse păduri de stejar, şi nu pe insulă sau în lunca Dunării, unde au crescut şi cresc alte specii de arbori.

Aminteam mai înainte de poziţia strategică deosebită oferită depresiunii Severinului de culmile dealurilor înconjurătoare, toate propice existenţei uneia sau mai multor fortificaţii dacice. În apropiere, la circa 150 km spre vest, amintim fortificaţia de la Divici (GUMĂ-LUCA-SĂCĂRIN 1987, 192-218). Dealurile Bahnei şi Brezniţei spre vest şi nord-vest ar fi putut oferi din plin locul propice unei fortificaţii. Una dintre culmi se numeşte şi astăzi "Cetăpuia". Spre est, pe dealul Grădeşului, într-o bună poziţie strategică, a fost ridicată o fortificaţie medievală (DAVIDESCU, 1978, 114-123). La poalele Grădeşului a fost cercetată parţial, din păcate, o aşezare dacică cu zidărie din piatră şi podoabe din aur (cercetări realizate de Viorica Mihai, 1973). În arhiva muzeului severinean nu se păstrează nici-un document scris, desenat sau fotografiat privind aceste săpături. Spre nord-est depresiunea Severinului este închisă de dealurile Colibaşului. Pe unul dintre ele, cel mai bine apărat natural, este cunoscută încă dintre cele două războaie mondiale, dar necercetată, o fortificaţie dacică sub numele de la Bobaiţa (BERCIU 1939, 202). Dimensiunile ei sunt modeste în comparaţie cu bine-cunoscutele fortificaţii dacice. Forma ei este dată de configuraţia dealului, fiind aproximativ circulară, cu diametrul de 50-55 m. Spre nord, singura latură neapărată natural, au fost realizate două şanţuri de apărare la 50 m şi respectiv 100 m de cetăţuie. Şi acum, în centrul fortificaţiei se află o ridicătură ce apare ca un mamelon, unde posibil se găsea locuinţa şefului local (*acropolea*). Sub ea, pe o

terasă realizată artificial, lată acum de 6-7 m, se găseau probabil cele câteva locuințe ale meșterilor sau personalului ce deservea pe stăpânul local. La poalele dealului cetății, neapărată natural, s-au găsit urmele așezării geto-dacice (fragmente ceramice lucrate cu mâna și la roată, urme de chirpici și piatră de râu arsă). O cercetare mai atentă a dealurilor ar duce probabil la descoperirea altor fortificații de genul celei de la Colibași.

Și în privința momentului apariției orașului antic Drobeta, a fazelor sale de evoluție, a întinderii și incintei sale, informațiile pe care le avem până în momentul de față nu ne permit elaborarea unor concluzii definitive. O cercetare arheologică temeinică a orașului antic Drobeta nu a fost posibilă datorită amplasării orașului modern peste orașul antic. Cu mare greutate, se pare, numai ruinele castrului Drobeta au putut fi oarecum protejate (TUDOR 1978, 170). Prin urmare, ruinele castrului și podului de la Drobeta au stat mereu în atenția cercetătorilor.

Primele informații concrete asupra întinderii și formei incintei orașului se găsesc la Marsigli, care a lăsat și o schiță de plan (MARSIGLI 1744, 12-15, fig. 25-30), din care reiese că orașul ia naștere și se dezvoltă în jurul fortificației și al capului de pod (Pl. I/1).

Către sfârșitul secolului al XIX-lea, Tocilescu-Polonic întocmesc un alt plan al orașului, în mare, identic cu precedentul (TOCILESCU 1897, mss. 5135). Ambele planuri stabilesc limitele orașului antic între Ogașul Tăbăcarilor la est și Ogașul Fântânilor la vest (amândouă dispărute astăzi). În plus față de planul lui Marsigli, Tocilescu fixează și două turnuri circulare pe latura de nord (Pl. I/2).

Încercările ulterioare de a stabili limitele topografice ale orașului antic s-au făcut mai ales prin amplasarea în plan a descoperirilor întâmplătoare din perimetrul propus al orașului antic, dar mai ales al necropolelor orașului care, tot datorită întâmplării, sunt mult mai bine cunoscute (TUDOR 1978, 174-176; DAVIDESCU 1980, 93-100). Este limpede însă că limitele fixate de Marsigli, Tocilescu-Polonic și după ei de D. Tudor și M. Davidescu, sunt ale orașului de după Hadrian, mai precis din a II-a jumătate a secolului II și prima jumătate a secolului III, când orașul ajunge la cea mai mare înflorire economico-edilitară și implicit la cea mai mare extindere teritorială. Este bine cunoscută și motivată evoluția rapidă a Drobetei care, în foarte scurt timp, primește rangul de *municipium* și apoi *colonia*, ajungând unul din marile orașe ale provinciei (BĂRCĂCILĂ 1938; TUDOR 1978, 170-176; DAVIDESCU 1980).

Care ar putea fi situația topografică a Drobetei până la Hadrian care îi conferă titlul de *municipium* (IDR II, 1-2) și care poate fi considerat momentul cheie al rapidei dezvoltări a orașului? Un răspuns cât de cât plauzibil poate fi oferit tot de descoperirile arheologice întâmplătoare, făcute în timp în perimetrul orașului antic. Ne propunem o succintă trecere în revistă a acestor descoperiri,

oprindu-ne mai ales asupra naturii lor (morminte, monumente funerare, zidărie etc.) și, acolo unde există informații și asupra încadrării lor cronologice.

O primă încercare de a delimita două faze în evoluția Drobetei civile a fost făcută de Tiberiu Anastasescu, pentru puțină vreme muzeograf la Muzeul Regiunii Porților de Fier (ANASTASESCU 1971, 426-427).

La circa 200 m vest de castru, în curtea Tribunalului Turnu-Severin, Al. Bărcăcilă a descoperit, între cele două războaie mondiale, două monumente funerare (BĂRCĂCILĂ 1932, 231). Din păcate lipsesc alte informații ajutătoare privind contextul descoperirii lor, fapt ce ne face să bănuim că au fost aduse în acest loc dintr-una din necropolele Drobetei. Acest lucru poate fi confirmat de o descoperire întâmplătoare făcută în anul 1976. Cu ocazia construirii a două blocuri turn, peste stradă, vis-à-vis de locul descoperirii celor două monumente funerare, a fost descoperită zidărie romană, lucrată din pietre nefasonate legate cu mortar, groasă de 0,50 cm. Configurația zidurilor sugerează existența unei locuințe particulare. Din păcate cercetarea mai amănunțită a locului nu a fost posibilă (STÎNGĂ, cercetări personale inedite).

Prezența zidăriei în apropierea celor două monumente funerare poate sugera două posibilități: fie că monumentele funerare au fost aduse aici într-un moment necunoscut, fie că ele sunt anterioare zidăriei.

Foarte important, fapt sesizat și de Anastasescu (ANASTASESCU 1971, 487), este un mormânt lucrat în casetă de cărămidă, acoperit cu lespede de piatră, descoperit în imediata vecinătate a castrului, în apropierea porții principale *dextra* (TUDOR 1978, 396). Topografic, el se aliniază presupuselor morminte din zona Tribunal, ambele puncte situate în stânga drumului ce pornea din *porta principalis dextra* a castrului spre Dierna.

În octombrie 1964, pe strada Independenței, între străzile Traian și Progresul (vezi planul actual), la circa 150 m de colțul nord-vestic al castrului, au fost descoperite alte două morminte deranjate de zidărie romană (ANASTASESCU 1971, 427). În piața Ghika, la circa 100 m de colțul nord-vestic al castrului, în anul 1970, Doina Benea a descoperit mai multe morminte, și ele deranjate de zidărie romană, și un mic cuptor pentru topirea metalelor (BENEA 1974, 169-178). În anul 1993, cu ocazia unor lucrări de canalizare, chiar în intersecția pieței Ghika, a mai fost descoperit un mormânt în casetă de cărămidă și el deranjat (STÎNGĂ, inedit). Alinierea acestor morminte din apropierea castrului, pe strada Independenței până pe strada Progresul, este legată de drumul ce pornea din castru, prin *porta decumana*, spre nord. Este limpede că toate aceste înmormântări nu se puteau face *intra-muros*, așa cum ne apar ele amplasate în panurile orașului antic propuse până acum (Pl. 2/2). În anul 1963, în piața aflată la capătul vestic al străzii Traian (fosta Bariera Craiovei), s-a făcut un sondaj de control care a constatat într-o secțiune lungă de 70 x 2 m trasată paralel și pe partea sudică a străzii Traian.

La capătul de vest al secțiunii, la adâncimea de 0,40 m, s-au găsit fundațiile unui zid gros de 0,75 m. Același zid a fost prins în anul 1965 pe latura nordică a străzii Traian, cu prilejul unor lucrări ale Teleconstrucției. E un zid masiv, din blocuri mari de piatră fasonată, cu dimensiuni de cca. 0,50-0,75 m fiecare. În prelungire ideală, spre sud, acest zid se îndreaptă spre colțul de nord-est al castrului. Autorul acestei cercetări consideră pe bună dreptate că acest zid a funcționat ca zid de incintă al primei faze de evoluție a Drobetei civile (ANASTASESCU 1971, 428). Interesant este faptul că, în manuscrisul autorului cu observațiile privind acest șanț al Teleconstrucției (manuscris pe care cu amabilitate ni l-a pus la dispoziție și care este mult mai amplu decât cel publicat), la intersecția străzii Independenței cu strada Traian, apare un zid similar cu cel din est ca tehnică de construcție, dar lat de 1,40 m, ce se îndreaptă spre sud (ANASTASESCU, manuscris). Acest zid ar putea fi latura de vest a primei faze a incintei Drobetei civile. Zidul estic este gros de numai 0,70 m pentru că această latură era apărată natural de fostul Ogaș al Tăbăcarilor. În același manuscris, la care vom mai reveni, se fac interesante aprecieri asupra unor construcții găsite între cele două laturi ale incintei. Se pare că limita nordică a primei faze de dezvoltare a Drobetei civile trece dincolo de strada Traian, până în apropierea străzii Progresul, nedepășind-o pe aceasta. Așa cum apare conturat în plan, traseul incintei primei faze de evoluție a Drobetei civile are o formă neregulată (un pentagon cu laturile inegale), incluzând o suprafață de cel mult 6 ha (Pl. 2/2).

Ca și în cazul multor așezări rurale sau urbane ce apar în cuprinsul provinciei Dacia, și apariția Drobetei ca așezare civilă este legată de existența unei fortificații (BENEA 1993, 270-271).

Este o certitudine faptul că Drobeta primește rangul municipal în timpul domniei lui Hadrian, aceasta în concordanță cu strategia generală, inițiată de împărat, de urbanizare intensivă a provinciilor (ROSTOVTSSEFF 1988, 262-263). Problema care se pune și care pare a nu-și găsi în momentul de față o soluție argumentată este următoarea: ce așezare a acces foarte rapid, este adevărat, la statutul municipal?

Visus-ul militar prefigurat de noi în nordul castrului nu putea întruni atributele unui viitor *municipium*, deși recent s-a emis ipoteza că viitoarea comunitate urbană municipală ar fi putut să apară printr-o evoluție rapidă a acestui *vicus*, evoluție favorizată de prezența permanentă a unor trupe în castru și a unor condiții generale deosebite (ARDEVAN 1998, 35). Prin urmare, trebuie să ne gândim la existența unei alte așezări, fie cea autohtonă (Drobeta dacică), fie a uneia nou înființată în apropierea castrului. Într-un capitol precedent am încercat să argumentăm existența Drobetei dacice, undeva pe dealurile din apropiere. Revenind la informațiile arheologice privind existența Drobetei dacice sub viitorul oraș roman, subliniem de data aceasta că ele sunt foarte dispersate pozițional

(Ostrovul Șimian, castrul Drobeta, orașul Drobeta, Schela Cladovei) iar cronologic se eșalonează din secolul III a. Ch. până în secolul I p. Ch.

Despre existența unei așezări romane în apropierea castrului în secolul I și primele două decenii ale secolului al II-lea avem iarăși informații sumare. Profesorul R. Florescu ne-a sugerat, pe bună dreptate, o analiză mai atentă a anumitor scene de pe Columnă, scene legate de cel de-al II-lea război de cucerire a Daciei (și mulțumim). Este vorba de interpretarea scenelor XCVIII - C (F. B. FLORESCU 1969, pl. LXXXV-LXXXVI). Primele două scene sunt legate de momentul inaugurării podului și jertfa adusă de împărat (F. B. FLORESCU 1969, loc. cit.; TUDOR 1978, 60) sau de trecerea trupelor peste pod (DAICOVICIU 1966, pl. 45). În ambele interpretări ale celor două scene, pare a fi vorba de capul nordic al podului, pentru că primirea solilor străini de către Traian (F. B. FLORESCU 1969, scena C) nu se putea face decât pe malul nordic al Dunării. Dacă acceptăm această propunere, mobilierul figurativ al scenei C este edificator în a preciza existența unui oraș în care împăratul primește solii. De la stânga spre dreapta apar prefigurate: zidul de incintă al unui oraș cu poartă și construcții interioare, urmează un amfiteatru, alte construcții, fațada unui templu și un alt zid. Reamintim că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, un autor severinean consemnează existența unui amfiteatru (DIMITRESCU 1883, 5) aflat la circa 250 m vest de castru. Ni se pare firesc ca inaugurarea podului și jertfele să se desfășoare lângă capul de pod iar primirea solilor în orașul nou înființat. Probabil aceste construcții figurate pe scena C aparțineau orașului ce va accede în scurt timp la rangul municipal. Din păcate acest oraș este inaccesibil în momentul de față cercetării arheologice. În timp ce se desfășoară acest ceremonial, așa cum se vede pe scena C I, trupele romane continuă să treacă peste pod. Este o ipoteză care, datorită lipsei acute de informații, pare a fi cea mai apropiată de adevăr.

Începuturile așezării civile Drobeta sunt legate de momentul ridicării fortificației, moment legat la rândul lui de existența sau nu la Drobeta a unui cap de pod datând dinainte de cucerirea traiană. În această problemă nu există un punct de vedere unanim acceptat, dar nici una dintre părți nu oferă argumente majore ale unei opțiuni sau ale alteia. Credem că este binevenită o rapidă trecere în revistă a consolidării stăpânirii romane la sudul Dunării și a contactelor militare dintre romani și daco-geți până la Traian.

În timpul lui Nero, guvernatorul provinciei Moesia, *Plautius Silvanus Aelianus*, constituie o zonă de siguranță la nord de Dunăre. Sub Flavi apare *classis Flavia Moesica*, ce controla cursul Dunării. De la Claudius și până la Traian stăpânirea romană se consolidează și pe cursul Dunării mijlocii, închizând ca într-un clește Banatul, Oltenia și Câmpia munteană. Se pune întrebarea: putea sta necontrolat malul nordic al Dunării în acest moment? Poate acest lucru îl făcea pe Vasile Pârvan să creadă că romanii stăpâneau la nordul Dunării Câmpia munteană

și că, tot acum, ar fi fost ridicată și Brazda lui Novac (cf. CHRISTESCU 1937, 4). Pe aceeași poziție s-a situat și Alexandru Bărcăcilă (BĂRCĂCILĂ 1938, 11) și mai recent C. C. Petolescu (PETOLESCU 1984, 187). Ca urmare a acestui fapt își explică autorii mai sus amintiți apartenența estului Olteniei, Munteniei și sudului Moldovei, pe tot parcursul domniei lui Traian, la Moesia Inferioară. Referitor la momentul ridicării "Brazdei lui Novac", o descoperire întâmplătoare din anul 1985 se pare că aduce încă un argument în plus în favoarea ridicării brazdei într-un moment anterior secolelor III-IV (CRĂCIUNESCU 1994, 2-3). Este vorba de două morminte în casetă de cărămidă, dintre care unul este de incinerare. Inventarul mormântului de incinerare (un inel și un cercl din aur) (Pl. CV) ca și alte considerente privind ritul de înmormântare îl fac pe autor să le încadreze în secolele II-III p. Ch. Dacă încadrarea cronologică este bună și faptul că mormintele se află amplasate aproape de coama "brazdei", înseamnă că brazda este ridicată anterior înmormântărilor, nicidecum în secolele III-IV p. Ch. (TUDOR 1978, 245; DAVIDESCU 1980, 184-186).

Profesorul Dumitru Tudor credea că nu avem dovezi sigure că, după războaiele lui Domitian, romanii păstrează capete de pod în nordul Dunării (TUDOR 1978, 30). Radu Florescu (FLORESCU 1967, 146) și după el Doinea Benea (BENEA 1983, 45) par a înclina spre a data prima fază a castrului de pământ de la Drobeta în timpul lui Domitian.

Existența marelui castru de pământ (*castrametatio*) de la Schela Cladovei este pusă pe seama începutului conflictului dintre Traian și Decebal, ca fiind absolut necesară existența unui cap de pod unde ar fi fost posibilă și existența unui pod de vase (DAVIDESCU 1980, 70). Amintim, numai ca o trecere în revistă, că în perimetrul castrului și așezării civile Drobeta sunt cunoscute mai multe monede datând din secolul I p. Ch. (vezi catalogul monedelor). Din simpla înșiruire a opiniilor și informațiilor de mai sus se pot trage unele concluzii în care argumentul logic își are un loc important.

- Oricât de bine ar fi fost fortificată linia sudică a Dunării, nu putea fi eficientă în supravegherea întregului vad, fără existența, dacă nu a unei linii similare la nord, măcar a unor capete de pod.

- Nu există dovezi concludente pentru a afirma cu certitudine existența sau inexistența unui cap de pod la Drobeta înainte de cucerirea traiană. Putem adăuga însă, în favoarea primei opinii, posibilitatea existenței în perimetrul castrului, a unor construcții ce pot data dinainte de cucerire (FLORESCU 1967, 146; BENEA 1983, 45) și că un al doilea cap de pod ar fi existat și la Lederata (BĂRCĂCILĂ 1938, 12). Este sigur faptul că, după anul 102, când Decebal cere pace, romanii ocupau deja Banatul, sud-vestul și poate sudul Olteniei, teritoriul încadrat unei provincii nu neapărat numită Dacia (BENEA 1983, 48).

- Stăpânirea unor capete de pod la nordul Dunării, dar mai ales la Drobeta, în momentele premergătoare campaniei traiane, este absolut necesară gândindu-ne la concretizarea proiectelor ofensive ale lui Traian. Amintim iarăși, pe scurt, faptul că, acum, Traian repară drumul săpat în stâncă din zona Cazanelor, construiește canalul de navigație Sip-Porților de Fier, dând libertate și siguranță navigației (TUDOR 1978, 30; BENEĂ 1983, 47; PETROVIĆ, 1986, 41-43), construiește apoi castelul de piatră de la Drobeta. Logic, fără niște solide capete de pod pe malul nordic al Dunării, nu ar fi avut liniștea necesară realizării acestor importante lucrări care presupun un mare efort material și uman. Se pare că la 101 p. Ch. Traian și-a trecut trupele la nordul Dunării pe două poduri de vase, unul la Lederata și altul, posibil, la Dierna (BENEĂ 1983, 47), deși aurorii studiului privind circulația monetară la Dierna consideră că nu sunt dovezi suficiente pentru a confirma existența Diernei încă de la sfârșitul secolului I d. Ch. (CHIȚESCU-BORDEA 1983, 183).

După 106, întreaga dezvoltare edilitar-urbanistică și economico-socială a Drobetei este strâns legată de politica economică, militară și administrativă a Imperiului în noua provincie creată, dar și de importanța deosebită, pe toate planurile, a amplasamentului Drobetei.

Aminteam mai sus că, până la Hadrian, locuințele *vicus*-ului militar al castrului Drobeta s-au putut alinia numai spre nord, urmând linia celor două laturi est și vest ale incintei castelului, probabil cu ușoare deschideri de unghi de o parte și alta.

Gravele evenimente militare prilejuite de moartea lui Traian afectează desigur, odată cu podul, și castrul și *vicus*-ul (TUDOR 1978, 35). Urmează apoi reformele militare și administrative ale lui Hadrian, ce restabilesc liniștea și siguranța graniței nord-dunărene a Imperiului. (ROSTOVTEFF 1988, 262-263)

Ce se întâmplă la Drobeta, care în numai patru ani primește rangul de *municipium*, fapt ce presupune o adevărată explozie edilitar-urbanistică, economică și demografică? Ca oraș apărut în apropierea unei fortificații, Drobeta are o dezvoltare neregulată, favorizată de inexistența unui plan inițial. După forma neregulată a zidurilor incintei orașului, așa cum apare în planurile vechi și mai nou propuse (DAVIDESCU 1980, 96) Pl.II/1, pare a aparține mijlocului secolului III d. Ch. (ANASTASESCU 1971, 428; DAVIDESCU 1980, 97). Deși nu s-au putut face cercetări arheologice sistematice în perimetrul orașului, descoperirile întâmplătoare aduc informații suficiente ce conturează imaginea acelei "explozii" edilitar-urbanistice și economice a Drobetei. Pentru că toate vor fi detaliate la momentul respectiv, pe parcursul acestei lucrări, amintim acum numai câteva. Existența unui port (TUDOR-DAVIDESCU 1976, 40-46; DAVIDESCU 1980, 77-78), a unui oficiu vamal (TUDOR 1980, 166), a termelor, considerate a fi cea mai complexă instalație din Oltenia (BĂRCĂCILĂ 1938, 44-45; TUDOR 1978, 315-320), a unui

sanctuar dedicat zeiței Cybele (IDR II,26), a unui templu al augustalilor (BĂRCĂCILĂ 1965, 804; TUDOR 1978, 173-174), dar și a unui colegiu al *fabrilor* (BĂRCĂCILĂ 1938, 38-39) și a două mari necropole aflate în nord-estul și sud-vestul incintei (BĂRCĂCILĂ 1938, 38-39; DAVIDESCU 1980, 157-160). Amintim apoi existența unor statui imperiale (BĂRCĂCILĂ 1965, 805) și a unei cripte puse în legătură cu practicarea cultului imperial (BĂRCĂCILĂ 1965, 804). Toată această numai întrezărită și rapidă evoluție este legată indiscutabil de traficul fluvial pe Dunăre, de nodul rutier creat de existența podului de la Drobeta.

În încercarea de a reconstitui câteva segmente ale vieții urbane drobetane în secolele II-III p. Ch. și de a aduce noi precizări privind topografia Drobetai, facem mai jos o scurtă trecere în revistă a descoperirilor arheologice întâmplătoare făcute în timp în perimetrul orașului actual, amplasarea lor în planul Tocilescu-Polonic și în planul actual al orașului, încercare făcută de altfel și de Alex. Bărcăcilă (BĂRCĂCILĂ 1938, 15-43) și M. Davidescu (DAVIDESCU 1980, 93-100).

În anul 1883, în grădina Maioresei, situată între Ogașul Fântânilor (azi parcare auto) și strada Smârdan, Vasile Dimitrescu consemnează “locul unui anfiteatru roman” unde s-au găsit urme de zidărie și o statueta de bronz a Diane (DIMITRESCU 1883, 52). În portul actual, se amintește descoperirea unei statui din piatră “reprezentând un chip de bărbat”, descoperită pe la 1885 (DIMITRESCU 1883, 79). La “bariera dinspre răsărit”, cunoscută între cele două războaie mondiale sub numele de “Bariera Craiovei”, fără a arăta contextul descoperirii lor, amintește “o lopețică de aramă în formă de lingură; lăcrămar de pământ fragmentar, candelă, monede vechi romane, din care una de la Gordian” (DIMITRESCU 1883, 89). Tot la “Bariera Craiovei”, în “curtea ocolului silvic”, Al. Bărcăcilă a descoperit monumentele Gratae-i Vitalis și al Laudicae-i Syrae (BĂRCĂCILĂ 1932, 235; IDR II, 56, 58) și un denar de la Antonius Pius. Ambele monumente sunt încadrate la mijlocul secolului II p. Ch. În această zonă, în aprilie 1963, s-a găsit un “coronament de stelă funerară reprezentând pe Thanatos între doi lei (arhiva muzeului dosar 53 A/2/1963). Se pare că spre nord de fostul Ogaș al Tăbăcarilor a existat o necropolă ce ar data din prima fază de dezvoltare a orașului sau de la începutul celei de-a doua faze. Monedele găsite în acest loc se eșalonează de la Vespasian la Valentinian I (vezi catalog). În anul 1932, tot Al. Bărcăcilă descoperă necropola din Parcul Rozelor. După schița de plan lăsată, mormintele se găsesc pe locul și în imediata apropiere a hotelului Parc (BĂRCĂCILĂ 1932, 241; BĂRCĂCILĂ 1938, 38, fig. 42). Mormintele sunt datate la mijlocul secolului III p. Ch. Necropola se întindea de o parte și de alta a drumului ce pornea spre vest din Drobeta spre Dierna. În arhiva istorică a Muzeului Banatului din Timișoara se găsește o scrisoare datată 9 septembrie 1874 a preotului orșovean Anton Bolesnyi către profesorul Ornos Zsigmond, în care amintește de un mormânt roman descoperit pe drumul ce mergea din fața clădirii “Asociației de navigație” spre centrul orașului. După sumara

descriere, mormântul se găsea situat în perimetrul actual al portului, fiind cea mai sudică descoperire din necropola de vest a orașului Drobeta. Din aceeași scrisoare aflăm că este vorba de un cavou cu boltă, tencuit la interior, iar osemintele defunctului erau puse într-un sicriu de plumb având “dimensiunile de 1,80 m lungime, 56 cm lățime și 60 cm înălțime, foarte curat și foarte neted” (BENEA 1995). Din informațiile avute la îndemână se pot face precizări privind o datare largă, în secolul al III-lea. În același an, 1883, M. C. Șuțu aduce la București, din Tr. Severin “un inel vechi cu piatră și un sarcofag de plumb” (TUDOR 1976, 136). Amintim că la Dierna a mai fost găsit un sarcofag de plumb datat la mijlocul secolului III p. Ch. (BENEA-ȘCHIOPU 1974, 115-116). Cu ocazia aceleiași comunicări, Doina Benea a prezentat și un număr de nouă fotografii, aflate tot în colecția muzeului băcănean, toate purtând aceleași înscrisuri, conform cărora în anul 1883 C. Butculescu a realizat săpături arheologice în necropola de vest a orașului. De altfel, profesorul Tudor a publicat o parte din aceste fotografii și un plan al mormintelor ce par a avea o orientare generală est-vest. Cu aceeași ocazie consemnează că au fost descoperite un număr de 38 morminte (TUDOR 1976, 117) (fotografii puse la dispoziția noastră cu amabilitate de doamna Doina Benea). Una din fotografii (inv. 796) ne oferă posibilitatea de a amplasa în spațiu aceste descoperiri. Imaginea a fost luată dintr-un punct situat perpendicular pe biserica Grecescu, care apare în fundal (Pl. III/1). Bănuim că sarcofagele s-au descoperit cu prilejul construirii actualei gări a orașului. Întrucât și acum, de la biserica Grecescu până la gară, terenul coboară într-o pantă destul de abruptă până în fața gării, credem că, inițial, s-a lucrat la nivelarea și orizontalizarea terenului. Așa se explică faptul că nici-unul din morminte nu are capacul păstrat, iar la unul dintre sarcofage este complet distrus. Din fotografii se pare că avem 11 morminte descoperite în acest moment. Toate sunt morminte de înhumatie. Trei sunt realizate din cărămizi puse pe cant, în picioare. Unul are una din laturile lungi și capetele tot din cărămizi așezate pe cant, iar una din laturi din jumătăți de cărămizi zidite (Pl. IV, inv. 799). Cinci casete sunt realizate din cărămizi zidite pe lungime (Pl. III/3, inv. 798, 801, 802), unul din jumătăți de cărămizi iar două sunt cavouri cu boltă (Pl. III/2, inv. 802). Din fotografii nu putem preciza orientarea sau eventuala grupare a lor și nici o informație privind inventarul deținut. Între acest grup de morminte și cele descoperite de Al. Bărcăcilă în 1932 este o distanță de circa 500 m. Tehnica de construcție a mormintelor este aceeași. Credem că nu greșim încadrând și aceste descoperiri din 1883 tot la mijlocul secolului III p. Ch., ca și cele descoperite în 1932. De altfel, mormintele în casetă de cărămidă sau sarcofage au fost găsite și cu prilejul construirii halelor șantierului naval, morminte situate pe același aliniament cu cele descoperite în 1932 și 1883. Baza unui monument funerar, cap de taur flancat de doi lei, a fost găsită pe Calea Timișoarei (în aceeași zonă, loc neprecizat), înainte de primul război mondial (BĂRCĂCILĂ 1932, 29). Cel mai îndepărtat mormânt în

casetă de cărămidă, lucrat din jumătăți zidite, cu o monedă de la Antonius Pius, a fost descoperit de noi în anul 1976, în dreapta șoselei Calea Timișoarei, cu prilejul amenajării serelor orașului (inedit).

Avem conturate deci limitele est și vest ale necropolei vestice a Drobetei din secolele II-III. Necropola este aliniată de o parte și alta a drumului spre Dierna, cu o lățime mai mare spre sud, spre Dunăre. Deci necropola acoperea, pornind dinspre est, actualul Parc al Rozelor și zona portului, apoi spre vest zona gării actuale, a Uzinei de vagoane și șantierul naval - limita de vest. În total o lungime de circa 2000 m, cu o lățime oscilând între 500 și 300 m.

Continuând seria descoperirilor arheologice din perimetrul orașului antic amintim descoperirea unor urme materiale romane și monede aparținând secolelor III-IV - în spatele clădirii Tribunalului județean (BENEA, mss).

În anul 1986, în punctul numit "Bariera Craiovei", în capătul estic al actualei străzi Traian, a fost deschis un șant pentru canalizare ce pare a fi mers paralel cu secțiunea din 1963 a lui T. Anastasescu. În intersecția str. Traian cu str. Ion Creangă, mergând oblic spre Sc. gen. nr. 9, a apărut un canal de aducțiune a apei înalt de 0,75 m, cu lățimea maximă de 0,45 m. Este zidit din cărămizi legate cu mortar, terminat în boltă. Fundul este pavat tot cu cărămizi. Este păstrat sub pavajul str. Traian pe o lungime de 5-6 m. În prelungire ideală spre sud-vest ajunge la castru, iar spre nord-est, spre râul Topolnița. Aparține celei de-a doua faze de dezvoltare a orașului. În anul 1985, cu ocazia unei lucrări de canalizare realizate pe str. Aurelian, la cca 80 m nord de castru, s-a realizat un șant lat de 0,50 m pe toată lungimea străzii. Au apărut urme de zidărie romană, din piatră nefasonată legată cu mortar. În mod normal ar fi trebuit să apară și urmele drumului roman ce pornea din "porta decumana" spre nord. Nu am găsit indicii pentru o eventuală încadrare cronologică a acestor ziduri. Același canal a fost continuat pe fundătura Anghel Saligny la 5 m de incinta de est a castrului. Aici apare un zid gros de 1,50 m, tot din piatră nefasonată, legată cu mortar, ce cade perpendicular pe zidul estic al incintei castrului și merge spre est - spre Ogașul Tăbăcarilor, care ar putea fi zidul de incintă al orașului, ce acoperea distanța dintre castru și Ogașul Tăbăcarilor. Tot în acest șant, în poziție secundară, a fost descoperită o inscripție funerară, fragmentară, realizată pe marmură (18 x15 cm) literele înalte de 4,5 cm sunt îngrijit săpate. Sunt păstrate fragmente din trei rânduri, distanțate între ele la 2 cm (Pl. LVI /1).

D

A.FLORE----

S. PVL C-----

O posibilă completare a inscripției ar fi următoarea:

D

M

[AELI] A. FLORE [NTINA .CON]

SOR] S PVL C [HERIMA-----]

În colecția muzeului, din perimetrul propus pentru orașului antic, cea mai nordică descoperire este o monedă de la Filip Arabul, descoperită pe str. Matei Vasilescu nr. 38. În perimetrul arheologic propus au fost urmărite toate lucrările de construcții realizate din 1976 până în prezent. Singurele urme materiale aparținând epocii romane au apărut până în preajma str. Matei Vasilescu. În anul 1993 a fost realizat de către RENEL un șant lat de 0,50 m, ce s-a întins pe toată lungimea străzii Independenței, din fața muzeului până la str. Calomfirescu și de aici spre est până la str. A. Saligny. Dincolo de str. Matei Vasilescu și pe str. Calomfirescu (unde este propusă limita nordică a orașului antic), nu au apărut urme arheologice aparținând epocii romane.

Aplicând planul Tocilescu peste planul actual, având ca punct fix castrul și piciorul podului, se constată următoarea situație care este corespunzătoare și descoperirilor arheologice marcate cu exactitate în plan și anume: Limitele dinspre est și nord-est ar fi cele propuse până acum; latura de nord-vest pornește de la intersecția str. Independenței cu str. Matei Vasilescu, coboară oblic spre sud-vest, trecând pe la intersecția străzii Traian cu str. Mihai Eminescu, incluzând fostul Ogaș al Fântânilor cu grădina Maioreasa și cetatea Severinului, oprindu-se pe Dunăre. De la aceasta, limitată spre vest de str. Smârdan, deși s-au făcut numeroase lucrări de construcții, nu au mai apărut urme de zidărie romană. De altfel, necropola vestică a orașului începe de la circa 200-250 m de str. Smârdan (Pl. II/2).

În final se impun câteva concluzii:

- Apariția orașului Drobeta și evoluția urbanistică a acesteia sunt strâns legate de existența castrului, în apropierea căruia ia naștere și se dezvoltă. În mod obișnuit, un castru, ca și *vicus*-ul militar ce apare ulterior, era amplasat pe un teren care ulterior nu fusese ocupat de o populație locală (BENEA 1993,270). Locuințele *vicus*-ului erau amplasate, de obicei, de o parte și alta a drumului ce pornea din *porta principalis*. Dată fiind misiunea specială a castrului Drobeta de a apăra capul de pod (TUDOR 1978, 174), primele construcții s-au aliniat spre nord, de o parte și alta a drumului ce pornea din *porta decumana*. Primele construcții, fie din lemn, fie din piatră, au aparținut familiilor soldaților încartiruiți în castru, dar și negustorilor ce însoțeau în mod obișnuit unitățile militare. Înclinăm să credem că acest *vicus* militar incipient, aparținând primei faze de evoluție a orașului, strâns între limitele est și vest ale incintei castrului, a avut o existență foarte scurtă, probabil până la moartea lui Traian. Probabil că, odată cu începutul domniei lui Hadrian, se pun cu adevărat bazele rapidei dezvoltări urbanistice economice și demografice ale Drobetei. Așa se poate explica cum, într-un timp foarte scurt, Drobeta ajunge printre cele mai înfloritoare orașe ale provinciei.

- Nefiind întemeiat după un plan prestabilit, incinta orașului are un plan neregulat, limitele est și vest fiind impuse de condițiile naturale existente în acel moment. Se pare că Drobeta secolelor II-III p. Ch. ocupa o suprafață de circa

40 ha, în timp ce Romula, cel mai important oraș al Olteniei romane, ce pare a avea un plan inițial de dezvoltare, ocupă o suprafață de 70 ha (TUDOR 1978, 176).

- Este posibil ca marile evenimente militare ale anilor 117, 168, 244 ce au afectat castrul Drobeta, să fi afectat și orașul, fazelor de refacere a castrului, corespunzându-le tot atâtea faze de refacere a orașului.

Apartenența administrativă a Drobetei ca și întinderea teritoriului său, sunt iarăși două aspecte importante ce trebuie amintite.

Abordarea acestor probleme este strâns legată de etapele transformării teritoriului nou cucerit, la nord de Dunăre, în provincie romană și de reorganizările administrative ale provinciei, până la părăsirea ei. Nu ne propunem să stăruim asupra evoluției poziției cercetării istoriografice românești privind momentul, întinderea și etapele reorganizării administrativ-militare a provinciei Dacia, considerând că, în final, s-a ajuns la un punct de vedere, în mare, acceptat (PETOLESCU 1971; PETOLESCU 1979; PETOLESCU 1986; PETOLESCU 1991; PETOLESCU-BENEA 1984; PISO-BENEA 1985; PISO 1995; PROTASE 1996). Potrivit acestui punct de vedere, între 102 (momentul încheierii primului război dacic) și 11 august 106, când se consideră deja întemeiată provincia Dacia (diploma de la Porolissum) (PETOLESCU 1971, 411), Banatul de est și Oltenia de vest au aparținut, dacă nu și administrativ, numai militar Moesiei Superior, așa cum estul Olteniei, Muntenia și sudul Moldovei aparțineau Moesiei Inferior (BENEA 1983, 48). Sigur, la Drobeta, în această vreme, nu putem vorbi de un centru urban, ci cel mult de un *vicus* militar incipient sau de o altă așezare urbană, tot incipientă. Drobeta și teritoriul din jur nu puteau rămâne în afara controlului militar roman, gândindu-ne la construirea podului peste Dunăre și la marele număr de trupe ce vor fi concentrate aici, care implică măsuri de securitate deplină care se puteau îndeplini numai printr-o ocupare efectivă a zonei (TUDOR 1968, 291). După august 106, provincia Dacia este organizată și cuprinde teritoriile intracarpatică, fără sud-estul Transilvaniei, dar cu teritoriile din sud-vest, incluzând țara Hațegului, Banatul aproape în întregime și vestul Olteniei (aproximativ județele Mehedinți și Gorj), estul Olteniei de la Jiu, ținând de *Moesia Inferior* (PETOLESCU 1971, 412-413; PETOLESCU 1972, 46; PETOLESCU 1991, 98 și TUDOR 1978, 155). Drobeta ține deci de provincia Dacia. Probabil tot acum se jalonează importantul drum strategic și comercial ce leagă Drobeta, prin Bumbești, cu nou înființata capitală a provinciei Colonia Dacia (IDR III/2, nr. 1). Această configurație administrativă ține până la reformele lui Hadrian, când Banatul și vestul Olteniei aparțin noii provincii *Dacia Superior* (IDR I, 5,6) iar teritoriile dacice ce țineau de *Moesia Inferior*, devin *Dacia Inferior* (IDR I, 10). Deși atestată documentar abia în 123, *Dacia Porolissensis* pare a fi înființată tot în intervalul 118-120, odată cu *Dacia Superior* și *Dacia Inferior* (PETOLESCU 1991, 99). Această reîmpărțire impusă de rațiuni strategice și economice asigură legătura

directă a Moesiei Superior, prin podul de la Drobeta, cu toată *Dacia Superior*. Acest context strategic și economic propulsează Drobeta, în scurt timp, printre cele mai puternice centre economice și spirituale ale Daciei Superior, așa cum prin situația nou creată, Romula, ca centru administrativ și militar, ajunge cel mai important oraș al Daciei Inferior (IDR II, nr. 49-52). Așa se face că Drobeta ajunge municipiu înaintea orașului Apulum, unde rezida Legiunea a XIII-a Gemina și, în același timp cu alt oraș al Daciei Superior, Napoca. Aproape 50 de ani mai durează această reorganizare a Daciei, care se dovedeste a fi ineficientă în noua situație creată de atacurile quazilor și marcomanilor, după care Marcus Aurelius, probabil în jurul anului 168, recurge la o nouă reîmpărțire a Daciei (MACREA 1966, 145-146; TUDOR 1978, 160). Acum există tot trei provincii: *Dacia Apullensis*, *Dacia Porolissensis*, *Dacia Malvensis*.

Diploma militară descoperită la Drobeta, propune o nouă interpretare a semnificației reîmpărțirii Daciei în trei provincii (PISO-BENEA 1984, 111-124; PISO-BENEA 1985, 72), în sensul că cele trei provincii nou înființate comportă un aspect strict financiar și nicidecum militar care, se înțelege, rămâne același: *Dacia Superior*, *Dacia Inferior* și *Dacia Porolissensis* (IIDEM, op. cit., loc. cit.). Textul *Tabularium*-ului descoperit în stânga capului de pod de la Drobeta confirmă propunerea celor doi autori de interpretare a provinciei *Dacia Apulensis*, ca și a celorlalte două, drept circumscripții financiare. Aurelius Heraclitus este procurator financiar al celor trei împărați și sigur al circumscripției *Dacia Apulensis*. În această calitate a dispus construirea oficiului vamal de la Drobeta. Din cei doi liberi, oameni de încredere ai procuratorului, sigur unul dintre ei, *Apulensis*, este originar din Apulum, reședința circumscripției *Dacia Apulensis*, unde probabil rezida și procuratorul Aurelius Heraclitus. Ni se pare un lucru firesc și benefic pentru trezoreria imperiului, construirea, la sfârșitul secolului II și începutul secolului III a unui oficiu vamal la Drobeta. Este mai degrabă o nouă construcție, mai complexă, ridicată unui oficiu vamal existent mai înainte, care să facă față intensului trafic comercial de la Drobeta (BĂRCĂCILĂ 1938, 41; TUDOR 1978, 173; Davidescu 1980, 136-7; IDR II, nr. 15).

Cu alte cuvinte, din punct de vedere al subordonării militare, Drobeta face parte din *Dacia Superior*, iar administrativ- financiar din *Dacia Apulensis*, stare de fapt care se păstrează până la retragerea aureliană.

Noile puncte de vedere mai sus amintite privind delimitarea teritorială între *Dacia Superior* și *Dacia Inferior* și, implicit, a apartenenței Drobetei, par a lămuri și o altă ipoteză conform căreia Drobeta și teritoriul său au aparținut administrativ, la sfârșitul secolului II și în prima jumătate a secolului al III-lea, Moesiei Superioare (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 83). Autorii acestui studiu pun în discuție prezența la sudul Dunării, în preajma Drobetei, a cinci inscripții găsite în localități diferite care atestă Drobeta (*municipium* și *colonia*), precum și

înalte personalități aflate la conducerea provinciei Dacia sau a Drobetei. Cea mai completă dintre acestea este inscripția de pe o statuie a lui Jupiter, găsită la Pontes într-o poziție secundară și datată, larg, în secolul III p.Ch. (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 79). Ea amintește pe Marinus (Marininius) *augustalius coloniae Drubetae*, care a amplasat statuia *in possessione sua* (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 78). Neadmițând că statuia lui Jupiter ar fi adusă de la Drobeta, autorii cred că a fost adusă dintr-o *villa rustica* din apropiere și, implicit, conchid că acest teritoriu sud-dunărean ar aparține administrativ coloniei Drobeta. În sprijinul acestei afirmații aduc și celelalte inscripții descoperite în preajmă. La Donje Butorke, o inscripție poartă prescurtarea MHD - interpretată M(unicipium) H(adrianum) D(robeta) (TUDOR 1968, ed. I, 178; PETOLESCU 1983, 67-68).

Altă inscripție a fost descoperită la Karataș (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, nota 14), o alta la Tekja, unde MD este interpretată ca M(unicipium) D(robeta) (MIRKOVIĆ 1968, 111) ca și cea identică de la Prahovo (MIRKOVIĆ 1968, 124).

Singura care permite o încadrare cronologică este cea de la Karataș, încadrată între 211-214 - când deja L. Marius Perpetuus era guvernatorul celor trei Dacii (MIRKOVIĆ 1977, 443, cf. GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 79). Înșiruind apoi unitățile militare participante la construirea podului de la Drobeta, consideră că la Drobeta nu puteau staționa atât de multe trupe (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 80 și nota 20).

Analizând informațiile avute la îndemână în acel moment, privind prezența la Drobeta a *COH I Antiochiensiun, III Campestriss și I Cretvm*, autorii consideră că cele trei unități au aparținut *Moesie Superioare*. În virtutea ultimelor aprecieri, autorii concluzionează că Drobeta ține administrativ de *Moesia Superior* (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 83).

Descoperirea diplomei de la Drobeta, datată 1 aprilie 179, schimbă radical această propunere. *COH III Campestris* este atestată clar ca aparținând armatei *Daciei Superior* (PISO-BENEA 1985, 73) și că implicit, Drobeta aparține acestei provincii și nu Daciei Inferior sau Daciei Malvensis (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 80).

Despre teritoriul rural al Drobetei

Diversitatea și amploarea producției economice, structura socială, viața spirituală ale unui oraș roman, nu pot fi apreciate cu obiectivitate decât în contextul unei strânse corelații cu întinderea, densitatea locuirii, efectivele de populație, natura bogățiilor *territorium*-ului. Cu alte cuvinte, bogăția și importanța unei autonomii locale (*civitas*) este dată de întinderea și bogăția teritoriului pe care

îl administrează. Poate prin aceste considerații putem găsi una din multiplele motivații ale rapidei ascensiuni economice, teritoriale, politico-administrative și spirituale cunoscute de Drobeta într-un răstimp relativ scurt.

Privitor la teritoriul Drobetei au fost făcute mai multe propuneri, fiecare depinzând de cantitatea și calitatea informației avute în momentul respectiv (DAVIDESCU 1980, 164; tangențial PISO 1995, ARDEVAN 1998, 71-72). Din păcate și în momentul de față informațiile sunt încă insuficiente. Prin urmare, nici acum nu putem elabora concluzii sigure.

Esențiale dar cu eficiență provizorie, sunt informațiile arheologice și epigrafice. Din cele două categorii de izvoare, cele arheologice sunt cele mai supuse interpretării. Repertoriile locuirilor romane rurale sunt făcute, acolo unde sunt făcute, mai ales pe baza unor cercetări de suprafață sau a unor descoperiri întâmplătoare. Cercetările arheologice vizând special locuirea romană rurală la nivelul zonei Oltenia au fost și sunt sporadice. Pentru teritoriul Drobetei cercetările arheologice sunt și mai sărace deși numai în județul Mehedinți (limite administrative actuale), am repertoriat circa 54 locuri romane rurale. Cercetarea începută de noi acum șase ani în locuirea romană de la Gârla Mare km. Fluvial 840, ne poate da o posibilă imagine asupra complexității și intensității activității economice din teritoriul rural al Drobetei. Așa cum deja se vede, la Gârla Mare a existat o înfloritoare locuire de exploatare complexă agro-pastorală, cu ateliere ceramice și, bănuim, pentru prelucrarea metalelor, cu o amenajare portuară, cu relații economice cu Sarmizegetusa Ulpia sau cu mari centre de producție din Italia, Pannonia și Gallia (STÎNGĂ 1996, 235-242; STÎNGĂ 1998, 33-39). Este un posibil etalon a ceea ce putea însemna activitatea economică în teritoriul rural al Drobetei. Drumurile terestre secundare propuse de noi, ce leagă aceste așezări rurale între ele, apoi cu drumurile terestre principale și cu Dunărea, dau imaginea unui teritoriu bine definit geografic, structurat pe o exploatare economică eficientă, controlată de o administrație unică, bine pusă la punct (Pl. V). Informațiile epigrafice consolidează pe cele arheologice. Astăzi pare a fi devenit o certitudine faptul că locul unde se găsesc înscripții ce poartă numele unor domnitori ai unui oraș, ar putea indica apartenența teritorială a aceluia loc (PISO 1995, 71; ARDEVAN 1998, 68). Pe lângă cele două surse informative, considerate de noi principale, acolo unde avem certitudinea unei oportunități vom apela și la alte posibile surse informative (natura reliefului, cursuri de ape, drumuri tradiționale, argumente logice și altele). De la bun început, fapt remarcat de altfel (ARDEVAN 1998, 72), nu credem că poate fi susținută părerea că teritoriul Drobetei s-ar fi întins aproximativ pe actualul teritoriu al județului Mehedinți (DAVIDESCU 1980, 164)

Limita sudică

Până la descoperirea celor cinci inscripții sud-dunărene ce amintesc demnitari ai municipiului sau coloniei Drobeta (MIRKOVIĆ 1968, 111-124; GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 79-84), părea fi acceptată propunerea că limita sudică a teritoriului Drobetei se oprea la nordul Dunării, cuprinsă între Dierna la vest și Salcia la est (DAVIDESCU 1980, 167). Cele cinci inscripții sud-dunărene sunt descoperite numai pe malul Dunării între Tekija (Transdierna) la vest (AE 1979, 520; PETOLESCU 1983, 71-79; MIRKOVIĆ 1968, 111), apoi Donje Butorne (PETOLESCU 1983, 67-68; GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984), Karataș (MIRKOVIĆ 1977, 143), Pontes (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 79) și cea de la Prahovo ultima spre est (MIRKOVIĆ 1968, 124). Făcând o inventariere a unităților militare ce au participat la construcția podului lui Apollodor, s-a tras concluzia că la Drobeta nu ar fi putut staționa atât de multe trupe (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984, 83). La nivelul informației din acel moment se considera că cele trei unități prezente la Drobeta (COH I Antiochiensium; III Campestris și I Cretum) aparțineau Moesiei Superioare. În final, autorii studiului mai sus amintit au tras concluzia că și Drobeta a aparținut Moesiei Superioare. Diploma de la Drobeta, descoperită ulterior, datată 1 aprilie 179, arată clar că Drobeta a aparținut și aparținea în acel moment Daciei Superioare (PISO-BENEA 1985, 73)

Conform acestui ultim izvor este clar că Drobeta a aparținut Daciei Superioare iar *Dacia Apulensis* a fost numai o circumscripție financiară, este posibil ca o zonă îngustă pe malul sudic al Dunării să aparțină administrativ de teritoriul Drobetei. Ea ar fi cuprinsă între Transdierna la vest și undeva în preajma localității Prahovo la est. Nu putem face aprecieri asupra adâncirii spre sud a acestui teritoriu, dar bănuim că se limita la un spațiu îngust legat direct de administrarea și securitatea podului. În sprijinul acestei propuneri aducem și alte argumente:

- a) În preajmă, Drobeta nu are alt oraș cu care să rivalizeze ca întindere și putere economică.
- b) Administrarea, întreținerea funcționării podului, asigurarea securității lui, supravegherea serviciului vamal, nu se puteau face decât printr-un comandament unic ce nu-și putea avea sediul decât într-un centru de importanța Drobetei.
- c) Este aproape imposibil ca toate cele cinci inscripții sud-dunărene să fie aduse într-o perioadă târzie la sudul Dunării de la Drobeta sau din apropierea ei.

Limita spre vest

Propunerea privind limita spre vest a teritoriului Drobetei comportă o abordare cronologică. Este posibil ca la începuturile municipiului hadrianic teritoriul Drobetei să fi cuprins zone de dincolo de Dierna. Inscripții ce poartă

numele unor demnitari ai Drobetei s-au găsit și la Băile Herculane (IDR III/1, 71) dar și mai departe la Slatina -Timiș.

În această accepțiune teritoriul Drobetei s-a învecinat la început spre vest, cu cel al Sarmizegetusei (PISO 1995, 82). Alt autor consideră că decesul magistratului drobetan la Băile Herculane este accidental, el fiind un locuitor al Drobetei (ARDEVAN 1998, 72) Discutabilă după noi, rămâne inscripția de la Slatina - Timiș (IDR III/1;118) dată fiind depărtarea ei față de limita propusă pentru teritoriul Drobetei. Probabil pe undeva la vest de Dierna, în amonte pe apa Cernei, incluzând și Băile Herculane, teritoriul rural al Drobetei se învecina cu cel al Sarmizegetusei.

Din momentul când Dierna accede la rangul municipal la începutul secolului al III-lea (IDR III nr.5,14) are loc probabil o altă redistribuire a teritoriului. Probabil teritoriul Diernei se constituie spre vest, din părți luate din teritoriul Sarmizegetusei, nu știm cât și până unde, spre est, din părți luate din teritoriul drobetens. Bănuim că spre est, teritoriul Diernei se putea întinde până în apropierea carierelor de la Vărciorova-Bahna, la a căror exploatare municipalitatea drobetană, aflată în plină ascensiune edilitar -economică nu putea renunța.

Limita de nord

Inscripția de la Iezureni (IDR II, 181), poate preciza limita de nord-est a teritoriului Drobetei. Între Băile Herculane și Iezureni, descoperiri arheologice întâmplătoare (Izverna, Runcu) par a jalona limita propusă de noi. Fie că a fost adusă sau nu de la Bumbesti , dată fiind apropierea localității Iezureni de Bumbesti credem că și așezarea civilă de la Bumbesti aparținea teritoriului administrat de Drobeta. În colțul de nord-est al teritoriului propus, sunt cunoscute astăzi și alte descoperiri aparținând epocii romane: Glodeni, Scoarța, Bărbătești (informații V.Marinoiu, îi mulțumim)

Limita de est

Este mai discutabilă datorită lipsei acute de informații de orice natură. Este posibil ca teritoriul drobetens să se fi întins, nu se știe cât, și la est de drumul Drobeta-Bumbesti - Pasul Vâlcăni (ARDEVAN 1998, 72). Spre sud, singura localitate ce pare a fi cuprinsă în teritoriul administrativ al Drobetei este Botoșești Paia. Discutabile rămân localitățile Răcari și Cioroiul Nou (Aquae), despre al căror statut nu se cunosc multe lucruri în momentul de față, deși ele se vădesc a fi importante centre de producție economică. (FLORESCU 1930a; TUDOR 1978, 208-214; POPILIAN mss., 136).

I. DROBETA - IMPORTANT CENTRU ECONOMIC AL PROVINCIEI DACIA

Scriitorii antici dau puține informații privind natura și aportul economic al provinciei Dacia în economia Imperiului Roman. Este unanim acceptat faptul că bogățiile variate ale spațiului geto-dacic au constituit unul din motivele principale ale declanșării războaielor de cucerire a Daciei. Cu toate acestea Dio Cassius amintește numai de prăzile în aur și argint luate de cuceritorii romani și duse la Roma (CHRISTESCU 1929, 7-8). Această lipsă a informației scrise este însă suplinită de bogăția materialului arheologic, epigrafic și numismatic, adunat în urma unor cercetări de peste un secol, cercetări ce dovedesc că provincia Dacia este angrenată rapid și complex în circuitul producției și schimbului din Imperiul Roman. Primei încercări de sinteză asupra economiei Daciei (CHRISTESCU 1929) i-au urmat altele, având la îndemână mult mai multe informații documentare (TUDOR 1968; TUDOR 1978; MACREA 1969), cuprinzând și informații de natură economică, sinteze provinciale și regionale. Au apărut apoi monografiile complexe ale unor mari centre urbane din Dacia, cum ar fi Sucidava (TUDOR 1974), Romula (TĂTULEA 1994), Tibiscum (BENEA-BONA 1994), Potaissa (BĂRBULESCU 1994), Drobeta (DAVIDESCU 1980) și altele. Nu vom putea avea o imagine fidelă a realităților economice provinciale fără o abordare sistematică a fenomenului economic rural.

Nu ar fi fost posibilă această rapidă angrenare a provinciei în circuitul producției și schimbului fără organizarea unei complexe rețele de drumuri strategice și economice. În studierea acestui important aspect al vieții economice romane, direcție în care bine știm, imperiul a dus o adevărată "politică de stat" prin atenția deosebită pe care i-a acordat-o, este necesară abordarea tuturor izvoarelor, literare, cartografice, epigrafice, arheologice, numismatice și de altă natură.

În preajma cuceririi Daciei de către romani rețeaua drumurilor strategice și comerciale ce brăzda peninsula Balcanică și Europa occidentală, era deja pusă la punct (CHRISTESCU 1929, 107-108). Poziția geografică a Daciei la întretărirea marilor drumuri comerciale ale antichității i-a favorizat pătrunderea timpurie în circuitul economic european (PÂRVAN 1982, 335). Rezumându-ne numai la Drobeta și teritoriul său, aceste legături sunt evidente încă dinainte de cucerirea romană. Amintim tezaurul monetar de la Hotărani (com. Vânjuleț) (MITREA 1971, 579-581) și un alt tezaur descoperit întâmplător în anul 1987 în satul Izvorul Frumos (com. Burila Mare). Tezaurul este compus dintr-o brățară din argint, plurispiralică, terminată cu capete de lup stilizate, o fibulă din argint în formă de scut și 13 denari romani republicani. Monedele sunt grupate astfel: 3 monede datate între 150-125 a.Ch.; 7 monede datate între 91-90 a.Ch. și 3 monede între 85 cca. 81 a.Ch.

(STÎNGĂ 1992, 154). Amintim că în colecția numismatică a muzeului severinean se găsesc 24 denari romani republicani și că pe insula Șimian, din fața Drobetei, între cele două războaie mondiale, au fost descoperite bordeie cu ceramică dacică la un loc cu ceramică romană ce datează din secolul I p. Ch. (BERCIU 1939, 224). Alte monede romane care datează dinainte de războaiele daco-romane au fost descoperite pe întreg teritoriul Drobetei (vezi catalogul monedelor).

În preajma războaielor de cucerire a Daciei Traian a terminat drumul tăiat în piatră din zona Cazanelor și a asigurat siguranța circulației navale pe Dunăre prin construirea canalului Sip-Porțile de Fier (RANKOV 1980,62; PETROVIĆ 1986, 43). Aceste acțiuni fac parte dintr-un plan strategic și economic complex, în care nu putea să nu prefigureze și construirea podului de peste Dunăre, dar și jalonarea drumurilor principale ale viitoarei provincii.

Singurele informații scrise privind drumurile terestre ale Drobetei și teritoriului său le găsim în Tabula Peutingeriana (SEGM.VII).

Nu lipsite de importanță sunt rezultatele cercetărilor arheologice, a descoperirilor întâmplătoare, ale tezaurilor monetare, la care face apel în încercarea de a reconstitui traseele drumurilor principale și secundare ce legau Drobeta de teritoriul său, de provincia Dacia și de provinciile învecinate ale imperiului. O primă încercare o face M. Davidescu, oprindu-se în special la drumurile Drobeta - Bumbesti și Drobeta - Admutrium (DAVIDESCU 1980, 161-170 și harta pag.163) apoi, mai recent, Constantin Stuparu, oprindu-se la drumul Drobeta - Bumbesti (STUPARU 1994, 9-10).

1. Drumurile terestre ale Drobetei

a) Drumul Drobeta-Admutrium-Pelendava-Romula

Dintre cele trei drumuri principale regăsite în Tabula Peutingeriana, este singurul care se află în legătură directă cu Drobeta și teritoriul său și are următorul traseu: Drobeta-Ad.Mutrium-Pelendava-Romula-Malva. Identificate cu certitudine pe acest traseu sunt numai Drobeta (Tr. Severin) și Romula (Reșca). În privința traseului acestui drum s-au făcut și se mai fac încă propuneri. Profesorul Tudor înclină să creadă că Admutrium ar fi pe undeva prin preajma localității Butoiești (jud. Mehedinți), dar sugerează și o altă posibilitate, în apropierea localității Botoșești-Paia (jud. Dolj) (TUDOR 1978, 47): Noi înclinăm spre prima propunere, argumentând că în albia râului Motru, în apropierea satului Buicești aparținând comunei Butoiești, am descoperit multe fragmente ceramice și de cărămidă romană rulate de apa râului. În colecția școlii generale Butoiești, a existat o aplică din bronz turnat, cu două orificii laterale pentru fixare, care redă în relief, cu deosebită măiestrie artistică, capul meduzei Gorgona. Mai mult, în anul 1976, în

Butoiești, satul Tabla, a fost găsit un tezaur (din care se păstrează 165 monede la Muzeul Olteniei, Craiova) ce cuprinde denari de la Nero la Commodus, tezaur acumulat în perioada de maximă înflorire a provinciei (POPILIAN-STAN 1989, 37-42). Descoperirile, mai ales întâmplătoare, jalonează traseul acestui drum ce ar fi putut îmbrăca două variante, mai ales pentru segmentul de început (Pl. V).

- Prima variantă urmează cale de 10 km drumul spre nord al Drobetai - până la Puținei. De aici luând-o spre est trece prin Colibași, Bobaița, Erghevița, Dedovița, Zegaia, Prunișor (Dragotești), Greci, Rocșoreni, Strehaia, Buicești, Butoiești apoi Răcari și Pelendava.

- A doua variantă, care ni se pare mai plauzibilă, văzând configurația actuală a formelor de relief și densitatea locuirilor, pare a ieși pe poarta de est a orașului și urmează linia Dunării până la Hinova. De aici trece culmea dealului. Se pare că urmărește traseul "Brazdei lui Novac" și trece prin localitățile Izvorul Armeștilor, Livezile, Rocșoreni, Greci, atinge apa Motrului la Strehaia, după care urmează Buicești, Butoiești, Răcari.

Repertoriul așezărilor

Din planul orașului antic, lăsat de Marsigli, Tocilescu și preluat de D. Tudor (TUDOR 1980, 147), se vede direcția estică a drumului ce pornea din castru. El iese din oraș prin nordul Ogașului Tăbăcarilor (loc numit până nu demult "Bariera Craiovei"). De o parte și de alta a lui se găsește necropola de est a Drobetai (DAVIDESCU 1980, 157).

Șimian - Se găsește la numai 2 km est de castru. Din Șimian devine vizibilă "Brazda lui Novac", deși aceasta pare a se sprijini pe Drobeta (VLĂDESCU 1977, 87; DAVIDESCU 1980, 184-5). La ieșirea din localitatea Șimian, în punctul "La observator" sau "Glămia", în dreapta șoselei spre Calafat, între "Brazdă" și malul Dunării, în teren arabil, au fost găsite multe fragmente ceramice aparținând secolelor II-III p.Ch. Printre ele, un fragment de *terra sigillata* și un denar de la Iulia Domna, aflat într-o colecție particulară în Drobeta Turnu Severin (Gh. Popescu, inedit). Bogăția și calitatea materialului arheologic descoperit ne face să bănuim existența unei *villa suburbana*.

În anul 1985, în viile IAS - din stânga șoselei, au fost găsite pe brazdă cele două morminte în casetă de cărămidă amintite mai sus (CRĂCIUNESCU 1994, 1-2).

Cemeți - Din punctul "Moara Mănescului" de pe apa Topolnicei la circa 700 m nord de Dunăre, sunt cunoscute urme de zidărie și ceramică romană (TUDOR 1978, 219).

Bistrița (com. Hinova) - La gura pârului Mojia sunt semnalate urme de zidărie și monede (TUDOR 1978, 219), ca și un relief reprezentând cavalerul trac (FLORESCU 1960, 369; TUDOR 1965, 179-181; IDR II, nr. 132). În colecția muzeului severinean se găsește un follis emis de Constans (vezi catalog).

Hinova - În punctul "la Pichetul de Grăniceri" pe prima terasă a Dunării, începând cu anul 1976, a fost cercetată o fortificație romană târzie, tip *quadri-burgium*, ridicată la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea (DAVIDESCU 1989, 13). Cetatea a fost distrusă de huni la începutul secolului al V-lea (DAVIDESCU, STÎNGĂ 1985, 101; DAVIDESCU 1989, 31-32). Din satul Hinova, drumul pare a fi cotit spre nord, trecând culmea înaltă numită "Măgura lui Cărlotea". Vârful măgurei și acum despădurit, oferă o vizibilitate perfectă până la Drobeta, iar în aval până la Batoși. Este un loc excelent destinat amplasării unui turn de observare. De altfel, urmând configurația culmii, aici se observă urmele unor șanțuri adânci ce îmbracă o formă neregulată, ce ar putea fi urmele unor fundații demantelate. Cercetările arheologice ar putea lămuri natura acestei fortificații. Trecând dealul Stârmina, platoul întins al dealurilor Mehedințului oferă condiții excelente geografice și economice existenței unor așezări rurale.

Livezile (fost Broscari) Pe apa Blahniței, în stânga ei, în punctul "La Cazărmi", într-o periegează din anul 1977 - a fost găsită multă ceramică romană, fragmentară și o monedă emisă de Septimius Severus la Nicea (inv.I 4202) (vezi catalog). În anul 1980, cu ocazia unor lucrări edilitare, în fața școlii a fost descoperit un cuptor de ars ceramică cu placa de reverberație și cupola distruse. Se păstrează numai camera de foc crușată, în pământul viu, cu diametrul de 1,40m.

- În colecția muzeului severinean se află un sestertius ilizibil (inv.I 372) (vezi catalog).

Poroina Mare - În anul 1980 în colecția școlii generale au fost văzute de noi fragmente de ceramică romană fără a se cunoaște locul lor de proveniență. De altfel, din localitate mai este cunoscut un denar de la Severus Alexander (TUDOR 1978, 221; MITREA 1971, 131). Două monede provenind din această localitate, emisiuni ale lui Vespasian și Septimius Severus se află în colecția muzeului severinean (MITREA 1971, 411). Mai departe drumul ar putea urma spre nord-est valea Slătincului.

Rocșoreni - În locul numit "Piscul Băraști" pare să fi fost o întinsă așezare rurală cu necropolă, din care au fost descoperite mai multe monede romane, ceramică și pietre funerare (TUDOR 1978, 221). Informații despre existența unor urme romane în localitate sunt mai vechi (BĂRBĂTESCU 1939). Un denar emis de Severus Alexander se găsește în colecția muzeului severinean (inv.I 6342) (vezi catalog).

Greci - În colecția școlii din localitate au fost văzute de noi, în anul 1980, fragmente ceramice romane - fără a li se cunoaște locul de proveniență.

Strehaia - În anul 1978 - într-o colecție particulară (prof. Doru Gavrilesco) - am văzut 24 denari romani imperiali ce se înșiruiau de la Aantonius Pius la Severus Alexander, ca provenind din zona Strehăii. (Astăzi nu mai cunoaștem nimic despre existența acestor monede). Drumul urmează apoi valea Motrului trecând prin localitățile Butoiești și Buicești de care am amintit mai sus.

b) Drumul Drobeta - Bumbești

Direcția nordică a drumului a fost sugerată de Grigore Tocilescu, care amplasează și turnurile porții prin care ieșea drumul. Astăzi dispune de mai multe informații rezultate în urma unor descoperiri întâmplătoare sau sistematice care confirmă și jalonează mai bine traseul propus pentru acest drum: Halânga, Puținei, Crăguiești, Ciovârnașani, Șișești, Cătunele, Pinoasa, Iezureni, Bumbești.

Repertoriul așezărilor

Halânga - Pe șoseaua Drobeta Tr. Severin - Tg. Jiu, pe stânga, la intrarea în sat, în punctul "La Poligon", au fost descoperite prin cercetare de teren, fragmente ceramice, de cărămizi și olane romane. Punctul se găsește la 4 km nord de castru. Suprafața mică pe care se găsesc împrăștiate materiale arheologice ne face să bănuim existența unei *villa rustica*.

Puținei (com. Halânga) - La încă 2 km spre nord, este cunoscută mai de multă vreme fortificația de la Puținei, situată pe pârul Pleșuva, în punctul "Cetatea lui Negru-Vodă" (TUDOR 1978, 290-292; DAVIDESCU 1980, 86). Prin sondajul realizat în 1968 Doina Benea stabilește existența unei așezări în apropiere, ce datează din secolele II-III p. Ch., fără a putea stabili natura ei, civilă sau militară (BENEA 1977, 38). Pe terenurile din stânga și dreapta pârului Pleșuva, prin materialele descoperite la suprafață bănuiește existența unei așezări romane, civilă sau militară (BENEA 1977, nota 4), peste care în secolele III-IV se ridică o fortificație. Lucrul este confirmat în perioada 1978-1980, când în preajma fortificației s-au executat lucrări pentru construirea centralei electrice Halânga. Cu această ocazie a fost descoperită multă ceramică romană aparținând secolelor II-III p. Ch. și patru morminte romane în casetă de cărămidă (CRĂCIUNESCU 1994, 1). Cele patru morminte se găseau amplasate probabil în apropierea drumului roman aflat în discuție. Monede din castru și împrejurimi se găsesc în colecția muzeului (vezi catalog).

Malovăț - De mai multă vreme, din această localitate este cunoscut ca provenind un fragment dintr-un monument funerar (FLORESCU 1942,32).

Valea Boierească (com. Malovăț) - Recent, în colecția muzeului din locul numit "Jidovi", a intrat o monedă romană emisă la Nicea de Septimius Severus (vezi catalog).

Din același loc sunt cunoscute alte monede romane (TUDOR 1978, 221).

Bobaița - Încă din anul 1890, este cunoscut un mormânt cu monede de la Hadrian (TUDOR 1978, 219).

Colibași (com. Bobaița) - La poalele amintitei cetăți de la Colibași, în amestec cu ceramica dacică, au fost descoperite de noi în anul 1991 fragmente ceramice de epocă romană. Este interesant de reținut acest punct pentru că este

singurul situat până în prezent pe acest traseu, pe deal, celelalte fiind plasate sub poalele dealurilor. De aici, urmând coama dealului, în linie dreaptă se ajunge la Crăguiești.

Crăguiești (com. Șișești) - În anul 1987, în locul numit "La Curele", pe malul pârului Coșuștița am executat un sondaj de salvare într-o locuire de epocă romană. Stațiunea a fost evidențiată în terenul arabil, prin prezența unei mari aglomerări de cărămizi, țigle și oloane fragmentare scoase de brazda plugului. Datorită gradului avansat de distrugere a stațiunii nu am putut trage concluzii mai ample (Pl. VI). Puținele fragmente ceramice descoperite încadrează stațiunea în secolele II-III p. Ch. Probabil avem de-a face cu o "mansio", care pe lângă misiunea de supraveghere a drumului, putea fi depozit de provizii militare, schimb de poștă sau han. La circa 100m nord de această "mansio", în arătura proaspătă, pe o distanță de 300 m, a putut fi urmărit traseul drumului roman, conturat printr-un strat de pietriș mărunț, lat de 5-6 m (inedit). De altfel drumul și alte descoperiri din această stațiune fuseseră semnalate și de Al. Bărcăcilă (BĂRCĂCILĂ 1915, 173). Drumul se continuă peste coama dealului Colibași spre așezarea de care am amintit mai sus.

Ciovărnășani (com. Șișești) - Bogatul mormânt făcut din cărămidă în care s-au găsit un inel și o brățară din aur, o piatră funerară cu o coroană scluptată pe fronton (TUDOR 1978, 219) era așezat probabil pe marginea acestui drum și aparținea unei *villa rustica*.

Șișești - Ambele localități se înșiruie de o parte și de alta a văii Coșuștei. Traseul drumului, urmând Valea Coșuștei a fost văzut și de Al. Bărcăcilă (BĂRCĂCILĂ 1915, 173). În locul numit "Conacul Mireștilor" a fost descoperit și un tezaur monetar (151 monede) - ce se înșiruie de la Antoninus Pius la Trebonianus Gallus (BĂRCĂCILĂ 1957, 413-6). De aici drumul urmează Valea Motrului, spre Cătunele din județul Gorj (TUDOR - DAVIDESCU 1976, 76).

c) Drumul Drobeta - Sucidava

Importanța economică a acestui drum este dată de faptul că el leagă cu Dunărea toate așezările romane din mănoasa câmpie din Oltenia. Apoi, peste Dunăre, prin numeroasele amenajări portuare, face legătura cu marele drum strategic și comercial ce urma malul sudic al Dunării, unind Singidunum de Gallia spre vest și de orașele Pontului Euxin spre est (RAUȚ-BOZU-PETROVSKI 1977, 136). Existența și marcarea acestui drum a fost de altfel bine argumentată de profesorul Dumitru Tudor (TUDOR 1978, 470, fig.150). În încercarea noastră de repertoriere a localităților ce jalonează acest drum nu face decât să adunăm și alte dovezi arheologice rezultate în urma cercetărilor întreprinse după anul 1978. Deși nu a fost descoperit arheologic, un asemenea drum a existat, unind toate așezările riverane de pe malul nordic al Dunării. Lunca Dunării și câmpia învecinată erau și sunt zonele cele mai fertile din sectorul mehedințean al fluviului. De aici puteau fi

aprovizionate cu produse agro-alimentare Drobeta și alte numeroase localități de la sudul Dunării. De acest drum sunt legate circa 36 localități - cuprinse între Drobeta și Salcia, în care au fost făcute descoperiri aparținând epocii romane. Văzând configurația actuală a văii Dunării mehedintene, ca și poziția locuirilor față de malul Dunării, ne dăm seama că până la Izvoarele drumul a putut urma malul înalt al dunării, ferit de inundații, ca de aici, când lunca se lărgeste, să se depărteze de Dunăre - ajungând uneori la distanța de 6-7 km, sau chiar mai mult.

Repertoriul așezărilor

Despre traseul și repertoriul așezărilor de pe drumul dunărean până la Hinova am amintit anterior.

Ostrovul Corbului (com. Hinova) - Pe malul Dunării, în locul numit "Cliuci", în bine cunoscuta stațiune preistorică (ROMAN 1996, 73) a fost descoperită ceramică romană și două monede aflate în colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier (inv. I 5030 și I 5031) (vezi catalog). În literatura de specialitate este amintită o monedă emisă de Gordian al III-lea (TUDOR 1978, 220) și alta emisă de Filip Arabul (POPILIAN mss.).

Batoți - Existența unei fortificații romane târzii, făcând parte din sistemul defensiv nord-dunărean, ridicat după retragerea aureliană, este consemnată și de profesorul Tudor, care dă și o schiță a sa. În estul fortificației identifică și urmele unui drum roman ce mergea paralel cu Dunărea (TUDOR 1978, 265-266). Săpăturile întreprinse de Mișu Davidescu, au confirmat distrugerea în întregime a fortificației datorită erodării malului Dunării (DAVIDESCU 1989, 106). În anul 1980, în malul înalt al Dunării, în vatra satului, am descoperit o groapă menajeră distrusă pe jumătate de apele Dunării. În groapă, pe lângă mult cărbune, cenușă și fragmente ceramice, am descoperit fragmentele unui chiup de mari dimensiuni, cu pereții cărămizii, cu urme de ardere secundară, groși de 2,5cm. Întregit, chiupul are următoarele dimensiuni: l: 78 cm; d. g.: 36 cm; d.f.: 36 cm; d. maxim: 85 cm (Pl. XLIX/3). Probabil este un vas pentru păstrarea cerealelor, ce a aparținut unei așezări aflate în apropiere, sub vatra satului actual.

Vrancea (com. Batoți) - În partea de vest a satului, în apropierea grajdurilor fostului CAP, într-un șanț de drenare a apelor pluviale, au fost descoperite fragmente ceramice romane aparținând unor castroane din pastă fină, cărămizile cu angobă roșie, oale și fragmente de amfore. Materialele pot fi datate în secolele II-III p.Ch.(cercetări personale, inedit).

Crivina (com. Burila Mare) - Urmele drumului roman, zidării, monede de la Traian și Gordian al III-lea, precum și o amforă aflată în muzeul severinean (secol IV) - sunt cunoscute mai demult (TUDOR 1978, 220). Prin cercetări personale, în malul înalt al Dunării, în dreptul pichetului vechi de grăniceri, am

descoperit fragmente ceramice și cărămizi romane. O monedă Gordian III și una Iustin II au fost văzute de noi în colecția lui Gh. Popescu din Crivina.

Burila Mare - Aflată la 7 km distanță de Dunăre. Este amintit drumul roman precum și o monedă emisă de Gordian al III-lea la Viminacium (TUDOR 1978, 219).

Prin cercetări personale (1980) - pe malul Dunării la km fluvial 889,4 au fost descoperite pe terasa Dunării fragmente ceramice și cărămizi romane.

Izvorul Frumos (com. Burila Mare) - Resturi dintr-o fortificație romană târzie sunt cunoscute și de Tocilescu în 1890, iar profesorul Tudor dă și o schiță de amplasament (TUDOR 1978, 266). Cercetările arheologice întreprinse în 1979 - au găsit numai 10 m din incinta nordică a fortificației, restul fiind distrusă de apele Dunării (DAVIDESCU 1989, 106).

În apropierea fortificației, în anul 1987, tot în malul Dunării, a fost descoperit întâmplător un mic tezaur dacic compus din 13 denari romani republicani ce se întind cronologic de la 150-123 a.Ch. până la anul 81 a. Ch., o brătară plurispiralică cu capete de șarpe și o fibulă în formă de scut beotic (STÎNGĂ 1992, 151-154).

Țigănași (com. Gogoșu) - Este cunoscută o inscripție romană (IDR II, 139) și fragmente ceramice pe malul Dunării la km fluvial 875, 2.

Gogoșu - Ceramică romană a fost descoperită de noi în punctul numit "Pontonul Vechi", unde probabil și în antichitate se găsea vadul de trecere în Ostrovul Mare.

Multe monede provenind din raza satului se găsesc în colecția muzeului severinean (vezi catalog).

Din punctul "Fântâna lui Mărgărit" este cunoscut un denar emis de Hadrian (BĂRCĂCILĂ 1957, 419), iar din raza satului o monedă emisă de Probus și alta de Constantin cel Mare (PREDA 1975, 468; TOROPU 1976, 79)

Balta Verde (com. Gogoșu) - La bucla șoselei ce vine de la Gogoșu, la intrarea în sat, au fost descoperite în terenul arabil fragmente ceramice. Monede de la Faustina I, Elagabal, Iulia Mamaea (TUDOR 1978,219) și de la Probus (SMARANDA 1982, 458) sunt cunoscute ca provenind din zonă.

Ostrovul Mare (com. Gogoșu) - O primă constatare care se impune a fi menționată de la început, privind locuirea romană din Ostrovul Mare, este aceea că romanii au acordat, se pare, o importanță mai mare insulei, după retragerea aureliană. Constatarea mi se pare firească socotind că după 271 importanța strategică a insulei este deosebită. În colecția muzeului severinean există ca descoperite întâmplător, cu preponderență între cele două războaie mondiale, mai multe monede ce merg până în secolul VI (catalog).

În punctul "Botul Piscului", situat pe capul din amonte al insulei, în anul 1976, au fost întreprinse cercetări sistematice ce au dus la descoperirea mai multor tumuli cu resturile cinerare depuse în urnă și datați în secolele VI-VII (BORONEANȚ-STÎNGĂ

1978, 87-107). În apropiere, într-un teren nisipos de dune, au fost descoperite la suprafață, fragmente ceramice, țigle și cărămizi romane. Sondajul arheologic întreprins în acest loc nu ne-a oferit nici un indiciu asupra naturii așezării: civilă sau militară. Al. Bărcăcilă bănuia existența în acest loc a unei fortificații.

În locul numit "Prundul Deului" situat pe Dunărea Mică, în fața satului Balta Verde, în anul 1978, au fost inițiate săpături de salvare într-un grup de tumuli hallstattieni. Pe tumulul cel mai bine păstrat a fost descoperită o locuință romană de suprafață, distrusă prin incendiere și datată cu monede emise de Probus, Diocetian și Constans (STÎNGĂ 1985, 117). Secțiunile trasate alături de necropola tumulară din prima epocă a fierului, cu scopul de a descoperi locuirea daco-romană semnalată prin numeroase fragmente ceramice, nu au dat nici-un rezultat. Terenul nisipos, arabil, nu a păstrat stratul de cultură.

- În punctul "La Carantină", lângă pichetul vechi al grănicerilor sunt amintite urme de ziduri și fragmente ceramice. Tot de aici provine o inscripție (CIL III, 12600; TUDOR 1978, 220; IDR II, 138).

- Cu prilejul construirii barajului sistemului hidroenergetic Porțile de Fier II - pe Dunărea Mare - au fost găsite urmele unei amenajări portuare din lemn, datată în secolele IV-V, dar putând să fi funcționat și mai devreme (DAVIDESCU 1989, 108-112).

- În pădurea "Braniște", la km fluvial 861,5, pe malul Dunării Mari, a fost descoperită și cercetată o cetate romană târzie din care s-a păstrat numai incinta de est (DAVIDESCU 1989, 113-116) datată cu monede Aurelian și Valens (catalog). Al. Bărcăcilă semnalează monede de la Constantius Chlorus, Constantin cel Mare, Constans, Constantius II și Valentinian (BĂRCĂCILĂ 1957, 421).

Izvoarele - Pe botul primei terase a Dunării este cunoscută fortificația romană târzie (TUDOR 1978, 279-280). Cercetări recente (DAVIDESCU 1989, 117-120) au constatat distrugerea definitivă și a acestei fortificații. Sub fortificație, până spre malul Dunării, în terenul acoperit de dune de nisip, au fost descoperite de noi fragmente ceramice și multe monede (vezi catalog). Trei folles - Urbs Roma, Constantinopolis și Constantius II sunt amintiți și de profesorul Toropu (TOROPU 1976, 95).

Gruia - Încă din anul 1971, de pe raza localității a fost recuperat un important tezaur compus din 1501 denari romani imperiali ce se înșiruie de la Vespasianus la Gordian III, tezaur aflat în colecția muzeului severinean (inedit). Probabil, tezaurul nu a fost recuperat în întregime. În anul 1980 am văzut alte 24 monede în posesia unui locuitor, monede ce păreau a face parte din același tezaur.

- În partea de est a satului, în locul numit "Mericana", pe fruntea primei terase a Dunării, au fost descoperite de noi fragmente ceramice aparținând secolelor II-III. Așezarea se întinde sub vatra locuințelor din zonă.

- Sub terasă, în dreapta drumului ce coboară spre port, în punctul "Moara Veche", au fost descoperite de noi, fragmente ceramice romane, unele cu glazură verde-oliv. Se pare că aici a fost vatra locuirii din secolele IV-V.

Pristol - "Ziduri, cărămizi și monede romane" sunt consemnate ca existând în locul numit "Câmpul cu Oase" (TUDOR 1978, 221).

La km fluvial 860, pe fâșia trupelor de grăniceri, în anul 1978, au fost descoperite de noi, fragmente ceramice romane, cărămizi și țigle, ce ocupau o suprafață ce părea de formă dreptunghiulară cu dimensiuni de circa 25x10 m. Probabil sunt urmele unei *villa rustica*.

Vrata - Fragmente ceramice și vase întregi, de uz comun, ce aparțin secolelor II-III se găsesc în colecția școlii din localitate, fără a se putea preciza locul lor de descoperire.

Recent, ne-au fost prezentate ca provenind din Vrata două monede romane republicane:

LICINIUS MACER (Crawford, Roma, an 85) și L. TITURIVS L. F. SABINUS (Crawford, Roma, an 88).

Salcia - Pe malul lacului Godovan, la vest de ferma piscicolă, s-au găsit multe fragmente ceramice, vase de uz comun și din amfore, oase de schelete umane. În anul 1982 am executat un sondaj de control ce a constatat din 3 secțiuni paralele și perpendiculare pe lacul Godovan.

Materialul ceramic rezultat, găsit în amestec, aparține secolelor II-III, IV-V și IX- X. Locuirile mai sus amintite au fost distruse de mișcările permanente de nisip, care nu au păstrat nici un nivel de locuire (inedit).

- Provenite de la școala generală Salcia - se află în colecția muzeului severinean o frumoasă statuie din bronz ce-l reprezintă pe Jupiter (I: 12cm) (P1. LXXXVIII /11).

- Mai multe monede provenite din Salcia se găsesc în colecția muzeului severinean (vezi catalog). Recent elevul Mincu Ionel din Salcia ne-a prezentat o monedă de bronz emisă de Hadrian, Av: Hadrianvs AVG. COS III PP; Rv: SC .

Gârla Mare - Vatra satului, ca și lunca neinundabilă a Dunării, numeroasele izvoare și lacuri, au oferit condiții prielnice unei dense locuiri romane (P1. XXXVII /1)

- În partea de nord-vest a satului, în locul numit "Atârnați", pe malul lacului Zaton, pe un teren arabil ce coboară în pantă lină spre lac, au fost descoperite, prin cercetări de teren multe fragmente ceramice, de cărămizi, precum și două monede de la Antoninus Pius și Filip Arabul (vezi catalog).

- În partea de sud a satului, în locul numit "la Sipote", în mal și în curțile cetățenilor au fost descoperite fragmente ceramice și un fragment de tub de canalizare. Din acest loc provin și două monede (vezi catalog).

- La 200 m est de complexul pentru îngrășarea porcilor la "podul peste ierugă" - au fost găsite fragmente ceramice romane.

- În punctul km fluvial 840, chiar pe malul Dunării, începând cu anul 1992, au fost întreprinse cercetări arheologice de amploare care continuă și în prezent. Bogăția materialului rezultat (ceramică locală și de import, unelte agricole și casnice, podoabe, monede, plastică deosebită în lut și bronz, etc.), zidăria care se pierde în malul Dunării (Pl. XXXVIII/1), ne face să credem că aici a existat o *villa rustica* sau un complex de *villae*, cu amenajări portuare la Dunăre, datând din secolele II-III p. Ch. (STÎNGĂ 1996; STÎNGĂ 1997).

- Pe ostrovul din dreptul localității Gârla Mare, pe botul din amonte au fost descoperite în 1994, în amestec cu multă ceramică preistorică, și sporadice fragmente ceramice romane (planul localității Gârla Mare cu amplasarea punctelor semnalate). Din Gârla Mare este cunoscut un tezaur roman imperial (PREDA 1974, 67-91).

Legate de acest drum și de traficul comercial pe Dunăre, credem noi că au fost și localitățile aflate la distanțe de 10-15 km de fluviu cum sunt:

Rogova - Urmele așezării romane de pe apa Blahniței ca și un follis de la Constantin cel Mare sunt mai de mult cunoscute (TUDOR 1978, 22; TOROPU 1976, 79). Astăzi, datorită lucrărilor de regularizare a Blahniței, așezarea a fost distrusă în întregime (cercetări personale, 1987).

Bistreț (com. Burila Mare) - O bogată locuire romană, cu fragmente ceramice, de cărămizi, țigle, urme de mortar, un tub de canalizare, a fost descoperită în anul 1978, la 400 m aval de podul de peste pârâul lui "Nițu" (inedit).

În anul 1984, a fost executat un sondaj de control într-o așezare neolitică alăturată, ocazie cu care au fost descoperite și urme materiale romane, precum și o monedă de bronz emisă la Viminacium (vezi catalog) (CRĂCIUNESCU 1984, inedit).

Pătulele - În colecția școlii generale din localitate am văzut în 1982 fragmente ceramice romane, fără a putea stabili locul de proveniență.

Recea - În partea de sud-est a satului, pe pârâul Drincea, în apropierea șoselei Tr. Severin - Calafat (casa Sermer Gheorghe) - multe fragmente ceramice, de cărămizi și țigle romane, urme de lutuală, au fost descoperite în anul 1980.

Punghina - La intrarea în sat, în dreapta "Podului Nou" de peste Drincea, se găsesc sporadice fragmente ceramice romane.

Cujmir - În partea de nord-est a satului, pe râul Drincea - în punctul numit "Moara de Apă" - în malul surpat, am găsit multe fragmente ceramice aparținând unui chiup de dimensiuni mari, ornamentat cu linii grupate în val și o ștampilă în formă de rozetă. La 400 m amonte, pe apa Drincei, spre satul Braniște, în câmpie întinsă, sunt multe fragmente ceramice, cărămizi, țigle și olane. Materialele au fost găsite tot în malul înalt al râului.

Izimșa - Așezarea din punctul "La Cazane", situat tot pe apa Drincei, în sud-estul satului este binecunoscută și datorită câtorva sondaje arheologice (BENEA-PĂVĂLAN 1973,53; TUDOR 1978, 220; DAVIDESCU 1980, 169-170; POPILIAN 1976, passim)

- Monedele aflate odinioară în colecția școlii generale se află acum în colecția muzeului severinean (vezi catalog).

- În anul 1985 - am găsit postamentul unei statuete din marmură a lui Jupiter din care se mai păstrează etichetele picioarelor și jumătate din vultur (inedit). Lucrările de regularizare a râului au distrus în mare parte stațiunea. Urmele ei se mai pot păstra în curțile și grădinile caselor din apropiere.

Obârșia de Câmp - În amestec cu ceramică aparținând comunei primitive, au fost găsite pe malul lacului și fragmente ceramice romane. Sunt cunoscute patru monede romane emise de Septimius Severus, Iulia Mamaea, Iulia Domna și una colonială din bronz (POPILIAN mss, 293) (vezi catalog).

În anul 1992 am văzut o monedă de bronz emisă de VALERIAN la Viminacium (AN II) (vezi catalog).

Gemeni (com. Dârvari) - În locul numit "Cetățuia" aflat la cca.5 km nord-est de Obârșia de Câmp, sunt cunoscute monede romane (TUDOR 1978, 220). Fragmente ceramice romane am găsit și noi în anul 1988. Locul numit "Cetățuia" se află în câmpia întinsă. Inițial aici a fost o așezare preistorică (neolitic târziu și Coțofeni) întărită cu val și șanț de apărare care se văd și astăzi. Locuirea romană s-a așezat peste cea preistorică.

Drumul Drobeta - Dierna

Era continuarea spre vest a drumului dunărean - făcând legătura cu Ad Median și Tibiscum.

- La ieșirea din Drobeta - de o parte și alta a drumului se întinde necropola de vest a orașului.

Repertoriul așezărilor

Schela Cladovei - Este cunoscut încă de Marsigli marele castru de pământ aflat astăzi sub construcțiile abatorului Tr. Severin.

- În malul Dunării - pe locul binecunoscutei stațiuni epipaleolitice apar mereu materiale romane. În 1987, Gabriel Crăciunescu a găsit în malul Dunării un mormânt de incinerare cu un bogat inventar constând din șase vase întregi (CRĂCIUNESCU 1994,2).

- În anul 1995 - în curtea locuitorului Dăncău Ștefan (Calea Timișoarei nr. 46) - în grădina ce duce spre Dunăre, am găsit un zid din piatră nefasonată, legată cu mortar, gros de 0,90 m ce mergea perpendicular pe Dunăre. Același cetățean ne-a informat că urme de zidărie se găsesc și în grădinile învecinate.

Drumuri secundare posibile

Densitatea mare a locuirii romane în teritoriul Drobetei presupune existența unei rețele dense de drumuri secundare, de data aceasta mai ales de importanță economică locală, care se termină în final într-unul din drumurile principale amintite mai sus. Se pare că ele urmăreau integral firul apelor interioare, așa cum ne sugerează înșiruirea descoperirilor.

Așa se pare a fi drumul ce urmărea apa Topolniței de la Izverna până la Șimian.

Repertoriul așezărilor

Seliște (com. Izverna) - Este amintit un tezaur găsit în locul "Pogara cu Tei", din care au fost recuperați câțiva antoninieni de la Gordian al III-lea și Volusianus (TUDOR 1939, 157-160; TUDOR 1987, 121).

Balta - O monedă emisă de Gallienus se află în colecția muzeului severinean (vezi catalog).

Bâlvănești - Sunt amintite resturile unui drum roman și o monedă de la Constantius II ca caesar (TUDOR 1978, 56, 219).

Schitul Topolniței (com. Izvorul Bârzii) - În zidăria bisericii este binecunoscută inscripția lui Iulius Herculanus ce pare a proveni din locuirea apropiată de la Balotești sau de la Drobeta (IDR II, 135).

Balotești (com. Izvorul Bârzii) - Așezare cunoscută încă din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea, unde s-au găsit morminte și zidărie multă, în locul numit "Martalogi" (TUDOR 1978, 219). Urmează apoi, până la Dunăre, mai sus amintitele așezări Cerneți și Șimian (vezi mai sus).

Alt drum secundar urmărea cursul râului Drincea.

Repertoriul așezărilor

Pădina Mare - La 200 m est de sat, în punctul numit "Fântâna Rece", pe versanții văii, am descoperit în anul 1980 fragmente ceramice romane.

Iablanița (com. Pădina Mare) - Multă ceramică romană, fragmentară și întregă a fost văzută de noi în colecția școlii generale din sat, fără a putea stabili locul de proveniență.

Slaşoma (com. Pădina Mare) - În punctul numit "La Râpă", de pe șoseaua Vlădaia-Almăjel, pe o suprafață cu un diametru de aproximativ 100 m, au fost descoperite prin cercetare de teren fragmente ceramice și de cărămizi. Aceleași materiale au fost găsite în terenul arabil aparținând locuitorului Cornea.

Corlățel - În punctul "La Cișmea", aflat în dreapta șoselei Corlățel - Pădina Mică, am descoperit fragmente ceramice romane.

Valea Anilor - La circa 1000 m est de sat, în punctul "Malu Mare" - pe apa Drincei, am executat între 1987-1988 săpături de salvare într-un tell neolitic. Cu această ocazie am descoperit și două gropi menajere cu fragmente ceramice

romane care aparțineau unor vase de dimensiuni mari. În perimetrul zonei cercetate am găsit și o monedă din bronz (vezi catalog).

- În continuare, trecând prin localitățile mai sus amintite (Recea, Cujmir, Izimșa) drumul ajunge la Salcia, făcând legătura cu drumul Drobeta - Sucidava și peste Dunăre.

- Alt drum secundar putea urmări valea Blahniței - pornind de la Livezile, spre Poroinița, Rogova, Gruia.

Drumul secundar Orevița Mare - Balta Verde

Orevița Mare - Într-o perieghetză din anul 1976, condusă de regretatul Cristian Vlădescu, care a urmărit traseul Brazdei lui Novac în județul Mehedinți (VLĂDESCU 1977, 80) în raza satului Orevița Mare, a putut fi urmărită brazda ce mărginește satul pe culmea din nord-vest a văii. Pe pantele opuse ale văii a fost observat, prin vegetația mai abundentă și mai închisă la culoare, conturul unei fortificații (?) ce avea o formă dreptunghiulară cu laturile mari paralele cu valea Pauleasca. În localitate locul amintit mai sus este cunoscut sub numele de "Cetatea Latină".

În anul 1987, în grădina cetățeanului Năvligu, aflată pe firul apei Pauleasca au apărut urme de zidărie din cărămidă romană. De aici au fost aduse la muzeu, un capac de anforă, o ulcică, o căniță și mai multe cărămizi romane (Cercetare G. Crăciunescu - inedit).

Alte fragmente ceramice romane aduse din locul numit "Cetatea Latină" se găsesc și în colecția școlii din localitate.

Vânju Mare (oraș) - În colecția liceului din localitate se găsesc fragmente ceramice de epocă romană.

- Cu ocazia construirii unei pivnițe în curtea unui cetățean au fost găsite mai multe fragmente ceramice și un urcioc - amforidion aflat acum în colecția muzeului severinean.

Nicolae Bălcescu (oraș Vânju Mare) - Pe șoseaua Vânju Mare - Calafat, în stânga ei, la intrarea în sat, în teren arabil, au fost descoperite prin cercetare de teren fragmente ceramice romane. Drumul continua probabil spre Dunăre făcând joncțiunea cu drumul dunărean la Balta Verde sau Gogoșu.

Drumul Drobeta - Vărănic

Un drum foarte scurt (7,5 km) "drum al pietrarilor" îl putem numi, pe care calcarul exploatat în carierele de la Vărănic, dacă nu era prelucrat pe loc, era adus la Drobeta. Ni se pare a fi fost mult mai simplu și eficient transportul calcarului de Vărănic pe uscat, decât transportat la Dunăre și de aici la Drobeta sau în alte părți. Întreg traseul este presărat cu descoperiri ce aparțin epocii romane.

Repertoriul descoperirilor

Magheru (com. Breznița de Ocol) - Locul "Valea Fântâniei", situat la stânga șoselei Tr. Severin - Jidoștița, la intrarea în sat, este cunoscut și de profesorul Tudor (TUDOR 1978, 219). Recent, în urma unor lucrări de aducțiune a apei pentru IAS Dealul Viilor - locul a fost drenat și nivelat. Fragmente ceramice foarte fărâmițate se găsesc răvășite pe o mare suprafață.

- Cu ocazia fixării unor stâlpi metalici de înaltă tensiune, din gropile stâlpilor au ieșit cărămizi romane întregi (Inf. Dr. Gh. Buzatu).

- De pe raza satului Magheru - a intrat în colecția muzeului (1987) un con funerar.

Breznița de Ocol - În partea de sud-vest a satului, în apropierea fostelor grajduri ale CAP-ului, în 1986, au fost descoperite fragmente ceramice și de cărămizi romane.

Vărănic - Locul fostei cariere romane este bănuat a fi în locul unde și astăzi există o carieră de exploatare a pietrei. Cercetările noastre la fața locului nu au găsit urme ale vechii exploatare romane.

2. Circulația navală pe Dunăre. Porturi și amenajări portuare în preajma Drobetei

Este unanim acceptat faptul că bogăția variată a spațiului geto-dac a fost unul din principalele mobile ale declanșării războaielor de cucerire a Daciei, că Traian a finalizat numai o dorință și o încercare mai veche a Imperiului. Avem astăzi dovezi suficiente care ne arată că romanii cunoșteau bogățiile Daciei înainte de cucerire și că între romani și daco-geți se derula un intens schimb comercial (TUDOR 1967, 44-45; TUDOR 1978, 23-30). Chiar poziția geografică a Daciei, la întretărirea marilor drumuri comerciale ale antichității, i-a favorizat pătrunderea timpurie în circuitul economic al vremii (PÂRVAN 1982, 109-120; 606-613). Cu toate acestea Dio Cassius amintește numai de prăzile din aur și argint luate de cuceritorii romani și duse la Roma (LXVII, 6; LXVIII, 5-13; CARCOPINO 1924, 28-34). Această lipsă este suplinită însă de bogăția materialului arheologic, epigrafic și numismatic, rezultat al cercetărilor de aproape un secol privind istoria provinciei Dacia, care dovedesc că, din punct de vedere economic, Dacia este angrenată rapid în complexul circuit al producției și schimbul din Imperiul Roman. Tot mai numeroase studii apărute, vizând strict aspecte economice ale provinciei, studii ce au urmat unor încercări monografice globale sau regionale, dau impresia unei economii unitare și complementare la nivelul provinciei. Imaginea unei strânse corelații economice la nivelul provinciei este subliniată de punerea la punct și funcționarea unei rețele de drumuri strategice și economice, terestre și fluviale,

ce leagă provincia practic cu întreg Imperiul Roman. Asigurarea navigației pe Dunăre, în zona Porților de Fier, dar și a drumului terestru de pe malul sudic, începute în primele decenii ale secolului I p. Ch., sunt finalizate de Traian, în preajma războaielor dacice (TUDOR 1978, 35; PETROVIĆ 1986, 42-52). Se estimează că în preajma declanșării războaielor dacice în zona Porților de Fier sunt concentrate numeroase forțe militare (4 legiuni, 3 alae și 21 cohorte) (MIRKOVIĆ 1968, 26), forțele militare care trebuiau mișcate foarte rapid. Sunt binecunoscute cercetările arheologice asupra *limes*-ului Dunării de mijloc și de jos. Abia în ultimul timp s-a încercat să se pună cap la cap toate informațiile rezultate în urma cercetării *limes*-ului, informații ce privesc prezența flotei romane, fie militare fie comerciale pe Dunăre, a porturilor și amenajărilor portuare pe cele două maluri ale Dunării (PETROVIĆ 1990, 207-216).

Se pare că tot Traian este cel care a organizat serviciul vamal al noii provincii, care este inclusă în *publicum portorium Illyrici* (GOSTAR 1951, 105). Tot în acest timp districtul vamal al Illyricum-ului, prin unirea cu districtul *portorium Ripathraciae*, ajunge la cea mai mare întindere (Raetia, Noricum, Dalmația, cele două Moesii și Dacia). Vămile de la frontiera dunăreană a provinciei sunt atestate în principalele puncte de trecere, în strânsă legătură cu existența unor amenajări portuare. Așa este cazul oficiilor vamale de la Dierna, Drobeta, Sucidava (GOSTAR 1951, 169-170).

Classis Flavia Moesica este atestată pentru prima oară într-o diplomă militară descoperită în Dacia în anul 92 p.Ch. (CIL, XVI, 33; IDR I, D XXV) deși pare a fi existat încă din primele decenii ale secolului I.

Se pare că este singura informație despre prezența flotei militare pe Dunăre. Alte informații documentare apar din secolele II-III p.Ch., dar de data aceasta se vorbește despre o flotă civilă (PETROVIĆ 1990, 208).

Pe un altar închinat lui Mithras, descoperit la Viminacium, este amintit un *nauclerus (navicularis)* - (IMS II, 31), un fel de antreprenor, proprietar de nave și negustor în același timp (PETROVIĆ 1990, 208), care probabil acaparase la un moment dat comerțul pe Dunăre. Următoarea mențiune a prezenței unei flote comerciale pe Dunăre provine tot din Viminacium. C. Valerius Vibianus, *nautarum quinquennialis*, dăruiește 2000 de sesterți pentru pregătirea serbărilor zeului Neptun (IMS II, 61). Acest lucru presupune existența la Viminacium a unui *collegium nautarum* (MACREA 1968, 156; PETROVIĆ 1990, 208). Pentru Moesia Inferior o inscripție de la Axiopolis (CIL III, 7485), amintește tot un *collegium* ce reunea pe *nautae universi Danubii*. Din titlatură ne dăm seama că avem de-a face cu un fel de asociație a corăbierilor de pe Dunăre. Presupunem deci că se subordonau unor regulamente clare de navigație și comerț pe Dunăre. *Notitia dignitatum* consemnează pentru o perioadă mai târzie (OR XLI, 38, 39; XLII, 42, 43) existența unor flote, nu neapărat comerciale, în Moesia Prima și Dacia Ripensis. Astfel, la Margum staționează

classis Stradensis et Germensis, la Aegeta *classis Aegetensium sive Secunda Pannonica*, la Ratiaria *classis Ratiarensis* și poate multe altele, așa cum se presupune a fi la Ad Malum (PETROVIĆ 1990,208).

O flotă exista în secolul VI la Singidunum, al cărei debarcader este folosit până la 1878 (PETROVIĆ 1990, 208 și nota 13); mai înainte Constans înlocuise toate navele de război vechi și uzate (PETROVIĆ 1990, nota 14).

Acestea ar fi, în rezumat, principalele informații documentare privind existența unei flote pe Dunăre, în secolele I-IV p.Ch. Informații lacunare, completate însă printr-o bogată informație rezultată în urma cercetărilor arheologice întreprinse pe cele două maluri ale Dunării. Simpla semnalare a prezenței unei flote militare sau comerciale pe Dunăre presupune obligatoriu și existența unor *stationes* a căror destinație, militară sau comercială, se suprapune în permanență. Printre cele mai complexe și mai bine dotate amenajări portuare la Dunărea de Jos sunt cele de la Drobeta (TUDOR 1978, 166-167; DAVIDESCU 1976, 40-46; DAVIDESCU 1980, 78-79).

Construcțiile portuare dispărute acum, se înșirau în aval de portalul podului, în imediata lui vecinătate. Din studiul planului lăsat de Cezar Bolliac (Arh. Statului Buc., fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice nr.126/1898), autorii constată că erau cele mai sudice construcții din perimetrul castrului, unele ziduri părtunzând masiv în albia Dunării. Imediat după pila culee a podului este trecută pe plan o râpă destul de adâncă, lată de cca 10 m, râpă astupată între cele două războaie mondiale (Pl. VI). Urmează un bloc masiv de zidărie lung de 14 m, înalt de 2,60 m despre care se crede că era un chei al podului, prevăzut cu scări pentru deplasarea mărfurilor și a pietonilor (TUDOR-DAVIDESCU 1976, 43). Credem că râpa dintre pila culee și chei nu a existat în momentul construcției podului. Ogașul a fost tăiat de ape într-o perioadă mult mai târzie, când podul nu mai funcționa. Apa izvoarelor (care există și astăzi) și-a făcut loc printre cele două ziduri masive, al pilei culee și al cheiului.

Existența unui chei, asemănător ca tehnică de construcție, este cunoscută și la Sucidava, este adevărat, pentru o perioadă mai târzie (TUDOR 1978, 197). O construcție asemănătoare făcută din blocuri mari de piatră (2 x 1 x 1 m) pare să fi existat și la Kusiak, lângă Prahovo (Aquae) (PETROVIĆ 1990, 212), vis-à-vis de Ostrovul Mare (Pl. VII).

La 146 m aval de chei, mergând paralel cu Dunărea, în planul Bolliac apare o nouă construcție, cu latura sudică distrusă, lungă de 14,50 m, având zidul gros de 2m, absidat spre est, a cărei utilitate nu a putut fi bănuită. Urmează apoi zidul de apărare al castrului, ce pornea de pe turnul de S-E perpendicular pe Dunăre și se termina cu o platformă aproximativ circulară, pătrunsă masiv în albia Dunării (Pl. VIII). Considerată o adăugire mai târzie a castrului, platforma circulară constituia probabil fundamentul unui turn, de asemenea circular. Acest zid, alături

de pod, constituia și loc de refugiu pentru nave în caz de primejdie, apărând totodată și cheiul mai sus amintit. Zidul estic, terminat cu turn circular, are aceeași tehnică de construcție și utilitate ca cele două ziduri ce pornesc spre Dunăre de pe laturile fortificației de la Hajdučka Vodenica, ce închid un refugiu de 43 x 41 m (JOVANOVIĆ 1983, 319-331; PETROVIĆ 1990, 211). Fortificația este datată din a II-a jumătate a secolului IV până la începutul secolului VI (CERŠKOV 1969, 143; JOVANOVIĆ 1984,322) (Pl. IX/2).

De asemenea, castrul Novae (Cesava) păstrează urmele unui refugiu trapezoidal flancat de două turnuri rotunde (PRIBAKOVIĆ 1969, 89)(Pl. IX/1). Zidul de est al debarcaderului Drobetei a fost datat în prima jumătate a secolului II (TUDOR 1978, 275) sau în secolul II și prima jumătate a secolului III (DAVIDESCU 1980, 74). Prin analogie cu construcțiile identice din imediata apropiere, de la sudul Dunării, amintite mai sus, propunem datarea acestei adăugiri la mijlocul secolului IV, în vremea refacerii constantiniene a castrului Drobeta. Pe malul românesc, o prelungire a laturilor castrului până în albia Dunării, pentru siguranța acostării vaselor, a fost constatată și la fortificația romană târzie de la Ostrovul Mare (DAVIDESCU 1986, 113-115) (Pl. IX/3).

Continuând prezentarea amenajărilor portuare din preajma Drobetei, la alți 155 m aval, apare (din planul Bolliac) o nouă construcție păstrată pe o lungime de 46,60 m. Este o construcție complexă, dotată cu hypocaust, cu spații interioare mari (Pl. X/1). Sunt bănuite a fi urmele unei alte construcții portuare cu funcție permanentă (TUDOR-DAVIDESCU 1976, 43-64). Singurul element ce ar putea sugera contemporaneitatea celor două construcții (zidul absidat și construcția complexă) ar fi grosimea identică a zidurilor.

3. Stațiuni vamale în apropierea Drobetei

Importanța și volumul traficului comercial prin portul Drobetei sunt subliniate odată în plus prin existența în imediata apropiere a amenajărilor portuare drobetane și a unui oficiu vamal, *tabularium* (IDR II, 15), datat la sfârșitul secolului II (TUDOR 1978, 166-167; DAVIDESCU 1980, 132) sau mai precis între 198-209 (GOSTAR 1951, 170). Autorul nu exclude o datare mai veche a oficiului vamal decât prima sa atestare documentară, ținând cont și de faptul că oficiul vamal de la Dierna, de mai mică importanță, este atestat în anul 157 (IDR III/1,35), iar cel de la Sucidava între 180-183 (IDR II, 188).

Stațiile vamale mai sus amintite se înșiruie pe frontiera sudică a provinciei Dacia, vămuind mărfurile care intrau și ieșau din provincie (MACREA 1969, 163; MĂRGHITAN 1974, 108).

Vama de la Drobeta, prin așezarea ei într-un adevărat complex portuar multifuncțional, la granița dintre trei provincii era probabil una dintre cele mai bine amenajate și eficiente vămi dunărene, cu activitate intensă în perioada de maximă înflorire a Drobetei și a provinciei Dacia în general. După retragere, activitatea portuară se limitează, desfășurându-se între pod și zidul terminat cu turn circular, ce pornește spre Dunăre din colțul de S-E al castrului. Probabil serviciile de vamă și funcționalitatea amenajărilor portuare sunt păstrate și după retragerea aureliană, măcar în principalele capete de pod păstrate la Dunăre (TUDOR 1978, 176, 208; MACREA 1969, 466-469). Mai mult, refacerea *limes*-ului nord-dunărean după părăsirea Daciei, și amintim numai sectorul mehedintețean al lui: Hinova, Batoți, Izvoarele, Ostrovul Mare (DAVIDESCU 1980, 202) ne întărește convingerea că linia Dunării, pe o rază de câteva zeci de km în interior, nici măcar nu a fost părăsită. În această situație, prezența flotei dunărene pentru asigurarea graniței și a traficului comercial este absolut obligatorie. Facilitățile tehnico-comerciale deosebite oferite de dotările portului Drobeta sunt subliniate și de prezența unor ofițeri ai legiunilor moesice însărcinați cu aprovizionarea cu hrană a armatei, cum este cazul centurionului legiunii IIII Flavia de la Singidunum, Titius Ianuarius *frumentarius* (RUSSU 1976, 53; IDR II, 35) sau a unor negustori sud-dunăreni cum este Primus Aelius Ionicus (CIL III, 14216; IDR II, 47). Tot cu interese comerciale ajunge probabil la Tragurium în Dalmația și Aurelius Longinianus, decurion al coloniei Drobeta (CHRISTESCU 1929, 124).

4. Alte schele sau porturi în teritoriul Drobetei

Sigur activitatea comercială în sectorul mehedintețean al Dunării nu s-a desfășurat numai prin portul Drobeta. Pe malul românesc al Dunării sunt înșiruite un număr de aproximativ 21 de așezări rurale, ale căror produse agro-păstorești luau nu numai drumul Drobetei, ci direct la sudul Dunării. În majoritatea acestor așezări existau probabil schele portuare din lemn de genul celei descoperite întâmplător la Ostrovul Mare (DAVIDESCU 1989, 108-110) (Pl. XI/2).

Construcția târzie, lucrată numai din bârne de lemn și scândură, este legată de întinsa locuire a insulei în secolele III-IV, situație favorizată de surplusul de siguranță ce-l oferea insula pe *limes*. Interesant este, privind configurația actuală a insulei și a "brațului sârbesc" al Dunării, faptul că urmele cheiului (bârne din lemn, ancore din blocuri de piatră fasonată, ceramică etc.) (Pl. XII-XIII) s-au găsit în albia Dunării, sub fundul ei, la o adâncime de 1-1,50 m și la o distanță de 20-25 m de malul actual. Există acum o imagine clară a cât s-a erodat din malul românesc, ducând la distrugerea multor locuiri de epocă romană. Este și cazul fortificațiilor de la Batoți și Izvorul Frumos (DAVIDESCU 1989, 106).

O amforă descoperită în satul Crivina, com. Batoși, datată în secolul IV, aflată în colecția muzeului, presupune existența unei schele portuare și aici (TUDOR 1978, 220), sau a unei *villa rustica* cu deschidere la Dunăre. Cercetările arheologice recent întreprinse în comuna Gârla Mare, km fluvial 840, într-o *villa rustica*, situată pe malul Dunării, au dat la iveală o construcție cu fundație de piatră legată cu mortar de dimensiuni foarte mari (15 x 10 m). Lipsa oricăror amenajări interioare ne face să presupunem existența aici a unor antrepozite de mărfuri și, legat de acestea, a unei schele portuare (cercetări inedite Ion Sîngă, 1993) (Pl. XXXVIII/1). Cercetările colegilor iugoslavi pe *limes*-ul moesic al Dunării ne oferă date concludente pentru o posibilă imagine a ceea ce au însemnat amenajările portuare pe malul nordic al Dunării. Documentar și arheologic a fost constatat faptul că, în general, fiecărei așezări mai deosebite sau fortificații de pe malul românesc, îi corespunde o alta pe malul sârbesc. Diernei îi corespunde Transdierna (Tekija), fortificație romană târzie legată de cea de la Dierna, ce avea misiunea să protejeze trecerea fluviului. De o parte și alta existau porturi (CERMANOVIĆ 1984, 342). Vis-à-vis de Ostrovul Golu, unde se află o fortificație romană (DAVIDESCU 1989, 94-103), pe teritoriul localității Karataș a fost descoperită relativ recent o inscripție ce dezvăluie numele localității romane - Diana, ce posedă o *statio cataractarum*. Diana putea servi ca stație de transbordare, ceea ce implică existența unui port. Diana este considerată ca un important centru comercial la sfârșitul secolului II și începutul secolului III. Apotonius, menționat în inscripție, este un funcționar al administrației locale a flotei (KONDIĆ 1987,45-46). Mai mult, faptul că la Procopius apare toponimul TRANSIANA, ce poate fi interpretat TRANSDIANA - adică "în fața Dianei", bănuiește că pe insula Banului să fie TRANSDIANA (KONDIĆ 1987, nota 19). Adăugăm la rândul nostru faptul că în *quadriburgium*-ul de la Hinova au fost găsite cărămizi ștampilate cu inscripția DARDIANA și DIANA (DAVIDESCU 1989, 35-36). La Pontes, gândindu-ne la uriașa cantitate de materiale necesare construcției podului, a existat o amenajare portuară (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984,55-56). Vis-à-vis de portul și fortificația de la Ostrovul Mare, în apropierea satului Mihailovaç, a fost ridicat un *burgus* sub Dioclețian sau Constantin I, cu misiunea de a asigura securitatea drumului Brza-Palanka-Arnač (CERMANOVIĆ 1986,455-456). Pandantul fortificației de la Hinova, un *burgus* cu turnuri rotunde la colțuri, a fost ridicat în a II-a jumătate a secolului IV la Rtkovo-Glămija (GABRICEVIĆ 1986, 72-73). De altfel, mai toate așezările și fortificațiile cercetate pe malul iugoslav au, dacă nu urme de porturi sau chei portuare, măcar urme de mari magazine și antrepozite de mărfuri, docuri și altele, cum ar fi la Porečka Reka, Pesaç, Sapaja, Egeta, Veliko Gradište și altele (PETROVIĆ 1990, 210-211).

Prezența unor urme materiale aparținând secolelor III-IV pe linia Dunării mehedintene (TOROPU 1974, 205 sq.) ne face să bănuim existența și aici a unor amenajări de genul celei de la Ostrovul Mare.

Concludem că circulația navală și activitatea portuară cea mai intensă s-a desfășurat pe parcursul secolelor II-III. Aceasta corespunde perioadei de maximă înflorire economică a Drobetei și provinciei în general. Deși de mai mică intensitate, navigația pe Dunăre este documentată până spre mijlocul secolului VI p.Ch.

III. AGRICULTURA ȘI CREȘTEREA ANIMALELOR

Bogațiile agro-pastorale ale Daciei au constituit un important aspect al motivației cuceririi romane (CHRISTESCU 1939, *passim*). Cucerirea romană și transformarea Daciei în provincie au adus schimbări esențiale în modul de distribuire și exploatare a pământului. Este posibil să fi avut loc și dislocări ale populației locale, de pe pământurile fertile, pe care au fost așezați apoi coloniștii și veteranii (PROTASE 1971, 98). La nivelul informației din acel moment autorul sus menționat inventariază în provinci Dacia circa 300 de așezări civile rurale dateate în secolele II-III, cele mai numeroase fiind în Transilvania și Oltenia (PROTASE 1971, 94). Evident, astăzi informația este mult mai bogată. Numai pentru județul Mehedinți sunt cunoscute astăzi, în urma cercetărilor de teren din ultimii ani, circa 50 de așezări civile rurale.

Exploatarea agro-pastorală sistematică este realizată prin așezări sătești (PISO 1995, 65-66) și prin *villae rusticae*. Acestea sunt așezate de obicei pe sau în apropierea drumurilor terestre, pe râurile interioare, dar mai ales pe malul Dunării (vezi harta arheologică).

Producția agricolă este destinată consumului personal, aprovizionării armatei dar și comercializării (aprovizionarea orașelor dar și exportului). Considerăm că așezările rurale din teritoriul Drobetei, în care au fost găsite urme de zidărie, instalații de hypocaust, tuburi de aducțiune din ceramică sau plumb, monumente funerare, *terra sigillata*, etc. care toate la un loc, dau imaginea existenței unui oarecare confort și implicit, un mod de viață urban, aparțin unor *villae rusticae* (vezi repertoriul drumurilor Drobetei unde am făcut și o sumară prezentare a așezărilor rurale descoperite).

În rest, par a fi numeroase așezări rurale cu locuințe modeste de suprafață, cu pereții din nuiete împletite lipite cu chirpic. Desigur lipsa unei cercetări arheologice sistematice ne-a impus această constatare. În teritoriul Drobetei, singura *villa rustica* în curs de cercetare este de la Gârla Mare. Se consideră în general că în așezările rurale modeste, *villae rusticae*, există o exploatare combinată agro-pastorală a terenului. Ca și astăzi, în economia așezării predomină una dintre laturi, în funcție de poziționarea sa geografică. Aceasta în sensul că în zona de luncă și câmpie a teritoriului Drobetei, unde fertilitatea solului este deosebită, predomină cultivarea cerealelor și grădinăritul, iar în zonele deluroase și muntoase, cu pășuni bogate, predomină creșterea animalelor. Sistemul de exploatare agricolă, destinația produselor se schimbă radical după retragerea aureliană, când viața urbană în toate aspectele ei este din ce în ce mai săracă, iar centrul de greutate economică pare a se fi mutat în mediul rural (PROTASE 1971,

100). Producția pentru consumul local poate avea preponderență în raport cu producția destinată schimbului.

Cultivarea cerealelor. Ocupație de bază, tradițională, a geto-dacilor, cultivarea cerealelor, se continuă la un nivel superior, tehnic, cantitativ și calitativ și în epoca romană (CÂRCIUMARU 1983; CÂRCIUMARU 1984). Studiul semințelor carbonizate în fortificația romană târzie de la Hinova, confirmă acest lucru. Specia de grâu *tritium aestivum* continuă să fie cea mai cultivată, găsită de multe ori în asocieri cu secară (*secale cereale*) și cu orz (*hordeum vulgare*) (CÂRCIUMARU 1984, 175). Aceleași rapoarturi cantitative pentru aceeași perioadă au fost constatate și la Viminacium (BOROJEVIĆ 1987, 65-71), iar la Sucidava se pare că au folosit metoda alternației culturilor (CÂRCIUMARU 1984, 175).

Semințe de grâu carbonizate (nestudiate încă) au fost găsite cu prilejul unei săpături de salvare în satul Crăguiești (1987), în locul numit "La Curele", așezare aflată pe drumul roman ce mergea spre Bumbesti (inedit) (Pl. LXXXVII). Semințele de grâu la un loc cu cele de mazăre, au fost găsite împrăștiate pe o suprafață cu un diametru de circa 2 m, într-un strat compact. Încăperea, păstrată parțial, cu fundație din piatră de râu, pare să fi servit drept magazie pentru cereale. Faptul că semințele carbonizate au fost găsite uniform pe toată suprafața fortificației de la Hinova, mai ales în perimetrul locuințelor aflate pe lângă incinta interioară, ne arată că limitanei se îngrijeau fiecare în parte pentru pregătirea recoltelor proprii. Cultivarea leguminoaselor este constatată la Hinova (*pisum sativum*) - mazăre și la Crăguiești, iar la Singidunum apare în plus: lintea - *lens culinaris* (BOROJEVIĆ 1987, 65). Dintre pomii fructiferi în *villa rustica* de la Gârla Mare, este cunoscut cireșul - *prunus avium*, iar în fortificația de la Hinova prunul - *prunus institia* (CÂRCIUMARU 1984, 175). Cultivarea viței de vie trebuie să fi ocupat iarăși un loc important în economia agrară în teritoriul Drobetei. Pentru Dacia sudică avem păstrat singurul document epigrafic care se referă concret la cultivarea viței de vie. La Sucidava, un teren cultivat cu viță de vie este lăsat moștenire prin testament (IDR II 187). În teritoriul Potaissiei a fost descoperită o complexă instalație pentru prelucrarea și păstrarea vinului (*cella vinaria*) (BĂRBULESCU 1994, 124, fig.27)

Creșterea animalelor, fie pentru nevoile gospodărești, fie pentru hrană, este bine documentată în așezările romane cercetate. Deși încă nestudiate, în gropile menajere din afara incintei fermei de la Gârla Mare au fost descoperite mari cantități de oase aparținând animalelor mari (bovine) apoi ovicaprine. Aceleași animale sunt crescute și în secolele IV-V la Hinova, unde creșterea animalelor avea în primul rând un scop gospodăresc și în al doilea rând ca sursă pentru carne (SOUSI 1993, 215). Cele mai numeroase animale sunt bovinele, apoi porcinele, ovicaprinele și calul.

Animalele vâdate sunt cerbul, mistrețul, ursul și altele.

Dovezile arheologice privind ponderea deosebită a activităților economice agro-pastorale, în cadrul economiei provinciale romane sunt foarte numeroase și variate. Instrumentele agricole, de arătură în special, din provincia Dacia, se aliniază tipologic mai mult ariei central-europene decât celei mediteraneene (POPOVIĆ 1988, 294). Forma brăzdarului de plug, mai îngust sau mai lat, este în funcție de zona unde se lucrează pământul. Mai lat în zonele de câmpie, unde pământul este mai moale, mai îngust în zonele aride deluroase și submontane. Brăzdarul de plug, descoperit întâmplător în apropiere de *villa rustica* de la Gârla Mare, datat în secolele III-IV, este de tipul asimetric. Este un brăzdar mult mai eficient, având posibilitatea să și întoarcă brazda (Pl. LVII/1). Prezența masivă a uneltelor agricole în fortificațiile romane târzii de pe *limes*-ul dunărean (POPOVIĆ 1986, 76-8) denotă schimbări esențiale în aprovizionarea armatei cu hrană (POPOVIĆ 1988, 294). Cu alte cuvinte garnizoanele fortificațiilor romane târzii își produceau singure hrana necesară. Mai mult, prezența masivă la sudul Dunării a unor amenajări portuare, cu docuri și antrepozite de mărfuri (vezi capitolul Porturi și amenajări portuare) datate în secolele III-VI, ne demonstrează că și în acest moment o mare cantitate de cereale lua calea exportului la sudul Dunării și că în timpul stăpânirii Daciei ca provincie, aprovizionarea armatei din cele două Moesii se făcea și cu cereale de la nordul Dunării. Amintim pe T. Ianuarius, *frumentarius* al LEG IIII F.F., cantonată la Singidunum, mort probabil în misiune la Drobeta (IDR II, nr.35; RUSSU 1976, 49).

Adorarea unor divinități legate de practici agro-pastorale este bine prezentată la Drobeta și teritoriul ei. Numeroase sunt reprezentările dedicate lui Bachus (BĂRCĂCILĂ 1938, 35-37). În *villa rustica* de la Gârla Mare a fost găsită o frumoasă statueta reprezentându-l pe Pan. Un altorelief reprezentând pe Priap, are capul străjuit de ciorchini de struguri (Pl. XVI/6). Lucius Samognatius dedică Dianei un altar (IDR II, nr.22), și exemplele ar putea continua. Pe monumentele funerare, considerate de noi produse ale centrului artistic drobetan, motivul vrejului viței de vie și al ciorchinelui, par a constitui o trăsătură a centrului (vezi capitolul prelucrarea pietrei).

Reținem, ca o concluzie firească a celor prezentate, că și în domeniul agro-pastoral în Drobeta și teritoriul său, această activitate continuă să fie una de bază, cu mai mare pondere în condițiile în care greutatea activităților economice, după retragerea aureliană, se mută în mediul rural. Și în domeniul agricol, ca și în cel al producției mesteșugărești, sau în circulația monetară, se vede o continuitate firească, purtată de o populație romanizată ale cărei interese sunt îndreptate spre sudul Dunării.

IV. PRODUCȚIA MEȘTEȘUGĂREASCĂ

O mare complexitate de factori concură la a aprecia nivelul dezvoltării economice a unei provincii, iar în cadrul acesteia, a unei anumite zone. În esență e vorba de factori fizico-geografici, de natura solului și subsolului, condiții de climă, de situația politică și militară la un moment dat și, nu în ultimul rând, de ansamblul unor fenomene cultural - spirituale, dar și tradițiile locale.

Acești factori, văzuți în interacțiunea lor, se pare că au o influență horărâtoare asupra evoluției Drobetei romane și a teritoriului său. Într-un capitol anterior am încercat să prefigurăm limitele posibile ale teritoriului rural al Drobetei. Este o zonă cu o configurație hidro-geografică distinctă, cu climă, sol și bogății ale subsolului variate, configurație strategică și disponibilități economice specifice. Întrucât, de multe ori pe parcursul lucrării, am insistat asupra acestui fapt, nu o mai facem acum. Folosirea cu maximum de eficiență a acestui complex de factori este în strânsă legătură cu interesele politice, economice și culturale ale conducătorilor (POPOVIĆ 1988, 18) într-un moment dat sau altul.

Am văzut că la un moment dat Drobeta cunoaște în secolele II-III o amplă evoluție, administrativă și teritorială. Aceeași situație de mare prosperitate o cunosc toate provinciile dunărene în acest interval de timp (POPOVIĆ 1988, 21). Factorul cronologic și zonal trebuie luat în considerație în tratarea fenomenului economico-social al producției. Într-un fel trebuie văzut fenomenul producției economice în mediul urban, altfel în mediul rural, altfel în secolele II-III p. Ch. când o numeroasă pătură de mijloc liberă era angrenată în majoritatea activităților economice (DAVIDESCU 1984, 85), altfel în secolele IV-VI p.Ch. când condițiile politice sunt diferite, când alta este structura factorului uman angrenat în procesul de producție.

Evident, cele mai bogate informații despre practicarea meșteșugurilor le avem din Drobeta, mai bine cercetată și deci mai bine cunoscută.

1. Resurse materiale

O simplă trecere în revistă a resurselor materiale ale Drobetei și ale teritoriului său administrativ-economic ne poate da o imagine primară asupra naturii meșteșugurilor și meseriilor practicate.

Piatra de construcție, cu utilizări în domeniul edilitar, militar, artistic, funerar etc., se găsea din abundență în apropierea Drobetei, în dealurile de la Gura Văii, Vârciorova, Bahna și Vărănic. Cantitatea de piatră extrasă din aceste cariere trebuie să fi fost imensă, potrivit înaltului grad de urbanism al Drobetei. De altfel,

apariția și dezvoltarea marilor aglomerări urbane ale provinciei Dacia a fost facilitată de existența în apropiere a unor cariere. Așa este cazul Ulpiei Traiana, Potaissaei, Porolissum, Apulum și altele (WOLIMANN 1973, 105). Carierele de piatră ce au aprovizionat Drobeta, Dierna și poate multe alte așezări rurale, n-au beneficiat de o cercetare specială. Un prim studiu privind depozitele de piatră din zonele Bahna și Vârciorova-Gura Văii este făcut la sfârșitul secolului al XIX-lea (ȘTEFĂNESCU 1876). În acest studiu, unde se observă o minuțioasă cercetare a calității pietrei "în afară de mențiunea că de aici se exploatează piatra pentru construirea căii ferate" (ȘTEFĂNESCU 1876, 8) nu apare nici o observație privind posibilitatea existenței unor exploatări romane de piatră. Autorul constata pentru zona Bahnei existența mai multor categorii de roci: gresie calcaroasă fosiliferă, calcar cenușiu-verde, calcar gălbui "bun de lucru" (ȘTEFĂNESCU 1876, 7-8).

În zona Vârciorova-Gura Văii se găsește un strat de calcar albicios, compact, tare, fără fosile și un strat de gresie tare, negricioasă, calcaroasă (ȘTEFĂNESCU 1876, 11). Aceleași constatări sunt făcute și astăzi, indicându-se cu precizie locul, natura pietrei exploatare și domeniile de utilizare a lor (MIHĂILESCU-GRIGORE 1993, 245-251). Vechile cariere de la Bahna, Breznița de Ocol (Vărănic), Vârciorova-Gura Văii, continuă să fie exploatare și astăzi. Nici în lucrarea menționată mai sus nu se amintește de urmele unor exploatări mai vechi. Toate aceste varietăți de piatră se găsesc însă în construcțiile civile, militare sau religioase ale Drobetai. Pentru începuturile edilitare ale Drobetai este folosit calcarul nisipos din zona Bahnei, ca după anul 150 să fie exploatat calcarul alb cu nuanțe roșiatice, de la Vârciorova-Gura Văii și Breznița (TUDOR 1978, 73). Analizele petrografice făcute pe două probe luate din două blocuri folosite la construcția pilelor podului arată folosirea unui calcar oolitic (WOLLMANN 1973, 115, probele 69 și 70). Fundațiile *villae-i rusticae* de la Gârla Mare aflată în curs de cercetare (STÎNGĂ 1996, 235) sunt făcute dintr-un calcar fosilifer, sfărâmicios și moale, care nu se pretează la fasonat. Bolovanii fundației sunt legați cu mortar. Cariera de unde s-a exploatat acest calcar se află în partea de sud-est a satului și este exploatată și acum.

Pentru construcții, fie militare, fie civile, este folosită și piatra de râu, existentă pe malul Dunării.

Calcarul de Vârciorova-Gura Văii se pretează foarte bine la obținerea unui var bun (TUDOR 1973, 73), folosit desigur în mare cantitate. Probabil, cuptoarele pentru obținerea varului se găseau undeva în apropierea carierelor, fiind mult mai ușor de transportat produsul finit decât piatra calcaroasă. De altfel așa se întâmplă și astăzi în zona localităților Șovarna și Rudina din nordul județului Mehedinți, singurele în care se produce varul.

Singurele cuptoare pentru arderea pietrei de var cunoscute și cercetate în zona Porților de Fier sunt cele de la Șvinița (6 cuptoare) datate în secolele

III-IV p.Ch. (OLTEANU 1977, 179-185). Calitatea deosebită a varului și liantului folosit în construirea podului denotă un înalt grad de specializare și existența unor dotări tehnice (cuptoare), realizate conform recomandărilor lui Vitruvius (VITRUVIUS II, 2,5, 6, 8).

Lemnul. După piatră, lemnul constituie cantitativ a doua materie primă folosită în construcțiile de orice natură. Un studiu asupra arborilor prezentați pe Columnă arată că din 224 arbori ce redau 37 de specii, 9 sunt de rășinoase și 28 de foioase. Între arbori predomină fagul și stejarul apoi rășinoasele și arșarii (STOICULESCU 1986, 234-235). Suprafața împădurită a provinciei ar fi reprezentat 56-60% din total (STOICULESCU 1986, 237). Speciile de arbori dominante astăzi în fondul forestier al județului Mehedinți sunt: stejarul, fagul, paltinul, prunul, carpenul apoi bradul (Atlas, 116-145). Singurele urme ale lemnului folosit la construcția podului sunt cei doi piloți de stejar păstrați în muzeu (DAVIDESCU 1980, 109). Mare cantitate de lemn a fost folosită și la legarea între ele a blocurilor ce îmbrăcau pilele podului (TUDOR 1978, 66). De asemenea, la construirea suprastructurii podului a fost folosit tot un lemn de esență tare. Indicii sigure prin urmele carbonizate păstrate, găsim și în castrul Hinova, unde întreaga elevație interioară a locuințelor soldaților din fortificație, ridicată pe o fundație de piatră, era din lemn (DAVIDESCU 1989, 18). Pereții despărțitori între locuințe erau fără fundație de piatră, talpa zidului fiind asigurată de o bârnă de lemn. Textura bârnei carbonizate păstrate "în situ" pare a indica un lemn de esență moale.

Mare cantitate de lemn de esență tare (stejar și ulm) a fost folosită și la construcția debarcaderului portului de la Ostrovul Mare, datat în secolul IV p. Ch. (DAVIDESCU 1989, 110-111) (Pl. XI-XII). Cuiele de legătură între bârnele schelei și pene sunt făcute dintr-un lemn de esență moale (Pl. XII).

Fierul. Mare cantitate de fier era folosită în realizarea construcțiilor pe tot parcursul secolelor II-VI, așa cum ne-o dovedesc numeroasele piroane, cuie, scoabe, unelte din fier etc., găsite la Drobeta, Hinova sau Gârla Mare. Este puțin probabilă prelucrarea minereului de fier în Drobeta sau teritoriul ei. Nu avem indicii că centrul dacic de la Cireșu pentru prelucrarea minereului de fier (DAVIDESCU 1980, 104), ar fi fost revitalizat în epoca romană. Mai degrabă fierul putea fi adus sub formă de lentile, fie din centrul metalurgic din jurul Hunedoarei de azi (CHRISTESCU 1929,30,35) sau mult mai aproape, mai ușor de transportat de la centrele metalurgice ale *Moesiei Superior*: Majdanpek, Brodița, Vatovnița, să le amintim numai pe cele mai apropiate de Drobeta (POPOVIĆ 1988, 214-217 și fig.34)

Plumbul pare a avea aceeași origine (POPOVIĆ 1988).

Prelucrarea lutului pentru materialele de construcție, utilități gospodărești, în plastică și alte domenii, ne oferă cea mai bogată și variată parte a activității umane. De altfel, prin noțiunea de ceramică se înțelege "totalitatea obiectelor

confeționate din argilă selecționată” (GUDEA 1978,135).În virtutea acestei definiții prelucrarea lutului cunoaște o multitudine de aspecte în variate domenii de utilizare:materiale de construcție: cărămizi (*lateres cocti*), țigle (*taegulae*), olane (*imbrices*), conducte de lut ars (*tubuli fictiles aquaeducti, tubi vaporari*). Aceste conducte erau lucrute de cărămidari nu de olari (BRANGA 1980,98), diferite forme de paviment, baze și fusuri de coloane, piese ceramice (opaițe, pușculițe etc.); instrumente sau unelte: creuzete, tipare, greutăți pentru războiul de țesut sau plasa de pescuit; obiecte de cult: statuete, figurine; obiecte de podoaă: măргеle; arme: proiectile de praștie sau balista; vase ceramice etc.

O abordare exhaustivă a acestui însemnat domeniu al activității economice, fie globală, fie pe domenii stricte de utilitate, așa cum au fost ele împărțite (GUDEA 1978, 135), pare o imposibilitate datorită nivelului limitat al informației la un moment dat, dar mai ales noilor descoperiri ce îmbogățesc permanent repertoriul tipologic sau al utilităților.

În teritoriul Drobetei există următoarele localități unde se găsește *argila* necesară prelucrării ceramice: Hinova “bun pentru cărămizi, țigle, olane, vase”, Corcova, Halânga, Strehaiia, Gruia, Gârla Mare (MIHĂILESCU-GRIGORE 1993, 245-251).

2. Exploatarea și prelucrarea pietrei

Apariția și dezvoltarea marilor aglomerări urbane, sunt strâns legate de existența în apropiere a unor însemnate depozite de piatră de carieră. Cunoscându-se importanța deosebită a acestor exploatări, în general ele erau incluse în teritoriul administrativ al orașelor (CHRISTESCU 1929,36; WOLLMANN 1973, 105). Cariera de la Bucova aproviziona cu marmură de bună calitate nevoile Sarmizegetusei Ulpia, iar carierele de la Călan (Aquae) îi furnizau piatra calcaroasă (CHRISTESCU 1929, 36-7; MACREA 1969, 307-8), la fel Potaissa și Apulum. În schimb, Romula și Sucidava, care nu beneficiau de existența în apropiere a unor cariere de piatră, o aduceau din sudul Dunării de la Vrața (TUDOR 1978, 74), fie gata prelucrată, fie neprelucrată. Drobeta, ca și Dierna de altfel, au beneficiat din plin de uriașele și variatele depozite de piatră aflate în apropiere (BĂRCĂCILĂ 1938, 42; TUDOR 1978, 73). Primele studii geologice privind depozitele de piatră din zona Porților de Fier, au fost făcute în 1876, când autorul studiului delimitează perimetrul și calitatea depozitelor (ȘTEFĂNESCU 1876). În perimetrul Bahna predomină un calcar gălbui “bun de lucru”, iar în perimetrul Vârciorova-Gura Văii, un calcar albicios, compact și “gresie tare, calcaroasă, negricioasă” (ȘTEFĂNESCU 1876, 7-11). În construcțiile și monumentele Drobetei este prezent întreg materialul litic amintit. Din păcate, până în prezent, nu a fost făcut un studiu petrografic comparativ al materialului litic

prezent în monumentele Drobetei și al carierelor din vecinătate. Câteva probe a analizat Wollmann pe material litic de la ruinele podului și din perimetrul orașului (WOLLMANN 1973, probele 69-70 și 87-99). La Drobeta, ca și în alte cariere din Dacia, se practica o exploatare de suprafață (CHRISTESCU 1929, 40-44), realizată prin decuparea unor blocuri de piatră ce puteau avea de la început forma dorită a fi realizată. O cercetare pe care am făcut-o în toamna anului 1996, în perimetrul Ilovița-Bahna, a dus la depistarea unor urme evidente de exploatare a pietrei în patru puncte diferite (Pl. XIV). Exploatarea pietrei se făcea sub forma unor blocuri paralelipipedice, cu lungimi cuprinse între 1m și 2,20 m. În preajma acestor puncte se găsește multă piatră sfărâmată.

Între extinderea și intensificarea exploatării carierelor Drobetei și începuturile și evoluția urbanistică a orașului a existat o strânsă corelație. Aceasta în sensul că pentru construcția castrului și a podului, primele lucrări de anvergură la Drobeta, a fost folosită gresia calcaroasă din carierele de la Ilovița-Bahna, ca apoi, odată cu avântul edilitar-urbanistic al orașului, odată cu creșterea posibilităților și pretențiilor municipalității și cetățenilor, să se inițieze exploatările de la Breznița - Vărănic, care oferă o piatră mai bună și ca aspect și ca rezistență (BĂRCĂCILĂ 1932, 12; TUDOR 1978,73; DAVIDESCU 1980,110). În construcțiile și monumentele Drobetei s-au folosit roci cu duritate medie sau scăzută, constând din calcare, gresii calcaroase și argile, roci metamorfice cum ar fi micașitul, gnaisul, șistul cloritos și roci magmatice, precum granodioritul și bazaltul. Predominante sunt însă calcarele și gresia calcaroasă în a căror componență predomină CaCO_3 (MEILESCU 1991). Pentru Drobeta nu avem nici-o informație, de orice natură, care să ne ateste existența unor ateliere sau a unor meșteri pietrari. Credem că și la Drobeta, ca și în cazul altor orașe mari (CHRISTESCU 1929, 42-4), produsele litice de mari dimensiuni cum ar fi coloane, baze de coloane, capiteluri, frontoane, altare votive etc., erau prelucrate în apropierea exploatărilor. Obiecte de mai mici dimensiuni erau prelucrate în ateliere de lapicizi aflate fie în apropierea orașului, fie în interiorul lui.

De la Drobeta până la Ilovița - Bahna și Vărciorova-Gura Văii, unde au existat carierele de exploatarea pietrei, este o distanță cuprinsă între 10 și 15 km. De aici la Drobeta, piatra finisată sau ca materie primă, putea ajunge fie pe Dunăre, fie pe uscat. În anul 1986, din satul Ilovița a fost adusă la Muzeul Regiunii Porților de Fier, ca descoperire întâmplătoare, o stelă funerară, realizată, dintr-o gresie calcaroasă, poroasă și sfărâncioasă. Ea păstrează într-un medalion busturile a două personaje mature și unul al unui copil, ale cărui trăsături se pare că nu au fost finisate. Câmpul inscripției este marcat de o ramă simplă din care lipsește textul (Pl. XV/7). Este un indiciu al prelucrării pietrei într-un atelier din apropierea carierelor.

Între Drobeta și Vărănic este o distanță de 8 km. Pe acest traseu se găsesc multe vestigii romane grupate între satele Breznița de Ocol și Magheru, aflate la poalele dealului Vărănic. Vestigii romane au fost găsite în punctele numite

Vărării, Via lui Boia, sau la intrarea în satul Magheru, în locul numit Apeduct (Cercetări personale inedite). Din teritoriul satului Magheru au fost aduse la muzeul severinean două conuri funerare din calcar albicios, specific carierelor de la Vărănic. Cele două conuri lucrate identic, nu sunt finisate în sensul că solzii specifici acestui gen de monumente funerare nu au fost executați.

Prezența celor două conuri nefinisate la Magheru ar putea constitui un indiciu al existenței unui alt atelier. Din aceeași piatră, de aceeași formă, dar de dimensiuni variate și finisate, în lapidarium-ul muzeului din Tr. Severin se mai găsesc însă șase conuri funerare (Pl. XV 3-4). Fără a putea stabili locul de proveniență, din Drobeta, mai sunt cunoscute alte monumente funerare nefinisate. Ele puteau fi produse într-un atelier din apropiere și aduse în oraș pentru comercializare, cum este cazul și al unor monumente descoperite la Napoca (POP 1968, 482) sau la Apulum (PISO-BLĂJAN 1993, 228).

Al. Bărcăcilă a descoperit în perimetrul orașului, un altar lucrat, finisat, dar fără inscripție (BĂRCĂCILĂ 1932, 25, fig.39). Altarul, de mici dimensiuni (0,85 x 0,44 x 0,36 m), este lucrat din calcar albicios, pe cele patru fețe. Coronamentul feței altarului redă un pseudofronton triunghiular cu solzi de spice de grâu, mărginit de pseudoacrotre înscrise (Pl. XVI/2). Celelalte laturi au numai pseudoacrotre, iar câmpul dintre ele umplut cu un vrej de iederă (Pl. XVI/3).

Un alt altar, aflat în parcul arheologic al muzeului severinean, rămas inedit până în prezent este realizat din același calcar albicios finisat pe toate cele patru laturi. Câmpul figurativ ce împodobește capul altarului îmbracă cele patru laturi, au elemente decorative florale de mare efect (Pl. XV/6).

Fața I. Considerată de noi fața principală, redă un pseudofronton triunghiular realizat din volute ramificate. La fel și pseudoacrotrele sunt realizate din câte trei acolade în formă de "S" (Pl. XVI/4).

Fața II (opusă) redă iarăși un pseudofronton triunghiular realizat din câte două volute ce încadrează două flori cu patru petale. Pseudoacrotrele sunt realizate dintr-un grupaj de câte trei virgule inversate (Pl. XVI/5).

Fețele III și IV (stânga și dreapta) au elementele figurative realizate ca pe fața II, dar cu o singură floare cu patru petale (Pl. XVII/1). Câmpul inscripției, ce trebuie să fi fost sub fața I nu are ramă și nu este completat.

Altarul (1,60 x 0,62 x 0,50 m) are o ținută zveltă, frumusețea lui rezultând mai ales din simplitatea ornamenticii și acuratețea cu care a fost lucrat.

Despre monumentul funerar adus de la Cătune în anul 1860, editorul său crede că înscrisul de pe câmpul inscripției a fost pictat, deoarece nu se păstrează urmele nici unei litere săpate (BĂRCĂCILĂ 1932, 30-33, fig.27a-c). Monumentul (1,50 x 0,65 x 0,45 m) este realizat dintr-o gresie calcaroasă dură de culoare gri-cenușie. Reprezentările figurative de pe cele două laturi, ca și ghirlanda și cei doi lei laterali par a fi nefinisați. În orice caz, în momentul de față nu putem preciza

dacă monumentul este o lucrare finisată sau în curs de finisare și dacă aparține centrului de lapticizi drobetani.

Despre cantitatea de piatră exploatată în timp pentru necesitățile Drobetei nu se pot face estimări întemeiate. Trecând numai în evidență marile construcții realizate la Drobeta, precum și numărul mare al monumentelor în piatră de tot felul, ne dăm seama că a fost o exploatare masivă.

Numai pentru construcția podului, cantitatea de piatră exploatată a fost imensă. În anul 1909, când serviciul hidraulic a distrus două picioare ale podului, au fost scoase 90 blocuri masive de gresie calcaroasă (TUDOR 1978, 64). Admițând că pentru fiecare picior al podului ar fi fost folosite, numai pentru parament, câte 50 blocuri de piatră, ne-ar da un total de circa 1000-1500 asemenea blocuri cu greutate cuprinse între 1000 și 2000 de kg. Sigur, aceste blocuri masive au fost pregătite și fasonate pe loc, executarea șanțurilor de legătură pentru bârnele din lemn, mărimea blocurilor, fiind impuse de necesitățile de moment.

Cantități importante de piatră au fost folosite la construcția castrului, podului și debarcaderului (TUDOR-DAVIDESCU 1974, 40-6). Mult mai puține aprecieri putem face privind construcțiile orașului antic, fie ele religioase, publice sau civile. Ca atare, estimări în privința cantității de piatră folosite în timp ar fi mai mult decât hazardate. În schimb, numărul de 308 monumente lucrate în piatră, aparținând Drobetei, ar putea fi un indiciu în acest sens.

Privitor la durata exploatării carierelor din zona Porților de Fier, iarăși nu se pot face precizări concludente. Exploatarea pietrei a început sigur după primul război dacic, odată cu construcția podului și castrului și se intensifică începând cu mijlocul secolului al II-lea (TUDOR 1978, 73). Mai precis, încă din timpul domniei lui Hadrian, odată cu debutul avântului demografic și urbanistic al Drobetei, și ține până în preajma retragerii aureliene. După acest moment, ca și celelalte activități economice, și exploatarea carierelor s-a redus substanțial. Faptul că un altar dedicat geniului municipiului Drobeta, în plină perioadă de glorie a orașului, este refolosit, destul de stângaci, spre sfârșitul secolului III p. Ch. (IDR II, 21), pare a fi un indiciu al scăderii exploatării carierelor dar și al lipsei unor meșteri pietrari pricepuți. Reformele militare, refacerea *limes*-ului dunărean, începute de tetrarhie (TOROPU 1986, 46) au revigorat pentru moment exploatarea carierelor de piatră pe cele două maluri ale Dunării. Credem că este suficient, pentru argumentarea ideii noastre, numai să amintim fortificațiile refăcute sau ridicate din temelie pe *limes*-ul dunărean al Porților de Fier, la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea, pentru a ne da seama de cantitatea de piatră exploatată în carierele dunărene: Dierna (GUDEA 1984, 109), Ostrovul Golu (DAVIDESCU 1977, 37-42; DAVIDESCU 1989, 100), Drobeta (TUDOR 1978, 448), Pușineii (BENEA 1977; TUDOR 1978, 290), Hinova (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1985, 101-2; DAVIDESCU 1989, 133), Batoși-Tismana (DAVIDESCU 1989, 106), Izvorul Frumos, Ostrovul Mare, Izvoarele (DAVIDESCU 1989, 106-7, 120). Pe *limes*-ul sudic

al Dunării: Transdierna (Tekija) (CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1984, 342) Diana Karataš (RANKOV 1980,68), Pontes (GARAŠANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984), Rtkovo-Glamija (aflată vis-à-vis de Hinova) (GABRICEVIĆ 1986,73), Egeta (Brza-Palanka) sau Aquae (Kusiak), aflată vis-à-vis de fortificația de la Ostrovul Mare (PETROVIĆ 1990,212 și nota 27). Nu este exclus ca fortificațiile sudice să fi folosit piatra numai din carierele sud-dunărene.

De altfel, numai pe segmentul vestic al *limes*-ului sunt cunoscute 40 asemenea fortificații refăcute sau ridicate după anul 275 (GUDEA 1982, 98). Reconstrucția Justiniană a *limes*-ului, se pare că a avut în vedere mai ales fortificațiile sud-dunărene, interesul militar-strategic nefiindu-i atras de Drobeta.

Contribuții privind cunoașterea centrului de piatrari al Drobetei

În literatura de specialitate a căpătat o tot mai mare certitudine existența unor stiluri sau școli locale specializate în prelucrarea pietrei, aflate în marile aglomerări urbane ale provinciei Dacia. Acest lucru a putut fi precizat studiindu-se mai ales monumentele funerare sau altarele votive, care, de altfel, sunt și cele mai numeroase. Cel mai important centru artistic al provinciei pare să fi fost Sarmizegetusa Ulpia, ale cărui produse ajung și la Potaissa (POP 1980,155-160; ALICU 1981, 97-102), apoi Apulum (BĂLUȚĂ 1974,120), sau chiar la Micia (MARINESCU 1979,163). Pentru *Dacia Inferior*, au fost precizate două centre importante: Romula și Drobeta (FLORESCU 1942,7). Pentru Drobeta, Al. Bărcăcilă sesizase un stil simplu "rusticizat" pentru majoritatea monumentelor funerare sau votive (BĂRCĂCILĂ 1934, 6-16). În plastica funerară și votivă de la Drobeta găsim câteva particularități stilistice ce pot individualiza acest centru.

Stelele funerare

La Drobeta predomină tipul III al stelelor funerare (FLORESCU 1942,14) unde placa de piatră are fața împărțită în două câmpuri: jos, câmpul inscripției de formă dreptunghiulară, ușor adâncit într-o ramă simplă, sus, câmpul cu elemente figurative, fie dreptunghiular, fie cu arcadă superioară sprijiniată pe colonete.

Urmează apoi o altă grupă de stele numită "O" sau de alt autor "B" fără elemente arhitectonice, când fața stelelor constă într-un simplu câmp divizat în două (ALEXANDRESCU-VIANU 1973, 218). Din această ultimă grupă caracteristică Moesiei Inferioare, două stele funerare de la Drobeta pot constitui variante ale acestora, specifice stilului local drobetan. Stela funerară a Grata-ei Vitalis (FLORESCU 1942, 15; IDR II, 58) pare a fi un unicat în realizarea feței. Câmpul inscripției adâncit într-o ramă simplă, face corp comun cu un pseudofronton triunghiular. Elementul decorativ, oglinda este prins în câmpul inscripției, deși cele două arcuri simetrice, așezate de o parte și alta a pseudofrontonului par a sugera un câmp al elementelor decorative (Pl. XVIII/4). Este o

lucrare simplă, artizanală, unde meșterul local a renunțat în mare parte la canoanele tradiționale.

Stela funerară a Laudicae-i Syrae (BĂRCĂCILĂ 1938, fig. 44; FLORESCU 1942 nr.19; IDR II, 56), are fața în întregime adâncită într-un chenar simplu, împărțit în două. Sus, câmpul elementelor figurative, mai mic, jos, câmpul inscripției (Pl. XVIII/3). Constatăm iarăși o abatere de la canoane când literele D.M. ale inscripției sunt cuprinse în câmpul figurativ. Ca ornament, elementul comun celor două stele, asemănător realizat, este oglinda. Ambele stele sunt realizate din același material litic, o gresie calcaroasă, sfărâmicioasă, specifică primelor exploatari de la Bahna. Sunt datate fie la începutul secolului al II-lea (FLORESCU 1942, 22, 27) datare spre care înclinăm și noi, fie mai larg, în secolul al II-lea (IDR II, 54-55). Ambele stele pot fi atribuite aceluiași meșter drobetan fără deosebită îndemănare artistică.

O altă categorie de stele funerare ce pare a fi destul de numeroasă la Drobeta este aceea pe care câmpul figurativ se termină într-un semicerc cu laturile și baza drepte, cu un chenar ornamental ce înconjoară atât câmpul inscripției, cât și câmpul elementelor figurative. Stela Iuliei Fortunata (DAVIDESCU-FLORESCU 1966, nr. 3; IDR II, 61) este realizată dintr-o gresie calcaroasă, sfărâmicioasă, asemănătoare stelei de la Ilovița. Câmpul inscripției, adâncit în ramă, este mărginit de un chenar ornamental din vrej și frunze de iederă stilizate. Câmpul figurativ este ornamentat cu motive geometrice liniare ce par a reda sus, pseudoacrotre. Reținem în câmpul figurativ oglinda, redată în același fel ca pe monumentul Laudicae-i Syrae și o casetă dreptunghiulară (Pl. XXX/1). Ornamentul simplu, redarea schematică a portretului, sugerează tot mâna unui meșter local, ținuta monumentului fiind tot simplă. Acceptând că gresia calcaroasă sfărâmicioasă, de Bahna, a fost exploatată la începuturile Drobetei romane, înclinăm spre o datare a stelei în primele decenii ale secolului II. Urmând aceleași reguli și având aceeași ținută simplă, o stelă funerară amintită de G. Florescu (FLORESCU 1942, nr. 20, fig.12) este neterminată (Pl. XX/4). Câmpul inscripției adâncit în chenar dreptunghiular simplu, nu este completat. Câmpul elementelor figurative, terminat în arcadă, are redat numai un medalion central în relief. Realizată tot dintr-o gresie calcaroasă sfărâmicioasă ca și cele precedente, înclinăm să o datăm în prima jumătate a secolului al II-lea. Ca și alte monumente funerare nefinisate, amintite mai sus, era destinată comercializării.

Pe aceeași linie se înscrie și stela funerară a lui M. Antius Herculanius (DAVIDESCU-FLORESCU 1966, 206, fig. 3-4; IDR II, 57). Câmpul elementelor figurative este ocupat de un medalion central ce are inclusă o floare cu cinci petale. Câmpul inscripției este înconjurat de același vrej cu frunze de iederă stilizat. La baza câmpului figurativ, câte o floare cu cinci petale (Pl. XIX/2). În colecția muzeului severinean, se păstrează încă trei stele funerare fragmentare, inedite, ce par a se încadra în tipul mai sus amintit.

1. Fragment de stelă funerară, din calcar albicios, dur, de Vărănic. Păstrează fragmentar câmpul elementelor figurative, în care în poziție centrală, are redat un bust feminin (Pl. XX/1 și XXI/4). Așa cum se păstrează fragmentul nostru, nu pare să fi avut un chenar ornamental. (Dimensiuni actuale: 0,55 x 0,45 x 0,24 m).

2. Fragment de stelă funerară din același material litic, ce păstrează numai parte din arcadă cu urmele coafurii celor doi defuncți. Câmpul elementelor figurative era mărginit de un chenar ornamental (Pl. XX/2 și XXI/6). Dimensiunile actuale: 0,35 x 0,30 x 0,30 m.

3. Fragment de stelă funerară din aceeași piatră, pe care câmpul elementelor figurative pare să fi fost dreptunghiular, mărginit de un chenar ornamental. Din poziționarea capului feminin în raport cu ce se mai păstrează din chenarul ornamental, este posibil ca alături să fi fost reprezentat și chipul unui bărbat. În chenarul ornamental se mai pot distinge corpul și ghearele unei păsări și parte dintr-un pseudofronton realizat în "șnur" (Pl. XX/3 și XXI/5). Dimensiuni actuale: 0,30 x 0,25 m. Fragmentul a fost descoperit la Cetatea Severinului în anul 1962. Reținem coafura personajului feminin care este identică cu așa numitul "melonfrisur" (ALEXANDRESCU-VIANU 1977, 386). Modul de realizare al celor două figuri feminine pe cele două stele inedite mai sus amintite, ne îndreaptă spre un alt model de stelă funerară prezent la Drobeta, într-un singur exemplar, ce denotă o mai bună îndemânare a meșterului pietrar, atât în realizarea portretelor cât și a ornamentelor florale. Este vorba de stela funerară a Iuliei Philumene (BĂRCĂCILĂ 1938, fig. 46; FLORESCU 1942, nr. 31; IDR II, 55), pe care câmpul elementelor figurative este ocupat de un medalion central cu chipul defunctei. Câmpul este de formă dreptunghiulară. Stela funerară a Iuliei Philumene, cea mai bogat ornamentată din cele prezentate până acum, comportă numeroase elemente specifice centrului de lăpiciți de la Drobeta și anume: vrejul cu frunze stilizate de iederă; frunza de iederă este folosită ca semn despărțitor, în câmpul inscripției ca și monumentul Iuliei Fortunata, de asemenea florile cu cinci petale de pe monumentul lui Antius Herculanus. Redarea veșmântului defunctei, dar mai ales a frizurii, este aidoma cu cele două stele inedite amintite mai sus (nr. 1 și 3). Apar în plus vrejul de viță de vie cu strugure ce bornează pe interior medalionul central și frunzele de acant de la baza lui (Pl. XIX/3).

Stele cu medalion central sunt frecvente în Dacia Superior (FLORESCU 1930, passim; ALEXANDRESCU-VIANU 1977, 386), unde se crede că au fost aduse ca modele din Pannonia (ALEXANDRESCU-VIANU 1977, 387). Autoarea citată se întreabă dacă în Drobeta aceste stele au ajuns prin influența celor din Dacia Superior, sau printr-o relație directă cu marile ateliere din Pannonia. Noi credem că acest tip de stelă, putea ajunge la Drobeta pe ambele căi, dar odată ajuns aici, meșterii locali și-au impus stilul lor, mai simplu, mai puțin încărcat de ornamente, așa cum arată stelele funerare reprezentate mai sus. Este binecunoscut

faptul că lăpicizii locali lucrau după modele tradiționale (ALEXANDRESCU-VIANU 1977, 379) dar tot așa de bine cunoscută este și contribuția “personală” a meșterilor locali, care de multe ori se abat de la “canoanele” tradiționale. Este rezultatul intervenției așa numitei “arte spontane” (GRAMATOPOL 1982,164), bine evidențiată în atelierelor drobetane de pietrari. Un exemplu în acest sens, pare a fi și stela “unui mare negustor” (BĂRCĂCILĂ 1932,fig.20; FLORESCU 1942, fig.19). Dintr-un medalion îngropat, bine conturat, se păstrează numai capul, și acesta distrus al unui personaj. Mărimea medalionului, ne face să credem că reda un binecunoscut tablou de familie cu mai multe personaje. Medalionul are deasupra un pseudofronton în care se găsește caduceul lui Mercur. De o parte și de alta a pseudofrontonului, câte un păun. Chenarul medalionului este ornamentat cu vrejul de iederă cu frunze stilizate (Pl. XVII/5).

O formă aparte a stelelor funerare, specifică numai meșterilor pietrari de la Drobeta, a fost remarcată de Gr. Florescu, încadrându-le în tipul 2, în care reprezentarea figurată se află sub câmpul inscripției, iar deasupra inscripției se găsea probabil, un alt coronament lucrat separat (FLORESCU 1942,45, nr.17-18). Este vorba de o stelă funerară descoperită în Drobeta (Pl. XIX/5) și stela lui *Ulcudius Baedari* (Pl. XIX/4) descoperită la Zegaia, la 25 km N-E de Drobeta. Modalitatea redării personajelor și insolitul scenelor figurative nu au permis specialiștilor afirmarea unui punct de vedere comun. Al. Bărcăcilă, analizând vestimentația personajelor reprezentate, podoabele, vede în ele chipuri de geto-daci (BĂRCĂCILĂ 1932,26-8). Spre aceeași interpretare înclină și G.Florescu (FLORESCU 1942, 24-5). Stela de la Zegaia ar avea un sens simbolic: victoria eroului vânător (IDR II, 134). M.Alexandrescu-Vianu, crede că pe cele două stele aflate în discuție este redată scena banchetului funebru în realizarea căreia s-a adoptat o “soluție locală”. Scena este redusă numai la masă și personajele ce depun ofrande (ALEXANDRESCU -VIANU 1977, 385). Scena, necunoscută în Dacia Inferior, este prezentă la Viminacium numai într-un singur exemplar. Pare a fi o realizare locală a scenei “banchetului panonic”, ajuns printr-o relație directă cu atelierelor din Pannonia (ALEXANDRESCU-VIANU 1977, 385).

Cele două stele au numeroase elemente comune ce dau nota aceluiași atelier drobetan: câmpul elementelor figurative se află sub inscripție; rama inscripției este mărginită de vrejul cu frunză de iederă, stilizat, frecvent la Drobeta; câmpul reliefului nu are chenar floral; masa cu trei picioare și craterul sunt identic redat, toate personajele, veșmântul lor, par a reprezenta geto-daci; măiestria artistică este mediocră; piatra din care sunt realizate este aceeași. Ambele monumente sunt datate, fie în secolul al II-lea, fie în a doua jumătate a acestuia. În aceeași manieră rusticizată, cu tentă de sincretism local, se înscrie și monumentul închinat lui Jupiter belsurdos (BĂRCĂCILĂ 1934, 4-5; TUDOR 1978, 377; IDR II, nr. 20)

(Pl. XIX/6), monument unic ca reprezentare figurativă, care nu excelează prin măiestrie, operă a unui meșter drobetan, datat în prima jumătate a secolului al III-lea.

Altare funerare

În momentul redactării lucrării privind monumentele funerare ale Daciei Inferior, G. Florescu a prezentat numai trei altare funerare (FLORESCU 1942, nr. 36-8), pe care le împarte în două categorii: altare cu baza și coronamentul lucrate în același bloc și altare cu trunchiul și coronamentul lucrate din același bloc și baza lucrată separat (FLORESCU 1942, 38-9). Păreră autorului că sunt mai numeroase cele lucrate într-un bloc este confirmată de existența a încă patru altare, două fără inscripție și două cu inscripție apărute ulterior, existente în muzeul severinean. Le prezentăm mai jos, oprindu-ne mai ales asupra elementelor decorative, ținutei generale și calității pietrei, încercând astfel să desprindem alte câteva trăsături individualizante ale centrului de pietrari drobetani. Altarul lui Iulius Herculanus este lucrat dintr-un calcar albicios, marmorean, dur (FLORESCU 1942, nr. 36; IDR II, nr. 135) care se pretează foarte bine lucrării. Este singurul altar pe care câmpul inscripției este mărginit de două colonete. Blocul este lucrat numai pe trei laturi. Coronamentul feței redă un pseudofronton triunghiular ce închide un ornament în spic. Pseudoacroterele sunt schițate prin cele două acolade. De o parte și alta frunze de iederă cu ciorchine de strugure (Pl. XXI/1). Laturile stînga și dreapta sunt identice, un pseudofronton triunghiular ce închide o floare cu patru raze. Deasupra câte două și trei frunze de iederă cu pseudoacrotere adâncite (Pl. XXI/1-3).

Altar funerar din calcar, dur, marmorean, lucrat pe trei laturi. Coronament simplu, dreptunghiular, a cărui față este ocupată central de o rozetă cu cinci brațe (Pl. XXII/2). Fețele laterale sunt decorate cu câte un păun (IDR II,37).

Un fragment de altar aflat în *lapidarium*-ul muzeului (inedit) (Pl. XVII/2-3) vedește prin motivele ornamentale, aproape identice, mâna aceluiași meșter care a lucrat și monumentul fără inscripție amintit mai sus (Pl. XVI/2-3). Din prezentarea altarelor funerare de mai sus putem evidenția câteva caracteristici comune centrului de pietrari de la Drobeta și anume aceeași calitate a pietrei, ținuta zveltă și simplitatea ornamentației în care predomină vrejul cu frunze de iederă, rozeta, ornamentul în solzi sau în spic, palmete și spirale în "S".

Altarul Iuliei Grata (Pl. XXIV/1) descoperit la Drobeta și aflat la Institutul de Arheologie București (FLORESCU 1942, 39, nr. 37; IDR II, 34) prin dimensiunile sale, prin bogăția ornamenticii, pare a se detașa de producția locală amintită mai sus.

Monumentul lui Titus Ianuarius, prin forma și motivele ornamentale, se individualizează de restul monumentelor drobetane (IDR II, 35). Este realizat din același calcar marmorean, lucrat numai pe o față. Frontonul dreptunghiular, așa cum se

păstrează astăzi este ocupat în întregime de un delfin. Din același bloc monolit, sunt tăiate două aripi laterale ce permiteau fixarea monumentului într-un complex (Pl. XVII/4). Aceleași motive ornamentale, în ghirlande, se găsesc pe monumentul Flaviei Valentina (IDR II,nr.36). Este lucrat din aceeași piatră, finisat pe trei laturi, cu pseudofronton triunghiular și pseudoacrotere adâncite (Pl. XXIII/1-2).

Baze de altare lucrate separat

Sunt cunoscute patru baze de altare (FLORESCU 1942,41-3) lucrate în calcar albicios, marmoros, care, prin reprezentările figurative redade, dau iarăși nota locală a lapticizilor drobetani (BĂRCĂCILĂ 1932, 34). Cele patru baze de altar păstrate în diferite stadii de conservare, redau pe un bloc dreptunghiular un cap de bou între doi lei. Sunt lucrate pe trei laturi. Pe exemplarul mai bine păstrat capul de bou și cele ale leilor ce-l străjuiesc, sunt realist redade. Pe fețele laterale sunt profilate corpurile leilor. Toate cele patru baze au pe partea superioară o scobitură pentru fixarea altarelor.

Tot în categoria pieselor lucrate separat, făcând parte dintr-un ansamblu funerar sunt așa numitele “nișe independente” (FLORESCU 1942, 32-3, fig.18 și 20). Prin ținuta și configurația lor par a fi un tip de monument întâlnit numai la Drobeta.

Primul monument (Pl. XVIII/7) a fost descoperit de Al. Bărcăcilă în zidăria Bisericii din Malovăț (BĂRCĂCILĂ 1932, fig. 19). Pe un bloc dreptunghiular de piatră într-o nișă semicirculară sunt redade portretele unui bărbat și al unei femei. Ca și alte monumente descoperite la Malovăț, se crede că a fost lucrat tot într-un atelier drobetan. Al doilea monument, mai bine păstrat (Pl. XVIII/5), redă o nișă semicirculară, mărginită de două colonete corintice. De o parte și alta sunt două acrotere detașate. În nișă, foarte realist sunt redade portretele soților. Ca aspect, nișa se apropie de ținuta stelelor cu elemente pseudoarhitectonice răspândită în Moesia Inferioară (ALEXANDRESCU-VIANU 1973, 218). Aceleași colonete corintice le întâlnim și pe altarul lui Iulius Herculanus mai sus amintit. Este posibil ca cele două monumente îngrijit lucrate să fie opera aceluiași meșter drobetan.

Lei funerari

Componente ale monumentelor funerare din Drobeta, se păstrează două exemplare, deosebite ca material, tehnică de lucru și imagine. Primul a fost găsit în castru (BĂRCĂCILĂ 1932,37). Este realizat dintr-o gresie calcaroasă, spongioasă și sfărâmicioasă, ce a împietat asupra realizării lucrării și a ținutei ei. Leul, văzut din față, cu cu gura larg deschisă și limba scoasă, ne îndeamnă să-l apropiem ca imagine cu lei de pe bazele de altar mai sus amintite. Realizarea și ținuta artistică sunt net inferioare.

Al doilea leu funerar (Pl. XX/7) este lucrat în marmură, are o imagine diferită față de precedentul (BĂRCĂCILĂ 1932, 38; BĂRCĂCILĂ 1938, fig. 45).

Gura este larg deschisă, coama redată prin volute ample, sigur conturate. În ansamblu, dă impresia unei lucrări bine realizate de un meșter priceput.

Conuri funerare

Se păstrează un număr de șase conuri funerare lucrate din calcar albicios, marmoros, cu înălțimi cuprinse între 0,40-0,75 m (Pl. XV 1-4). Două dintre ele, aduse recent de pe teritoriul comunei Breznița din apropierea carierelor de la Vărănic, nu au realizați solzi specifici acestor monumente, sunt nefinisate. Acest fapt subliniază propunerea noastră anterioară, în sensul existenței unui atelier de pietrari în apropierea carierelor de la Vărănic.

Alte monumente lucrate la Drobeta

Aceeași notă de stângăcie și nerespectare a canoanelor tradiționale se observă la multe alte monumente votive dedicate unor zeități adorate la Drobeta. Așa sunt realizările votivt închinat lui Bachus (BĂRCĂCILĂ 1934, fig.37-38), lui Hercules sau Mithras (BĂRCĂCILĂ 1938, fig.332-35), ca să dăm numai câteva exemple (Pl. XX/6,8).

Reprezentările geniului morții Thanatos, cunoscute la Drobeta, fie că sunt statui, basoreliefuli sau fac parte dintr-un coronament funerar, prin modul identic de reprezentare, par a fi produsul aceluiași meșter. Al. Bărcăcilă a identificat în colecția MNA, trei statui ale lui Thanatos, din care a prezentat numai una (BĂRCĂCILĂ 1932, 31,fig.28). Zeul este prezentat ca un tânăr adormit, cu capul culcat pe umărul stâng, piciorul stâng încrucișat peste cel drept. Mâna dreaptă este sprijinită pe umărul stâng, iar mâna stângă ține făclia cu flacăra în jos. O reprezentare aproape identică a zeului, se vede pe coronamentul funerar în care zeul este încadrat de doi lei (Pl. XVIII/6) ca și în fragmentul de statuie descoperit în Drobeta (Pl. XV/9). Este o reprezentare aparte a zeului morții, diferită de cele cunoscute la Romula (TUDOR 1968, 400 fig.120).

Un relief al zeului Priap, este realizat într-un bloc paralelipipedic cu bază și abac neornamentate, fără inscripție, înălă de 100,5 m. Zeul este săpat într-o nișă adâncă. Chipul și atributele zeului sunt sumar redade. Ciorchinii de struguri ce străjuiesc capul zeului, sunt disproporționat de mari în comparație cu zeul însuși. Înălțimea basoreliefului, 41 cm. Este tot o lucrare locală realizată ă nota celor amintite mai sus (PL. XVI/6 și XXIV/2).

Singurul sarcofag cunoscut la Drobeta, realizat din gresie calcaroasă dă aceeași notă de simplitate, prin lipsa oricărei ornamentații (BĂRCĂCILĂ 1932, fig.16).

Puține informații avem, tot datorită necunoașterii orașului antic, privind prelucrarea pietrei necesare arhitecturii urbane. Ne rezumăm să amintim că în colecția de lapidarium a muzeului din Tr. Severin sunt înregistrate 6 capiteluri și 24 de baze și fragmente de coloane sau colonete (Pl. XXIV/4-7).

Despre arta sculpturală a secolelor IV-V, avem puține informații, datorită, credem noi, lipsei cercetării arheologice. Presupunerea noastră este confirmată de faptul că într-o fortificație de mici dimensiuni cum este cea de la Hinova, au fost găsite două reliefuri votive închinat lui Pan și Mithras (DAVIDESCU 1989,82-4) (Pl. XVIII/1-2). Deși este remarcată stângăcia în realizarea celor două reliefuri votive, dată fiind lipsa de informații pentru perioadă, privind activitatea lăpicizilor, nu ne putem pronunța asupra locului de realizare a lor. Autorul descoperirii, crede că provin dintr-un atelier specializat din sud (DAVIDESCU 1989,84).

Sintetizând cele prezentate mai sus putem trage concluzia că la Drobeta avem cel puțin trei ateliere de pietrari. Două în apropierea exploatărilor de piatră de la Ilovița-Bahna și Breznița-Vărănic și altul în oraș sau în apropierea lui.

Stilul lăpicizilor drobetani se evidențiază prin câteva trăsături specifice: nota generală de simplitate; motivele ornamentale folosite cu predilecție par a fi mai ales vrejul cu frunze de iederă stilizat, vrejul de viță de vie cu strugure, oglinda, rozeta, palmete volute în "S", destul de rar, păsări și pești.

În redarea personajelor, pare a exista un puternic curent al păstrării tradiției locale.

Bazele de altar cu cap de bou între doi lei și nișele lucrate separat, par a fi specifice numai meșterilor drobetani.

3. Prelucrarea lutului

Materiale de construcție. Cărămidării

Marea cantitate de materiale de construcție din lut găsită nu numai în marile aglomerări urbane, presupune existența unei producții specializate, în ateliere de cărămidari, a căror producție cantitativă și calitativă sunt în strânsă concordanță cu politica de urbanizare promovată de Imperiu, începând cu prima jumătate a secolului II p. Ch. Cărămidăriile se găseau în proprietatea unităților militare, a municipalităților și particularilor (MACREA 1969, 315). De regulă cărămidăriile sunt amplasate în afara aglomerărilor urbane cum s-a constatat la Sarmizegetusa (MACREA 1969, 315), Romula (POPILIAN 1969, 167; POPILIAN 1976, 226 sqq), Tibiscum (BENEA 1982, 22), Micia (FLOCA-FERENCZI-MĂRGHITAN 1970, 14) și altele.

Aceeași situație s-a constatat și la Drobeta. Un mare atelier de cărămidari a existat în afara incintei orașului, în partea de nord-est, în perimetrul intersecției actuale a străzilor Topolniței și Păltiniș.

Primul cuptor a fost descoperit de M. Davidescu în anul 1974, cu ocazia construirii fundației fabricii de confecții din Drobeta Turnu Severin (DAVIDESCU 1980, 113-4) (fig.1). De formă patrulateră, are dimensiunile de 4,47 x 4 m, cu două

guri de foc, cu perete median. Este lucrat din chirpic nears anterior și datat în secolele II-III p.Ch. (DAVIDESCU 1980, 113). După tipologia întocmită de Gh. Popilian aparține tipului 4, cu mare răspândire în Dacia, Pannonia și cele două Moesii (POPILIAN 1976, 143 și bibliografia). În octombrie 1979, la circa 100 m sud-vest de primul cuptor, cu ocazia construirii fundației unui bloc, tot la adâncimea de 1,30 m de solul actual s-a descoperit un alt cuptor. Focarul era adâncit la -2,60 m față de nivelul actual. Datorită distrugerii lui în timpul lucrărilor la fundația blocului, dimensiunile sunt aproximative: 4 m lungimea la exterior și 3 m lățimea pe interior (aceste dimensiuni au putut fi precizate). Este tot de tipul cu perete median, înalt de 1 m și lat de 0,50 m, realizat din chirpic (0,48 x 0,26 m). Din același chirpic sunt făcuți atât pereții laterali ai focarului, cât și vatra lui. Totul este lutuit cu un strat de lutuală gros de 5-6 cm. Gura de alimentare este pâlniată spre exterior, lată de 0,80 m, orientată N-V. În cuptor s-a găsit un strat gros de cca 10 cm de cărbune, iar în preajma lui multe fragmente de țigle și olane. Este asemănător tipologic cu cuptorul nr. 1 de la Romula (POPILIAN 1969, 167) sau cu cuptoarele nr. 2-4 de la Micia (FLOCA-FERENCZI-MĂRGHITAN 1970, 24-33).

La o distanță de numai 0,90 m nord de acest cuptor, folosit pentru arderea materialelor de construcție, s-a găsit și un cuptor de olar. Gura sa de alimentare se găsește pe aceeași linie cu cea a cuptorului de cărămidar, folosind același spațiu de alimentare cu combustibil. Focarul cuptorului, rotund, are diametrul de 1,50 m. Piciorul de susținere a plăcii de reverberație este realizat din bucăți dreptunghiulare de chirpic și este gros de 0,53 m. El pornește din marginea interioară a cuptorului, până la mijlocul lui. Vatra este făcută tot din bucăți de chirpic, iar interiorul este lutuit cu un strat gros de 5-7 cm (Pl. XXV/2). Datorită peretelui median realizat numai până la jumătate, pare a fi un tip de cuptor necunoscut până acum. Se apropie de cuptorul de la Locusteni, la care focarul este despărțit în întregime de un perete median (POPILIAN 1976, 140-1). Se pare că în partea de nord-est a Drobetai, ca și la Romula, avem de-a face cu marele centru ceramic al orașului. Nu putem face precizări ferme privind natura acestei *officinae*, militare, municipale sau private. Faptul că lângă cuptorul nr. 2, pentru materiale de construcție, se găsește un cuptor de olar, ne face să înclinăm spre o *officina* particulară. Apa necesară atelierului era luată din pârâul Topolnița, al cărui curs trece prin apropiere.

Un alt atelier pentru producerea materialelor de construcție, bănuit numai prin prezența unei mari aglomerări de cărămizi, țigle, olane, tuburi pentru aducțiunea apei, pare să fi fost și în vestul Drobetai (DAVIDESCU 1975, 67; DAVIDESCU 1980, 113) la cca 1 km de orașul antic, în dreapta drumului Drobeta-Dierna. În apropierea acestui "depozit" de materiale de construcție, în anul 1978, am descoperit un mormânt de înhumăție, în casetă de cărămidă, cu monedă de bronz, prost conservată, de la Antoninus Pius. Ar putea fi un indiciu privind un moment al funcționării cărămidăriei,

probabil spre mijlocul secolului al II-lea. Cărămidăria ar fi putut fi înființată de primele unități militare ce au staționat între cele două războaie dacice în castrul de pământ de la Schela Cladovei (TUDOR 1960, 291; BENEĂ 1983,48) și își continuă activitatea pe parcursul secolelor II-III p.Ch. Cum bine s-a afirmat, nu se poate face o cronologie strictă a evoluției cuptoarelor de ars ceramică (POPILIAN 1976,145). Tehnica lor de construcție, forma, par a fi identice pentru toată perioada secolelor II-VI p.Ch. Așa este cazul celor două cuptoare pentru materiale de construcții descoperite în Ostrovul Golu (DAVIDESCU 1977, 41-2), datate la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea și poate secolul V (Pl. XXV/3-4). Credem că cele două cuptoare au fost folosite numai pentru nevoile ridicării și întreținerii fortificației de pe insulă întrucât, vis-à-vis la Karataș (Diana), funcționa în această vreme o puternică officina militară, ale cărei produse purtând ștampila DIANA sau DRPDIANA, ajung la Drobeta și Hinova (DAVIDESCU 1989,35-6, 38). De altfel, pentru secolele III-IV p.Ch., când este cunoscută o intensă activitate de reconstrucție a *limes*-ului, funcționează multe alte cărămidării (BENEĂ 1983,193).

Officinae militare

Sigur, primele cărămidării la Drobeta aparțin unităților militare iar funcționarea lor este legată, pentru început, de rapida ridicare a castrului și podului, ca mai târziu, să fie direcționate pentru activitatea de întreținere sau ridicare a unor edificii religioase sau administrative ale municipalității (MACREA 1969, 315). Nu întotdeauna există certitudinea că produsele tegulare ale officinelor militare, au fost produse la Drobeta sau în locul unde unitățile militare de bază își aveau garnizoana.

Officina LEG. VII. C.P.F.

Tipurile de ștampile tegulare prezente la Drobeta, de forma LEG.VII. C.P.F., LEG.VII. C.L.P.F. și LEG.VII C.L.F. sunt considerate timpurii, secolul I și începutul secolului II (BENEĂ 1983, 38-9). Activitatea unei eventuale *officinae* la Drobeta, poate fi legată de participarea legiunii la războaiele dacice, de staționarea unor vexilații în teritoriul cucerit, de participarea la construcția castrului și podului. Sediul unor vexilații ale LEG. VII C.P.F., putea fi alături de alte unități militare în castrul de pământ de la Schela Cladovei (BENEĂ 1983, 48) iar *officina*, pe locul marii aglomerări de materiale de construcție amintite mai sus. În colecțiile muzeului severinean se păstrează 10 cărămizi ce poartă ștampila cu atributul *fidelis* (trei apărute ulterior publicării) (BENEĂ 1978, 203). ștampila tegulară de tipul LEG. VII C.L., cunoscută la Drobeta în 7 exemplare, este datată în secolele II-III p.Ch., mai precis după Hadrian, când atributul de *fidelis* dispăre. Prezența unor vexilații ale legiunii în zona Porților de Fier, în acest timp, este legată de misiunea legiunii de a asigura securitatea circulației pe Dunăre (BENEĂ 1983, 74).

Officina LEG.III F.F.

ștampila tegulară de tipul LEG. III F.F., considerat cel mai timpuriu, este legată de păstrarea legiunii în Dacia după primul război și participarea unor unități la construirea podului (PROTASE 1967,47, nota1; BENEĂ 1983,153,158) (Pl. XXVI/1). Acest tip de ștampilă se găsește mai ales la Sarmizegetusa, la Cuvin (PROTASE 1967,56), la Singidunum (BOJOVIĆ 1996, 62, fig.6,1) dar și la Berzobis, unde legiunea sau unități ale legiunii sunt cantonate după 108 (BENEĂ 1983, pl.4/14). Prin urmare officina unei unități a LEG. III F.F., ar fi putut funcționa la Drobeta în intervalul 102-114, când legiunea revine în Moesia. Pentru secolele II-III, prezența legiunii la Drobeta este consemnată numai pe monumentul funerar al Iuliei Grata (IDR II, 34).

Officina LEG. V. M.

Ștampilele tegulare aparținând acestei unități, sunt cele mai numeroase și variate dintre cele prezente la Drobeta. D.Benea cunoaște la momentul întocmirii repertoriului ștampilelor tegulare din colecțiile muzeului severinean, un număr de 148 ștampile aparținând L.V.M. (BENEĂ 1978,201). De atunci, numărul lor a crescut simțitor (176 bucăți), găsite întâmplător în perimetrul castrului și în orași, dar și prin săpăturile arheologice din fortificația romană târzie de la Hinova, ce aduc noi precizări privind tipologia și cronologia acestor ștampile tegulare propuse de D.Benea (BENEĂ 1978,201-2). În același timp este tot mai bine conturată prezența unor productive *officinae* ale legiunii la Drobeta, pe tot parcursul secolului al IV-lea. Acest lucru ni se pare firesc gândindu-ne la imensul efort constructiv inițiat pe limes începând cu sfârșitul secolului III și continuat pe tot parcursul secolului IV.

După cum se știe, Marcus Aurelius, o aduce între 167-168 (sau 169) de la Troiesmis la Potaissa (TUDOR 1978, 328), unde rămâne până la părăsirea Daciei, când este readusă în garnizoana inițială de la Oescus. Cum bine a recunoscut profesorul Tudor, în perioada cât a staționat la Potaissa (168-271), datorită misiunii grele pe care o avea i-ar fi fost imposibil să trimită unități în Dacia sudică (TUDOR 1978, 329). Prin urmare, o *officina* a L.V.M. ar fi putut funcționa la Drobeta, numai în răstimpul celor două războaie dacice, când unități ale legiunii participă la ridicarea unor fortificații la Sucidava, Romula, Slăveni, Bumbești (TUDOR 1978, 428). Se pare că au participat și la construirea termelor Drobetei (BĂRCĂCILĂ 1938,50). Alte *officinae*, au putut funcționa, după cantonarea ei la Oescus, pe parcursul sfârșitului de secol III și secol IV (BENEĂ 1978, 201). Documentată cu ștampile tegulare pare a fi numai ultima perioadă când ștampila pare a fi o continuare a celor din perioada Potaissa (BENEĂ 1978, 202) (Pl. XXVI/2). Fortificația romană târzie de la Hinova a fost ridicată în ultimii ani ai secolului III și începutul secolului IV (DAVIDESCU –STÎNGĂ 1985, 101). Aici au fost găsite trei ștampile de tipul Potaissa (DAVIDESCU 1989, 33-5, fig. 8a, c, d). Este posibil ca o unitate a L.V.M. în drum spre noua garnizoană de la Oescua

să se fi oprit la Drobeta sau în apropiere. Tot la Hinova s-a găsit o șampilă tegulară cu un cartuș dreptunghiular ale cărui laturi lungi sunt arcuite semicircular spre interior (DAVIDESCU 1989, 34, fig. 8, b). Aceeași șampilă cu același cartuș ca mai sus, a fost găsită întâmplător în piața Ghika din apropierea castrului, cu ocazia unor lucrări de canalizare din anul 1993 (4 bucăți inedite). Din păcate despre șampilile de la Hinova nu avem informații dacă au fost găsite în primul nivel de locuire datat până la 376, sau în al doilea nivel al refacerii interioare, care durează până în primele decenii ale secolului V. Acest lucru ne-ar fi permis o încadrare cronologică mai strânsă a acestui tip de șampilă (tipul I/4 după D. Benea). Este posibil ca pe parcursul sfârșitul de secol III și în secolul IV, la Drobeta să fi funcționat trei *officinae*, corespunzătoare celor trei tipuri de cartușe: dreptunghiular, dreptunghiular cu *tabula ansata* și dreptunghiular cu prelungiri arcuite în interior (Pl. XXVI/2-4).

Officinae ale Cohortei I Sagittariorum

Este trupa auxiliară cu cea mai îndelungată staționare la Drobeta. Ea este adusă de la Tibiscum, probabil în timpul lui M. Aurelius (BENEA 1976, 82). Tipul de șampilă COH. I SAG. cronologic este ultimul la Tibiscum și primul la Drobeta. Rămâne aici până la părăsirea Daciei, timp în care primește consecutiv trei apelative: antoniana, gordiana și philippiana (BENEA 1976, 81). De la Drobeta și aparținând acestei cohorte avem și singurul document epigrafic ce arată sistemul de organizare al unei *officina* militare "Aurelius Mercurius..., comandant peste cărămidari" (*magister în figlinis*) are în subordine 60 de soldați cărămidari (IDR II, 107). Al.Bărcăcilă datează inscripția în primii ani ai domniei lui Hadrian (BĂRCĂCILĂ 1938, 35). În IDR II,70 este datată în prima jumătate a secolului al III-lea, sau în altă parte, la începutul secolului al III-lea (PETOLESCU 1995, 268). Pe stela funerară de la Schitul Topolniței ce amintește de colegiul fabricilor, Aurelius Iulianus este *mi(les) C(o)hor(tis) I Sag(ittariorum)*, monument datat în a II-a jumătate a secolului al II-lea (IDR II, 135). De asemenea, în inscripția IDR II, 107, aceeași unitate nu poartă niciun apelativ. Considerând că șampilile COH. I SAG. COH. I SAG. (COH în ligatură) și CIS sunt datate imediat după venirea unității la Drobeta (BENEA 1987, 206), atunci și stela funerară a lui *Aurelius Mercurius* poate fi datată, cel mai târziu, în a II-a jumătate a secolului al II-lea. Pe monumentele mai târzii cunoscute la Drobeta desemnarea apelativului unității pare a fi o regulă: antoniniana (IDR II, nr.106), gordiana (IDR II, nr. 23), philippiana (IDR II, nr.10). Bănuim că *officina* sau *officinae* ale *Cohortei I Sagittariorum* au funcționat la Drobeta, neîntrerupt, de la mijlocul secolului al II-lea până la retragerea aureliană.

Cohors I Cretum, din armata Moesiei Superioare la anul 100 (IDR III, nr. 3, 68) a participat la războaiele dacice și construirea podului de la Drobeta (MIRKOVIĆ 1968, 111-112). A fost cantonată la Egeta (Brza Palanka) (BENEA 1983, 53) unde probabil își avea și *officina*, ale cărei produse ajung și la Drobeta. șampilile ale *Cohors III Brittonum*, cantonată la Pontes (BENEA 1983, 54), ale

Cohors I Antiochiensium sau *Cohors II Hispanorum*, unități ale armatei Moesiei Superioare, ajung la Drobeta prin participarea lor la construcția podului. Poate ultimele două unități să fi fost cantonate în castrul de pământ de la Schela Cladovei (BENEA 1983, 48), dar nu avem nici un indiciu în favoarea existenței unor *officinae* ale lor la Drobera. Toate cărămizile ștampilate au fost găsite fie în castru, fie în zidăria podului:

Officinae municipale

Este unanim acceptat faptul că orașe ca Sarmizegetusa, Romula sau Drobeta, au avut cărămidării municipale, ale căror produse erau folosite la diferite lucrări edilitare, dar și pentru comercializare. Interpretate diferit sunt însă informațiile documentare, sau de altă natură, ce ar atesta funcționarea unor cărămidării municipale. Așa este și cazul ștampilelor și înscrisurilor tegulare descoperite la Drobeta sau Hinova (DAVIDESCU 1989,35-6), ce redau numele orașului. Din păcate, pentru ștampilele descoperite la Drobeta, fie că au numele orașului incizat în pasta crudă, fie prin ștampilare într-un cartuș, nu avem nici un reper stratigrafic. Singura constatare care se poate face este că și ștampilele drobetane și cele de la Hinova redau numele orașului în forma Drubeta (Pl. XXVI/5-11), ci nu Drobeta cum apare pe alte monumente epigrafice (spre exemplu IDR II, nr. 1, 2, 8 etc.). Profesorul Tudor credea că populația cultă a orașului folosea numele Drobeta, iar poporul de rând, Drubeta (TUDOR 1978,170). Interesant este că pentru secolele IV-V și localitatea Pontes (Transdrobeta), apare pe o ștampilă tegulară tot înscierea Transdrubeta, așa cum pare a ne arăta o ștampilă păstrată în muzeul severinean (Pl. XXVI/10). Probabil și la Transdrobeta (Pontes) a funcționat o cărămidărie publică.

După retragerea aureliană, Drobeta, ca și alte localități nord-dunărene de pe *limes*, rămân capete de pod care făceau parte din nou înființata provincie *Dacia Ripensis*. Se pare că după retragerea aureliană la Drobeta nu se cunoaște nici o întrerupere în activitatea edilitar-gospodărească sau militară. Așa se poate explica faptul că la Drobeta și Hinova se găsesc produse tegulare ce poartă ștampila unor *officinae* orașenești de la Dierna, Diana și Aquae (TUDOR 1968, 22; DAVIDESCU 1980, 176; DAVIDESCU 1989,36) (Pl.XXVI/12-13).

Deși dă altă interpretare ștampilei DRPDIERNA, M.Macrea consideră că ea aparține unei cărămidării orașenești (MACREA 1969,315). În această situație, chiar dacă interpretăm ștampila DRVBETA ca D(acia) R(ipensis) (Dr)(UBETA) (BENEA 1978, 208) sau Drubeta, cum apare clar pe ștampile, ele aparțin unei cărămidării municipale. Începutul funcționării ei îl putem plasa la începutul primei jumătăți a secolului al II-lea, odată cu marele avânt edilitar al Drobeta și se continuă pe tot parcursul secolelor III și IV, până la începutul secolului V, cum ne arată ștampilele găsite la Hinova într-un context cronologic bine precizat.

Officinae particulare

În marile centre economice ale Daciei sunt cunoscute numeroase ștampile tegulare ale unor proprietari particulari de *officinae*. Din păcate se cunosc puține date despre organizarea și producția lor. La Sarmizegetusa Ulpia sunt atestați, cum ni se pare și firesc, cei mai numeroși cărămidari particulari (BRANGA 1975, 81-3; BRANGA 1980, 126-141), apoi Romula (POPILIAN 1976, a; TĂTULEA 1994, 85; IDR II, nr. 384-5, 393-6, 400-1) sau la Tibiscum (BENEA 1990, 139; IDR III/1, nr. 256-265). Pentru Drobeta, informațiile în acest sens sunt foarte sărace. O singură ștampilă tegulară pare a reda numele unui producător particular FANIV(S) (Pl. XXVI/14) (TUDOR OR 3, SE, 56; IDR II, nr. 112). Mai este amintit ca activând în secolele IV-V meșterul Secundinus (DAVIDESCU 1980, 173). Cărămida ce poartă incizat numele CONCINNA VALENUS (BĂRCĂCILĂ 1938, 32, fig. 21; IDR II, nr. 115) este discutabilă. Poate fi numele unui meșter cărămidar, nu neapărat particular. Profesorul Tudor bănuia că mulți meșteri particulari își puneau pe produsele tegulare diferite semne ca: rozete de diferite mărimi sau forme, cruci, frunzulițe etc. (TUDOR 1978, 98). În acest sens supunem atenției câteva asemenea "mărci de cărămidar" inedite, aflate în colecțiile muzeului severinean.

Pe trei fragmente de cărămizi descoperite toate în castrul Drobeta se păstrează cinci ștampile identice (inv. II 7245; II 10.063; II 9212) (Pl. XVII/1). Ștampilele sunt perfect rotunde, cu diametrul de 8,5 cm, ce redau într-un cerc o floare cu șase petale. Între petale se găsesc alte impresiuni mai mici cu trei brațe. Pe două dintre cărămizi, ștampilele sunt amplasate la colțuri, echidistant. Pe fragmentul cu nr. de inv. II 9212, ștampila este amplasată în câmpul cărămizii, fără a se urmări o amplasare prestabilită ca la celelalte două. În această situație nu putem preciza cu fermitate dacă cele cinci ștampile identice sunt mărci ale unui cărămidar particular sau cărămizi pavimentare, iar "mărcile" să nu fie decât motive ornamentale.

Fragment de țigla (inv. II 10604) descoperit întâmplător în anul 1980 în preajma castrului Drobeta, care redă prin impresiune o roată cu chenar gros, cu 12 spițe neuniform amplasate pe "butucul" roții. Diametrul maxim: 6,5 cm (Pl. XXV/9). Este o descoperire singulară. Faptul că este așezată pe o țigla, nu într-o poziție cu rol ornamental în câmpul țiglei, ne face să înclinăm spre atribuirea acestei ștampile unui cărămidar particular. Alt fragment de cărămidă (inv. II 607) cu loc de descoperire Drobeta, poartă două ștampile rotunde, ce redau flori identice cu 11 petale. Ștampilele sunt amplasate neordonat în câmpul cărămizii. Diametrul ștampilei: 2,5 cm (Pl. XXVII/2). Un alt fragment de cărămidă descoperit în castru (1961) păstrează o rozetă aproape identică cu cele două de mai sus (Pl. XXVII/9). Fragmentul păstrat nu ne permite o propunere sigură privind amplasamentul ei în câmp. Faptul că primele două sunt amplasate neordonat, ne face să atribuim aceste trei ștampile unei *officinae* particulare.

Diferențele sesizabile între aspectul celor trei ștampile pot fi datorate folosirii în timp a aceleași ștampile. Fragment de țiglă (inv.II 7325), descoperit în castru în 1961, poartă imprimat o ștampilă ce redă foarte realist o frunză cu nervurile bine pronunțate. Lungime: 3,2 cm; lă: 2 cm (Pl. 27/4). Poate fi marca unui alt cărămidar particular.

Alt fragment de cărămidă are imprimat, neordonate, trei cercuri simple, identice, cu diametrul de 7cm (Pl. XXXII/5). Un fragment de cărămidă descoperit în castru (1961) (inv. II 7301) pare a fi singulară ca realizare tehnică a celor două semne pe care noi le interpretăm ca "mărci de cărămidar" (Pl. XXVII/6). Un semn pare a reda litera "V" culcat, înaltă de 6,5 cm, celălalt pare a reda litera "S" inversată, înaltă de 8,5cm. Ambele sunt redată în relief, fără cartuș. Nu putem face precizări cronologice referitoare la momentul funcționării officinelor private mai sus amintite. În castrul Hinova, două fragmente de țiglă (inv. II 10588 și 4109), păstrează una, urma unui fragment de cartuș, ce are deasupra un "scut" (Pl. XXVII/8), cealaltă pare a reda un peisaj din natură (Pl. XXVII/7). Desenele sunt incizate cu un vârf ascuțit în pasta crudă. Considerăm ambele reprezentări ca simple exerciții de desen ale unui meșter cărămidar.

Concluzii interesante, tipologice și cronologice se pot trage în urma unei analize mai atente a ștampilelor descoperite în fortificația târzie de la Hinova, care într-un cartuș dreptunghiular poartă un semn asemănător cifrei 5, fără bara orizontală, ștampilă găsită într-un exemplar și la Drobeta (DAVIDESCU 1989, 49, fig.15). Pentru majoritatea ștampilelor sunt cunoscute locul și adâncimea la care au fost găsite. În fortificația târzie de la Hinova au fost descoperite 22 asemenea ștampile. Ținând cont de forma cartușului, de poziția semnelor în cartuș, de aspectul semnelor, am putut stabili patru variante, ce pot fi în același timp și variante cronologice.

Tipul I. Cartuș dreptunghiular, înalt de 4,8 cm, lat de 3,2 cm ce poartă semnul pus pe laturile lungi ale cartușului. Semnul, înalt de 4,5 cm, are bucla închisă frânt, în interior (Pl. XXV/5). Aceași ștampilă a fost descoperită și în castrul Drobeta în anul 1961 (inv. II 7309). La Hinova, ștampilele de acest tip sunt descoperite la adâncimi cuprinse între -0,90 - 1,10 m. Aparțin deci primului strat al primului nivel de locuire al fortificației, datat până la 376-379(DAVIDESCU 1989, 32).

Tipul II. Cartuș dreptunghiular, cu laturile de 7,5 x 7,7 cm, are semnul înalt de 4,7 cm. Bucla este închisă de o bară. Cinci asemenea ștampile (Pl. XXV/6) au fost găsite la adâncimi cuprinse între - 0,75 - 1,30 m și aparțin tot primului nivel de locuire.

Tipul III. Cartuș dreptunghiular cu dimensiunile de 7 x 5,7cm cu înălțimea semnelor de 4,7 cm. Acesta este așezat pe laturile mici ale cartușului care, este mai subțire realizat, cu codița mai înaltă. În bucla semnelor apare o bară orizontală, bine reliefată (Pl. XXV/7). Aceste ștampile sunt descoperite la adâncimi cuprinse

între - 0,10- 0,70 m. Ele aparțin celui de-al II-lea nivel de locuire, de după anul 376, până în primele decenii ale secolului V (DAVIDESCU 1989,33). Acestui tip îi atribuim cu certitudine nouă ștampile.

Tipul IV. Cartuș dreptunghiular cu dimensiunile de 7 x 5,7 cm are înălțimea semnului de 4 cm. Este identic cu tipul III, dar bara orizontală se află în exteriorul buclei (Pl. XXV/8). ștampila este descoperită la adâncimi cuprinse între - 0,20 - 0,80 m. Aparține tot celui de -al II-lea nivel de refacere a castrului. Acestui tip îi atribuim cu certitudine trei ștampile.

Numărul mare al ștampilelor de același fel găsite în fortificația romană târzie de la Hinova, ne face să bănuim existența acestei *officina* undeva în apropierea fortificației de la Hinova. Cert este că produsele ei ajung și la Drobeta.

Este destul de dificil să atribuim aceste ștampile unor *officinae* militare (DAVIDESCU 1989,39) sau particulare, cum înclinăm noi să credem. Lucru stabilit este că în apropiere de castrul de la Hinova, a funcționat o puternică *officina*, începând cu sfârșitul secolului al III-lea și pe tot parcursul secolului al IV-lea.

Am încercat să argumentăm existența unor *officinae* pentru materiale de construcții, fie militare, fie orășenești sau particulare, care au funcționat la Drobeta, dintre cele două războaie dacice până în secolul IV. Acolo unde a fost posibil, am încercat să stabilim și unele repere cronologice ale funcționării lor. În ceea ce privește diversitatea producției acestor *officinae*, ea cuprinde toate categoriile de materiale de construcție cunoscute în Dacia romană: cărămizi, țigle, olane, tuburi de canalizare, de aburi și hypocaust, pavimentare, colonete etc. Prezența a numeroase ștampile tegulare încadrate în secolele II-III, corespunde intensei activități edilitar-gospodărești a orașului. De asemenea ștampilele încadrate între sfârșitul secolului III și pe tot parcursul secolului IV, corespund activităților de refacere și întreținere a *limes*-ului dunărean, confirmând încă odată că Drobeta, ca și alte oreșe, a rămas un important cap de pod nord-dunărean, după retragerea aureliană.

Olăritul

Nu este cazul să ne oprim aici asupra importanței și preponderenței producției ceramice, în contextul economiei romane, lucru dovedit și recunoscut de mult timp (POPILIAN 1976, 19-22; POPILIAN 1984, 46-54; GUDEA 1978, 135-147; TUDOR 1978, passim etc.). Prin urmare au apărut monografiile asupra ceramicii din zone istorico-geografice cum ar fi Oltenia (POPILIAN 1976), pentru *Pannonia Inferior*, regiunea cuprinsă între Sava și Dunăre (BRUKNER 1981), sau mai recent pentru Scythia (OPAIȚ 1996), apoi studii asupra unor importante centre ceramice cum ar fi Romula (POPILIAN 1984 și bibliografia), Enoșești-Acidava (POPILIAN-CIUCA 1992, 19-26), Butovo (SULTOV 1980), Viminacium (BIJELAJAC 1990) și altele. A fost studiată ceramica lucrată în ateliere ce au aparținut unor fortificații cum

ar fi Slăveni (POPILIAN 1981, 25-46), Gornea (GUDEA 1971), Diana-Karataș (JEVREMOVIĆ 1987) sau Pontes (GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984) și altele.

Referitor la Drobeta și teritoriul său, comparativ cu marea cantitate și diversitate a materialului ceramic, studiile sunt relativ puține (BENEA 1976; POPILIAN 1976; TUDOR 1978; DAVIDESCU 1980; DAVIDESCU 1989). Nu putem însă să nu ne oprim asupra prezenței elementului autohton, geto-dacic în producția romană provincială de ceramică. Acest aspect este reluat de Gh. Popilian care consideră ceramica romană încadrată în categoria “zgrunțuroasă”, de culoare gri-cenușie ce are în amestecul pastei nisip cu bobul mare, o ceramică de tradiție autohtonă (POPILIAN 1996,62-63). Este predominantă cantitativ în necropola I de la Locusteni (POPILIAN 1980,65), în așezări rurale cum ar fi Gârla Mare (STÎNGĂ 1996, 238), sau în fortificații și așezări urbane, atât la nordul cât și la sudul Dunării (POPILIAN 1996,nota 94 cu bibliografia).

Cuptoare de ars ceramică

Deși este considerat unul din marile centre ceramice ale provinciei Dacia, Drobeta nu beneficiază de o cunoaștere pe măsură a instalațiilor pentru pregătirea și arderea ceramicii.

Aceasta se datorește imposibilității realizării unei cercetări arheologice sistematice asupra orașului antic. Așa se face că primele informații privind existența unor cuptoare de ars oale le găsim în castru, segmentul cel mai bine cercetat. În castru ar fi descoperite două cuptoare, unul în săpăturile lui Tocilescu, altul în săpăturile din 1959-1961, ultimul datat la începutul secolului al IV-lea (DAVIDESCU 1980, 112). De tipul cu picior central (POPILIAN 1976, 140) are diametrul de 1,38 m. Aceste cuptoare aparțin probabil unui atelier militar care satisfacea necesitățile garnizoanei castrului, asemănător celui găsit în *vicus*-ul castrului Tibiscum (BENEA 1982,31). Profesorul R.Florescu care a participat la săpăturile arheologice din castrul Drobeta ne-a informat despre existența a trei cuptoare. Redăm întocmai informația.

Unul în *retentura dextra* în mijlocul străzii secundare. Gura acestui cuptor era probabil la nivelul cazărnilor târzii de piatră cu pământ și groapa lui a fost găsită umplută cu ceramică cenușie asemănătoare cu cea de tip Sântana de Mureș, dar nedeterminată până astăzi.

- Al doilea se află în turnul intermediar de pe latura de nord a zidului de incintă. Se datează posterior modificărilor zidului de incintă din secolul IV d. Ch.

- Al treilea a fost descoperit în *praetentura sinistra* în imediata apropiere a unui puț de apă. Ansamblul cuptor-puț nu a putut fi amenajat decât într-o fază când praetentura era dezafectată și acoperită cu dărâmături, cel mai târziu în secolul al VI-lea (ii mulțumim). Am amintit mai sus de cuptorul de olar, aflat alături de cuptorul pentru materiale de construcții în nord-estul orașului (Pl. XXV/2).

Cum era și de așteptat, informații despre existența unor cuptoare de olărie au apărut și în așezările rurale sau în apropierea unor *villae*. Așa este cazul așezării romane de la Izimșa (BENEA-PĂVĂLAN 1973) unde este bănuită existența a două cuptoare, care după ceramica existentă, sunt datate în secolele II-III (DAVIDESCU 1980, 169). Într-o perieghetză arheologică pe care am efectuat-o în anul 1988, în satul Livezile (fost Broscari) de lângă "Brazda lui Novac", lângă școală, cu prilejul taluzării unui șanț de drenare, am găsit urmele unui cuptor de olar. Are focarul circular, cu diametrul de 1,40 m, cu pereții lutuiți cu un strat gros de 5-6cm. Fragmentele ceramice, puține, ne permit o încadrare largă, în secolele III-IV. Credem noi, o descoperire importantă a rezultat în urma cercetărilor arheologice întreprinse la Gârla Mare în 1996. În secțiunea 12, trasată în afara incintei de est, la 25 m de zidul de incintă, a apărut un cuptor de ars oale, din care se păstrează numai focarul. Este perfect rotund cu diametrul de 1,90 m, păstrat pe înălțimi de 30-40 cm. Groapa a fost săpată în pământul viu, pereții sunt lutuiți cu un strat gros de 5-7 cm. Este de tipul cu picior central (inedit) (Pl. XXXVIII/2-3).

Alte informații privind prelucrarea ceramicii

Înainte de anul 1938, Al. Bărcăcilă a descoperit cu ocazia unei lucrări editare în curtea tribunalului, urmele unui atelier ceramic (BĂRCĂCILĂ 1938, 42). Din păcate cercetarea nu a fost finalizată, autorul descoperirii rezumându-se la recoltarea a cinci tipare de opaite și unul pentru o figurină (BĂRCĂCILĂ 1938, fig.56, 61). Locul descoperirii se află la 250 m de castru, în partea de vest, probabil în stânga drumului ce mergea la Dierna. Faptul că tot aici a găsit și mulaje din piatră pentru turnarea obiectelor din metal ne face să bănuim existența unui cartier meșteșugăresc asemenea celui de la Romula (POPILIAN 1976, 221-150), în genul centrului meșteșugăresc de dimensiuni mai modeste ce asigură nevoile castrului și așezării civile de la Tibiscum (BENEA 1982, 25-31; BENEA 1983, 211). Având la îndemână informațiile prezentate mai sus încercăm o prezentare a centrului ceramic Drobeta, mai ales prin materialele care ne arată cu certitudine, existența unei producții locale. Ca și în alte centre ceramice binecunoscute, și la Drobeta se vede a fi abordată o gamă a producției ceramice romane provinciale (olărit, opaite, figurine, imitații după *terra sigillata*, ceramică ornamentată prin ștampilare sau cu figuri în relief, etc).

Tipare de opaite

Inv.: II 7060. Realizat din pastă cărămie, fină, el păstrează matrița bazinului unui opaie de dimensiuni mici circular și cu un singur arzător. Dimensiunile bazinului: L: 4,8 cm; la: 3,8 cm; df: 2,3 cm (Pl. XXVIII/1,7).

Inv.: II 7061. Realizat din pastă cărămie fină, el păstrează matrița bazinului unui opaie de dimensiuni medii, cu un singur arzător. Dimensiunile bazinului: L: 7,8cm; la: 5,3cm; df: 3,5cm (Pl. XXVIII/2; XXIX/3).

Inv.: II 235. Descoperit la Drobeta în condiții necunoscute, păstrează fragmentar matrița bazinului unui opaiț asemănător cu precedentul L: 8,2 cm; la: 5,8 cm; df: 3,7 cm (Pl. XXVIII/3).

Inv.: II 7058. Descoperit de Bărcăcilă în condițiile mai sus amintite, este realizat din pastă fină, cărămiezie deschisă. Păstrează matrița capacului unui opaiț rotund, cu gura de alimentare ușor îngropată, cu apucătoare simplă supraînălțată: L: 5,2 cm; la: 4,8 cm (Pl. XXVIII/5,6a). Un alt fragment, descoperit în aceleași condiții, păstrează matrița unui capac asemănător cu precedentul (Pl. XXVIII/4). Tiparele prezentate mai sus, reproduc opaițe simple, de dimensiuni mici și medii, neornamentate, neșampilate. În colecțiile muzeului severinean sunt numeroase opaițe ce ar fi putut ieși din aceste tipare.

Inv.: II 7075. Descoperit la Drobeta, păstrează fragmentar matrița bazinului unui opaiț de dimensiuni mari cu bazin circular, cu ciocul alungit, de tip *Firmalampen*. Fundul bazinului păstrează în relief, o figură ce ar putea fi ștampila meșterului: L: 16,5 cm; la: 10,5 cm; df: 5,5 cm. Pe una din laturi, matrița are realizate trei incizii profunde (Pl. XXVIII/8).

Tipar de statueta. Descoperită în aceleași condiții de Al. Bărcăcilă, este realizat din pastă cărămiezie fină și păstrează matrița spatelui unei statuete feminine, cu coc. Î: 15 cm; la: 7,5 cm. Pare a reda o statueta a zeiței Venus (CHRISTESCU 1929, 73-4; GUDEA 1978, 146) (Pl. XXX/1).

Tipar de terra sigillata. Relativ târziu, a fost descoperit un fragment de tipar care să ateste în mod ferm realizarea unor imitații după sigilatele de import, relativ numeroase la Drobeta (BĂRCĂCILĂ 1938, 43, fig.64; POPILIAN 1976, 24, 31; DAVIDESCU 1980, 116). Fragmentul de tipar a fost descoperit întâmplător în perimetrul castrului, cu prilejul lucrărilor de strămutare a căii ferate. Prin tiparul realizat din pastă cărămiezie fină se păstrează numai un fragment de buză (l: 5,2 cm) cu șirul de ove simple de sub buza vasului. Ovele par a fi ordonate în șiruri de câte patru (Pl. XXXI/3). În fotografia fragmentului de tipar făcută în momentul descoperirii, se observă parte dintr-o frunză de viță de vie și ciorchine de strugure (Pl. XXXII/8). Din păcate, din tipar a dispărut fragmentul ce păstra aceste elemente. Vasul ce putea fi realizat cu acest tipar, pare să fi fost de tipul DRAG 40 sau 41.

Alte produse ale centrului ceramic Drobeta

Ceramică șampilată

De multă vreme prezența ceramicii șampilate, a motivelor ornamentale a fost văzută ca o moștenire a olăriei dacice (POPILIAN 1976,79) sau ca un argument fundamental al practicării unei olării locale, în centre specializate (GUDEA 1980, 106-8). Autorul amintit, studiind un mare număr de fragmente

ceramice șampilate produse în centrul ceramic Porolissum, evidențiază și câteva trăsături comune ale acestei categorii ceramice, privind calitatea și culoarea pastei și firnisului, forma vaselor, motivele ornamentale și tehnica realizării lor (GUDEA 1980, 108-9). Ceramica șampilată pare a fi mai puțin numeroasă în Dacia sudică decât în Transilvania. Erau cunoscute până în prezent câteva fragmente la Romula, Slăveni, Stolniceni, Orlea și Drobeta (POPILIAN 1976, 178 fig. 304-314). În cercetările noastre la Gârla Mare au apărut destul de numeroase fragmente ceramice șampilate (vezi mai jos centrul ceramic Gârla Mare).

Un fragment ceramic șampilat a fost descoperit în castru în anul 1967 (inedit) (Pl. XXXI/2). Este realizat din pastă cărămizie fină, cu firnis cărămiziu închis. Pare a aparține unui vas cu fund inelar și pereții drepți, cu buza subțiată, ușor trasă spre exterior. Motivele ornamentale sunt două: două cercuri concentrice și măciuca lui Hercule. Ele alternează în două registre circulare ce acoperă tot corpul vasului. Cercurile concentrice sunt cunoscute la Drobeta și Romula (POPILIAN 1976, fig. 306 și 314), dar mai ales la Porolissum (GUDEA 1980, 151, nr. 60-71). Nu cunoaștem în schimb, nici o altă realizare prin șampilare a măciucii lui Hercule. Faptul că sunt cunoscute pandantive realizate în această formă (GUDEA 1989) (Pl. CCXX/1) ne face să subliniem încă odată componenta elementului de tradiție în realizarea acestui tip de ceramică. Ca și pe vase de acest gen de la Porolissum, și pe acest vas, motivul impresiunii cu șampilă apare și pe interiorul vasului (GUDEA 1980, 109). În general acest gen de ceramică este datat spre sfârșitul secolului II, dar mai sigur în prima jumătate a secolului III (POPILIAN 1976, 80; GUDEA 1980, 111). Din Drobeta este cunoscut un vas din pastă fină de culoare cenușie deschisă, cu vernis gri-deschis, vas care, ca formă, pare a fi un unicat (POPILIAN 1976, 8, fig. 314) (Pl. XXXI/1). Decorul este așezat pe jumătatea inferioară a vasului. Elementele de decor, în număr de trei (rozetă cu opt brațe, două cercuri concentrice și romburi) sunt ordonate vertical în aceeași succesiune (rozeta, cercuri, rozeta), romburile constituind în același timp limitări de registre.

Ceramica decorată cu figuri în relief

Este o categorie ceramică destul de răspândită în Oltenia (POPILIAN-BORDEA 1973, 239-259) dar mai ales în marele centru ceramic Romula unde s-a găsit și un fragment de tipar (POPILIAN 1976, 177-8). Prezența acestui gen de vase este legată de adorarea unor culte, în special a lui Mithras și are o mare răspândire în provinciile dunărene (POPILIAN 1976, 70-3; BENEĂ 1976, 58). Din păcate și această categorie ceramică este puțin cunoscută la Drobeta, deși cultele orientale și mai ales cel al lui Mithras, au mare căutare. Fragmente dintr-un vas de mari dimensiuni descoperit în castru a publicat Al. Bărcăcilă (BĂRCĂCILĂ 1938, 43, fig.65). Încărcătura figurativă a vasului pare să fi fost foarte mare. Alături de

simboluri mithraice clare precum taurul și șarpele, apare o pasăre (cocoș), un ciorchine de strugure, dar și bine cunoscutul motiv al brăduțului de pe ceramica geto-dacică (Pl. XXX/3). Faptul că solzii șarpelui nu sunt evidențiați îl face pe Gh. Popilian să-i găsească analogii la Romula (nr. 8) dar apariția altor elemente de decor ne îndreaptă și către nr. 1 și 2 de la Romula. Se vede de aici contribuția meșterului local drobetan la realizarea vasului. Șarpele mai apare însă redat la Drobeta în alte două variante. Tot în castrul Drobeta fusese descoperit un vas cu trei torți pe care banda lată ce redă șarpele este ornamentată prin ștampilare (BENEA 1976, fig. 3) (Pl. XXXII/1) motiv pe care nu-l găsim la Romula sau în altă parte. Alte trei fragmente au fost descoperite în piața Ghika (BENEA 1976, 56, nr.1-3, fig.1) pe care șerpii sunt decorați cu linii transversale, motiv ce pare a fi cunoscut numai la Drobeta (Pl. XXXII/2). În schimb, figura umană aplicată pe un fragment de vas ce redă un “chip oriental” (Pl. XXXII/4) o găsim și pe ceramica de la Romula (POPILIAN 1976, fig. 300-1). Considerăm că sunt suficiente trăsături definitorii ale producerii acestor vase la Drobeta. Adăugăm un fragment ceramic ce are redat în relief “un berbec” și un medalion fragmentar reprezentându-l pe Pan aplicat pe un vas cu scene bachice (BENEA 1976, 59, fig. 4) (Pl. XXXII/3). În apropiere, la Dierna, prezența unui tipar dublu pentru un medalion cu Minerva și scenă erotică, precum și un tipar bivalv ce o redă pe Venus, îl fac pe autorul studiului să presupună existența unui atelier local (BENEA 1977, 163).

Imitații de terra sigillata

Fragmentul de tipar pentru imitații de terra sigillata la Drobeta amintit mai sus este un reper sigur al realizării unor imitații la Drobeta. Dar, în sigilatele descoperite la Drobeta și considerate imitații, nu putem găsi elemente care să ne direcționeze sigur spre o producție locală. Urmând acest punct de vedere repunem în discuție un vas imitație *terra sigillata* cunoscut și publicat de Al. Bărcăcilă (BĂRCĂCILĂ 1938, fig. 62, 63) (Pl. XXXIII/3). Vasul globular este ornamentat numai pe jumătatea inferioară. Motivele predominante, animaliere (mistrețul, pantera, câinele) merg până la identitate cu cele realizate în centrele ceramice de la Viminacium-Margum din *Moesia Superior* (BJELAJAC 1990, pl. 68/D.18; pl.69/D.20-1; pl. 70/D.52-60). Prin urmare, acest vas cunoscut la Drobeta, nu poate fi decât un import provincial din atelierele mai sus amintite, care au funcționat din a II-a jumătate a secolului al II-lea până la sfârșitul lui (BJELAJAC 1990, 147). Aceeași proveniență o au și alte două fragmente ale aceluiaș vas descoperite în piața Ghika în 1973 de D.Benea (Pl. XXXI/4, 5). Spre deosebire de vasul amintit mai sus, semiovale sunt altfel aranjate, iar în plus, ca motive ornamentale apar iepurele, peștele fantastic și vânătorul cu biciul (BJELAJAC 1990, pl.67/B.2). Aceleași motive, șarpele fantastic și câinele apar și pe un fragment de imitație, descoperit în satul Bistreț,

com. Burila Mare cu prilejul unor săpături de salvare, realizate de G. Crăciunescu (Pl. XXXIII/1). Nu excludem posibilitatea ca aceste imitații să fie realizate în centrul ceramic Drobeta, cunoscut fiind faptul că tiparele unor mari centre puteau fi ele însăși comercializate.

Produsele centrului de la Viminacium sunt răspândite pe toată linia Dunării, mergând spre est până la Sucidava și Novae (BJELAJAC 1990, pl. 89).

Coroplastica. Și despre această îndeletnicire a ceramiștilor drobetani avem puține informații. Pe lângă tiparul pentru Venus amintit mai sus (Pl. XXX/1), o statueta reprezentând pe Venus, lucrată în tipar bivalv, din pastă fină cărămizie deschisă (Pl. XXXII/7), se înscrie în categoria statuetele votive cu mare circulație în mediile sărace, considerate producții locale (POPA 1978, 154). Amintim și câteva capete de satiri, fără a putea face precizări asupra locului producerii lor. De altfel, sunt piese cu mare răspândire în Oltenia (TUDOR 1978, 105). La Romula au fost descoperite chiar tipare pentru producerea lor (POPILIAN 1976a, 221; TATULEA 1994, fig. 34).

Produse ale centrului ceramic drobetan pot fi considerate și două antefixe (identice, inv. II 1828 și II 7121), descoperite la Drobeta și turnate în același tipar. Sunt realizate din aceeași pastă zgrunțuroasă, cu mult nisip în amestec, vopsite cu o culoare cărămizie roșcată. Redau o față feminină cu pomeții obrazilor și bărbia bine pronunțate, buzele groase și cărnoase, părul împărțit pe frunte cade lateral în bucle. Dimensiuni: I: 12,5 cm; la: 12 cm. Identice fiind pot fi considerate produse ale aceluiaș centru ceramic ce poate fi Drobeta. Nu putem preciza dacă și la Drobeta, ca la Apulum, a existat un centru specializat în producerea antefixelor (BALUȚĂ-BERCIU 1981, 91) (Pl. XXXII/5,6).

Opaite. Din numeroasa și variata colecție de *lucernae* a muzeului severinean, ne oprim numai asupra unora, care prin număr și ștampile, formă etc. pot da câteva indicii ale unei producții locale.

Un grup de 7 opaite identice, poartă pe fund, într-un cerc dublu, aceeași ștampilă în două variante (Pl. XXXIV). În funcție de ștampilă și forma opaițului am împărțit această grupă în două variante care pot fi în același timp și repere cronologice.

Varianta I. Cuprinde trei opaite ce poartă pe fund o ștampilă identică (Pl. XXXIX/1-3), au trei arzătoare, bazinul rotund, apucătoarea în formă de palmetă care face corp comun cu bazinul.

Inv. II 7076 - Singurul din această variantă păstrat întreg este realizat din pastă cărămizie fină, de culoare deschisă. Capacul ușor adâncit, are orificiul de alimentare încadrat de o rozetă. Apucătoarea, trasă din bazin, are forma unei flori cu petale ample, evidențiate mai stilizat și pe spate. O stea cu cinci colțuri se găsește la baza apucătorii. Opaitul are o ținută elegantă îngrijit lucrată L: 9,7 cm; la: 8 cm; I: 5,2 cm (Pl. XXXIV/1).

Inv. II 10836 - Păstrează fragmentar bazinul cu ștampila și partea dorsală a apucătorii. Pasta are aceleași caracteristici, aceeași ținută îngrijită. Este lucrat în același tipar cu opaițul precedent (Pl. XXXIV/3).

Inv. II 7699 – Fragmentar, păstrează numai bazinul cu cele trei brațe și ștampila identică cu precedentele (Pl. XXXIV/3).

Varianta II. Cuprinde un număr de patru opaițe ce au pe fund aceeași ștampilă (Pl. XXXIV/4-5). Pasta este cărămizie sau cenușie, zgrunțuroasă, cu aspect gneral neglijent. Uneori capacul nu este fixat corect pe bazin. Sunt mici de formă alungită, cu apucătoarea trasă vertical pe bazin.

Inv. II 7700 - Opaiț întreg din pastă cărămizie deschisă, cu apucătoare discoidală supraînălțată, de formă alungită. Orificiul de alimentare și arzătorul sunt mărginite de o volută supraînălțată. De o parte și alta a gurii de alimentare câte trei linii grupate, bine reliefate, L: 7 cm; la: 4 cm; I: 2,3 cm (Pl. XXXV/1).

Inv. II 1767 - Opaițul este identic cu precedentul, atât ca dimensiuni, formă, ornament, cât și ca ștampilă (Pl. XXXV/2).

Inv. II 6483 - Păstrează fragmentar bazinul opaițului, de formă ovoidală, din pastă cărămizie deschisă. Pe fund, într-un cerc dublu, păstrează ștampila întregă cu diametrul de 2,6cm (Pl. XXXIV/4).

Inv. II 1302 - Păstrează fragmentar bazinul opaițului de formă ovoidală din pastă cărămizie închisă, cu o ștampilă identică (Pl. XXXIV/5). Ultimele opaițe sunt turnate în același tipar.

Lipsindu-ne orice repere stratigrafice privind locul și contextul descoperirii celor șapte opaițe (în inventare este consemnat numai Drobeta), încercăm să facem o departajare cronologică având în vedere forma, tehnica de realizare și aspectul lor. Cele trei opaițe aparținând variantei I sunt mai timpurii. Ele aparțin unor tipuri de dimensiuni medii, cu trei arzătoare, din pastă bine selecționată, cu apucătoare în formă de frunză. Pot fi asemănătoare unor opaițe descoperite la Apulum, încadrate în tipul III (BALUȚĂ 1964, 283, pl. 5/219) sau la Sarmizegetusa, tipul X (ALICU 1994, 50, pl. 20/822-3), despre care autorul crede că sunt produse locale. Găsite într-un context arheologic clar, ele sunt datate în prima jumătate și mijlocul secolului a-II-lea (ALICU 1994, 56). Cele două opaițe întregi, aparținând variantei II, sunt de dimensiuni mici, ținută neglijentă, capacele nu sunt bine centrate pe bazin. Ele pot fi încadrate în tipul III (BALUȚĂ 1964, 286,pl.4/3) sau tipului XIII la Sarmizegetusa (ALICU 1994, 61, nr. 1031). Și la Drobeta, ca și la Sarmizegetusa, opaițele au formă de pară, aici găsiindu-se într-un context datat cu monedă emisă de Gallienus. Acest tip de opaiț este găsit și la Potaissa, numit sub formă de “corabie” și datat într-o perioadă “mai târzie” (BĂRBULESCU 1994, 115, fig. 22,3). La Tibiscum pare a nu fi cunoscut până în momentul de față (BENEA 1990, passim). Autorii mai sus amintiți nu găsesc analogii pentru acest tip de opaițe, datate în secolul al IV-lea (ALICU 1994, 61).

În colecțiile muzeului severinean se mai găsesc alte opaițe ce aparțin aceluiași tip și care pot fi atribuite unor meșteri drobetani:

Inv. II 370 - Opaț realizat din pastă cărămie închisă, zgrunțuroasă. Are formă de corabie cu gura de alimentare și arzătorul înconjurat de o volută, cu câte trei linii de o parte și alta a gurii de alimentare, L: 6,5 cm; la: 3,9 cm; I: 2,2 cm. Pe fund are redat în relief un cerc simplu cu 11 raze neuniform amplasate (Pl. XXXV/3).

Inv. II 4312 - Are aceeași configurație și ornamentare a capacului, dar pe fund, într-un cerc dublu, are o cruce (Pl. XXXV/4).

Inv. II 10791 - Păstrează fragmentar, bazinul unui opaț de aceeași formă, din pastă negricioasă zgrunțuroasă, care are pe fund, în cerc dublu o cruce cu brațele egale, cu câte o pastilă între brațe (Pl. XXIX/2).

Inv. II 6441 - Se păstrează fragmentar, bazinul unui opaț din pastă cenușie, zgrunțuroasă, ce poartă pe fund, într-un cerc dublu, un cap de om stilizat (Pl. XXXVI/2).

Aceste opaițe de la Drobeta de dimensiuni mici, în formă de corabie, par a fi avut drept model, un alt opaț cu aceleași caracteristici privind forma și ornamentarea capacului, dar care pe fund, într-un cerc dublu, are ștampila VRI, scrisă retrograd, cu literele destul de neglijent redade (inv. II 1771) (Pl. XXXVI/1) (BĂRCĂCILĂ 1932, 25) (L: 7,3 cm; la: 4,6 cm; I: 2,9 cm). Opațul se individualizează printr-o pastă cărămie, fină, ținută îngrijită, iar canelurile ce înconjoară gura de alimentare și arzătorul sunt mai ferme, mai bine conturate. Întrucât aceste tipuri de opaițe în formă de corabie lipsesc de la Gornea (GUDEA 1977, fig. 34) și de la Hinova (DAVIDESCU 1989, fig. 15), fortificații bine încadrate cronologic, credem noi că cele produse la Drobeta nu pot depăși cronologic sfârșitul de secol III.

În categoria produselor locale poate fi încadrat și un opaț păstrat fragmentar, cu bazinul rotund, ce are pe fund, într-un cerc îngropat, un personaj masculin, schematizat, alergând spre dreapta (inv. II 1460) (Pl. XXXVI/4).

Inv. II 156 - Păstrează fragmentar, bazinul de formă circulară și parte din ciocul arzătorului. Ne reține atenția ștampila de pe fundul opațului. Într-un cerc dublu, îngropat, literele inegale ca mărime și dezordonat aranjate, par a reda numele meșterului. Deși opațul este îngrijit lucrat, stângăcia ștampilei ne poate sugera o imitație a unui meșter local (Pl. XXXVI/3).

Inv. II 211 - opaț în formă de pară, din pastă zgrunțuroasă, negricioasă are pe fund incizată în pastă crudă chrisma. Pe una din laturi, incizat tot în pastă crudă, pare a fi redat numele (SVNVS - literele N și V în ligatură) ce poate fi al meșterului de religie creștină. L: 8 cm; la: 5,5 cm; I: 2,5 cm (Pl. XXIX/1).

Un centru ceramic în teritoriul rural al Drobetei: Gârla Mare.

Cercetarea arheologică din ultimul timp a scos la iveală numeroase dovezi privind producția ceramică romană provincială atât în așezări rurale de mai mare sau mai mică importanță, cât și în *vicus* -urile unor fortificații, sau în *villae rusticae*.

Această stare de fapt, a producției ceramice rurale era cunoscută de mai multă vreme prin descoperirea marelui centru ceramic de la Micăsasa (FLOCA-COLABORATORI 1970; MITROFAN 1993), așezare romană rurală care din numeroase pricini, obiective de altfel, nu a atins un nivel de viață urban. În aceeași situație s-a aflat și Tibiscum (BENEA 1982,26).

Pentru *Moesia Inferior*, exemplul cel mai elocvent îl constituie marele centru ceramic de la Butovo, Hotnița, Pavlikeni și altele, din teritoriul orașului Nicopolis ad Istrum (SULTOV 1980, 379 sqq; SULTOV 1985). Cantitativ și calitativ existența unei producții ceramice de mare finețe și complexitate în mediul rural, a fost dovedită din plin pentru *Dacia Inferior*. Amintim centrele ceramice de la Enoșești (Acidava) (POPILIAN-CIUCĂ 1992, 19-26), Slăveni (POPILIAN 1981, 25-30), Cioroiul Nou (Aquae) (TUDOR 1962, 550) și altele. Din toate se vede limpede că meșterul olar ce acționează în mediul rural, fie că produce pentru nevoile unei ferme sau ale unui *vicus* sau *pagus*, abordează fără rețineră, întreaga gamă a producției ceramice romane provinciale, mergând de la olărit la producția de opaite, figurine, imitații după *terra sigillata*, ceramică ștampilată cu figuri în relief, etc. *Villa rustica* de la Gârla Mare este situată în sudul satului, pe malul Dunării, la km fluvial 840 (Pl. XXXVII/1). În urma a cinci campanii arheologice s-a dezvelit parțial o *villa rustica* complexă cu zid de incintă, construcții interioare cu fundații de piatră legată cu mortar (Pl. XXXVIII/1), cu material arheologic și numismatic ce permite încadrarea cronologică a stațiunii, între primii ani de după cucerirea și transformarea Daciei în provincie și până spre sfârșitul secolului al III-lea (retragerea aureliană credem noi) (STÎNGĂ 1994,21; STÎNGĂ 1996, 235-242). În teritoriul rural al Drobetei (DAVIDESCU 1975, 71-72; DAVIDESCU 1980, 164) stațiunea de la Gârla Mare se află pe *limes*, spre limita de est propusă a teritoriului (Pl. XXXVII/3). Deși aflată la începuturile ei, cercetarea a adus indicii serioase în precizarea unui nou centru ceramic al Daciei sudice. În campania anului 1996, la 20 m est de zidul de incintă al *villae*-i a apărut un cuptor de olar (Pl. XXXVIII/1-3). Se păstrează numai focarul, de formă perfect rotundă cu diametrul de 1,90 m. Groapa a fost săpată în solul virgin. Are pereții interiori tencuiți cu un strat de lutuială gros de 5-7cm, la fel și fundul cuptorului. Gura de alimentare se află în partea de N-V a cuptorului. În lutuiala pereților pentru a i se mai mări rezistența, la baza ei, au fost incluse fragmente ceramice din vase de dimensiuni medii și mari, fragmente de olane și țigle, fragmente de tipare de opaite. Cuptorul este de tipul cu picior central (POPILIAN 1976,140). Piciorul este

realizat din trei bucăți de chirpic cu următoarele dimensiuni: 43 x 28 x 12 cm. După dezafectarea cuptorului, la un moment neprecizat, piciorul a fost demontat și cele două bucăți superioare au fost dislocate și așezate de o parte și alta a bucății bază. Focarul, a fost folosit ulterior ca groapă pentru fragmente ceramice. Tipul de cuptor, cu picior central este cel mai răspândit în Oltenia, cunoscut fiind la Romula (POPILIAN 1976, 140), Drobeta (DAVIDESCU 1980, 112), Sucidava (TUDOR 1974, 66), Slăveni (POPILIAN 1971, fig.2), Acidava (Aurelia Grosu – Comunicare la Sesiunea științifică a muzeului Slatina, noiembrie 1995). Lutuirea focarului a fost consolidată numai cu fragmente ceramice de culoare gri-cenușie și cărămizie, din pastă zgrunțuroasă, încadrată în categoria producției locale de uz comun (POPILIAN 1976, 82; POPILIAN 1976a, 283; POPILIAN 1996, 62). Cum unele tipuri de oale găsite în lutuială nu se regăsesc în tipologia întocmită de Gh. Popilian (POPILIAN 1976, pl. 33-36), le considerăm a fi produse ale acestui centru ceramic. Sunt oale-borcan la care găsim următoarele variante:

1. Oală-borcan. Diametrul gurii: 15,5 cm (Pl. XXXIX/1-2). Pastă cărămizie zgrunțuroasă, buza trasă oblic în afară, marginea dreaptă înclinată spre interior, gâtul scurt, cu linia de maximă rotunjire sub gât. Pare a fi o variantă a tipului 3 (POPILIAN 1976, pl. 34, nr. 333).

2. Oală-borcan, de dimensiuni mari (Pl. XXXIX/2-4), din pastă gri-cenușie, zgrunțuroasă.

3. Oală-borcan, de dimensiuni medii (Pl. XXXIX/5), din pastă cărămizie zgrunțuroasă.

4. Oală-borcan, de dimensiuni mari (Pl. XXXIX/6-8) din pastă zgrunțuroasă, gri-cenușie.

5. Oală-borcan, de dimensiuni medii (Pl. XXXIX/9) din aceeași pastă.

6. Oală-borcan, de dimensiuni medii (Pl. XXXIX/10) din aceeași pastă.

7. Oală-borcan, de dimensiuni mari (Pl. XXXIX/12-15) din aceeași pastă.

8. Oală-borcan (Pl. XL/4), I: 13,8 cm; bf: 10 cm; bg: 20 cm, lucrată cu mâna din pastă cărămizie zgrunțuroasă cu mult pietriș în amestec, pereții groși, de tradiție geto-dacică. În rest, tipurile de oale-borcan din lutuiala cuptorului se regăsesc în tipologia lui Gh. Popilian (POPILIAN 1976).

Un tip de vas de mari dimensiuni a fost găsit în patru exemplare, din care unul întregibil (Pl. XL/7). Este din pastă cărămizie zgrunțuroasă, de formă tronconică, cu buza trasă orizontal spre exterior, cu două apucători fixate pe interiorul buzei. Apucătorile sunt realizate și amplasate în asemenea mod, încât împreună cu buza să formeze un canal deversor. Un asemenea tip de vas (inedit) ne-a fost semnalat de dl. Gh. Popilian ca fiind descoperit la Romula (îi mulțumim). În cele cinci campanii, au fost găsite șapte mânere de patera ce redau în două variante același ornament. Sunt lucrate în două tipare diferite.

Varianta 1 (Pl. XL/1) cuprinde un număr de 4 mânere și au fost descoperite în perimetrul fermei.

Varianta 2, mai simplă (Pl. XL/2) cuprinde 3 mânere, toate descoperite în groapa focarului, refolosită ca depozit de deșeuri ceramice.

Deși nu foarte numeroasă, este prezentă și ceramică ștampilată, considerată ca unul din indiciile importante ale producției ceramice locale (GUDEA 1980, 106) de autentică tradiție geto-dacică (POPILIAN 1976, 18-19).

Ceramica ștampilată de la Gârla Mare este realizată din pastă de calitate bună, culoare gri-cenușie deschisă, acoperită cu un firnis lucios de culoare gri mai închisă.

Pe un castron (bol) cu pereții drepți, păstrat pe jumătate, se găsește un decor ștampilat format din șiruri de frunze stilizate, șiruri de ciorchini de struguri stilizați (Pl. XL/5). Frunza stilizată apare în numeroase variante, atât în Dacia Inferioară (POPILIAN 1976, pl. 31/109) sau în Dacia Superioară (GUDEA 1980, 155-156, nr.131-160). Tipologic, vasul aparține celor cu predilecție folosite la Porolissum dar și la Potaissa (BĂRBULESCU 1994, 111). Ciorchinele de strugure stilizat, neîntâlnit de noi în ornamentica ceramicii dacice, a putut fi preluat de meșterul local din decorul sigillatelor sau al ceramicii ornamentată în tehnica barbotinei, categorii destul de numeroase la Gârla Mare (STÎNGĂ 1996). O altă frunză stilizată se păstrează pe un alt fragment ceramic (Pl. XL/3). Cele două fragmente au fost descoperite în cuptor. Al treilea fragment păstrează o succesiune de ove, așezate în ghirlande, se pare pe jumătatea inferioară a unui vas tot cu pereții drepți (Pl. XL/6). În anul 1995, în S.8 din apropierea cuptorului, am descoperit o ulciță fragmentară, cu pereții fini, rezonanți, subțiri, din pastă fină albă. Pare a fi un vas din categoria fină, imitație după ceramica de import, aflat în plin proces de pregătire, în faza de "biscuit" (mulțumiri dr. Gh. Popilian pentru informațiile oferite).

În perimetrul fermei a fost descoperit un fragment ceramic (Pl. XLI/5) dintr-un vas lucrat în tehnica barbotinei. Dimensiunile mari, pereții groși, pasta de proastă calitate, firnisul care se exfoliază, calitatea ornamentului, sunt indicii care ne îndreaptă tot spre o producție locală. Producerea locală a acestui gen de ceramică era bănuită mai de mult (GUDEA 1978, 549).

Folosirea la consolidarea pereților focarului a unor tipare de opaițe deteriorate în timpul procesului de producție, presupune existența unui alt cuptor, sau a altor cuptoare, dacă nu anterioare, cel puțin contemporane cu cel cercetat de noi.

Într-o groapă menajeră a fost descoperită o statueta fragmentară, turnată într-un tipar bivalv. Se păstrează numai jumătate din spatele statuetei ce reprezintă un personaj cu căciula frigiană. Nu excelează prin deosebită ținută artistică, fapt ce ne face să credem că este tot produsul unui meșter local (Pl.XLI/7).

În groapa focarului, refolosită, au fost găsite numai fragmente ceramice ce puteau proveni de la cuptoarele din apropiere. În groapa cuptorului nu au fost

descoperite fragmente de amfore, fragmente de chirpic sau ceramică fină de culoare roșie sau cărămizie, majoritară în restul stațiunii.

Pe un fragment ceramic din pastă de culoare cărămizie deschisă a fost incizat în pastă crudă numele IVLIANU(S) (Pl. XLI/1). Inscripțiile incizate în pastă crudă aparțin îndeobște meșterului olar care le-a produs (POPILIAN 1976, 130). Alte trei fragmente poartă literele incizate (Pl. XLI/2-4). Pe numeroase vase ceramice din Oltenia sunt incizate numele producătorilor (TUDOR OR3, Supplementum epigraphicum).

Tipare de opaițe descoperite în pereții cuptorului

1. Păstrează ambele matrițe realizate dintr-o pastă fină, bine selecționată, de culoare cărămizie închisă cu dimensiunile de 17,5 x 16,5 cm (Pl. XLII/1; XLIII/6). Matrița bazinului dă imaginea unui opaiț cu fundul plat de formă aproximativ semicirculară. Apucătoarea este supraînălțată, în formă de frunză. Matrița capacului ne dă tot o formă semicirculară. Proeminențele ce realizează luminile sunt în număr de 13, așezate semicircular în jurul gurii de alimentare. Aceasta este ușor adâncită, înconjurată, tot semicircular, de 13 raze corespunzătoare celor 13 arzătoare. Apucătoarea este ornamentată cu petale alungite. Tiparul a fost găsit fragmentar dispersat în lutuiala cuptorului. Șase opaițe identice ce au ieșit dintr-un asemenea tipar au fost descoperite la Sarmizegetusa, din care două întregi. Ele aparțin tipului XXIV (ALICU 1994, 65, nr. 1064-1065). După dimensiuni, formă, ornament, opaițele de la Sarmizegetusa par a fi turnate într-un tipar identic cu cel descoperit la Gârla Mare. În timp ce opaițele de la Sarmizegetusa au pe fund într-un cartuș tip *tabula ansata*, în relief numele meșterului olar G. GEMEL(I)NUS (ALICU 1994, 24-25), tiparul de la Gârla Mare nu are. Gemelinus este un olar ce activează la Sarmizegetusa la mijlocul secolului al II-lea. Un opaiț asemănător a fost descoperit la Micia dar are în plus pe ștampilă CAI (BALUȚĂ 1979, 225, pl.5/9). Autorul lucrării privind opaițele de la Sarmizegetusa bănuiește că și acest opaiț a fost produs la Sarmizegetusa de același Gemelinus. Prezența unui tipar pentru realizarea unor asemenea opaițe la Gârla Mare, de data această fără ștampilă, ridică problema căii prin care acest tipar a ajuns în posesia unui meșter local din *villa rustica* de la Gârla Mare. Dată fiind ținuta deosebită a acestei lămpi ea putea fi intens solicitată. Este posibil ca Gemelinus să producă pentru comercializare asemenea tipare, care fiind destinate vânzării să nu mai poarte ștampila producătorului. Comercializarea unor tipare este cunoscută și în cazul producerii de *terra sigillata* sau a altor produse de import (POPILIAN 1972, 149). Poate fi luată în considerație și posibilitatea ca ceramistul de la Gârla Mare să fi realizat o matriță după un asemenea opaiț pe care l-a avut la îndemână. Oricare ar fi varianta admisă, important rămâne faptul evident al unor relații comerciale între puternicul centru economic Sarmizegetusa și *villa rustica* de la Gârla Mare.

2. Tiparul păstrează ambele matrițe. Este realizat din pastă cărămizie fină, bine selecționată, are formă dreptunghiulară cu laturile 15 x 11,5 cm (Pl. XLII/2; XLIII/7). Matrița bazinului redă forma unui opaiț rotund cu 7 arzătoare, cu diametrul de 12 cm. Fundul este circular, ornamentat cu trei cercuri concentrice. Matrița capacului păstrează cele 7 proeminențe pentru arzătoare încadrate de arcade și volute. Gura de alimentare este ușor îngropată într-un cerc de raze. Păstrează gaura pentru apucătoare care este masivă și supraînălțată. Un opaiț cu cinci arzătoare, tot de formă rotundă este cunoscut la Sarmizegetusa aparținând tipului XIV (ALICU 1994, nr.1032). Un altul tot cu cinci arzătoare este cunoscut la Potaissa (BĂRBULESCU 1994, fig. 23,6), altul la Tibiscum, tipul VIII (BENEA 1990, fig.4/31). La Aquincum sunt cunoscute mai multe variante de opaițe rotunde cu cinci sau șase arzătoare (KUZSINSZKY 1932, fig. 273-274). De asemenea, se găsește și un tipar, mai apropiat de cel de la Gârla Mare, tot cu șase arzătoare, dar cu discul capacului neornamentat (KUZSINSZKY 1932, fig.301). Acest tip de opaițe este datat de la mijlocul secolului al II-lea până în secolul III p.Ch.

3. Tiparul nr. 3, păstrează ambele matrițe și este realizat tot din pastă cărămizie fină. De formă aproximativ circulară, are un diametru de 17,5 cm (Pl. XLII/3; XLIII/5). Matrița bazinului dă imaginea unui opaiț cu trei brațe lung de 16 cm și lat de 12 cm, cu fundul plat. Matrița capacului, deteriorată, poartă urmele celor trei arzătoare și apucătoarea supraînălțată, în formă de frunză stilizată. Se încadrează tipului III de la Potaissa (BALUȚĂ 1964, 287, pl. 5/9), tipului III Sarmizegetusa (ALICU 1994, 45, fig. 32). În același context și lucrate în aceeași tehnică, au mai fost găsite urmele a două matrițe din care nu se mai păstrează nimic din forma opaițelor (Pl. XLI/8).

Cele prezentate mai sus, sunt suficiente dovezi ale existenței unui atelier de olari pe lângă *villa rustica* de la Gârla Mare. Mai mult, confirmă încă odată complexa viață economică nu numai agropastorală, în preajma acestei *villae*, în care, pe lângă importuri din provincia Dacia, ajung și importuri din Italia, Gallia sau Pannonia (STÎNGĂ 1996,235-242).

Câteva considerații privind producția ceramică în secolele IV-VI p.Ch.

Pornind de la faptul dovedit că, după retragerea aureliană la nordul Dunării sunt păstrate numeroase capete de pod, cu o anume zonă de siguranță în interior (TUDOR 1974, 93-109; TOROPU 1986, 45-60), logic este să credem că marile centre meșteșugărești- comerciale (Dierna, Drobeta, Sucidava și altele) să-și continue, evident la un nivel mai redus, activitatea. S-a dovedit arheologic persistența elementelor de cultură materială daco-romană după părăsirea Daciei atât în fostele orașe, pe lângă fortificații, în *villae*, dar mai ales în așezările rurale unde habitatul este mult mai conservator. În cadrul producției ceramice în general, ceramica glazurată a fost obiectul a relativ puține studii. Pentru prima oară o atenție specială

a fost acordată ceramicii glazurate descoperită la Gornea, în fortificația romană târzie (GUDEA 1977, 59-60), unde cantitativ pare a ocupa jumătate din întreg materialul ceramic descoperit. Aceeași situație pare a fi constatată și în fortificația romană târzie de la Hinova (DAVIDESCU 1989, 48-60). Recentă monografie asupra ceramicii în secolele IV-VI, referitoare la Scythia Minor, aduce o noutate privind abordarea producției ceramice, optând pentru criteriul funcțional în realizarea unei tipologii a ei (OPAIȚ 1996,37). În virtutea acestei abordări autorul stabilește 10 domenii de utilitate (OPAIȚ 1996,14). Analize cronologice și tipologice, de compoziția pastei etc., îl fac pe autor să considere grupa veselei de bucătărie (oale, tigăi, cratițe, castroane etc.) ca fiind în întregime produse locale ca de altfel și grupa vaselor pentru păstrare, care datorită dimensiunilor mari erau greu de transportat (OPAIȚ 1996,14). Este adevărat, relația este văzută pentru Scythia Minor, unde viața romană are o continuitate neîntreruptă până în secolul VII, mai precis începutul secolului VII. Aceeași continuitate se constată însă, așa cum am arătat mai sus, și pe limesul moesic și zonele limitrofe nord-dunărene, deci și pentru Oltenia. Așa dar și aici raportul producție - utilitate are aceeași aplicabilitate.

Surprinzătoare pentru specialiști, și de aici, inexistența unei opinii ferme, este reapariția și încă masivă, a ceramicii glazurate, găsită în contexte arheologice clare de secol IV-V. Ne referim la fortificațiile romane târzii de la Gornea (GUDEA 1977), Hinova (DAVIDESCU 1989), Sucidava (TUDOR 1968) sau altele nu neapărat fortificații (TOROPU 1976). Aceeași constatare se poate face și pentru fortificații și așezări rurale de la sudul Dunării (CERMANOVIĆ-STANKOVIĆ 1986, 453-466; POPOVIĆ 1987, 1-37; BJELAJAC 1993, 139-148). Din păcate ceramica romană târzie de pe limesul moesic sud-dunărean nu a constituit subiectul unei lucrări speciale.

Proveniența ceramicii glazurate trebuie privită în context cronologic. Deși în cantitate mai mică și, în general atipică, ceramica glazurată a fost găsită în așezări civile, fortificații și necropole încă din secolele II-III. Așa sunt descoperirile de la Sucidava, Romula Slăveni, Cioroiul Nou (POPILIAN 1970, 55), la Ulpia Traiana Sarmizegetusa (ALICU-SOROCEANU 1982, 56-9), Bologa (GUDEA 1977, 182) și mai nou la Gârla Mare (STÎNGĂ 1996, 237, fig. 5/3). Ceramica glazurată a secolelor II-III, calitativ este mai densă, mai sticloasă, mai bine fixată pe suportul ceramic. Ea poate fi considerată o ceramică de import. Altfel trebuie văzută proveniența ceramicii glazurate a secolelor IV-V, descoperită pe întreg limesul dunărean așa cum am văzut mai sus. În primul rând constatăm o calitate mai slabă a glazurii care este mai subțire, în general mată, neuniform repartizată pe vase, uneori se exfoliază. Aceasta se datorează și suportului ceramic (pasta) care este în general zgrunțuroasă, mai neîngrijit lucrată, ce nu permite o aderență completă a glazurii.

Similitudinile tipologice, calitatea pastei și glazurii, raportul cantitativ dintre ceramica glazurată și neglazurată de la Gornea și Hinova, și atât cât ne permite

materialul ceramic publicat, la Sucidava și sudul Dunării (CERMANOVIĆ-STANKOVIĆ 1986, 455-6), ne fac să bănuim existența unor ateliere dunărene, pentru producția ceramică a secolelor IV-V. În cele două fortificații exhaustiv cercetate, Gornea și Hinova, oala-borcan de mărime mică și mijlocie, neglazurată, este forma cea mai răspândită (GUDEA 1977, 58; DAVIDESCU 1989, 49). Sunt realizate din pastă zgrunțuroasă și fină, gri-cenușie și cărămie (Pl. XLIV/1-5). Urmează apoi străchini și castronele în majoritate glazurate. Ulcioarele, fie glazurate fie neglazurate, au forme și ornamente uneori identice (Pl. XLIV/6-14).

Opațiile sunt glazurate și neglazurate, lucrate la roată, rotunde cu ciocul și apucătoarea scurte (GUDEA 1977, fig.34; DAVIDESCU 1989, fig.15; TUDOR 1968, fig.19) (Pl. XLIV/6). Din cele 60 de opație descoperite la Hinova, 52 sunt glazurate (DAVIDESCU 1989, 58). Opație cu bazinul rotund, lucrate la roată, neglazurate, sunt cunoscute, și la Tibiscum, datate în secolele IV-VI, considerate producție locală (BENEA 1986, 252).

Amfora este destul de răspândită în fortificațiile mai sus amintite, iar tipologic sunt asemănătoare. La Hinova, sunt păstrate numeroase fragmente de amfore. Din păcate, numai câteva pot fi atribuite unor tipuri bine determinate.

Inv. II 9959 (Pl. XLIX/2) Dg: 17,5 cm. Păstrează numai parte din gât și gură cu o toartă cilindrică. Gâtul este cilindric cu buza bine conturată și ușor evazată. Este realizată din pastă gălbuie, cu pietricele și mică în amestec, pereții groși.

Fără număr de inventar se păstrează fragmente din două amfore ale căror torți răsucite, pornesc de sub buză și se opresc pe umăr. Sunt realizate din pastă cărămie închisă cu aspect zgrunțuros. Una dintre ele are diametrul gurii de 16,5 cm, iar diametrul maxim de 43 cm (Pl.XLIX/1).

Inv. II 11327 (Pl. XLVI/7). Este singura amforă ce pare să fi fost glazurată verde-olive. Îi lipsește parte din gât cu buza, iar diametrul maxim păstrat este de 38 cm. Toarta este cilindrică, canelată pe lungime. Pentru fixarea ei pe corp, a fost împinsă cu degetele în pasta crudă. Este realizată dintr-o pastă fină, cărămie, pereții subțiri și rezonanți. Pe linia de sudură a torții, trei caneluri circulare ușor adâncite.

Inv. II 11302 și II 11303 (Pl. L/1,2). Două amfore în formă de morcov, realizate din pastă gri-închisă, cu mult nisip, uneori neselecționat, în amestec. Torțile în bandă lată pornesc de pe gât pe umărul vasului. Ambele amfore, dau impresia unor lucrări neglijente, cu exteriorul nefinisat pe unele locuri. I: 58 cm; dm: 23 cm.

De la Hinova se păstrează și două fragmente de mortaria glazurate (inedite).

Mortaria

Inv. II 11420 (Pl.LI/2). Este realizat dintr-o pastă cărămie fină, bine selecționată, cu pereții groși de 1,6cm. Buza, evazată perpendicular din corp, are o bordură supraînălțată din care se trăgea și canalul deversor. Glazura verde-olive acoperă buza și tot interiorul vasului. Dimensiuni: d.m.: 36 cm; I: 18 cm; d.f.: 18 cm.

Inv. II 11328 (Pl. LI/1). Al doilea fragment reprezintă o altă variantă de mortaria. Este realizat din pastă cărămizie fină, cu buza îngroșată, evazată, supraînălțată. Pe interior, pe linia de demarcație a buzei de corp, este puternic profilată o bandă circulară din care se trage și canalul deversor. Glazura verde-olive se găsește numai pe interiorul vasului, nu și pe buză ca la precedentul (D. maxim: 38 cm).

În *Moesia Superior*, mortaria glazurate sunt considerate fie produse de import, fie imitații locale și sunt datate de la sfârșitul secolului III până la începutul secolului V (BJELAJAC 1993, 139). Prototipul folosit ca model pentru imitațiile locale pare a fi cel al meșterului Justinianus, ce activează la Poetovio, în *Pannonia Inferior*, începând cu a II-a jumătate a secolului al III-lea, dar atelierul își continuă activitatea pe tot parcursul secolului al IV-lea, până la începutul secolului al V-lea (BJELAJAC 1993, 146). Un asemenea produs de import al meșterului Justinianus este cunoscut la Apulum (BĂLUȚĂ 1977, 255). Probabil produsele lui Justinianus au cunoscut o circulație mai intensă pe *limes* decât o avem noi documentată în momentul de față pentru secolele II-III. Modelul a fost preluat și produs de meșterii locali ai secolelor IV-V. Pentru că ni se pare un lucru neobișnuit ca asemenea recipiente masive, greoaie, destul de fragile, cum sunt cele de la Hinova, ce fac parte din obișnuitul bagaj al unui militar roman, transferat dintr-o parte în alta (GUDEA 1979, 549), să fie produse de import și nu locale.

De autentică tradiție geto-dacică sunt chiupurile, vase de provizii de mari dimensiuni, cu o largă existență până în perioada post-romană (BERCIU 1964, 597-613). Un asemenea chiup am descoperit întâmplător în raza satului Batoși, în malul surpat al Dunării (inedit). La Batoși pare să fi fost o fortificație romană târzie (TUDOR 1978, 265; DAVIDESCU 1989, 106) (Pl. XLIX/3).

Despre producția ceramică a secolului VI la Drobeta și în teritoriu imformațiile lipsesc aproape cu desăvârșire. Singura fortificație cercetată este cea de la Ostrovul Golu, datată foarte larg, în secolele IV-VI, ultima monedă fiind de la Tiberiu II (574-578) (DAVIDESCU 1977, 42; DAVIDESCU 1980, 208-212). Deși se recunoaște existența a două nivele de cultură, materialul ceramic este datat în întregime în secolele IV-VI. De remarcat numărul mare de fragmente de amfore, unele cu inscripții scrise cu vopsea roșie sau incizate (DAVIDESCU 1980, fig. p. 211). Pare a fi o notă generală, ca în cadrul ceramicii de secol VI, pe limesul dunărean, amforele să aibă preponderența cantitativă, cum este cazul la Viminacium (POPOVIĆ 1987, 13), unde fragmentele de amfore reprezintă 88,8% din întreg materialul ceramic.

De la Ostrovul Golu, un singur opaiș, de formă alungită (DAVIDESCU 1980, 211) poate fi atribuit, prin analogie cu cele de la Sucidava (TUDOR 1948, 168, fig.20/5, 8), secolului al VI-lea.

4. Prelucrarea metalelor

Momentul cuceririi și transformării Daciei în provincie romană găsește civilizația geto-dacilor în momentul de apogeu al evoluției sale, fapt constatat din punct de vedere militar, spiritual și economic (CRIȘAN 1977; DAICOVICIU 1980). În domeniul metalurgiei în general și al prelucrării fierului în special, geto-dacii abordează întreaga gamă de produse necesare gospodăriei, armatei, cultului etc. (GLODARIU-IAROSLAVSCHI 1979; PÂRVAN 1980). În preajma cuceririi Daciei Sarmizegetusa Regia este unul dintre marile centre metalurgice al lumii “barbare” (GLODARIU 1993,19). De altfel aici se găsesc și cele mai numeroase informații, fie arheologice, fie epigrafice, ce atestă exploatarea și prelucrarea metalelor în epoca romană. În zona Sarmizegetusei Ulpia sunt cunoscute exploatări miniere importante la Ghelar, Teliuc, Hunedoara (CHRISTESCU 1929, 77), apoi cele din munții Banatului (Criciova, Tincova, Moldova Nouă, Sasca Română și altele) (MACREA 1969, 305). Problema se pune cu totul altfel pentru Drobeta și teritoriul ei, în general pentru Dacia de la sud de Carpați, unde existența unor exploatări miniere este un lucru cert. Nu putem ști dacă centrul metalurgic geto-dacic de la Cireșu, situat în zona deluroasă a teritoriului Drobetei (BUJOR-ROȘU 1968, 307-9; TĂTULEA 1974, 134-5), a fost reactivat în epoca romană (DAVIDESCU 1980, 104), sau dacă binecunoscutele exploatări de cupru de la Baia de Aramă, Bratilovo din evul mediu (D.I.R.B. 1953, nr. 31), au fost exploatare și în epoca romană. Pe aceste temeuri, astăzi este unanim acceptat faptul că, în general, materia primă (fier, cupru, plumb) pentru nevoile multiple ale Daciei Inferioare erau aduse din altă parte (TUDOR 1978, 73). Centrele de aprovizionare cu materie primă pentru Drobeta, nu puteau fi decât cele amintite mai sus, din preajma Sarmizegetusei Ulpia sau din munții Banatului și, poate, mai plauzibil fiind, din Moesia Superioară, în special din minele de la Majdanpek sau Donje Mihailovac (POPOVIĆ 1988, 214, fig.34).

La Drobeta a fost suficientă materie primă, adusă mai ales din altă parte. Acest lucru este dovedit de existența unor ateliere pentru prelucrarea metalelor și a dotărilor necesare, de numărul mare și variat al produselor din fier, bronz și chiar aur, ce cuprind variate domenii de utilitate. La acestea adăugăm și singura informație epigrafică pentru Dacia sudică, ce atestă existența unui *collegium fabrum* la Drobeta (IDR II, nr.135). Se pare că acest *collegium* reunea mai ales pe acei meșteri ce profesau meserii mai grele, din care nu puteau lipsi cei care prelucrau metalul (CHRISTESCU 1929, 78). Deși bănuim a fi existat, nu avem informații privind existența unor mari ateliere pentru prelucrarea metalelor.

Informațiile pe care le avem, ne duc mai ales spre mici ateliere militare ce deserveau unitățile militare pentru care lucrau (TUDOR 1968,295; MACREA 1969, 306), fie civile, rurale sau urbane.

Prelucrarea fierului

Materia primă pentru nevoile Drobetei și teritoriului său era adusă din altă parte. În cunoscutele centre dacice de exploatare a minereurilor de fier, tehnologia de reducere a minereului este topirea directă prin care fierul rezultat se depune la baza cuptorului sub formă de turte sau calupuri (WOLLMANN 1971, 290), unele pregătite special pentru export. Din păcate informațiile arheologice privind prelucrarea fierului sunt foarte sărăcăcioase. Ici colo, în castru, sau printre materialele arheologice descoperite în timp, au apărut bulgări de zgură din fier. Produsele din fier sunt considerate în totalitate produse locale (TUDOR 1982, 76). În acest sens pledează și micul cuptor descoperit în anul 1970 în piața Ghika, care prin dimensiunile modeste și marea varietate a produselor metalice găsite în apropiere (fier, bronz, plumb) (BENEA 1974, 169), dau impresia existenței unei instalații mici cu funcționalitate multiplă. Este probabil un mic atelier particular care satisfăcea o parte din nevoile garnizoanei din castru pe tot parcursul secolului al III-lea (BENEA 1974, 174). Informații mult mai complete despre prelucrarea fierului, a metalelor în general, s-au găsit în fortificația romană târzie de la Hinova (DAVIDESCU 1989, 607). În turnul de nord-est al castrului, pe lângă bulgări de zgură de minereu de fier, au fost descoperite o nicovală și două linguri pentru turnat metale. Atelierul se găsește în primul nivel al fortificației, datat în prima jumătate a secolului al IV-lea. Informațiile cele mai sigure sunt cele referitoare la turnarea și prelucrarea metalelor.

Lingură pentru turnat metalul (I: 32,7 cm; la: 10,1 cm). Este realizată dintr-o bucată de fier prin batere la cald. Cupa este ușor adâncită, mânerul dreptunghiular, torsionat, terminat cu trei ghiare, pe care se fixa un mâner de lemn, pentru a-l feri pe meșter de căldura metalului topit (Pl. LII/11). Aceeași formă o are o lingură descoperită la Potaissa. Autorul se întreabă dacă este polonic sau lingură pentru turnat metalul (BĂRBULESCU 1994, fig. 30/2). Ținând cont de adâncimea mică a cupei și contextul arheologic în care a fost găsită la Hinova, optăm pentru folosirea acestui gen de lingură la turnarea metalelor.

Altă lingură (I: 36 cm; la: 9 cm) are coada în secțiune dreptunghiulară cu vârful ascuțit pentru fixarea ei într-un mâner. Cupa este puțin adâncită (Pl. LII/12).

Nicovala (I: 15 cm; la: 9,5 cm) pentru stabilitate este fixată probabil într-un suport de lemn, așa cum pare a ne sugera vârful subțire îndoit (Pl. LIII/1).

Uneltele din fier descoperite în castrul Hinova, pot fi considerate în totalitate, indiferent de domeniul lor de utilizare, produse ale acestui atelier. Este firesc acest lucru pentru producția economică a secolelor IV-VI, când centrul de greutate se mută în mediul rural. Limitaneii, pe lângă apărarea graniței își produceau și toate cele necesare traiului, cum se poate constata în fortificațiile de la Gornea și Hinova, dar și în Moesia Superioară la Boljetin și Saldum (POPOVIĆ 1980, 294) și altele. Producția uneltelor din fier stă la baza tuturor celorlalte

activități economice. De aici numărul mare al uneltelor din fier folosite la exploatarea și prelucrarea pietrei, a lemnului, în construcții, agricultură, în domeniul gospodăresc, pescuit, al întreținerii și confecționării armamentului. Trebuie să specificăm că pentru produsele meșterilor fierari prezentate mai jos, făurite la Drobeta, nu dispunem de contextul stratigrafic al descoperirii lor. În marea majoritate sunt descoperite între cele două războaie mondiale, sau în campaniile 1959-1961. Precizări cronologice putem face numai pentru descoperirile de la Gârla Mare sau Hinova. De altfel este bine cunoscut faptul că tipologic, multe dintre unelte dăinuiesc din La Tène până în evul mediu (POPOVIĆ 1988,293). Mici ateliere pentru prelucrarea metalelor ce satisfăceau nevoile mărunte ale unui *vicus*, *pagus* sau *villa rustica*, au existat pe lângă acestea asigurându-le într-un fel o relativă independență economică. Noi înclinăm să credem că produsele de uz gospodăresc în general, materialele de construcții, găsite în *territorium*-ul Drobetei sunt produse ale acestor ateliere.

Unelte de fier cu utilizări variate

1. Nicovală - Fier masiv de formă dreptunghiulară cu dimensiuni de 7,5 x 5,5 x 5 cm, cu un pivot central pentru fixare pe suport. Loc de descoperire: Drobeta (Pl. LIV/12)
2. Nicovală - Bară masivă de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 14,5 x 3,5 cm. Pivotul central de fixare pe suport era așezat pe latura mare. Loc de descoperire: Hinova (Pl. LII/15)
3. Nicovală pentru bijutier, de formă dreptunghiulară cu dimensiunile de 4,5 x 2 cm, pivot de fixare pe suport, lung. Descoperită la Drobeta (Pl. LII/3)
4. Nicovală - În formă de pară cu partea activă aproximativ pătrată. Dimensiunile: 15 x 4,5 cm. Castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, 65, fig.18b) (Pl. LIII/1)
5. Ciocan, de dimensiuni mici (L: 11,5cm), un cap de formă pătrată, celălalt în formă de pană. Probabil de bijutier. Descoperit în *villa rustica* de la Gârla Mare (Pl. LII/2; LIII/5)
6. Topor - Formă de pană cu capul pătrat (dim.: 10,5 x 2,5cm). Descoperit în castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, 65, fig.18d) (Pl. LII/5; LIII/2)
7. Topor fragmentar - probabil de dimensiuni mai mari descoperit în aceleași condiții cu precedentul. Muchia are 4,7 cm (Pl. LII/4; LIII/3)
8. Dorn - Bară masivă de formă rotundă, în formă de pivot. Descoperit la Drobeta. Dim.: L: 12,5 cm; d: 15 cm (Pl. LIV/6)
9. Două dornuri, cu vârf mai ascuțit și mai alungit descoperit la Drobera de 10 și 10,5 cm lungime (Pl. LII/6,7)
10. Daltă de mână cu capul pasiv rotunjit. L: 17 cm, descoperită la Drobeta (Pl. LIV/1) inedit

11. Daltă de mână pentru săpat în lemn, cu vârful ușor lățit și alveolat, L: 8,5 cm, descoperit la Drobeta (Pl. LIV/7)
12. Daltă cu două capete funcționale de 9 x 1 cm, descoperită în villa de la Gârla Mare. Folosită probabil la ornamentarea vaselor din lut sau a lemnului (Pl. LIII/6)
13. Dălțiță, cu un singur cap funcțional de 4,5 x 0,5 cm. Era fixată probabil într-un mâner de lemn sau os și folosea la realizarea unor ornamentări fine. Descoperită la Gârla Mare (Pl. LIII/7)
14. Burghiu - Bară pătrată cu capul pasiv lățit pentru fixare pe un mâner orizontal. L: 29 cm. Descoperit la Drobeta (Pl. LII/9)
15. Burghiu din bară cilindrică, ascuțit la capul pasiv, îndoit peste mânerul de lemn; L: 24 cm; Drobeta (Pl. LIV/3)
16. Două trasatoare - descoperite la Drobeta; L: 20 și 18 cm (Pl. LIV/2,4)
17. Fragment cuțitoaie - Drobeta (Pl. LIII/13)
18. Instrument pentru ștampilat. Partea activă se termină într-o cruce cu brațele ușor evazate. Folosit probabil pentru ștampilarea ceramicii; L: 9 cm, diam.crucii: 1,5 cm; Drobeta (Pl. LIII/9)
19. Linguriță pentru turnat metale. Cupa este ușor semicirculară cu un orificiu la mijloc. Tija rotundă, ascuțită la cap pentru fixare în mâner. L: 9 cm; diam.cupeii: 2,5 cm. Folosită probabil la turnarea bijuteriilor; Drobeta (Pl. LIII/12)
20. Instrument pentru ornamentat prin incizare, din bandă lată; L: 7,2 cm; Drobeta (Pl. LIII/15, inedit)
21. Două străpungătoare de 6 și 8 cm, descoperite la Drobeta și Gârla Mare (Pl. LIII/8,14)
22. Pilă - L: 14,5 cm; la: 1,2 cm; Drobeta (Pl. LV/11)
23. Pilă - L: 14,2 cm; la: 1,2 cm; Gârla Mare (Pl. LV/10)
24. Instrument pentru săpat în lemn (linguri), cu partea activă lățită și alveolată, L: 14,3 cm; la: 1,3 cm; Hinova (Pl. LIV/11). Un instrument asemănător a fost descoperit de noi la Ostrovul Mare (STÎNGĂ 1980,119,fig.5/1)
25. Instrument pentru săpat în lemn (linguri, postăvi) fragmentar, Hinova (Pl. LIV/8)
26. Mistrie - Este lucrată dintr-o bucată prin ciocănire la cald. I: 14,5 cm; la: 7,8 cm. Este descoperită la Bistreț

Unelte din fier pentru agricultură

1. Brăzdar de plug. Descoperit întâmplător în apropierea fermei agricole de la Gârla Mare. Este un brăzdar asimetric cunoscut și în Moesia Superioară datat în secolele III-IV (POPOVIĆ 1986, Tip D.78, fig.1/7; POPOVIĆ 1988, fig. XIX,1). Dim.: 22,5 x 15 cm (Pl. LIII/1; LVII/1, inedit)

2. Sapă - Descoperită în castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, 61, fig.16, b) are dimensiunile de 24,8 x 18,6 cm (Pl. LVII/2, 3). Tipologic pare a avea o mare răspândire pe *limes* în secolele III-IV (GUDEA 1977, fig. 36,2; POPOVIĆ 1988, fig.r/3-5)

3. Falx - lungimea 36 cm; la: 3,7 cm, lungimea mânerului 14,5 cm, descoperit la Drobeta (Pl. LVIII/1)

4. Falx - lungimea 20 cm; la: 4 cm, mâner scurt, descoperit la Drobeta (Pl. LII/2)

5. Falx - lungimea 35,5 cm; la: 3,7 cm, cu tub de înmănușare, Drobeta (Pl. LVIII/3)

6. Falx - lungimea de 25,7 cm; la: 5 cm, mânerul în bandă lată, îndoit la cap pentru fixarea lui într-un manșon de lemn. Descoperit prin cercerări personale în *villa rustica* de la Gârla Mare (sec. II-III) (Pl. LVIII/5)

7. Falx - fragmentar. Păstrează numai parte din lamă, lată de 2,8 cm. Descoperit în *villa* de la Gârla Mare (Pl. LVIII/4)

8. Coasă fragmentară, lungă de 56 cm și lată de 4,6 cm, a fost descoperită la Drobeta, are mânerul de fixare din bandă lată îndoit la vârf pentru fixare (Pl. LVIII/10)

9. Coasă - lungă de 73,5 cm, lată de 3,8 cm, cu tub de înmănușare, vârful lamei tras alungit. Descoperită în castrul Hinova (Pl. LVIII/7)

10. Coasă - lungă de 73 cm, lată de 3,8 cm, vârful lamei ascuțit, scurt. Descoperită la Hinova (DAVIDESCU 1980, 101) (Pl. LVIII/8,9)

11. Fragment de seceră, lungă de 20 cm, lama cu muchie, în secțiune triunghiulară, descoperită la Drobeta (Pl. LIII/10, inedită)

12. Clopot (talangă) - formă piramidală, agățătoarea lipsă, I: 10 cm, lățimea bazei mari: 8 cm, lățimea bazei mici: 5 cm, castrul Hinova (Pl. LVII/4)

13. Clopot (talangă) - fragmentar, I: 9 cm, lățimea bazei mari: 7 cm, lățimea bazei mici: 5,5 cm, castrul Hinova (Pl. LVII/5) (DAVIDESCU 1989, 62, fig.16/d, e)

Instrumente pentru pescuit

1. Iglă - Din bară cilindrică, torsionată, lungă de 29,6 cm; la: 2,1 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/1)

2. Iglă - fragmentară, păstrată din două bucăți, lungă de 21 cm, realizată din bară simplă, castrul Hinova (Pl. LIX/2)

3. Harpon - din bară în secțiune pătrată, lung de 21,4 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/4, 11)

4. Harpon - din bară în secțiune circulară, îndoită la capul de fixare, lung de 17,5 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/3, 10)

5. Harpon - din bară cilindrică, are la capul pasiv un manșon din plumb, pentru a da forță aruncării lui, lung de 11,6 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/5)

6. Cârlig de pescuit - din bară în secțiune pătrată L: 9,3 cm; la: 3,7 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/13)

7. Cârlig de pescuit - lucrat ca mai sus, L: 8 cm; la: 4 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/7,14)

8. Cârlig de pescuit - din bară rotundă, L: 6,5 cm; la: 4,5 cm, castrul Hinova (Pl. LIX/8,15)

Materiale pentru construcții

Sunt foarte numeroase, găsite atât în fortificații, așezări urbane sau rurale, din secolul II până în secolul VI, așa cum s-a constatat în urma cercetărilor arheologice de la Drobeta, Gârla Mare sau Hinova. Ele constau mai ales din cuie și piroane de mărimi și forme diferite, ținte ornamentale și scoabe (Pl. LX/1-12). Credem că toate acestea sunt prelucrate pe loc, într-un atelier ce deservea așezarea respectivă. Numai în castrul Hinova au fost descoperite 186 cuie și piroane și 46 scoabe de mărimi și forme variate.

Materiale pentru uz gospodăresc

Sunt foarte variate și numeroase, ținând de nevoile multiple ale unei gospodării, legate fiind de prepararea hranei, amenajarea interioarelor, siguranța locuinței, activități anexe gospodăriei etc.

1. Lame de cuțit. De mărimi și forme diferite, sunt cele mai numeroase descoperite în așezările cercetate în Drobeta și teritoriul ei. Numai din castrul Hinova, spre exemplu, sunt înregistrate 45 lamede cuțit, iar din cercetările personale de la Gârla Mare, aflate la început, 18 lame de cuțit. Forma și dimensiunile lamelor de cuțit sunt, credem noi, la latitudinea meșterului local (Pl. LXI-LXII) (GUDEA 1977, fig. 47; GUDEA 1989, pl. CXXXIV-CXXXVI).

2. Chei. Cheile din fier, considerate de noi produse ale meșterilor locali, sunt iarăși foarte numeroase și variate ca formă și dimensiuni. Ele se regăsesc pe întreg arealul civilizației romane, cuprins între secolele II-VI (spre exemplu vezi HOFFMAN 1979, pl. 16, pl. 28.9; GUDEA 1989, pl. CXLIII-CXLVI). Spre exemplificare prezentăm câteva chei, produse locale, de la Drobeta și Hinova.

1. Cheie masivă dintr-o singură bară de fier cu ureche pentru agățat, Drobeta (L: 7 cm; la: 3 cm) (Pl. LXIV/1)

2. Cheie masivă, simplă, dintr-o bucată cu ureche pentru agățat, Drobeta (L: 7 cm; la: 3 cm) (Pl. LXIV/2)

3. Cheie masivă dintr-o singură bucată, cu ureche pentru agățat, Drobeta (L: 6,5 cm; la: 2,5 cm) (Pl. LXIV/4)

4. Cheie dintr-o singură bucată, cu partea activă îndoită în semicerc, cu cinci pastile pronunțate, Drobeta (L: 7,8 cm; la: 2,5 cm) (Pl. LXIV/3). Un tip asemănător cunoscut și la Fiesole (Italia) (HOFFMAN 1979, 16, pl.29,5)

5. Cheie din bară circulară. Partea activă constă din două aripioare trase și îndoite lateral, Drobeta (L: 9 cm; la:3,5 cm). Tip cunoscut și în Gallia, datat în secolul IV (HOFFMAN 1979, 16, pl. 28/11, 13), dar și în fortificația romană târzie de la Gornea (GUDEA 1977, fig. 44/11) (Pl. LXIV/5)

6. Cheie din bandă metalică cu ureche pentru agățat. Partea activă, mai groasă, este trasă lateral, castrul Hinova (L: 6 cm; la: 1,7 cm) (Pl. LXIV/8)

7. Cheie din bandă lată, urechea de agățat lipsă, partea activă mai groasă, trasă lateral, castrul Hinova (L: 6,5 cm; la: 3 cm). Cheile de la Hinova sunt mai fragile, mai ușoare, cu mânerul din bandă lată, partea activă cu 2-3-4 creștături pe lamă (Pl. LXIV/7)

8. Cheie de poartă (?). Bară din fier, cilindrică, cu ureche masivă elipsoidală, din care pleacă brațul cheii. Partea activă realizată din două aripioare late, trase lateral de o parte și alta, castrul Hinova (L: 16 cm; la: 10 cm) (Pl. LXIV/6). Pare a fi un tip de cheie necunoscut.

9. Balama inferioară pentru ușă. Bară masivă, cilindrică, ascuțită la un cap pentru a se fixa în tocul ușii. Partea activă îndoită vertical în unghi drept, castrul Hinova (L: 18 cm; la: 7 cm) (Pl. LXV/9)

10. Balama superioară pentru ușă. Din bandă lată îndoită la mijloc în inel, pentru a fi introdus pe balama inferioară. Capetele apropiate prin batere și ascuțire se fixau în ușă, castrul Hinova (L: 7 cm) (Pl. LXV/6,8)

11. Colțar pentru poartă. Bandă lată, masivă, îndoită la cald, cu orificii pentru fixare în cuie. Se fixa la colțul ușii pentru a-i mări rezistența, castrul Hinova (L: 30 cm; la: 4,4 cm; gr: 0,7 cm) (Pl. LXV/10)

12. Lanț. Păstrează numai patru zale, lungi de 6 cm, late de 1 cm. Au fost lucrate inițial de formă dreptunghiulară, în bandă lată. După asamblare în lanț au fost strânse la mijloc, castrul Hinova (Pl. LXVI/1). Folosit probabil ca zălar pentru susținerea unui vas pe vatra de foc. Tip cunoscut și în Gallia (HOFFMAN 1979, 15, pl. 19/4,21)

13. Lanț. Păstrează numai patru zale lucrate în fir rotund. Inițial au fost lucrate sub formă de verigi circulare, care după asamblare au fost strânse la mijloc în forma cifrei 8, castrul Hinova, Dimensiunile unei zale L: 3,2 cm; la: 1,7 cm (Pl. LXVI/2)

14. Verigi bătute în bandă lată sau fir circular cu diametre cuprinse între 2,5 și 5 cm, castrul Hinova (Pl. LXVII/ 6-9)

15. Mâner pentru vas sau casetă din lemn. Lucrat în fir neregulat, castrul Hinova, L: 13 cm (Pl. LXV/1)

16. Ac de cusut - Fir cu secțiune cilindrică, cu capul lățit și perforat, castrul Hinova, L: 10,5 cm (Pl. LIV/9)

17. Ac pentru cusut. Fir în bandă lată, castrul Hinova, L: 10 cm (Pl. LIV/10)

18. Sulă din fir rotund. Capătul pasiv ușor îngroșat și șanțuit pentru a-I da o mai mare aderență în mâner, castrul Hinova, L: 10 cm (Pl. LIV/13)

19. Trei agățători-urechi, lucrate în bandă lată, realizate prin ciocănire la cald. Castrul Hinova. Au lungimi de 10,5 și 11 cm (Pl. LXVII/1-3). Cu ajutorul lor se fixau torțile metalice ale unor vase de lemn (ciutură sau doniță) care se întâlnesc și în Gallia (Pl. LXVII/10). După Hoffman 1979, 15, pl.18/25-6

20. Agățătoare lucrată în bandă lată. Urechea nu mai este perforată ci lățită semicircular. Castrul Hinova L:11,5 cm (Pl. LXVII/4)

21. Agățătoare - lucrată în bandă lată, era îndoită probabil pe cercul metalic al vasului de lemn. Castrul Hinova, L: 9,5 cm (Pl. LXVII/5)

22. Cataramă pentru harnașament, castrul Hinova, L: 6 cm; la: 5 cm (Pl. LXV/11)

23. Cataramă pentru harnașament, castrul Hinova, L: 4,8 cm; la: 4 cm (Pl. LXV/12)

24. Toartă pentru casetă din lemn. În secțiune romboidală, cu capetele terminate în bumbi conici. Păstrează și belciugele ce se fixau pe casetă. *Villa rustica* de la Gârla Mare, L: 11 cm (Pl. LXV/2)

25. Mâner pentru casetă. Lucrat în bandă lată, cu toarta lățită și perforată în forma cifrei 8. Cele două orificii permiteau fixarea ei într-un suport de lemn. Capetele mânerului erau fixate de casetă prin cuie sau nituri, Drobeta, L:11 cm (Pl. LXV/3)

26. Colier (?) din sârmă în secțiune circulară. Pe ea alte cinci verigi mobile cu diametrul cuprins între 1 și 2,5 cm. Diametrul colierului (?): 11 cm. *Villa rustica* de la Gârla Mare (Pl. LXV/7)

27. Obiect cu utilizare neprecizată. Unul din capete pare să fi folosit drept agățătoare, altul cu un disc mobil pe tijă a cărui mișcare este oprită de un cui ce perforază tija. *Villa rustica* de la Gârla Mare, L: 17 cm (Pl. LXV/5)

Producția meșterilor fierari locali pare să fi fost foarte diversă. Faptul este constatat din plin la Hinova, mai bine cercetată unde meșterii locali își asigurau întreaga gamă a produselor necesare gospodăriei. Pentru alte multe obiecte din fier de la Hinova, nu a putut fi precizată utilitatea lor. Tipologic, majoritatea pieselor din fier prezentate se găsesc și la Sarmizegetusa (ALICU-COCIȘ-ILIEȘ-SOROCEANU 1994, passim).

Arme

O tipologie a armamentului roman din Dacia Inferioară, privind secolele II-III a încercat Cristian Vlădescu, întrebându-se în concluzie dacă sunt sau nu produse locale (VLĂDESCU 1975, 55). Provenind din castrul Drobeta și descoperite de-a lungul timpului, în colecția muzeului severinean se află un număr mare de vârfuri de lănci, sulițe sau de săgeți. Neavând informații asupra contextului descoperirii lor nu putem trage concluzii cronologice sau privind locul lor de confecționare. Prin urmare, în prezentarea armamentului roman, ne oprim mai ales la fortificația romană târzie de la Hinova, pentru care avem informații stratigrafice și cronologice clare. Și pentru secolele IV-V, ca și pentru secolele II-III (VLĂDESCU 1978) în confecționarea armelor ofensive mai ales, sunt urmărite anumite reguli tipologice. Așa cum vedem și din fortificația romană târzie de la Gornea (GUDEA 1977, fig.48), tipologic, armamentul ofensiv al secolelor IV-V nu suferă schimbări esențiale (GUDEA 1991, 69-80).

Considerăm că și armele de luptă din castrul târziu de la Hinova, ca și marea majoritate a produselor din fier amintite mai sus sunt produse locale, mai ales că realizarea lor nu comportă în general un mare grad de dificultate datorită simplității lor.

1. Vârf de suliță în patru muchii cu manșon tubular. L.totală: 18 cm; l.lamei: 12 cm; diam.manșonului: 1,7 cm (Pl. LXVIII/1).

2. Vârf de suliță cu patru muchii, cu manșon tubular păstrat fragmentar, L.lamei: 6 cm (Pl. LXVIII/2).

3. Vârf de suliță în trei muchii, cu manșon tubular realizat prin îndoirea foi de metal. L. totală: 10,5 cm; l.lamei: 5cm; diam.manșonului: 1,3 cm (Pl. LXVIII/3).

4. Vârf de suliță în trei muchii cu manșon tubular. L.totală: 11 cm; l.lamei: 5,7 cm; diam.manșonului: 1,2 cm (Pl. LXVIII/4).

5. Vârf de suliță în trei muchii cu lama foarte scurtă (l: 3,5 cm) și manșonul tubular lung (7 cm) (Pl. LXVIII/5).

6. Vârf de suliță în patru muchii cu înmănușare pedunculară tot în patru muchii. L.: 10,5 cm (Pl. LXVIII/6). La acest tip, pedunculul este mai lung și mai subțire ca lama propriu-zisă.

7. Vârf de suliță, ca mai sus, L: 9 cm (Pl. LXVIII/7)

8. Vârf de suliță, ca mai sus, L: 8 cm (Pl. LXVIII/8).

9. Vârf de suliță, ca mai sus, L: 7,5 cm (Pl. LXVIII/9)

10. Vârf de suliță, ca mai sus, L: 7,2 cm (Pl. LXVIII/10)

11. Vârf de suliță, ca mai sus, L: 8,5 cm (Pl. LXVIII/11)

12. Vârf de suliță, masiv, greu, lama scurtă, în patru muchii cu pedunculul de înmănușare masiv, L:10,5 cm (Pl.LXVIII/12).

13. Vârf de suliță cu lama frunziformă și cu peduncul de înmănușare. L totală: 10,5 cm ; l lamei: 5 cm; la.lamei: 3 cm (Pl. LXVIII/13)

14. Vârf de sulită cu lama frunziformă și peduncul de înmănușare scurt. L totală: 7 cm; l.lamei: 5 cm; la lamei: 2 cm (Pl. LXVIII/14)
15. Vârf de săgeată cu două aripioare laterale și manșon de fixare torsionat. L: 10 cm; la: 3,5 cm; diam.manșon: 0,7 cm (Pl. LXVIII/15).
16. Vârf de săgeată cu lamă lanceolată și manșon de înmănușare. L.totală: 9,5 cm; l.lamei: 5 cm; d.manșon: 0,6 cm (Pl. LXVIII/16).
17. Vârf de săgeată, ca mai sus L.totală: 8 cm; l.lamei: 3 cm; d.manșon: 0,5 cm (Pl. LXVIII/17).
18. Vârf de săgeată, ca mai sus L.totală: 9 cm; l.lamei: 4 cm; d.manșon: 0,5 cm (Pl. LXVIII/18).
19. Vârf de săgeată, cu manșonul fragmentar, ca mai sus, L:totală: 7,2 cm; l.lamei: 4 cm (Pl. LXVIII/19)
20. Vârf de săgeată cu lama în patru muchii și peduncul de înmănușare scurt. L.totală: 10,2 cm; l.lamei: 8 cm (Pl. LXIX/1).
21. Vârf de săgeată cu lama în secțiune dreptunghiulară, cu peduncul de fixare. L.totală: 6,5 cm ; l.lamei: 4 cm (Pl. LXIX/2).
22. Vârf de săgeată cu lama lățită scurt, prin batere, peduncul de fixare circular, lung. L.totală: 10,4 cm; l.lamei: 3 cm (Pl. LXIX/3).
23. Vârf de săgeată cu lama frunziformă și peduncul de fixare. L.totală: 7,8 cm; l.lamei: 2,5 cm (Pl.LXIX/4).
24. Vârf de săgeată cu lama în patru muchii și peduncul de fixare. L.totală: 4,5 cm; l.lamei: 1,5 cm (Pl. LXIX/5).
25. Călcâi de lance cu vârful în patru muchii cu manșon de fixare conic, cu marginile nelipite, L: 8,5 cm (Pl. LXIX/6)
26. Călcâi de lance , ca mai sus, L: 8 cm (Pl. LXIX/7).
27. Călcâi de lance, ca mai sus, L: 7,5 cm (Pl LXIX/8).
28. Călcâi de lance, ca mai sus, L: 7,5 cm (Pl LXIX/9).
29. Umbo de scut. Realizat în formă de calotă conică ușor fațetată, cu marginile evazate. Este realizat din placă de fier, dintr-o singură bucată prin ciocănire la cald. I: 11 cm; diam.: 18,5 cm (DAVIDESCU 1989, 67, fig. 19,g) (Pl. LXIX/10,11).

Prelucrarea bronzului

Din categoria produselor din metal rezultate în urma cercetărilor arheologice obiectele din bronz, ocupă cam același loc cu cele din fier. În schimb domeniile de utilizare ale bronzului, sunt mai numeroase și mai diversificate decât domeniile de utilizare ale fierului. În realizarea unor produse de mare finețe, atât ca formă, dimensiuni și ornamentală, bronzul își găsește o mare utilitate în realizarea podoabelor, a unor aplici ornamentale, piese de harnașament, ustensile medicale, statuete etc.

În prezent sunt aduse tot mai multe dovezi care ne demonstrează că produsele din bronz nu sunt în majoritate importuri (TUDOR 1982,72), ci că multe dintre ele sunt produsul unor ateliere locale care abordează tipuri și modele binecunoscute ale unor ateliere de tradiție din Italia sau Gallia (DAICOVICIU 1945, 146, nota nr. 1). Multe dintre produsele din bronz sunt considerate "importuri provinciale" (ISAC 1977, 166; POPILIAN 1976), fără a se putea preciza locul lor de proveniență, datorită unui fel de uniformizări a artei romane provinciale, datorate folosirii de către meșterii locali a aceluiași modele iconografice. Prin urmare, credem noi, că numai o analiză atentă calitativă și cantitativă a obiectelor din bronz, la care se adaugă informațiile arheologice existente, ne pot duce la concluzii juste privind centrul de fabricare a acestei mari diversități de produse din bronz.

Urmele unor ateliere locale pentru prelucrarea bronzului găsite în cuprinsul provinciei Dacia, sunt din ce în ce mai numeroase: Sucidava (TUDOR 1974, 31), Dierna (POPA 1979, 12; BODOR-WINKLER 1979, 143-155), Tibiscum (BENEA 1983, 211), Drobeta (BENEA 1974, 169-178), Romula (POPILIAN 1976).

Cuptorul descoperit în piața Ghika, era folosit și pentru prelucrarea unor podoabe mărunte din bronz (BENEA 1974, 169-178). În colecția muzeului se păstrează trei creuzete de formă conică, de mici dimensiuni, ce puteau fi folosite și la turnarea bronzului (Pl. LII/13, 14). De asemenea o lingurițe din fier (Pl. LIII/12) - lungă de 9 cm cu diametrul cupei de 2,5 cm, are un orificiu circular pe fundul cupei. Mânerul ascuțit la vârf, era probabil prins într-un manșon de lemn. Această "linguriță" putea fi folosită la turnarea unor mici podoabe din bronz. Zgură și stropitură de bronz au fost găsite atât în castele Drobeta și Hinova, dar și în *villa rustica* de la Gârla Mare.

Drobeta, ca mare centru economic al Daciei romane, beneficiază de informații sigure privind prelucrarea bronzului pe întreg parcursul secolelor II-VI p.Ch. Pe lângă cuptorul cu funcționalitate complexă din Piața Ghika amintim depozitul de podoabe din bronz, nefinisate, datat în secolul al VI-lea (BEJAN 1976, 259-261), descoperit se pare, pe ruinele castrului. Cu prilejul unei descoperiri întâmplătoare făcută de Al. Bărcăcilă în zona tribunalului, în apropierea castrului Drobeta, printre argumentele aduse în susținerea existenței unui atelier artizanal, prezintă și două tipare din piatră pentru turnarea unor obiecte de metal (BĂRCĂCILĂ 1983, 42-43). Din textul autorului nu ne dăm seama dacă cele două matrițe au fost găsite într-un context arheologic roman. De aceea ne rezumăm numai să prezentăm fotografiile și desenele matrițelor păstrate în muzeul severinean (desene la scara 1/1) (Pl. LXX). Matrița este realizată din gips albicios, fin, cu aspect unsuros și păstrează pe ambele fețe 14 elemente ce puteau fi realizate prin turnare în aceste matrițe. Nu am găsit analogii printre podoabele romane ce s-ar fi putut turna cu un asemenea tipar. De aceea înclinăm spre datarea acestor matrițe în evul mediu (secolele XIII-XIV). În zona termelor și chiar a tribunalului au existat o așezare și

o necropolă, datate în perioada mai sus amintită (BĂRCĂCILĂ 1959, 769-777). Multe obiecte din bronz sunt lucrate de meșteri locali după modele binecunoscute, cu mare căutare, produse în ateliere din Italia, Gallia sau Pannonia (BOUCHER 1977, 271-2). În marile centre de prelucrarea bronzului sunt produse concomitent lucrări care copiază adoma pe cele clasice grecești, dar și lucrări ce aparțin unui stil mediocru, destinate în general populației de rând. Tot așa de bine, aceste lucrări după modelele clasice, la "modă", puteau fi reproduse și în alte provincii, de meșteri pregătiți în marile ateliere romane (BOUCHER 1977, 271-2). Prin urmare, este destul de dificil a preciza cu certitudine locul de producere a numeroaselor obiecte din bronz descoperite la Drobeta. Din această mare cantitate de bronzuri drobetane (numai din săpăturile lui Gr. Tocilescu din 1896-1899 sunt consemnate 156 piese din bronz) (TUDOR 1976, 124), încercăm să selectăm câteva care ar putea fi produsul unor meșteri drobetani. Drept criterii am luat tehnica turnării, ținuta artistică a obiectului, existența a două sau mai multor piese identice, existența unor rebuturi sau piese nefinisate. Prima constatare pe care o putem face încă de la început este că bronzurile ce par a fi produse local sunt destinate mai ales unor utilizări din domenii cotidiene, cum sunt cel casnic-gospodăresc, vestimentație-podoabe, piese de harnașament și, mai rar, de cult. În general produsele din bronz sunt mărunte, fără consum mare de material și fără să necesite o înaltă măiestrie a meșterului. Ele par a fi destinate unei pătri sociale de mijloc.

Foarte răspândite și numeroase sunt mânerele de casete sau lădițe, turnate în tipare, cu o singură față, redând doi delfini afrontați. Prin gradul de finisare, prin meticulozitatea redării unor amănunte anatomice ale peștelui, unele dintre ele sunt sigur produse de import, mai precis importuri provinciale. Mânerele sunt finisate cu mare grijă și pe o parte și pe alta (Pl. LXXIII/1-4). Ele au putut fi folosite drept modele de către meșterii locali. Aceasta se observă din tratarea superficială a mânerelor. Pe multe asemenea piese cu mare greutate se poate preciza fizionomia delfinului, iar de cele mai multe ori partea posterioară a mânerului este nefinisată (Pl. LXXIII/5-7; LXXIV/3). Numeroase mâner de *patera* turnate în bronz masiv terminate în cap de lup și de berbec, măiestrit lucrate sunt considerate, de asemenea, importuri (Pl. LXXII/5, 6, 10). Interesantă este însă prezența a două mâner ce redau un cap de leu cu gura larg deschisă, cu coama bine reliefată, subliniată de incizii. Piesele sunt identice, numai că una este finisată (Pl. LXXIV/1), iar cealaltă nefinisată (Pl. LXXIV/2). Un alt mâner din bronz este turnat în secțiune pătrată. Extremitățile lui redau foarte sugestiv un cap de lebădă cu ciocul, ochii și penajul gâtului realist redade (Pl. LXXIII/1). Un alt mâner este turnat în bară de bronz subțire și încearcă să redea foarte schematic de data aceasta, tot un cap de lebădă (Pl. LXXIII/2). Alte mâner turnate fie în secțiune pătrată, fie circulară, terminate la capete cu bumbi sferici sau în formă de con de pin, prin simplitatea lor pot fi considerate produse locale (Pl. LXXV/3-5). Multe obiecte de uz casnic din bronz

fie că sunt căni, opaițe, sfeșnice sau măsuțe, sunt considerate în general produse de import. Așa este cazul unei căni, a unui opaiț și poate piciorul unui măsuțe, aflate toate în colecția muzeului severinean (Pl. LXXII/7, 11, 12). În aceeași colecție se află trei mânere de căni turnate fie în bandă lată simplă sau în secțiune trapezoidală sau rotundă, care nu excelează prin deosebită ținută artistică, pe care le considerăm produse locale (Pl. LXXIII/7; LXXV/1, 2). Din categoria accesoriilor vestimentare din bronz foarte numeroase sunt cataramele pentru curea. Sunt descoperiri obișnuite și foarte numeroase, fie în așezări civile, fie militare de pe întreg cuprinsul Daciei. Pentru cele descoperite la Drobeta avem puține indicii în a preciza un centru sau altul al acestui gen de produse. Enumerăm mai jos câteva produse din bronz care prin număr, unicitate sau detalii tehnice, ar putea fi produse ale unui atelier drobetan.

- Două catarama identice rezultate din săpăturile lui Gr. Tocilescu (TUDOR 1976, 18); două piese de harnașament identice, realizate fără deosebite pretenții artistice (Pl. LXXVI/6; LXXVII/4); un pandantiv din bronz, probabil tot pentru harnașament format din patru piese componente: o placă dreptunghiulară, în formă de *tabula ansata* cu două inele de fixare pe suport, de alte trei inele sunt agățate trei pandantive. Două pandantive încearcă să imite o fibulă terminată cu buton supraînălțat, altul o inimioară terminată tot în buton. Pe placă se găsește un bumb semisferic. Piesa nu prezintă o finisare atentă iar pandantivele nu sunt așezate echidistant pe placă. Pare a fi o realizare de sfârșit de secol III sau chiar în secolul al IV lea (Pl. LXXVI/10; LXXVII/1). O fibulă turnată grosolan ce încearcă să redea o pasăre (Pl. LXXVI/11), a fost descoperită în anul 1992, pe Ostrovul Șimian, alături de alte materiale de epocă romană. Alături de acestea există în colecțiile muzeului severinean numeroase verigi din bronz de diferite mărimi, turnate în tipare ca și mici pandantive ornamentale pentru harnașament sau vestimentație, fibule chiar (Pl. LXXVI/4, 5, 7-9). O statueta din bronz ce reprezintă pe Venus, deși ca ținută pare să fi folosit un model bine realizat și proporționat, întrunește toate calitățile unui rebut. Datorită unei turnări imperfecte, toată statueta este acoperită de gropițe sau mici protuberanțe. Fizionomia feței, coafura, sunt estompate. Se pare că datorită deficiențelor din turnare, meșterul nici nu a încercat să o finiseze (Pl. LXXVII/2). Aceeași greșală de turnare am constatat și la o statueta a lui Lyber, și ea nefinisată (I: 7,2 cm; la: 2,4 cm) Inv. II 10515 (Pl. LXXVII/7). În aceeași categorie a unor produse realizate fără pretenții artistice ce ar putea fi realizate într-un atelier drobetan sau într-un alt centru din apropiere, se încadrează și patru statuete din bronz ce-l reprezintă pe Mercur.

a) Inv. II 7099 - I: 7,8 cm; la: 2,7 cm. Capul este acoperit cu o bonetă scurtă din care ies aripioarele, mâna cu punga cade dreaptă pe lângă corp, mantia scurtă este redată numai prin câteva linii, fizionomia feței și corpului sunt abia conturate (Pl. CVI/7; CVII/4). Analogia cea mai apropiată o găsim la o statueta păstrată în

muzeul din Lugoj ajunsă aici prin achiziționarea colecției G. Geogescu din Orșova, colecționată de acesta "din Banat" (ISAC 1974, 189, fig.2).

b) Inv. II 7100 - I: 7,4cm; la: 4,7cm. Este realizată puțin mai îngrijit decât precedenta dar păstrează ținuta generală de neîndemânare artistică (Pl. CVI/8; CVII/6). Modelul folosit este destul de răspândit în Italia (BOUCHER 1977, 275, fig.10-11).

c) Inv. II 7118 - I: 8 cm; la: 4,2 cm. De data aceasta aripioarele ies direct din bucle, zeul este nud cu trăsăturile anatomice superficial redată (Pl. CVI/5; CVII/1)

d) Inv. II 7119 - I: 8 cm. Are aceleași caracteristici ca cel de mai sus (Pl. CVI/6; CVII/2)

Câteva statuete din bronz ce redau zeități greco-orientale, pot fi produsele atelierului drobetan sau ale unui alt atelier din provinciile dunărene apropiate.

Mithras - Inv. II 10598 - Redă un bust miniatural al zeului (I: 5 cm; la: 2,6 cm), turnat gol în interior, cu buclele părului și fața foarte sumar redată (Pl. CVI/4; CVII/5) (BERCIU-PETOLESCU 1976, 42, nr.29).

Nu putem face precizări cronologice privind piesele prezentate mai sus, descoperite în castrul și orașul Drobeta. Cele mai numeroase dovezi privind prelucrarea bronzului în secolele IV-V le avem în urma cercetărilor exhaustive realizate în fortificația romană târzie de la Hinova (DAVIDESCU 1989). Atelierul descoperit în turnul de nord-est de pe incinta fortificației are o funcționalitate multiplă. Aici au fost lucrate probabil și mare parte din obiectele din bronz de folosință casnică sau vestimentară descoperite în castru. În săpăturile din fortificația romană târzie de la Hinova au fost descoperite mai multe capete de curea, paftale de centură, plăcuțe ornamentale, toate turnate în bronz care prin formă, reprezentări figurative și alte motive ornamentale, dau nota unui atelier unic de producție.

- Cap de curea, turnat în bronz sub formă de frunză. Vârful ei este mărginit de două animale fantastice ce se sprijină cu labele din față pe o agățătoare în formă de pară. În interior o altă frunză, lanceolată de data aceasta, este conturată prin incizii mărunte. În interior sunt două ornamente în volute în formă de "S" inversat. Între două plăcuțe se fixa pielea sau materialul textil al curelei. Dimensiuni: L: 7 cm; la: 3,1 cm (Pl. LXXVI/1; LXXVIII/1).

- Pafta de centură, din bronz turnat, în forma unei case cu acoperișul în două ape. Două animale fantastice își sprijină labele și capetele pe o agățătoare în formă de pară. Câmpul paftalei este ornamentat cu arcade simple și spirale în formă de "S", grupate în trei registre. Baza îndoită pentru a se fixa pe suport. Dimensiuni: I: 6,8 cm; la: 6,5 cm (Pl. LXXVI/2; LXXVIII/2).

- Pafta de centură, din bronz turnat, în forma unei case cu acoperișul în două ape. Din animalele fantastice affrontate se păstrează numai cozile, urmele distrugerii lor fiind evidente. Ornamentația este realizată tot din arcade simple și volute în

formă de “S”. Unele dintre volute sunt realizate și prin puncte. În placa paftalei este realizată o gaură semicirculară cu două agățători curbate. Dimensiuni: I: 7,7 cm; la: 6,7 cm (Pl. LXXVIII/4).

- Pafta fragmentară, din bronz turnat, probabil de forma celei precedente. Ornamentarea este realizată tot prin arcade simple și volute în formă de “S”. Paftaua a fost reparată la un moment dat, când agățătorile s-au rupt. O altă plăcuță cu agățători a fost fixată printr-un nit de cupru în orificiul ovoidal. Probabil și această pafta avea cele două animale fantastice. Dimensiuni actuale: I: 6,7 cm; la: 6,9 cm (Pl. LXXVIII/3).

- Pafta fragmentară, din bronz turnat, ornamentația este realizată din volute în formă de “S”, din turnare și volute realizate prin puncte. Dimensiuni actuale: I: 4 cm; la: 7,2 cm (Pl. LXXVIII/5).

- Pafta fragmentară, din bronz turnat. Ornamentația este realizată din linii frânte, în zig-zag, ordonate în registre paralele. Paftaua este încadrată de un chenar din două șiruri de linii punctate. Păstrează nituri din cupru pentru fixarea ei pe suport. Dimensiuni actuale: I: 8,8 cm; la: 5,5 cm (Pl. LXXVIII/7). Cu aceleași motive ornamentale o altă pafta are dimensiunile de 9,3 x 6,5 cm (Pl. LXXVIII/6). Aceste tipuri de capete de curea și paftale de centură sunt considerate proprii echipamentului militar. Piese asemănătoare ca formă și ornamentare și mai ales paftale cu cele două animale afrontate, în poziție heraldică, sunt cunoscute și la Aquileia și datate ca cele de la Hinova, în secolele IV-V p.Ch. (AQUILEIA-AQUINCUM 1995, catalog nr. 68-71).

- Plăcuță ornamentală de formă dreptunghiulară din bronz turnat. Păstrează cele patru orificii pentru fixare pe suport. Câmpul plăcuței este împărțit în șase registre egale, delimitate prin incizii mărunte. În fiecare registru câte un ornament în formă de “S” inversat. Dimensiuni: L: 6,5 cm; la: 3,3 cm (Pl. LXXVI/3). Plăcuța putea fi folosită fie la ornamentarea centurii fie a unei casete.

Din prezentarea lor se pot desprinde câteva trăsături comune ce dau nota unui atelier unic. Forma paftalelor este aceeași. Animalele fantastice par a avea trup și coadă de leu; ornamentele sunt comune, ove semicirculare, volute în formă de “S”, ornamente punctate și linii în zig-zag. Este dificil în momentul de față să putem face supoziții pertinente privind locul de producere al acestor paftale. Este probabil ca și pentru secolele IV-V, modelele cu mare circulație în mediul militar să fi fost imitate de meșterii de pe limes, fără a exclude însă o relație directă cu marele centru din Aquileia.

- O aplică ornamentală, în formă de rozetă, probabil pentru împodobirea harnașamentului este realizată cu destulă stângăcie. Ornamentația este realizată din “ferestre” triunghiulare, dreptunghiulare și în paranteză, ordonate în trei cercuri concentrice. Cu ajutorul a două urechiușe turnate odată cu rozeta, aflate pe verso, se fixa pe suport. Diametrul 10,2 cm (Pl. LXXVII/3).

Probabil atelierele Drobetei își continuă activitatea și pe parcursul secolelor IV-V (perioadă pentru care nu avem informații arheologice sigure). Este bine documentat însă faptul că Drobeta rămâne după retragerea aureliană unul din importante capete de pod ale Imperiului la nordul Dunării. Așa se poate explica și faptul că pentru secolul al VI-lea, Drobeta continuă să fie un important centru economic al lumii romanice așa cum o dovedește existența unui puternic și productiv atelier pentru prelucrarea bronzului. Este vorba despre depozitul de podoabe și obiecte din bronz nefinisate, descoperit în castrul Drobeta în timpul săpăturilor lui Gr. Tocilescu de la sfârșitul secolului al XIX-lea (TOCILESCU 1897, mss. 5135). Depozitul a ajuns în colecția Pongratz din Orșova și achiziționat ulterior de Muzeul Banatului din Timișoara (BEJAN 1976, 257 și nota 2). Depozitul de piese nefinisate conține fibule, cataramă și chei mobile (Pl. LXXI). Un prim studiu al depozitului a fost făcut în anul 1976 (BEJAN 1976, 257-278), reluat apoi într-un studiu mai amplu realizat la nivelul unei informații mai bogate în anul 1988 (TEODOR 1988, 197-233). Autorul primei lucrări a precizat patru variante și trei subvariante ale acestui tip de fibule (BEJAN 1976, 259-261). Autorul celei de-a doua lucrări aduce precizări amănunțite, realizează o altă tipologie a fibulelor, nu mult deosebită de prima și încadrează produsele atelierului de la Drobeta în varianta II1a și II2a (TEODOR 1988, 203-204). În ambele tipologii, sunt fibule turnate din bronz cu resortul asamblat separat. La multe piese resortul și acul de prindere sunt din fier. D.G. Teodor a inventariat la nivelul provinciei un număr total de 60 asemenea fibule, datate sigur după anul 400 p.Ch. (TEODOR 1988, 202), constatând ca și A. Bejan (BEJAN 1976, 267 și nota 29) o mare concentrare numerică a lor în jurul Drobetei (Clisură în general, Orșova, Prahovo, Negotin) (TEODOR 1988, 206). Aceste fibule sunt datate în orizonturi culturale bine precizate, cu monede emise de Justin II și Sofia, Mauricius Tiberius și mai rar, emisiuni ale lui Focas, situație confirmată și la sudul Dunării: Caričin Grad (Justiniana Prima și Brazigovo - Bulgaria) (TEODOR 1988, 205). Concluzia firească a celor doi autori este că aceste fibule sunt purtate cu predilecție de o populație romanică (BEJAN 1976, 259-261; TEODOR 1988, 206), că un important centru de producție este la Drobeta și la Dierna. Nu este greșit ca acestui tip de fibule să li se spună "fibule tip Drobeta" (TEODOR 1988, 206). După tipologia întocmită de A. Bejan, în atelierul de la Drobeta s-au lucrat variantele 1, 2 și 4 (BEJAN 1976, pl. V). Catarama (Pl. LXXI/c), aparține tipului Salona-Histria ce servea la prinderea curelelor pentru "gențile de călătorie". Cea mai apropiată analogie provine tot din Clisura Dunării și se află în colecțiile Muzeului Banatului din Timișoara (BEJAN 1976, 262). La fel și pentru cheia mobilă, cunoscută într-un exemplar tot în Muzeul Banatului (BEJAN 1976, 262). Cei doi autori ai studiilor mai sus amintite cred că fibulele și celelalte piese sunt turnate în tipare bivalve. Probabil tiparele de la Drobeta ce cuprindeau 5-6 piese la un loc, erau realizate din

pământ și erau de unică folosință. Atelierul de la Drobeta este singurul atelier romano-bizantin documentat arheologic, un atelier puternic și eficient, cu produse exportate în toată regiunea Porților de Fier. Din păcate, nici pentru atelierul drobetan, nici pentru alte piese din zona Porților de Fier nu se poate face o cronologie mai strânsă în cuprinsul secolului al VI-lea. D.G.Teodor optează pentru începutul producerii fibulelor cu piciorul întors pe dedesupt, turnate, în al treilea sfert al secolului al VI-lea, fiind folosite până în primele decenii ale secolului al VII-lea (TEODOR 1988, 206).

Cuprul pare să fi avut o utilizare mai restrânsă. La Hinova au fost găsite câteva plăcuțe de fier sau bronz, prinse între ele cu nituri de cupru și o igliță lucrată la rece prin ciocănire. L: 13,7 cm (Pl. LXXVII/5).

La fel și aurul. Într-un mormânt în casetă de cărămidă descoperit întâmplător la Șimian, în apropierea Drobetei, a fost descoperit un inel în forma unui poligon cu 11 laturi, lucrat în bandă lată (diam.: 1,5 cm) și un cercel în formă de pandantiv triunghiular (Crăciunescu 1994, 2). Ambele sunt lucrări fără pretenții artistice, lucrate prin ciocănire la rece (Pl. CIV/1, 2).

Prelucrarea plumbului

Informațiile privind prelucrarea plumbului par a fi mai numeroase. În așezările cercetate sistematic până în prezent, cum ar fi Drobeta, Gârla Mare sau Hinova, s-a găsit multă stropitură de plumb, bucăți de plumb, fie sub formă de bară, sârmă sau plăcuțe, obiecte finite etc. Micul atelier de meșter descoperit în piața Ghika, are o funcționalitate complexă (BENEA 1974, 169-178). Cum în general și firesc, podoabele de plumb sunt foarte rare, în atelierul de la Drobeta plumbul era folosit mai ales pentru confecționarea ramelor oglinzilor votive (BENEA 1974, 174), așa cum ne arată și prezența celor câteva fragmente de creuzete descoperite în apropierea cuptorului. Cele patru rame de plumb descoperite, deși au multe analogii cu cele din marele atelier de la Sucidava (TUDOR 1959, 415-432) ele reprezintă un tip aparte, specific atelierului de la Drobeta (BENEA 1974, 173). Acest lucru confirmă presupunerea profesorului Tudor privind existența unui grup de ateliere balcano-dunărene pentru confecționarea oglinzilor cu ramă de plumb, cel mai important fiind cel de la Sucidava (TUDOR 1959, 421). Oglinzile de la Drobeta, ca și cele de la Sucidava de altfel, aparțin tipului 5, cu foarte mare răspândire în provinciile dunărene ale Imperiului, în secolele II-III p. Ch. (ALICU-COCIȘ 1987, 146). Acest gen de oglinzi folosite ca *ex-voto*-uri în morminte sau în temple, puteau fi turnate în tipare de lut special făcute sau în

tipare săpate în cărămizi obișnuite, așa cum întâlnim pentru același tip, la Potaissa (CIUGUDEAN 1994, 231-233). Existența unui atelier pentru turnat rame de plumb este cu atât mai mult confirmată și în faptul că cele patru rame de la Drobeta sunt considerate rebuturi (BENEA 1974, 172) (Pl. LXXVII/6). Este posibil ca în același atelier drobetan să fi fost turnată și micuța statueta de plumb a lui Mercur. Este o realizare rudimentară, în formă plată, înaltă de 8,5 cm și lată de 2,5cm, fără nici-o pretenție artistică, folosită probabil ca o modestă închinare zeului comerțului (Pl. LXXVII/7). La Drobeta a existat probabil o mult mai mare cantitate de plumb folosită ca materie primă și un atelier de mai mari dimensiuni decât cel din piața Ghika, orientat către alt gen de producție, o dovedește și sarcofagul din plumb descoperit în ziua de 23 august 1874, în perimetrul portului actual (BENEA 1995). Informații despre un sicriu de plumb, depus într-un cavou de cărămidă sunt cuprinse scrisoarea preotului orșovean Anton Bolesznyi către Ormos Zsigmond, scrisoare aflată în arhiva Muzeului Banatului din Timișoara și pusă nouă la dispoziție, în traducere de Doina Benea (fi mulțumim). Dimensiunile sicriului sunt de 1,80 x 0,56 x 0,40 m, cu pereții groși de jumătate de centimetru. Capacul sicriului era tot din plumb, mulat la colțuri pe sicriu. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, nu se cunoaște soarta sicriului. Fragmente dintr-un sicriu de plumb fără a le cunoaște locul de proveniență se găsesc și în colecțiile muzeului severinean.

- Două râșnițe păstrate în colecțiile muzeului, au brațul de fier fixat în piatră printr-un dop de plumb (Pl. LVII/6).

- Tuburi de canalizare din plumb, au fost descoperite atât în perimetrul castrului cât și cel al orașului antic Drobeta, dar și în așezările rurale de la Izimșa și Bistreț.

Tot din castrul Hinova avem și cele mai sigure dovezi ale prelucrării locale a plumbului.

Atelierul pentru prelucrarea metalelor a fost găsit în turnul de N-E al castrului în primul nivel de cultură, datat în prima jumătate a secolului al IV-lea (DAVIDESCU 1989, 106). Tot într-un turn au fost găsite în fortificația romană târzie de la Gornea, urmele unui atelier pentru prelucrarea metalelor (GUDEA 1977, 61). La Hinova au fost găsite un număr de 30 turte de plumb, în greutate totală de 39,50 kg, interpretate toate ca ponduri (DAVIDESCU 1989, 75). O analiză mai atentă a turtelor de plumb ne duce însă la alte concluzii. Cu certitudine, numai trei piese descoperite la Hinova, pot fi considerate ponduri (Pl. LXXIX/7-9) deci piese finite.

Indiferent de mărimea și greutatea lor toate turtele au forma unor lentile. Găurile sunt fie la mijlocul turtei, fie într-o margine a ei, rotunde sau pătrate, fără

urme de folosire, cum ar fi normal. 24 de asemenea turte poartă urme de impurități masive, constând din calcar ars, cochilii de melc, chiar de pământ vitrificat. Credem că aceste turte nu erau turnate în tipare speciale, ci pur și simplu, în gropi lenticulare, săpate în pământ, a căror formă și adâncime nu aveau importanță. Faptul că majoritatea turtelor prezintă aceste impurități ne face să credem că minereul a fost prelucrat și turnat pe loc (Pl. LXXXI/1,3). șase asemenea turte sunt curățate de impuritățile amintite mai sus, poartă urme de ciocănire pentru aplatizarea lor, căpătând caracterul de materie primă finită (Pl. LXXX/1-6). Trei asemenea turte poartă urme de tăiere sau intenții de tăiere a unor bucăți necesare prelucrării (Pl. LXXXIX/1-4). Patru bucăți din plumb sunt bătute în benzi late, rulate sau nerulate, pregătite pentru prelucrarea lor (Pl. LXXIX/5,6,10). Din plumb confecționau printre altele și ponduri. Unul, are formă de trunchi de con, înaltă de 6,5 cm, diametrul bazei 6 cm și greutatea de 14,40 gr (DAVIDESCU 1989, 76) are agățătoarea din fier. Altul lucrat prin turnare, are forma unui pandantiv, în întregime din plumb, înalt de 4,5 cm, cu greutatea de 0,25 gr. Altă greutate are forma unei benzi late.

La Hinova a existat o destul de mare cantitate de plumb necesară prelucrării, fapt dovedit și de prezența aceluși vas din plumb, din care la un moment dat au fost tăiate bucăți pentru prelucrarea altor obiecte (dimensiuni: diametrul 40 cm, înălțimea 15cm) (DAVIDESCU 1989, 70, fig.24). Un harpon din fier descoperit la Hinova, are la capătul tijei un manșon de plumb, pentru a-i mări forța de pătrundere (Pl. LIX/5)

Prelucrarea osului

Ca materie primă aflată la îndemâna oricui, ușor de prelucrat, folosit în variate domenii, obiecte prelucrate din os s-au găsit din abundență în majoritatea așezărilor fie urbane, rurale sau militare. Este greu de precizat dacă aceste variate obiecte din os sunt lucrate în ateliere specializate sau pur și simplu, sunt confecționate la nevoie în cadrul fiecărei gospodării. Dificil este și stabilirea unei tipologii sau cronologii a lor, singurul criteriu fiind contextul arheologic al descoperirii lor. La nivelul provinciei Dacia obiectele din os au constituit subiectul câtorva articole (GUDEA-BAJUSZ 1991, 81-126; COCIȘ-ALICU 1993, 113-149; ALICU-NEMEȘ 1982,345-366; CIUGUDEAN 1997). Pentru Pannonia Inferioris sunt publicate obiectele de os de la Sirmium (SARANOVIĆ 1981, 149-179; BJELAJAC-IVANIŠEVIĆ 1991). Pentru Moesia Superioris o lucrare recentă face inventarul tuturor obiectelor din os descoperite în teritoriul provinciei (PETKOVIĆ 1995). Constatarea generală pe care o face autoarea este că domeniile de utilizare a obiectelor din os sunt limitate (igienă, cosmetică, foarte puțin în bucătărie) (PETKOVIĆ 1995, 12). Interesantă este constatarea că în

momentele de criză sau în perioada migrațiilor ponderea osului ca materie primă crește devenind chiar de primă importanță (PETKOVIĆ 1995, 13) Urmele unor ateliere speciale pentru prelucrarea osului sunt rare. În castrul Viminacium, a fost descoperit un atelier pentru pregătirea prealabilă a materiei prime din corn de cerb, bănuindu-se existența undeva în apropiere a unui alt atelier pentru realizarea produselor finite din os (BJELAJAC-IVANIŠEVIĆ 1991, 128 și nota nr. 27). Majoritatea pieselor prezentate mai jos provin de la Drobeta și descoperite în decursul timpului. Nu putem face precizări cronologice asupra lor.

În funcție de domeniul de utilizare am stabilit următoarea clasificare:

I Piese de toaletă și podoabă în care am inclus piepteni, ace de păr, brățări, inele.

1. Pieptene dintr-o singură placă de os cu mânerul semicircular. Dimensiuni: 6,5 x 5 cm, descoperit la Drobeta (Pl. LXXXII/1).

2. Pieptene cu apucătoare semicirculară (9 x 7 cm) cu un singur rând de dinți. Rezistența pieptenului este asigurată de două plăcuțe legate între ele prin nituri de cupru. Descoperit în castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, 81, fig. 18a) (Pl. LXXXII/2). Acest tip de pieptene are mare răspândire în spațiul carpatic și pe Dunăre, în aria culturii Sântana de Mureș - Cerneahov și este datat la sfârșitul secolului IV și începutul secolului V (BEJELAJAC-IVANIŠEVIĆ 1991, 126-8, fig. 2/1 și nota nr. 11; PETKOVIĆ 1995, Tip VII, T.IX-X), cu variante datate în secolele IV-V, dar și în secolul VI (PETKOVIĆ 1995,27).

3. Pieptene de formă dreptunghiulară (11 x 6 cm) cu două rânduri de dinți. Rezistența pieptenului este asigurată de două plăcuțe legate între ele cu nituri de fier. Descoperit în castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, 82, fig.18b) (Pl. LXXXII/3). Este tipul cel mai răspândit în arealul culturii Sântana de Mureș. Majoritatea au plăcuțe de rezistență ornamentate cu motive geometrice (linii frânte sau cercuri concentrice) cum este cazul și al celui de la Hinova. Este un tip a cărui producție începe în secolul IV și se continuă până în evul mediu (POPOVIĆ-IVANIŠEVIĆ 1991, 128, fig. 2/3-4; PETKOVIĆ 1995, Tip I). Descoperit în mai toate așezările dunărene, indiferent de natura lor, este considerat un produs al unor ateliere locale de pe lângă fiecare așezare în parte. O formă deosebită, dar cu aceeași ornamentație în cercuri concentrice este cunoscut un pieptene și în fortificația târzie de la Gornea (GUDEA 1977, fig. 43/11).

4. Ace de păr. În funcție de configurația capului am stabilit mai multe grupe:

A. Cu capul sferic

Corespund tipului III și IV din tipologia Sofiei Petković (datate între secolele II-IV) (PETKOVIĆ 1995, tabela 14).

1. Fragmentar, os gălbui- L.actuală: 6 cm (Pl. LXXXIII/10)

2. Fragmentar, os gălbui închis- L.actuală: 4,5 cm (Pl. LXXXIII/11)
3. Os gălbui închis- L.actuală: 6,7 cm (Pl. LXXXIII/9)
4. Fragmentar, os gălbui roșcat- L.actuală: 7 cm (Pl. LXXXV/3)
5. Os gălbui L: 6,7 cm (Pl. LXXXV/4)
6. Os cenușiu deschis L: 7,8 cm (Pl. LXXXV/5)

B. Cu capul pătrat

Corespund tipului I din aceeași tipologie, cu variante ce apar de la mijlocul secolului al III-lea, până la mijlocul secolului al V-lea (PETKOVIĆ 1995, tabela 14).

Un singur ac fragmentar din os galben închis. L.actuală: 10 cm (Pl. LXXXIII/15).

C. Cu capul neregulat

Un singur ac fragmentar din os gălbui deschis. L.actuală: 4 cm. Pe fețele capului mici puncte incizate (Pl. LXXXIII/19).

D. Cu cap conic

Sunt ace cu capetele conice simple sau ornamentate corespunzătoare tipului X, cu mare răspândire în secolele III-IV (PETKOVIĆ 1995, tabela 14).

1. Os gălbui lucios L: 9 cm (Pl. LXXXII/8)
2. Fragmentar, din os gălbui închis. L.actuală: 7,7 cm (Pl. LXXXIII/17).
3. Ac fragmentar din os gălbui lucios. L.actuală: 6 cm (Pl. LXXXIII/16)
4. Ac din os gălbui închis, mat. L: 7,7 cm (Pl. LXXXIII/21) cu manșon sub cap.
5. Ac din os gălbui lucios - cap neornamentat. L: 7,5 cm (Pl.)
6. Ac fragmentar din os gălbui lucios cu cap neornamentat. L.actuală: 6,8 cm (Pl. LXXXV/8).
7. Ac fragmentar, os gălbui lucios, cap neornamentat cu două manșoane sub cap. L.actuală: 4,7 cm (Pl. LXXXIII/18).
8. Ac cu cap conic ornamentat în solzi de con de pin, cu trei manșoane sub cap. Os gălbui lucios. L: 9 cm (Pl. LXXXIII/23).
9. Ac fragmentar, din os gălbui închis, mat, capul ornamentat în solzi de con foarte mărunți, cu un manșon sub cap. L. actuală: 8 cm (Pl. LXXXV/6).
10. Ac din os gălbui deschis, capul ornamentat în șnur, cu un manșon sub cap L:12,6 cm (Pl. LXXXV/7).

E. Cu cap supraînlățat

Este o categorie de ace de păr cu ornamentare variată a capetelor (forme geometrice, inele, linii șnuruite etc.) încadrate de S. Petković în tipul VI (PETKOVIĆ 1995, 30 tabela 14 și planșa 13).

Sunt specifice secolelor II-III, dar unele variante ajung până în secolul al IV-lea (PETKOVIĆ 1995, 31).

1. Ac fragmentar din os galben închis, mat - capul format din trei elemente. L.actuală: 4,5 cm (Pl. LXXXIII/18).

2. Ac fragmentar din os gălbui, mat, capul format din două elemente: sferă și manșon conic. L.actuală: 8,8 cm (Pl. LXXXIII/22).

3. Ac fragmentar din os gălbui lucios, cu capul din trei elemente, cu ornamentație geometrică bogată și pe cap și pe ac. L.actuală: 8,8 cm (Pl. LXXXII/10).

4. Ac din os gălbui lucios, cu cap figurativ din mai multe elemente ce par a fi reprezentat un element arhitectural. L:7,5 cm (Pl. LXXXII/11).

5. Ac din os gălbui lucios, cu o configurație a capului complexă. L: 7, cm (Pl. LXXXII/12).

6. Brățară dintr-o singură bucată, din os gălbui-albicios, (fildes) în secțiune circulară. Pe laterale și pe coamă este ornamentată cu cercuri duble incizate. D: 4,8 cm; gr.: 0,6 cm (Pl. LXXXII/9). Motivul ornamental în cercuri concentrice des folosit pe alte obiecte de os (piepteni, paftale) în secolele IV-V, poate fi un indiciu de încadrare cronologică a brățării.

7. Brățara fragmentară din os de culoare cenușie deschisă, în secțiune patrulateră cu colțurile rotunjite. D: 6,8 cm; gr.: 1,2 cm (Pl. LXXXII/14).

8. Inel din os de culoare cenușie deschisă lucioasă, în secțiune circulară. D: 8 cm; gr.: 0,7 cm (Pl. LXXXII/15).

9. Inel din os de culoare cenușie deschisă, lucioasă cu irizații verzui, în secțiune circulară. D: 2,7 cm; gr.: 0,7 cm (Pl. LXXXII/16).

Nedisponând de repere stratigrafice pentru acele de păr descoperite la Drobeta, ne rezumăm să afirmăm că majoritatea tipurilor, cu câteva excepții din categoria cu cap piramidal, se găsesc și la Porolissum (GUDEA-BAJUSZ 1991, pl. 9-21) sau în arealul provinciilor Dacia Apulensis și Porolissensis (COCIȘ - ALICU 1993, pl.5-9).

II Obiecte de port

Această categorie este reprezentată numai prin trei paftale din os cu loc de descoperire Drobeta.

1. Pafta de formă dreptunghiulară cu colțurile bine rotunjite din os gălbui închis, ușor concavă. Pe colțuri și în centru câte trei cercuri concentrice. Dim.: 5,7 x 4,3 cm (Pl. LXXXII/4).

2. Pafta de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite identic ornamentată, identic amplasate ornamentele ca la precedenta. Dim.: 4 x 3,5 cm (Pl. LXXXII/5). Dimensiunea și aspectul identic al cercurilor concentrice de pe cele două paftale par a sugera același instrument de ornamentare și același meșter. Tipologic această formă nu se regăsește la S. Petković.

3. Pafta de formă alungită din os gălbui lucios, ornamentată cu șase cercuri punctate la mijloc, între ele, la mijloc, un cerc concentric dublu iarăși punctat în centru Dim.: 6 x 1,5 cm (Pl. LXXXII/6). Tipul de pafta alungită - ornamentată cu cercuri pare destul de răspândită în mediul roman târziu. Este cunoscută și în cetatea romano-bizantină de la Sucidava (TUDOR 1974, fig.16/6), dar și la

Viminacium într-un nivel de secol V-VI (POPOVIĆ 1987, 26, fig.20/3). Credem că și cele două paftale de la Drobeta de formă dreptunghiulară pot fi încadrate în aceeași perioadă cu cele alungite de la Drobeta, Sucidava și Viminacium. S. Petković numește aceste paftale aplica elipsoidale și le încadrează tipului I, cu mare răspândire pe Dunăre și datate din ultimul sfert al secolului al IV-lea până la sfârșitul secolului al VI-lea (PETKOVIĆ 1995, 38, harta nr.7 și planșa XXII/1-9).

III Obiecte de uz casnic

În această categorie am inclus tub pentru ace, ace de cusut, plăsele pentru lama de cuțit.

1. Tub pentru ace din os maroniu deschis, cu aspect grosolan, masiv, neornamentat. Descoperit la Drobeta. L: 6,5 cm; la: 2,5 cm (Pl. LXXXIV/14).

2. Tub pentru ace din os gălbui închis neornamentat. L: 12 cm; la: 1,6 cm. Descoperit în castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, fig.22,c)

3. Tub pentru ace din os gălbui deschis, ornamentat cu linii circulare și cercuri concentrice punctate la mijloc. Dim.: 7 x 1,5 cm. Descoperit în castrul Hinova (DAVIDESCU 1989, 74, fig. 22,b) (Pl. LXXXIV/13). Ca ornamentație se aliniaza paftalelor de secolele V-VI găsite pe toată linia Dunării.

4. Ac de cusut din os gălbui, în bandă lată, capul conic, perforat. L: 6 cm (Pl. LXXXIII/1).

5. Ac de cusut fragmentar, din os gălbui cu corpul circular, capul lățit drept, orificiul alungit. L.actuală: 6,6 cm (Pl. LXXXIII/2).

6. Ac de cusut fragmentar, din os gălbui cu corpul circular și urechea alungită, capul tăiat drept, gaura alungită. L.actuală: 10,7 cm (Pl. LXXXIII/5).

7. Ac de cusut fragmentar, din os gălbui închis, corpul rotund, capul lățit tăiat drept, urechea alungită. L.actuală: 6,7 cm (Pl. LXXXIII/6)

8. Ac de cusut fragmentar, din os gălbui, lucios, corpul circular, urechea lățită, ruptă pe linia orificiului. L.actuală: 11,5 cm (Pl.LXXXIII/3).

9. Ac de cusut fragmentar, din os gălbui- deschis, corpul circular, capul lățit, rupt. L.actuală: 13,8 cm (Pl.LXXXIII/4).

Toate acele de cusut sunt descoperite la Drobeta.

10. Plăsea pentru cuțit, păstrează numai o placă, din os maroniu închis cu 10 găuri pentru fixarea cu nituri pe mâner. Este sumar prelucrată. Descoperită în castrul Drobeta. L: 10,5 cm; la: 2,5 cm (Pl. LXXXIV/12).

11. Plăsea pentru cuțit realizată dintr-o singură bucată din os gălbui, lucios. Are forma piciorului uman stâng, cu toate atributelor anatomice (genunchi, pulpă, talpă, degete) realist redade. Dim.: L: 7,4 cm; gr.: 1,5 cm. Descoperită în castrul Drobeta (Pl. LXXXIV/11).

12. Plăsea din os ce păstrează numai o placă și un nit din fier. Dim.: 11,5x2,5 cm (Pl. LXXXII/7). Descoperită în castrul Drobeta.

IV. Instrumente de scris (*stylī*)

Se deosebesc de acele de păr prin faptul că sunt mai groase, lipsite de orice ornamentație, capul este rotunjit simplu, vârful în general, mai puțin ascuțit. Spre deosebire de acele de păr care în general sunt mai suple, mai groase spre mijloc și mai subțiri spre capete, instrumentele de scris au formă de pivot.

1. Stylus din os albicios . L: 7,6 cm; gr.:0,8 cm (Pl. LXXXIV/1)
2. Stylus din os maroniu deschis. L: 10,5 cm; gr.: 0,7 cm (Pl. LXXXIV/2)
3. Stylus din os gălbui închis. L: 11,5 cm; gr.: 0,5 cm (Pl. LXXXIV/3)
4. Stylus din os gălbui deschis. L: 10 cm; gr.: 0,6 cm (Pl. LXXXIV/5)
5. Stylus din os albicios . L: 12,7 cm; gr.: 0,5 cm (Pl. LXXXIV/6)
6. Stylus din os cenușiu deschis. L: 11,7 cm; gr.: 0,7 cm (Pl.LXXXIV/4)

V. Instrumente medicale

Se păstrează numai o linguriță fragmentară descoperită în castrul Drobeta. L.actuală: 6,3 cm; diam.cupeii: 2,5 cm (Pl. LXXXII/13). Analogii (COCIȘ-ALICU 1993, p.1-12; CIUGUDEAN 1997, pl. XXVI; PETKOVIĆ 1995, pl. XIX). Acest instrument nu evoluează tipologic pe tot parcursul secolelor I-mijlocul secolului al V-lea (PETKOVIĆ 1995, 36).

VI. Amulete

O grupă din patru piese din os par a fi pandantive sau amulete de forma măciucii lui Hercule, perforate la capul mai subțire, neornamentate. Amuletele de la Drobeta (Pl. LXXXIV/8-10) par a se înscrie în tipurile 2 și 5 în tipologia S. Petković, încadrate în secolele III-IV (tipul II) și la sfârșitul secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea, tipul 5 (PETKOVIĆ 1995, 36). O amuletă (Pl. LXXXIV/7) prin sistemul de agățare (un cap semisferic), nu-și găsește analogii.

1. Os gălbui închis cu o incizie circulară deasupra orificiului. Capul rotunjit. L: 5,7 cm; gr.: 1,2 cm (Pl. LXXXIV/10).

2. Os gălbui deschis, rupt pe linia orificiului, capul rotunjit. L:actuală: 7,2 cm, gr.: 0,9 cm (Pl. LXXXIV/8).

3. Os gălbui închis, cu ambele capete tăiate drept. Perforat. L: 9cm; gr.: 0,9 cm (Pl.LXXXIV/9).

4. Os gălbui închis. Pentru agățat, are capul aplatizat, profilat în formă de disc. Celălalt cap este rotunjit. L: 7,5 cm, gr.: 0,9 cm (Pl. LXXXIV/7).

IV. Diverse

1. Placă din os fragmentară, cu un cap lucrat în volute. L.actuală: 7,5cm, la: 2,5 cm (Pl.LXXXIII/12).

2. Fragment de mâner (?), din os gălbui închis cu capul pătrat, perforat. Tija, tot în secțiune pătrată are tăiat un șanț median. L.actuală: 4 cm, la: 1,6 cm (Pl. LXXXIII/13).

3. Fragment de mâner (?) cu ambele capete rupte, ornamentat cu motive geometrice. L.actuală: 6,1 cm, gr.: 1,3 cm (Pl. LXXXIII/14).

4. Mâner de amnar. Realizat după modelele turnate în bronz. Probabil piatra era fixată într-un suport metalic, care la rândul lui era fixat pe mânerul din os. L: 7,5 cm, la: 2,3 cm (Pl. LXXXII/8).

VIII. O singură piesă din os păstrează urmele unei prelucrări primare. Osul poartă urme vizibile de cioplire și așchiere, fiind singura ce pledează categoric pentru prelucrarea locală a osului. Din ea se putea realiza fie un ac de păr, fie un ac de cusut sau stylus (L: 12,2 cm; gr.: 0,9 cm) (Pl. LXXXV/9). Ca și în alte părți, osul folosit pentru confecționarea instrumentelor provine de la animalele domestice. În primul rând sunt folosite oasele mai mari și mai rezistente ale bovinelor, apoi ovicaprinelor și păsărilor (PETKOVIĆ 1995,13).

Exploatarea și prelucrarea lemnului

Cum am arătat într-un capitol precedent, suprafața împădurită în antichitate ocupa cam 56-60% din suprafața actuală a țării (STOICULESCU 1986, 237). Acest lucru se vede și din harta întinderii probabile a pădurilor întocmită de M. David (DAVID 1939, fig. 86/1). Reamintim pasajul din Florus, când armata romană ajunsă la Dunăre se teme s-o treacă din cauza întunecimii codrilor de pe malul nordic (IZVOARE 1969, 522-523). Pădurea se întinde spre sud făcând legătura cu pădurea de luncă a dunării (GIURESCU 1976, 20). În aceste condiții extinderea suprafețelor locuite și arabile se făcea prin defrișeri și deșteleniri.

Și astăzi județul Mehedinți este ocupat de păduri de esență tare (stejar, gorun, fag) care ocupă întreaga zonă de câmpie, zonele deluroase și submontane.

Lemnul de esență moale (brad, paltin) este aproape inexistent în fondul forestier al județului Mehedinți ca și în sudul dunărean din apropiere. Cele mai apropiate păduri de esență moale se găsesc astăzi la limitele superioare ale județului Caraș-Severin, în special pe Domogled (informații primite de la seful ocolului silvic Drobeta Tr. Severin, ing. Gh. Brândușoiu) (ii mulțumim). Epigrafic, în provincia Dacia numai la Apulum este amintit colegiul dendroforilor care cuprindea în general pe toți meșterii legați de exploatarea, prelucrarea și poate comercializarea lemnului (MACREA 1969, 319). Scene de pe columnă evidențiază în primul rând specii de arbori de esență tare, apoi numeric, arbori de esență moale (vezi capitolul II resurse economice).

Cercetările arheologice aduc alte informații privind prelucrarea lemnului. Inventarul instrumentelor de tâmplărie- dulgherie (tesle, topoare, cuțitoaie, rindele, dălți, burghie, trasatoare etc.) denotă prezența unor meșteri și a unor ateliere specializate pe lângă fiecare asezare, fie civilă, fie militară. Domeniile de utilizare a lemnului sunt numeroase: construcții publice și civile, construcții strategice

(poduri, porturi, fortificații), numeroase utilizări gospodărești, arderea cuptoarelor pentru prelucrarea ceramicii sau a varului etc. Este aproape imposibil să faci estimări asupra cantității de lemn exploatată la Drobeta romană. Amintim despre începuturile și evoluția rapidă a Drobetei, nu putem să ne imaginăm marea cantitate de lemn care a fost exploatată și prelucrată. Cele două bârne masive de stejar, păstrate astăzi în colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier, folosite la construcția chesoanelor picioarelor podului sunt o imagine a mării cantități de lemn de stejar folosite. Fiecare bârnă a fost realizată din câte un trunchi de copac. Cele două bârne au următoarele dimensiuni: una înaltă de 3,53 m în secțiune pătrată cu latura de 23 cm, a două este înaltă de 2,80 m în secțiune aproape pătrată, are latura cuprinsă între 23-24 cm. Credem că toate bârnele au avut în general forma pătrată, cu două laturi mai bine lucrate pentru a se micșora spațiul dintre ele.

Un cheson are dimensiunile de aproximativ 40 x 26,70 m (TUDOR 1971, 129), deci un perimetru total de cca 133 m. Dacă luăm ca medie lățimea unei bârne de 24 cm, în acest perimetru ar intra circa 550-556 de bârne, ceea ce înseamnă că la 20 de pile ale podului au fost folosite circa 11000 de bârne, deci tot atâția stejari tăiați. Dacă luăm în calcul posibilitatea ca chesoanele să fi fost duble (TUDOR 1971, 130) atunci se dublează și numărul bânelor folosite. Mare cantitate de lemn de stejar s-a folosit la suprastructura podului și la îmbinarea blocurilor de piatră ce îmbrăcau picioarele podului. Cantitate mare de lemn s-a folosit și la construirea marelui castru de pământ de la Schela Cladovei, dar și la castrul Drobeta în prima sa fază din pământ cu construcții interioare de lemn. Puține lucruri știm despre edificiile publice și civile din oraș unde cantitatea de lemn folosită trebuie să fi fost deosebit de mare. Osatura din lemn a construcțiilor nu a dispărut niciodată pe tot parcursul secolelor I-IV (JEREMIC 1985, 88-89).

Aceeași situație este confirmată și pentru fortificația romană târzie de la Hinova, unde construcțiile interioare lipite de incintă ca și camera comandantului au întreaga suprastructură făcută din lemn (DAVIDESCU 1989,18). Fundația construcțiilor și pilonii intermediari păstrează urmele bânelor ce au fost folosite ca talpă a suprastructurii din lemn (Pl. LXXXVI/21). Debarcaderul din lemn descoperit întâmplător în albia Dunării pe Ostrovul Mare, cu prilejul construirii hidrocentralei Porților de Fier II (DAVIDESCU 1989, 108-110) (Pl. XI/2) a păstrat o mare cantitate de lemn.

Nu am avut posibilitatea realizării unei analize speciale privind esența și calitatea lemnului folosit. Fiind o construcție aflată în contact permanent cu apa, bănuim că aparține unui lemn de esență tare. Se pare că întreg debarcaderul a fost construit numai din lemn inclusiv cuiele și penele folosite pentru legături (Pl. XII). Lemnul a fost folosit sub formă de role în special la suprastructura debarcaderului fără nici un fel de prelucrare, role cu diametre cuprinse între 15 și 20 cm. Pentru îmbinări și consolidări lemnele erau perforate circular, ușor săpate pentru a putea

fi îngropat cuiul de lemn (Pl. XIII/3). Pentru gospodărie se lucrează linguri și postăvi așa cum ne arată cele două instrumente de săpat în lemn găsite la Hinova și Ostrovul Mare și probabil vedre cu cercuri și agățători metalice pentru păstrarea lichidelor.

Colegii profesionale

Collegia, sunt asociații profesionale ce reunesc aceiași meseriași sau cu meserii înrudite, ce au ca scop în primul rând apărarea intereselor profesionale (MACREA 1968, 316; ARDEVAN 1978, 167-172; BRANGA 1995, 44).

Colegiile sunt asociații cu personalitate juridică, organizate paramilitar, având în frunte magistrați, apoi decuriones (ARDEVAN 1978, 168-171). În provincia Dacia sunt cunoscute mai multe *collegia* pe meserii: aurarilor, lapidarilor, dendrophorilor etc. Se consideră că termenul general de faber, cuprindea mai ales meseriași ce prelucrau materia primă dură: metal, piatră, lemn, apoi zidari, constructori etc. (CHRISTESCU 1929, 78-79). În Dacia sunt atestate epigrafic cinci asemenea *Collegium fabrum*: Ulpia Traiana Sarmizegetusa, două în Apulum, unul la Tibiscum și unul la Drobeta (MACREA 1969, 317-319). Cel mai mare și se pare cel mai bine organizat este colegiul de la Sarmizegetusa, ce număra aproximativ 300 de meseriași, grupați în aproximativ 50 de centurii (ARDEVAN 1978, 169). De altfel, pentru întreaga Dacie de la sud de Carpați inscripția descoperită la Schitul Topolniței, dar care trebuie să fi provenit de la Drobeta (IDR II, 135) este singura care atestă prezența unui *collegium* (CHRISTESCU 1929, 1-6).

Desigur, orașe ca Romula și Drobeta, importante centre meșteșugărești și comerciale ale Daciei sudice, trebuie să fi avut numeroase și bine organizate *collegia* și numai lipsa, pentru moment, a informațiilor epigrafice, face ca ele să nu fie consemnate. Ca și la Sarmizegetusa, *collegium fabrum* de la Drobeta avea o *schola fabrum*, un sediu. Iulius Herculanus este unul din decurionii colegiului dar și imaginifer. Faptul că în inscripție sunt atestați și alți doi imaginiferi, Iulius Marcianus și Aurelius Iulianus (IDR II, 78) ne face să credem că fiecare decurie își avea imaginea sa, zeu sau muritor, cum de altfel fiecare decurie putea să-și aibă propriul său patron (ARDEVAN 1978, 169). Faptul că doi dintre imaginiferi, sunt fii ai decurionului Herculanus, ne face să bănuim că într-un *collegium* funcțiile și onorurile erau transmise din tată în fiu. Prezența unui soldat al Cohors I sagittariorum, având funcția de imaginifer, ni se pare normală știind că până la începutul secolului III, fabri constituiau corpuri distincte pe lângă unitățile militare ocupându-se cu întreținerea armamentului și repararea mașinilor de război (IDR II, 78). Staționarea îndelungată a COH.I SAG. la Drobeta (TUDOR 1978, 335) face imposibilă o datare exactă a inscripției. Urmând tipologia ștampilelor, D. Benea propune datarea inscripției în a II-a jumătate a secolului al II-lea (BENEA 1976, 82)

sau la sfârșitul secolului al II-lea când unitatea este mutată de la Tibiscum la Drobeta (BENEA-BONA 1994, 54). Sigur *Collegium fabrum* de la Drobeta are o existență mai timpurie dacă nu odată cu primele unități militare rămase aici între cele două războaie dacice (IDR II, 18-19; PETOLESCU 1995,237-275), sigur după reformele administrativ-militare ale lui Hadrian și ridicarea Drobetei la rangul de municipium (IDR II,1), când începe marele avânt edilitar-economic al Drobetei.

V. COMERȚUL.

RELAȚIILE COMERCIALE ALE DROBETEI

În abordarea acestui capitol nu ne vom opri în mod special asupra relațiilor comerciale dintre daci și romani în perimetrul Drobetei dacice de dinainte de cucerire. Într-un capitol precedent am trecut în revistă descoperirile de acest gen. Singura concluzie pe care ne permitem s-o reamintim, este că după transformarea Daciei în provincie, relațiile comerciale cu lumea romană, în toate aspectele lor, pot fi considerate ca o continuare firească a celor precedente, bineînțeles amplificate și diversificate acum, conform noii stări de fapt. Mai mult, negustorii romani, desigur numeroși printre acei coloniști veniți în Dacia din toată lumea romană (EUTROPIUS VIII, 6,2), cunoșteau bogățiile Daciei, dar și faptul că aici găseau o populație cunoscătoare a regulilor comerciale, a valorilor de schimb, a mănuirii acestor valori. La Drobeta a existat încă de la începuturile ei un complex de factori care puteau prefigura intensitatea și diversitatea relațiilor comerciale de mai târziu. În primul rând importanța asigurată Drobetei de construirea podului peste Dunăre, care o leagă rapid și eficient de marile drumuri comerciale balcanice (CHRISTESCU 1929, 96-109; TUDOR 1968, 289) și, în al doilea rând faptul că după retragerea aureliană, linia Dunării cu un segment important la nord, nu a fost părăsită efectiv de romani (MACREA 1969, 466-9; TUDOR 1978, 176, 208; ILIESCU 1974, 160). Nu lipsită de importanță este deschiderea largă la Dunăre a Drobetei și a *territorium*-ului său. Aceste coordonate sunt în esență factori ce acționează pe aceeași direcție continuă ce poate fi urmărită de la începutul secolului II p.Ch. până la mijlocul secolului VI p.Ch. În circulația monetară spre exemplu, Drobeta și teritoriul său nu cunosc practic nici o întrerupere (vezi capitolul circulația monetară). Foarte rapid drumurile strategice devin drumuri comerciale. Teritoriul Drobetei este străbătut de o întregă rețea de drumuri, unele principale, unele secundare (Pl. V), care absorb practic întreg potențialul economic al zonei. Legat de activitățile comerciale și vama la Drobeta, reamintim existența *tabularium*-ului, a portului, a altor amenajări la Ostrovul Mare, a altora probabile și posibile la Hinova, Crivina, Gârla Mare, Salcia. Informațiile epigrafice, deși sumare, dar mai ales descoperirile arheologice, ne dau imaginea unei integrări rapide și totale a Daciei în viața economică și spirituală romană provincială (PROTASE 1976, 244) mai ales că secolul al II-lea și prima jumătate a secolului al III-lea înseamnă pentru toate provinciile dunărene, o perioadă de liniște, stabilitate și prosperitate economică (POPOVIĆ 1988,21). Negustorii prezenți la Drobeta, provin mai ales din provinciile învecinate (cele două Moesii, Pannonia, Thracia, Dalmatia, Illiria), dar și din cele mai îndepărtate provincii cum ar fi Africa sau Britannia. Locul de origine al unităților militare staționate la Drobeta, poate

sugera locul de proveniență al negustorilor, acestea însoțind în mod obișnuit unitățile militare (BĂRBULESCU 1980,161). Informațiile epigrafice privind existența unor negustori la Drobeta sunt sărăcăcioase ca de altfel, la nivelul întregii provincii Dacia (MACREA 1969,322). Un altar funerar datat în secolul al II-lea, îl amintește pe *Primus Aelius Ionicus negotiator* (IDR II, nr. 47). Tot un negustor pare a fi și *Samognatius Tertius Trever*, amintim pe un altar votiv datat în prima jumătate a secolului al III-lea (IDR II, nr. 22). Faptul că un alt negustor trevir este atestat la Apulum (MACREA 1969, 323) subliniază o mai veche părere a grupării lor pe zonele din care provin. Poate din acest motiv adaugă obligatoriu lângă numele lor și orasul sau regiunea de origine. Este și cazul colegiilor de *Galatae*, *Asiani* sau *Ponto-Bithyni* atestate în Transilvania (MACREA 1969, 322), sau *suri negotiatores*. În general negustorii din aceste regiuni sunt răspândiți în toate provinciile imperiului (CHRISTESCU 1929, 121). Despre organizarea lor în colegii, informațiile sunt iarăși lapidare. Este posibil ca *C.Macrobius* din Apulum, să fie un apărător al negustorilor apulensi la Sarmizegetusa, ce par a fi organizați într-un colegiu *negotiatores provinciae Apulensis* (MACREA 1969, 322). Bănuim că nu putea lipsi un asemenea colegiu al negustorilor la Drobeta, important punct de trafic comercial. Poate acel *Servus villicus Apuleius*, amintit la oficiul vamal drobetan (IDR II, nr. 15), este trimisul unui mare negustor apulens cu interese comerciale deosebite la Drobeta. Specializat în aprovizionarea armatei, centurionul T. Ianuarius, *frumentarius*, al LEG. IIII F.F., mort la Drobeta (RUSSU 1976, 53; IDR II, nr. 35).avea relații de schimb cu diferiți negustori. Este bine-cunoscut faptul că personalității cu funcții importante în administrația municipală își agoniseau averi considerabile prin practicarea comerțului (ARDEVAN 1988, 294; BĂRBULESCU 1994, 125). Așa pare a fi înaltul personaj *P. Aelius Strenuus*, cu funcții importante la Sarmizegetusa și Apulum și duumvir al coloniei Drobeta, patron al mai multor colegii, printre care *salinarum et commerciorum* (CHRISTESCU 1929, 85-6). Funcții importante atât la Sarmizegetusa cât și la Drobeta, pare să fi avut și *T.Aelius Aelianus*, patron al Drobetei care a restituit banii municipalității ce-i ridicase o statuie ecvestră (PISO 1981, 125; IDR II, nr. 13). Probabil importante servicii, poate și comerciale, a făcut Drobetei și *Sextus Cornelius Eucaerianus* din Africa, căruia municipalitatea drobetană îi ridică un monument de mulțumire în *Casareea Mauretaniae* (azi localitatea Cherrhell din Algeria) (RUSSU 1984, 159-60) sau ca urmare a unei posibile relații de patronat (ARDEVAN 1989, 222). Exemplele pot continua amintind pe *Aurelius Sabinus negotiator vinarius daciscus* așa cum se vede în inscripția de la *Augusta Traiana* (IGB III/2, nr.1590), ce ocupa magistraturi importante fie la *Augusta Traiana*, fie la *Porolissum* (ARDEVAN 1988, 293). Probabil pentru începutul secolului III, decurionul *Aurelius Sabinus* monopolizase importul de vinuri pentru Dacia în Aquileea, prin care tranzitau spre Italia mărfurile provinciilor dunărene (CHRISTESCU 1929,

125). O inscripție păstrează numele lui *M.Secundinus Genialis*, originar dintr-un oraș din Germania Inferioară, *negociator daciscus*.

Acesta se ocupa probabil cu comercializarea produselor provenite din Dacia. Documentele epigrafice amintesc și magistrați ai orașelor Dacia, aflați probabil și cu interese comerciale în numeroase orașe ale Imperiului, dar mai ales în peninsula Balcanică. Aceleași interese comerciale îl duc probabil la Tragurium în Dalmatia, localitate aflată pe vechiul drum comercial ce unea Adriatica cu Dacia prin Drobeta (CHRISTESCU 1929, 124 și nota 3) și pe *Aurelius Longinus decurio Coloniae Drobotae* (MACREA 1969, 323) ca și pe alți magistrați ai Ulpiei Traiana ce ajung la Mytilene, în insula Lesbos. Prezența unor negustori sau magistrați din orașele provinciei la sudul Dunării, ne arată clar direcția principală spre care se orientase comerțul Daciei. Ni se pare firesc acest lucru gândindu-se la reactivarea unor mai vechi drumuri comerciale, la preponderența în Dacia Inferior, a greco-orientalilor sau ilirilor, atât în mediul urban cât și în mediul rural. Alte informații epigrafice ce denotă practicarea comerțului și orientarea lui spre sud le dau și ștampilele de pe amfore și graffiti. Spre deosebire de Dacia intracarpatică unde majoritatea ștampilelor de pe amfore sunt scrise cu caractere latine și provin din regiuni chiar foarte îndepărtate cum ar fi Betica din sudul Spaniei (POPA 1981, 71-8), În Dacia de la sud de Carpați predomină ștampilele scrise cu litere grecești. Ștampile Herakla, Payloy, Stratoneikoy, au fost găsite la Drobeta, Romula, Sucidava (TUDOR 1968, S.E., nr. 76,77,162, 302; IDR II, nr. 287, 462, 464, 459; POPILIAN 1976, 41) etc. Fragmente de amfore purtând inscripții scrise cu vopsea roșie au fost găsite la Drobeta, toate în stare fragmentară. Un gât de amforă găsită în perimetrul castrului, în zona fostului port roman, poartă o inscripție fragmentară din care se păstrează numai literele M/N (Pl. LI/3). Se încadrează în categoria amforelor cu buză supraînălțată produsă fiind într-o provincie nord-africană, cunoscută în tot Imperiul. În Dacia, are mare răspândire în Transilvania (Ulpia Traiana), Banat și Oltenia (ARDEȚ 1993, 100). Produsele nord-africane sunt aduse probabil până la Salona sau Aquileea, de unde negustorii specializații în comerțul dacic le preiau și le difuzează la nordul Dunării, cum ar fi *M.Secundinus* sau *A. Longinus* mai sus amintiți. Cu prilejul unor săpături de salvare întreprinse în com. Salcia, punctul Godovan, au fost găsite multe fragmente de amfore cu inscripții cu vopsea roșie, din păcate fragmentară, ceramică datată în secolele IV-VI. Semne scrise cu vopsea roșie sau zgâriate pe vase, fie cu litere grecești sau latine s-au găsit și la Ostrovul Banului, interpretate ca semne de olar (DAVIDESCU 1977, 39). Asemenea înscrisuri sunt cunoscute pe toată linia Dunării în secolele IV-VI. În general aceste inscripții consemnează calitatea vinului (PETOLESCU 1971, 108) sau ca pe cele de la Gornea, capacitatea vasului (GUDEA 1977, 78; VLASSA 1979, 229-231), sau diferite inscripții creștine ca la Sucidava (TUDOR 1978, fig.140). Aceste amfore sunt

considerate produse de import și au circulat pe linia Dunării în secolele IV-VI. Pentru nevoile de lux (podoabă, sticlă, terra sigillata) legăturile comerciale se îndreaptă mai ales spre vest către Pannonia, Germania sau Gallia, cum vom vedea mai jos.

Alte informații privind practicarea comerțului

În primul rând sunt porturile și amenajările portuare amintite într-un capitol precedent. Prezența oficiilor vamale în apropierea porturilor, cum este cazul Drobetei (IDR II, nr. 15), sau mai apropiat al Diernei (GOSTAR 1951, 168) rodul unor activități legate direct de comerț, obligatorie fiind vămuirea mărfurilor ce veneau sau ieșeau din provincie. În toate locuirile romane cercetate la sudul Dunării, în apropierea Drobetei, au fost descoperite pe lângă porturi sau debarcadere, magazii, antrepozite sau alte amenajări pentru păstrarea și depozitarea mărfurilor (PETROVIĆ 1990, 207-216). Ele dau o imagine a volumului mare al mărfurilor atât de import și de export. Prezența oficiilor vamale în principalele puncte de trecere, construirea unor spații speciale de depozitare, sunt două elemente care presupun un control riguros al statului asupra circulației mărfurilor (BOUNEGRU 1995, 167). Adorarea unor zeități legate de practicarea comerțului, constituie altă sursă de informații. Un relief votiv fragmentar descoperit în castrul Drobeta și dedicat lui Mercur (IDR II, nr. 24) este datat în prima jumătate a secolului al III-lea. Pe un monument funerar de la Drobeta, descoperit în săpăturile lui Tocilescu, alături de păun, simbolul nemuririi, este redat caduceul lui Mercur. Reprezentarea caduceului îl face pe Al. Bărcăcilă să atribuie monumentul unor bogați negustori (BĂRCĂCILĂ 1932, 25). Două statuete din bronz de mici dimensiuni (I: 7,9 cm) îl reprezintă pe Mercur cu atributele sale (BĂRCĂCILĂ 1934, 23, fig.32 și 33). Amintim și opera unui meșter local (Pl. LXXVII/7) ce reprezintă o statueta din plumb a aceluiași zeu. Statuetele sunt găsite atât în castru cât și în oraș.

Tot mai mulți istorici de la Vasile Pârvan încoace consideră că în general, negustorii se organizează pe baze etnice, că numele lor ar putea indica regiunea de unde vin și tot odată orientarea comercială a provinciei (CHRISTESCU 1929, 120-51; MACREA 1969, 322) arătând că preponderența în comerțul dacic o are relația cu Orientul. Orientarea spre comerțul balcanic și Orientul apropiat poate fi sugerată și de proveniența monedelor aflate la Drobeta și teritoriu. Privind harta principalelor ateliere monetare prezente cu monede în Drobeta și teritoriul său, remarcăm concentrarea lor în peninsula Balcanică și Asia Mică (Pl. CX), situație ce corespunde în fapt și atestărilor epigrafice. Fie că sunt militari, fie că sunt negustori, majoritatea inscripțiilor drobetane atestă prezența unor orientali. Această stare de fapt își poate avea explicația și în faptul că majoritatea unităților

militare cantonate în timp la Drobeta, provin din această zonă. De regulă trupele sunt însoțite de meseriași și negustori provenind din zonele de recrutare ale unităților militare. Aprovizionarea armatei cu cele necesare, dar mai ales cu hrană era un compartiment bine pus la punct, încadrat cu ofițeri, destinat acestui aspect. Sigur și această activitate presupune în ultimă instanță un aspect strict comercial. Pe *limes*-ul sudic al Dunării există adevărate centre de prelucrare a produselor sud-dunărene necesare aprovizionării trupelor (PETROVIĆ 1984, 291; STÎNGĂ 1996, 75-82). C.Valerius Vibianus, *natorum quinquennalis* de la Viminacium (IMS II, nr.61) cu flota sa de pe Dunăre, avea monopolul aprovizionării armatei.

a. **Importurile.** Reprezintă latura majoră a comerțului extern al provinciei Dacia, de o varietate și bogăție deosebite ce ilustrează marea diversitate a nevoilor provinciei. Importurile se încadrează unor domenii distincte ale vieții economice, publice, spirituale ale Drobetei. Ele pot fi precizate ca importuri prin aprecierea gradului superior de realizare, prin dificultatea tehnicii de realizare, prin similitudini și cunoașterea eventual a centrului de producție. Evident propunerea noastră privitoare la importurile Drobetei este limitată la nivelul informației existente în acest moment. Desigur, repetăm iarăși, un mare impediment îl constituie faptul că în orașul Drobeta n-a putut fi cercetată o locuință privată sau un edificiu public. Înaltul grad de dezvoltare al Drobetei în secolele II-III p.Ch. presupune o cantitate mult mai mare de importuri decât cele avute de noi la îndemână. În cele ce urmează, încercăm o grupare și prezentare a importurilor în funcție de domeniile lor de utilizare.

1. Statuete și alte obiecte de cult

- Jupiter Inv. I 7100 I: 11,3 cm; la: 8,4 cm (BĂRCĂCILĂ 1932, 31 fig. 53b) (Pl. CVI/1; CVIII/1). Statueta este turnată plin, bine echilibrată anatomic de o deosebită măiestrie artistică în redarea chipului și anatomiei corpului. Analogii apropiate se cunosc la Padova și Lyon, de unde s-au difuzat și către vest (Lyon) și către nord (BOUCHER 1977, 275, fig.12-14). Autorul amintit, nu poate face precizări privind evoluția în timp și spațiu a prototipului folosit.

- Jupiter Inv. II 9448 I: 10 cm; la: 6,7 cm (Pl. CVI/2; CVIII/2). Inedit. A fost descoperită întâmplător în localitatea Salcia, fără a se cunoaște locul. Statueta este turnată plin. Mâna dreaptă ce ținea mănunchiul de fulgere, ruptă, este ridicată, iar mâna stângă lăsată în jos păstrează orificiul sceptorului. Nu excelează prin deosebită ținută artistică deși corpul zeului este redat echilibrat. Poate fi produsul unui important atelier din provinciile învecinate sau din Dacia.

- Mână votivă din bronz descoperită la Cătunele, (Inv. II 262) (dim.16 x7 cm) (Pl. CVIII/3) este un *donarium*, o ofrandă dedicată lui Jupiter (BERCIU-PETOLESCU 1976,10).

- Destul de numeroase sunt reprezentările lui Jupiter realizate din marmură. Recent au fost analizate și prezentate rezultatele unor probe prelevate din diferite obiecte de marmură descoperite la Drobeta (MULLER-SCHWAIGHOFER-

BENEA-PISO-DIACONESCU 1995, probele DR 2-5). Din 4 piese drobetane, două sunt lucrute din marmură de Bucova, două din marmură de Thasos. Nu se pot face precizări dacă marmura din cele două cariere a ajuns la Drobeta ca materie primă sau ca piese finite. Fără argumente Al.Bărcăcilă crede că marmura adusă din carierele Sarmizegetusei este prelucrată la Drobeta (BĂRCĂCILĂ 1938, 37) Certă este numai relația directă a Drobetei cu cele două binecunoscute cariere de marmură. Așa cum ne arată proba DR 2 luată dintr-o placă cu "capitel corintizant" (Inv. II 627) (Pl. XXIV/6), marmura de Thasos pare să fie adusă la Drobeta într-o cantitate destul de mare necesară fiind construirii unui edificiu public. Cea mai eficientă cale de a ajunge la Drobeta ni se pare a fi pe apă, din Marea Marmara în Marea Neagră, apoi pe Dunăre. În schimb, un leu funerar (Inv. LII 189) descoperit în necropolele Drobetei este lucrat din marmură de Bucova (Pl. XX/7). Revenind la reprezentările lui Jupiter realizate din marmură, amintim capul în mărime naturală al zeului (dim. I 23 cm) (Pl. LXX, VI) și o statueta a zeului cu atributele sale (dim. I: 43,8 cm) (Pl. LXXXVIII/5). Un alt fragment dintr-o statuie a lui Jupiter a fost descoperit recent în așezarea de la Izimșa (inedit). Prezența numeroasă a reprezentărilor lui Jupiter pe toată linia Dunării este legată de mediul militar al *limes*-ului, unde zeul este adorat (TUDOR 1961, 148).

În colecția muzeului severinean sunt inventariate alte 28 fragmente de statuete de zeițăți sau alte personaje și nu număr de peste 150 fragmente din plăci de marmură, folosite la diferite edificii.

- Mithras bronz, înaltă de 14,5 cm, acum pierdută (BĂRCĂCILĂ 1934, 101-102; BERCIU-PETOLESCU 1971, 41, nr. 28) pare a fi fost o bună realizare artistică, produs al unui important atelier. (Pl. CVIII/4).

- Isis Inv. II 9173 I: 13 cm; la: 8,5 cm. Bustul este turnat gol. Atributele zeiței, fizionomia chipului, veșmântul, sunt redată cu mare fidelitate (BERCIU-PETOLESCU 1976, 30) (Pl. CIX/1). Spatele bustului zeiței păstrat întreg lasă impresia că statueta a fost fixată pe umărul unui vas din bronz.

- Sarapis Inv. II 776 Î: 7,5 cm; lă: 4,6 cm. Bustul zeului este turnat gol. Chipul și barba sunt redată cu mare fidelitate și măiestrie artistică, ca și pliurile mantiei (Pl. CIX/2). Spatele bustului zeului deși păstrat fragmentar, lasă impresia că și această statueta a fost așezată pe umărul unui vas. Analogii apropiate întâlnim la Sucidava de unde se păstrează un cap al zeului lucrat în alabastru, destul de rudimentar (TUDOR 1944, 429, fig. 33, TUDOR 1978, 390, fig. 110/4) și la Romula de unde se păstrează o statueta din bronz (PETOLESCU 1972, 80, fig. 2). Un alt chip al zeului cu aceeași configurație ca a pieselor de mai sus, lucrat destul de grosolan de *terracotta* a fost descoperit în Alexandria Egiptului (PIETRZYKOWSKI 1978, 961, pl. CXCIX). Sigur, bustul de bronz de la Drobeta excelează prin măiestrie artistică. Se pare că trăsăturile lui Sarapis așa cum le-am

prezentat mai sus, apar la Alexandria și se difuzează repede în Imperiu în timpul domniei lui Hadrian (PIETRZYKOWSKI 1978, 965).

O analiză atentă a celor două busturi egiptene de la Drobeta, Isis și Sarapis, dezvăluie multe trăsături comune ale pieselor: măiestrie artistică deosebită, redarea identică a buclelor părului, a pliurilor mantiei, culoarea bronzului este identică, turnarea este ireproșabilă, ambele par să fi fost așezate pe umărul unui vas. O analiză a calității bronzului ar putea limpezi posibilitatea realizării celor două statuete în același atelier. Este posibil ca cele două statuete să fi fost așezate pe același vas de cult închinat celor două divinități. Isis și Sarapis apar de multe ori împreună așa cum se vede pe o gemă de la Romula (TUDOR 1978, 390, fig.34/10), sau așezați față-n față pe un opaiț din secolul al IV-lea din nordul Africii (DERKSEN 1978, 298).

- Pan Inv.II 11546 I: 11 cm; lă: 4,5 cm (statueta a fost descoperită prin cercetări arheologice *villa rustica* de la Gârla Mare). Este bine realizată artistic. Este produsul unui atelier dunărean specializat (Pl. LXXXVIII/10) de unde pare a proveni o altă statueta descoperită în Apulum (POPA-BERCIU 1977, 230).

- Piesă comemorativă a războaielor de cucerire a Daciei (Inv. II 11551) (dim. 12 x 7 cm), descoperită în *villa rustica* de la Gârla Mare (STÎNGĂ 1996, 241, fig.11) este sigur un produs al unui atelier din Italia sau Gallia (Pl. CXI). Realizarea ei este legată de măsurile luate de Hadrian pentru cultivarea cultului lui Traian. Este o lucrare mărunță dar cu mare putere de răspândire în diverse medii sociale ale Imperiului (LABROUSSE 1981, 57-63).

- Destul de bine reprezentat la Drobeta este și cultul cavalerilor danubieni. Este dificil de precizat locul de proveniență al plăcuțelor realizate fie din plumb, fie din marmură, bine știut fiind faptul că meșterii nu respectă în general regulile iconografice, elementele componente ale reprezentărilor neavând o redare canonică (POPOVIĆ 1988a, 112). Autorul amintit analizând un număr de 45 de plăcuțe votive în "edicula", consideră că centrul de producție al acestor icoane este Sirmium din Pannonia Inferioară (POPOVIĆ 1988a, 105; POP 1970, 89), cu activitate intensă pe tot parcursul secolului al III-lea. La Drobeta, o singură icoană păstrată fragmentar (DAVIDESCU-FLORESCU 1968, 492; TUDOR 1976, II, nr. 206) pare a avea ca proveniență centrul Sirmium. Despre celelalte plăcuțe descoperite în Dacia și Moesia Inferioară, I. Popović consideră că ele reprezintă tipuri diferite de cele produse la Sirmium (POPOVIĆ 1988a, 115-6). Excepție fac cele două icoane de la Sucidava (TUDOR 1968, nr.42-3). D.Tudor și Gh.Popilian înclină să creadă că majoritatea plăcuțelor descoperite în Oltenia (Sucidava, Romula, Drobeta) redată în sumare schițe de *aedicula*, cu reprezentări foarte schimbate, sunt produse ale unui centru aflat la Romula (TUDOR-POPILIAN 1976, 272). Probabil de aici au ajuns la Drobeta, Sucidava și în Moesia Inferioară (Oescus, Novae, Gabarea, Rebra) (POPOVIĆ 1988a, 115). După același autor reprezentările în piatră ale cavalerilor

danubieni în Dacia și Moesia Inferioară, mai numeroase, ar reprezenta a fază târzie a iconografiei, realizate în timp, după iconografia plăcuțelor din plumb. Despre cele două fragmente de icoane descoperite în castrul Drobeta, care erau în marmură (TUDOR 1969, nr.31-32) nu putem face precizări asupra locului de proveniență. În schimb, asupra icoanei realizată în marmură, sub formă de medalion descoperită în castrul Drobeta (DAVIDSCU 1980, 152-3) (Pl. LXXXVIII/7) găsim numeroase analogii în Pannonia Inferioară (TUDOR 1969, nr.112, 118, 119). Probabil aceeași proveniență o au și cele două medalioane, unul descoperit la Apulum sau Potaissa și altul cu proveniență necunoscută (TUDOR 1969, nr. 26-27).

2. Statui imperiale

O statistică mai veche înregistrează la nivelul provinciei Dacia un număr de 31 statui imperiale găsite în 16 localități (POP 1978, 163). Datorită importanței lor publice și fineții realizării lor autorul statisticii amintite consideră că toate sunt produsele unor ateliere specializate din Italia (POP 1978, 164). La Drobeta se pare că a existat cea mai timpurie statuie imperială din Dacia ce datează de la începutul secolului al II-lea p.Ch. (BĂRCĂCILĂ 1966, 660). Statuii împăratului Traian îi sunt atribuite trei fragmente de bronz descoperite în castrul Drobeta (BĂRCĂCILĂ 1932, fig. 14, 53, 54; BĂRCĂCILĂ 1966, 658-660).

- Mână cu spadă (Inv. II 7103 L: 24 lă: 12,5 gr.: 5,5) (Pl. LXXXVIII/1).

- Fragment de placă ce redă în alto-relief capul meduzei. Inv. dim.: 13,3 x 13,5 cm (Pl. LXXXVIII/3). Pe platoșa statuii împăratului Traian lucrată în marmură și aflată în muzeul din Ostia, este redat în medalion capul meduzei.

- Plăcuță ornamentală, fragmentară, pe care este redată foarte sugestiv o divinitate fluvială.

Inv. II 258 dim. 11 x 9 cm (Pl. LXXXVIII/2). Fragmentul poartă urme de rupere numai la partea superioară.

- Capul din bronz aurit descoperit la termele Drobetei (BĂRCĂCILĂ 1938, 40, 47, fig. 26) pare a fi aparținut unei statui în mărime naturală a Iuliei Domna, ce se bucurase de merite deosebite în timpul guvernării lui Caracalla (MACREA 1969, 104, nota 334). Este bănuită existența altor două statui imperiale în templul augustalilor existent pe actualul loc al Cetății Severinului (BĂRCĂCILĂ 1965, 805). Tot un produs de import, foarte costisitor de altfel, pare să fi fost și statuia ecvestră ridicată de municipalitatea Drobetei lui T. Aelius Aelianus (IDR II, nr. 13).

3. Importuri de uz casnic și gospodăresc

Este o categorie variată și numeroasă. În condițiile în care astăzi este bine argumentată existența unor ateliere pentru prelucrarea bronzului în Dacia, cu greu putem face o departajare clară între un produs local sau de import. La nivelul informației actuale nu mai putem considera că toate produsele din bronz sunt importuri (TUDOR 1982, 75). Din această categorie amintim aici cănițele, opaițele, suporți sau picioare de măsuțe din bronz, cu măiestrie lucrate. O cană de mici

dimensiuni (I: 12cm), descoperită în castru, are o toartă masivă neornamentată, fixată pe buză și corp (DAVIDESCU 1980, 128) (Pl. LXXXII/11). În depozitele muzeului severinean se găsesc numeroase mânere de vase din bronz, fin realizate. O asemenea toartă (L: 15 cm; gr.: 1,7 cm) are pe unul din brațele laterale incizată o pasăre. Pe corpul mânerului se găsește un vrej de viță de vie ce are între bucle câte un ciorchine de strugure (Pl. LXXV/2). Motivul vrejului viței de vie ne poate sugera utilizarea căinii la băutul vinului. O altă mânășă de vas, turnată în bronz masiv, lungă de 18 cm, se fixa pe vas prin câte patru ramificații realizate în formă de ornamente florale. Corpul în trei muchii este ornamentat din turnare cu motive în pliuri (Pl. LXXIII/7). Mânerele din bronz folosite la casete sau lădițe sunt uneori adevărate opere de artă. Unul dintre ele, turnat în bronz masiv, în secțiune pătrată, are agățătorile terminate în gât de lebădă. Ciocul, ochii, penajul gâtului sunt realist redat (L: 7,8 cm) (Pl. LXXIII/1). Foarte numeroase sunt mânerele din bronz ce redau doi delfini afrontați. Sunt turnate în tipare ce redau numai jumătate din delfin cu toate atributele anatomice bine cunoscute (Pl. LXXIII/1-4). Numeroase sunt și mânerele de oglinzi și de *patera*. Este cazul unui mâner aproximativ cilindric, din bronz, cu miezul din fier, care se termină cu un bumb sferic, totul bogat ornamentat geometric (L: 7,8 cm; dim.: 1,7 cm) (Pl. LXXV/6). Pe un vas-suport de mici dimensiuni, turnat în bronz, gol, este redat cu multă fidelitate un cap feminin (BĂRCĂCILĂ 1938, fig. 59) (Pl. XC/3).

4. Produse ceramice de import

Terra sigillata

Considerată un produs de lux, ea este adusă la Drobeta fie de soldați, fie de negustori. *Terra sigillata*, descoperită la Drobeta ne îndreaptă către trei direcții: spre sud, spre atelierele nord-italice, spre vest atelierele din Gallia și Pannonia și mai apropiat spre atelierele de la Viminacium. Numărul redus al sigilatelor descoperite la Drobeta și în *territorium*-ul lui, în comparație cu Romula, Enoșești sau Slăveni (POPILIAN 1994, 30) se datorează mai ales lipsei unei cercetări sistematice. Datele existente însă în acest moment reflectă în mod fidel situația existentă la nivelul provinciei. Din atelierele nord-italice ce au funcționat în perioada Domitian-Nerva, la Drobeta este prezent un singur vas (POPILIAN 1976, 24, 157). Aceeași situație se constată și la Tekija (Transdierna) (CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1990, 255-6) sau la Karataș (Diana) (KONDIĆ-CVJETICANIN 1991, 50). Numai două fragmente aparțin unui atelier din Gallia de sud, probabil Graufesenque. Cele mai numeroase provin din Gallia centrală în special de la Lezoux, apoi din Gallia de est, Rheizabern și Westerndorf. Un vas descoperit și publicat între cele două războaie mondiale (BĂRCĂCILĂ 1938, 43) (Pl. XXXIII/3) este un produs al atelierelor de la Viminacium, ca și alte două fregmente găsite de D.Benea în piața Ghika amintite mai sus (Pl. XXXI/4,5). Un fragment ce pare a fi produs în același atelier de la

Viminacium, a fost găsit în *villa rustica* de la Gârla Mare (STĂNGĂ 1996, 237, fig. 4/1) (Pl. XXXIII/1).

Alte două fragmente ceramice atipice găsite tot la Gârla Mare par a fi produsele unui atelier din Gallia centrală (Pl. XXXI/6,7) ca și altele două de la Drobeta (Pl. XXXI/4-5). Fragmente de *terra sigillata* au fost găsite întâmplător și în estul localității Șimian, de lângă Drobeta, unde bănuim existența unei *villa suburbana*. În ceea ce privește ceramica de import de tipul cu “decor în tehnica barbotinei” se pare că are o arie mult mai largă de răspândire (POPILIAN 1976, 50). Afirmăm aceasta gândindu-ne la fragmentele ce aparțin a 12 vase diferite lucrate în această tehnică descoperite în *villa rustica* de la Gârla Mare (Pl. LXXXIX-XC). Alte două fragmente au fost descoperite la Drobeta (inedite) între cele două războaie mondiale (Pl. XC/3-4). Mult material ceramic de la Drobeta este încă nestudiat rămânând posibilitatea ca și alte fragmente să fie cunoscute. Multe asemenea materiale au fost găsite la Tekija (Transdierna) și Karataș (Diana) din Moesia Superioară. Asemenea ceramică s-a produs în centrul ceramic de la Butovo. Tot așa de puternic este centrul de la Romula (POPILIAN 1997, 13) ale cărui produse puteau să ajungă și la Drobeta, iar ceramica găsită la Tekija și Karataș prefigurează existența unui alt centru în zona Porților de Fier.

Mortaria

Din colecția Capșa, dar descoperit la Drobeta, a intrat în colecția muzeului severinean un fragment de *mortarium* (Inv. II 1885) ce poartă într-un cartuș dreptunghiular (7 x 4,5 cm) o șampilă scrisă pe două rânduri despărțită de un spic de grâu. Din șampilă cu numele meșterului se păstrează numai litera T. Pare a fi aparținut meșterului Theotimus cunoscut și la Sucidava și la Romula (POPILIAN 1976, 48) Descoperit întâmplător în perimetrul orașului antic, un fragment de *mortarium*, are de o parte și alta a gurii deversoare câte un cartuș dreptunghiular cu colțurile rotunjite (4,2 x 1 cm) cu numele meșterului URSULUS (DAVIDESCU 1980, 121) (Pl. XCVIII/1).

Opaite șampilate

Un fragment de opaie descoperit la Drobeta, cu un singur arzător, bazinul circular, fără capac (8,2 x 6,5 cm) are pe fund șampilă meșterului VRSVS, cu literele în relief, într-un cerc îngropat (Pl. XCVIII/5). Literele sunt destul de groase datorită uzurii șampilii. Un meșter VRSVS este prezent pe un opaie la Tibiscum (BENEA 1990, 140). Nu putem preciza dacă între cei doi meșteri VRSVS de la Drobeta și Tibiscum și meșterul VRSVLVS de pe *morarium*-ul drobetan, poate exista o legătură. Cert este numai faptul că opaitele cu șampilă VRSVS vin din atelierul pannonic Poetovio (BENEA 1990, 140). Un alt opaie descoperit la Drobeta poartă pe fund, într-un cerc dublu șampilă VRI, scrisă retrograd (BĂRCĂCILĂ 192, 25; IDR II, nr. 127) (7 x 4,3 x 4 cm) (Pl. XCVIII/3). În rest opaitele cu șampilă de la Drobeta sunt binecunoscute în literatura de

specialitate (BĂRCĂCILĂ 192, passim; TUDOR OR3 SE; GOSTAR 1961, 175-190; IDR II, nr. 118-126). ștampilele meșterilor FORTIS, CASIVS, C.DESSIVS, IANVARIVS, ne îndreaptă către o relație cu atelierele nord-italice care activează intens pe tot parcursul secolului al II-lea (GOSTAR 1961, 178; ALICU 1994,24). Spre aceeași direcție nord-italică ne îndreaptă și un alt opaiț din care se păstrează numai capacul. Este lucrat numai din pastă fnă, cărămizie, cu angobă roșie, cu bazinul circular și cioc triunghiular cu volute. Pe capacul îngropat, deasupra orificiului de alimentare este redată o felină (panteră) alergând spre dreapta (diam.: 6cm) (Pl. XCVIII/2). Un exemplar asemănător datat la începutul secolului al II-lea este cunoscut la Tibiscum (BENEA 1990,14). Numeroase sunt și ștampilele meșterului FLAVIVS al cărui atelier activează în Pannonia și ale cărui produse au mare răspândire în Dacia în secolele II-III (Gostar 1961, 189).

Sticla

Deși în marea lor majoritate sunt fragmentare, produsele din sticlă au fost descoperite în toate așezările romane cercetate până acum, în Drobeta și teritoriul ei. Contextul stratigrafic al acestor descoperiri ne arată o prezență permanentă a acestui produs din secolele II-III (Drobeta, Gârla Mare) până în secolele IV-V (Hinova). Obiectele din sticlă descoperite la Hinova (pahare, mărgelile) sunt considerate produse ale unor ateliere sud-dunărene (DAVIDESCU 1989, 72). În condițiile când sunt cunoscute ateliere pentru prelucrarea sticlei la Dierna (BODOR-WINKLER 1979,144) sau la Tibiscum (BENEA 1983, 208-209), proveniența ei rămâne discutabilă. Finețea, coloritul sticlei unui vas de parfum descoperit la Drobeta, arată sigur un produs de import (BĂRCĂCILĂ 198, fig. 60), fie din Orient fie din Occident.

5. Obiecte de podoabă, vestimentare și de toaletă

Din categoria obiectelor de podoabă și vestimentare în același timp cel mai numeroase și variate tipologic sunt fibulele. În colecțiile muzeului severinean se află aproximativ 186 de fibule întregi sau fragmentare ce au ca loc de proveniență Drobeta și *territorium*-ul său. În cele ce urmează prezentăm numai câteva tipuri reprezentative numeric și tipologic pentru Drobeta. Un catalog exhaustiv al fibulelor va constitui subiectul unei lucrări separate. Locul de descoperire al pieselor prezentate mai jos, este consemnat în inventarele muzeului sub genericul Drobeta. Pentru fibulele la care avem consemnat locul de descoperire vom face specificarea cuvenită. Prin urmare, precizări cronologice putem face numai prin analogie sau prin contextul arheologic al descoperirii, acolo unde avem informațiile necesare.

1 Fibulele cu balama. Se pot împărți în mai multe grupe, acestea la rândul lor împărțite în variante și subvariante. Un studiu recent asupra acestui tip de fibule stabilește numai două variante și precitează aria lor de difuziune numai în provincia Dacia și cele două Moesii (GRBIĆ 1996, 8, fig. 1-2). În muzeul seve-

rinean se află mai multe fibule încadrate de autorul mai sus amintit în timpul I numit "tip Aucissa" (Pl. XCII/1-7), rezultat din simplificarea tipului original, simplificare specifică sfârșitului de secol I și începutul de secol II (GRBIC 1996, 87, fig.2). Aria lor de descoperire se concentrează în zona Porților de Fier cu mai mare densitate la sudul dunării (GRBIC 1996, fig.1). Analizele chimice ale aliajului folosit în confecționarea acestui tip de fibule, îl fac pe autorul amintit să bănuiască existența unui atelier la Diana sau Drobeta (GRBIC 1996, 91). Această variantă o găsim la Apulum (Partoș) dar și la Cetate (jud. Cluj-Napoca), ambele dateate al începutul secolului al II-lea (COCIȘ 1993, 275, fig. 32-33). Fibulele cu balama și nervură care derivă tot din tipul Aucissa, au acum capul turnat triunchiular, cu trei sau patru crestături pe corp (Pl. XCII/8-13). Aria lor de răspândire este mult mai întinsă cu preponderență în *Dacia Inferior* (GRBIC 1996, fig.1). Câte un exemplar a mai fost găsit la Porolissum (GUDEA 1989, pl. 184/6), Slăveni (POPILIAN 1971, fig.4), Copăceni (POPESCU 1941, 438, fig. 2/18), dar și la Siscia (PATEK 1942, pl. 12/10-11). Acest tip de fibule este datat în secolul al II-lea (COCIȘ 1993, 275; GUDEA 1989, 595) sau din secolul al II-lea până în ultimul sfert al secolului al III-lea fiind considerat un produs local din bazinul dunărean (GRBIC 1996, 89).

2 Fibule puternic profilate (Pl. XCIII/1-6) sunt cunoscute la Drobeta într-o mare varietate tipologică, dar și la Porolissum (GUDEA 1989, 594, pl. CLXXXIII) sau Apulum, și Vețel și alte localități din Dacia Superioară (COCIȘ 1993, 271-273) dateate în secolul al II-lea. Sunt tot așa de răspândite în Germania, Pannonia, Moesia și Dalmația (PATEK 1942, pl. VI/1-13, 15-18). În oricare dintre provinciile amintite este posibilă existența unor ateliere.

3 Fibule cu genunchi. La Drobeta sunt cunoscute numeroase variante ale acestui tip: (Pl. XCIII/8-9); cu casetă pentru resort (Pl. XCIV/2-3); cu aripioare laterale (Pl. XCIV/11-12). Fibulele cu genunchi sunt răspândite în tot Imperiul Roman, dar mai cu seamă în provinciile balcano-dunărene unde este posibilă existența a numeroase ateliere locale sau zonale (POPESCU 1942, fig. 5/45-54; PATEK 1942, pl. XXII/1-22; pl. XVIII/1-20). Tot așa de numeroase sunt fibulele și la Porolissum, dateate în secolele II-III (GUDEA 1989, 598-904) dar și la Apulum, Ilișua, Vețel, Cluj-Napoca și altele (COCIȘ 1993, 275-276).

4. Fibule cu piciorul întors pe dedesupt (Pl. XCV/1-2). Acest tip de fibule cu numeroase variante are o existență îndelungată (secolele II-V), mai numeroase în provinciile dunărene dar și la populațiile "barbare" (POPESCU 1944; PROTASE 1969; DIACONU 1971). Tipuri asemănătoare celor de la Drobeta se găsesc la Porolissum (GUDEA 1989, 607-608). Turda, Apulum, Ilișua (COCIȘ 1993, 282-285) dateate în prima jumătate a secolului al III-lea.

5. Fibulă cu capul în formă de "T", varianta cu balama și butoni (Pl. XCV/5). A fost descoperită în *villa rustica* de la Gârla Mare și datată în a doua

jumătate a secolului III-lea (STÎNGĂ 1996, fig. 9/1). Acest tip are analogii apropiate în Pannonia (PATEK 1942, fig. 24/14). O variantă mai apropiată tipologic a fost găsită la Porolissum, datată în secolul al III-lea (GUDEA 1989, 617, pl. CXCVI/19). Din același tip o variantă deosebit găsită la Drobeta (Pl. XCV/4) are analogii apropiate tot în Pannonia (PATEK 1942, pl.24/13). Acest tip de fibulă face trecerea spre fibulele de tipul cu "butoni în formă de ceapă", specifice secolului IV-V, răspândite în fortificațiile romane târzii de pe Dunăre (PROTASE 1976, 62; DAVIDESCU 1989, fig. XXVII/a,b).

6. Fibule în formă de ancoră (Pl. XCIII/7). Este descoperită la Drobeta și pare a fi o variantă de legătură cu fibulele puternic profilate din care provin. Fibulele în formă de ancoră sunt grupate în zonele unde pentru secolele II-III, se găsesc numeroase tezaure ce conțin așa numitele podoabe de tip dacic (CRIȘAN 1959, 353-367, fig. 4; PROTASE 1976, 62). Se apreciază că cele mai numeroase tezaure din argint ce conțin alături de fibule în formă de ancoră, torques-uri, lanțișoare cu pandantive în formă de inimioare sau lunete, sunt grupate în provinciile balcano-dunărene. În acest spațiu a avut loc în mai multe etape, începând cu secolele I-II până către mijlocul secolului al III-lea, un complex proces de simbioză între arta aurului greco-elenistică și arta autohtonă a prelucrării argintului (traco-daco-iliră) care a generat un stil nou, specific zonei (POPOVIĆ 1994, 25, 28, 31; POPOVIĆ 1996, 139). Din a doua etapă cronologică a simbiozei mai sus amintite fac parte tezaurul de la Bela Reka, Nova Bojurna, Bukovica și altele (Moesia Superioară) Arčar (Moesia Inferioară) (POPOVIĆ 1994, 2; POPOVIĆ 1996, 139-154), Ațel, Vârtop (CRIȘAN 1959,353-358, fig. 2/1-9) și Bălăcița (DAVIDESCU 1980, 130-131) din Dacia. Folosirea cu preponderență a argintului în confecționarea acestui fel de podoabe este pusă în legătură directă cu intensificarea exploataării minelor de argint din zonă (POPOVIĆ 1996, 139). (Cu privire la componența și bibliografia asupra acestor tezaure "balcanice" vezi POPOVIĆ 1996, 140, nota 4). Tezaurul de la Bălăcița pare a fi cel mai important tezaur de acest tip cunoscut la nordul Dunării, dar necunoscut se pare, autorului lucrării mai sus amintite (POPOVIĆ 1996, fig.2). În literatura română de specialitate a fost numai amintit și tratat la modul general (DAVIDESCU 1980, 131). Prin urmare dăm mai jos o prezentare completă a tezaurului de la Bălăcița.

- Tezaurul a fost descoperit întâmplător la 15 aprilie 1963 în satul Bălăcița, punctul "La Știubeie", aflat în partea de sud-est a satului pe malul pârâului Deznățui. În anul 1992 am întreprins o cercetare de teren în locul "La Știubeie". Am descoperit numai sporadice fragmente ceramice ce aparțin epocii romane. Bănuim că așezarea propriu-zisă căreia i-a aparținut tezaurul se găsește undeva în apropiere. Argintul din care s-au lucrat podoabele are un titlu scăzut, sub 640%.

1. Fibulă în formă de ancoră. L:6,8cm; lă:7,7cm (Pl. CI/8; CIII/3). Corpul are capul puternic curbat în formă de ancoră cu brațele terminate în butoni mici.

Pe corp două nodozități mărginite de două aripioare laterale. Resortul din 15 spirale este acoperit în întregime de o bandă ce se lățește spre extremități în formă de "aripi de libelulă". Piciorul se termină cu un buton supraînălțat.

2. Fibulă în formă de ancoră. L: 5,4 cm; lă: 4,6 cm (Pl. CI/9; CIII/2). Placa ce acoperă resortul nu depășește lungimea acestuia, brațele ancorei sunt mai strânse cu butonii terminali mai mici. Tija resortului se termină la un cap cu un orificiu pentru fixarea pandantivelor.

3. Fibulă în formă de ancoră. L: 4,6 cm; lă: 4,6 cm (Pl. CI/10, CIII/1). Aceeași descriere ca mai sus dar orificiul pentru pandantiv se găsește pe placa piciorului.

4. Torques. Diam. maxim: 15, 5 cm; grosime maximă: 1,2 cm (Pl. CII/1; CIII/8). Este realizat din patru fire de argint mai groase la mijloc, strânse la capete de câte un manson. Lipsesc capetele ornamentale ale torques-ului.

5. Torques. Diam. Maxim: 17 cm; grosime maximă: 1,4 cm (Pl. CII/3; CIII/9). Este realizat din 8 fire de argint, patru subțiri, patru mai groase la mijloc, subțiate spre capete care sunt strânse cu un manson canelat. În tezaur au fost descoperite și două tuburi tronconice cu un manșon cilindric pe corp și terminate cu butoni. S-au dovedit a fi capetele ornamentale ale torques-ului pe care s-au fixat perfect.

6. Torques. Diam. Maxim: 15 cm; grosimea maximă: 1,4 cm (Pl. CII/2; CIII/7). Este lucrat din trei fire de argint mai groase la mijloc strânse la capete de câte un manșon cilindric. Unul dintre capetele torques-ului, păstrat întreg este îndoit strâns și modelat în formă de cap de șarpe stilizat. Capul de șarpe stilizat îl găsim și pe o brățară din bronz descoperită în *villa rustica* de la Gârla Mare, brățară datată în secolele II-III (STÎNGĂ 1996,241) (Pl. XCVIII/6). Pe o nișă funerară lucrată separat considerată de noi produs al unui atelier drobetan, femeia are mantia prinsă cu două fibule în formă de ancoră iar la gât poartă un torques (Pl. XVIII/7; CXII). așa cum se vede și pe câteva monumente funerare de la sudul Dunării (Brajina Baska, Seca Reka) (POPOVIĆ 1996, fig. 6-8) fibulele în formă de ancoră erau purtate cu predilecție de femei.

7. Lănțișor flexibil. L: 13,2 cm; diam. verigii de legătură cu pandantivul: 1,2 cm; dim. pandantivului: 2,2 x 2,1 cm (Pl. CI/3; CIII/10). Este realizat din fire subțiri împletite. Pandantivul în formă de inimioară are două orificii laterale.

8. Lănțișor flexibil. L: 11 cm; diam. verigii: 1,2 cm; dim. pandantivului: 2,2 x 2,1 cm (Pl. CI/1; CIII/12). Descriere ca mai sus.

9. Lănțișor flexibil. L: 9 cm; diam. verigii: 1,3 cm; pandantivul are vârful rupt, la: 2,1 cm (Pl. CI/4; CIII/13). Descriere ca mai sus.

10. Lănțișor flexibil. L: 10,8 cm; diam. verigii: 1,3 cm; pandantiv: 3,4 x 2,4 cm (Pl. CI/2; CIII/11). Deosebit la acest lănțișor este pandantivul care are vârful

ascuțit terminat în buton iar pe mijloc o nervură mediană ce pornește din agățătoare. Se pare că lăntișoarele cu pandantive erau folosite și ca accesorii ale fibulelor în formă de ancoră (POPOVIĆ 1996, fig. 6-8).

11. Brățară. Diam.: 6,2 cm; la: 1,4 cm (Pl. CI/5; CIII/4). Este lucrată în bandă lată simplă, mai îngustă la mijloc, mai lată spre capetele ornamentate cu butoni.

12. Brățară. Diam.: 6,4 cm; lă: 1,5 cm (pl. CI/6; CIII/5). Descrierea ca la precedenta.

13. Brățară. Fragment. L. actuală: 5,4 cm; la: 1,2 cm (Pl. CI/7; CIII/6). Este lucrată în bandă lată, ornamentată cu trei șiruri longitudinale de incizii punctate.

14. Din tezaur mai fac parte câteva plăcuțe din argint, ușor canelate atipice cărora nu le putem preciza apartenența.

15. Șase perle de chihlimbar, componente ale tezaurului sunt perforate și nefinisate. Alte bucăți de chihimbar nu au nici o urmă de prelucrare (Pl. CIII/14), fapt ce ne face să credem că această materie primă era prelucrată pe loc.

Din categoria obiectelor de toaletă, bine reprezentate la Drobeta și *territorium*-ul său, sunt oglinzile. Sunt rotunde, de dimensiuni medii sau mari, realizate fie din argint, fie din bronz argintat.

1. Oglindă (Inv. II 6992; diam.: 13 cm) (Pl. C/2). Este lucrată din bronz argintat, găsită într-un mormânt al necropolei de vest a Drobetei (BĂRCĂCILĂ 1932, 245, fig. 13). Este rotundă, ușor concavă, iar în centru are incizate mai multe cercuri concentrice. Circumferința are marginea rotunjită, profilată de o canelură marginală bine adâncită. Pe spatele oglinzii, două puncte echidistante așezate față de margini marchează locul unde fusese fixat mânerul. În același mormânt au fost găsite și opaițe cu ștampila meșterilor FLAVIVS și IANVARIVS, cu mare răspândire în Dacia în secolele II-III (GOSTAR 1961:189; ALICU 1994, 22, 27). Aceeași încadrare cronologică este atribuită unei alte oglinzi din argint descoperită în necropola daco-romană de la Locusteni, ce are în plus orificii marginale (POPILIAN 1980, pl. 30, nr. 220). Două oglinzi asemănătoare cu cea de la Locusteni au fost găsite în Serbia, la Guberevaț și datate în secolul al II-lea (CATALOG 1994, 302, nr. 232-233). Oglinda din Parcul Rozelor se apropie tipologic de altă oglindă aflată în muzeul din Negotin dar fără loc de descoperire (CATALOG 1994, 303, nr. 234). Marginile bine profilate ale oglinzilor de la Drobeta par a ne sugera faptul că ele nu au avut acele ornamentații marginale atașate, lucru ce poate pleda pentru o datare mai târzie a lor, pe parcursul secolului al III-lea.

2. Oglindă (Inv. AG 54; diam.: 18 cm; greutatea 235 gr.) (Pl. XCIX/9). Este realizată din argint cu titlul de 800% (inedită). Aceeași descriere ca mai sus.

3. Oglindă (Fără nr. inv.; diam.: 8,2 cm) (Pl. C/1; XCVI/6). Este realizată din bronz argintat, ușor concavă. A fost descoperită întâmplător într-un mormânt

deranjat în necropola fortificației și așezării civile de la Puținei (CRĂCIUNESCU 1994,1). Spre deosebire de celelalte două oglinzi, mânerul probabil cilindric era fixat în mijloc, pe dosul oglinzii așa cum ne arată punctul de sudură păstrat. Alături de oglindă, în mormânt a fost descoperit și un *unguentarium* și ceramică. Mormântul în casetă de cărămidă este atribuit unei femei și încadrat în secolele II-III (CRĂCIUNESCU 1994,1) (Pl. XCVI/1-6). Centrul de producție al acestor oglinzi se poate afla undeva, fie la sudul, fie la nordul Dunării și activează în secolele II-III (POPILIAN 1980, 86 și bibliografia).

4. Piatră de amestec (8,3 x 5,6 cm) (Pl. LXXIV/9). A fost descoperită în același mormânt din Parcul Rozelor (BĂRCĂCILĂ 1932a, 245).

V. Alte categorii

La Drobeta a fost descoperită în condiții necunoscute nouă o trusă medicală. Un medic al legiunii a VII-a Claudia, căzut probabil în timpul războaielor marcomanice a fost înmormântat la Drobeta (BENEA 1975, 303-306; IDR II, nr. 42). O trusă completă a unui *medicus et chirurgus oculusarius*, unde se găsesc toate analogiile, a fost descoperită într-un mormânt la Viminacium (KORAC 1986, 56-59, fig. 1-4).

- Statuetă zoomorfă - Piesă ornamentală de car, L: 10,3cm; I:6cm (Pl. LXXII/13). Descoperită întâmplător în orașul Drobeta, statueta redă cu mare măiestrie o panteră. În bronzul turnat plin au fost incluse intarsii de benzi subțiri din aramă și argint cu sugerează blana animalului. Este o piesă de import datată la mijlocul secolului al II-lea (BENEA 1978, 56-60; CATALOG 1997, nr.164).

- Statuetă zoomorfă - *Signum* militar, (Pl. LXXII/15). Are ca loc de proveniență Drobeta. Statueta, turnată în bronz, redă fără deosebite pretenții artistice un porc mistreț, așezat pe un postament dreptunghiular. Două insigne militare asemănătoare se găsesc în muzeul spaniol din Madrid și în colecția Grean, insigne preferate de unitățile militare de pe Dunăre și Rin (POP 1967,485 și bibliografia).

- Amnar din bronz, L:6,5cm; la:2,5cm (Pl.LXXII/14) a fost descoperit în castrul Drobeta. Este turnat într-o singură bucată cu lăcaș pentru fixarea pietrei.

Comerțul intern

Informațiile epigrafice și arheologice referitoare la schimbul de produse fie în interiorul orașului, fie între orașe și așezările rurale din *territorium*-ul Drobetei, fie cu alte orașe din provincia Dacia sunt și de data aceasta sumare. Este sigur că a existat un intens schimb local ce cuprinde produsele manufacturate dar și agroalimentare. Piața alimentară a Drobetei nu putea fi asigurată numai cu produsele așezărilor rurale. Din fermele și așezările rurale din zonele de deal și munte, veneau la Drobeta mai ales produse animaliere (carne, brânză, lapte) și fructe. Din așezările din partea de sud a *territorium*-ului veneau produse cerealiere, de grădinărit și pește. La Drobeta au fost descoperite numeroase

pnoduri din plumb, rotunde, în formă de pară, cu agățătoare din fier (Pl. XCIX/13) sau așa numitele măsuri de capacitate (Pl. XCIX/4-7). Greutăți din plumb de diferite forme s-au găsit și în fortificația târzie de la Hinova (Pl. LXXIX/7-9). O balanță mică (L:21cm) cu vârf pentru verificarea echilibrului a fost găsită în perimetrul castrului în anul 1988 (Pl. XCIX/8). În colecția muzeului severinean se află și 4 talere mici pentru balanță descoperite în Drobeta. Balanța este asemănătoare cu altele găsite în cuprinsul Imperiului Roman, folosite la cântăriri ușoare (HOFFMAN 1979, pl. 34/16-17).

Tezaurele monetare mai mari sau mai mici, numeric și valoric descoperite în *territorium*-ul Drobetei, pot fi și rezultatul unei acumulări rezultate din practicarea comerțului local. Tiparul de opaiț găsit în cuptorul de olar din *villa rustica* de la Gârla Mare (Pl. XLII/1) ce are analogii perfecte cu un opaiț produs la Sarmizegetusa poate sugera fie o relație de schimb direct între perimetrul fermei de la Gârla Mare și un binecunoscut producător de opaițe de la Sarmizegetusa (Gemellinus), fie o relație de schimb prin intermediul Drobetei.

VI. CIRCULAȚIA MONETARĂ ÎN DROBETA ȘI TERITORIUL SĂU ÎNTRE SECOLELE I-VI p.Ch.

Deși orașul, dar mai ales castrul Drobeta au constituit obiectivul unor îndelungate cercetări arheologice începute odată cu sfârșitul secolului al XIX -lea (DAVIDESCU 1980, 12-32), rare și neînsemnate au fost referirile speciale asupra bogatului material numismatic rezultat în urma cercetărilor sau prin descoperiri întâmplătoare. O evaluare mai ales cantitativă și o ordonare cronologică plasată în contextul mai larg al întregii Oltenii, a fost făcută abia în anul 1976 (TOROPU 1976), lotul monetar din inventarele muzeului severinean fiind analizat la nivelul informației existente în anul 1968. Numărul total de 557 de monede cunoscute de cercetătorul craiovean (TOROPU 1976, 103) datat numai în perioada cca 294-565, putea constitui un serios semnal asupra importanței lotului monetar drobetan în cunoașterea vieții economico-sociale și militare a romanității nord-dunărene. Monedele avute în vedere au fost descoperite în castrul Drobeta, în perimetrul orașului antic și în teritoriul Drobetai, fără a se face o separare a lor privind locul de proveniență. Cercetările arheologice din fortificația romană târzie de la Hinova (DAVIDESCU 1989), au dus la descoperirea unui important număr de monede. Publicarea descoperirilor monetare din fortificația târzie de la Hinova (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1985, 75-102) poate fi considerată un etalon privind circulația monetară în toate fortificațiile romane târzii din zona olteană a *limes*-ului dunărean. Monedele postaureliene cunoscute în lotul drobetan numai din surse bibliografice aduse la zi, au fost plasate cronologic și statistic într-o arie mult mai largă ce privește circulația monetară în teritoriile carpato-dunăreano-pontice (BUTNARIU 1987, 113-140; BUTNARIU 1988, 131-196).

În inventarele muzeului severinean monedele descoperite în perimetrul orașului antic, păstrează în general consemnarea locului și anului descoperirii. Compact și oarecum bine consemnat ca loc și an de descoperire, este evidențiat lotul monetar descoperit în castru. Dintre monedele descoperite în castru, cele mai numeroase sunt cele descoperite în anul 1928, fără ca ele să păstreze coordonate stratigrafice sau de loc (Cercetări Al. Bărcăcilă). Numeric, urmează monedele descoperite prin cercetări arheologice între anii 1959-1961 (DAVIDESCU 1980, 30), alt lot mai redus numeric este descoperit în 1932 prin cercetările lui Gr. Florescu.

În ceea ce privește monedele descoperite în teritoriul Drobetai ele provin din donații sau descoperiri întâmplătoare și în cele mai multe cazuri este consemnat locul de unde provin. Cele mai numeroase sunt prinse în catalog numai pe baza informațiilor găsite în literatura de specialitate.

Pentru realizarea unor comparații mai amănunțite și mai eficiente, am considerat a fi utilă întocmirea cataloagelor privind circulația monetară ținând cont

de locul lor de descoperire: castrul Drobeta, orașul antic Drobeta și din teritoriul său. Tabelele întocmite nu cuprind monedele descoperite în tezaure (mulțumim domnului Dan Bălțeanu pentru sprijinul acordat în realizarea cataloagelor monetare).

CATALOGUL MONEDELOR DESCOPERITE ÎN PERIMETRUL ORAȘULUI ANTIC DROBETA

În redactarea prezentului catalog am folosit numai monedele asupra cărora avem certitudinea descoperirii lor în perimetrul orașului antic. Acolo unde am avut posibilitatea am consemnat și locul lor de descoperire în perimetrul propus al orașului

Augustus (27a.ch.-14 p.Ch.)

1. Inv. I 5338; AE; 12.00; 24 mm; 5,80 gr; RIC 186, anii circa 9-8 a.Ch. Pe revers, contramarcă cu litera M.

Tiberius (14-37)

2. Inv I 3498; AE; 5.00; 9,50 gr; RIC 32, Roma; anii 23-32

3. Inv. I 3208; AE; 6.00; 6,80 gr; RIC 6, Roma; nedatat

Vespasianus (69-79)

4. Inv. I 1073; AE; 26 mm; 6,50 gr; neprecizat

Domitianus (81-96)

5. Inv. I 1073; Ae; 6.00; 28 mm; 8,20 gr; RIC 237; Roma, an 81

Traianus (98-117)

6. Inv. I 1338; AR; 5.00; 17 mm; 1,90 gr; RIC 24, Roma, an 97

7. Inv. I 3384; AR; 6.00; 19 mm; 1,70 gr; RIC 41, Roma, an 100

8. Inv. I 3386; AR; 6.00; 19 mm; 2,50 gr; RIC 60, Roma, an 101-102

9. Inv. I 5331; AR; 6.00; 19,5 mm; 3,18 gr; RIC 347, Roma, anii 114-117

10. Inv. I 5327; AE; 6.00; 27 mm; 7,90 gr; RIC 653, Roma, anii 112-117

11. Inv. I 723; AE; 6.00; 32 mm; 21,05 gr; RIC 667, Roma, anii 114-117

12. Inv. I 3441; AE; 32 mm; 19,20 gr, neprecizat

Hadrianus (117-138)

13. Inv. I 365; AE; 6.00; 32 mm; 16,5 gr; RIC 534a, Roma, an 117

14. Inv. I 3456; AR; 12.00; 17 mm; 2,70 gr; RIC 78, Roma, anii 119-122

15. Inv. I 1290; AE; 6.00; 27 mm; 7,70 gr; RIC 604, Roma, anii 119-122

16. Inv. I 3322; AE; 6.00; 25 mm; 13,70 gr; RIC 576, Roma, anii 119-128

17. Inv. I 1289; AR; 6.00; 18 mm; 1,90 gr; RIC 198d, Roma, anii 125-128

18. Inv. I 3315; AE; 6.00; 26 mm; 10,20 gr; RIC 628, Roma, anii 125-128

19. Inv. I 118; AE; 6.00; 24 mm; 4,10 gr; RIC 716 d, Roma, anii 132-134

20. Inv. I 3320; AE; 26 mm; 6,50 gr; neprecizat

Antoninus Pius (138-161)

21. Inv.I 3428 ; AE; 12.00; 27 mm; 9,20gr; RIC 558, Roma, an 139
22. Inv.I 5028; AE; 6.00; 33 mm; 17,90 gr; RIC 545, Roma, anii 138-139
23. Inv.I 101; AE; 12.00; 28 mm; 5,90 gr; RIC 663, Roma, anii 140-144
24. Inv.I 133; AE; 6.00; 31 mm; 18,70 gr; RIC 625, Roma, anii 140-144
25. Inv.I 132; AE; 6.00; 31 mm; 18,20 gr; RIC 625, Roma, anii 140-144
26. Inv.I 79; AE; 12.00; 26 mm; 13,20 gr; RIC 731 a-b, Roma, an 144
27. Inv.I 1541; AR; 12.00; 17 mm; 1,90 gr; RIC 286, anii 158-159
28. Inv.I 3438; AE; 12.00; 27 mm; 6,50 gr; RIC 1052, Roma, anii 160-161
29. Inv. I 3505; AE; 27 mm; 6,00 gr. Neprecizat

Faustina I

30. Inv. I 446; AE; 6.00; 30 mm; 18,50 gr; RIC 1108b, Roma, după 141
31. Inv. I 71; AE; 6.00; 32 mm; 18,20 gr; RIC 1116a, Roma, după 141
32. Inv. I 3321; AE; 12.00; 8,50 gr; Roma, anii 147-161, neprecizat

Marcus Aurelius (161-180)

33. Inv. I 3454; AE; 12.20; 24 mm; 8,50 gr; RIC 982, anii 169-170

Faustina II

34. Inv.I 3323; AE; 12.00; 29 mm; 13,20 gr; RIC 1638, Roma, anii 161-176

Lucilla

35. Inv. I 3402; AE; 12.00; 24 mm; 8,60; RIC 1761, Roma, anii 164-169

Commodus (180-192)

36. Inv. I 3393; AE; 12.00; 25 mm; 11,60 gr; RIC 317, Roma, an 181
37. Inv. I 3395; AE; 6.00; 30 mm; 17,20 gr; neprecizat.

Caracalla (211-217)

- 38 Inv. I 1359; AR; 6.00; 18 mm; 2,20 gr; RIC 68, Roma, an 202

Elagabalus (218-222)

39. Inv. I 835; Ant.; AR; 6.00; 22,5 mm; 2,80 gr; RIC 120, Roma, nedatat.

Iulia Maesa

40. Inv. I 3139; AR; 6.00; 18 mm; 3,00 gr; RIC 268, Roma, nedatat

Severus Alexander (222-235)

41. Inv. I 3349; AR; 12.00; 2,40 gr; RIC 42, Roma, an 224
42. Inv. I 1324; AR; 6.00; 19 mm; 3,50 gr; RIC 182, Roma, anii 222-8
43. Inv. I 3400; AE; 12.00; 27 mm; 16,20 gr; RIC 635 c-d, Roma, anii 231-5
44. Inv. I 5025; AR; 12.00; 19 mm; 2,30 gr; RIC 274, var. leg. av., Antiohia, ned.
45. Inv. I 98; AE; 12.00; 32 mm; 16,00gr; RIC 549, Roma, ned.

Maximin Tracul (235-238)

46. Inv. I 1351; AR; 12.00; 19 mm; 2,10 gr; RIC 1, Roma, anii 235-6

Gordian III (238-244)

47. Inv. I 1244; ant., AR; 6.00; 22 mm; 3,20 gr; RIC 83, Roma, anii 241-3

48. Inv. I 886; ant., AR; 6.00; 23 mm; 2,50 gr; RIC 84, Roma, anii 241-3

49. Inv. I 1250; ant., AR; 6.00; 22 mm; 4,20 gr; RIC 216, Antiohia, anii 242-4

Otacilia

50. Inv. I 884; ant., AR; 12.00; 23 mm; 4,70 gr; RIC 213, Antiohia, cca. 242-4

51. Inv. I 122; ant., AR; 12.00; 22 mm; 3,40 gr; RIC 127, Roma, cca. 246-8

52. Inv. I 1252; ant., AR; 12.00; 22 mm; 4,40 gr; RIC 142, Roma, ned.

53. Inv. I 1248; ant., AR; 6.00; 23 mm; 4,65 gr; RIC 144, Roma, ned.

54. Inv. I 6362; ant., AR; 12.00; 18 mm; 1,50 gr; RIC 140, Roma, ned.

Filip II

55. Inv. I 124; ant.; AR; 6.00; 23 mm; 2,70 gr; Antiohia, nedatat; var. rv. Ca la Ric 216b, dar legenda de la RIC 77a

Herenius Etruscus Caesar

56. Inv. I 108; ant., AR; 12.00; 20 mm; fragm.; 1,70 gr; RIC 146, Roma anii 250-1

Valusianus (251-253)

57. Inv. I 1249; ant., AR; 6.00; 25 mm; 3,34 gr; RIC 186, Roma, anii 251-3

58. Inv. I 1306; ant., AR; 12.00; 21 mm; 3,98 gr; RIC 186, Roma, anii 251-3

59. Inv. I 41; ant., AR; 12.00; 21 mm; 2,50 gr; RIC 187, Roma, anii 251-3

60. Inv. I 1245; ant., AR; 12.00; 22 mm; 3,10 gr; RIC 188, Roma, anii 251-4

Valerianus (253-260)

61. Inv. I 34; ant., AE; 6.00; 20 mm; 1,50 gr; RIC 128, Roma, anii 256-7

62. Inv. I 31; ant., AE; 12.00; 19,5 mm; 2,30 gr; RIC 156-7, Roma, anii 257-8

63. Inv. I 3417; ant., AE; 12.00; 21 mm; 1,90 gr; RIC 410, Mediolanum, anii 257-8

Gallienus (260-268)

64. Inv. I 20; ant., AE; 6.00; 19,5 mm; 1,90 gr; RIC 63, Roma, ned.

65. Inv. I 21; ant., AE; 6.00; 21 mm; 2,10 gr; RIC 166, Roma, ned.

66. Inv. I 33; ant., AE; 6.00; 23 mm; 2,50 gr; RIC 180, Roma, ned.

67. Inv. I 24; ant., AE; 6.00; 22,5 mm; 2,85 gr; RIC 181, Roma, ned. XII

68. Inv. I 277; ant., AE; 6.00; 16,5 mm; 2,50 gr; RIC 181, Roma, ned.

69. Inv. I 99; ant., AE; 6.00; 18 mm; 1,30 gr; RIC 208, Roma, ned.

70. Inv. I 1; ant., AE; 6.00; 26 mm; 2,60 gr; RIC 245, Roma, ned.

71. Inv. I 112; ant., AE; 6.00; 21 mm; 2,10 gr; RIC 249, Roma, ned.

72. Inv. I 27; ant., AE; 6.00; 18 mm; 1,80 gr; RIC 249, Roma, ned.

73. Inv. I 30; ant., AE; 6.00; 21,5 mm; 2,50 gr; RIC 283, Roma, ned.

74. Inv. I 23; ant., AE; 12.00; 18 mm; 2,10 gr; RIC 489, Mediolanum, ned.

75. Inv. I 48; ant., AE; 6.00; 19,5 mm; 1,90 gr; RIC 274a, Roma, ned.

76. Inv. I 29; ant., AE; 12.00; 22 mm; 3,80 gr; RIC 580, Siscia, ned.

77. Inv. I 100; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,50 gr; RIC 581, Siscia , ned.
 78. Inv. I 7; ant., AE; 6.00; 18,5 mm; 1,90 gr; RIC 585, Siscia, ned.
 79. Inv. I 5328; ant., AE; 12.00; 19 mm; 4,90 gr; RIC 585, Siscia, ned.

Nedeterminate

80. Inv. I 22; ant., AE; 6.00; 18,5 mm; 1,70 gr
 81. Inv. I 8; ant., AE; 12.00; 19 mm; 1,60 gr
 82. Inv. I 102; ant., AE; 12.00; 18 mm; 1,30 gr

Salonina

83. Inv. I 281; ant., AE; 6.00; 19 mm; 1,80 gr; RIC 9, Roma, anii 257-8
 84. Inv. I 3432; ant., AE; 3.00; 21 mm; 1,20 gr, RIC 25, Roma, ned. VI
Claudius II (268-270)

85. Inv. I 74; ant., AE; 6.00; 19 mm; 2,10 gr; RIC 18, Roma, ned.
 86. Inv. I 116; ant., AE; 6.00; 20 mm; 1,70 gr; RIC 32, Roma, ned.
 87. Inv. I 113; ant., AE; 12.00; 21 mm; 1,90 gr; RIC 35, Roma, ned.
 88. Inv. I 115; ant., AE; 6.00; 20 mm; 1,80 gr; RIC 45, Roma, ned.
 89. Inv. I 95; ant., AE; 6.00; 19 mm; 1,60 gr; RIC 48, Roma, ned.
 90. Inv. I 92; ant., AE; 6.00; 20 mm; 2,10 gr; RIC 91, Roma, ned.
 91. Inv. I 117; ant., AE; 6.00; 18 mm; 1,90 gr; RIC 104, Roma, ned.
 92. Inv. I 114; ant., AE; 6.00; 23 mm; 2,30 gr; Ric 237, Cyzic, ned.

Nedeterminate

93. Inv. I 131; ant., AE; 12.00; 17,5 mm; 0,90 gr.

Aurelianus (270-275)

94. Inv. I 64; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,20 gr; RIC 51, Roma, per. III
 95. Inv. I 52; ant., AE; 12.00; 23 mm; 2,80 gr; RIC 59, Roma, per. III
 96. Inv. I 54; ant., AE; 6.00; 22 mm; 2,80 gr; RIC 59, Roma, per. III
 97. Inv. I 3429; ant., AE; 12.00; 23 mm; 2,10 gr; RIC 61, Roma, per. III
 98. Inv. I 62; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,10 gr; RIC 64, Roma, per. III
 99. Inv. I 13; ant., AE; 1.00; 22,5 mm; 12,80 gr; RIC 128, Roma, per. II
 100. Inv. I 59; ant., AE; 6.00; 24 mm; 2,20 gr; RIC 187, Siscia, per. II
 101. Inv. I 53; ant., AE; 12.00; 21 mm; 3,70 gr; RIC 192, Siscia, per. II
 102. Inv. I 63; ant., AE; 6.00; 23 mm; 2,30 gr; RIC 220, Siscia, per. II
 103. Inv. I 16; ant., AE; 12.00; 23 mm; 1,90 gr; RIC 225, Siscia, per. II
 104. Inv. I 3455; ant., AE; 12.00; 23 mm; 2,60 gr; RIC 225, Siscia, per. II
 105. Inv. I 61; ant., AE; 12.00; 19 mm; 2,80 gr; RIC 225, Siscia, per. II
 106. Inv. I 105; ant., AE; 12.00; 20 mm; 2,20 gr; RIC 225, Siscia, per. II
 107. Inv. I 37; ant., AE; 12.00; 21,5 mm; 2,60 gr; RIC 234, Siscia, per. II
 108. Inv. I 32; ant., AE; 6.00; 23,5 mm; 5,00 gr; RIC 241, Siscia, per. II
 109. Inv. I 128; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,60 gr; RIC 244, Siscia, per. III

110. Inv. I 36; ant., AE; 12.00; 123 mm; 2,40 gr; RIC 250, Siscia, per.III
 111. Inv. I 49; ant., AE; 12.00; 22,5 mm; 2,50 gr; RIC 250, Siscia, per.III
 112. Inv. I 58; ant., AE; 6.00; 20 mm; 2,30 gr; RIC 251, Siscia, per.III
 113. Inv. I 129; ant., AE; 6.00; 21 mm; 1,90 gr; RIC 255, Siscia, per.III
 114. Inv. I 56; ant., AE; 6.00; 23 mm; 1,90 gr; RIC 255, Siscia, per.III
 115. Inv. I 43; ant., AE; 5.00; 21 mm; 2,30gr; RIC 227, Siscia, per.II
 116. Inv. I 66; ant., AE; 6.00; 22 mm; 1,60 gr; RIC 279, Serdica, per.III
 117. Inv. I 106; ant., AE; 12.00; 23 mm; 2,10 gr; RIC 290, Serdica, per.III
 118. Inv. I 127; ant., AE; 12.00; 24 mm; 2,30 gr; RIC 343, Cyzicus, per.II
 119. Inv. I 42; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,40 gr; RIC 352, Cyzicus, per.II
 120. Inv. I 35; ant., AE; 6.00; 23 mm; 1,90 gr; RIC 360, Cyzicus, per.III
 121. Inv. I 40; ant., AE; 12.00; 24 mm; 2,30 gr; RIC 360, Cyzicus, per.III
 122. Inv. I 51; ant., AE; 6.00; 22 mm; 2,90 gr; RIC 154, Ticinum, ned.
 123. Inv. I 57; ant., AE; 12.00; 21 mm; 2,30 gr; RIC 381, Antiohia, per.II
 124. Inv. I 38; ant., AE; 12.00; 21 mm; 2,70 gr; RIC 6, Lugdunum, per.III
 125. Inv. I 3507; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,40gr; RIC 128, Mediolanum , per.II
 126. Inv. I 12; ant., AE; 6.00; 21,5 mm; 2,80 gr; RIC 135, Mediolanum, per.II
 127. Inv. I 6; ant., AE; 12.00; 22,5 mm; 2,50 gr; RIC 277, Serdica, per.III
- Nedeterminate**
128. Inv. I 46; ant., AE; 6.00; 20 mm; 2,10 gr.
 129. Inv. I 39; ant., AE; 12.00; 21,5 mm; 1,90 gr.
 130. Inv. I 107; ant., AE; 12.00; 23 mm; 1,70 gr, tip ORIENS AVG.
- Severina**
131. Inv. I 3450; ant., AE; 12.00; 23 mm; 2,70 gr; RIC V/1, 13, Serdica, per. III.
- Victorianus**
132. Inv I 3370; ant., AE; 12.00; 19 mm; 2,10 gr; RIC 116, KÖLN, ned.
- Tetricus**
133. Inv.I 3419; ant., AE; 12.00; 19 mm; 3,40; RIC 71, Roma, an 271
- Probus (276-282)**
134. Inv. I 3453; ant., AE; 6.00; 21 mm ; 2,90 gr; RIC 651, Siscia, ned.
 135. Inv. I 3510; ant., AE; 6.00; 22 mm ; 3,60 gr; RIC 817, Siscia, ned.
 136. Inv. I 2360; ant., AE; 22 mm ; 1,90 gr; atelier neprecizat
- Numerianus (283-284)**
137. Inv. I 3437; ant., AE; 6.00; 22 mm ; 3,20 gr; RIC 366, Ticinum, ned.
- Carinus (283-285)**
138. Inv. I 1761; ant., AE; 6.00; 22 mm ; 2,10 gr; RIC 182, Ticinum, ned.
- Licinus I**
139. Inv. I 3412; follis; AE; 6.00; 27 mm; 5,50 gr; RIC 37b, Heraclea, anii 308-9

Constantius Chlorus (305-306)

140. Inv. I 3752; follis; AE; 6.00; 17 mm; 1,90 gr; atelier neprecizat

Galerius (305-311/12)

141. Inv. I 3448; follis; AE; 12.00; 24 mm; 4,90 gr; RIC 48a, Heraclea, anii 310-311

Maximinus

142. Inv. I 88; follis; AE; 6.00; 25 mm; 4,50 gr; RIC 50a, Thessalonic, cca 112

143. Inv. I 3404; follis; AE; 12.00; 26 mm; 6,30 gr; RIC 66a, Hicomedia, anii 310-12

Maximianus Hercules

144. Inv. I 3449; ant., AE; 7.00; 21 mm; 3,10 gr; RIC 607; Cyzic, an 293

145. Inv. I 5375; ant., AE; 12.00; 22 mm; 2,20 gr; RIC V/2 Cyzic, p.289, fals, anii 292-5

AQUILEA

Constantin II

146. Inv. I 72; AE; 6.00; 15 mm; 0,80 gr; LRBC I 680, anii 337-341

Constans

147. Inv. 5377; AE; 6.00; 16 mm; 1,00 gr; LRBC I 702, anii 341-6, $\overline{AQS}$

ALEXANDRIA

Constantin I

148. Inv. I 2034; AE; 6.00; 20 mm; 1,60 gr; LRBC I 1402, anii 326-330; Ric VII, p. 709, nr 34, anii 325-326, SMALA

ANTIOHIA

Constantin I

149. Inv. I 1908; AE; 16 mm; 2,00 gr; LRBC I 1363, anii 335-7

Constantin I - postume

150. Inv. I 1909; AE; 6.00; 16 mm; 2,30 gr; LRBC I 1400, anii 341-6

Valens

151. Inv. I 1070; AE; 6.00; 17 mm; 1,80 gr; LRBC II 2650, anii 364-7

Gratianus

152. Inv. I 2359; AE; 12.00; 17 mm; 2,30 gr; LRBC II 2661, anii 367-75

CONSTANTINOPOL

Urbs Roma

153. Inv. I 1876; AE; 6.00; 19 mm; 1,80 gr; LRBC I 1013, anii 330-5, CONSE

154. Inv. I 5029; AE; 6.00; 18 mm; 2,20 gr; c.m.s.

Constantin I - postume

155. Inv. I 2357; AE; 6.00; 15 mm; 1,25 gr; LRBC I 1028-9; anii 335-7

156. Inv. I 1067; AE; 6.00; 14,5 mm; 1,00 gr; LRBC I 1041, anii 337-41

157. Inv. I 1064; AE; 6.00; 15 mm; 1,90 gr; c.m.s.

CYZIC

Constantin I

SMKA 158. Inv. I 6267; AE; 6.00; 19 mm; 2,30 gr; LRBC I 1187, anii 324-30,

SMKE 159. Inv. I 3390; AE; 6.00; 18 mm; 1,10 gr; LRBC I 1221, anii 330-5,

160. Inv. I 726; AE; 12.00; 16 mm; 1,55 gr; LRBC I 126, anii 335-7

Constantin I

161. Inv. I 3409; AE; 6.00; 19 mm; 2,10 gr; LRBC I 1163, anii 324-30

Constantinopolis

162. Inv. I 5339; AE; 6.00; 17 mm; 3,00 gr; LRBC I 1234, anii 330-5

163. Inv. I 5471; AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC I 1247, anii 330-5

164. Inv. I 5409; AE; 12.00; 18 mm; 2,70 gr; c.m.s.

HERACLEA

Constantius II

165. Inv. I 3424; AE; 12.00; 22 mm; 2,50 gr; LRBC II , anii 346-50

Neprecizate

XXX, 166. Inv. I 3397; AE; 6.00; 14 mm; 1,50 gr; LRBC II, tip VOT XV MVLT
anii 341-6

NICOMEDIA

Constantius II

167. Inv. I 2358; AE; 12.00; 20 mm; 4,20 gr; LRBC II 2289, anii 346-50

Constans

168. Inv. I 6343; AE; 12.00; 21mm; 1,80 gr; LRBC II 2291 , anii 346-50

SISCIA

Constantiu I

ESISVO, loc Cetatea Severinului 169. Inv. I 5739; AE; 12.00; 18 mm; 2,20 gr; LRBC I 737 , anii 324-30,

Constantin II

170. Inv. I 5297; AE; 12.00; 18 mm; 1,50 gr; LRBC I 760, anii 330-5, ASISQ *

Constantius II

171. Inv. I 5366; AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC I 749, anii 330-5, TSIS

172. Inv. I 3421; AE; 12.00; 16 mm; 1,10 gr; LRBC I 798, anii 341-6

173. Inv. I 3248; AE; 12.00; 19 mm; 2,10 gr; LRBC II 1218, anii 351-4; -SIS

Constantius Gallus

174. Inv. I 3079; AE; 12.00; 18 mm; 2,70 gr; LRBC II 1219, anii 351-4, -SIS

175. Inv. I 2055; AE; 6.00; 18 mm; 2,80 gr; c.m.s.

Constantinopolis

176. Inv. I 3426; AE; 12.00; 18,5 mm; 1,90 gr; LRBC I 751, anii 330-5; BSIS
177. Inv. I 1064; AE; 6.00; 17,5 mm; 2,20 gr; LRBC II 1124, anii 346-50
THESSALONIC

Constantin I

178. Inv. I 3667; AE; 6.00; 22 mm; 2,80gr; RIC nr 61a , anii 312-3, TS.B

179. Inv. I 6281; AE; 6.00; 19 mm; 2,30 gr; LRBC I 829, anii 324-30,
SMTSD, loc Piața Ghika

180. Inv. I 5311; AE; 12.00; 17 mm; 2,20 gr; LRBC I 840, anii 330-5,
SMTSA, loc Tribunal

181. Inv. I 1069; AE; 6.00; 19 mm; 1,45gr; LRBC I , anii 324-30, atelier
neprecizat

Constantin II

182. Inv. I 1912; AE; 12.00; 17 mm; 1,50gr; LRBC I 846, anii 335-7

Constantius II

183. Inv. I 3423; AE; 12.00; 18 mm; 1,90gr; LRBC I 817, anii 324-30,
SMTSB

184. Inv. I 1755; AE; 5.00; 17 mm; 1,80 gr; LRBC I 837, anii 330-5, SM--

185. Inv. I 2058; AE; 6.00; 17 mm; 1,90 gr; LRBC I 859, anii 341-6, SMTSE

Constantinopolis

186. Inv. I 3413; AE; 6.00; 16 mm; 0,95 gr; LRBC I 839, anii 330-5, SMTSE

187. Inv. I 3408; AE; 6.00; 17 mm; 2,60 gr; c.m.s. SMT-

Constans

188. Inv. I 6121; AE; 12.00; 17 mm; 0,80 gr; LRBC I 856, anii 337-41

Constantius II

189. Inv. I 1071; AE; 12.00; 16 mm; 1,20 gr; LRBC I 859, anii 341-6

Valens

190. Inv. I 2242; AE; 6.00; 17 mm; 1,70 gr; LRBC II 1704, anii 364-7

TRIER

Constantin I

191. Inv. I 5340; AE; 6.00; 20 mm; 2,40 gr; Ric VII, p.197 nr.368, anii 322-
3, PTR-

192. Inv. I 5341; AE; 6.00; 19 mm; 2,60 gr; c.m.s.

ATELIER NEPRECIZAT

Constantin I, Constantin II, Constantius II

193. Inv. I 6302; AE; 12.00; 15 mm; 1,40 gr; tip Gl. ex., (1 st)., anii 335-7

Constantin I

194. Inv. I 303; AE; 6.00; 18 mm; 1,80 gr; anii 330-5

195. Inv. I 5027; AE; 12.00; 18 mm; 2,50 gr; c.m.s.

196. Inv. I 2362, AE; 7.00; 17 mm; 1,20 gr; anii 341-6

197. Inv. I 2137; AE; 12:00; 16 mm; 1,30 gr; c.m.s.

Constans

198. Inv. I 3425; AE; 12:00; 15 mm; 1,10gr; fragm., Thessalonic (?), anii 341-6

Urbs Roma

199. Inv. I 5309; AE; 6.00; 17 mm; 1,20 gr; anii 330-5

200. Inv. I 5329; AE; 12.00; 1,30 gr; c.m.s.

Constantinopolis

201. Inv. I 3329; AE; 12.00; 20 mm; 1,25 gr; Heraclea, (?) anii 330-5

202. Inv. I 1875; AE; 6.00; 18 mm; 1,50 gr; anii 330-5

Constantius II

203. Inv. I 2361; AE; 6.00; 16 mm; 0,92 gr; anii 341-6

204. Inv. I 5242; AE; 6.00; 17 mm; 0,80 gr; fragm., Nicomedia, anii 341-6;

loc Casa Pionerilor

205. Inv. I 3435; AE; 6.00; 17 mm; 2,30 gr; tip SPES RP., anii 337-361

206. Inv. I 6271; AE; 12.00; 18 mm; 2,50 gr; anii 351-61, loc Piața Ghika

207. Inv. I 5778; AE; 6.00; 14 mm; 2,40gr; anii 351-61, loc Cetatea

Severinului

208. Inv. I 1063; AE; 12.00; 19 mm; 3,90gr; anii 351-4

209. Inv. I 5299; AE; 12.00; 18 mm; 1,40gr; tip FTR, anii 341-6; loc Piața

Ghika

210. Inv. I 5310; AE; 6.00; 15 mm; 0,80 gr; anii 341-6, loc Tribunal

Valens, Valentinian II sau Gratian

211. Inv. I 1065; AE; 6.00; 13 mm; 1,60 gr; anii 375-8 loc Parcul Rozelor

212. Inv. I 6323; AE; 12.00; 15 mm; 1,10 gr; c.m.s.

213. Inv. I 989; AE; 12.00; 16 mm; 1,10 gr; c.m.s.

Gratian, Valentinian II sau Theodosius I

214. Inv. I 1062; AE; 6.00; 13 mm; 1,60 gr; anii 378-83

Valentinian II, Theodosius I sau Arcadius

215. Inv. I 1066; AE; 16 mm; 1,15gr; anii 383-7

Licinius I

216. Inv. I 3316; AE; 12.00; 18 mm; 3,40 gr; RIC VI, p.646, nr. 18, Cyzic
anii 321-324

Anastasius I

217. Inv. I 5270; M; AE; 6.00; 32 mm; 18 gr; CM, p.26, 56-57, Constan-
tinopol, off. Δ

218. Inv. I 5220; M; AE; 6.00; 31 mm; 16,85 gr; CM, p.26, 58-62, Constan-
tinopol, off. E

219. Inv. I 5407; M; AE; 6.00; 25,5 mm; 6,70 gr; CM, p.22, 23-26, Constantinopol, off γ
220. Inv. I 5210; M; AE; 6.00; 27,5 mm; 13 gr; CM, nr. 83, Constantinopol, off E
Justin I
221. Inv. I 5404; M; AE; 7.00; 31 mm; 12,50 gr; CM, p.46, 1, Hicomedia, off A
Justinian I
222. Inv. I 5215; M; AE; 12.00; 31 mm; 16,55 gr; CM, p.122, nr. 6, Constantinopol, off B, nedată
223. Inv. I 5436; M; AE; 6.00; 29 mm; 15,50 gr; CM, nr. 68, Constantinopol, anii 542-3
224. Inv. I 5280; M; AE; 6.00; 31,5 mm; 14,20 gr; CM, nr. 72, Constantinopol, anii 546-7
225. Inv. I 5403; M; AE; 12.00; 31 x 28 mm; 14,30 gr; CM, nr. 6 Constantinopol, off B, serie nedată
226. Inv. I 5405; M; AE; 6.00; 32,5 mm; 13,20 gr; CM, nr. 71, Constantinopol, anii 545-6
227. Inv. I 5412; K; AE; 6.00; 17 mm; 2,80 gr; CM, p.122, nr.2, Constantinopol,
Justin II
228. Inv. I 5425; E; AE; 12.00; 16 mm; 1,30 gr; CM, p.133, nr.57-59, off Δ, tip I
229. Inv. I 5393; M; AE; 6.00; 27 mm; 11,30 gr; CM, p.130, nr. 23, Constantinopol, off E, anii 570/1
Justin II și Sofia
230. Inv. I 5401; M; AE; 6.00; 30 x 26 mm; 16,20 gr; Constantinopol, off E, anii 565-70
231. Inv. I 5402; M; AE; 6.00; 29 x 26,5 mm; 11,00 gr; CM, nr. 41, Constantinopol, off B, anii 576-7
232. Inv. I 5413; K; AE; 6.00; 19 mm; 3,70 gr; CM nr.3, Thessalonic, anii 566-7
233. Inv. I 5410; K; AE; 6.00; 20 mm; 6,20 gr; CM nr.4, Thessalonic, anii 568-9
234. Inv. I 5418; K; AE; 6.00; 20 mm; 2,40 gr; CM nr.6, Thessalonic, anii 568-9
235. Inv. I 5417; K; AE; 12.00; 21 mm; 4,20 gr; CM nr.6, Thessalonic, anii 568-9

236. Inv. I 5394; K; AE; 11.00; 21 mm; 5,00 gr; CM nr.14, Thessalonic, anii 576-7
237. Inv. I 5416; K; AE; 3.00; 20,5 mm; 4,80 gr; CM nr.14, Thessalonic, anii 576-7
238. Inv. I 5414; K; AE; 6.00; 21,5 mm; 2,90 gr; CM nr.36, Nicomedia, anii 570-1
239. Inv. I 5426; E; AE; 6.00; 21,5 mm; 2,90 gr; CM nr.41, Nicomedia, anii 565-578
240. Inv. I 5345; E; AE; 12.00; 15 mm; 1,60 gr; CM nr.41, Nicomedia, anii 565-578
241. Inv. I 5413; K; AE; 12.00; 23 mm; 3,70 gr; CM nr. 23, Antiohia, anii 569-70
242. Inv. I 5427; E; AE; 12.00; 14 mm; 1,60 gr; CM nr. 30, Cyzic
243. Inv. I 5420; K; AE; 18 mm; 2,40 gr; atelier neprecizat
Tiberius II
244. Inv. I 5424; I; AE; 6.00; 17 mm; 1,90 gr; CM nr.3, Constantinopol, off. Γ
245. Inv. I 5434; E; AE; 6.00; 18 mm; 2,50 gr; CM nr.29, Constantinopol, nedatat
Mauricius Tiberius
246. Inv. I 5392; M; AE; 6.00; 30 mm; 14,50 gr; CM nr 21, Constantinopol, off. A, anii 591/2
247. Inv. I 5281; M; AE; 7.00; 32,5 mm; 15,50 gr; CM nr 16, Constantinopol, off.B, anii 588-9
Emitent neprecizat
248. Inv. I 5411; K; AE; 6.00; 22,5 mm; 4,60 gr; Thessalonic
Neprecizate (sec. I-VI)
249. Inv. I 719; AE; 6.00; 26 mm; 9,58 gr; Augustus (?)
250. Inv. I 387; AE; 27 mm; (,50 gr; sec. I p. Ch.
251. Inv. I 6319; AE; 29 mm; 13,40 gr; sec. II-III
252. Inv. I 6320; AE; 27 mm; 7,50 gr; sec. II-III
253. Inv. I 5376; denar AR; 12.00; 18 mm; 2,00 gr; sec. II-III
254. Inv. I 285; ant., AR; 19,5 mm; 4,00 gr; sec. II-III
255. Inv. I 6299; denar frag., AR; 17 mm; 1,50 gr; sec. II-III
256. Inv. I 1074; follis AE; 17 mm; 1,70 gr; sec. IV
257. Inv. I 287; follis; AE; 18 mm; 1,40 gr; sec. IV
258. Inv. I 1068; follis; AE; 14 mm; 1,50 gr; sec. IV-V
259. Inv. I 284; follis; AE; 15 mm; 1,60 gr; sec. IV-V
260. Inv. I 6322; follis; AE; 10 mm; 1,20 gr; sec. IV-V
261. Inv. I 6298; follis; AE; 13,5 mm; 1,30 gr; sec. IV-V

262. Inv. I 6284; follis; AE; 0,9mm; 0,80 gr; sec. IV-V
 263. Inv. I 6283; follis; AE; 10 mm; 0,70 gr; sec. IV-V
 264. Inv. I 6276; follis; AE; 13 mm; 1.00 gr; sec. IV-V
 265. Inv. I 6274; follis; AE; 13 mm; 1,00 gr; sec. IV-V
 266. Inv. I 6458; follis; AE; 16 mm; 3,20 gr; sec. IV-V
 267. Inv. I 5367; follis; AE; 15 mm; 1,20 gr; sec. IV-V
 268. Inv. I 5415; K; AE; 12.00; 23,5 mm; 6,40 gr;
 269. Inv. I 5421;K; AE; 6.00; 21 mm; 5,80 gr;
 270. Inv. I 5470; K; AE; 25 mm; 6,45 gr;

PROVINCIA DACIA

271. Inv. I 5293; D; AE; 5.00; 25 mm; 6,70 gr; COH. 5, 253, an 248

272. Inv. I 147; S; AE; 6.00; 27 mm; 6,90 gr; an 249

Traianus Decius (249-251)

273. Inv. I 119; S; AE; 6.00; 28 mm; 11,50 gr; MARTIN p. 95, nr, 51, var.
 3, an 250

Trebonianus Gallus (251-253)

274. Inv. I 3416; S; AE; 7.00; 27 mm; 9,10 gr; MARTIN p. 99, nr, 51, var.
 1, an 251

Volusianus

275. Inv. I 47; S; AE; 12.00; 27 mm; MARTIN p.100, nr. 54, var. 1, an 251

276. Inv. I 5320; S; AE; 6.00; 28 mm; 6,80 gr; MARTIN p.101, nr.56, an 251

277. Inv. I 5319; S; AE; 12.00; 25 mm; 7,90 gr; MARTIN p.100-101, nr.54-
 6, an 251

VIMINACIUM

Gordian III

278. Inv. I 3418; D; AE; 12.00; 23 mm; 5,20 gr; MARTIN p.35, nr.32,
 var.2, an 243

279. Inv. I 3407; S; AE; 6.00; 30 mm; 17,70 gr; MARTIN p.33, nr.25,
 var.2, an 242

280. Inv. I 3389; S; AE; 12.00; 20 mm; 11,50 gr; MARTIN p.39, nr.47,
 var.1, an 244

Filip Arabul (244-249)

281. Inv. I 3444; S; AE; 6.00; 28 mm; 11,30 gr; MARTIN p.41, nr.4, var.
 1-3, an 244

282. Inv. I 125; S; AE; 12.00; 30 mm; 18,70 gr

283. Inv. I 3430; D; AE; 12.00; 26 mm; 6,80 gr; MARTIN p.44, nr.14,
 var.1, an 246

284. Inv. I 59; S; AE; 6.00; 29 mm; 17,20 gr; MARTIN p.47, nr.26, an 246

285. Inv. I 76; S; AE; 6.00; 9,80 gr; MARTIN p.48, nr.29, an 248
Filip II
286. Inv. I 125; S; AE; 12.00; 30 mm; 17,200 gr; MARTIN p.47, nr.25,
var.1, an 245
Traianus Decius (249-251)
287. Inv. I 3403; S; AE; 12.00; 26 mm; 8,20 gr; MARTIN p.50, nr.4, var.1, an 250
Volusianus
288. Inv. I 129; S; AE; 12.00; 26 mm; 9,00 gr; MARTIN p.74, nr.25
Etruscus
289. Inv. I 3431; S; AE; 12.00; 26 mm; 10,50 gr; MARTIN p.60, nr.42,
var.1, an 251
Etruscilla
290. Inv. I 3422; S; AE; 12.00; 26 mm; 8,90 gr; MARTIN p.58, nr.34,
var.1, an 251
291. Inv. I 75; S; AE; 12.00; 26 mm; 10,80 gr; an 250 sau 251
Emitent neprecizat
292. Inv. I 721; S; AE; 25 mm; 10,00 gr; an 252
NICEA
Severus Alexander
293. Inv. I 3343; AE; 12.00; 20 mm; 5,50 gr
294. Inv. I 3317; AE; 12.00; 20 mm; 3,70 gr
295. Inv. I 3346; AE; 12.00; 22 mm; 4,50 gr
296. Inv. I 3345; AE; 12.00; 12 mm; 4,60 gr
297. Inv. I 278; AE; 12.00; 18 mm; 3,90 gr
298. Inv. I 3509; AE; 12.00; 23 mm; 3,80 gr
Gordian III
299. Inv. I 89; AE; 12.00; 18 mm; 1,90 gr
300. Inv. I 3490; AE; 7.00; 19 mm; 3,20 gr
301. Inv. I 279; AE; 12.00; 19 mm; 2,80 gr
STOBI
Iulia Mamaea
302. Inv. I 154; AE; 6.00; 22 mm; 3,80 gr
Emitent neprecizat
303. Inv. I 283; AE; 21,5 mm; 3,40 gr
ADRIANOPOL
Gordian III
304. Inv. I 3401; AE; 6.00; 26 mm; 7, 40 gr
Emitent neprecizat
305. Inv. I 3401; AE; 7.00; 22 mm; 4,30 gr

PERINT

Severus Alexander

306. Inv. I 3415; AE; 6,00; 32 mm; 12,10 gr

MORONEA

Emitent neprecizat

307. Inv. I 286; AE; 19,5 mm; 2,70 gr

CATALOGUL MONEDELOR DIN CASTRUL DROBETA

I. COLONIALE ȘI GRECEȘTI DE EPOCA IMPERIALĂ

A. PROVINCIA DACIA

Hostilianus

1. AE; 12,00; 26 mm; 9,70 gr; Pick, 47; an V; inv.2171

Volusianus

2. AE; 5,00; 26 mm; 9,20 gr; Pick, 53; an V; inv.350

3. AE; 6,00; 25 mm; 9,70 gr; cms.; inv.6426

4. AE; 6,00; 24,5 mm; 6,47 gr; cms.; inv. 747

5. AE; 12,00; 26 mm; 10,40 gr; Pick, 50; an V; inv.384

B. VIMINACIUM

Gordian III

6. AE; 12,00; 22 mm; 10,20 gr; Pick, 71; an I; inv.5529

7. AE; 5,00; 25 mm; 15,50 gr; Pick, 80; an III; inv.2203

8. AE; 6,00; 29,5 mm; 17,30 gr; Pick, 92; an V; inv.6416

9. AE; 12,00; 28,5 mm; 16,10 gr; cms.; inv.359

10. AE; 12,00; 24 mm; 7,80 gr; inv.2211

Filip Arabul

11. AE; 1,00; 27,5 mm; 18,10 gr; Pick, 95; an VII; inv.6453

12. AE; 11,00; 28,5 mm; 16,20 gr; cms.; inv.351

13. AE; 6,00; 27 mm; 11 gr; Pick, 103; an VII; inv.6440

14. AE; 6,00; 28 mm; 11,20 gr; inv.; 6441

15. AE; 12,00; 28,5 mm; 10,70 gr; Pick, 116; an XIV; inv.2202

16. AE; 1,00; 27,5 mm; 11,72 gr; cms.; inv. 622

Etruscilla

17. AE; 12,00; 28,5 mm; 11,30 gr; Pick, 136; an XII; inv.748

Trebonianus Gallus

18. AE; 6,00; 26,5 mm; 9,52 gr; Pick, 163; an XIII; inv.744

19. AE; 12,00; 26,5 mm; 10,60 gr; Pick, 168; an XIV ?; inv.74

20. AE; 6,00; 26 mm; 9,20 gr; Pick, 179; an XIV; inv.2355

Hostilianus

21. AE; 6.00; 26 mm; 11 gr; Pick, 148; an XII; inv.6448

Volusianus

22. AE; 6.00; 25 mm; 10,45 gr; Pick, 172; an XII; inv.2175

NEPRECIZAT

23. AE; 12.00; 28,5 mm; 9,20 gr; inv.376

24. AE; 7.00; 25 mm; 6,25 gr; inv.621

25. AE; 12.00; 25 mm; 8 gr; inv.2176

26. AE; 6.00; 25 mm; 5,98 gr; inv.739

NICEEA

Severus Alexander

27. AE; 6.00; 19 mm; 3,54 gr; inv.666

28. AE; 6.00; 19 mm; 2,52 gr; inv.664

29. AE; 6.00; 20 mm; 2,19 gr; inv.654

30. AE; 12.00; 20,5 mm; 4,22 gr; inv.619

31. AE; 7.00; 20 mm; 3,39 gr; inv.612

32. AE; 5.00; 17 mm; 3,42 gr; inv.614

33. AE; 12.00; 17 mm; 3,66 gr; inv.610

34. AE; 12.00; 20,5 mm; 2,90 gr; inv.358

35. AE; 6.00; 20 mm; 4,10 gr; inv.354

36. AE; 6.00; 20,5 mm; 4,40 gr; inv.346

37. AE; 5.00; 20 mm; 3,10 gr; inv.360

38. AE; 12.00; 19,5 mm; 4,78 gr; inv.709

39. AE; 12.00; 18 mm; 2,20 gr; inv.355

40. AE; 7.00; 18 mm; 4,10 gr; inv.6403

41. AE; 12.00; mm; 2,70 gr; inv.6443

42. AE; 12.00; 21 mm; 2,10 gr; inv.5536

43. AE; 6.00; 20 mm; 3,70 gr; inv.6399

44. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,60 gr; inv.667

Gordian III

45. AE; 6.00; 20 mm; 2,10 gr; inv.357

46. AE; 12.00; 19 mm; 3,60 gr; inv.356

47. AE; 6.00; 19,5 mm; 2,90 gr; inv.352

48. AE; 12.00; 20 mm; 3 gr; inv.349

NEPRECIZAT

49. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,71 gr; inv.636

50. AE; 6.00; 16 mm; 2,30 gr; inv.1081

51. AE; 6.00; 20 mm; 2,69 gr; inv.670

NICOMEDIA

Severus Alexander

52. AE; 6.00; 20 mm; 4,35 gr; inv.620

53. AE; 6.00; 18,6 mm; 2,06 gr; inv.669

54. AE; 5.00; 17 mm; 4,27 gr; inv.634

STOBI

Iulia Domna

55. AE; 12.00; 22 mm; 5,70 gr; Macdonald, p.365, nr.2 var. inv.442

Caracalla

56. AE; 12.00; 23 mm; 5,60 gr; Macdonald, p.365, nr.5 var. inv.959

HISTRIA

Elagabal

57. AE; 7.00; 26 mm; 11,20 gr; Pick, 514, pl.XIV, nr.27 (ptr.rv.). var.inv.479

PHILIPPOPOLIS

Iulia Domna

58. AE; 7.00; 25,5 mm; 13,50 gr; Mușmov / 1912, nr.5299, inv.361

ANCHIALOS

Caracalla

59. AE; 5.00; 27 mm; 8,90 gr; Strak, Die antiken..., II, p.250, nr.529, pl.VII,
nr.13, inv.870

PAUTALIA

Caracalla (?)

60. Av: ...AvPHΛ ANT...Rv: ΟΥΛΠΙ ΙΑC ΠΑΥΤΑ ΛΙΑC Hera cu patera
și sceptrul

AE; 12.00; 30mm; 11,10 gr; inv.463

COLONIE NEPRECIZATĂ

Commodus (?)

61. Av: ...Te.IOYA. KACTOY; Rv: M...ΟΛΠΙΩΗ Tyche la cîrmă cu
cornul abundenței

AE; 6.00; 26,5 mm; 9,50 gr; inv.469

Severus Alexander

62. Av:A ΛΕΖΑΝ ΔΡΟCΑΥΓ; Rv: ...,ΩΚΟΡ Tyche la cîrmă cu cornul
abundenței

AE; 6.00; 19 mm; 3,80 gr; inv.1097

63. Av: ---Δ...; Rv: ... Ο Π ΙΔ ΕΠ ΙΑΙΟΗΙ...; AE; 12.00; 19 mm; 3,59 gr;
inv.607

II ROMANE

Augustus

64. AE; 28 mm; 9,80 gr; RIC.67, Roma, an 23 a.Ch, inv.2300

65. AE; 25 mm; 7,30 gr; c.m.s.; inv.390

66. AE; 7,00; 28 mm; 11,50 gr; RIC.94; Roma, anii 21-20 a.Ch., inv. 2272

67. AE; 11.00; 30 mm; 20,00 gr; Roma, anii 24-23 a.Ch. inv.847

Drusus (?)

68. AE; 6.00; 25 mm; 7,20 gr; Av: ...SVS CAESAR, cap laur. dr.

Rv: Personaj masculin mergând dr., S | C, inv.6642

Nero

69. AE; 6.00; 26 mm; 9,50 gr; RIC 318, anii 63-8, inv. 6444

Domitian

70. AE; 27 mm; 8,60 gr; Av: ...AVG GERM. COS..., cap radiat dr. Rv: şters, inv.692

Traian

71. AE; 5.00; 34,5 mm; 22,20 gr; RIC 476, anii 103-11; inv.6546

72. AE; 6.00; 27 mm; 8,70 gr; Rv: şters, inv.5556

73. AE; 5.00; 26,5 mm; 19,60 gr; Rv: şters, inv.5548

74. AE; 6.00; 26 mm; 6,20 gr; Rv: şters, inv.535

75. AE; 5.00; 17 mm; 10,70 gr; Rv: şters, inv.6425

76. AE; 6.00; 27 mm; 11,30 gr; Rv: şters, inv.5540

Hadrian

77. AE; 6.00; 31 mm; 23,60 gr; RIC II 562, anii 119-21, inv.6447

78. AE; 5.00; 31,5 mm; 24,20 gr; RIC II 608/9, anii 119-21, inv.423

79. AE; 6.00; 25 mm; 6,50 gr; COH II 1142, anii 119-22, inv.2213

80. AE; 6.00; 26 mm; 9,70 gr; inv.5944

81. AE; 5.00; 26,6 mm; 9,70 gr; inv.462

82. AE; 6.00; 28 mm; 7,90 gr; inv.952

83. AE; 6.00; 26,5 mm; 9,10 gr; inv.6431

Antoninus Pius

84. AE; 12.00; 30 mm; 18,40 gr; RIC 688, nr.3, Roma, anii 140-4; inv.460

85. AE; 12.00; 33 mm; 23,80 gr; c.m.s

86. AE; 6.00; 33,5 mm; 19,80 gr; anii 148-9; inv.951

87. AE; 6.00; 25 mm; 10,80 gr; inv.2342

88. AE; 5.00; 21 mm; 10,00 gr; inv.2149

Marcus Aurelius Caesar

89. AE; 6.00; 33 mm; 23,10 gr; RIC 1349b = R 87, Roma, anii 158-9 ; inv.2301

90. AE; 6.00; 25 mm; 25,40 gr; RIC 1344 = R 86, Roma, anii 157-8 ; inv.2206

Faustina S

91. AE; 12.00; 25,5 mm; 12,80 gr; RIC 1118 = R 55, Roma, anii 141 ; inv.489

92. AE; 12.00; 31,5 mm; 26,00 gr; RIC 1105a, Roma, după 141; inv.810

93. AE; 6.00; 31 mm; 14,70 gr; neprecizate; inv. 6443

Marcus Aurelius

94. AE; 11.00; 25 mm; 8,00 gr; RIC 932, Roma, anii 165-6, inv.5537

Faustina J.

95. AE; 5.00; 30,5 mm; 23,40 gr; RIC 1703, Roma, după 176, inv.362

Lucilla

96. AE; 6.00; 27,5 mm; 21,38 gr; RIC 1736, Roma, anii 164-9 ; inv.362

97. AE; 6.00; 29 mm; 16,00 gr; RIC 1748 = R 23, Roma, anii 164-9 ; inv.377

Commodus

98. AE; 12,00; 29,5 mm; 23,20 gr; Neprecizat, inv.444

Crispina

99. AE; 12.00; 17 mm; 2,00 gr; RIC 279 = R 7 , Roma, anii 180-3 ; inv.445

Septimius Severus

100. AR; 12.00; 20,5 mm; fragm., inv.409. neprec.

101. AR; 12.00; 19 mm; 3,30 gr; inv.608, neprec.

Iulia Domna

102. Fourré; 12.00; 18 mm; 2,35 gr; RIC 626, Roma, anii 143-196, inv.789

Geta Caesar

103. Fourré; 12.00; 18 mm; 2,60 gr; RIC 29, Roma, anii 203-8; inv.2333

Severus Alexander

104. Fourré; 12.00; 19 mm; 2,40 gr; RIC 275; Antiohia, nedatat

105. Fourré; 12.00; 19 mm; 1,37 gr; fragm. RIC 5,19 sau 35; Roma, anii 222-4; inv.691

106. Fourré; 17 mm; 1,82 gr; fragm. Inv. 646, nedeterminat.

Filip Arabul

107. Ant.; 12.00; 21 mm; 3,00 gr; inv.6419

108. Ant.; 6.00; 20 mm; 2,00 gr; inv 2204

Otacila

109. Ant.; 5.00; 22 mm; 2,40 gr; inv 6452

110. Ant.; 7.00; 21 mm; 1,90 gr; inv 637

Aemilianus

111. Ant.; 12.00; 22 mm; 2,70 gr; inv 408

Gallienus

112. Ant.; 6.00; 20 mm; 2,35 gr; RIC 5,1, nr.204, Roma, nedatat, inv.1095

113. Ant.; 12.00; 19 mm; 1,40 gr; RIC 5,1, nr.227, Roma, anii 260-8, inv.400

114. Ant.; 12.00; 18 mm; 3,20 gr; inv.5572

Salonina

115. Ant.; 12.00; 20 mm; 1,22 gr; fragm.; inv.2354

Claudius II

116. Ant.; 9.00; 18,5 mm; 1,46 gr; RIC 5,1, nr.81, Roma, anii 268-70, inv.613

117. Ant.; 12.00; 18,5 mm; 1,60 gr; inv.630

Aurelianus

118. Ant.; 6.00; 21,5 mm; 2,80 gr; RIC 5, nr.355, Cyzic, per. II, inv.5555

119. Ant.; 12.00; 21 mm; 3,10 gr; cms; inv. 5551

120. Ant.; 12.00; 23 mm; 3,20 gr; cms; inv.6496

121. Ant.; 12.00; 21 mm; 3,30 gr; RIC 5, nr.241; Siscia, per.II; inv. 6414

122. Ant.; 12.00; 18 mm; 1,70 gr; cms; inv.633

123. Ant.; 12.00; 21 mm; 2,90 gr; RIC 5, nr.225, Siscia, per.II; inv.6398

124. Ant.; 12.00; 21,5 mm; 1,90 gr; fragm. RIC 5,nr.61; Roma, per. III; inv. 950

Neprecizate

125. Ant.; 6.00; 17,5 mm; 0,90 gr; inv.652

126. Ant.; 11.00; 17,5 mm; 1,50 gr; inv.2366

127. Ant.; 12.00; 21 mm; 3,10 gr; inv.2160

128. Ant.; 6.00; 14 mm; 3,40 gr; inv.5568

129. Ant.; 6.00; 18 mm; 2,02 gr; inv.647

130. Ant.; 6.00; 24 mm; 1,70 gr; inv.734

131. Ant.; 12.00; 18 mm; 2,44 gr; inv.609

132. Ant.; 12.00; 22 mm; 2,90 gr; inv.347

133. Ant.; 12.00; 20 mm; 2,20 gr; inv.2244

134. Ant.; 12.00; 17 mm; 2,70 gr; inv.2329

135. Ant.; 12.00; 21 mm; 3,60 gr; inv.2337

136. Ant.; 6.00; 21,5 mm; 3,00 gr; inv.5570

137. Ant.; 6.00; 18 mm; 2,40 gr; inv.5533

Tacitus

138. Ant.; 6.00; 21 mm; 3,00 gr; inv.2281

Probus

139. Ant.; 6.00; 21 mm; 2,86 gr; RIC 5, nr.217; Roma, nedatat; inv.632

140. Ant.; 6.00; 21 mm; 2,85 gr; RIC 5, nr.217; Roma; inv.632

141. Ant.; 6.00; 22 mm; 1,60 gr; RIC 5, nr.187; Roma, inv.611

142. Ant.; 6.00; 21 mm; 2,86 gr; RIC 5, nr.642; Siscia, inv.648

143. Ant.; 5.00; 22 mm; 2,70 gr; RIC 5, nr.619; Siscia; inv.391

144. Ant.; 6.00; 23 mm; 4,10 gr; RIC 5, nr.911; Cyzic; inv.5324

Maximianus

145. Ant.; 12.00; 24x21 mm; 3,00 gr; RIC 5,2, nr.506c; Roma, anii 285-6; inv.6439; XXIX

Diocletianus146. AE; 12.00; 22 mm; 3,20 gr.; RIC,5,2, nr. 161(a), Roma, an 285 $\overline{\text{XXZ}}$ 147. AE; 12.00; 27,5 mm; 4,30 gr.; RIC 6; nr.83a; Siscia, cca. 295, inv. 6427 $\frac{\overline{\text{IA}}}{*\text{SIS}}$ 148. AE; 6.00; 20 mm; 3,10 gr.; RIC 6; nr.13, an 295, inv. 5524 $\overline{\text{HB}}$ 149. AE; 5.00; 26,5 mm; 8,70 gr.; RIC 6, nr. 23a; c. 302-303 Thessalonic, inv. 5571 $\overline{\text{TS}}$ 150. AE; 12.00; 20 mm; 2,10 gr.; RIC 6, nr. 13, c. 295-6, Heraclea; inv. 6446 $\overline{\text{HE}}$

151. AE; 6.00; 17,5 mm; 0,50 gr.; inv. 2172

Constantius I

152. AE; 6.00; 30 mm; RIC 6, nr. 109(a), Siscia, an 299, inv. 5553

153. AE; 6.00; 29 mm; 7,50 gr.; RIC 6, nr. 26a, Aquileia, c. 302-3; inv. 5325

154. AE; 9.00; 29,5 mm; 5,70 gr., Fragm.; inv. 301.

Galerius155. AE; 12.00; 2,5 mm; 5,70 gr.; RIC 6, nr. 32a, grup. 2, Thessalonic, a. 308-310, inv. 2223 $\frac{*\overline{\text{IA}}}{\text{SMTS}}$ 156. AE; 6.00; 21,5 mm; 4,00 gr.; RIC 6, nr. 74b, Nicomedia, c. 312, inv. 1775 $\frac{\overline{\Delta*}}{\text{SMN}}$ 157. AE; 6.00; 25 mm; 5,00 gr.; cms.; inv. 2224 $\frac{*\overline{\text{IA}}}{\text{SM}\bullet\text{TS}}$ **Maximinus Daza**158. AE; 6.00; 24 mm; 3,25 gr.; RIC 6, nr. 222b, Siscia, c.311, inv. 3333 $\overline{\text{SIS}}$ 159. AE;12.00; 30 mm; 5,20 gr.; RIC 6, nr. 55, Kyzic, a.309-10, inv.1771 $\frac{\overline{\Delta*}}{\text{MKV}}$ **Licinius**

160. AE; 6.00; 25 x 20 mm; 2,40 gr.; RIC 6, nr. 69c, Nicomedia, c. 311; inv. 1780

161. AE; 12.00; 20 mm; 2,50 gr.; RIC 7, nr. 4; Siscia, c. 313-5, var. leg. rv.; inv. 1792 $\overline{\text{SIS}}$ 162. AE; 12.00; 19 mm;1,80 gr.; RIC 6, nr. 60, Thessalonic, a. 312-3; inv. 1791 $\overline{\text{TSA}}$ 163.AE; 6.00; 25 mm; 2,60 gr.; RIC 6, nr. 69a, Nicomedia, c. 311; inv. 1787 $\overline{\text{SMN}}$ 164.AE; 6.00; 26 mm;3,70 gr.; RIC 6, nr. 49, Thessalonic, c. 312; inv. 1793 $\bullet\overline{\text{SM}\bullet\text{TS}}\bullet$

NEPRECIZATE

Secol I-III

165. AE; 6.00; 18,5 mm; 1,97 gr; Volusianus (?); inv.635
 166. AE; 12.00; 23 mm; 3,00 gr; Aurelianus (?), inv.1077
 167. AE; 6.00; 19 mm; 1,60 gr; inv. 416
 168. AE; 6.00; 20 mm; 2,68 gr; Gallienus (?), inv. 624
 169. AE; 12.00; 23 mm; 2,00gr; inv. 1096
 170. Fourré; 6.00; 18,5 mm; 1,80 gr; Septimius Severus (?);inv. 700
 171. AE; 33,5mm; 19 gr; Traian (?); inv. 811
 172. AE; 22 mm; 6,70 gr; M. Aurelius(?) sau L. Verus(?), inv. 665
 173. AE; 24,5 mm; 7,80 gr; Domitian (?), inv. 374
 174. AE; 25,5 mm; 6,80 gr; inv. 393
 175. AE; 24 mm; 8,70 gr; inv. 395
 176. AE; 32 mm; 17,40 gr; sec. II, inv.477
 177. AE; 27 mm; 10,00 gr; sec.II, inv.478
 178. AE; 24 mm; 6,70 gr; Claudius I (?), inv. 486
 179. AE; 23,5 mm; 3,70; Augustus (?); inv. 445
 180. AE; 26 mm; 10,70 gr; sec. II; inv. 454
 181. AE; 26 mm; 10,70 gr; sec. II; inv. 417
 182. AE; 24,5 mm; 5,50 gr; sec. I; inv. 424
 183. AE; 26,5 mm; 10,00 gr; sec. I; inv. 533
 184. AE; 26 mm; 7,76 gr; Traian(?), inv. 623
 185. Fourré; 17 mm; 1,14 gr; inv. 638
 186. Fourré; 16,5 mm; 2,12 gr; inv. 645
 187. AE; 17 mm; 1,60 gr; inv. 5569
 188. AE; 25,6 mm; 9,50 gr; inv. 553
 189. AE; 5.00; 32 mm; 10,10 gr; inv. 5539
 190. Ant.; 21 mm; 21,50 gr; inv. 5538
 191. Fourré; 18 mm; 3,59 gr; S. Severus (?); inv. 644
 192. AE; 21 mm; 0,90 gr; inv. 5532
 193. AE; 25 mm; 9,30 gr; Augustus (?); inv. 650
 194. AE; 26,5 mm; 12,50 gr; inv. 353
 195. AE; 12.00; 18 mm; 2,08 gr; inv. 649
 196. AE; 20,5 mm; 1,90 gr; inv. 729

Constantin I

TICINUM

197. AE; 6.00; 19 mm; 3,00 gr; RIC 7, nr. 140; an 320-2,
 inv. 1937
 198. AE; 12.00; 17 mm; 1,40gr; LRBC I 446=RIC 7, nr.140
 a.320-1, inv.1143

TT

PT

199. AE; 12.00; 21,5 mm; 1,80 gr; RIC 7, nr. 7, a.313-4 LUGDUNUM	<u>ST</u>
200. AE; 12.00; 20 mm; 2,90 gr; RIC 6, nr. 122, c. 310, inv. 1937	<u>T F</u> <u>PLN</u>
201. AE; 12.00; 19 mm; 3,30 gr; RIC 7, nr.153, a. 322-3, inv. 1934 ROMA	
202. AE; 12.00; 20 mm; 2,60 gr; RIC 7, nr. 27; a. 314-315, inv. 1950	<u>R F</u> <u>* RT</u>
203. AE; 6.00; 18,5mm; 2,40 gr; cms. inv. 2279	
204. AE; 6.00; 24 mm; 3,80 gr; RIC 7, nr. 55; a. 316-7 SISCLA	<u>R-</u>
205. AE; 12.00; 23 mm; 3.00 gr; RIC 7, nr. 5; a.313-5; inv.1955	<u> €</u> <u>SIS</u>
206. AE; 11.00; 18 mm; 2,50 gr; RIC 7, nr. 60; a. 318; inv.1949	<u>-SIS</u>
207. AE; 12.00; 19 mm; 2,20 gr; RIC 7, nr. 120; a. 320; inv.1935	<u>S F</u> <u>S H</u> <u>-SIS</u>
208. AE; 6.00; 19 mm; 3.00 gr; RIC 7, nr. 214; a. 329-9;	<u>TSIS</u>
209. AE; 5.00; 17 mm; 3.00 gr; RIC 7, nr. 235; a. 334-5; inv. 1932	<u>•ASIS•</u>
210. AE; 11.00; 17 mm; 1,50 gr; cms; inv. 1962	
211. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,10 gr; cms; inv. 1959	<u>•ASIS•</u>
212. AE; 7.00; 18,5 mm; 2,32 gr; cms; inv. 1129	<u>•ASIS•</u>
213. AE; 12.00; 15,5 mm; 1,50 gr; RIC 7, nr. 252; a. 335-6; inv. 1964 THESSALONIC	<u>€SIS</u>
214. AE; 6.00; 22 mm; 2,80 gr; RIC 6, nr. 61b; a. 312-3; inv. 1947	<u>•TS•B</u>
215. AE; 5.00; 22 mm; 1,90 gr; cms; inv.2274	<u>TS•€</u>
216. AE; 6.00; 24 mm; 3,20 gr; cms; inv. 1946	
217. AE; 12.00; 23 mm; 3,60 gr; cms; inv. 1981	
218. AE; 12.00; 18 mm; 2,80 gr; RIC 7, nr. 75; a. 320; inv. 1931	<u>S F</u> <u>•TS•Δ</u>
219. AE; 12.00; 18 mm; 2,20 gr; RIC 7, nr. 123; a. 324; inv. 1914 SIRMIUM	<u>TSEVI</u>
220. AE; 12.00; 18 mm; 1,90 gr; RIC 7, nr. 123; a. 324; inv.1941	<u>TSIVI</u>
221. AE; 12.00; 19 mm; 1,75 gr; RIC 7, nr. 153; a. 326-8; inv. 1971	<u>SMTSI</u>
222. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,00 gr; cms; inv. 5576	<u>SMTSB</u>

223. AE; 10.00; 17,5 mm; 1,80 gr; cms; inv. 1989	
224. AE; 5.00; 18 mm; 2,80 gr; RIC 7, nr. 198; a. 335-6, inv. 1804	<u> </u> SMTSA
225. AE; 6.00; 18, mm; 1,50 gr; cms; inv. 1805	
226. AE; 12.00; 19 mm; 1,60 gr; RIC 7, nr. 153; a. 326-8; inv. 2026	<u> </u> SMTSA
227. AE;6.00; 11, mm; 1,40 gr; cms; inv. 1161	<u> </u> SMTSI
228. AE; 5.00; 17,5 mm; 1,40 gr; RIC 7, nr. 138; a. 335-6, inv.2341	<u> </u> SMTS-
229. AE; 5.00; 17 mm; 1,80gr; RIC 7, nr. 19; a. 317-8, inv.1952 HERACLEA	<u> </u> TS•A
230. AE; 6.00; 17 mm; 2,90 gr; RIC 7, nr. 7; a. 325-6, inv.1942	<u> </u> SMHI
231. AE; 12.00;18,5 mm; 1,95 gr; RIC 7, nr. 116; a. 330-3, inv. 1798	<u> </u> •SMHB
232. AE; 12.00; 23 mm; 3,70 gr; RIC 6, nr.75; a. 313; inv. 1944	<u> </u> SMHT
233. AE; 6.00; 20 mm; 2,80 gr; cms.; inv. 1943	<u> </u> SMHT
234. AE; 6.00; 18 mm; 2,30 gr; RIC 7, nr. 116; a. 330-3; inv.1808	<u> </u> •SMHA
235. AE; 5.00; 18,5 mm; 2,70 gr; cms.; inv. 1807	<u> </u> •SMHB
236. AE; 12.00; 18 mm; 2,10 gr; RIC 7, nr. 69-70; a. 325-6;	<u> </u> SMH-
237. AE; 6.00; 18 mm; 1,80 gr; RIC 7, nr. 121; a. 330-3; inv. 1150	<u> </u> •SMHB•
238. AE; 12.00; 19 mm; 2,60 gr; RIC 7, nr. 116; a.330-3; inv. 1111 SIRMIUM	
239. AE; 12.00; 20 mm; 2,50 gr; RIC 7, nr. 48; a. 324-5; inv. 2036 CONSTANTINOPOI	<u> </u> SIR-
240. AE; 5.00; 18,5 mm; 2,40 gr; LRBC I, 987; a. 326-30; inv.1918	<u> </u> CONS
241. AE; 6.00; 17 mm; 2,10 gr; RIC 7, nr. 59; a. 330-3; inv. 1800	<u> </u> CONSA
242. AE; 6.00; 19,5 mm; 2,30 gr; cms.; inv. 1806	<u> </u> CONSA
243. AE; 6.00; 15 mm; 1,60 gr; RIC 7, nr. 137; a. 336-7;inv. 1960	<u> </u> CONSA

244. AE;12.00; 21 x 18,5 mm; 2,85 gr; RIC 7, nr. 12; a.313-7;	$\frac{ S}{SM}$
inv.1904	
245. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,20 gr; RIC 7, nr. 188; a. 330-5;	$\overline{SMNS}$
inv.1802	
NICOMEDIA	$\frac{ }{ }$
246. AE;12.00; 17 mm; 2,22 gr; RIC 7; nr. 154; inv. 701	$\overline{SMNB}$
247. AE; 6.00; 18 mm; 2,12 gr; RIC 7, nr. 154; a. 328-9; inv. 710	$\overline{SMNA}$
248. AE; 6.00; 19 mm; 2,15 gr; RIC 7, nr. 188; a. 330-5; inv. 1799	$\overline{SMNS}$
CYZICUS	
249. AE; 6.00; 18 mm; 2,85 gr; RIC 7, nr. 51; a. 327-8; inv. 1812	$\overline{SMKA}$
250. AE; 6.00; 19 mm; 2,80 gr; RIC 7, nr. 34; a. 325-6; inv. 1814	$\overline{SMK}$
251. AE; 12.00; 18,5 mm; 3,65 gr; RIC 7, nr. 34; a. 325-6;	$\frac{\bullet}{ }$
inv.1811	$\overline{SMKA}$
252. AE; 6.00; 17,5 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 1200	$\overline{SMK\Gamma}$
253. AE; 6.00; 18 mm; 2,60 gr; cms.; inv. 1990	$\overline{SMKA\bullet}$
254. AE; 12.00; 19 mm; 2,75 gr; cms.; inv. 2003	
255. AE; 6.00; 17 mm; 1,90 gr; RIC VII, nr. 78; a. 333-4;	$\overline{SMKB}$
inv. 1142	
256. AE; 6.00; 16 mm; 1,80 gr; LRBC I, 1304; a. 341-6; inv. 1136	$\overline{SMK\Gamma}$
ANTIOHIA	
257. AE; 12.00; 18 mm; 2,25 gr; RIC 7, nr. 86; a. 330-3 și 335;	$\overline{SMAN\Gamma}$
inv. 1135	
ATELIER NEPRECIZAT	
258. AE; 12.00; 23 mm; 3,30 gr; tip. IOVICONSERVATORI AVGG, a. 313-317; inv. 1979	
259. AE; 6.00; 21 mm; 3,15 gr; cms.; inv. 1905	
260. AE; 12.00; 18 mm; 1,05 gr; tip. Gl. ex. (2st.) a. 330-5/6; inv. 1803	
261. AE; 19 mm; 2,70 gr; tip. VICTLAETE PRINC... a. 318-20; inv. 1945	
262. AE; 18 mm; 0,90 gr; tip. DNCON...VOT/XXX în cunună, a. 325-30;	
inv. 1158	
263. AE; 14 mm; 0,80 gr; tip. Gl. ex. (1 st.)	
Constantin II	
TICINUM	
264. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,65 gr; RIC 7, nr. 172; a. 322-5; inv.1849	$\frac{U}{PT}$

LUGDUNUM		
265. AE; 12.00; 21,5 mm; 3,00 gr; RIC 7, nr. 13; a. 314-5; inv.1957		<u>T F</u> <u>PL-</u>
ARELATE		
266. AE; 6.00; 19 mm; 2,95 gr; RIC 7, nr. 256; a. 322-3; inv. 303		<u>C*AR</u>
SISCIA		
267. AE; 12.00; 19 mm; 2,40 gr; RIC 7, nr. 91; a. 319; inv.2068		<u>•ASIS•</u>
268 AE; 6.00; 18 mm; 2,90 gr; RIC 7, nr. 216; a. 328-9; inv.1810		<u>€SIS</u>
269. AE; 12.00; 18 mm; 2,60 gr; cms.; inv.2057		
270. AE; 12.00; 17 mm; 1,50 gr; RIC 7, nr. 236; a. 334-5; inv. 1847		<u>•€SIS•</u>
271. AE; 6.00; 18 mm; 2,65 gr; cms.; inv. 1861		
272. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,00 gr; RIC 7, nr. 236; a. 334-5; inv. 2365		<u>•€SIS•</u>
273. AE; 6.00; 17 mm; 2,40 gr; cmc.; inv. 2110		<u>•€SIS•</u>
274. AE; 12.00; 17 mm; 2,95 gr; cms.; inv.756		<u>•€SIS•</u>
275. AE; 5.00; 16 mm; 1,90 gr; LRBC II 1234-41; a. 355-61,		<u>M </u> <u>-SI-</u>
inv. 2063		
SIRMIUM		
276. AE; 6.00; 18,5 mm; 3,30 gr; RIC 7, nr. 50; a. 324-5;		<u>•SIRM•</u>
inv. 2070		
THESSALONIC		
277. AE; 6.00; 19 mm; 2,75 gr; RIC 7, nr. 65; a. 319; inv.2069		<u>•TS•B</u>
278. AE; 6.00; 19 mm; 2,20 gr; cms; inv. 2069		<u>•TS•B</u>
279. AE; 6.00; 19 mm; 2,20 gr; LRBC I 815; a. 324-30; inv. 1480		<u>SM-</u>
280. AE; 6.00; 18,5 mm; 2,45 gr; LRBC I 836; a. 330-5, inv.5530		<u>SMTS</u>
281. AE; 12.00; 17 mm; 1,10 gr; LRBC I 846; a. 335-7;		<u>SMTS</u>
per. III inv.1854		
282. AE; 12.00; 17 mm; 1,30 gr; LRBC I 854; a. 337-41;		<u>SMTSA</u>
inv.1978		
HERACLEA		
283. AE; 12.00; 18 mm; 2,30 gr; RIC 7, nr. 83; a. 326; inv. 2073		<u>SMHE</u>
284. AE; 12.00; 2 0x 18 mm; 2,50gr; cms.; inv.1865		<u>SMHA</u>
CYZIC		
285 AE; 12.00; 18 mm; 2,20 gr; RIC 7, nr. 37; a. 325-6; inv.1866		<u>SMK-</u>
286. AE; 6.00; 16 mm; 2,70 gr; RIC 7, nr. 81; a. 331; 333-4,		<u>SMKΓ</u>
inv.1845		

287. AE; 6.00; 15 mm; 1,40 gr; LRBC I 1288; a. 337-41; inv.1801	<u>SMKT</u>
ANTIOHLA	
288. AE; 12.00; 17 mm; 1,60 gr; RIC 7, nr. 87; a.335; inv. 1155	<u>SMAN-</u>
289. AE; 12.00; 17 mm; 2,00 gr; cms.; inv.1055	<u>SMANØ</u>
ATELIER NEPRECIZAT	
290. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; tip GL EXERC. (2 st.); a.330-6; inv.1846	
291. AE; 12.00; 18 mm; 1,90 gr; cms.; inv.1136	
292. AE; 6.00; 18 mm; 1,70 gr; cms.; inv. 1136	
Constantius II	
SISCIA	
293. AE; 12.00; 16 mm; 1,20 gr; LRBC I 790; a. 341-6; inv.2014	<u>€SIS</u>
294. AE; 12.00; 15 mm; 0,80 gr; fragm.; cms; inv. 1148	<u>-SIS</u>
295. AE; 12.00; 17 mm; 1,50 gr; LRBC I 809; a. 341-6; inv.2028	<u>€SIS</u>
296. AE; 12.00; 16 mm; 1,40 gr; LRBC I 790; a. 341-6; inv.2051	<u>€SIS</u>
297. AE; 6.00; 16 mm; 1,50 gr; LRBC I 798; a. 341-6; inv.2013	<u> R</u> <u>€SIS</u>
298. AE; 6.00; 16 mm; 1,80 gr; LRBC I 800; a. 341-6; inv.2065	
299. AE; 12.00; 17 mm; 1,60 gr; LRBC II 1222 sau 1228; a.351-4	<u>ASISZ</u>
sau 355-60; inv.2139	
300. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; cms.; inv.2140	<u>BSISZ</u>
301. AE; 6.00; 18 mm; 2,20 gr; cms.; inv. 1189	<u>-SISZ</u>
302. AE; 7.00; 18 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 2022	<u>ΓSIS</u>
303. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 2024	<u>ΓSIS</u>
304. AE; 12.00; 18,5mm; 1,80 gr; cms.; inv. 2146	<u>ASISZ</u>
305. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 2128	<u>ΔESISZ</u>
306. AE; 12.00; 17 mm; 1,90 gr; LRBC II, neprecizat; a.355-361;	<u>M </u>
inv. 2129	<u>BSIS</u>
307. AE; 6.00; 17 mm; 1,50 gr; cms.; inv. 2148	<u>M </u>
SIRMIUM	<u>ΓSIS</u>
308. AE; 6.00; 18 mm; 2,50 gr; LRBC I 1605; a.351-4; inv.12123	<u>ASIRM</u>
309. AE; 12.00; 16,5mm; 2,60gr; LRBC I 1612; a. 351-4; inv. 699	<u>M </u> <u>•ASI</u>
310. AE; 12.00; 17 mm; 2,10 gr; LRBC II 1603; a. 351-4; inv. 2025	<u>ASIRM</u>

311. AE; 6.00; 18,5 mm; 2,70 gr; cms.; inv. 2001	<u>ASIRM</u>
312. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC II 1605; a. 351-4; inv. 2142	<u>BSIRM</u>
313. AE; 12.00; 16,5 mm; 2,60 gr; LRBC II 1612; a. 355-61; inv. 699	• <u>ASIRM</u>
314. AE; 6.00; 18 mm; 1,50 gr; LRBC II 1609; a. 355-61; inv. 2143	<u>M</u> <u>BSIRM</u>
315. AE; 12.00; 18 mm; 2,60 gr; cms.; inv. 2141	
316. AE; 6.00; 18 mm; 1,80 gr; cms.; inv.2338 THESSALONIC	<u>M</u> <u>ASIRM</u>
317. AE; 12.00; 18 mm; 2,10 gr; RIC 7, nr. 186; a. 330-5; inv. 2154	<u>SMTSB</u>
318. AE; 6.00; 18 mm; 1,30 gr; RIC 7, nr. 200; a. 355-6; inv. 1161	<u>SMTS</u>
319. AE; 12.00; 16 mm; 1,33 gr; LRBC II 855; a. 337-41; inv. 740	<u>SMTS</u>
320. AE; 12.00; 16 mm; 1,80 gr; LRBC I 855; a. 337-41; inv. 2007	<u>SMTS-</u>
321. AE; 12.00; 16 mm; 1,40 gr; cms.; inv. 2010	
322. AE; 12.00; 17 mm; 1,50 gr; cms.; inv.2144	
323. AE; 6.00; 17 mm; 1,00 gr; cms.; inv. 1953	
324. AE; 12.00; 16 mm; 2,30 gr; LRBC I, 826; a. 341-6; inv. 2012	<u>SMTSΔ</u>
325. AE; 12.00; 16 mm; 2,30 gr; cms.; inv. 2012	
326. AE; 5.00; 15 mm; 1,25 gr; LRBC II, 859; a. 341-6; inv. 2134	<u>SMTSA</u>
327. AE; 12.00; 16 mm; 1,33 gr; cms; inv. 695	<u>SMΓ-</u>
328. AE; 3.00; 17 mm; 0,72 gr; cms.; inv. 698	<u>SMT-</u>
329. AE; 6.00; 16 mm; 2,80 gr; cms.; inv. 1938	<u>SMTSE</u>
330. AE; 12.00; 17 mm; 1,00 gr; cms.; inv. 2125	<u>-MTSε</u>
331. AE; 12.00; 15 mm; 0,87 gr; LRBC I, 862; a. 341-6; inv.694	<u>TESB</u>
332. AE; 7.00; 16 mm; 1,40 gr; LRBC II, 1637; a. 346-50; inv. 2019	<u>TESB</u>
333. AE; 6.00; 18 mm; 1,90 gr; LRBC II; a. 346-50; inv.1120	<u>TSB</u>
334. AE; 6.00; 18,5 mm; 2,40 gr; cms.; inv. 2248	
335. AE; 11.00; 21 mm; 3,40 gr; LRBC II, 1679; a. 351-4; inv. 2147	<u>TSB</u>
336. AE; 6.00; 18 mm; 2,30 gr; LRBC II, 1681; a. 351-4; inv. 2130	<u>Δ</u> <u>SMTS</u>

337. AE; 6.00; 19 mm; 2,25 gr; cms.; inv. 2138	$\frac{\Gamma}{\text{SMTS}}$
338. AE; 6.00; 18 mm; 2,50 gr; cms.; inv. 2020	$\frac{\Gamma}{\text{SMTS}}$
339. AE; 5.00; 17,5 mm; 2,30 gr; cms.; inv. 2132	$\frac{\Gamma}{\text{SMTS}}$
inv.2150 340. AE; 12.00; 17 mm; 2,00 gr; LRBC II, 1681; a.351-4;	$\frac{\Gamma}{\text{SMTS}}$
341. AE; 7.00; 19 mm; 2,80 gr; cms.; inv. 2016	
342. AE; 6.00; 22 mm; 5,20 gr; LRBC II, 1679; a. 351-4; inv.2066	$\frac{\bullet S \bullet}{\text{TSF}}$
343. AE; 12.00; 17 mm; 1,80 gr; LRBC II, 1681; a.351-4;	
inv. 1092	
344. AE; 12.00; 16 mm; 2,50 gr; LRBC II, 1281; a. 351-4;	$\frac{\Gamma A}{-\text{TS}}$
inv. 2062	
345. AE; 6.00; 19 mm; 4,60 gr; LRBC II, 1679; a. 351-4;	$\frac{\bullet S \bullet}{\text{TSB}}$
inv. 2131	
346. AE; 6.00; 19 mm; 1,30 gr; LRBC II, 1681; a.351-4; inv. 1992	$\frac{\text{SMTS}}{\text{SMTS}}$
347. AE; 12.00; 15,5 mm; 1,60; cms.; inv. 1985	
348. AE; 12.00; 16, mm; 2,00 gr; cms.; inv. 2336	
HERACLEA	
349. AE; 6.00; 19 mm; 2,90 gr; RIC 7, nr. 84, a. 326; inv. 1883	$\frac{\text{SMHF}}{\text{SMHF}}$
350. AE; 6.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC II, 1896; a. 351-4; inv.1144	$\frac{\text{SMH-}}{\text{SMH-}}$
351. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,60 gr; LRBC II, 1898; a.351-4;	$\frac{\text{SMH-}}{\text{SMH-}}$
inv. 2061	
352. AE; 12.00; 18 mm; 2,30 gr; LRBC II, 1900; a.351-4;	$\frac{\text{SM--}}{\text{SM--}}$
inv. 1824	
CONSTANTINOPOL	
353. AE; 12.00; 17 mm; 2,50 gr; LRBC II, 2019; a. 346-50;	$\frac{\text{CONSS*}}{\text{CONSS*}}$
inv. 2004	
354. AE; 6.00; 17 mm; 1,30 gr; fragm. LRBC II, 2021; a.346-50;	$\frac{\text{CONSB}}{\text{CONSB}}$
inv. 1088	
355. AE; 12.00; 17 mm; 1,80 gr; LRBC II, 2019; a. 346-50;	$\frac{\text{CONS-}}{\text{CONS-}}$
inv. 2118	
356. AE; 12.00; 23,5 mm; 4,20 gr; LRBC II, 2024; a.346-50;	$\frac{\Gamma}{\text{CONS-}}$
inv. 2064	
357. AE; 21,5 x 18,5 mm; 2,60 gr; LRBC II, 2037; a.351-4;	
inv. 2364	
358. AE; 6.00; 17 mm; 2,95 gr; LRBC II, 2039 sau 2041; a. 351-4;	$\frac{\text{CONS-}}{\text{CONS-}}$
inv. 339	

359. AE; 12.00; 17 mm; 2,10 gr; cms; inv. 2017
CYZICUS
360. AE; 5.00; 16 mm; 1,40 gr; LRBC I, 1281; a.337-41; inv. 2011 SMK-
361. AE; 12.00; 24 mm; 4,40 gr; LRBC II, 2486; a.351-4; inv. 2119 Γ|
SMKΔ
362. AE; 12.00; 17 mm; 1,60 gr; cms.; inv. SMKΔ
363. AE; 6.00; 17 mm; 1,05 gr; LRBC II, 2502; a.355-61; inv. 1089 •M•
SMK-
- ANTIOHIA
364. AE; 12.00; 14,4 mm; 0,95 gr; LRBC I, 1391; a.337-41; inv. 2006 SMAN
365. AE; 5.00; 15 mm; 0,80 gr; LRBC I, 1398; a. 341-6; inv. 753 SMAN-
366. AE; 6.00; 13,5 mm; 1,45 gr; cms.; inv. 742
NICOMEDIA
367. AE; 6.00; 18,5 mm; 1,60 gr; RIC 7, NR. 191; a. 330-5; inv. 2335 SMNΔ
368. AE; 12.00; 24, mm; 4,40 gr; LRBC II, 2486; a.351-4; inv. 2119 Γ|
SMKΔ
369. AE; 12.00; 15,5 mm; 1,55 gr; tip.VOTXXMVLTXXX; anii 341-46; inv. 702
- AQUILEIA
370. AE; 12.00; 15,5 mm; 0,85 gr; LRBC I, 701; a.341-6; inv. 2273 AQS
371. AE; 12.00; 15 mm; 1,10 gr; LRBC I, 710; a.341-6; inv. 746 AQP
- ATELIER NEPRECIZAT
372. AE; 12.00; 15 mm; 1,50 gr; tip.GL.Ex. (1 st); a.335/6-341; inv. 2109
373. AE; 12.00; 16,5 mm; 1,70 gr; tip.GL.Ex.(1 st); a.337-41; inv.2124
374. AE; 12.00;14 mm; 1,05 gr; tip.VOTXXMVLTXXX; a.341-6; inv. 751
- 375.AE; 12.00; 11 mm; 1,00 gr; cms.; inv.2039
376. AE; 5.00; 16,5 mm; 2,40 gr; tip. FTR-FH3; a. 353-58; inv. 2121
377. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,10 gr; cms.; inv. 1087
378. AE; 6.00; 24 mm; 4,00 gr; cms.; inv. 2000
379. AE; 6.00; 22 mm; 3,60 gr; cms.; inv. 2127
380. AE; 6.00; 18 mm; 1,90 gr; cms.; inv. 2031
381. AE; 6.00; 17 mm; 1,35 gr; tip SP.R; A. 357/8-61; inv. 1090
382. AE; 12.00; 15 mm; 2,90 gr; cms.; inv. 2120
383. AE; 12.00; 16 mm; 2,80 gr; cms.; inv. 5553

384. AE; 10.00; 29,5 mm; 3,90 gr; inv. 5325
 385. AE; 6.00; 18 mm; 4,00 gr; tip FTR; a.348-353/4; inv.1140
 386. AE; 6.00; 17 mm; 2,00 gr; cms.; inv.2122
 387. AE; 6.00; 23 mm; 3,50 gr; CONCORDIA MILITVM a. 350;
 inv. 1152
 388. AE; 12.00; 22 mm; 4,80 gr; tip FTR; a. 348-353/4; inv. 1154
 389. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,55 gr; cms.; inv. 2135
 390. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 2019
 391. AE; 12.00; 14,5 mm; 1,60 gr; tip.SP.R.; a. 357/8-361
 392. AE; 12.00; 18 mm; 2,20 gr; tip. FTR; a. 357/8-361; inv.1948
 393. AE; 12.00; 19 mm; 2,90 gr; tip. FTR; a. 348-353/4; inv.1117
 394. AE; 6.00; 18 mm; 1,90 gr; cms.; a. 348-351
 395. AE:12.00; 14 mm; 1,10 gr; tip. FTR; a. 353/4-357/8
 396. AE; 12.00; 14,5 mm; 1,40gr; tip.VOT/XX/MVLT/XXX a.341-6;
 inv. 2133
 397. AE; 12.00; 14,5 mm; 1,25 gr; cms.; inv. 443
 398. AE; 5.00; 13 mm; 1,35 gr; cms.; inv. 653
 399. AE; 18 mm; 1,80 gr; tip. FTR; 348-54; inv. 1146
 400. AE; 21,5 mm; 3,40 gr; cms.; inv.1149
 401. AE; 6.00; 14 mm; 0,80 gr; fragm. Tip. SP.R. a. 357/8-361; inv. 1128
 402. AE; 15 mm; 1,00 gr; tip. FTR; inv. 1137
 403. AE; 14,5 mm; 2,30 gr; cms.; inv.1139
 404. AE; 17 mm; 1,40 gr; cms; inv.1157
 405. AE; 11 mm; 1,10gr; cms.; inv.1131
Constantin II sau Constantius II
 406. AE; 12.00; 22 mm; 2,40 gr; LRBC II 716-727, Siscia, a.324-330;
 inv. 2344
Constantius Gallus
 SISCIA
 407. AE; 9.00; 2,5 x 21 mm; 3,70 gr; LRBC II; a.351; inv. 1153
 SIRMIMUM
 408. AE; 12.00; 19 mm; 3,50 gr; LRBC II 1606; a. 351-4; BSIRM•
 inv.2072
 THESALONIC
 409. AE; 12.00; 22 mm; 5,50 gr; LRBC II 1673; a. 351-4; Γ|*
 inv. 2174 *TS€
 410. AE; 6.00; 18 mm; 2,00 gr; LRBC II 1682; a. 351-4; SMTS
 inv. 1094

HERACLEA

411. AE; 12.00; 18 mm; 2,40 gr; LRBC II 1901; a. 351-4; inv. 2145 SMHB
ATELIER NEPRECIZAT
 412. AE; 12.00; 19,5 mm; 2,40 gr; a. 351-4; inv. 1993
 413. AE; 12.00; 17 mm; 1,50 gr; tip. FTR; a. 353-4; inv. 1110
 414. AE; 6.00; 18 mm; 2,10 gr; cms.; inv. 2033
 415. AE; 12.00; 15,5 mm; 1,40 gr; cms.; inv. 6422
 416. AE; 12.00; 17 mm; 1,90 gr; cms.; inv. 1162

Urbs Roma

SISCIA

417. AE; 12.00; 18 mm; 2,60 gr; RIC 7, nr. 222; a. 330-3; inv.1883 ΓSIS
 418. AE; 12.00; 19 mm; 2,75 gr; cms.; inv. 6409
 419. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,15 gr; cms.; inv. 1887

420. AE; 12.00; 17 mm; 2,05 gr; LRBC I 745; a. 330-5; inv.100 ΔSIS
 421. AE; 6.00; 17 mm; 1,80 gr; cms; inv. 198
 422. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,00 gr; RIC 7, nr. 240; a. 334-5; •ΔSIS

inv.1890

423. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,30 gr; cms.; inv.1890
 424. AE; 12.00; 17,5 mm; 1,50 gr; cms.; inv. 1891 •ASIS•
 425. AE; 12.00; 17,5 mm; 1,90 gr; cms.; inv. 1838 •ΓSIS•
 426. AE; 6.00; 17 mm; 1,85 gr; cms.; inv. 1892 •ASIS•

THESSALONIC

427. AE; 12.00; 15 mm; 1,20 gr; RIC 7, nr. 229; a. 336-7; SMTSε
 inv.1873

428. AE; 6.00; 18 mm; 1,60 gr; cms.; inv. 1885 SMTSε

HERACLEA

429. AE; 6.00; 18 mm; 1,60 gr; RIC 7, nr. 119; a. 330-3; inv. 1898 •SMHε
 430. AE; 12.00; 18,5 mm; 1,50 gr; RIC 7, nr. 156; a. 336-7; SMHA

inv.1889

431. AE; 12.00; 15 mm; 1,35 gr; cms.; inv. 1893

CYZIC

432. AE; 12.00; 19 mm; 2,20 gr; RIC 7, nr. 90; a. 331;333-4; SMKε

inv.1884

ALEXANDRIA

433. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,40 gr; RIC 7, nr. 63; a. 330-5; inv.1138 SMALA

- CONSTANTINOPOL
434. AE; 12.00; 15 mm; 1,50 gr; RIC 7, nr. 143 sau 145; a.336-7; CON—
inv.1894
- ATELIER NEPRECIZAT
435. AE; 12.00; 13 mm; 1,30 gr; tip. GL.Ex. (1 st), a. 336-7; inv.1886
Constantinopolis
- SISCIA
436. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,30 gr; RIC 7, nr. 240; a. 334-5; •BSIS•
inv. 1996
- THESSALONIC
437. AE; 12.00; 17 mm; 2,10 gr; RIC 7, nr. 188; a. 330-3; SMTSA
inv. 1998
438. AE; 5.00; 18,5 mm; 2,30 gr; cms.; inv. 1997
439. AE; 6.00; 18,5 mm; 1,80 gr; cms; inv. 1999
- NICOMEDIA
440. AE; 12.00; 19 mm; 1,90 gr; RIC 7, nr. 196; a. 336-7; inv.1995 SMN—
CYZIC
441. AE; 12.00; 19 mm; 1,70 gr; RIC 7, nr. 93; a. 331; 333-4; SMKΓ
inv.1099
- CONSTANTINOPOL
442. AE; 6.00; 16 mm; 1,30 gr; RIC 7, nr. 106; a. 336-7; inv.1119 CONS—
ATELIER NEPRECIZAT
443. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,40 gr; a. 330-7; inv. 343
- Constans**
- AQUILEIA
444. AE; 12.00; 15 mm; 1,40 gr; LRBC I, 702; a. 341-6; inv.1832 AQΓ
445. AE; 6.00; 15,5 mm; 1,52 gr; LRBC I, 704; a. 341-6; inv. 845 •AQ—
446. AE; 12.00; 16 mm; 1,30 gr; LRBC I, 711 sau 713; a.341-6; •AQ—
inv. 2060
447. AE; 12.00; 16 mm; 1,30 gr; cms.; inv. 1924
- SISCIA
448. AE; 12.00; 16 mm; 1,20 gr; LRBC I, 778; a.337-41; inv.1925 BSISC*
449. AE; 6.00; 19 mm; 2,20 gr; LRBC I, 801; a. 341-46; -SIS
inv.5535
450. AE; 6.00; 17 mm; 1,85 gr; LRBC II, 1126; a. 346-350; ΔSIS
inv.1848
451. AE; 6.00; 16,5 mm; 2,50 gr; LRBC II, 1140; a. 346-50; -SIS
inv.1131

THESSALONIC

	452. AE; 12.00; 18 mm; 1,70 gr; RIC 7, 201; a. 335-6; inv.1815	SMTSA
	453. AE; 12.00;16,5 mm; 1,40 gr; LRBC I, 856; a. 337-41;	-TS
inv.1924	454. AE; 6.00; 16,5 mm; 1,00 gr; LRBC I, 860; a. 341-6; inv.1915	SMTSI
	455. AE; 12.00; 16 mm; 1,00 gr; cms.; inv.1916	SMTSB
	456. AE; 6.00; 15,5 mm; 1,40 gr; cms.; inv.1921	SMTSA
	457. AE; 6.00; 15 mm; 1,70 gr; cms.; inv. 1920	SMTSA
	458. AE; 6.00;17 mm; 1,25 gr; LRBC I, 863; cms.; inv. 738	
	459. AE; 12.00;18 mm; 1,95 gr; LRBC II, 1642; a. 346-50;	T€SB
inv. 1816	460. AE; 5.00; 18 mm; 1,85 gr; cms.; inv. 1852	
	461.AE; 6.00; 18 mm; 2,85 gr; cms.; inv. 1823	
	CONSTANTINOPOL	
	462. AE; 6.00; 14,5 mm; 1,90 gr; RIC 7, nr. 152; a. 336-7;	CONS
inv. 2202	463. AE; 6.00;14,5 mm; 2,27 gr; LRBC I, 1064; a. 341-6;	
inv. 741	CYZICUS	
	464. AE; 12.00;16 mm; 1,42 gr; LRBC I, 1309; a.341-6; inv. 690	SMK-
	ANTIOHIA	
	465. AE; 5.00;15 mm; 0,80 gr; LRBC I, 1398; a. 341-6; inv. 793	SMAN-
	466. AE; 6.00;16 mm; 1,45 gr; LRBC I, 1399; a. 341-6; inv. 1826	SMANB
	467. AE; 12.00; 15 mm; 1,70 gr; cms.; inv. 1827	SMAN-
	ATELIER NEPRECIZAT	
	468. AE; 12.00; 15 mm; 0,95 gr; tip. GL.Ex. (1 st.); a. 337-41; inv. 1840	
	469. AE; 12.00; 15 mm; 1,17 gr; tip. VOT XV MVLT XV; 341-6; inv. 696	
	470. AE; 12.00; 15 mm; 1,10 gr; tip. VICT·AVGG---; a. 341-6; inv. 1923	
	471. AE; 12.00; 16 mm; 0,90 gr; cms.; inv. 2342	
	Constantius II sau Constans	
	ATELIER NEPRECIZAT	
	472. AE; 12.00; 20 mm; 2,50 gr; tip.FTR; a. 346-50; inv.1102	
	473. AE; 6.00; 14 mm; 1,17 gr; tip. VOT/XX/MVLT/XXX; a.341-6; inv. 745	
	474. AE; 13 mm; 0,90 gr; cms.; inv.1076	
	475. AE; 18 mm; 1,20 gr; tip. GL. Ex. (1 st.); a. 336-41; inv. 1085	

Iulianus		
	SISCLA	<u>M</u>
inv. 2113	476. AE; 12.00; 17 mm; 1,95 gr; LRBC II, 1235; a. 355-61;	ΔSISZ
	477. AE; 12.00; 16 mm; 1,70 gr; cms.; inv. 2114	<u>M</u>
	478. AE; 12.00; 17 mm; 2,10 gr; cms.; inv. 2115	ΔSISZ
	479. AE; 1.00; 18 mm; 1,95 gr; LRBC I, 1244; a. 355-61;	<u>R</u> <u>M</u>
inv.2112	480. AE; 12.00; 19 mm; 3,40 gr; LRBC II, 1260; a. 361-3;	ASISC
	HERACLEA	
inv. 2096	481. AE; 12.00; 27 mm; 8,00 gr; LRBC II, 1907; a. 361-3;	HERACLA
	THESSALONIC	
inv.1163	482. AE; 12.00; 16,6 mm; 1,30 gr; LRBC II, 1685-6; a. 355-61;	<u>M</u>
		SMTS-
	SIRMIUM	
inv.1114	483. AE; 12.00; 16 mm; 1,35 gr; LRBC II, 1616; a. 357/8-61;	-SIRM
	ANTIOHIA	
	484. AE; 5.00; 16,5 mm; 1,70 gr; LRBC II, 2639; a. 357/8-61; inv. 703	AN-
	ATELIER NEPRECIZAT	
inv. 2097	485. AE; 12.00; 15 mm; 1,20 gr; tip. Spes R.; a. 357/8-61;	
	486. AE; 11.00; 16 mm; 1,35 gr; cms.; inv. 867	
	487. AE; 12.00; 17 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 1029	
	Valentinianus I	
	SISCLA	
inv. 2101	488. AE; 6.00; 18,5 mm; 2,60 gr; LRBC II, 1271; a. 364-7;	ASISC
inv. 2105	489. AE; 12.00; 19mm; 2,30 gr; LRBC II 1279; a. 364-7;	ΓSISC
	490. AE; 12.00; 18 mm; 2,60 gr; LRBC II 1286; a. 364-7;	<u>A</u>
inv.2106		ΓSISC
	491. AE; 5.00; 17 mm; 1,50 gr; LRBC II 1305; a. 367-75; inv.2035	<u>P</u>
		•ΓSISC

492. AE; 12.00; 17,5 mm; 1,80 gr; LRBC II 1331; a. 367-75; inv.2081	$\frac{M P}{-SISC}$
493. AE; 5.00; 18 mm; 2,3 5gr; LRBC II 1333; a. 367-75; inv. 2093	$\frac{* P}{\Delta SISC}$
494. AE; 12.00; 18 mm; 2,50 gr; LRBC II 1329; a.367-75; inv. 2084	$\frac{* M}{\frac{F }{-SI}}$
495. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,20 gr; LRBC II 1350; a. 367-75; inv. 2094	$\frac{* M}{\frac{R O}{\Gamma SISC}}$
496. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,35 gr; cms.; inv. 345	
497. AE; 12.00; 18 mm; 2,50 gr; LRBC II 1435; a. 367-75; inv. 2100	$\frac{S R}{\bullet A}$ BSISC-
498. AE; 12.00; 19,5 mm; 2,00 gr; LRBC II 1327; a. 367-75; inv.2099	$\frac{M F*}{--ISC}$
499. AE; 12.00; 17 mm; 2,40 gr; LRBC II 1321; a. 367-75; inv.1126	$\frac{D* S}{\Delta SISC}$
500. AE; 6.00; 18 mm; 1,75 gr; LRBC II 1325; a. 367-75; inv. 1116	$\frac{* S}{\frac{F }{\Delta SISC}}$
THESSALONIC	
501. AE; 6.00; 17,5 mm; 1,90 gr; LRBC II 1704; a. 364-7; inv. 2100	TESA
502. AE; 5.00; 17,5 mm; 1,80 gr; LRBC II 1713; a. 364-7; inv. 2173	$\frac{* }{T \in SA}$
503. AE; 5.00; 17,5 mm; 1,60 gr; cms.; inv. 1127	
504. AE; 6.00; 17,5 mm; 1,95 gr; LRBC II 1704 sau 1708; a. 364-7; inv. 2103	--TE--
CYZIC	
505. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC II 2519 sau 2529; a. 364-75; inv.2082	SMKB•
ATELIER NEPRECIZAT	
506. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,60 gr; tip. SEC·R.; a.364-75; inv. 340	
507. AE; 12.00; 17 mm; 1,50 gr; cms.; inv. 2104	
508. AE; 12.00; 18 mm; 1,50 gr; cms.; inv. 2095	

Valens		
AQUILEIA		
509. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,00 gr; LRBC II 970; a. 634-67;		$\frac{ B}{SMAQP}$
inv. 2262		
510 AE; 6.00; 17,5 mm; 2,50 gr; LRBC II 1008; a. 367-75;		[SMAQP]
inv. 1928		
ARELATE		
511. AE; 6.00; 19 mm; 3,00 gr; LRBC II 489; a. 364-7; inv. 2246		$\frac{OF }{CON}$
SISCIA		
512 AE; 6.00; 17mm; 2,10 gr; LRBC II 1278; a. 364-7; inv. 1159		$\frac{ASISC}{}$
513. AE; 12.00; 18 mm; 2,15 gr; cms.; inv. 2259		
514. AE; 5.00; 17 mm; 1,90 gr; cms.; inv. 1115		
515. AE; 6.00; 16 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 846		
516. AE; 6.00; 17,5 mm; 1,80 gr; LRBC II 1287; a. 364-7; inv. 2256		$\frac{*BSISC}{}$
517. AE; 12.00; 17 mm; 1,40 gr; LRBC II 1285 sau 1289; a. 364-7;		$\frac{*A}{ASISC}$
inv. 2340		
518. AE; 12.00; 17 mm; 1,75 gr; LRBC II 1295; a. 364-7; inv. 2236		$\frac{ *}{\Delta BSISC}$
519. AE; 6.00; 18 mm; 1,90 gr; LRBC II 1297; a. 364-7; inv. 1141		$\frac{*}{\Delta ASISC}$
520. AE; 6.00; 17,5 mm; 1,95 gr; LRBC II 1300; a. 364-75;		$\frac{*BSISC}{}$
inv. 2267		
521. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,80 gr; cms.; inv. 2257		
522. AE; 12.00; 18 mm; 3,00 gr; LRBC II 1330; a. 367-75; inv. 2269		$\frac{*F M}{ASISC}$
523. AE; 6.00; 18 mm; 2,65 gr; LRBC II 1363; a. 367-75; inv. 6400		$\frac{R Q}{ASICR}$
524. AE; 12.00; 18,5 mm; 2,90 gr; LRBC II 1395; a. 367-75;		$\frac{A}{R F}$
inv. 2268		$\frac{ASISCe}{}$
525. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,90 gr; cms.; inv. 2241		
526. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,50 gr; LRBC II 1400; a. 367-75;		$\frac{FSISC}{}$
inv. 1813		

THESSALONIC

527. AE; 12.00; 19 mm; 3,30 gr; LRBC II 1703; a.364-7; inv.2249 $\overline{\text{T}\epsilon\text{S}\Delta}$

528. AE; 6.00; 17 mm; 1,60 gr; LRBC II 705; a. 364-7; inv. 2245 $\overline{\text{T}\epsilon\text{S}}$

529. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,10 gr; LRBC II 1708; a.364-7; inv. 240 $\bullet\text{T}\epsilon\text{S}$

530. AE; 6.00; 17,5 mm; 2,40 gr; LRBC II 1707; a.364-7; inv. 2264 $\overline{\text{T}\epsilon\text{S}\Delta}$

531. AE; 6.00; 17 mm; 2,10 gr; LRBC II, 1714; a. 364-7; inv. 2339 $\begin{array}{c} * | \\ \text{T}\epsilon\text{S} \end{array}$

532. AE; 6.00; 16,5 mm; 1,80 gr; LRBC II 1750; a. 364-7; inv. 2260 $\begin{array}{c} * | \Delta * \\ \text{TES} \end{array}$

533. AE; 6.00; 19 mm; 1,80 gr; cms.; inv. 2345 $\begin{array}{c} * | \Delta * \\ [\text{TES}] \end{array}$

ROMA

534. AE; 12.00; 18,5 mm; 3,20 gr; LRBC II 716; a. 367-75; $\overline{\text{R.SECVND}\Delta}$
inv.2261

CONSTANTINOPOL

535. AE; 12.00; 16 mm; 2,10 gr; LRBC II 2070; a. 364-5; inv. $\overline{\text{CONSP}}$
334

CYZIC

536. AE; 12.00; 17,5 mm; 1,80 gr; LRBC II 2518; a. 364-5; $\overline{\text{SMKB}}$
inv. 2363

ATELIER NEPRECIZAT

537. AE; 5.00; 17 mm; 1,70 gr; tip. GL.R. (8); a. 364-78; inv. 1123

538. AE; 12.00; 17 mm; 2,40 gr; cms.; inv. 2243

539. AE; 6.00; 16,5 mm; 2,00 gr; cms.; inv. 1078

540. AE; 6.00; 16 mm; 2,30 gr; cms; inv. 676

Gratianus

SISCIA

541. AE; 12.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC II 1337; a. 367-75; $\begin{array}{c} \bullet | \\ \text{M} | \text{P} * \\ \text{ASISC} \end{array}$
inv. 2232

542. AE; 12.00; 18 mm; 2,00 gr; LRBC II 1378; a. 367-75; inv. 2235 $\begin{array}{c} | \\ \text{Q} | \text{k} \\ \text{ASISCR} \end{array}$

543. AE; 12.00; 18 mm; 2,00 gr; LRBC II 1423; a. 367-75; $\overline{\text{F}|\text{R}}$
inv.2235 $\overline{\text{ASISC}}$

544. AE; 2.00; 22 mm; 3,05 gr; LRBC II 1512; a. 378-383; $\overline{\text{ASISC}}$
inv. 6423

	545. AE; 7.00; 23 mm; 3,80 gr; LRBC II 1531; a. 378-83;	<u>BSISC</u> •
inv. 2356	THESSALONIC	
	546. AE; 12.00; 17,5 mm; 2,80 gr; LRBC II 1751; a. 367-75;	$\frac{*}{T \in S} \frac{ *}{B}$
inv. 2227	547. AE; 12.00; 18 mm; 1,8 gr; cms.; inv. 2233	
	548. AE; 5.00; 17 mm; 1,60 gr; cms.; inv. 2330	
	NICOMEDIA	
	549. AE; 6.00; 26,5 x 24 mm; 4,10 gr; LRBC II 2348; a. 378-83;	<u>SMNT</u>
inv. 2228	ARELATE	
	550. AE; 12.00; 17 mm; 2,45 gr; LRBC II 543; a. 375-78;	$\frac{V A}{[PCON]}$
inv. 1091	ATELIER NEPRECIZAT	
	551. AE; 12,5 mm; 1,00 gr; TIP. VOT/XX/MVLT/XXX; a. 383; inv. 2343	
	Valentinianus II	
	SISCIA	
	552. AE; 12.00; 25 mm; 4,80 gr; LRBC II 1513; a. 378-83; inv. 2074	<u>BSISC</u>
	553. AE; 12.00; 23 mm; 5,00 gr; LRBC II 1526; a. 378-83; inv. 2075	<u>ASISC</u> •
	THESSALONIC	
	554. AE; 6.00; 14 mm; 1,00 gr; LRBC II 1840; a. 383-92; inv. 2077	<u>T ∈ S</u>
	555. AE; 5.00; 12 mm; 0,85 gr; LRBC II 1858; a. 383-92; inv. 337	
	ANTIOHIA	
	556. AE; 12.00; 13 mm; 1,20 gr; LRBC II 2768; a. 383-92; inv.	$\frac{P }{-NT-}$
2083	NICOMEDIA	
	557. AE; 6.00; 24 mm; 3,80 gr; LRBC II 2349; a. 378-83; inv. 6410	<u>SMN-</u>
	ATELIER NEPRECIZAT	
	558. AE; 14 mm; 1,25 gr; tip. VOT/X/MVLT/XX; a. 383; inv. 1118	
	Arcadius	
	SISCIA	
	559. AE; 12.00; 18 mm; 2,20 gr; LRBC II 1571; a. 383-92; per. II;	<u>BSISC</u>
inv. 2226	THESSALONIC	
	560. AE; 12.00; 17 mm; 2,30 gr; LRBC II 1857; a. 383-92; per. II; inv. 2225	
	NICOMEDIA	
	561. AE; 6.00; 13 mm; 1,25 gr; LRBC II 2414; a. 383-92; per. II;	$\frac{+ }{SM--}$
inv. 2198		

ATELIER NEPRECIZAT

562. AE; 6.00; 13 mm; 1,30 gr; tip. SALVS R.; a. 383-92; inv. 341

Theodosius II (?)

THESSALONIC (?)

563. AE; 12.00; 14 mm; 1,00 gr; LRBC II, 1877; a. 408-23; Rv. GLORIA-ROMA-NORVM (222), inv. 2255

BIZANTINE

Justin I

564. AE; 6.00; 31 mm; 15,5 gr; CM, nr. 22, Constantinopol, off. G; nedatat; inv. 1263

565. AE; 6.00; K; 26,5 mm; 7,30 gr; CM, nr. 1; Cyzic, off.A; inv.5266

Justinian I

566. AE; 6.00; M; 31 mm; 14,00 gr; CM, nr. 6, Constantinopol, off B(?); a. 527-38; inv. 5227

567. AE; 6.00; M; 28,5 mm; 15,5 gr; CM., nr. 9, cms, off. G, inv. 5272

568. AE; 6.00; M; 35 mm; 17,30 gr; CM, nr. 20; Cyzic, off. B; a.546/7; inv. 5238

569. AE; 6.00; K; 21 mm; 6,90 gr; CM., nr.13; Thessalonic, an 563/4; inv. 5265

570. AE; 6.00; IS; 21 mm; 5,60 gr; CM., nr. 1-9; Thessalonic; a. 527-38; DDK; inv. 2170

571. AE; 6.00; IS; 20 mm; 4,20 gr; cms.; dar.qE-; inv. 5271

Justin II și Sofia

572. AE; 6.00; M; 26 mm; 8,60 gr; CM.; nr. 11-12; Constantinopol, off.G; a. 568/9; inv. 5269

573. AE; 6.00; M; 30 mm; 12,50 gr; CM.; nr. 31; Nicomedia, SMTSI
off.B; a. 575/6; inv. 5255

574. AE; 12.00; K; 25,5 x 20 mm; 6,50 gr; CM; nr. 13-15; Thessalonic, a. după 574/5; inv.5245

575. AE; 6.00; K; 20 mm; 5,70 gr; cms.; inv.

Mauricius Tiberius

576. AE; 6.00; K; 23 mm; 6,30 gr; CM, pag. 187, Constantinopol off.B, a. 582/3; inv. 5225

ADDENDA

Hadrianus

577. AE; 6.00; 24 mm; 6,00 gr; RIC, nr.599b=R.344 Roma; a.119-128; inv. 459

Antoninus Pius

578. AE; 12.00; 26 mm; 8,40 gr; RIC, 1028, Roma, a.138-9; inv. 492

579. AR; 12.00;18 mm; 1,75 gr; neprecizat, inv. 5542
Severus Alexander
 580. Fourré; 6.00;17 mm; 1,60 gr; RIC,244, Roma, a.231-5; inv. 2353
Maximinus Trax
 581. Fourré; 6.00;19,5 mm;1,00 gr; RIC, 14, Roma, a.c. martie 235-c.ian. 236;
 inv. 2331
Gallienus
 582. AE; 12.00;15 mm; 2,85 gr; neprecizat, inv. 5562
Aurelianus
 583. Ant.; 6.00; 20,5 mm;1,92 gr; inv. 729
 Fausta
 584. AE; 6.00; 22 mm; 2,95 gr; inv.5565 XXIX
 585. AE; 12.00; 22 mm, 2,10 gr; Rv. REST.ORIENTIS; inv. 342
 586. AE; 12.00; 23 mm; 3,40 gr; inv. 407
Iulia Paula
 587. Fourré; 12.00;17 mm; 1,40 gr; RIC,211, Roma, ned; inv. 708
Emitent neprecizat
 588. AE; 22 mm; 3,50 gr; RV·AN/KYPA/NWN(?); sec. II-III, inv. KB
- 615
Constantius Chlorus
 589. AE; 12.00;21 mm; 1,60 gr; RIC 6, nr.18a; Cyzic; a. 295-299; inv. 2108
Maximianus
 590. AE; 6.00; 26 mm; 7,10 gr; RIC 6; nr.83b; Siscia, a.c.295; inv. 668
Galerius
 591. AE; 12.00; 24 mm; 4,10 gr; tip.IOVICONSERVATORI *|
HΓA
 AVGG, inv. 1134
Galeria Valeria
 592. AE; 6.00; 24,5mm;5,10 gr; Ric 7, nr.50; Heraclea a.c.310; inv. 728
Constantin I
 593. AE; 12.00; 18 mm; 2,10 gr; RIC 7, nr. 69-70; Heraclea, 325-6; SMH
 inv. 110
Crispus
 594. AE; 12.00;19 mm;2,70 gr; tip BEATATRANQVILLITAS• VOT/IS/XX;
 a. 321-323; inv. 1079
 595. AE; 6.00; 18 mm; 2,05 gr; RIC 7; nr.125; Thessalonic, a. 324; TSVI
 inv.2275
Helena
 596. AE; 12.00; 19 mm; 2,07 gr; RIC 7; nr. 39; Cyzic, a. 325-6; SMKΔ
 inv. 651

Valens

597. AE; 6.00; 29,5 mm; 7,69 gr; RIC 7; nr.161; Thesalonic, a. 326-328;
inv. 348

Constantin I -postume

ATELIER NEPRECIZAT

598. AE; 12.00; 15 mm; 1,20 gr; a.337-341; inv. 1906

599. AE; 6.00; 15 mm; 1,60 gr; a.341-6; inv. 1994

600. AE; 6.00; 15,5 mm; 1,20 gr; cms.; inv. 1101

601. AE; 12.00; 19,5 mm; 1,50 gr; cms.; inv. 758

602. AE; 6.00; 14,5 mm; 0,95 gr; cms.; inv. 335

603. AE; 6.00; 14,5 mm; 0,90 gr; cms.; inv. 752

Constantinopolis

604. AE; 12.00; 13,5 mm; 1,50 gr; a. 336-7; inv. 693

Constantin II

605. AE; 6.00; 16 mm; 0,90 gr; LRBC I, 760, Siscia, a. 335-7, per. III;
inv. 1124

606. AE; 6.00; 17,5 mm; 1,30 gr; LRBC II, 854, Thessalonic; a. 337-41;
inv. 1986

607. AE; 6.00; 16 mm; 1,50 gr; cms.; inv. 1080

Constantius II

608. AE; 12.00; 20 mm; 3,60 gr; LRBC II, 1896, Heraclea; a. 351-4;
inv. 2107

609. AE; 6.00; 24 mm; 4,05 gr; LRBC II, 1893; cms.; inv. 2000

610. AE; 12.00; 17,5 mm; 1,90 gr; LRBC II,1684, Thessalonic; a.355-361;
inv. 2346

Iovianus

611. AE; 6.00; 20 mm; 2,90 gr; LRBC II, 1267, Siscia; a.363-4; inv. 696

612. AE; 12.00; 14 mm; 1,85 gr; LRBC II, 1913, Heraclea; a.363-4; inv. 697

613. AE; 12.00; 19 mm; 1,90 gr; tip. GL.ROM.(8); a. 364-78; inv. 1084

Valentinianus II

614. AE; 12.00; 14 mm; 1,10 gr; LRBC II, 1958, Heraclea; a.383; inv. 344

Neprecizate (sec.IV-V)

615. AE; 15,5 mm; 1,20 gr; inv. 678

616. AE; 12.00;17,5 mm; 2,40 gr; inv. 343

617. AE; 5.00; 16 mm; 1,20 gr; inv. 341

618. AE; 13 mm; 0,80 gr; inv. 1098

CATALOGUL MONEDELOR DIN TERITORIUL DROBETEI

În redactarea catalogului am folosit ordinea alfabetică a localităților. Informațiile despre monede le-am luat din bibliografie, din colecțiile muzeului sau cele văzute de noi la diferiți deținători din județ.

BALTA

Inv. I 842; Antonian, Gallienus; AE 12.00; 18,5mm; 1,82 gr; atelier neprecizat

BALTA VERDE

În punctul "Câmpul Deciuului", situat la sud-vestul satului, în teren arabil, monede Faustina I, Elagabal, Iulia Mamaea (TUDOR 1978, 218); monedă Probus (SMARANDA 1982, 458)

Colecția muzeului:

URBS ROMA; Inv.1601; AE; 12.00; 17 mm; 1,80 gr; LRBC I 941; Heraclea, anii 335-7; SMHE

BĂSEȘTI (com.Bâlvănești)

Monedă romană de secol IV - în locul numit "șesu" (BĂRCĂCILĂ 1915, 173); un follis Constantin II (TUDOR 1978, 222)

BÂLVĂNEȘTI

Follis Constantin II (TUDOR 1978, 244)

BISTRIȚA

Monede romane (TUDOR 1978, 219)

Inv. I 838; Follis, Constans; AE; 6.00; 16 mm; 1,20 gr; LRBC I tip VICTORIAE... anii 341-6, atelier neprecizat

BOBAIȚA

În anul 1890 a fost descoperit un mormânt cu o monedă Hadrian (TUDOR 1978, 219)

BREZNIȚA DE OCOL

În iulie 1996 a fost descoperit întâmplător, în timpul lucrărilor agricole și văzut de noi un solidus

AV: D.N. GRATI / ANVS PF AVG

RV: VOTA PVBLICA (RIC IX, p.17, nr.18d sau 18e, Treveri, TR.OB
anii 367-375); Au; 6.00; 21 mm;

BURILA MARE

Un bronz de la Antoninus Pius, a fost văzut de Gh. Popilian într-o colecție particulară (RIC 597b, anii 140-144)

Inv.I 2207; bronz mic, Gordian III; AE; 12.00; 19 mm; 3,30 gr; Viminacium, an neprecizat; follis, Constantin I sau Constantin II; AE; 12.00; 15 mm; 1,15 gr; LRBC I 1345-6; Antiochia, anii 324-330

BUTOIEȘTI

Sunt cunoscute două monede emise de Caracalla și una de Septimius Severus (TUDOR 1978, 219)

În anul 1976, în punctul "Nucu lui Fănică" a fost descoperit un tezaur de 165 denari (pare a nu fi recuperat în întregime) cu monede ce se întind de la Nero la Commodus (POPILIAN-STAN 1989, 37-42). Tezaurul se află la Muzeul Olteniei din Craiova.

CĂTUNE (jud. Gorj)

Inv. I 5033; ant Salonina; AE; 12.00; 21 mm; 2,40 gr; RIC 13, Roma, nedat. Descoperit în timpul săpăturilor arheologice (TUDOR-DAVIDESCU, 1976)

CRIVINA (com. Burila Mare)

Sunt cunoscute monede emise de Traian și Gordian III (TUDOR 1978, 220)

CUJMIR

Un sesterațiu emis de M.Aurelius a fost văzut și determinat de Gh. Popilian (RIC 1398, anii 140-144)

sat DĂLMA (com. Bala)

În punctul "Vârful Popii" a fost găsit un antonian de la Gordian al III-lea (TUDOR 1978, 220)

Inv. I 193; Denar, Geta; AR; 6.00; 19 mm; 2,75 gr; RIC 24, anii 200-2

Inv. I 373; Sestertius Hadrian; AE; 12.00; 23 mm; 9,80 gr; atelier neprecizat

DEDOVIȚA (com. Erghevița)

Din anul 1898 sunt cunoscute două monede romane (TUDOR 1978, 219-220)

GÂRLA MARE

În anul 1966 a fost descoperit un tezaur de denari ce se înșiruie de la triumvirul Marcus Antonius la Commodus. Ultima monedă este datată 178-180. Tezaurul se găsește la Institutul de Arheologie București (PREDA 1974, 67-92)

Inv. I 5751; Denar, Domitian, AR; 6.00; 19 mm; 3,17 gr; RIC 153, Roma, an 90

Inv. I 6465; Denar, Domitian, AR; 6.00; 18 mm; 3,20 gr; RIC 188, Roma, an 95

Inv. I 6464; Dupondius, Domitian, AE; 25 mm; villa rustica, S6, carou 16, -0,80 m

Inv. I 5756; Sestertius, Hadrian, AE; 7.00; 32 mm; 11,70 gr; RIC 763, Roma, anii 134-8

Inv. I 6460; Dupondius, Hadrian, AE; 27 mm; 6,80 gr; atelier neprecizat, villa rustica, S4, carou 8, -0,45 m, loc 1

Inv. I 6462, Sestertius, Hadrian, AE; 6.00; 32 mm; 6,50 gr, villa rustica, passim

Inv. I 5748; Denar, Sabina, AR; 6.00; 17 mm; 2,80 gr; RIC 39, Roma, nedat

Inv. I 6466; Sestertius, Antoninus Pius, AE; 12.00; 25 mm; 13,50 gr; RIC 772, Roma, anii 145-161

Inv. I 5023; Sestertius, Antoninus Pius, AE; 12.00; 32 mm; 26,20 gr; RIC 943, Roma, anii 155-6, loc "La Gârloacă"

Inv. I 6462; Dupondius, Antoninus Pius, AE; 12.00; 23 mm; 6,50 gr; villa rustica, S5, carou 4, - 0,70 m

Inv. I 6463; Dupondius, Faustina I; AE; 6.00; 24 mm; 10,50 gr; Ric 140, Roma, nedatat, villa rustica, S6, carou 18, - 0,80 m

Inv. I 5753, denar, Faustina II, AR; 6.00; 13 mm; 3,27 gr; RIC 700, Roma, nedatat

Inv. I 5747, denar, Septimius Severus, AR 12.00; 18 mm; 3,20 gr; IMP VIII, an 196

Inv. I 6461; denar, Pertinax, AR; 6.00; 17 mm; 2,50 gr; RIC 8, Roma, an 193

Inv. I 6468; denar, Caracalla, AR; 6.00; 19mm; 2,60 gr; RIC 127, Roma, nedatat, villa rustica, S 13, carou 3, - 0,30 m

Inv. I 5749, antonian Severus Alexander, AR; 6.00; 21 mm; 2,90 gr; RIC 35, Roma, an 224

Inv. I 5754, dupondius, Severus Alexander, AE; 12.00; 22 mm; 2,00 gr; Niceea

Inv. I 5750; denar, Elagabal, AR; 12.00; 19 mm; 3,31 gr; RIC 130, Roma, nedatat

Inv. I denar Iulia Maesa, AR; 12.00; 20 mm; 2,90 gr; RIC 268, Roma nedatat

sat GEMENI (com. Dârvari)

Din locul numit "Cetățuia" sunt cunoscute monede romane (TUDOR 1978, 220) GOGOȘU

În punctul "Fântâna lui Mărgărit" - pe drumul ce coboară spre Schela, a fost găsit un denar emis de Hadrian (BĂRCĂCILĂ 1957, 419-421). Din raza satului sunt cunoscute alte două monede emise de Probus și Constantin cel Mare (PREDA 1975, 448).

În 1997 am văzut un denar suberat emis de Septimius Severus (AE; 6.00; 19 mm;)

Inv.I 145; Tiberius (?), AE; 27 mm; 9,40 gr;

Inv.I 329; Gordian III, AE 6.00; 17 mm; 2,20 gr; Nicea

Inv.I 1716; ant., Probus, AE; 6.00; 21 mm; 2,80 gr; RIC 816, Siscia, nedatat

Inv.I 1809, follis, Constantin I, AE; 5.00; 18 mm; 1,80 gr; LRBC I 845, Thessalonic, anii 335-337

GOVODARVA

În 1991 am văzut o monedă de bronz prost conservată RV: IOVI CONSERVATORI (sec.II-III)

GRUIA

Un tezaur a fost descoperit în perimetrul satului în anul 1972. Se compune din 1501 denari ce se înșiruie între Vespasian și Gordian al III-lea, ultima monedă emisă în anul 240. Se află în colecțiile muzeului severinean și este studiat de Gh.Popilian (MITREA 1973, 148; TUDOR 1978-120)

Inv. I 5024, sestertius, Severus Alexander, AE; 12.00 mm; 18,50 gr; TRP.XII

GURA MOTRULUI (com. Butoiești)

Monede romane (TOROPU 1976, 212)

sat GWARDINIȚA

Două monede emise de Traian (RIC 1473) și Hadrian (RIC 80), au fost văzute și determinate de Gh. Popilian (POPILIAN mss).

HINOVA

Sunt cunoscute monedele descoperite prin cercetări arheologice în castrul Hinova (DAVIDESCU - STÎNGĂ 1987, passim)

HUSNICIOARA

Inv.I 91, sestertius, Gordian III, AE; 12.00; 29 mm; 19,10 gr; MARTIN p.39, var.1, an V, Viminacium

IZIMȘA (com. Obârșia de Câmp)

Inv. I 6116; dupondius, neprecizat; AE; 6.00; 28 mm; 9,50 gr; secol I p.Ch.

Inv. I 6110; dupondius, Hadrian; AE; 6.00; 25 mm; 9,80 gr; RIC 717; Roma, anii 132-134;

Inv. I 6107; dupondius, Hadrian; AE; 6.00; 26 mm; 11,40 gr; RIC 750e; Roma, nedatat;

Inv. I 6109; dupondius, Hadrian; AE; 6.00; 26 mm; 8,90 gr; neprecizat

Inv. I 6106; sestertius, Antoninus Pius; AE; 12.00; 32 mm; 12,80 gr; RIC 1002; Roma, anii 158-9

Inv. I 6101; sestertius, Antoninus Pius; AE; 5.00; 26 mm; 13,90 gr; RIC 998; Roma,158-9;

Inv. I 6105; dupondius, Faustina I; AE; 12.00; 26 mm; 12,50 gr; RIC 1102a; Roma, anii 138-141

Inv. I 6114; dupondius, fragmentar; AE; 15 mm; 2,30 gr; sec. II-III

COLONIALE. Nicea: Severus Alexander

Inv. I 6104,AE; 6.00; 21 mm; 3,70 gr;

Inv. I 6115, AE; 12.00; 22 mm; 3,40 gr;

Inv. I 6102, AE; 12.00; 21 mm; 3,90 gr;

Inv. I 6108, AE; 6.00; 19 mm; 3,20 gr;

Gordian III

Inv. I 6103 , AE; 7.00; 21 mm; 3,20 gr;

Inv. I 5241, AE; 12.00; 19 mm; 2,90 gr; 4 steaguri;

Emitent neprecizat

Inv.I 6111, AE; 19 mm; 3,20 gr;

Provincia Dacia

Inv.I 6117, sestertius, Traianus Decius, AE 12.00; 29 mm; 15,60 gr; (Martin p.95, nr. 56/var.1, an V)

Inv. I 6112, follis, Constans, AE; 6.00; 16 mm; 1,70gr; LRBC I 848, Thesalonic, anii 335-7

Inv. I 6113, follis, emitent neprecizat, AE, 15 mm; 0,80 gr; tip VOT.X..., anii 341-346 (?);

Inv. I 6118, pentanumion, emitent neprecizat, AE; 16 mm; 1,90 gr; (secol V-VI p.Ch.)

IZVOARELE

Din locul "Câmpul cu oase", situat în partea de sud-vest a satului, sunt cunoscuți trei folles: URBS ROMA, CONSTANTINOPOLIS și CONSTANTIUS II (TOROPU 1976, 95)

Inv. I 5743, denar, Nero, AR; 6.00; 19 mm; 3,20 gr; RIC 58, Roma, anii 63-8;

Inv. I 5742, Severus Alexander, AE; 8 mm; 4,10 gr; Nicea;

Inv.I 5741, sestertius, Otacillia, AE; 6.00; 30 mm; 17,50 gr; (Martin p.89, nr.69, var.2, an I)

IZVORUL FRUMOS (com. Burila Mare)

Colecția muzeului, din castru: Constans, inv. I 1828; AE; 6.00; 16 mm; 1,50 gr; atelier neprecizat, anii 341-6

LEURDA (Motru)

Tezaur de denari de la Septimius Severus până la Traianus Decius (TUDOR 1978, 120; POPILIAN 1974-157; MITREA 1965, 614)

LIVEZILE (fost Broscari)

Inv. I 372, sestertius, emis la Viminacium sau Provincia Dacia, AE; 28,5 mm; 18,30 gr;

Este cunoscut un follis emis de Constantius al II-lea (PREDA 1975, 471) (LRBC I 734, Siscia, anii 324-330) AE; 6.00; 28 mm; 7,10 gr; Inv. I 2126

MALOVĂȚ

În satul 23 August, (Valea Boierească), pe dealul Bisericii, în punctul "Jidovi", sunt amintite monede de la Septimius Severus (TUDOR 1978, 220)

MEHEDINȚI

La Muzeul Național de Antichități - 98 de denari și antonieni (sec. II-II) - (TUDOR 1978, 120)

OBÂRȘIA DE CÂMP

Un denar emis de Septimius Severus (RIC, 85, an 196-197), altul de Iulia Mamaea (RIC, 343) și un antoninian de la Iulia Domna (RIC, 389a) precum și o monedă colonială din bronz au fost văzute și determinate de Gh. Popilian.

În 1995 am văzut un sestertius, AV: IMP VALERIANVS AVG. ?; RV: PMSCOLVIM, AN II ?; AE; 12.00; 30 mm;

sat OSTROVUL CORBULUI (com. Hinova)

În punctul "La Cliuci" - în timpul săpăturilor arheologice din anul 1972 a fost găsită o monedă de bronz de la Filip Arabul (ROMAN 1987)

Inv. I 5030, denar, Severus Alexander, AR; 6.00; 18 mm; 2,20 gr; atelier neprecizat;

Inv. I 5031, denar, Geta, AR; 12.00; 18 mm; 2,40 gr; RIC 61, Roma, an 209
Ambele descoperite în locul "La Cliuci".

OSTROVUL GOLU (com. Gura Văii)

Inv. I 5282, dekanummion, Mauricius, AE; 12.00; 22x19 mm; 4,20 gr; C.M., tip I, Thessalonic, anii 582-3

OSTROVUL MARE (com. Gogoșu)

Din punctul "Bivolării", situat în sud-estul satului sunt cunoscute monede emise de Constantin I, Constans, Constantius II, Constantius Chlorus și Valentinian I (BĂRCĂCILĂ 1957, 421)

Punctul "Botul Piscului", situat în partea de nord a insulei, spre mijlocul ei;

Inv. I 5207, ant, Probus, AE; 12.00; 22 mm; 4,10 gr; RIC 713, Siscia, nedatat;

Inv. I 328, ant, Probus (?), AE; 12.00; 21 mm; 1,80 gr; atelier neprecizat;

Inv. I 5206, follis, Diocletian, AE; 12.00; 28 mm; 10,20 gr; RIC 134b, Siscia, cca.300

Inv. I 5208, follis, Constantius II, AE; 5.00; 17 mm; 1,20 gr; LRBC II 1683, Thessalonic, anii 351-354 (STÎNGĂ 1986, 14)

Punct "Cetatea romană târzie",

Inv. I 6259, antonian, Aurelianus, AE; 6.00; 21 mm; 2,90 gr; RIC 48, Roma, Per. II;

Inv. I 6360, follis, valens, AE; 12.00; 17 mm; 1,50 gr; LRBC II 1729, Thessalonic, anii 367-375 (DAVIDESCU 1989, 113-7)

Pe insulă cu loc neprecizat:

Inv. I 490, dupondius, emitent și atelier neprecizat, AE; 6.00; 28 mm; 8,80 gr; secolele II-III;

Inv. I 509, follis, Constantin I, Constantius II sau Constans, AE; 18 mm; 1,90 gr; anii 341-346

Inv. I 5282, follis, Mauricius Tiberius, AE; 32x27,5 mm; 13,60 gr; Constantinopol, off. (?) anii 597-598

În anul 1991, în apropierea cimitirului medieval (BORONEANȚ-CRĂCIUNESCU 1985, 119-134) a fost descoperit întâmplător un follis Justinian I (d: 32 mm) emis la Cyzic în anul 548, văzut de noi.

OSTROVUL ȘIMIAN

Monede romane amintite de D.Tudor (TUDOR 1978, 221). Un denar emis de Vespasian a fost văzut de noi ca provenind de pe insulă.

PĂDINA MARE

Sunt cunoscute monede de la Antoninus Pius și Commodus (TUDOR 1978, 221)

PERI (com. Husnicioara)

Sunt amintite monede romane (TUDOR 1978, 221)

POROINA MARE

Inv.I 6003; denar, Vespasian, AR; 19 mm; 2,50 gr; RIC 103, Roma, an 77/78

PRISTOL (com. Gruia)

Inv. I 232, sestertius, Diva Faustina, AE; 32,5 mm; 24,40 gr; RIC,1103, Roma, nedatat

PUȚINEI (com.Malovăț)

Punctul "Cetatea lui Negru-vodă", castru roman.

Inv. I 5343, antonian, Severina, AE; 22 mm; 2,40 gr; RIC 4, Roma, nedatat

Inv. I 5345, follis, Constantin I, AE; 18 mm; 2,50 gr; LRBC I 742, Siscia, anii 330-5

Inv. I 6395, follis, Constantin II, AE; 17 mm; 2,50 gr; LRBC I , Thessalonic, anii 330-5

Inv. I 5346, antoninian, emitent și atelier neprecizat, AE; 20 mm; 1,80 gr;

Follis, emitent și atelier neprecizat

Inv. I 5344, AE, 16 mm; 1,00 gr; fragm.;

Inv. I 6396, AE; 18 mm; 2,20 gr;

ROGOVA

Follis emis de Constantin cel Mare (TUDOR 1978, 221)

Inv.I 5022, Severus Alexander, AE; 20 mm; 3,40 gr; Nicea, 3 stg., în punctul "La Cazărmi" (găsit de noi).

ROȘORENI

Inv.I 6342, denar, Severus Alexander AR; 18 mm; 2,60 gr; RIC 182, Roma, anii 222-8; în punctul "Dealul Bârlogenilor"

SALCIA

În anul 1992, în posesia elevului Mincu Ionel, din Salcia, am văzut un dupondius emis de Hadrian, AE; 25 mm; AV: HADRIANUS AVG.COS III; RV: S/C, în cunună de lauri.

Inv. I 6100, follis, Constans, AE; 19 mm; 2,90 gr; LRBC II 1640, Thessalonic, anii 346-350;

Inv.I 6099, follis, Constantius II sau Constantius Gallus, AE; 18 mm; 2,00 gr; LRBC II 1216-17; Siscia, anii 351-4

ȘIMIAN (sat)

Din punctul "Observator" din sud-estul satului, unde bănuim existența unei *villa suburbana*, am văzut o monedă emisă de Filip Arabul, pentru PROVINCIA DACIA, an I

SELIȘTE (com. Izverna)

Un mic depozit monetar cu antoninieni de la Gordian III la Volusianus, a fost descoperit în punctul "Pogara cu tei" (TUDOR 1935, 157)

STREHAIA

Inv. I 5339, denar Marcus Aurelius, AR; 19 mm; 4,90 gr; RIC 18, Roma, anul 161

SURA (azi SLIVILEȘTI) jud Gorj

Localitate aflată la limita nordică a teritoriului propus al Drobetei. Mone-dele, intrate în colecția muzeului în 1935, prin donația profesorului Popescu - Sura, sunt prezentate în mare de O. Toropu (TOROPU 1976, 216).

Inv. I 199, ant., Gallienus, AE; 18 mm; 2,40 gr; RIC 156, Roma, anii 257-8

Inv. I 1571, ant., Aurelianus, AE; 22 mm; 2,30 gr; RIC 54, Roma, per. II

Inv. I 1692, ant., Probus, AE; 20 mm; 2,50 gr; RIC 155-6, Roma, nedatat

Inv. I 1712, ant., Probus, AE; 22 mm; 3,20 gr; atelier neprecizat

Inv. I 1708, Probus, AE; 22 mm; 1,80 gr; atelier neprecizat

Inv. I 1794, Licinius I, AE; 22 mm; 3,20 gr; RIC 5 Thessalonic, anii 316-7

Inv. I 1675, Maximianus Hercules, AE; 21 mm; 2,90 gr; RIC 14 Heraclea, an 294;

Inv. I 1673, Maximianus Hercules, AE; 26 mm; 6,10 gr; atelier neprecizat

Constantin I, follis:

Inv. I 1974, AE; 19 mm; 2,50 gr; LRBC I 476, Ticinum, anii 324-7

Inv. I 1982, AE; 22 mm; 3,40 gr; RIC 4, Siscia, anii 313-5;

Inv. I 1963, AE; 18 mm; 2,10 gr; LRBC I 835, Thessalonic, anii 330-5;

Inv. I 1909, AE; 17 mm; 1,20 gr; LRBC I 934, Heraclea, anii 335-7

Constantin II:

Inv. I 1862, AE; 18 mm; 2,00 gr; LRBC I 815, Thessalonic, anii 324-30

Inv. I 1852, AE; 17 mm; 2,20 gr; LRBC I 836, Thessalonic, anii 330-5

Inv. I 1850, AE; 18 mm; 2,50 gr; LRBC I 836, Thessalonic, anii 330-5

Inv. I 1863, AE; 18 mm; 2,50 gr; LRBC I 871, Heraclea, anii 324-330

Inv. I 1856, AE; 17 mm; 2,10 gr; LRBC I 748, Siscia, anii 330-5

Inv. I 1853, AE; 18 mm; 2,50 gr; LRBC I 748, Siscia, anii 330-5

Inv. I 1851, AE; 17 mm; 1,50 gr; atelier neprecizat, anii 330-5

Constantius Gallus:

Inv. I 2056, AE; 20 mm; 1,40 gr; atelier neprecizat, anii 353-4;

Constans:

Inv. I 1926, AE; 16 mm; 1,80 gr; LRBC I 756, Siscia, anii 335-7

STRIMPTU (com. Slivilești)

Este amintit un tezaur de 98 monede ce se eșalonează de la Gordian III la Filip Arabul (POPILIAN 1964, 361; TUDOR OR2, 105).

TÂMNA

Un as de la Augustus emis de triumvirul monetar L. Naevius Surdinus, AE; 11,18 gr; 24-25 mm; tip BMC 4631, Roma, an 9 p.Ch. (MITREA 1965, 616)

VALEA ANILOR (com. Corlățel)

În punctul "Malul Mare", de pe râul Drincea, am găsit întâmplător un dupondius, Antoninus Pius,

Inv. I 6397, AE; 27 mm; 9,90 gr; atelier neprecizat.

TABEL I

Dinamica emisiunilor monetare din castrul Drobeta (secolele I-VI p.Ch.)

EMITENT	NR. MONEDE	MONEDĂ/AN	COEFICIENT
1	2	3	4
Augustus (27 a.ch.-14 p.ch.)	4	4/41	0,10
Drusus (?)	1	-----	-----
Nero (84-96)	1	1/15	0,06
Domitian (84-96)	1	1/13	0,07
Traian (98-117)	6	6/19	0,31
Hadrian (117-138)	8	8/21	0,38
Antoninus Pius (138-161)	7	10/23	0,43
Faustina S	3	-	-
Marcus Aurelius (161-180)	3	5/19	0,26
Faustina J.	1	-	-
Lucilla	2	-	-
Commodus (180-192)	1	2/13	0,15
Cristina	1	-	-
Septimius Severus (193-211)	2	4/18	0,22
Iulia Domna	1	-	-
Geta - Caesar	1	-	-
Caracalla (211-217)	-	1/7	0,14
Iulia Paula	1	-	-
Severus Alexander (222-235)	22	22/13	1,69
Maximinus Trax (235-238)	1	1 / 4	0,25
Gordian III (238-244)	11	11/6	1,83
Filip Arabul (244-249)	6	8/5	1,60
Otacilla	2	-	-

1	2	3	4
Treb. Gallus, Hostilianus, Volusianus, Aemilianus (251-253)	10	10/3	3,33
Gallienus (260-268)	4	5/9	0,56
Salonina	1	-	-
Claudius II (268-270)	2	2/2	1
Aurelian (270-5)	24	24/5	4,80
Tacitus (275-6)	1	1/1	1
Probus (276-282)	6	6/6	1
Diocletian (284-305)	5	5/22	0,18
Maximianus Hercules (286-305)	2	2/19	0,11
Constantius I (305) (293-306)	4	4/13	0,31
Galerius (305) (293-311)	4	5/18	0,28
Galeria Valeria	1	-	-
Maximinus Daza (306-313)	2	2/7	0,29
Licinius I (308) (307-324)	5	5/17	0,29
Constantin I (307) (306-337)	66	68/30	2,27
Helena	1	-	-
Fausta	1	-	-
Urbs Roma (330-337)	19	19/7	2,71
Constantinopolis (330-337)	9	9/7	1,29
Crispus (320-321)	2	2/1	2
Constantin II (337-340)	32	32/14	2,29
Constantius II (337-361)	116	116/38	3,05
Constantius Gallus	10	10/4	2,50
Constantin I (postume) (341-346)	10	10/5	2
Constans (337-350)	28	28/13	2,15
Jovianus (353-354)	2	2/1	2
Iulianus (361-363)	11	11/3	3,67
Valentinian I (364-375)	21	21/12	1,75
Valens (364-378)	33	33/15	2,20
Gratian (367-383)	11	11/17	0,65
Valentinian II (375-392)	8	8/18	0,44
Arcadius (395-408)	4	4/14	0,29
Theodosius II (?) (408-423)	1	1/15	0,07
Justin I (518-527)	2	2/9	0,22
Justinian I (527-565)	6	6/38	0,15
Justin II (565-578)	4	4/13	0,31
Mauricius Tiberius (582-602)	1	1/20	0,05

TABELUL II

Dinamica emisiunilor monetare din orașul antic Drobeta (secolele I-VI)

EMITENT	NUMĂR MONEDE	MONEDĂ/AN	COEFICIENT
Augustus (27a.Ch.- 14 p.Ch.)	1	1 / 41	0,02
Tiberius (14-37)	2	2/24	0,08
Vespasian (69-79)	1	1/11	0,09
Domitian (81-96)	1	1/13	0,07
Traian (98-117)	7	7/19	0,37
Hadrian (117-138)*	12	12/21	0,57
Sabina	1	-	-
Antoninus Pius (138-161)	12	15/23	0,65
Faustina S.	3	-	-
Marcus Aurelius (161-180)	1	3/19	0,16
Faustina J.	1	-	-
Lucilla	1	-	-
Commodus (180-197)	2	2/13	0,15
Caracalla (211-217)	1	1/7	0,14
Elagabal (218-222)	2	3 / 4	0,75
Iulia Maesa	1	-	-
Severus Alexander (222-235)	12	13/13	1,00
Iulia Mamaea	1	-	-
Maximin Tracul (235-238)	1	1 / 4	0,25
Gardian III (238-244)	10	10/6	1,66
Filip Arabul (244-249)	7	14/5	2,80
Otacia	5	-	-
Filip II	2	-	-
Traianus Decius (249-251)	2	5/2	2,50
Etruscila și Etruscus	3	-	-
Trebonianus Gallus, Volusianus (251-253)	9	9/3	3,00
Valerianus (253-260)	3	3/8	0,38
Gallienus (260-268)	19	21/9	2,33
Salonina	2		
Claudius II (268-270)	9	9/2	4,50
Aurelian (270-275)	38	41/5	8,20
Severina	1	-	-
Victorinus	1	-	-
Tetricus	1	-	-
Probus (276-282)	3	3/6	0,50
Numerianus (283-284)	1	1 / 2	0,50

1	2	3	4
Carinus (283-285)	1	1/2	0,50
Constantius I (305) (293-306)	1	1/13	0,07
Galerius (305-311/12)	1	1/6	0,17
Maximinus	2	-	-
Maximianus Hercule (305-311/312)	2	4/6	0,67
Licinius I (307) (306-324)	1	1/17	0,05
Constantin I (307) (306-337)	6	19/31	0,61
Urbs Roma (330-5)	4	-	-
Constantinopolis (330-5)	9	-	-
Constantin II (317) (337-340)	4	4/23	0,17
Constantius II (337) (324-361)	18	18/38	0,47
Constantius Gallus (351-354)	2	2/4	0,50
Constans (337) (335-350)	4	4/13	0,31
Constantin I (postume) (337-346)	4	-	-
Valens (364-378)	2	2/15	0,13
Gratian (367-383)	1	1/16	0,06
Anastasius I (491-518)	4	4/27	0,15
Justin I (518-527)	1	1/9	0,11
Justinian I (527-565)	6	6/38	0,16
Iustin II și Justin II și Sofia (565-578)	16	16/13	1,23
Tiberius II (578-582)	2	2/4	0,50
Mauricius Tiberius (582-602)	2	2/20	0,20

TABEL III**Pătrunderea emisiunilor monetare în teritoriul Drobetei, pe emitenți
(sec. I-VI)**

EMITENT	Nr. Buc	EMITENT	Nr. Buc
Augustus	1	Traian Decius	1
Tiberius	2	Valerian	1
Nero	1	Gallienus	3
Vespasian	2	Aurelian	2
Domitian	3	Probus	8
Traian	3	Diocletian	1
Hadrian	10	Maximianus	2
Antoninus Pius	10	Licinius I	2
Marcus Aurelius	3	Constantin I	8
Commodus	1	Constantin II	7
Pertinax	1	Constans	5
Septimius Severus	6	Constantius II	5
Caracalla	2	Valentinian I	1
Geta	2	Valens	1
Elagabal	5	Gratian	1
Severus Alexander	10	Justinian I	1
Gordian III	9	Marcius Tiberius	2
Filip Arabul	3		

TABEL IV

Tabel recapitulativ privind pătrunderea principalelor emisiuni monetare în Drobeta și teritoriul său (sec I-VI)

Emitent	nr.buc castru+ oraș	monedă /an	coefi- cient	nr.buc terito- riu	total	coef. general
1	2	3	4	5	6	7
Augustus	5	5/41	0,12	1	6	0,15
Tiberius	2	2/24	0,08	2	4	0,17
Nero	1	1/15	0,06	1	2	0,13
Vespasian	1	1/11	0,09	2	3	0,27
Domitian	2	2/13	0,15	3	5	0,38
Traian	13	13/19	0,68	3	16	0,84
Hadrian	20	20/21	0,95	10	30	1,43
Antoninus Pius	25	25/23	1,09	10	35	1,52
Marcus Aurelius	9	9/19	0,47	3	12	0,63
Commodus	4	4/13	0,31	1	5	0,38
Septimius Severus	4	4/18	0,22	6	10	0,56
Caracalla	2	2/7	0,29	2	4	0,57
Elagabal	3	3/4	0,75	5	8	2,00
Severus Alexander	17	17/13	1,31	10	27	2,08
Maximin Tracul	2	2/4	0,50	-	-	0,50
Gordian III	15	15/6	2,50	9	24	4,00
Filip Arabul	18	18/5	3,60	3	21	4,20
Traian Decius	5	5/2	2,50	1	6	3,00
Treb. Gallus, Volusianus, Aemilianus	10	10/3	3,33	-	-	3,33
Valerian	3	3/8	0,38	1	4	0,50
Gallienus	26	26/9	2,89	3	29	3,22
Claudius II	11	11/9	1,22	-	-	1,22
Aurelian	65	65/5	13,00	2	67	13,40
Probus	9	9/6	1,50	8	17	2,83
Numerianus și Carinus	2	2/2	1,00	-	-	1,00
Diocletian	5	5/22	0,23	1	6	0,27
Constantius I	5	5/13	0,38	-	-	0,38
Galerius	6	6/6	1,00	-	-	-
Licinius I	6	6/17	0,35	2	8	0,47

1	2	3	4	5	6	7
Constantin I +UR,C-polis	115	115/31	3,71	8	123	3,97
Constantin II + Constantin I (postum)	50	50/23	2,17	7	57	2,48
Constantius II	134	134/38	3,53	5	139	3,66
Constantius Gallus	12	12/4	3,00	-	-	3,00
Constans	32	32/13	2,46	5	37	2,85
Valentinian I	21	21/11	1,91	1	22	2,00
Valens	35	35/15	2,33	1	36	2,40
Gratian	12	12/6	2,00	1	13	2,17
Valentinian II	8	8/18	0,44	-	-	0,44
Arcadius	4	4/14	0,29	-	-	0,29
Theodosius II	1					
Anastasius I	4	4/27	0,15	-	-	0,15
Justin I	3	3/9	0,33	-	-	0,33
Justinian I	12	12/38	0,32	1	13	0,34
Justin II	20	20/13	1,54	-	-	0,50
Tiberius II	2	2/4	0,50	-	-	0,50
Mauricius Tiberius	3	3/20	0,15	2	5	0,25

TABEL V

Tabel comparativ privind circulația monetară după retragerea aureliană până în secolul VI în fortificațiile: Drobeta, Dierna, Hinova, Gornea

Emiten	Drobeta	Dierna	Hinova	Gornea
Aurelian	24	2	3	-
Tacitus	1	-	-	-
Probus	6	6	-	-
Diocletian	5	1	-	-
Constantius I	4	-	-	-
Galerius	5	9	2	-
Maximinus Daza	2	2	-	-
Licinius	5	6	-	-
Constantin I	96	18	5	-
Crispus	2	2	-	-
Constantin II	46	7	41	2
Constantius II	116	65	43	18
Constans	28	10	16	7
Constantius G.	10	1	3	-
Jovian	2	1	-	-
Iulian	11	6	7	1
Valentinian I	21	12	37	8
Valens	33	22	47	3
Gratian	11	4	15	8
Valentinian II	18	2	16	1
Theodosius I	-	8	7	15
Areadius	4	-	12	5
Theodosius II	1	-	1	-
Justin I	2	-	-	-
Justinian I	6	-	-	-
Justin II	4	-	-	-
Mauricius T.	1	-	-	-

TABEL VI

Tabel comparativ privind pătrunderea principalelor emisiuni monetare în Drobeta, Sucidava, Orlea, după retragerea aureliană, până în sec.al VI-lea

EMITENT	Drobeta	Sucidava	Orlea
Aurelian	65	39	2
Probus	9	8	1
Diocletian	5	14	2
Constantius I	5	3	2
Galerius	6	4	-
Licinius I	6	16	4
Constantin I	115	11 (?)	75
Constantin II	50	6 (?)	24
Constantius II	134	7 (?)	39
Constans	32	3 (?)	26
Constantius Gallus	12	- (?)	7
Valentinian I	21	77	1
Valens	35	51	8
Gratian	12	32	2
Valentinian II	8	92	-
Arcadius	4	177	1
Theodosius II	1	54	-
Anasrasius I	4	1	1
Justin I	3	7	1
Justinian I	12	21	5
Justin II	20	29	7
Tiberius II	2	14	4
Mauricius Tiberius	3	14	4

TABEL VII
Dinamica circulației monetare la Drobeta pe etape cronologice
(cca 294 - secol.VI)

Etapa	Număr monede	Monedă / an	Coeficient mon/an
294 - 313	31	31/19	1,63
313 - 324	27	27/11	2,45
324 - 330	38	38/6	6,33
330 - 337	86	86/7	12,29
337 - 341	17	17/4	4,25
341 - 346	60	60/5	12,00
346 -350	23	23/4	5,75
351 -364	93	93/13	7,15
364 - 378	61	61/14	4,36
378 - 395	18	18/17	1,06
395 - 450	1	1/55	0,02
450 - 518	4	4/68	0,06
518 - 578	35	35/60	0,58
578 - 602	11	11/24	0,46

TABELUL VIII
Centre monetare la Drobeta

Nr. crt	CENTRU MONETAR	Nr.buc până la c.300	Nr.buc. c.300- sec.VI	TOTAL
1	Alexandria	-	2	2
2	Antiohia	6	12	18
3	Aquileia	1	10	11
4	Constantinopol	-	30	30
5	Colonia	1	-	1
6	Cyzic	9	35	45
7	Heraclea	2	30	32
8	Lugdunum	1	3	4
9	Mediolanum	4	-	4
10	Nicomedia	-	22	22
11	Roma	112	5	117
12	Serdica	4	-	4
13	Siscia	29	95	124
14	Thessalonic	1	125	126
15	Ticinum	3	5	8
16	Treveri	-	2	2

Coloniale și grecești de epocă imperială

Centru monetar	Nr.bucăți	Centru monetar	Nr. bucăți
Viminacium	36	Anchialos	1
Provincia Dacia	12	Pautalia	1
Nicea	34	Adrianopol	2
Stobi	4	Perint	1
Histria	1	Maronea (?)	1
Philippopolis	1		

Așa cum am amintit într-un capitol precedent, informațiile arheologice care să permită o localizare sigură a Drubetei geto-dacice de la care și-a luat numele viitorul oraș roman, sunt neconcludente.

Izvoarele numismatice nu oferă nici ele informații în plus. În colecția muzeului severinean se găsește un număr de 13 monede geto-dacice, unele publicate (BENEA 1973, 711-715), altele prezentate într-o comunicare (STÎNGĂ 1990). Tot în colecția muzeului severinean se află un număr de 22 drahme Dyrrachium și Apollonia ce se încadrează în grupa a V-a (finală), datată de N.Conovici între ± 95 - ± 83 a.Ch. (CONOVICI 1985, 40). Starea de conflict permanent ce se instalează între geto-daci și romani începând cu Burebista, afectează major relațiile economice, mult mai intense până în acest moment. Această situație este reflectată și de puținatatea monedelor romane cuprinse în intervalul de timp Augustus-Domitian. Pentru o perioadă de aproape 100 de ani, în Drobeta (oraș și castru) (vezi tabelele I și II) se găsesc 11 monede (Tabel IV). Pentru aceeași perioadă în viitorul teritoriu al Drubetei se găsesc alte 9 monede (Tabel III), deci un total de numai 20 monede (Tabel IV). Aceeași situație o întâlnim și la Dierna (GHÎTESCU-BORDEA 1982, 183).

Circulația monetară de la Drobeta nici nu confirmă dar nici nu infirmă posibilitatea existenței unui cap de pod la Drobeta, în timpul lui Domitian sau după el. Pentru perioada cuprinsă între domniile lui Traian și Commodus (aproximativ 100 de ani) circulația monetară reflectă în mod realist situația post-belică. Etapa în discuție totalizează la Drobeta un număr de 71 monede (Tabel IV).

Aceleași raporturi se mențin în general și pentru domnia lui Hadrian, ale cărui emisiuni însumează la Drobeta 20 de monede (Tabel IV) din care în castru 7 (Tabel I). O situație similară întâlnim și la Dierna (GHÎTESCU-BORDEA 1982,185) și Slăveni (POPILIAN mss, 245-246). Pe ansamblul orașului circulația monetară este comparativă cu cea de la Orlea (WINKLER-BĂLOI 1971, 164). Domnia lui Antoninus Pius pare a reprezenta intensitatea maximă a circulației monetare la Drobeta, de unde sunt cunoscute 25 monede emise de Antoninus Pius (Tabel IV), situație comparabilă cu monedele descoperite la Orlea și Slăveni în

număr de 59 și respectiv 20 (WINKLER-BĂLOI 1971, 164; POPILIAN mss., 245-246), dar net superioară Diernei unde sunt înregistrate 6 monede (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 185). Circulația monetară la Drobeta ce include emisiunile lui Marcus Aurelius și Commodus (13 bucăți, vezi Tabel IV), confirmă starea de nesiguranță pricinuită de războaiele marcomanice (PETOLESCU 1983, 455-457). O altă etapă de 40 de ani ce cuprinde dinastia Severilor, aduce la Drobeta un număr de 46 monede, acumularea maximă fiind a emisiunilor lui Severus Alexander (17 monede). Statistici comparabile cu cele de la Drobeta întâlnim la Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 187), Orlea (WINKLER-BĂLOI 1971, 104), Slăveni (POPILIAN mss., 265), Apulum (WINKLER 1965, 233, 249) și Porolisum (WINKLER 1975, 131). Monedele imperiale coloniale sunt destul de numeroase, mai ales în cadrul emisiunilor lui Severus Alexander, situație constatată și la Slăveni (POPILIAN mss., 268) și la Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 184).

A patra perioadă (238-253) cuprinde aproximativ emisiunile a 13 împărați ce însumează în total 48 monede (Tabel IV). Acumulări importante remarcăm în timpul domniilor lui Gordian III și Filip Arabul cu 15 și respectiv 18 monede, în majoritate emise la Viminacium sau Provincia Dacia. Aprovizionarea cu monedă de bronz din cele două centre monetare mai sus amintite, pare a fi caracteristică Provinciei Dacia (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 186). În comparație cu numărul mare de emitenți din această perioadă, numărul monedelor este mic, dar datorită domniilor relativ scurte coeficientul monedă /an este destul de ridicat.

Perioada 253-285, deci până la Diocletian, cuprinde 10 emitenți cu un număr total de 116 monede (Tabel IV), din care în castrul Drobeta 34 monede (Tabel I).

Pe ansamblul descoperirilor monetare de la Drobeta, coeficienții monedă/an domnie sunt relativ ridicați. Cel mai mare coeficient aparține emisiunilor lui Aurelian (13,40 %), apoi Claudius II (1,22) Gallienus (3,22%) și Probus (2,83%). Eforturile militare susținute ale lui Gallienus pentru apărarea granițelor imperiului, se constată și la Drobeta. Procentajul relativ ridicat al emisiunilor lui Gallienus prezente la Drobeta, presupune un deosebit efort militar pentru stabilizarea situației în zonă. Eforturile militare și de reconstrucție a *limes*-ului dunărean, sunt continuate cu mai mult succes de data aceasta, de Claudius II. Coeficientul de 1,22% destul de ridicat, subliniază acest lucru. Aceeași situație se constată și la Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 192). Eforturile militare și administrative sunt continuate cu mai mult succes de Aurelian. Aceasta se vede și în intensificarea circulației monetare. În Drobeta sunt cunoscute 65 monede emise de Aurelian, din care 24 au fost descoperite în castru (Tabel I și IV). La nivelul orașului se constată o situație aproape identică cu cea de la Sucidava (Tabel VI) (POENARU-BORDEA 1975, 83; TOROPU 1976, anexa 6). Drobeta și Sucidava sunt cele două importante capete de pod păstrate și refăcute la nordul Dunării

(TUDOR 1978, 415). Se pare că în acest moment, Dierna nu intra în calculele strategice ale împăraților. Abia în vremea tetrarhiei s-ar fi putut ridica *quadriburgium*-ul de la Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 192). Probus a continuat măsurile administrative și militare ale lui Aurelian. La Drobeta sunt cunoscute 9 monede emise de Probus, iar în teritoriul său alte 8 (Tabel IV), fapt ce ridică coeficientul monedă/an domnie la 8,3%. Dacă socotim numai monedele găsite în Drobeta (castru + oraș) o situație similară întâlnim și la Sucidava (Tabel VI) (TOROPU 1976, anexa 6). Deși se crede că la Dierna nu a fost păstrat un cap de pod, monedele lui Probus pătrund în mod firesc și uniform (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 192).

Circulația monetară în perioada Diocletian-tetrarhii (284-307) la Drobeta reflectă o permanentă încercare de reformare a imperiului continuată și de Diocletian. Emisiunile monetare ale tetrarhiei (Diocletian, Maximianus Hercules, Constantius I și Galerius) însumează la Drobeta un număr de 17 monede. Dacă le adăugăm pe cele 14 monede cunoscute în teritoriul Drobetei (Tabel IV), obținem un total de 31 monede, distribuite relativ uniform pe emitenți. Circulația monetară de la Drobeta este similară cu cea de la Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 194) mai intensă decât la Sucidava (Tabel VII) și Orlea (WINKLER-BĂLOI 1971). La Hinova circulația monetară a etapei este mai redusă (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1986, 46), ca la Gornea să lipsească în totalitate (GUDEA 1977, 62). Saltul cantitativ vizibil se constată în circulația monetară ce cuprinde emisiuni ale lui Constantin I și cezarii.

În Tabelul VII am încercat o departajare a emisiunilor monetare pe etape cronologice. Prima etapă (294-313), cu cele 31 monede, prefigurează efectul benefic al măsurilor militare, administrative și economice luate de Constantin cel Mare. Circulația monetară la Drobeta, dar și în teritoriul său și în alte capete de pod nord-dunărene, înregistrează cu fidelitate starea de stabilitate a *limes*-ului dunărean. Ea consemnează o permanentă evoluție cantitativă, ajungând ca spre sfârșitul domniei lui Constantin cel Mare în etapa 330-337 să însumeze 86 de monede, dând coeficientul cel mai ridicat al perioadei 12,29%. Numai lipsa unei cercetări sistematice a orașului antic face ca Drobeta să nu înregistreze o reală circulație monetară, cum este cazul Sucidavei, unde sunt înregistrate în etapă, peste 200 de monede (TOROPU 1976, anexa 7). Dacă ar fi să dăm crezare intensității circulației monetare, abia sub Constantin I și a cezariilor săi Dierna intră cu certitudine în planul strategic imperial, ca și Hinova și Gornea, de altfel (Tabel V). După moartea lui Constantin cel Mare, în etapa 337-341, circulația monetară la Drobeta cu cele 17 monede, înregistrează o scădere nesemnificativă însă, dacă luăm în considerație etapa scurtă de timp avută în vedere. Aceeași situație este valabilă și pentru Dierna și Sucidava (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 196). Pentru etapa 341-346, numărul de exemplare la Drobeta crește de aproape 3 ori, ajungând la 60 de bucăți, cu un coeficient ridicat de 12%. Aceeași valoare numerică

crescândă a fost constatată și la Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982,196), Hinova (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1986, catalog) (Tabel V). Faptul că și Orlea se înscrie pe aceeași linie normală de pătrundere a monedei (WINKLER-BĂLOI 1971,165) (Tabel III) confirmă încă odată îndoielile numismatului Gh.Poenaru-Bordea privind cunoașterea lotului monetar al Sucidavei, avut la îndemână (POENARU-BORDEA 1975,85 și tabel I). Pentru etapa 346-350 pătrunderea monedei la Drobeta este în continuare fluentă, cele 23 de monede dând un coeficient de 5,75%.

La Hinova cu cele 15 monede încadrate strict în etapă se constată aceeași circulație monetară, normală, ca cea de al Drobeta. Situația se schimbă radical însă la Dierna, unde pentru aceeași etapă cronologică sunt cunoscute numai 3 monede (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 196). Având acum ca sprijin monedele etapei cunoscute la Drobeta, și Hinova, ne putem întreba dacă Dierna, la 25 km de Drobeta, a suferit într-adevăr de pe urma unor atacuri (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 197) sau este numai o lacună obiectivă în componența lotului monetar. Răspunsul poate fi găsit în saltul mare, cantitativ constatat la Dierna pentru etapa 351-364, etapă ce numără 37 monede (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 197) Este o circulație monetară normală, confirmată de Drobeta, unde pentru această etapă sunt cunoscute 93 de monede, cu un coeficient monedă/an de 7,15 dar și de Hinova care, în etapă, numără 45 de exemplare. La Sucidava pot fi încadrate în etapă circa 74 monede (TOROPU 1976, anexa 7). Etapa următoare (364-378), cunoaște la Drobeta 61 de monede ce dau un coeficient monedă/an de 4,36. Cele mai numeroase emisiuni aparțin lui Valentinian I (21 exemplare) și Valens (35 exemplare) (Tabel IV). Identică cu situația de la Drobeta, pare a fi de data aceasta cea de la Dierna, unde în etapă se încadrează 44 de monede. Sucidava de asemenea cunoaște cote ridicate ale circulației monetare în cadrul etapei cu peste 150 monede, din care 77 emisiuni ale lui Valentinian I și 51 emisiuni ale lui Valens (TOROPU 1976, anexa 8). De asemenea în mica fortificație de la Hinova, în etapă sunt cuprinse 120 de monede (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1986, catalog) din care Valentinian I, 37 și Valens, 47. Situația ni se pare anormală la Orlea unde sunt cunoscute probabil numai 11-12 monede în etapă (WINKLER-BĂLOI 1971, 197; TOROPU 1976, anexa 8). Etapa 378-395 cunoaște la Drobeta 18 exemplare cu un coeficient monedă/an de 1,06. Aceeași scădere bruscă este constatată și la Dierna unde sunt cunoscute 23 de exemplare (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 197). Situația reală a pătrunderii monedei romane în cadrul etapei, cel puțin pentru zona Drobetei, pare a fi dată de prezența celor 77 exemplare cunoscute la Hinova (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1986, catalog).Circulația monetară la Sucidava pare a înregistra cotele maxime pe *lines* în această etapă. Pentru sub etapa 378-383 sunt cunoscute circa 59 monede (TOROPU 1976, anexa 9), iar pentru subetapa următoare (383-395) - peste 500 de monede (TOROPU 1976, anexa 10). În etapa 395-450 ne este cunoscută numai o monedă la Drobeta. Credem că datorită stării

proaste de conservare a monedelor nu am putut face determinări sigure. De aici numărul mare de monede încadrate în secolele IV-VI. Susține afirmația noastră prezența monedelor încadrate în această etapă în cele două fortificații ce jalonează Drobeta: la Dierna, 2 exemplare (CHIȚESCU -BORDEA 1982,197) și la Hinova, tot 2 exemplare (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1986, catalog nr.208-209). ÎN celălalt important cap de pod nord-dunărean Sucidava, circulația monetară este corespunzătoare acestei etape de mari frământări militare. Între anii 395-402 sunt date sigur 24 monede (TOROPU 1976, anexa 11), pentru 402-408, 111 monede (TOROPU 1976, anexa 12) iar pentru sub etapa 408-450, 14 monede (TOROPU 1976, anexa 13). Cum vedem din Tabel I , emisiunile monetare prezente în castru se încheie cu 4 monede emise de Arcadius, bătute toate până la anul 395. Pentru etapa 450-518, în castrul Drobeta nu există nici o monedă emisă de Anastasius I. De asemenea emisiunile lipsesc la Hinova și Dierna, ca și în alte fortificații sud-dunărene de pe *limes* (Bosman, Cezavra, Taliata, Tekija). Câte o monedă s-a găsit la Sucidava (TOROPU 1976, anexa 14), Sapaja (DIMITRIJEVIĆ 1984, 58, Tabel I), Haidučka Vodeņiça (JOVANOVIĆ 1984, 331). În orașul Drobeta se găsesc, în schimb, 4 monede (Tabel II). Se pare că este o situație generalizată pe *limes*-ul danubian la sfârșitul secolului al IV-lea și prima jumătate a secolului al V-lea. Distrugerea *limes*-ului este pusă pe seama invaziilor hunice (TUDOR 1978, 455). La Drobeta ca și la Hinova a fost constatat un nivel de distrugere cuprins între anii 408-442 (DAVIDESCU 1980, 220). La Hinova ultima monedă este emisă de Theodosius II între 402-408 (DAVIDESCU-STÎNGĂ 1986, 100). Vis-à-vis de Hinova, la sudul Dunării, turnul central al fortificației de la Ljubicevaç, lângă Brza Palanka, cunoaște și el un nivel de distrugere datat cu monede Theodosius II emise între 423-425 (KORAC 1996, 107). Activitatea de refacere a celor două importante capete de pod Drobeta și Sucidava, se pare că începe în timpul domniei lui Anastasius I (TOROPU 1976, 46-47; TOROPU 1986, 58-60).

Etapă 518-578, reprezentată la Drobeta prin 35 monede cu un coeficient monedă/an de 0,58, confirmă reluarea activității de reconstrucție a Drobetei de către Justin I (35 monede), Justinian I (12 monede) și Justin II (20 monede). La Sucidava circulația monetară pare a fi asemănătoare cu cea de la Drobeta (POENARU-BORDEA 1975, 79-80; TOROPU 1976, anexa 14-15).

Ultima etapă, 578-602, confirmă și numismatic distrugerea *limes*-ului. În Drobeta sunt cunoscute 3 monede ce aparțin lui Mauricius Tiberius, iar în teritoriu altele 2. Pentru etapă se mai adaugă 2 monede de la Tiberius II. De altfel, în aproape toate fortificațiile de pe *limes* ultimele monede aparțin acestui împărat: Dierna (CHIȚESCU-BORDEA 1982, 200), Sapaja (DIMITRIJEVIĆ 1984, 61), Bosman (KONDIĆ 1984, 145), Cezava (VASIĆ 1984, 122), Donji Milanovaç (POPOVIĆ 1984, 278), Haidučka Vodeņiça sau Šip (MILOŠEVIĆ 1984, 357-362) Svetinja (IVANISEVIĆ 1987, 59). Este momentul distrugerii *limes*-ului de atacurile slavilor și avarilor.

În ceea ce privește atelierele monetare ce au alimentat Drobeta cu monedă (Tabel VIII) statistica consemnează încă odată o ierarhie deja cunoscută. Preponderența o au monetăriile de la Thessalonic și Siscia, urmate la mare distanță de Constantinopol, Cyzic și Heraclea. Cu mici variații, aceeași ierarhizare se întâlnește la Dierna și Hinova.

VII. CONCLUZII

O monografie economică a unui important oraș roman provincial cum este Drobeta, ni s-a părut de la bun început o încercare temerară. Aceasta datorită varietății și complexității fenomenului economic, a informațiilor diferențiate cantitativ și calitativ pentru fiecare aspect economic în parte, Am avut la îndemână mai multe monografii ale unor orașe romane din Provincia Dacia, scrise în timp, folosind informațiile existente în acel moment. Amintim monografiile (la care de multe ori am făcut trimitere) ale orașelor Sucidava, Drobeta, Romula, Tibiscum sau Potaiissa, care abordează uneori neuniform aspectele multiple ale vieții orășenești în Dacia romană (urbanism-arhitectură, aspecte militare, religioase, spirituale, economice etc.). Așa se face că de multe ori, latura economică, care este fundamentală în viața unui oraș roman, este abordată ca un aspect colateral.

În lucrarea noastră, aspectul militar, spiritual, este evidențiat numai în situația în care, are o legătură directă cu producția economică. Viața economică a unui oraș roman, nu poate fi înțeleasă decât în contextul angrenajului economic în care este cuprins întregul teritoriul rural al orașului. Aceasta, în condițiile în care, datorită informațiilor acumulate de cercetarea istorică și arheologică recentă, producția economică nu cade numai pe seama orașelor. Așezări rurale de mai mare sau mai mică importanță, *vici custrensis* uneori chiar *villae rusticae*, se dovedesc a fi adevărate centre de producție economică (vezi Micia, Acidava sau Gârla Mare). Cercetarea arheologică aduce în permanență dovezi concludente privind intensitatea și varietatea producției locale rurale, care nu de puține ori se vedește a nu fi realizată numai pentru satisfacerea nevoilor locale ci și schimbului. De aceea am considerat că economia Drobetei nu putea fi bine înțeleasă decât în contextul producției economice în întreg teritoriul pe care îl administrează.

Producția economică rurală este una complementară producției orășenești dar nu lipsită de importanță. Domeniul economic ce pare a aparține cu exclusivitate orașului pare a fi cel al comerțului cu obiecte de lux (ceramică, sticlă, bronzuri), din produsele alimentare (vinuri superioare, ulei de măsline și altele). Producția rurală, fie ea numai cea agro-pastorală, nu este destinată numai pieței Drobetei. Ne gândim la faptul că fiecare așezare rurală de pe malul Dunării are o amenajare portuară (vezi *villa rustica* de la Gârla Mare - sec. II-III - sau schela de la Ostrovul Mare -sec. IV-V). Faptul că la sudul Dunării, aproape în fiecare așezare romană cercetată s-au găsit porturi, antrepozite etc. ne arată că volumul de mărfuri primite era mult mai mare decât puteau să producă localitățile riverane de la nordul Dunării. Acest lucru îl confirmă și rețeaua de drumuri terestre propuse de noi, care oriunde ar pleca din teritoriul Drobetei, au și legătură directă cu Dunărea. Am încercat în permanență să arătăm că ascensiunea rapidă a Drobetei, a fost obligatoriu legată de poziția sa strategică și economică, dar și de existența podului

de la Drobeta, care a asigurat fluiditatea schimburilor economice cu întreaga Peninsulă Balcanică și cu Italia și invers. Numai așa ne-am putut explica rapida evoluție urbanistică, administrativă, economică și demografică a Drobetei.

În primul capitol, "Scurtă introducere geografico-istorică", am căutat să descriem importanța deosebită, strategică și economică, oferită de poziționarea geografică a Drobetei. Aflată în centrul depresiunii Severinului, a beneficiat de o poziție fortificată natural, prin culmile dealurilor înconjurătoare, aflate la circa 15 km distanță de Drobeta. Undeva, în apropiere, nu neapărat pe locul viitorului oraș roman Drobeta, s-a aflat și așezarea sau fortificația dacică Drubetis. Dacă a existat o fortificație dacică până la cucerirea romană, putea să fie numai undeva pe culmile dealurilor înconjurătoare, nu neapărat pe insula Șimian sau pe locul viitoarei Drobetei romane. Descoperirile arheologice aparținând perioadei geto-dacice în zonă nu sunt concludente în a afirma existența unei puternice așezări sau fortificații. Un fapt bine cunoscut este însă acela că raporturi fie militare, fie economice între geto-daci și romani, în zona viitoarei Drobetei, au existat încă dinainte de cucerirea romană. În capitolul al II-lea al lucrării, "Despre evoluția Drobetei civile", am încercat să aducem argumente în favoarea existenței a două etape în evoluția urbanistică a Drobetei civile. Am pornit de la amplasarea pe planurile orașului antic întocmite de Marsigli și apoi de Tocilescu-Polonic, a descoperirilor întâmplătoare făcute în perimetrul orașului antic. Esențiale au fost în acest raționament descoperirile mai vechi sau mai noi ale unor morminte aflate în imediata apropiere a castrului și în interiorul planurilor lăsate de Marsigli-Tocilescu. Cum romanii nu-și plasau necropolele în interiorul orașului, considerăm că aceste morminte descoperite întâmplător aparțin primei faze de dezvoltare a orașului antic Drobeta. Primele construcții s-au putut alinia în partea de nord a castrului, între incintele E și V, care par a fi fost prelungite spre nord, ușor evazate, cum ne arată zidăria descoperită întâmplător pe str. Traian de astăzi. Limita nordică nu pare să fi depășit actuala str. Progresul. Cu alte cuvinte, avem de-a face pentru început cu un *vicus* militar. Sub Hadrian, Drobeta cunoște o adevărată explozie urbanistică și demografică. Pornind de la interpretarea scenelor de pe Columnă, scene legate de al II-lea război dacic, credem că a acces la rangul municipal, o nouă așezare romană ridicată lângă castrul Drobeta, așezare necunoscută nouă în momentul de față. Planurile lăsate de Marsigli-Tocilescu aparțin secolelor II-III, perioadă de maximă extindere teritorială a orașului. Planurile ne dezvăluie o evoluție necontrolată, specifică orașelor apărute în preajma unei fortificații. Planul propus de noi pentru secolele II-III p.Ch. include și Cetatea Severinului, descoperirile arheologice și numismatice făcute aici, confirmă existența unei locuiri romane, inclusiv a unui templu al augustalilor, mai ales că la circa 150 m spre sud-vest sub portul actual și al Parcului Rozelor, este cunoscută necropola vestică a orașului antic. Deși nu putem preciza în momentul de față, limitele orașului Drobeta pentru secolele IV-VI p.Ch.,

descoperirile arheologice, atâtea câte sunt, ne indică continuitatea vieții urbane pe teritoriul orașului, poate la un nivel mai scăzut. Amintim urmele bazilicii romano-bizantine din Piața Ghika, descoperirile din perimetrul castrului, atelierul de podoabe din bronz, descoperirile monetare din punctul Barierei Craiovei și altele. Ne dăm seama că în perimetrul orașului antic, acolo unde au fost posibile cercetări sistematice sau fortuite, au apărut obligatoriu și urme materiale aparținând secolelor IV-VI p.Ch.

În capitolul “Despre apartenența administrativă a Drobetei”, ne-am situat pe poziția cercetării istorice românești, care în ultimul timp pare a fi acceptat ideea, conform căreia cel mai târziu la 11 aug. 106, provincia Dacia era deja constituită, cuprinzând teritoriile intracarpatică, fără sud-vestul Transilvaniei, cu țara Hațegului, Banatul de est și vestul Oletniei, deci și Drobeta și teritoriul său (PROTASE 1996,136). Într-un recent și bine argumentat studiu referitor la întinderea teritoriului Sarmizegetusei, Tibiscum și Mehadia (probabil Praetorium), aparțin teritoriului rural al metropolei (PISO 1995, 79-80). În ceea ce privește apartenența Diernei și Băile Herculane (probabil Ad Mediam), la teritoriul Sarmizegetusei, situația este mai confuză, autorul neexcluzând posibilitatea unor anume raporturi între Băile Herculane și Drobeta în timpul Daciei traiane (PISO 1995, 81). După reformele administrative ale lui Hadrian și Sarmizegetusa și Drobeta aparțin Daciei Superior, iar teritoriile lor rurale se învecinau undeva în estul Diernei (PISO 1995, 82 și fig.1). În stabilirea limitelor probabile ale teritoriului Sarmizegetusei, autorul a făcut apel și la informațiile epigrafice. În general se consideră că inscripțiile fie ele și funerare, ce poartă numele unor demnitari ai unui oraș, se găsesc în teritoriul acestui oraș (PISO 1995, 71 și nota 62). Deși nu cunoaștem analogii în cuprinsul Imperiului, cele 5 inscripții descoperite pe limesului sud-dunărean, în preajma Drobetei, ce poartă titlurile de *municipium* și *colonia*, dar și numele unor demnitari drobetani, par a fi dovezi concludente că teritoriul Drobetei ocupa și o fâșie de teren pe limesul sud-dunărean al Moesiei Superioare. Destul de sugestivă pare a fi chiar, numai inscripția de la Pontes care aminește un augustal al coloniei Drobeta care a ridicat monumentul pe “proprietatea sa”. După a treia reorganizare administrativă a Daciei (168-169) - Drobeta și teritoriul său aparțin *Daciei Superior*, fapt confirmat și de diploma militară descoperită la Drobeta. Această configurație administrativă pare să fi durat până la retragerea aureliană.

Capitolul “Drobeta- important centru economic al Provinciei Dacia” scoate în evidență rolul important jucat de construirea podului de la Drobeta, prin care orașul și prin el provincia Dacia, sunt puse în legătură directă cu rețeaua drumurilor terestre sud-dunărene deja tradiționale. Cele trei drumuri terestre, considerate principale: Drobeta-Pelendava-Romula, Drobeta-Bumbești și drumul de pe linia Dunării și spre Sucidava și spre Dierna, au fost marcate prin prezentarea descoperirilor arheologice mai vechi sau mai noi. Repertorierea tuturor descoperirilor romane din teritoriul Drobetei a dat o rețea complexă de drumuri

secundare, pornind chiar din zonele muntoase ale teritoriului, toate având legături directe cu cele trei drumuri principale mai sus amintite. Mai densă și mai clară este rețeaua drumurilor secundare din sudul teritoriului, unde găseau o deschidere mai largă prin drumul terestru dunărean sau cel fluvial. Complexa rețea de drumuri terestre ale Drobetei și teritoriului său, vădește intensitatea producției economice urbane și rurale, fapt confirmat și în capitolul V al lucrării, dedicat circulației navale pe Dunăre. Organizarea serviciului vamal pe Dunăre a fost tratată ca o activitate simultană celei asigurării fluentei traficului naval, amenajărilor propriuzise necesare traficului comercial (porturi, cheiuri, antrepozite etc.). Din cercetarea și coroborarea informațiilor documentare și arheologice circulația navală și comerțul pe Dunăre apar clar documentate ca funcționând neîntrerupt până în secolul al VI-lea. Credem că numai lipsa unor cercetări sistematice în așezările romane de pe malul nordic al Dunării, ne fac să bănuim că la sudul Dunării sunt cunoscute mai multe cheiuri, amenajări portuare sau antrepozite de mărfuri. Pe de altă parte, ne gândim la faptul că portul Drobetei, cel mai mare și mai complex cunoscut la Dunărea de Jos, putea asigura eficiența maximă în preluarea, depozitarea și dispersarea mărfurilor, fie spre nordul, fie spre sudul Dunării. Debarcaderul Drobetei cu zidul și turnul circular pătruns masiv în albia Dunării este o refacere târzie din a II-a jumătate a secolului al IV-lea asemănătoare și contemporană cu cea de la Haidučka-Vodenića, Novae sau fortificația târzie de la Ostrovul Mare. Schela de lemn de la Ostrovul Mare este contemporană cu debarcaderul de piatră de la Kusiak, pe malul opus al Dunării (sec.IV). probabil multe dintre așezările romane de pe malul nordic al Dunării aveau amenajate asemenea schele. Ne gândim mai ales la cele mai îndepărtate de Drobeta, aflate la limita estică a teritoriului, ale căror produse ajungeau mult mai ușor la sudul Dunării decât la Drobeta. Așa pare a ne sugera o mare construcție (depozit) din *villa rustica* de la Gârla Mare, sau zidurile văzute, dar necercetate încă, ce apar în albia Dunării. Intensitatea maximă a circulației navale pe Dunăre și implicit a schimbului de mărfuri se constată pe parcursul secolelor II-III, dar se continuă și în secolele IV-VI, în condițiile în care malul nordic al Dunării nu a fost niciodată părăsit de romani până la prăbușirea definitivă a limesului.

În preambulul capitolului - referitor la "Producția economică a Drobetei" - am făcut o inventariere a resurselor materiale existente care în mod obligatoriu, prin prezenta lor masivă sau lipsa lor efectivă, impun preponderența uneia sau alteia dintre activitățile economice. Materia primă aflată din abundență este piatra de carieră existentă în carierele din apropiere, folosită în variate domenii. A fost un factor esențial în dezvoltarea urbanistică a Drobetei. De asemenea lemnul de esență tare, fagul și stejarul, folosit în construcții s-a găsit și se găsește din abundență. Argila necesară olăritului sau materialelor de construcții se găsește răspândită în mai toate așezările rurale din teritoriul Drobetei, unde și în vremurile

moderne s-a practicat sau se practică încă meșteșugul ceramicii. Minerul de fier sau plumb lipsește cu desăvârșire din zonă. Fierul ca și plumbul sunt aduse sub formă de turte, fie din minele din jurul Hunedoarei, fie mai sigur, de la sudul Dunării din zona minieră Maidanpek, mai apropiate și mai ușor de transportat.

Pentru a evalua intensitatea exploatării carierelor de piatră, am încercat în permanență să facem o corelație cronologică cu fazele de evoluție ale orașului, cu momentul și amplasarea unor construcții speciale cum este cazul podului. În cariere se practica o exploatare de suprafață așa cum am constatat în cel puțin patru puncte din zona Bahna-Vărănic. Construirea castrului și podului marchează începutul exploatării carierelor romane. Un calcul estimativ ne arată că numai pentru îmbrăcarea picioarelor podului au fost folosite circa 1000-1500 blocuri de piatră, cu greutatea cuprinse între 1000 și 2000 kg fiecare.

Dezvoltarea edilitar-urbanistică a Drobetai, începând cu mijlocul secolului al II-lea până la mijlocul secolului al III-lea, a presupus desigur consumul unei mari cantități de piatră de carieră. Al treilea moment de exploatare intensă a carierelor este perioada tetrarhiei și epocii constantiniene, când sunt refăcute majoritatea fortificațiilor de pe *limes*, dar sunt ridicate și altele noi. Probabil exploatarea carierelor continuă lent și pe parcursul secolelor V și VI când încetează orice activitate constructivă pe *limes*. Deși este evidentă intensa exploatare a pietrei și, în mod implicit, prelucrarea ei, urmele unor ateliere de pietrari ne rămân necunoscute. Descoperirea recentă a două conuri funerare nefinisate, pe teritoriul satului Magheru, realizate din calcar de Vărănic ne poate sugera existența unui atelier pentru prelucrarea pietrei în apropierea carierelor. De asemenea, în satul Ilovița-Bahna, a fost găsită o stelă funerară nefinisată, realizată dintr-o gresie calcaroasă, sfărâmicioasă, existentă în zonă, care poate sugera existența unui alt atelier de pietrari lângă carieră.

Faptul că și în perimetrul orașului antic au fost găsite monumente funerare nefinisate, ne poate sugera fie realizarea lor într-un atelier urban, fie aducerea lor în oraș pentru comercializare. Faptul că la toate monumentele în discuție este necompletat numai câmpul inscripției, ne poate face să înclinăm spre realizarea lor tot într-un atelier aflat lângă cariere. Credem că și elementele arhitectonice (coloane, baze de coloane etc.) erau prelucrate tot în apropierea carierelor. Un alt argument în afirmarea existenței unor lapicizi locali îl constituie și conturarea unui stil local în realizarea monumentelor funerare. Deși vădește unele influențe ale artei funerare din Dacia Superior, Pannonia sau cele două Moesii, lapicizii drobetani crează un stil local, evident în ținuta monumentelor dar și în repertoriul figurațiilor pe monumente. Spre exemplu, stele funerare pe care câmpul elementelor figurative se află sub câmpul inscripției, sau predilecția spre anume elemente decorative sau figurative: vrejul cu frunze de iederă stilizat, vrejul de viță de vie cu strugure, oglinda, rozeta, palmete, voluta în formă de "S" și mai rar

reprezentări de păsări și pești, în redarea personajelor, a vestimentației lor ce denotă un curent de tradiție locală. Bazele de altar cu cap de bou între doi lei, par a fi specifice numai laticizilor drobetani.

Prelucrarea lutului este una din componentele importante ale activității economice urbane sau rurale prin amploarea și varietatea producției ceramice. Pentru început am făcut o inventariere a dotărilor tehnice (cuptoare de cărămidari și olari). Am constatat că și la Drobeta ca și în alte mari orașe romane, cuptoarele sunt grupate în adevărate ateliere cu două sau mai multe cuptoare. Este cazul unui centru ceramic în partea de nord-est a orașului, altul probabil în partea de vest. Tipologic cuptoarele de olari și cărămidari de la Drobeta și teritoriul ei nu evoluează mult pe parcursul secolelor II-VI, timp în care sunt documentate arheologic. Intensa activitate constructivă la Drobeta, civilă și militară presupune existența a numeroase alte cărămidării fie militare, fie civile, documentate mai ales prin ștampilele pe care le poartă. Cu mai multă sau mai puțină certitudine privind timpul funcționării lor am propus existența paralelă a mai multor cărămidării militare, municipale și particulare.

Officinae ale unor unități ale L.VII C.P.F., au putut funcționa la Drobeta în răstimpul staționării lor, între începutul secolului II și mijlocul secolului al III-lea p.Ch. *Officine* ale unor unități ale L.III F.F. ar fi putut funcționa la Drobeta în intervalul 102-114 - moment după care legiunea a fost mutată la sudul Dunării. Activitatea cea mai îndelungată și mai intensă la Drobeta, o au officinele legiunii a V-a Macedonica, sau ale unor unități dislocate în timp la Drobeta. Primele *officinae* ale L.V.M. au putut funcționa la Drobeta în răstimpul celor două războaie dacice, dar cea mai intensă activitate pare să fi fost după retragerea aureliană când este transferată la Oescus. Cercetările din fortificația romană târzie de la Hinova, unde au fost găsite cărămizi ștampilate confirmă acest lucru, asigurând totodată încadrarea cronologică a unor ștampile de la Drobeta.

O activitate îndelungată la Drobeta are și officina COH I SAG., cu cea mai îndelungată și permanentă staționare la Drobeta. Se pare că a fost adusă aici în timpul lui M.Aurelius și a rămas până la părăsirea Daciei timp în care primește succesiv trei apelative: *antoniniana*, *gordiana* și *philippiana*, apelative ce se pot considera repere cronologice. Corelând toate informațiile (tegulare și epigrafice) concludem că officinele COH. I SAG. au putut funcționa la Drobeta de la mijlocul secolului al II-lea, până la retragerea aureliană. Datorită lipsei informațiilor, nu am putut preciza dacă *officinae* ale COH.I Cretum, COH.III Brittonum, sau COH.I Antiochensium, au putut funcționa la Drobeta.

La Drobeta a existat o puternică *officina* municipală care a funcționat de la înființarea orașului, până spre începutul secolului al V-lea, cum ne dovedesc cărămizile și tiglele ce poartă ștampila DRVBETA, găsite la Hinova. Amintim că în același timp funcționează officinele de la Dierna, Diana sau Pontes (Transdrobeta),

cu mare răspândire în sec. III-V în zona Porților de Fier. Ca și în alte orașe ale provinciei și la Drobeta au existat și cărămidării particulare. Anume semne figurative prezente pe cărămizi și țigle, ca rozete, cruci, frunzulițe, cercuri simple etc. ar putea fi considerate adevărate “mărci de olar”, mai ales atunci când amplasarea lor în câmpul țiglei sau cărămizii nu presupune un rol ornamental. Am realizat un inventar al acestor “mărci” fără a putea preciza și existența lor în timp. Concluzii interesante s-au putut trage din ștamilele pe cărămizi și țigle descoperite în fortificația de la Hinova. Din 22 ștampile, am evidențiat 4 tipuri eșalonate cronologic pe parcursul secolelor III-IV p. Ch. Bănuim că este tot o *officina* particulară care funcționează fie la Drobeta, fie undeva în apropierea fortificației târzii de la Hinova.

Sunt inventariate apoi toate informațiile ce presupun existența la Drobeta a unui important centru ceramic: tipare de opaițe și statuete, tipar pentru *terra sigillata*, ceramică șampilată, ceramică cu figuri în relief. Ne-am oprit mai puțin asupra tipologiei olăriei romane provinciale, bine cunoscută de altfel, în schimb ne-am oprit mai mult asupra producției de opaițe. 7 opaițe poartă pe fund o șampilă necunoscută nouă, în două variante ce apar a fi în aceleași timp și repere cronologice. Două dintre opaițe sunt turnate în același tipar. Mai multe opaițe, din categoria celor numite “sub formă de corabie”, dateate în secolele III-IV, prin dimensiuni, formă și ornamentarea capacului, par a fi produse ale centrului ceramic Drobeta, mai ales când două dintre ele sunt turnate în același tipar. Alte opaițe păstrate în câte un singur exemplar, poartă pe fund “mărci” de olar, necunoscute nouă în alte părți. Ne-am oprit mai mult asupra centrului ceramic din apropierea *villae-i rusticae* de la Gârla Mare, fiind singurul mai bine cunoscut în teritoriul rural al Drobetei dar și cu precise informații privind abordarea unei variante și pretentioase producții ceramice. Ne gândim la cuptorul de ars oale, la cele trei tipare de opaițe întregi și alte două pătrate fragmentar, la mânerul de *patera* turnate, ce poartă o șampilă în două variante, la ceramica șampilată și la multe altele amintite mai sus. O atenție aparte am acordat ceramicii zgrunțuroase cărămie și cenușie, găsite în pereții cuptorului, care prin forme (mai ales la oale) pare a prefigura ceramica secolelor III-IV. Matrița unui opaiț cu 13 lumini, bine realizat estetic și funcțional, are analogii clare cu un opaiț descoperit la Sarmizegetusa și altul la Micia, sugerându-ne o relație directă cu marele centru ceramic din capitala provinciei. Prezentarea producției ceramice se încheie cu câteva considerații privind ceramica glazurată a secolelor IV-V, înclinând spre existența a mai multor centre ceramice, fie la nordul, fie la sudul Dunării, care continuă efectiv, producția ceramică din etapa precedentă.

Deși exploatarea minereurilor la Drobeta și în teritoriul ei este inexistentă, numărul mare de informații privind prelucrarea metalelor (epigrafice, arheologice etc.) vădesc o intensă activitate de prelucrare a lor, deși dovezile ne îndreaptă mai

ales spre mici ateliere fie militare, fie civile, urbane sau rurale. Așa este micul cuptor cu funcționalitate complexă din piața Ghika și, mai bine dotat cel din fortificația romană târzie de la Hinova. Produsele atelierelor de fierărie găsite în castru oraș sau în așezări rurale, sunt în întregime produse locale. În inventarierea produselor din fier am stabilit mai multe grupe, în funcție de domeniul de utilizare și anume: unelte cu utilizări generale, unelte agricole, unelte pentru agricultură, unelte de pescuit, materiale pentru construcții, materiale pentru uz gospodăresc, arme, diverse. Analizarea produselor din fier din fortificația de la Hinova (mai bine cercetată) - confirmă faptul că fiecare așezare, fie fortificație, fie civilă, își are unul sau mai multe ateliere care le satisfac toate necesitățile. Destul de numeroase și cu mai multe domenii de aplicabilitate sunt produsele din bronz. Existența unor ateliere locale pentru prelucrarea bronzului sau bine documentate la Drobeta pe întreg parcursul secolelor II-VI p.Ch. Un document incontestabil sunt cele două matrițe cu modele numeroase și complexe găsite în zona tribunal și datate în secolele II-III. Depozitul de podoabe de bronz nefinisate datat în secolul VI confirmă continuitatea atelierelor de bronzuri până în secolul al VI-lea. Produsele atelierului drobetan se găsesc răspândite în toată zona Porților de Fier. De asemenea la Hinova, fie în fortificație, fie foarte aproape se pare că a existat un atelier specializat în turnarea capetelor de curea sau a paftalelor. Obiectele din plumb par a fi și ele în întregime produse locale. Această afirmație o confirmă existența atelierului pentru confecționarea oglinzilor votive cu ramă de plumb, a unor sarcofage, tuburi pentru apă și micuța statueta a lui Mercur, unifată, realizată din plumb. Dovezile cele mai concludente sunt pentru castrul Hinova, unde a fost descoperită o mare cantitate de materie primă pregătită pentru prelucrare (30 de turte în greutate totală de 39,50 kg.)

Produsele din os, în totalitate produsele unor ateliere locale, sau pur și simplu are unor gospodării, se aliniază tipologic, funcțional și cronologic, produsele cunoscute în toată provincia Dacia, dar și în cele două Moesii, între secolele II-VI.

Intensitatea exploatării și prelucrării lemnului, a fost în strânsă concordanță cu evoluția orașului și a marilor lucrări edilitar-gospodărești sau economico-militare. A fost iarăși o activitate neîntreruptă pe parcursul secolelor II-VI - cum ne-o dovedește podul de la Drobeta, sau schela portuară de la Ostrovul Mare. Ca și astăzi, arborele predominant era stejarul, folosit din plin la construcția podului. Numeroasele unelte de tâmplărie sau dulgherie găsite la Drobeta sau în așezările rurale cercetate denotă iarăși faptul că și lemnul era prelucrat mai ales în mici ateliere aflate pe lângă fiecare așezare. Producția economică agro-pastorală ocupă un rol de seamă în economia Drobetei, fie că este destinată consumului personal, fie schimbului. În teritoriul Drobetei sunt cunoscute circa 50 așezări rurale repartizate uniform în cuprinsul teritoriului. Forme de relief variate dar și solurile

variate, au permis practicarea unei agriculturi cu domenii multiple (cultivarea cerealelor, grădinăritul, a pomilor fructiferi și creșterea animalelor). Din repartizarea așezărilor rurale în teritoriu, se vede clar o strategie agrară dirijată, menită să exploateze complet și complex potențialul rural al teritoriului. După retragerea aureliană, în condițiile în care greutatea ponderii activităților economice se mută în mediul rural, activitățile agro-pastorale sunt continuate la cote ridicate, realizate de o populație romanizată ale cărei interese se îndreaptă spre sudul Dunării. Ne-o dovedesc și numeroasele porturi, amenajări portuare sau schele existente pe cele două maluri ale Dunării, pe parcursul secolelor IV-VI.

Circulația monetară structurată pe lotul monetar descoperit în castru, lotul monetar descoperit în oraș și apoi în teritoriu ne facilitează unele concluzii importante. Monedele începutului de secol I p. Ch. sunt prezente, deși în număr mic, în cele trei loturi analizate de noi. Momentele premergătoare retragerii aureliene par a cunoaște o mare intensitate în circulația monetară prin prezența masivă a emisiunilor lui Gallienus și Claudius II Gothicul în toate cele 3 loturi. La fel emisiunile lui Aurelianus, par o continuare firească a emisiunilor precedente. Concret, nu pare să fi existat o întrerupere în circulația monetară după retragere și chiar mai târziu, situație ce confirmă faptul că linia nordică a Dunării cuprinde un teritoriu mai lat de 30-40 km cât se propune (vezi Sura Slivilești de la limita nordică a teritoriului Drobetei). Pentru secolele IV-V - circulația monetară din fortificația de la Hinova, ce poate fi luată ca etalon, confirmă aceeași stare de fapt, existentă în tot teritoriul Drobetei. Pentru secolele V-VI circulația monetară confirmă aceeași situație. În general, ultimele monede, pe ambele maluri ale Dunării, sunt emisiuni ale lui Mauricius Tiberius. Atelierele monetare confirmă în general direcțiile de orientare economică ale Provinciei Dacia. Pe același plan par a se situa atelierele monetărilor centrale (Roma, Siscia, Aquileia) cu cele balcanice și din Asia Mică (Thessalonic, Cyzic, Heraclea, Nicomedia). Pentru prima oară la Drobeta sunt semnalate două monede identice bătute la Trier. Ni se pare normală prezența destul de numeroasă a emisiunilor de la Viminacium ca și cele ale Provinciei Dacia. Ca și în alte părți (Romula, Sucidava) emisiunile atelierelor grecești sunt destul de numeroase, pe primul loc fiind cele ale orașului Nicea.

Un amplu capitol am dedicat relațiilor comerciale ale Drobetei scoțând în permanență în evidență rolul important al podului și al poziției economice a orașului Drobeta, în legăturile rapide și eficiente cu marile artere comerciale ale Imperiului, fie pe apă, fie pe uscat. De aici și complexitatea instalațiilor portuare ale Drobetei. Informațiile epigrafice, arheologice, adorarea unor zeități legate de practicarea comerțului, oficiul vamal, dau imaginea unui intens și variat comerț extern. Din comerțul extern cele mai bine documentate sunt importurile, pe care le-am grupat în funcție de destinația lor: de interes public, spiritual, de utilitate casnică și gospodărească, podoabe, produse alimentare și altele. În multe situații

este destul de dificil a stabili niște criterii care să definească calitatea de import a unui produs dată fiind măiestria la care ajung de multe ori și meșterii locali. Acolo unde a fost posibil, cum este cazul statuiilor imperiale, al produselor *terra sigillata*, al reprezentărilor cavalerilor danubieni, am încercat să stabilim și locul exact de proveniență. Importul produselor alimentare (vinuri, uleiuri, pește) ne duce către regiunile balcanice și est mediteraneene, pe când produse de lux ca *terra sigillata*, opaițe, sticlărie, statui și statuete, podoabe, ne îndreaptă spre Italia și Europa Occidentală. Același lucru ni-l confirmă și atelierele cu emisiuni monetare prezente la Drobeta. Strânse sunt și relațiile economice cu marile centre comerciale din Moesia Superior și Pannonia Inferior. Produse sau influența acestor mari centre economice ale Imperiului se cunosc la Drobeta și în arta funerară (stele, altare) și în cult (cavalerii danubieni) - dar și în domeniul gospodăresc (opaițe, mortaria). Tezaurul de la Bălăcița cu produse de "tradiție autohtonă" se încadrează într-un spațiu bine delimitat, balcano-dunărean, în care o simbioză îndelungată între tradițiile locale traco-daco-ilirice de prelucrare a argintului și cele greco-elenice, au dus la apariția unui stil nou. Atelierul sau atelierele puteau fi oriunde în acest spațiu, deci și la nordul Dunării cum pare a ne sugera chihlimbarul prelucrat și neprelucrat din tezaur. Practicarea comerțului intern a fost argumentată în inventarierea pondurilor, balanțelor, măsurilor de capacitate, ce dovedesc practicarea comerțului, fie în interiorul orașului, fie între sat și oraș. Prin producția locală, prin variatele relații de schimb, prin circulația monetară, Drobeta apare ca un puternic centru economic și spiritual al Imperiului, ce activează efectiv pe tot parcursul secolelor II-VI p.Ch. În tot ce înseamnă viața economică, nu se constată un regres considerabil după retragerea aureliană. Cu alte cuvinte, cel puțin la Drobeta și în teritoriul său nu constatăm o părăsire efectivă a regiunii. Constatăm o situație similară cu cea de la sudul Dunării atât în circulația monetară cât și în orientarea generală a producției economice. Înțelegem de aici că populația romanizată nord-dunăreană, își continuă în mod firesc relațiile tradiționale. Din păcate, imposibilitatea cercetării orașului antic ne împiedică să tragem concluzii ferme asupra aportului economic al orașului în cadrul provinciei și al Imperiului. Poate, viitoare cercetări în oraș și teritoriul său vor aduce informații noi care să permită realizarea unei monografii economice complete a unui oraș roman provincial de talia Drobetaei.

BIBLIOGRAFIE

- ACTES 1974 = *Actes du IX Congrès International d' Etudes sur les frontières romaines*, București, 1974
- ALEXANDRESCU-VIANU 1973 = M.Alexandrescu-Vianu, *Contributions à une classification des stèles funéraires de la Mésie Inferiore*, în DACIA, N.S., 17, 1973, p. 217-241
- ALEXANDRESCU-VIANU 1977 = M.Alexandrescu-Vianu, *Cu privire la stelele funerare din Dacia Inferior*, în, SCIVA, 28, 1977, 3, p.375-389
- ALICU 1981 = D. Alicu, *Ordine arhitectonice la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, APULUM, 19, 1981, p.97-107
- ALICU 1994 = D. Alicu, *Opaițele romane.Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, București, 1994
- ALICU-POP-CĂȚINAȘ 1976 = D. Alicu, C. Pop, V. Căținaș, *Ateliere de piatrărie de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, ActaMN, 13, Cluj-Napoca 1976, p.125-140
- ALICU-COCIȘ 1987 = D. Alicu, S. Cociș, *Oglinzi romane de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, APULUM, 24, Alba Iulia, 1987, p.145-149
- ALICU-POP 1979 = D. Alicu, C. Pop, *Hermes-Mercurius la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, Acta MN, 16, 1979, p.93-100
- ALICU-NEMEȘ 1982 = D. Alicu, E. Nemeș, *Obiecte de os descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, ActaMN, 19, Cluj-Napoca, 1982, p.345-346
- ALICU-SOROCEANU 1982 = D. Alicu, A. Soroceanu, *Ceramică cu glazură plombiferă de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, POTAISSA. STUDII ȘI COMUNICĂRI, 3, Turda, 1982, p. 58-64
- ALICU-COCIȘ-ILIEȘ-SOROCEANU 1994 = D. Alicu, S. Cociș, C. Ilieș, A. Soroceanu, *Small finds from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Cluj-Napoca, 1994
- ANASTASESCU 1965 = T.Anastasescu, *Contribuții la topografia Drobetei civile pe baza unor noi descoperiri*, în, REVISTA MUZEELOR, 2, 1965, p.132-135
- ANASTASESCU 1971 = T.Anastasescu, *Contribuții la topografia Drobetei civile pe baza unor noi descoperiri*, în, *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964*, București, 1971, p.425-432
- AQUILEIA-AQUINCUM 1995 = *Catalogul expoziției Aquileia-Aquincum*, Budapesta, 1995
- ARDEȚ 1993 = A. Ardeț, *Amfora romană în Banat*, în, TIBISCUS 8, Caransebeș, 1993, p. 95-139
- ARDEVAN 1978 = R. Ardevan, *Les colleges des fabres à Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, ActaMN, 15, 1978,p.167-172

- ARDEVAN 1988 = R.Ardevan, *Porolissum și Augusta Traiana (observații asupra inscripției IGB III,2, 1590)*, în ActaMP, 12, Zalău, 1988, p.291-295
- ARDEVAN 1989 = R.Ardevan, *Un patron necunoscut al Drobetai*, în, APULUM 25, Alba-Iulia, 1989, p.221-224
- ARDEVAN 1994 = R.Ardevan, *CIL III 1570 - o revizuire*, în, ActaMN, 31/I Cluj-Napoca, 1994, p. 269-272
- ARDEVAN 1996 = R.Ardevan, *Monetăria provincială de la Sarmizegetusa*, în, BSNR, an LXXXVI-LXXXVII (1992-1993), București 1996, p.117-122
- ARDEVAN 1998 = R.Ardevan, *Viața municipală în Dacia romană*, Timișoara, 1998
- AURELIAN 1966= P.Aurelian, *Contribuția atelierelor romano-bizantine la geneza unor tipuri de fibule digitate din veacurile VI-VIII e.n.* în, SCIV, 17, 1966, 2, p.255-276
- ATLAS 1972 = *Atlas complex al Porților de Fier*, București,1972
- BĂLUȚĂ 1964 = C.Băluță, *Opaștele romane de la Apulum*, în, APULUM, 5, Alba-Iulia, 1964, p. 277-295
- BĂLUȚĂ 1974 = C.Băluță, *Monumente sculpturale romane de la Apulum*, APULUM, Alba-Iulia, 12, 1974, p.117-133
- BĂLUȚĂ 1977 = C.Băluță, *Sigillata mortariorum Apulensia*, în, APULUM, 15, Alba-Iulia, 1977, p.243-256
- BĂLUȚĂ 1979 = C.Băluță, *Lămpile romane din muzeul județean Deva*, în, SARGETIA, 13, Deva, 1979, p.209-228
- BĂLUȚĂ-BERCIU 1981 = C. Băluță, I. Berciu, *Antefixe romane de la Apulum*, în APULUM, 19, Alba-Iulia, 1981, p.83-95
- BĂRBĂTESCU 1939 = S.Bărbătescu, *Însemnări monografice asupra satului Rocșoreni*, Turnu-Severin, 1939
- BĂRBULESCU 1980 = M.Bărbulescu, *Potaissa după mijlocul secolului al III-lea*, în, Potaissa. Studii și comunicări, 2, 1980, p.101-187
- BĂRBULESCU 1994 = M.Bărbulescu, *Potaissa. Studiu monografic*, Turda, 1994
- BĂRCĂCILĂ 1913 = Al. Bărcăcilă, *Raport privind starea monumentelor din Tr. Severin*, în, BCMI, 1913, 6, p.139-142
- BĂRCĂCILĂ 1914 = Al. Bărcăcilă, *Raport asupra monumentelor istorice din Tr. Severin, cu descoperirea capelei Cetății Severinului*, în, BCMI, 7, 1914, extras
- BĂRCĂCILĂ 1915 = Al. Bărcăcilă, *Raportul D-lui Al. Bărcăcilă (Tr. Severin)*, în, Anuarul, CMI, 1915, p.170-173
- BĂRCĂCILĂ 1932 = Al. Bărcăcilă, *Drubeta, azi Turnu Severin*, extras din *Boabe de grâu*, București, 1932
- BĂRCĂCILĂ 1932a = Al. Bărcăcilă, *Noi monumente funerare din Drobeta cu însemnarea descoperirilor anterioare*, în AO, 11, Craiova, 1932, nr. 61-62, p.231-267

- BĂRCĂCILĂ 1934= Al. Bărcăcilă, *Monumente religioase ale Drobetei*, extras din AO,12, nr.71-73, Craiova, 1934, p.1-39
- BĂRCĂCILĂ 1934a = Al. Bărcăcilă, *Noui știri arheologice din Regiunea Porților de Fier*, în, AO, 13, nr.74-76, Craiova,1934, p.349-350
- BĂRCĂCILĂ 1936 = Al. Bărcăcilă, *Monumente și monete romane posterioare părăsirii Daciei, găsite la noi*, în CNA, 105,1936, 12, p.12-14
- BĂRCĂCILĂ 1938 = Al. Bărcăcilă, *Une ville daco-romaine: Drubeta*, în, *L'Archéologie en Roumanie*, București 1938, p.7-50
- BĂRCĂCILĂ 1938a = Al. Bărcăcilă, *Les Thermes romaines de Drobeta*, extras din AO, Craiova, nr.95, 1938
- BĂRCĂCILĂ 1939 = Al. Bărcăcilă, *Știri nouă din preajma Porților de Fier: Drobeta, Transdrubeta, Transdierna*, în, BCMI, 32,1939, p.157-160
- BĂRCĂCILĂ 1939a = Al. Bărcăcilă, *Bărboi, Botoșești-Paia*, Vălenii de Munte, 1939
- BĂRCĂCILĂ 1957 = Al. Bărcăcilă, *Câteva monede și două iconițe de la Ostrovul Mare și Gogoșu*, în, MCA, 1, 1957, p.419-421
- BĂRCĂCILĂ 1957a = Al. Bărcăcilă, *Tezaurul de monede romane de la Șișești*, în, SCN, 1, 1957, p.413-416
- BĂRCĂCILĂ 1959 = Al. Bărcăcilă, *Monede, podoabe de metal și fragmente ceramice de la termele Drobetei și cimitirul medieval suprapus*, în, MCA, 5, 1959, p.769-777
- BĂRCĂCILĂ 1965 = Al. Bărcăcilă, *În jurul inscripției cu dedicație Coloniei Septimia Drobeta pentru împăratul Caracalla*, în, SCIV, 16, 1965, 4, p.803-808
- BĂRCĂCILĂ 1966 = Al. Bărcăcilă, *Ultimele pile de pe malul românesc ale podului lui Traian și scena CI de pe Columna Traiană*, în, SCIV, 17, 1966, 4, p. 645-663
- BEJAN 1976 = A. Bejan, *Un atelier metalurgic din secolul VI e.n., la Drobeta Tr. Severin*, în, ActaMN, 13, Cluj-Napoca, 1976, p.257-278
- BENEA 1970 = D.Benea, *Descoperiri din necropolele drobetane (sec.II-III e.n.)*, în, RMM, 7, 1970,10,p.46-54)
- BENEA 1972 = D.Benea, *O gemă gnostică din colecțiile Muzeului Regiunii Porților de Fier*, în RM, 9, 1972, 4, p.346-347
- BENEA 1973 = D.Benea, *Monede dacice descoperite la Drobeta*, în, APULUM, 11, Alba-Iulia, 1973, p.711-715
- BENEA 1974 = D.Benea, *Oglinzi romane din plumb descoperite la Drobeta în, DROBETA*, 1, Drobeta Tr. Severin, 1974, p.169-178
- BENEA 1975 = D.Benea, *Un medic al legiunii a VII-a Claudia la Drobeta în timpul războaielor macromanice*, în SARGETIA, 11-12, Deva 1974 - 1975, p.303-306

- BENEA 1975a = D.Benea, *Noi cărămizi șampilate din secolul al IV-lea descoperite la Șvinița (jud. Mehedinți)*, în, TIBISCUS, 4, Timișoara, 1975, p.125-128
- BENEA 1975b = D.Benea, *Observații cu privire la topografia Diernei în epoca romană*, în, BANATICA, 3, Reșița, 1975, p.91-97
- BENEA 1976 = D.Benea, *Câteva fragmente de vase votive descoperite la Drobeta*, în DROBETA, 2, Drobeta Tr. Severin, 1976, p.55-61
- BENEA 1976a = D.Benea, *Câteva precizări cu privire la monumentele epigrafice ale Cohortei I Sagittariorum la Drobeta*, în, SCIVA, 1, 1976, 2, p.77-84
- BENEA 1976b = D.Benea, *Officina militară de la Dierna (sec.III-IV e.n.)* în, ActaMN, 13, Cluj-Napoca, 1976, p.205-214
- BENEA 1977 = D.Benea, *Vexilații ale LVM la Drobeta în secolele III-IV e.n.* în, ActaMP, 1, Zalău, 1977, p.173-179
- BENEA 1977a = D.Benea, *Câteva considerații cu privire la topografia Drobetei în secolele II-III e.n.*, în, ActaMN, 14, Cluj-Napoca, 1977, p.133-145
- BENEA 1977b = D.Benea, *Cetatea romană târzie de la Puținei (sondaj arheologic)* în, SMIMM, 10, București, 1977, p.37-46
- BENEA 1977c = D.Benea, *Tipare și medalioane de ceramică din colecția Muzeului Banatului*, în, BANATICA, 4, Reșița, 1977, p.161-168
- BENEA 1978 = D.Benea, *Cărămizi șampilate din colecția Muzeului Regiunii Porților de Fier*, în, APULUM, 16, Alba-Iulia 1978, p.199-209
- BENEA 1982 = D.Benea, *Atelierele ceramice de la Tibiscum. (Contribuții la istoria atelierelor de ceramică din sud-vestul Daciei)*, în, Potaissa, Studii și comunicări, 3, Turda, 1982, p.22-41
- BENEA 1983 = D.Benea, *Din istoria militară a Moesiei Superior și a Daciei. LEG VII CPF; LEGIII FF*, Cluj-Napoca, 1983
- BENEA 1983a = D.Benea, *Cercetări arheologice în așezarea civilă de la Tibiscum. Edificiul VII*, în, BANATICA, 7, Reșița 1983, p.203-223
- BENEA 1986 = D.Benea, *Mărturisiri arheologice de la Tibiscum din secolele III-IV*, în, TIBISCUS, 6, Caransebeș, 1986, p.241-257
- BENEA 1990 = D.Benea, *Lampes romaines de Tibiscum*, în, DACIA, N.S. 34, 1990, p.139-168
- BENEA 1993 = D.Benea, *Contribuții la istoria vicilor militari din Dacia*, în, SCIVA, 44, 1993, 3, p.267-291
- BENEA 1995 = D.Benea, *Noi date despre necropolele drobetane în secolele II-IV*, comunicare susținută la Dr. Tr. Severin aprilie 1995
- BENEA mss. = D.Benea, Tribunal 1973, *Carnet de șantier. Tribunal 1973*, Arhiva Muzeului Regiunii Porților de Fier
- BENEA-BONA 1994 = D.Benea, P.Bona, *Tibiscum*, București, 1994

- BENEA-PĂVĂLAN 1973 = D.Benea, T.Păvălan, *Așezarea romană de la Izimșa-Mehedinți*, în, *Buletin informativ pentru cadrele didactice*, Drobeta Tr. Severin, 1973 p.50-54
- BENEA-ȘCHIOPU 1977 = D.Benea, A.Șchiopu, *Un mormânt gnostic de la Dierna*, în *ActaMN*, 11, Cluj-Napoca, 1977, p.115-125
- BENEA-TĂTULEA 1975 = D.Benea, C.Tătulea, *Morminte romane de inhumație de la Drobeta*, în, *APULUM*, 13, Alba-Iulia, 1975, p.667-675
- BERCIU 1939 = D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939
- BERCIU 1964 = I.Berciu, *Contribuții la studiul chiupurilor de factură dacică din secolul IV e.n.*, în, *APULUM*, 5, Alba-Iulia, 1964,p.597-613
- BERCIU 1969 = D.Berciu, *Arta traco-getică*, București 1969
- BERCIU-PETOLESCU 1976 = I.Berciu, C.C.Petolescu, *Les cultes orientaux dans la Dacie*, Leiden, 1976
- BJELAJAC 1990 =L.Bjelajac, *Terra sigillata u Gornjoj Meziji*, Beograd, 1990,
- BJELAJAC 1993 =L.Bjelajac, *Mortaria in the Moesia Danube Valley*, în, *STARINAR*, 43-44, Beograd, 1992-93, p.138-148
- BODOR-WINKLER 1978=A.Bodor, J.Winkler, *Un atelier de artizanat la Dierna (Orșova)*, în, *ActaMN*, 16, Cluj-Napoca, 1978, p.141-155
- BODIN 1939 = O. Bodin, *Drubeta și Severinul*, Tr. Severin, 1939
- BOJOVIČ 1996 = D. Bojović, *Le camp de la Legion IV Flavia a Singidunum*, în *Roman Limes on the Middle and Lower Danube*, (RLMLD) Beograd, 1996, p.53-68
- BOLIAC 1869 = C.Boliac, *Monete de argint găsite la Tr. Severin*, în, *Tromprta Carpaților*, 7, 1869, nr.758
- BORONEANȚ-CRĂCIUNESCU 1985 = V. Boroneanț, G. Crăciunescu, *Așezarea și necropola din secolele XIII-XIV de la Ostrovul Mare km. fl. 875*, în, *DROBETA*, 6, Drobeta Tr. Severin, 1985, p.119-134
- BORONEANȚ-DAVIDESCU 1968 = V.Boroneanț, M.Davidescu, *Două bordeie dacice la Schela Cladovei*, în *APULUM*, 7, Alba-Iulia, 1968, p.253-260
- BORONEANȚ-STÎNGĂ 1978 = V.Boroneanț, I.Stîngă, *Cercetări privind secolul al VII-lea de la Ostrovul Mare, com. Gogoșu-Mehedinți*, în, *DROBETA*, 3, Drobeta Tr. Severin, 1978, p.87-107
- BOUNEGRU 1995 = O. Bounegru, *Observations sur l'organisation et l'activité des associations des navigateurs de Dacie et de Moesie*; în, *Studia Antiqua et Archaeologica*, Iași, 1995, p.169-170
- BRANGA 1975= N. Branga, *Tequae private din Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, în, *SARGETIA*, 11-12 Deva, 1975, p. 81-93
- BRANGA 1980 =N.Branga, *Urbanismul Daciei romane*, Timișoara, 1980
- BRANGA 1995 = N.Branga, *Asociații de meseriași bancheri și negustori în Dacia romană*, Sibiu, 1995,

- BRUKNER 1981 = O.Brukner, *Rîmska keramika u jugoslovenskom delu provincie Donje Pannonije*, Beograd, 1981
- BOUCHER 1977 = St. Boucher, *Les bronzes figurées dans le monde romaine. Ateliers et datations*, în, APULUM, 15, Alba-Iulia, 1977 p.257-284
- BUJOR 1973 = E. Bujor, *Așezarea romană de la Bumbesti*, în, MCA, 10, 1973, p.107-113
- BUJOR 1974 = E.Bujor, *Probleme ridicate de cercetările arheologice de la Orșova-Dierna*, în, IMCD, București, 1974, p.59-63
- BUTNARIU 1987 = V.Butnariu, *Monedele romane post-aureliene în teritoriile carpato-dunăreano-pontice (anii 275-491) I. Perioada 275-324*, în, Arh.M, 11, Iași, 1987, p.113-140
- BUTNARIU 1988 = V.Butnariu, *Monedele romane post-aureliene în teritoriile carpato-dunăreano-pontice (anii 275-491) II. Perioada 324-383*, în, ArhM, 12, Iași, 1988, p.131-196
- CARCOPINO 1924 = I.Carcopino, *Les richesses des Daces et le rėdressement de l'Empire Romain sous Trajan*, în DACIA, 1, 1924, p.28-34
- CASSIUS DIO = Dio Cassius, *Istoria romană*, vol.I-II, Cluj-Napoca, 1973
- CATALOG 1932 = *Muzeul Regiunii Porților de Fier. Catalog sumar*, 1932
- CATALOG 1994 = *Anticko Srebro u Srbiji*. Catalog, Beograd, 1994
- CATALOG 1997 = *Miles romanus în provincia Dacia*, Cluj-Napoca, 1997
- CÂRCIUMARU 1983 = M.Cârciumaru, *Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor*, în, THRACO-DACICA; 4, București, 1-2, 1983, p.126-136
- CÂRCIUMARU 1984 = M.Cârciumaru, *Considerații paleoetnobotanice și contribuții la agricultura geto-dacilor*, în, THRACO-DACICA, 5, București, 1984, 1-2, p.171-176
- CERNAC RATKOVIĆ 1996 = S. Cernaç-Ratković, *Okov kopce Aquileia tipa iz Kastela Pontes*, în, Glasnik, 11, Beograd, 1996 p.159-163
- CANTACUZINO 1948 = G.Cantacuzino, *Antiquités inédites d'Olténie*, în, DACIA, 11-12, 1948, p.313-322
- ĆERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1984 = A. Ćermanović-Kuzmanović, *Tekija (Transdierna), certaines aspects du problème du cité*, în STARINAR, 33-34, Beograd, 1984, p.337-343
- ĆERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1986 = A. Ćermanović-Kuzmanović, *La forteresse antique Mora Vagei, près de Mihajlovac*, în, Cahiers de Portes de Fer, 3, Beograd, 1986, p.453-466
- ĆERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ 1990 = A. Ćermanović-Kuzmanović, *Die Sigillata-funde aus Tekija (Transdierna)*, în, STARINAR, 40-41, Beograd, 1989-1990, p.225-229

- CERŠKOV 1969 = E.Cerškov, *Hajducka Vodenica*, în, *Stare kulture u Djerdapu*, 3, Beograd, 1969, p.142-147
- CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum, vol.I-XVI, Berlin, 1862 - 1955
- CHIȚESCU-BORDEA 1982 = M. Chițescu, Gh.P.Bordea, *Contribuții la istoria Diernei în lumina descoperirilor monetare din săpăturile arheologice din 1967*, în, BSNR, 129-130, București, 1982, p. 169-208
- CHRISTESCU 1929 = V. Christescu, *Viața economică a Daciei romane*, Pitești, 1929
- CHRISTESCU 1929a = V. Christescu, *Câteva observațiuni asupra unei inscripții romane la Drobeta*, Pitești 1929, p.1-8
- CHRISTESCU 1937 = V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937
- CIUGUDEAN 1997 = D.Ciugudean, *Obiecte din os, corn și fildeș de la Apulum*, Alba-Iulia, 1997
- CLERC 1978 = G.Clerc, *Isis-Sothis dans le monde romaine*, în, *Hommage a Maarten J.Vermaseren*, I, Leiden, 1978, p.247-281
- COCIȘ-ALICU 1993 =S.Cociș, D.Alicu, *Obiecte din os din Dacia Apulensis și Dacia Porolissensis*, în, ActaMP, 17, Zalău, 1993, p.113-149
- COH = H. Cohen, *Déscription des monnais frappées, sous l' Empire romain communément appelées medailles imperiales*, ed.a II-a, Paris, 1880-1892
- CONOVICI 1990 = N.Conovici, *Contribuții privind cronologia și circulația drahmelor de Dyrrachium și Apollonia la Dunărea de Jos în, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași, 1990*
- CRAWFORD = M.C.Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974
- CRĂCIUNESCU 1984 =G.Crăciunescu, *Săpăturile de salvare de la Bistreț, com. Burila Mare, jud. Mehedinți*, inedit
- CRĂCIUNESCU 1994 =G. Crăciunescu, *Morminte romane din zona Drobeta*, în, DROBETA - Buletin trimestrial, 1, Drobeta Tr. Severin 3-4, 1994, p.1-3
- CRIȘAN 1959 = I.H.Crișan, *Le trésor d'Atel et ses relations balkano-danubiennes*, în, DACIA N.S., 3, 1959, p.353-367
- CRIȘAN 1971 =I.H.Crișan, *Ceramica geto-dacică*, București, 1971
- CUCU 1981 = V.Cucu, *Geografia populației și așezărilor umane*, București, 1981
- DAICOVICIU 1945 = C.Daicoviciu, *La Transilvanie dans l' antiquité*, București 1945
- DAICOVICIU 1980 = H.Daicoviciu, *La continuité de l'Etat dace de Burebista à Decebal*, în, *Actes du Ile Congres International de Thracologie*, 2, București, 1980, p.97-103
- DAICOVICIU 1984 = H.Daicoviciu, *La romanisation de la province de Dacia* în, ActaMN, 21, 1984, P.81-93

- DAICOVIȚIU 1966 = C.Daicoviciu, *Columna lui Traian*, București 1966
- DAVID 1939 = C.David, *Considerații geopolitice*, Iași, 1939
- DAVIDESCU 1975 = M.Davidescu, *Orașul Drobeta și teritoriul său în secolele II - III e.n.*, în, RMM, 4, 1975, 1, p.61-72
- DAVIDESCU 1977 = M.Davidescu, *Cercetările arheologice din Ostrovul Banului-Gura-Văii*, în RMM, 6, 1977, 1, p.37-42
- DAVIDESCU 1978 = M.Davidescu, *Cetatea Grădețului*, în, DROBETA,3, Drobeta Tr. Severin, 1978, p.114-123
- DAVIDESCU 1980 = M.Davidescu, *Drobeta în secolele I-IV e.n.* Craiova, 1980
- DAVIDESCU 1989 = M.Davidescu, *Cetatea romană de la Hinova*, București 1989
- DAVIDESCU-FLORESCU 1966 = M.Davidescu, R.Florescu, *Noi documente epigrafice descoperite la Drobeta*, în RM, 3, 1966, p.205-208
- DAVIDESCU-FLORESCU 1968 = M.Davidescu, R.Florescu, *Două plăci de la Drobeta reprezentând cavalerii danubieni*, în ActaMN, 5, Cluj-Napoca, 1968, p.491-494
- DAVIDESCU-STÎNGĂ 1985 = M.Davidescu, I.Stîngă, *Monedele din castrul roman târziu de la Hinova*, în DROBETA, 6, Drobeta Tr. Severin, 1985, p.75-102
- DERKSEN 1978 = I.I.V.M.Derksen, *Isis and Serapis on lamps from North-Africa*, în, *Hommage à Maarten J.Vermaseren*, I, Leiden, 1978, p.296-304
- DIACONU 1971 = Gh.Diaconu, *Über die Fibel mit ungeslagenenfuss*, în, DACIA NS, 15, 1971, p.239-267
- DIACONU 1973 = Gh.Diaconu, *Über die Fibel mit habbkreisformiger kopfplate und rantenformigenfuss ausDazien*, în, DACIA NS, 17, 1973, p. 257-275
- DIMITRESCU 1883 = V. Dimitrescu, *Istoria orașului Tr. Severin*, Tr. Severin, 1883
- DIMITRESCU 1883a = V. Dimitrescu, *Note asupra ruinelor însemnate istorice din județul Mehedinți*, în, Revista pentru istorie și filologie, I, 1883, 1, p.162-177
- DIR. B 1953 = *Documentele Istoriei românilor, B. Țara Românească veacurile XIII -XVI*, București, 1953
- EMANDI 1986 = E.I.Emandi, *Metode și tehnici de investigare a mărimii populației și a așezărilor pe baza datelor arheologice*, în, *Aspecte ale civilizației românești în secolele XIII-XVII* Suceava, 1986, p.31-44
- FHRD = *Fontes historiae Daco-Romanae*, vol.I, București, 1964, vol.II (1970)
- FLORESCU 1930= Gr.Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Superior*, în, Ephemeris daco-romana, 4, 1930, p.72-148
- FLORESCU 1930a = Gr.Florescu, *Castrul roman de la Răcari. Săpăturile arheologice din 1928 și 1930*, în, AO, 9, 1930, 51-52, p.373-400
- FLORESCU 1933 = Gr. Florescu, *Castrul roman Drobeta. Cercetări și săpături din 1931*, în, RIR, 3, 1933, p.54-77

- FLORESCU 1942 = Gr. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Inferior*, București, 1942
- FLORESCU 1964 = R. Florescu, *Problema originii bazilicii creștine și principia fazei târzii a castrului Drobeta*, în, APULUM, 5, Alba-Iulia, 1964, p.573-590
- FLORESCU 1967 = R. Florescu, *Les phases de la construction du castrum Drobeta (Turnu-Severin)*, în, *Studien zu den Militargrenzen Roms*, Koln, 1967, p.144-151
- FLORESCU 1971 = R. Florescu, *Descoperiri de la Drobeta (Tr. Severin) și reforma militară din a II-a jumătate a secolului al III-lea*, în, *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor, de istoriei*, decembrie 1964, București, 1971, p.4333-439
- FLORESCU 1974 = R. Florescu, *Drobeta pe Columna lui Traian*, în, DROBETA, 1, Drobeta Tr. Severin, 1974, p.315-322
- FLORESCU 1985 = Florescu, *Drumurile lui Traian la sud de Carpați în războaiele dacice. O nouă interpretare a imaginilor Columna lui Traian*, în DROBETA, 6, 1985, P.51-58
- FLORESCU 1969 = F.B.Florescu, *Die Trajanssaule*, București-Bonn, 1969
- FLOCA-FERENCZI-MĂRGHITAN 1970= O. Floca, I.Ferenczi, L.Mărghitan, *Micia. Grupul de cuptoare romane pentru ars ceramică*, Deva, 1970
- GABRICEVIĆ 1986 = M.Gabricević, *Rtkovo-Glamija I-Une fortresse de la basse-époque*, în *Cahiers de Portes de Fer*, 3, Beograd, 1986, p.71-91
- GARAȘANIN-VASIĆ-VUJOVIĆ 1984 = M.Garașanin, M.Vasić, G.Marjanovic-Vujović, *Pontes et pont du Trajan (fouilles de 1980)*, în, *Cahiers de Portes de Fer*, 2, Beograd, 1984, p.25-84
- GEOGRAFIA 1969 = *Geografia Văii Dunării românești*, București, 1969
- GIURESCU 1976 = C.C.Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ed.a II-a, București 1976
- GOSTAR 1951 = N.Gostar, *Vămile Daciei*, în, SCIV, 2, 1951, p.165-181
- GOSTAR 1961 = N. Gostar, *Inscripțiile de pe lucernele din Dacia romană*, în, ArhM, 1, Iași, 1961, p.149-209
- GRBIĆ 1996 = D.Grbić, *Fibulae as products of local workshops at Diana*, în, RLMLD, Beograd, 1996, p.87-91
- GRAMATOPOL 1973 = M.Gramatopol, *Artizanal și provincial în arta romană. Un alt mod de a pune problema*, în, SCIVA, 20, 1973, 2, p.201-210
- GRAMATOPOL 1982 = M.Gramatopol, *Dacia Antiqua*, București, 1982
- GROȘU 1995 = A.Groșu, *Cercetări arheologice la Acidava (Enoșești) – Comunicare susținută la Sesiunea muzeului județean Olt, Slatina, noiembrie, 1995*
- GLODARIU 1968= I.Glodariu, *Importurile romane în cetățile dacice din munții Orăștiei*, în, ActaMN, 7, Cluj-Napoca, 1968, p.353-367

- GLODARIU 1971 = I.Glodariu, *Un ecosol rugerini Daciei în contextul romană*, în, APULUM, 9, Alba-Iulia, 1971, p.247-253
- GLODARIU 1974 = I.Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj-Napoca, 1974
- GLODARIU 1987 = I.Glodariu, *Așezările Dacice și politica de urbanizare romană*, în, APULUM, 24, Alba-Iulia, 1987, p.133-137
- GLODARIU 1994 = I.Glodariu, *Sarmizegetusa Regia durant la regne du Trajan*, în, ActaMN, 26-30, Cluj-Napoca, 1994, I/1, p.19-25
- GLODARIU-IAROSLAVSKI 1979= I.Glodariu, E. Iaroslavski, *Civilizația fierului la daci*, Cluj-Napoca, 1979
- GUDEA 1977 = N.Gudea, *Gornea. Așezări din epoca romană și romană târzie*, în, BANATICA, Reșița, 1977
- GUDEA 1977a = N.Gudea, *Materiale arheologice din castrul roman de la Bologa*, în, APULUM, 15, Alba-Iulia, 1977, p. 169-215
- GUDEA 1978 = N.Gudea, *Recenzie, Gh.Popilian, Ceramica romană din Oltenia*, în, APULUM, 16, Alba-Iulia, 1978, p.546-550
- GUDEA 1978a = N.Gudea, *Contribuții la istoria economică a Daciei romane. Despre producția ceramică*, în, APULUM, 16, Alba-Iulia, 1978, p.135-147
- GUDEA 1979 = N.Gudea, *Vasul cu inscripție și simboluri creștine de la Moigrad. Contribuții la istoria creștinismului daco-roman*, în, ActaMP, 3, Zalău, 1979, p.515-522
- GUDEA 1990 = N.Gudea, *Vasele ceramice ștampilate de la Porolissum*, în, ActaMP,4, Zalău, 1980, p.105-190
- GUDEA 1982 = N.Gudea, *Despre granița de nord a provinciei Moesia I și sectorul vestic al frontierei de nord a provinciei Dacia Ripensis de la 275 la 378 e.n.* în, DROBETA,5 Drobeta Tr. Severin,1982, p.93-113
- GUDEA 1989 = N.Gudea, *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, I, în, ActaMP, 13 Zalău, 1989
- GUDEA-BAJUSZ 1991= N.Gudea, I.Bejusz, *Ace de păr din os de la Porolissum. Câteva observații în legătură cu acele de păr din os, din provinciile dacice*, în, ActaMP, 14-15, Zalău, 1991, p. 81-126
- GUMĂ-LUCA-SĂCĂRIN = M.Gumă, A.Luca, C.Săcărin, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate în cetatea dacică de la Divici între 1985-1987* în, BANATICA, 9, Reșița, 1987, p.199-218
- HOFMANN 1979 = B.Hofmann, *La quincaillerie antique. Notices techniques*, 14-16, Touring Club de France, 1979
- ICONOMU 1967 = C.Iconomu, *Opaițe greco-romane*, București 1975;
- IDR = *Inscripțiile Daciei romane*, I, București, 1975; II (1977); III/1 (1977) III/2 (1980)

- ILIESCU 1976 = O.Iliescu, *Precizări cu privire la prezentarea unor tezaure monetare grecești găsite în România*, în, SCIVA, 27,1976, 1, p.55-60
- ILIESCU 1979 = O.Iliescu, *Rémarques sur la pénétration de la monnaie constantinienne aux bas-Danube*, în, DACIA, NS, 23, 1979, p.159- 177
- IONESCU 1994 = I.Ionescu, *Simboluri paleocreștine din secolele II-III, pe unele monumente funerare din Dacia romană*, în, ActaMN, 31/I Cluj-Napoca, 1994, p. 241-251
- ISAC 1971 = D.Isac, *Monumente votive romane din Banat*, în, BANATICA, 1, Reșița, 1971
- ISAC 1981 = D.Isac, *Terra sigillata de la Tibiscum*, în, APULUM,19, Alba -Iulia, 1981, p. 109-123
- IVANIŠEVIĆ 1987 = V.Ivanišević, *Katalog novta lokaliteta Cvetinja u Kostoltu* în, STARINAR, 38, Beograd,1987, p.59-63
- IZVOARELE 1969 = *Izvoarele privind Istoria României*, București, 1969
- JEREMIĆ 1985 = M.Jeremić, *Drveni scheletu arhitecture Sirmijma I-IV veka*, în, STARINAR , 36, Beograd, 1985, p. 69-90
- JEVREMOVIĆ 1987 = N.Jevremović, *La céramique des rémparts sud et ouest découverte sur le site Diana-Karataš*, în, *Cahiers des Portes de Fer*, 4, Beograd, 1987, p.54-70
- JOVANOVIĆ 1988 = A.Jovanović, *Haidučka Vodeniča. Fortresse antique tardive et paleobyzantine*, în, STARINAR, 33-34, Beograd, 1984, p. 319-331
- KONDIĆ 1987 = V.Kondić, *Statio cataractarum Diana*, în, *Cahiers des Portes de Fer*, 4,Beograd, 1987, p.45-47
- KONDIĆ-CVJETICANIN = J. Kondić, T.Cvjeticanin, *Terra sigillata from castrum Diana*, în, STARINAR, 42, Beograd, 1991, p. 49-62
- KORAÇ 1986 = M. Koraç, *Medicus et chirurgus oculus in Viminacium*, în, STARINAR, 42, Beograd, 1991, p.49-62
- KORAÇ 1996 = M. Koraç, *Late roman and early Byzantine fort of Ljubicevac*, în, LRMLD, Beograd, 1996, p.105-109
- KUZSINSKY 1932 = B. Kuzsinsky, *A gázgvori romai faze kastelep in, Régézeti és tarténeti évkonyv*, 11, Budapesta, 1932
- LABROUSSE 1981 = M.Labrousse, *Les potiers de la Graufesenque et la gloire de Trajan*, în APULUM, 19, Alba-Iulia, 1981, p.57-63
- LRBC = *Late Roman Bronze Coinage*, London, 1965
- MACREA 1948 = M.Macrea, *Note au sujet des briqueterie en Dacie*, în, DACIA, 11-12, 1945-1947, București, 1948, p.275-280
- MACREA 1966 = M.Macrea, *Organizarea provinciei Dacia*, în, ActaMN, 3 Cluj, 1966, p.121-151
- MACREA 1969 = M.Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969

- MARINESCU 1979 = L. Teposu-Marinescu, *L'atelier de Micia*, în, SARGETIA,4, Deva, 1979, p.155-163
- MARSIGLI 1744 = L.F. de Marsigli, *Déscription du Danube*, Tome II, La Haye, 1744, p.15-22 si fig. 25-30
- MARTIN 1992 = F. Martin, *Kolonial paragungen aus Moesia Superior und Dacia*, Budapesta - Bonn, 1992
- MĂRCHITAN 1974 = L. Mărghitan, *Considerații referitoare la sistemul vamal în cadrul Banatului în epoca romană*, în, TIBISCUS, 3, Timișoara, 1974, p.105-109
- MEILESCU 1991 = C.Meilescu, *Acțiunea factorilor externi asupra rocilor folosite la monumentele funerare și de arhitectură din epoca romană*, Comunicare la Sesiunea Muzeului Regiunii Porților de Fier, februarie 1991
- MIHĂILESCU 1966 = V.Mihăilescu, *Dealurile și câmpiile României*, București, 1966
- MIRKOVIĆ 1968 = M.Mirković, *Rimski Gradovijna Dunavu u Gornjoj Mezii* Beograd, 1968
- MIRKOVIĆ 1968 = M.Mirkovic, *L.Marius Perpetuus Consularis*, în, ZA, 27/2, 1977, p.443 s.u.
- MITREA 1971 = B.Mitrea, *Două tezaure de monede romane republicane descoperite în Oltenia*, în,SCIVA, 22, 1971, 4, p.579-581
- MITREA 1974 = B.Mitrea, *Un tezaur de monede romane imperiale din vestul Olteniei*, în, DROBETA, 1, Drobeta Tr. Severin, 1974, p.55-64
- MITROFAN 1992 = I.Mitrofan, *Serapis pe un tipar din asezarea romană de la Micăsasa*, în, SCIVA, 43, 1992,1 p.
- MOGA 1978 = V.Moga. *Tipare romane pentru produse ceramice de la Apulum*, în, APULUM,16, Alba-Iulia 1978, p.161-167
- MOHAN-ARDELEAN-GEORGESCU 1993 = Gh. Mohan, A.Ardelean, M. Georgescu, *Rezervații și monumente ale naturii în România*, București 1993
- MOISIL 1911 = C.Moisil, *Colecțiunea Maria Istrati-Capșa*, în, BCMI, 4, 1911, 9.135-145
- MOISIL 1929 = C.Moisil, *Monedele împăratului Traian referitoare la războaiele cu dacii și cucerirea Daciei*, în BSNR 23,1929, 69-72, p.11-16
- MONOGRAFIA 1960 = *Monografia geografică a RPR, vol. 5, Geografia fizică*, București, 1960
- MUSMOV 1912 = N.Musmov, *Anticinite moneti na Balkanskija poluostrov*, Sofia, 1912
- OLTEANU 1974 =St. Olteanu, *Cuptoare de ars piatra de var de la Svinița (Jud.Mehedinți)*, în DROBETA, 1, Drobeta Tr. Severin, 1974, p.179-185

- OPAIȚ 1996 = A.Opaiț, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p.Ch.). Producția ceramicii locale și de import*, București, 1996
- PATEK 1942 = E.Patek, *Teil uber Herkunft und Verbereitung der Pannonischen Fibeltypen*, în, Diss.Pann., Seria II, 19, 1942, p.79-151
- PÂRVAN 1982 = V.Pârvan, *Getica*, București, (ed.R. Florescu 1982)
- PETOLESCU 1971 = C.C. Petolescu, *Întinderea provinciei Dacia Inferior*, în SCIVA, 22, 1971, 3, p.411-423
- PETOLESCU 1971a = C.C. Petolescu, *Notiță epigrafică*, în SCIVA, 32, 1971, p.107-114
- PETOLESCU 1972 = C.C. Petolescu, *Cohors II Hispanorum la Micia*, în SARGETIA, 9, 1972, p.43-49
- PETOLESCU 1972a = C.C. Petolescu, *știri noi privind cultele egiptene în Dacia Inferior* în, SCIVA, 23, 1972, 1, p.79-82
- PETOLESCU 1974 = C.C. Petolescu, *Un relief al cavalerului trac de la Drobeta*, în DROBETA, I Drobeta Tr. Severin, 1974, p.249-252
- PETOLESCU 1979 = C.C. Petolescu, *Contribuții privind organizarea administrativă a Daciei romane*, în, Revista de Istorie, 32, 1979, 2, p.259-275
- PETOLESCU 1983 = C.C. Petolescu, *Municipium Hadrianum Drobeta, într-o inscripție recent publicată*, în, APULUM, 21, Alba-Iulia, 1983, p. 67-70
- PETOLESCU 1984 = C.C. Petolescu, *Varia Daco-Romana (VII-VIII)*, în, TRACO-DACIA, 5, 1984, 1-2, p.187-193
- PETOLESCU 1986 = C.C. Petolescu, în "Revista de Istorie", 39, 1986, 9, p.882-883
- PETOLESCU 1991 = C.C. Petolescu, *Decebal, regele dacilor*, București, 1991
- PETOLESCU 1995 = C.C. Petolescu, *Unitățile auxiliare din Dacia romană*, în, SCIVA, 46, 1995, 3-4, p.237
- PISO 1981 = I.Piso, *Un chevalier romain patron de la Colonia Drobeta*, în, APULUM, 19, Alba-Iulia, 1981, p. 125-126
- PISO 1995 = I.Piso, *Le territoire de la Colonia Sarmizegetusa* în, *Ephemeris Napocensis*, 5, Cluj-Napoca, 1995, p.63-82
- PISO-BENEA 1984 = I.Piso, D.Benea, *Diploma militară de la Drobeta*, în ActaMN, 21, Cluj-Napoca, 1984, p. 111-124
- PISO-BENEA 1985 = I.Piso, D.Benea, *Diploma militară de la Drobeta*, în, DROBETA, 6, Drobeta Tr.Severin, 1985, p.63-74
- PISO-BLĂJAN 1993 = I.Piso, M.Blăjean, *Monumente romane descoperite în Alba-Iulia*, în, APULUM, 27-30, Alba-Iulia, 1990-1993, p.227-239
- PIETRZYKOWSKI 1978 = M.Pietrzykowski, *Sarapis-Agathos-Diamon*, în, *Hommage a Maarten Vermaseren, III*, Leiden, 1978, p.959-966

- PLOPȘOR 1968 = C.S.Nicolaescu-Plopșor, *Rezultatele arheologice din zona Porților de Fier*, în, Comunicări.Arheologie, 4, Craiova, 1968
- POP 1967 = C.Pop, *O amuletă romană (?)*, în, ActaMN, 4, Cluj-Napoca, 1967 p. 481-487
- POP 1968 = C.Pop, *Monumente sculpturale din Napoca*, în,ActaMN, 5, Cluj-Napoca, 1968, p.479-489
- POP 1970 = C.Pop, *Din nou despre cavalerii danubieni*, în, SARGETIA, 7, Deva, 1970, p. 87-92
- POP 1980= C.Pop, *Similitudini artistice între monumentele napocense și potaissense*, în, POTAISSA, 2,Turda, 1980, p.155-160
- POP 1993 = C.Pop, *Bronzuri figurate în Dacia romană, Repertoriul apulens*, în, APULUM, 27-30, Alba-Iulia 1990-1993, p.223-226
- POPA 1978 =Al. Popa, *Teracote cu caracter votiv de la Apulum*, în APULUM 16, Alba-Iulia 1978, p.149-160
- POPA 1981 = Al.Popa, *Quelquqs estampilles d'amphores attestées dans la Dacie*, în, APULUM, 19, Alba-Iulia, 1981, p.71-78
- POPA-BERCIU 1977 = Al. Popa, I.Berciu, *Câteva obiecte de bronz și argint de la Apulum*, în, APULUM, 15, Alba-Iulia, 1977, p.217-233
- POPESCU 1938 =D.Popescu, *Fibules en bronze des collections du Musée National des Antiquités*, în, DACIA, 5-6, (1935-136), 1938, p.239 sqq.
- POPESCU 1944 =D.Popescu, *Fibeln aus den Nationalmuseum fur Altheroumer in Bukarest*, în DACIA, 9-10, 1941-1944, p.485-505
- POPESCU 1955 = D.și V.Popescu, *Asupra tezaurului de aur de la Ostrovul Mare*, în SCIV, 6, 1955, 3-4, p.865-869
- POGHIRC 1976 = C.Poghirc, *Etimologia și semnificația toponimului dac Drubeta și relația lui cu Drui, Druete, Dârmoz din românește*, în, DROBETA 2, Drobeta Tr.Severin, 1976, p.30-33
- POPILIAN 1969 = Gh.Popilian, *Două cuptoare de ars țigle și cărămizi descoperite la Romula*, în, RM, 2,
- POPILIAN 1971 = Gh.Popilian, *Thermele de la Slăveni*, în APULUM, 9, Alba-Iulia, 1971, p.627-673
- POPILIAN 1972 = Gh.Popilian, *de Un atelier de terra sigillata à Romula*, în, DACIA NS, 16, 1972, p.145-161
- POPILIAN 1973 = Gh.Popilian, *Un atelier de terra sigillata à Romula*, în DACIA NS, 17, 1973, p.179-216
- POPILIAN 1974 = Gh.Popilian, *Contributions à la typologie des amphores découvertes en Oltenie (Ie-IIIe siècles de n.e.)*, în DACIA NS 18, 1974, p.137-146
- POPILIAN 1976 = Gh.Popilian, *Ceramică romană din Oltenia*, Craiova,1976

- POPILIAN 1976a = Gh.Popilian, *Traditions autochtones dans la céramique provinciale romaine de la Dacie méridionale*, în, THRACO-DACIA, 1976, p.279-286
- POPILIAN 1976b = Gh.Popilian, *Un quartier artisanal à Romula*, în DACIA NS 20, 1976, p.221-250
- POPILIAN 1977 = Gh.Popilian, *Nouvells découvertes de sigillées d'importation*, în, DACIA NS, 21, 1977, p.343-350
- POPILIAN 1980 = Gh.Popilian, *Necropola daco-romană de la Locusteni*, Craiova, 1980
- POPILIAN 1981 = Gh.Popilian, *L'atelier de céramique du camp romain de Slăveni* în, Oltenia. Studii și comunicări, 3, Craiova, 1981, p.25-46
- POPILIAN 1984 = Gh.Popilian, *Date noi cu privire la centrul ceramic de la Romula* în, AO,SN, Craiova, 1984, p.46-54
- POPILIAN 1993 = Gh.Popilian, *Ceramica de tip terra sigillata de import descoperită la Enoșești-Acidava (jud.Olt)*, în AO, SN; 9, Craiova, 1993
- POPILIAN 1996 = Gh.Popilian, *Unitatea culturală din provinciile romane Dacia și Moesia*, în, DROBETA, 7, Dr. Tr. Severin, 1996, p.59-74
- POPILIAN 1997 = Gh.Popilian, *Les centres de production céramique d'Oltenie, în, Etudes sur la céramique romaine et daco-romaine de la Dacie et de la Mésie Inférieure*, I, Timișoara, 1997, p.7-20
- POPILIAN-BORDEA 1973 = Gh.Popilian, Gh.Poenaru-Bordea, *Ceramica decorată cu figuri în relief de la Romula*, în, SCIVA, 24, 1973, 2, p.238-250
- POPILIAN-CIUCĂ 1986 = Gh.Popilian, I.Ciucă, *La céramique sigillée d'importation d'Acidava*, în, DACIA NS, 30, 1986
- POPILIAN-CIUCĂ 1988 =Gh.Popilian, I.Ciucă, *Nouvelles informations sur l'importations de terra sigillata en Dacie romaine méridionale*, în, DACIA NS, 1988
- POPILIAN-CIUCĂ 1992 =Gh.Popilian, I.Ciucă, *Un nou centru ceramic în Dacia romană de la sud de Carpați*, în, AO,SN, 7, 1992, p.19-26
- POPILIAN-STAN 1989= Gh.Popilian, I.Stan-Mircești, *Tezaurul de monede de la Butoiești (jud. Mehedinți)*, în, SCN, 9, 1989, p.37-42
- PETKOVIĆ 1995 =S.Petcović, *Rimski predmeti od kosti i rogaza teritorije Gornje Mezije*, Beograd, 1995
- PETROVIĆ 1986 =P.Petrović, *Rimski put u Gerdapu*, în, STARINAR NS, 37, Beograd, 1986, p.41-52
- PETROVIĆ 1990 =P.Petrović, *Classis Flavia Moesica na Dunavu u Gornjoj Meziji*, în STARINAR, Ns, 40-41, Beograd, 1989-1990, p.207-216

- POPOVIĆ 1987 = M.Popović, *Svetinja - novi podaci o ranovizantijokova Viminacijum*, în STARINAR, 38, Beograd, 1987, p.1-37
- POPOVIĆ 1988 = I Popović, *Nove olovne icone culta dunavaskih conianita iz Sirmiuma*, în, STARINAR NS, 39, Beograd, 1988, p.105-106
- POPOVIĆ 1994 = I Popović, *Autohtone helenisticke tradicije za rimskom nakitu I do III veka*, în, Anticko srebro u Srbiji, Beograd, 1994, p.25-31
- POPOVIĆ 1996 = I Popović, *Certain Traits of the Roman Silver Jewelry manufacture in the Central Balkans*, în, STARINAR,NS, 47, Beograd, 1996, p.139-154
- PREDA 1974 = C.Preda, *Tezaurul monetar din epoca romană descoperit la Gârla Mare (jud. Mehedinți)*, în, HISTORICA, 3, Craiova, 1974, p.67-91
- PREDA 1975 = C.Preda, *Câteva descoperiri de monede antice*, în, SCN, 6, 1975, p.207-208
- PREDA-DAVIDESCU 1974 = C.Preda, M.Davidescu, *Tezaurul monetar descoperit în Ostrovul Șimian (Dr. Tr. Severin)*, în, DROBETA, 1, Drobeta Tr.Severin, 1974, p.77-102
- PRIBAKOVIĆ 1969 = D.Pribaković, *Cezava - fortesse romaine et paleobyzantine (Ier - VIe s)*, în, *Stare culture u Djerdapu*, 3, Beograd, 1969, p.88-93
- PROTASE 1967 =D.Protase, *Legiunea IIII Flavia Felix la nordul Dunării și apartenența Banatului și Olteniei de Vest la provincia Dacia*, în, ActaMN, 4, Cluj-Napoca, 1967, p.47-72
- PROTASE 1976 = D.Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană de la Soporul de Câmpie*, București, 1976
- PROTASE 1993 = D.Protase, *Procesul de romanizare și dăinuirea romanității în Dacia*, în, APULUM, 27-30, Alba-Iulia, 1990-1993, p.259-268
- PROTASE 1996 = D.Protase, *Les frontières de la province Dacie au temp de l'empereur Trajan*, în, *Omaggio a Dinu Adamesteanu*, Cluj-Napoca, 1996, p.135-139
- RANKOV 1980 = I.Rankov, *Les fouilles de Karataš Ier rapport preliminaire (1978-1979)*, în, *Cahiers des Portes deFer*, I, Beograd, 1980, p.61-69
- RĂUȚ-BOZU- 1977 = O.Răuț, O.Bozu, R.Petrovski, *Drumurile romane în Banat în*, BANATICA, 4, Reșița, 1977, p.135-159
- ROMAN 1987 = P.Roman, *Despre istoricul cercetărilor și stratigrafiei unor așezări din Ostrovul Corbului*, în, SCIV, 38, 1987, 4, p.335-365
- ROMAN 1996 = P:Roman, *Ostrovul Corbului*, vol.I. București, 1996
- ROSTOVTSEFF 1988 = M.I.Rostovtseff, *Histoire economique et Sociale de l'empire romain*, Paris,1988
- RUSSU 1954 = I.I.Russu, *Un sclav în serviciul vamal din Dacia*, în, SCIV, 4,1954, 3-4, p.784-793

- RUSSU 1976 = I.I.Russu, *Titius Ianuarius, centurio la Drobeta*, în DROBETA, 2, Drobeta Tr.Severin, 1976, p.45-54
- RUSSU 1981 = I.I.Russu, *Etnogeneza românilor*, București, 1981
- RUSSU 1984 = I.I.Russu, *Un cetățean roman din Africa de nord-vest, onorat în Dacia*, în, ActaMP, 8, Zalău, 1984, p.159-163
- RUSU 1991 = M.Rusu, *Paleocreștinismul din Dacia romană*, în, *Ephemeris Napocensis*, 1, Cluj-Napoca, 1991, p.81-112
- SANIE 1981 = S.Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, I, București, 1981
- SARANOVIĆ 1981 = V.Saranovic, *Tipologia kostanih predmeta iz Sirmijuma*, în, *Archeologia*, 27, 1981
- SEVEREANU 1937 = C.Severeanu, *The gold Treasure of the Ostrovul Mare*, în, București. *Revista muzeului și pinacotecii municipiului București*, 1-2, 1937, p.5-19
- SMARANDA 1983 = A.Smaranda, *Câteva monede antice descoperite în Dobrogea și Oltenia*, în, BSNR, 75-76, București, 1983, 129-139, p.457-459
- SOLACOLU 1936 = S.C.Solacolu, *Considérations sur la thècnique du ciment et du béton chez les romaine. Etude du béton du Pont du Trajan sur la Danube*, în, *Bulletin de mathématique et de phisique*, fasciculele 16-18 (1934-1935), 1-3, București, 1936
- SOUSI 1993= G.El.Sousi, *Analiza resturilor de faună din castrul roman de la Hinova (județul Mehedinți)*, în, *Analele Banatului*, SN, II, București, 1993, p.215-221
- STÎNGĂ 1980= I.Stîngă, *Cercetări arheologice în insula Ostrovul Mare, Porțile de Fier II, com.Gogoșu, jud.Mehedinți*, în, DROBETA, 4, Drobeta Tr.Severin, 1980, p.117-124
- STÎNGĂ 1986 = I.Stîngă, *Un tumul hallstattian suprapus de o locuință daco-romană, la Ostrovul Mare (jud.Mehedinți)* în, MCA, 16, Tulcea, 1986, p.13-15
- STÎNGĂ 1992 = I.Stîngă, *Découvertes archéologiques inédites appartenant a l'époque La Tène dans le département de Mehedinți*, în, *Symposia Thracologica*, 9, București, 1992, p.151-154
- STÎNGĂ 1994 = I.Stîngă, *Despre evoluția Drobetei civile*, în, DROBETA, Buletin științific, I, Drobeta Tr. Severin, 1994, 3-4, p.3-8
- STÎNGĂ 1996 = I.Stîngă, *Circulația vamală pe Dunăre. Amenajări și facilități portuare în preajma Drobetei*, în, DROBETA, 7, Drobeta Tr. Severin, 1996, p.75-82
- STÎNGĂ 1996a = I.Stîngă, *L'habitat romain de Gârla Mare- dep. Mehedinți (IIe-IIIe siecle p.J.C.)*, în, RLMLD, Beograd, 1996, p.235-242

- STOICOVICI 1978 = E.Stoicovici, *Atelier de sticlă de rubin la Dierna (Orșova)*, în, ActaMN, 5, 1978, p.245-250
- STUPARU 1994 = C.Stuparu, *Drumurile romane*, în, DROBETA, Buletin științific, I, Drobeta Tr. Severin, 1994, 3-4, p.8-10
- SULTOV 1980 = B.Sultov, *Centres antiques de poteries en Mésie Inferieure*, în, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, 2, București, 1980, p.379-388
- SULTOV 1985 = B.Sultov, *Ceramic production on the territory of Nikopolis ad Istrum*, în, *Terra antika Balcanica*, Sofia, 1985
- ȘTEFĂNESCU 1876 = C.Ștefănescu, *Notă asupra bassinului terțiaru și lignitului de la Bahna (jud. Mehedinți)*, București, 1876
- TĂTULEA 1974 = C.M.Tătulea, *O nouă locuință geto-dacică descoperită la Cireșu*, în, DROBETA, 1, Drobeta Tr. Severin, 1974, p.129-139
- TĂTULEA 1994 = C.M.Tătulea, *Romula-Malva*, București, 1994
- TEODOR 1995 = D.G.Teodor, *Quelques considerations sur la population daco-romaine et ancienne roumaine au nord du bas-Danube aux Ixe-Xe siecles*, în, DACIA NS, 38-39, 1994-1995, p.357-363
- TOCILESCU 1897 = G. Tocilescu, *Săpăturile de la Tr. Severin din anii 1896 și 1897*, Biblioteca Academiei, mas, nr.5135
- TOROPU 1976 = O Toropu, *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976
- TOROPU 1986 = O.Toropu, *Sucidava și ripa nordică a limesului danubian în epoca romană târzie și paleobizantină*, în, Oltenia. Studii și comunicări, 5-6, Craiova, 1986, p.45-60
- TUDOR 1934 = D.Tudor, *Însemnări arheologice pentru nordul județului Mehedinți*, în, AO,13, Craiova, 1934, 74-76, p.347-349
- TUDOR 1939 = D.Tudor, *Depozitul monetar de la Săliște (Mehedinți)*, în, CNA, 14, 1939, 113-114, p.157-160
- TUDOR 1947 = D.Tudor, *Jupiter Zbelsurdos à Drobeta*, în, RIR, 17, 1947, p.70-79
- TUDOR 1948 = D.Tudor, *Sucidava III. Quatrieme (1942), cinquieme (1943) et sixieme (1945) campagnes des fouilles et recherches archeologiques dans la fortesse de Celei dep.de Romanați*, în, DACIA, 11-12, 1945-1947, București, 1948, p.145-208
- TUDOR 1950 = D. Tudor, *Religiose Denkmaler aus Drobeta* în, Sertakazarowiana, 1, Sofia 1950, p.161-162
- TUDOR 1961 = D.Tudor, *Jupiter Dolichenus în Dacia Inferioară*, în, APULUM, 4, 1961, p.145-150
- TUDOR 1962 = D.Tudor, *Comunicări epigrafice (1)*, în, SCIV, 1962, 1, p115-123

- TUDOR 1962a = D.Tudor, *Le organizzazioni degli augustales în, Dacia*, în, DACIA NS, 6, 1962, p.199-214
- TUDOR 1965 = D.Tudor, *Drobeta*, București, 1965
- TUDOR 1967 = D.Tudor, *Răspândirea amforelor grecești ștampilate în Moldova, Muntenia și Oltenia*, în, ArhM, 5, Iași, 1967, p.37-80
- TUDOR 1968 = D.Tudor, *Orașe târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968,
- TUDOR 1969 I = D.Tudor, *Corpus monumentorum religionis equitum Danuviorum I. The monuments*, Leiden, 1969,
- TUDOR 1974 = D.Tudor, *Sucidava*, Craiova, 1974
- TUDOR 1974a = D.Tudor, *Municipiul roman Drobeta*, în, DROBETA, 1, Drobeta Tr. Severin, 1974, p.323-324
- TUDOR 1974b = D.Tudor, *Les ponts romaines du Bas-Danube*, București, 1974
- TUDOR 1976 = D. Tudor, *Obiecte de metal din Drobeta descoperite în săpăturile lui D.C. Butculescu (1883) și Gr.C.Tocilescu (1896-1899)*, în, DROBETA, 2, Drobeta Tr. Severin, 1976, p.117-137
- TUDOR 1976 II = D.Tudor, *Corpus monumentorum religionis equitum Danuviorum II*, Leiden, 1976
- TUDOR 1977 = D.Tudor, *Zei Sabazios și Zbelsurdos la Drobeta* în, PONTICA, 10, Constanța, 1977, p.117-125
- TUDOR 1978 = D.Tudor, *Oltenia romană*, ed. a IV-a București, 1978
- TUDOR 1978a = D.Tudor, *Deux dieux thraco-phrigiens à Drobeta*, în, Hommage à Maarten J. Vermaseren, III, Leiden, 1978
- TUDOR 1982 = D.Tudor, *Materiale arheologice din castrul Praetorium I (Copăceni) descoperite de Grigore C.Tocilescu (1894)*, în, DROBETA, 5, Drobeta Tr. Severin, 1982, p.49-77
- TUDOR-DAVIDESCU 1976 = D.Tudor, M.Davidescu, *Portul roman de la Drobeta*, în, DROBETA, 2, Drobeta Tr. Severin, 1976, p.62-79
- TUDOR-DAVIDESCU 1976a = D.Tudor, M.Davidescu, *Săpăturile arheologice din castrul roman de la Cătunele (Jud.Gorj)*, în, DROBETA, 2, Drobeta Tr. Severin, 1976, p. 62-79
- TUDOR-POPILIAN 1976 = D. Tudor, Gh. Popilian, *Patru monumente inedite ale cavalerilor danubieni*, în, SCIVA, 27, 1976, 2, p.269-273
- VLISSA 1979 = N.Vlassa, *În legătură cu două amfore cu inscripție pictată de la Gornea*, în, Studii și comunicări de istorie, Caransebeș, 1979, p.229-233
- VLĂDESCU 1975 = C.M. Vlădescu, *Observații asupra tipologiei armamentului roman din Dacia Inferioară*, în, SMMIM, 7-8, București, 1974-1975, p.23-51

- VLĂDESCU 1977 = C.M. Vlădescu, *Observații asupra Graseului Brazei lui Novac de nord pe raza județului Mehedinți*, în, SMMIM, 10, București, 1977, p.79-88
- VLĂDESCU 1983 = C.M.Vlădescu, *Armata romană în Dacia Inferior* București, 1983
- WESSETSKY 1978 = V.Wessetsky, *Ein beitrag fur geschichte der Agyptischen kulte in Brigetio*, în, *Hommage à Maarten J. Vermaseren*, III, Leiden, 1978, p.1316-1319
- WINKLER 1965 = J.Winkler, *Circulația monetară la Apulum*, în, ActaMN, 2, Cluj-Napoca, 1965, p.215-256
- WINKLER 1975 = J.Winkler, *Descoperiri monetare din Ulpia Traiana*, în, SARGETIA, 11-12, Deva, 1975, p.117-136
- WINKLER-BĂLOI 1971 = J.Winkler, C.Băloi, *Circulația monetară în așezările antice de pe teritoriul comunei Orlea*, în, ActaMN, 8, Cluj-Napoca, 1971, p.161-172
- WINKLER-BLĂJAN 1982 = J.Winkler, M.Blăjan, *Atelierul de fierărie descoperit la Mediaș*, în, ActaMP, 6, Zalău, p.92-108
- WOLLMAN 1971 = V.Wollman, *Valoarea cercetărilor metalografice pentru studierea unor descoperiri*, în, APULUM, 9, Alba-Iulia, 1971
- WOLLMAN 1973 = V.Wollman, *Cercetări privind carierele de piatră din Dacia romană*, în, SARGETIA, 10, Deva, 1973, p.105-116

PRESCURTĂRI BIBLIOGRAFICE

- ActaMN = Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca, I (1964) și urm.
 ActaMP = Acta Musei Porolissensis, Zalău, I (1977) și urm.
 Actes = Actes du IXe Congrès International d'Etudes sur les frontières romaines, București, 1974
 AO = Arhivele Olteniei, Craiova, din 1990, Serie nouă
 Apulum = Apulum. Buletinul Muzeului Regional Alba-Iulia, I (1939-1942), II (1943-1945), III (1947-1949), V (1965) și urm.
 ArhM = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie, Iași
 ARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București, 1923-1948
 Banatica = Banatica. Muzeul județean Caraș-Severin, Reșița, I (1971) și urm.
 BMI = Buletinul Monumentelor Istorice, București, I (1971) și urm.
 BSNR = Buletinul Societății Numismatice Române, București
 CMRED = Corpus monumentorum religionis equitum Danuviorum, II, Leiden, 1976
 CAN = Cronica numismatică și arheologică, București, I (1920)
 DACIA = Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București, I (1924) - XII (1948); NS, București I (1957) și urm.
 Drobeta = Drobeta. Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu Severin, I (1974) și urm.
 EphemNap = Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca, I (1991) și urm.
 IDR = Inscriptiile Daciei romane, București, I (1975), II (1977) III/1(1977), III/2 (1980), III/3 (1984), IV(1988)
 IMCD = In memoriam Constantini Daicovicu, Cluj, 1974
 IMS = Les inscriptions de la Mésie Supérieure, Beograd
 Materiale = Materiale și cercetări arheologice, I (1953) și urm. (MCA)
 MN = Muzeul Național București, I (1974) și urm.
 OTS = D.Tudor, Orașe târguri și sate în Dacia romană, București 1968
 Pontica = Pontica. Studii și materiale, arheologie și muzeografie. Constanța, I (1968) și urm.
 Potaisa = Potaisa. Studii și comunicări. Turda, I (1978) și urm.
 RevMuz = Revista Muzeelor, București, I (1964) și urm.
 RIC = H.Mattingly - E.A.Sydenham, The Roman Imperial Coinage, London
 RLMD = Roman Limes in the Middle and Lower Danube, Beograd, 1996
 RMM = Revista Muzeelor și Monumentelor, București

Sargetia	= Sargetia, Deva I (1964) și urm.
SCIV	= Studii și cercetări de istorie veche, București, I (1950) și urm.
SCIVA	= Studii și cercetări de istorie veche și arheologie, București, 25 (1974) și urm.
SCN	= Studii și cercetări de numismatică, București, I (1957) și urm.
SMMIM	= Studii și materiale de istorie și muzeografie militară, București, I și urm.
StComC	= Studii și comunicări de istorie și etnografie, Caransebeș I (1977) și urm. (Tibiscum)
Starinar	= Starinar. Organ Srpskog Arheoloskog Društva, Beograd, NS, (1954)
Tibiscus	= Tibiscus. Muzeul Banatului Timișoara, Timișoara, I (1971) și urm.
Zbornik	= Zbornik Radova Narodnog Muzeja, Beograd, I (1956-1957) și urm.

LA VIE ÉCONOMIQUE DE DROBETA DURANT LES SIÈCLES II-ième - VI-ième ap. J.-C.

(Résumé)

Toute monographie économique d'une ville romaine de province ne pourrait être élaborée sans tenir compte de l'ensemble complexe des facteurs politiques, militaires, stratégiques et spirituels auxquels se joignent ces éléments qui contribuent à tracer l'aspect physique et géographique de la zone: climat, réseau hydrographique, relief, flore, faune, sol, etc. Compte tenu du fait que Drobeta avec son territoire se rapportent à la dépression de Severin ainsi qu'à la zone des Portes de Fer, une évaluation synthétique du potentiel naturel de la région s'impose dès le début.

Le fait est notoire que la zone des Portes de Fer se caractérise par un ensemble complexe de facteurs naturels propices à l'apparition et au développement de la vie humaine. Ils livrent d'excellentes conditions favorables non seulement à l'apparition des premiers établissements (Schela Cladovei), mais aussi à leur évolution économique et spirituelle. La structure géologique de la zone d'en aval de Gura Văii a facilité un élargissement considérable de la vallée du Danube, ce qui a permis la naissance de la dépression de Severin, limitée au Nord Ouest par les montagnes de Cerna et à l'Est par le plateau de Mehedinți. À l'intérieur de cette "boucle" géographique les influences sous-méditerranéennes sont considérables et se font perceptibles par la douceur du climat, l'abondance des précipitations annuelles, la flore et la faune variées. À partir de la prairie basse du Danube jusqu'aux plateaux et aux pentes de la zone montagneuse, la variété du sol a permis le développement des formes diverses d'activité humaine: culture des céréales et des plantes potagères, culture de la vigne, arboriculture et élevage du bétail. La richesse et la diversité qualitative des dépôts de pierre de ses alentours se sont avérées essentielles dans l'évolution édilitaire et urbaine de Drobeta.

Comparée avec d'autres villes de la province romaine de Dacie, Drobeta a toujours profité en prouvant l'importance pour son essor du facteur naturel à côté des facteurs politique, militaire et traditionnel.

Un important aspect de notre investigation a visé l'existence d'une fortification ou d'un puissant établissement civil géto-dace dans le périmètre ou à proximité de la future ville romaine Drobeta. Dans ce but nous avons passé en revue les sources historiques ou épigraphiques qui font mention de Drobeta géto-dace. Elles ne précisent pas avec certitude l'existence d'une fortification ou d'un établissement géto-dace que la ville romaine de plus tard va surmonter. À part cela nous rappelons le fait qu'en général les Romains n'avaient pas l'habitude de jeter les fondements d'une nouvelle ville sur l'emplacement d'une ville ancienne et, en

autre, à bien réfléchir à la conception stratégique gëto-dace concernant l'emplacement d'une fortification, il ne serait pas exagéré d'affirmer que Drubeta dace devrait être cherchée plutôt sur l'une des collines qui entourent la dépression de Severin, ce que, d'ailleurs, suggère la petite fortification de Bobaița, érigée sur le monticule de Colibași. D'autre part, sur l'île Ostrovul Șimian, un établissement gëto-dace qu'on ne pourrait pas appeler Drubeta, a été également découvert.

À l'endroit de l'apparition et de l'évolution de Drobeta, de son périmètre et de son appartenance administrative, il existe encore quelques aspects confus que nous avons tenté d'examiner. Comme tout établissement civil surgi à la proximité d'une fortification, Drobeta a connu elle aussi une évolution non contrôlée. L'inventaire des découvertes fortuites, surtout des tombes ou des monuments funéraires, ainsi que leur emplacement sur les plans Marsigli-Tocilescu-Polonie, porte à croire que les premiers édifices de la future ville Drobeta ont été emplacés au Nord du camp militaire. Il est à supposer qu'à une distance d'environ 250-300 m une enceinte ait prolongé vers le Nord les côtés ouest et est du camp. Cette enceinte semble avoir demeuré voire après le règne d'Hadrien, connu comme une période de rapide évolution démographique et territoriale. Si nous avons eu les moyens d'engager des recherches archéologiques dans le territoire à l'Ouest du *castrum*, nous aurions pu préciser l'emplacement du nouvel établissement urbain, celui auquel à notre avis-on avait octroyé le rang de *municipium*: certaines scènes sur la Colonne Trajane, consacrées à l'inauguration du pont et au début de la deuxième guerre dacique en sont autant de preuves. Les plans successifs de la ville antique, tracés par Marsigli, Tocilescu, Tudor et Davidescu s'avèrent être ceux d'une ville ayant atteint une phase maximale d'évolution territoriale (deuxième moitié du IIIe siècle), assertion d'ailleurs confirmée par l'existence des deux grandes nécropoles qui encadraient la ville à l'Est et à l'Ouest.

L'appartenance administrative de Drobeta, ainsi que l'extension de son territoire se rattache aux étapes générales de transformation du territoire occupé par les Romains, aux reorganisations administratives lesquelles se sont poursuivies jusqu'à l'abandon de la province. Dans l'intervalle 102-106 le camp de Drobeta et le *vicus* militaire dans sa première phase ont appartenu pour des raisons stratégiques à la Mésie Supérieure. Les mêmes raisons ont imposé l'appartenance de l'Olténie orientale à la Mésie Inférieure. Après les réformes administratives d'Hadrien Drobeta appartiendra à la Dacie Supérieure. La découverte du diplôme de Drobeta et son interprétation laissent comprendre que les trois provinces constituées par Hadrien durent, au moins du point de vue militaire, jusqu'à la retraite de l'administration aurélienne. La nouvelle division des provinces, due à Marc Aurèle, a été administrative et financière. Dans ce nouveau contexte Drobeta appartient du point de vue militaire à la Dacie Supérieure et du point de vue administratif et financier à la circonscription Dacia Apullensis.

Au sujet de la superficie et des limites du territoire rural de Drobeta les informations existentes jusqu'à présent ne nous permettent pas d'avancer un point de vue plausible. Vers l'Ouest et Nord Ouest le territoire de Drobeta confinait au territoire de Sarmizegetusa. Il est possible que pour un bref délai Dierna (au moins jusqu'à l'octroi du rang de *municipium*) et la ville Băile Herculane aient été incluses dans le territoire rural de Drobeta. Vers le Nord Ouest le territoire aurait pu inclure la zone Baia de Aramă - Runcu (dép.de Gorj) jusqu'à Bumbesti (Jiezureni) y compris. Le territoire de Drobeta confinait à l'Est au territoire de Romula, mais les informations à cet endroit sont assez pauvres. La limite sud aurait pu inclure aussi les localités Bărbătești (dép. de Gorj) - Botoșești-Paia et Răcari (dép.de Dolj), peut être Aquae (Cioroiul Nou) et finir quelque part sur le Danube, en amont de Desa. La mise au jour, en Serbie, des cinq inscriptions, lesquelles font mention du municpe et de la colonie Drobeta, également de ses dignitaires, a occasionné l'hypothèse que Drobeta aurait appartenu au point de vue administratif à la Mésie Supérieure à la fin du II e siècle et dans la première moitié du IIIe siècle. Mais cette supposition des archéologues yougoslaves est infirmée par la découverte du diplôme de Drobeta, daté du 1 avril 179, lequel témoigne de l'appartenance de la *cohors III Campestris* a la Dacie Supérieure. Les inscriptions mentionnées proviennent seulement des localités situées sur le bord du Danube, entre Tekia à l'Ouest et Prahovo à l'Est. Une d'entre elles, découverte à Pontes sur le piédestal d'une statue de Jupiter, rappelle le nom de *Marinius augustalis coloniae Drobotae*, lequel avait érigé la statue sur sa propriété "*in possessione sua*".

Cette découverte engendre l'hypothèse que le territoire rural de Drobeta aurait pu s'étendre au Sud du Danube, ce que, d'ailleurs, les archéologues yougoslaves ont déjà affirmé. D'autre part nous n'approuvons pas l'opinion que Drobeta avec son territoire aient appartenu à la Mésie Supérieure. Pour étayer notre affirmation nous présentons des arguments logiques: l'absence d'une autre ville à proximité de Drobeta et possible rivale en compétition économique et l'existence d'un commandement unique siégeant à Drobeta, affecté à l'administration, à l'entretien du pont et au service de douane. Bien qu'insolite dans l'Empire Romain, cette situation nous semble possible.

DROBETA - UN CENTRE ÉCONOMIQUE PUISSANT DE LA PROVINCE DE DACIE

Ce chapitre débute par l'analyse du réseau routier de Drobeta, dans le contexte du projet de stratégie militaire et économique, dont l'empereur Trajan a été l'initiateur et qui s'est déroulé pendant les guerres de conquête et transformation de la Dacie en province romaine. Si Trajan n'avait pas accordé un intérêt particulier à l'emplacement de Drobeta, alors il n'aurait pas fait aménager la route dans le défilé

des Portes de Fer et n'aurait pas fait construire le pont sur le Danube. Intégré dans le système des routes traditionnelles balkaniques le réseau des routes principales de la future province devait servir l'exploitation des richesses de la Dacie. C'est justement dans cet ample et ambitieux projet stratégique et économique de l'empereur que Drobeta trouve son origine et son développement ultérieur.

Notre tentative de tracer le réseau routier de Drobeta tient compte des points de connexion motivés, par raison stratégique et économique, à l'intérieur du système impérial de communications routières et fluviales. Nous avons fait recours aux mentions dans les itinéraires antiques mais surtout aux informations archéologiques. Nous n'avons pas perdu de vue les routes secondaires en utilisant les informations archéologiques et la configuration hydro-géographique - véritable réseau collecteur des richesses de la zone. Nous avons reconstitué les anciennes routes daces traditionnelles, reactivées par la conquête romaine et avons dressé un répertoire exhaustif des sites connus en tenant compte de l'accessibilité des formes de relief et des cours des eaux intérieures.

La *Tabula Peutingeriana* fait mention de la route qui liait Drobeta à Romula en passant par Admuthium, Pelendava, Aquae et dont le tracé n'est pas encore clairement précisé. La route de l'Est, telle qu'elle apparaît sur le plan Tocilescu, aurait pu avoir à proximité du village Izvorul Aneștilor deux ramifications longues d'environ 15-20 km. À l'Est de cette localité le tracé unique continuait tel qu'on le retrouve sur la *Tabula Peutingeriana*. Les découvertes archéologiques indiquent elles aussi des tracés routiers. C'est le cas de la route Drobeta -Cătune-Bumbești, laquelle passait par les villages Halânga, Puținei, Malovăț, Valea Boierească, Bobaița, Colibași, Ciovârășani, Crăguiești, Șișești. La route Drobeta-Sucidava, épousant la rive nord du Danube, bien représentée au point de vue archéologique, semble avoir eu une importance économique réduite, causée par l'existence, à la proximité, de la route impériale Drobeta-Romula, de la voie d'eau et au Sud du fleuve, d'une route qui reliait Singidinum et les villes du Pont Euxin. Environ 36 localités de la plaine fertile du Danube ont été répertoriées et figurent sur ce tracé du département de Mehedinți. La route Drobeta-Dierna-Ad Mediam-Tibiscum, insuffisamment recherchée, considérée comme route principale, peut être la correspondante occidentale de la route Drobeta-Sucidava. Une grande nécropole découverte à l'Ouest de Drobeta, ainsi que d'importants édifices civils ou économiques, dont on a surpris les traces sous l'emplacement actuel de Schela Cladovei, fait penser à l'importance de cette route.

Les chemins vicinaux à utilité économique réduite n'étaient pas dépourvus d'importance. Ils composaient un réseau qui débouchait sur l'une des routes principales mentionnées. Il y avait parmi eux des chemins qui épousaient les cours des rivières de Topolnița et Drincea (l'antique Rabocn) et aussi un "chemin des tailleurs de pierres" qui unissait Drobeta et les carrières de Vărănic.

La circulation navale sur le Danube. Aménagements et facilités portuaires aux alentours de Drobeta

La navigation sur le Danube ayant une importance stratégique et économique, constituait un élément essentiel du plan stratégique créé par Trajan pour la conquête de la Dacie. À partir de cette idée nous avons recueilli toutes les informations soit écrites, soit archéologiques, concernant la navigation sur le Danube dans la zone des Portes de Fer, sans néanmoins dissocier les aspects stratégiques et économiques du projet impérial.

La flotte militaire a probablement commencé son activité sur le Danube dans les premières décennies du I-er siècle. Pour les deux siècles suivants abondent les informations concernant la flotte et les activités commerciales dans la zone des Portes de Fer, chose explicable si l'on pense qu'à ce temps-là les provinces balkaniques et la Dacie ont connu la plus complexe évolution de leur histoire.

Le *nauclerus*, l'existence duquel est mentionnée dans une inscription de Viminacium, était à l'époque un véritable entrepreneur qui exerçait le monopole du commerce sur le Danube. Les recherches archéologiques engagées sur les deux bords du Danube ont mis au jour presque dans chaque localité riveraine des vestiges d'installations portuaires complexes, des quais en pierre, des débarcadères en bois, des docs, des dépôts de marchandises, des entrepôts, dont l'existence est mentionnée voire après la retraite de l'administration aurélienne. La conclusion qui s'en dégage est que presque chaque établissement romain de la rive nord, même d'importance réduite, a son correspondant sur la rive sud, laquelle, d'ailleurs, a eu jusqu'à présent l'avantage d'une recherche archéologique plus poussée.

CULTURE DES CÉRÉALES ET ÉLEVAGE DU BÉTAIL

Sur le territoire actuel du département de Mehedinți on connaît jusqu'à présent environ 50 établissements ruraux romains. Des traces de maçonnerie, des installations d'hypocauste, des tuyaux d'adduction céramiques ou de plomb, des monuments funéraires, la poterie et les objets de luxe, toutes ces découvertes rendent évidente une certaine préoccupation pour le confort, caractéristique aux formes de vie urbaine visible dans les *villae rusticae*.

Les établissements ruraux semblent bien nombreux, avec des habitations modestes de surface, aux murs en branchages entrelacés, collés au torchis.

Sans tenir compte de leur nature, on considère en général que dans les établissements ruraux romains se produit une double exploitation de la terre - agricole et pastorale. Comme de nos jours la prédominance d'un côté ou de l'autre est en fonction des conditions géographiques et climatiques. On trouve ainsi la culture des céréales et des plantes potagères dans les zones de plaine ou de prairie

basse, l'arboriculture sur les collines, l'élevage du bétail et la chasse dans les zones montagneuses. Le système d'exploitation agricole et la destination des produits vont changer après la retraite de l'administration aurélienne, lorsque la vie urbaine connaîtra une régression visible dans tous les domaines et le pôle de la production économique se déplacera vers la campagne.

Culture des céréales

Occupation traditionnelle, témoignée par des preuves épigraphiques ou archéologiques, la culture des céréales connaît le développement technique, quantitatif, et qualitatif durant l'époque romaine. Les seules déterminations dont nous disposons sont pour les semences provenant de la fortification romaine tardive de Hinova. L'espèce de blé la plus fréquente continue d'être *triticum aestivum*, trouvée en mélange avec d'autres graminacées: orge et seigle. Les fouilles archéologiques de Viminacium ont fourni des résultats semblables quant aux rapports quantitatifs et qualitatifs pour la même période. Dans un établissement rural, à Crăguiești (dép.de Mehedinți), à la suite des fouilles de sauvetage ont été trouvés des grains de blé carbonisés (recherche inédite). Dans la *villa rustica* de Gârla Mare on a trouvé des grains de pois et des pépins de cerises.

L'élevage du bétail

L'étude des restes ostéologiques découverts dans la fortification de Hinova a démontré que le but utilitaire de l'élevage était prioritaire. La plupart des ossements provenait des animaux domestiques (bovins, porcins, ovicaprins, chevalins) ainsi que des animaux chassés (cerf, sanglier, ours). Les fosses menagères de la *villa rustica* de Gârla Mare ont livré une grande quantité de matériels ostéologiques, pas encore étudiés. Au premier abord on retrouve les mêmes espèces découvertes à Hinova.

PRODUCTION ARTISANALE

La production économique vue dans son ensemble s'avère être un élément essentiel dans l'appréciation du niveau général économique et social d'une localité ou d'une zone géographique romaine. Nous avons prêté attention à une série de facteurs, lesquels ont déterminé le progrès économique, telle la politique impériale stratégique ou économique, l'état de conflit militaire ou de paix, le cadre physique, géographique, chronologique, les richesses du sol et du sous-sol, l'ensemble des manifestations de vie culturelle et spirituelle ou de tradition locale.

Dans l'introduction nous avons tenté de faire une évaluation des ressources matérielles de la zone en fonction desquelles a évolué l'activité artisanale. En

première place se situe l'exploitation et la taille de la pierre suivies par l'ouvrage de l'argile et du bois. Le fer et le plomb provenaient en bonne mesure des centres métallurgiques du voisinage de Drobeta.

Nous avons fait un bref commentaire sur l'existence des collèges professionnels de Drobeta, particulièrement du collège des *fabres*. Ce collège a joui d'une longue existence, causée par le stationnement de la *cohors I Sagittariorum* à Drobeta. Il semble que les fonctions honorifiques à l'intérieur du collège aient été transmises de père en fils.

Exploitation et taille de la pierre

L'évolution édilitaire de grandes agglomérations urbaines romaines a été étroitement liée à l'existence, à proximité, des carrières de pierre. Drobeta a bénéficié des dépôts de pierre de Gura Văii, Vârciorova, Bahna, Ilovița et Vărănic. L'intensité de l'exploitation a été en corrélation avec l'apparition, l'évolution de la ville et avec la période de grandes constructions de Drobeta. Les carrières ont continué d'être exploitées après la retraite de l'administration aurélienne et de fournir le matériel nécessaire pour la reconstruction du camp et des fortifications du *limes* danubien, datées à partir de la fin du IIIe siècle jusqu'au Ve, voire VIe siècle, sur le territoire du département de Mehedinți.

Les informations épigraphiques et surtout archéologiques nous ont aidé à préciser l'emplacement des ateliers des tailleurs de pierre à Magheru (près des carrières de Vărănic) ou à Ilovița (près des carrières de Bahna). En dehors ou à l'intérieur de la ville, près des chantiers de constructions il y avait bon nombre d'ateliers prouvés par la richesse des monuments funéraires ou votifs, parfois dépourvus de finissage et lesquels étaient destinés au commerce. Nous avons cherché des informations de force à soutenir l'existence d'un style local, spécifique aux lapicides de Drobeta, et les monuments funéraires ou votifs en ont offert la plupart des exemples nécessaires. Nous avons isolé les éléments locaux en examinant les stèles, les autels, les bases d'autels, les cônes, les lions funéraires ainsi que les autres monuments funéraires ou votifs. Nous avons constaté un certain écart des canons traditionnels qui donne une nuance locale, particulière du style des lapicides mais aussi les influences artistiques de l'art funéraire des provinces voisines Mésie et Pannonie, de même que la contribution de grands centres "dacica" des lapicides. La conclusion qui s'en dégage est que les modèles "classiques" parvenus de diverses zones de contact ont subi une interprétation locale, plutôt dit un remodelage propre à livrer les traits du "style de Drobeta". Une certaine unicité dans l'aréal de l'art romain provincial est évidente dans la répartition des champs sur les stèles funéraires, dans le mobilier du champ ornemental, dans l'emplacement et l'aspect de l'inscription, dans la représentation physiognomique et vestimentaire des personnages dûe à la persistance de l'élément

autochtone décoratif. Les ouvrages dégagent une impression de simplicité et d'effcience du "style de Drobeta", bien saisi déjà auparavant par Alexandru Bărcăcilă, qui le considérait " style rustiqué". Nous avons prêté une attention spéciale aux monuments qui semblent être spécifiques de Drobeta telle la stèle dédiée à Ulcudius Baedari, le monument consacré à Jupiter Zbelsurdos, une autre stèle funéraire fragmentaire et les ainsi appelées "niches indépendentes". Comme traits définissants du "style de Drobeta" on mentionne:

- une note générale de simplicité ,
- un répertoire préféré des motifs décoratifs: le sarment avec feuilles de lierre stylisées, le sarment de vigne avec grappes de raisins, le miroir, la rosette, les palmettes, les volutes en forme de "S"; la représentation des personnages humains est marquée par la tradition locale; les bases d'autel à tête de boeuf encadrée par deux lions, ainsi que les niches indépendentes sont caractéristiques pour les ateliers des lapicides de Drobeta.

Ouvrage de l'argile

Matériels de construction. Briqueteries

Comme dans le cas d'autres grands centres urbains de la province de Dacie, à Drobeta les ateliers de briqueterie sont emplacés en dehors de la ville. Par des découvertes fortuites deux ateliers de briqueterie ont été mis au jour l'un, mieux recherché, dans la partie nord est de la ville, l'autre dans la partie ouest, dont on presume la destination grâce à la découverte d'une grande quantité de matériels de construction. Des ateliers avec deux ou plusieurs fours ont été mis au jour à proximité des agglomérations civiles ou militaires, tel l'établissement de Ostrovul Banului. Au point de vue typologique ils s'encadrent dans le type avec pied central assez répandu sur le territoire de la Dacie et des provinces voisines. Il est assez difficile de préciser le caractère de ces *officinae*: municipales, privées ou militaires. Pour ces dernières-ci les estampilles des unités militaires trouvées en font preuve. Nous avons tenté d'établir les limites chronologiques de l'existence de quelques *officinae* militaires en fonction de la durée du stationnement dans le camp de Drobeta de quelques unités militaires. Les plus productives, vu le grand nombre d'estampilles, semblent avoir été les *officinae* des services auxiliaires de la *legio V Macedonica*, la *legio IIII Flavia Felix* et la *legio VII Claudia Pia Fidelis*. Une abondante production de matériels de construction rappelle la *cohors I Sagittariorum* dont le stationnement à Drobeta s'est prolongé.

Officines municipales. La seule officine ayant une activité documentée entre la moitié du IIe siècle et le Ve siècle a produit d'ailleurs une brique portant l'estampille DRUBETA. Elle était contemporaine aux officines militaires ou privées ayant une production diversifiée, destinée au commerce.

Officines privées. Il n'y a qu'une seule estampille tegulaire contenant le nom de l'artisan FANIVS qui puisse être attribuée à une briqueterie privée. Certains artisans de Drobeta marquaient leurs produits de signes personnels-croix, feuillettes, rosettes, cercles-dont nous avons fait l'inventaire. Parfois la disposition des marques appartient à une composition décorative, ce qui fait penser à la conception artistique de l'artisan. Nous avons prêté une attention particulière aux estampilles portant la marque "b", découvertes en plusieurs variantes dans la fortification tardive de Hinova. On a découvert 22 estampilles que nous sommes en mesure de ranger au point de vue typologique grâce à la mention des conditions stratigraphiques de découverte. La chose est discutable si ces estampilles appartiennent ou non à des unités militaires, vu le contexte politique et militaire des siècles IVe-Ve. Nous sommes prêt à croire qu'elles proviennent d'une *officinae* municipale ou privée, emplacée à Drobeta ou quelque part entre Drobeta et Hinova.

La poterie constitue un aspect important et complexe au cadre de la production artisanale. Par rapport à sa destination, nous avons examiné la production céramique de grands ateliers de Drobeta et nous avons conclu qu'elle était réservée pour la plupart au commerce, et en quantité moindre à l'usage ménager. Les petits ateliers de potiers paraît-il nombreux- livraient leurs produits à des communautés restreintes civiles (villages, *villae rusticae*) telles celles d'Izimșa, Gârla Mare, Livezile, ou militaires, de l'existence desquelles témoignent les fours découverts dans le camp de Drobeta. Nous avons prêté attention au four de potier mis au jour par nous à Gârla Mare, à proximité de la *villa rustica* et dont les produits (patères, lampes, céramique estampillée, céramique barbotine) prouvent un degré appréciable de spécialisation artisanale. En dehors de l'inventaire des installations techniques (fours) nous avons eu l'occasion d'étudier bon nombre de pièces qui témoignent de la production céramique locale: des moules pour lampes et statuettes, un moule pour *terra sigillata*, céramique estampillée, céramique à décor en relief, objets céramiques ayant des formes et des estampilles uniques. Nous avons prêté une attention spéciale à un type de lampe conservé en sept exemplaires. La marque du potier figure seulement sur les pièces mises au jour à Drobeta. Nous en avons décelé deux variantes typologiques et chronologiques. D'autres objets-lampes et statuettes- sont analysés: par leur nombre, forme, pâte, aspect général ils sont en mesure de rendre distinct le centre céramique de Drobeta.

Gârla Mare. Un centre céramique dans le territoire rural de Drobeta.

A Gârla Mare se trouve la seule *villa rustica* (siècles IIe-IIIe) du territoire rural de Drobeta laquelle ait joui d'une recherche systématique. À une distance d'environ 30 m en dehors de l'enceinte, vers l'Est, on a découvert un four et des indices qu'il y avait existé d'autres fours antérieurs ou contemporains à celui-là. Les preuves d'une production céramique variée sont nombreuses. En premier lieu

la céramique grumeleuse rouge-brique ou gris cendré, trouvée à l'intérieur du four semble annoncer la céramique usuelle des siècles IVe-Ve. À l'intérieur du four on a trouvé aussi de la céramique estampillée et de la céramique barbotine laquelle indique une production locale, vu la qualité de la pâte, l'épaisseur des parois et la taille des vases. Les murs du four ont été consolidés par les fragments d'au moins cinq moules de lampes, dont trois se sont conservés intacts, lesquels prouvent la qualité artistique et technique des produits. Un moule bivalve permettait le coulage d'une lampe à 13 lumières. Des lampes qui auraient pu être coulées dans ce type de moule ont été trouvées aussi à Sarmizegetusa et à Micia. Nous n'excluons pas la possibilité que ce moule provienne de l'atelier de l'artisan Gemelinus de Sarmizegetusa, tout aussi bien comme nous n'excluons pas l'hypothèse du moulage obtenu en empreignant une lampe par un artisan ingénieux de Gârla Mare.

À la fin de ce chapitre nous avons formulé nos considérations générales concernant la céramique aux siècles IVe-Ve, particulièrement la céramique émaillée. Dans plusieurs établissements civils ou fortifiés de la province de Dacie la céramique émaillée a été découverte en quantité réduite et datée en général aux IIe-IIIe siècles. Elle a été considérée à juste titre comme une céramique d'importation caractérisée par la qualité de la pâte et de l'émail et par la taille mince des vases. La céramique émaillée des siècles IVe-Ve est répandue sur le *limes* danubien, surtout celle trouvée dans les fortifications tardives de Gornea et Hinova. Il semble que les deux catégories de céramique-émaillée (de luxe) et usuelle (plus grossière) soient également représentées dans les découvertes de ces deux localités. Ce qui attire l'attention c'est qu'à Hinova l'émail apparaît aussi sur des vases de haute taille tels les *mortaria* et les amphores. Il n'y a pas de différence qualitative entre la pâte de la céramique émaillée et celle de la céramique usuelle. La pâte est grumeleuse, non sélectionnée, ce qui ne permet pas une bonne adhérence de l'émail. L'émail même a l'aspect grossier et les vases sont enduits négligemment. En vertu du matériel céramique examiné daté aux IVe-Ve siècles, nous sommes tenté de croire qu'il s'agit d'une continuation de l'activité de nombreux ateliers danubiens attestés aux siècles IIe-IIIe.

L'usinage des métaux

Drobeta est son territoire n'ont pas connu l'exploitation du fer et du plomb. Sous forme de tourteaux ces métaux arrivaient des zones voisines d'exploitation du Banat, de Hunedoara et probablement des localités Maidanpek et Doni Mihailovac de la Mésie Supérieure. Nous ne disposons pas d'informations concernant l'existence de grands ateliers pour l'usinage des métaux à Drobeta. Il y avait seulement les ateliers auxiliaires des unités militaires ou destinés aux besoins des communautés urbaines et rurales.

L'usinage du fer. La quantité et la variété des produits témoigne d'une activité intense d'usinage du fer, quoi qu'il soit provenu de l'extérieur. On a découvert un petit atelier a fonctionnement complexe dans le périmètre de la place Ghika, à la proximité du *castrum*, un autre à l'intérieur de la fortification de Hinova. Nous avons fait l'inventaire de tous les outils nécessaires à l'usinage des métaux à Drobeta et dans son territoire. Nous avons inventorié ensuite tous les outils et les instruments de fer trouvés. Nous avons émis des considérations typologiques et chronologiques surtout pour les pièces mises au jour à Hinova et à Gârla Mare pour lesquelles nous disposons aussi de données stratigraphiques. Nous les avons classifiées suivant leur destination: agriculture, pêche, matériels de construction, armes, quincaillerie. Nous considérons que tout ce matériel provient exclusivement d'une production locale.

L'usinage du bronze. De plus en plus nombreuses sont les preuves archéologiques qui infirment l'ancienne opinion conformément à laquelle tous les produits en bronze sont d'importation. On accepte comme valable le fait que les modèles "classiques" de certaines pièces de bronze circulent à l'intérieur de l'Empire, voire imitées avec plus ou moins d'ingéniosité par les artisans locaux.

En présentant la production des ateliers locaux nous avons remarqué l'aspect général des objets, la technique du coulage, l'existence de deux ou plusieurs pièces identiques, tout comme des pièces de rebut ou sans finissage. Les pièces en bronze dont nous avons fait l'inventaire, considérées comme étant produits des ateliers locaux, sont destinées surtout à l'usage domestique ou sont des pièces de parure ou vestimentaires, rarement objets de culte. Nous avons examiné avec beaucoup d'attention les plaques métalliques et les boucles de ceinture de Hinova, lesquelles appartiennent au type Aquileia. La présence du bon nombre de ces pièces sur le *limes*, durant les siècles IV-V rend possible l'existence de plusieurs ateliers locaux, l'un d'entre eux se trouvant non loin de Hinova, au Sud ou au Nord du Danube. Le dépôt d'objets de bronze sans finissage, lequel se trouve à présent dans les collections du Musée du Banat de Timișoara, daté au VIe siècle, constitue une preuve éloquent de l'existence d'un atelier d'usinage du bronze à Drobeta. Les produits de cet atelier, particulièrement les fibules, sont répandus dans le défilé du Danube, ce qui explique la suggestion de D.G.Teodor de les appeler fibules "du type Drobeta". L'atelier de Drobeta demeure le seul atelier romaino-byzantin attesté archéologiquement.

L'usinage du plomb. La matière première était apportée à Drobeta sous forme de tourteaux. Ce métal, grâce à ses qualités, a un domaine plus restreint d'utilisation: canalisation, confectionnement des cercueils et des poids. Les preuves les plus nombreuses concernant l'usinage du plomb ont été trouvées dans la fortification de Hinova où on a mis au jour 30 lentilles de plomb mesurant 39,50 kg de pesanteur. Il y en avait quelque unes gardant les traces de coupure en

morceaux de différentes dimensions, ce qui porte à croire que ces lentilles constituaient la matière première. Un vase de haute taille et plusieurs poids en plomb ont été également découverts. Nous supposons que le plomb était usiné dans le même atelier de la tour nord-est du camp de Hinova.

L'ouvrage de l'os. Matière première abondante, facilement ouvrable, l'os a des domaines variés d'utilisation. Il ne s'agit pas précisément d'une production d'ateliers spécialisés mais plutôt d'une industrie ménagère. Les objets en os trouvés à Drobeta et dans son territoire sont présentés selon le critère d'utilisation: pièces de toilette et de parure (peignes, épingles à cheveux, bracelets, anneaux), de vêtements (plaques ornementales), objets d'usage domestique (étuis à aiguilles, aiguilles, manches de couteaux, écritaires), amulettes.

L'exploitation et l'ouvrage du bois. De l'antiquité à nos jours les bois de chêne, de hêtre et de rouvre n'ont pas cessé d'être prédominants dans le fond forestier du département de Mehedinți. Les images sculptées sur la colonne Trajane, ainsi que l'inventaire d'outils de charpenterie et les restes ligneux mis au jour à la suite des fouilles archéologiques ont livré des informations considérables portant sur l'exploitation du bois. Pour pouvoir apprécier la quantité de bois exploitée nous avons essayé de faire une analogie entre cette activité et la période d'une grande construction, ou, en général, la période du grand essor édilitaire et urbain de Drobeta. Compte tenu des dimensions des deux poutres de chêne qui se trouvent dans le musée de Turnu Severin et des caissons construits dans le lit du Danube, nous estimons que seulement pour ériger les piles du pont on avait fait couper environ 11.000 chênes. Si les caissons avaient été doubles, alors ce chiffre aurait pu porter au double.

Dans le cas d'autres constructions nous ne pouvons pas estimer la quantité de bois utilisée. L'exploitation du bois continue au cours des siècles IVE-Ve, ce que prouve l'existence du débarcadère de Ostrovul Mare, exécuté complètement en bois.

COMMERCE. RELATIONS COMMERCIALES DE DROBETA

Durant les siècles IVE-Ve les relations commerciales de Drobeta avec le monde romain continuent, s'amplifient et se diversifient conformément à la nouvelle situation. Nous considérons que deux facteurs s'avèrent être essentiels dans le déroulement du processus d'échange jusqu'au VIe siècle: l'existence du pont jusqu'à la retraite de l'administration aurléenne et le maintien de Drobeta comme tête de pont permanent jusqu'à l'écroulement définitif du *limes*. La proximité du Danube et la présence d'un réseau routier intérieur sont en état de maintenir la force économique de la zone. Toutes les informations épigraphiques

et surtout archéologiques attestent le commerce de Drobeta. L'ampleur des constructions portuaires, l'existence du *tabularium* constituent les premiers indices. À partir de l'idée que les hauts fonctionnaires publics arondissaient leur bien par la pratique du commerce, nous avons passé en revue toutes les informations épigraphiques attestant la présence des fonctionnaires publics de Drobeta dans divers endroits de l'Empire, auxquelles s'ajoutent les informations livrées par les monuments funéraires ou attachés au culte des divinités.

Au cadre des échanges commerciaux de Drobeta les importations occupent la première place. En fonction du domaine d'utilisation notre classification des importations est accompagnée par les arguments de leur production dans les centres spécialisés de l'Empire. Les inventaires comprennent statuettes et autres objets de culte, fragments des statues imperiales, objets importés d'usage ménager, produits céramiques (*terra sigillata*, lampes, *mortaria*), produits de verrerie, objets de parure, vestimentaires et de toilette. Le trésor de Bălăcița, dont la découverte a été seulement signalée jusqu'à présent jouit d'une présentation plus ample.

Le commerce local est mis en évidence aussi par la présentation des pièces archéologiques existentes-poids et balances. Dans le contexte de toutes ces informations les relations économiques de Drobeta apparaissent orientées surtout vers les grands centres balkaniques, de l'Italie Centrale et de Nord, mais aussi des provinces impériales occidentales

CIRCULATION MONÉTAIRE À DROBETA ET DANS SON TERRITOIRE DURANT LES SIÈCLES Ier-VIe ap.J.-C.

Vu le bon nombre des monnaies dont la plupart inédites, ce chapitre est l'un des plus importants du travail. En vue d'établir certaines comparaisons statistiques dans le lot monétaire de Drobeta, nous avons conçu le catalogue des monnaies par rapport à l'endroit de la découverte: camp de Drobeta, ville de Drobeta, territoire proposé de Drobeta. Pour les sections des pièces venues du camp et de la ville nous avons utilisé les monnaies qui se trouvent dans les collections du Musée de la Région des Portes de Fer et dont le lieu de découverte est bien précisé. Pour la section des pièces venues du territoire nous avons utilisé les informations conservées dans les inventaires du musée, dans la littérature de ressort ou livrées par divers collectionneurs. Nous avons constaté qu'un nombre de 618 monnaies proviennent du camp et 307 de la ville. Nous ne sommes pas en mesure d'établir le nombre des monnaies provenant du territoire. Pour le territoire, comme d'ailleurs pour la ville, l'impossibilité d'une recherche plus poussée nous empêche d'évaluer la quantité et la qualité du lot monétaire. Là où on a engagé des fouilles ou des recherches de surface, le lot monétaire présenté par nous peut être concluant. C'est le cas des monnaies venues de la fortification romaine tardive de Hinova et des

localités Izimșa, Gârla Mare, Gruia, Izvoarele, Gogoșu, Ostrovul Mare. Les huit tableaux statistiques que nous avons dressés facilitent des comparaisons concernant Drobeta et son territoire, l'Olténie et le Banat oriental.

Tableau I Dynamique des émissions monétaires du *castrum* Drobeta (siècles Ier-VIe ap. J.-C.)

Tableau II Dynamique des émissions monétaires de la ville antique Drobeta (siècles Ier-VIe ap. J.-C.)

Tableau III Dynamique des émissions monétaires du territoire de Drobeta (siècles Ier-VIe ap. J.-C.)

Tableau IV Tableau récapitulatif concernant la pénétration des émissions monétaires à Drobeta et dans son territoire (siècles Ier-VIe ap. J.-C.)

Tableau V Tableau comparatif concernant la circulation monétaire après la retraite de l'administration aurélienne jusqu'au VIe siècle dans les *castra* de Drobeta, Hinova, Dierna, Gornea

Tableau VI Tableau comparatif concernant la pénétration des principales émissions monétaires à Drobeta, Sucidava, Orlea après la retraite de l'administration aurelienne jusqu'au VIe-siècle

Tableau VII Dynamique de la circulation monétaire à Drobeta présentée par étapes chronologiques (environ 294-VIe siècle)

Tableau VIII Ateliers de monnayage à Drobeta (environ 300-VIe siècle)

Les statistiques mettent en évidence le fait que la circulation monétaire à Drobeta et dans son territoire n'a pas connu des fluctuations surprenantes causées par les événements survenus dans les localités les plus importantes du *limes*, c'est à dire la circulation monétaire prouve le fait que Drobeta a continué d'être une importante tête de pont au Nord du Danube même après la retraite de l'administration aurélienne. La chute de Drobeta survient au début du VIIe siècle, une fois avec l'écroulement du *limes* danubien. À l'intérieur des établissements et des fortifications recherchées au Sud de Danube, les mêmes monnaies - au point de vue quantitatif - de la fin du VIe siècle, ont été découvertes.

CONCLUSIONS

Écrire la monographie économique d'une importante ville romaine de province, telle qu'a été Drobeta, constitue dès le début une tentative téméraire parce qu'on est obligé de confronter des informations très diverses au point de vue quantitatif et qualitatif concernant chaque aspect économique. Nous avons utilisé plusieurs monographies des villes romaines de la province de Dacie datant de différentes périodes. Il s'agit des monographies, que nous avons souvent citées,

des villes Sucidava, Drobeta, Romula, Tibiscum, Potaissa, lesquelles abordent d'une manière inégale les aspects multiples de la vie urbaine dans la Dacie romaine: urbanisme / architecture, aspects militaires, religieux, spirituels, économiques. Le côté économique vital pour l'existence d'une ville apparaît parfois comme ayant une importance réduite.

Dans notre travail les aspects militaire ou spirituel sont mis en évidence seulement en relation directe avec la production économique. La vie économique d'une ville romaine ne peut pas être comprise que dans le contexte du système économique constitué par tout le territoire rural de la ville. Affirmation prouvée par les recherches historiques et archéologiques récentes - le fait que la production économique n'est pas seulement à la charge des villes. Les établissements ruraux plus ou moins importants, les *vici castrensis*, voire les *villae rusticae* s'avèrent être parfois des véritables centres de production économique (Micia, Acidava, Gârla Mare). Les recherches archéologiques fournissent toujours des preuves concluantes concernant l'intensité et la variété de la production locale rurale laquelle, comme on l'a vu dans plusieurs cas, était destinée non seulement aux besoins locaux, mais aussi à l'échange. C'est pourquoi nous avons considéré que l'économie de Drobeta peut être mieux appréciée dans le contexte de la production économique du territoire qu'elle commande.

La production économique rurale, sans être dépourvue d'importance, est complémentaire à la production urbaine. Le domaine économique qui semble appartenir exclusivement à la ville est celui du commerce d'objets de luxe (céramique, verrerie, bronzes) et certains produits alimentaires (vins supérieurs, huile d'olives). La production rurale, soit-elle seulement agro-pastorale, n'est pas destinée seulement au marché de Drobeta. Nous rappelons le fait que chaque établissement rural riverain dispose d'un aménagement portuaire (la *villa rustica* de Gârla Mare aux siècles IIe-IIIe ou le débarcadère de Ostrovul Mare aux siècles IVe-Ve). Le fait qu'au Sud du Danube presque dans chaque établissement romain fouillé on a trouvé des vestiges des ports, des entrepôts, prouve que le volume des marchandises réceptionnées dépassait la production des localités riveraines d'au Nord du Danube.

Le réseau routier proposé par nous prouve la connexion de n'importe quelle route du territoire rural de Drobeta avec le Danube. L'essor économique de la ville, doublé par une rapide évolution urbaniste, administrative et démographique, se rattache à la position stratégique et aussi à l'existence du pont qui assurait la fluidité des échanges économiques avec la péninsule Balkanique et l'Italie.

Dans une brève introduction géographique et historique nous avons tenté de mettre en évidence l'importance particulière stratégique et économique acquise par la situation géographique de Drobeta. Emplacée au centre de la dépression de Severin elle a joui d'une position naturellement fortifiée par les collines qui

l'entourrent à une distance de 15 km. Quelque part, aux environs, a existé un établissement ou une fortification dace au nom de Drubetis. Avant la conquête romaine cet établissement aurait pu se trouver sur les cimes des collines, pas exactement dans l'île de Simian ou dans le périmètre de la ville romaine Drobeta. Les découvertes archéologiques témoins de la période géto-dace dans cette zone ne sont pas suffisantes et concluantes pour prouver l'existence d'une fortification ou d'un établissement. Ce qui peut être constaté est le fait que les rapports soit militaires, soit économiques entre les Géo-daces et les Romains s'étaient établis dans la zone de Drobeta avant la conquête romaine.

Dans un chapitre séparé nous avons décelé deux étapes dans l'évolution urbaniste de Drobeta civile. Le point de départ de notre recherche a été l'emplacement des découvertes fortuites sur les plans de la ville antique dessinés par Marsigli, Tocilescu et Polonic. Nous avons considéré essentiels les tombes découvertes à la proximité et à l'intérieur du *castrum* et signalées par Marsigli et Tocilescu. Compte tenu du fait que les Romains n'emplaçaient pas des nécropoles à l'intérieur de la ville, nous estimons que ces tombes peuvent être datées dans la première phase de développement de la ville antique Drobeta. Les premières habitations, se sont alignées dans la partie nord du *castrum* et leur rangée s'est prolongée - ce que prouvent les restes de maçonnerie découverts par hasard dans la rue Trajan-jusqu'à une limite qui ne dépasse pas actuellement la rue Progresul. Autrement dit il y avait au début un *vicus* militaire, comme autant d'autres dans la province de Dacie, dont l'évolution s'encadre entre 101 et les années 117-120 lorsque, sous le règne d'Hadrien, Drobeta connaîtra un grand essor urbaniste et démographique. Les plans de Marsigli et Tocilescu appartiennent aux siècles IIe-IIIe, à la période d'expansion maximale de la ville. Les plans relèvent une évolution sans contrôle, spécifique aux villes parues dans le voisinage d'une fortification. Le plan que nous proposons pour les siècles IIe-IIIe ap.J.-C. comprend aussi la cité médiévale de Severin: les découvertes archéologiques et numismatiques confirment l'existence d'un habitat romain, inclusivement d'un temple des *augustales* et par surcroît, à une distance d'environ 150 m vers Sud Ouest, sous le port actuel et sous le terrain du Parc des Roses s'étendait la nécropole ouest de la ville antique.

Bien que nous ne puissions pas préciser les limites de la ville Drobeta pour les siècles IVe-VIe ap. J.-C., les découvertes archéologiques nous indiquent la continuité de vie urbaine, peut être à un niveau diminué. Nous rappelons les vestiges de la basilique romaino-byzantine de la place Ghika, les découvertes dans le périmètre du *castrum*, l'atelier pour les parures en bronze, les découvertes monétaires près de la barrière de Craiova. Nous nous rendons compte que dans le périmètre de la ville antique, à la suite des fouilles systématiques ou fortuites, les traces appartenant aussi aux siècles IVe-VIe ont été mises au jour.

Dans le chapitre consacré à l'appartenance administrative de Drobeta, nous avons adopté la position de la recherche historique romaine, laquelle accepte l'idée conformément à laquelle au plus tard le 11 août 106 la province de Dacie était déjà constituée, comprenant les territoires intracarpatiques, excepté le Sud Ouest de Transylvanie, le Pays de Hațeg, le Banat oriental et l'ouest de l'Olténie, Drobeta avec son territoire y compris (PROTASE, 1996, 136).

Une étude récemment parue, concernant la superficie du territoire de Sarmizegetusa, constate que Tibiscum et Mehadia (c'est à dire probablement Praetorium) appartiennent au territoire rural de la métropole (PISO, 1995, 79-80). Pour ce qui est de l'appartenance de Dierna et de Băile Herculane (probablement Ad Mediam) au territoire de Sarmizegetusa, la situation devient confuse, l'auteur n'exclut pas la possibilité des certains rapports entre Băile Herculane et Drobeta durant le règne de Trajan (PISO, 1995, 81). Après l'application des reformes administratives d'Hadrien, Drobeta et Sarmizegetusa vont appartenir à la *Dacia Superior* et leurs territoires ruraux confinent quelque part à l'Est de Dierna (PISO, 1995, 82 et fig.1). Pour établir les limites probables du territoire de Sarmizegetusa l'auteur avait utilisé des informations épigraphiques aussi.

Généralement on considère que les inscriptions, voire funéraires, lesquelles portent les noms des dignitaires d'une ville se retrouvent dans le territoire de cette ville (PISO, 1995, 71 et la note 62). Sans trouver jusqu'à présent des analogies dans l'Empire romain, nous croyons tout de même que les cinq inscriptions découvertes sur le *limes* sud danubien à proximité de Drobeta, portant les titres *municipium* et *colonia*, ainsi qu les noms de quelques dignitaires drobetains, prouvent que le territoire de Drobeta contenait aussi un terrain sur le *limes* sud danubien de la *Moesia Superior*. Bien suggestive s'avère être l'inscription trouvée à Pontes, laquelle fait mention d'un *augustalus* de la colonie Drobeta qui avait érigé le monument "sur sa propriété".

Après la troisième reorganisation administrative de la Dacie (168-169) Drobeta et son territoire vont appartenir à la *Dacia Superior*, ce que le diplôme militaire, découvert à Drobeta, confirme. Il semble que cette configuration administrative ait dure jusqu'à la retraite de l'administration aurélienne.

Le chapitre consacré à l'importance économique de Drobeta met en évidence le rôle important joué par la construction du pont, par l'intermédiaire duquel la ville et toute la Dacie ont été mises en relation directe avec le réseau routier terrestre sud danubien préexistant. L'existence des trois routes principales: Drobeta-Pelendava-Romula; Drobeta-Bumbești et la route cotoyant le cours du Danube entre Sucidava et Dierna a été déjà présentée par des découvertes archéologiques anciennes ou récentes. En examinant toutes les découvertes romaines du territoire de Drobeta nous avons retrouvé le réseau complexe des chemins secondaires partant de la zone montagneuse du territoire jusqu'aux trois

routes principales. Beaucoup plus dense et plus clair s'avère être le réseau des chemins secondaires de la zone sud du territoire, lesquels débouchaient dans la route cotoyant le fleuve et dans le fleuve navigable lui même.

La complexité de ce réseau routier du territoire de Drobeta prouve l'intensité de la production économique urbaine et rurale, assertion confirmée dans le chapitre de notre travail dédié à la circulation navale sur le Danube. L'organisation du service douanier du fleuve a été présentée comme étant une activité simultanée à celle du service de navigation et aux travaux d'aménagements portuaires (construction des ports, entrepôts, quais). La recherche archéologique doublée par l'information documentaire témoigne du fait que le commerce et la navigation sur le Danube n'ont pas cessé jusqu'au VIe siècle. Il est vrai, peut être par manque de recherches prolongées systématiques, le nombre de vestiges des quais, aménagements portuaires et entrepôts découverts sur la rive sud du Danube dépasse celui des vestiges découverts sur la rive nord. D'autre part, il semble que le port de Drobeta, le plus important et connu sur le Bas Danube, ait pu assurer l'efficacité maximale de l'activité de transport, dépôt et exportation des marchandises vers le Nord et le Sud du Danube. Le débarcadère de Drobeta avec son mur et sa tour circulaire enfoncée dans le lit du Danube constitue un travail de reconstruction tardive de la deuxième moitié du IVe siècle, contemporaine et semblable à ceux de Haiducka Vodenica et Novae ou à la fortification tardive de Ostrovul Mare. L'échafaudage en bois de Ostrovul Mare correspond au débarcadère en pierre de Kusiak, sur la rive serbe (siècle IVe). Il est probable que bon nombre d'établissements romains de la rive nord aient utilisé ces aménagements portuaires, parmi lesquels ceux emplacements à une certaine distance de Drobeta. C'est le cas de Gârla Mare, à l'extrémité est du territoire, où les vestiges d'un dépôt de la *villa rustica* et les murs d'une jetée, vus mais pas recherchés, qui se trouvent dans le lit du Danube, semblent avoir eu cette destination.

L'intensité maximale de la circulation navale sur le Danube et implicitement de l'échange de marchandises est signalée au cours des siècles IIe-IIIe. Elle continue pendant les deux siècles suivants, compte tenu du fait que la rive nord du Danube n'a jamais été quittée par les Romains jusqu'à l'écroulement définitif du *limes*.

Dans le préambule du chapitre concernant la production économique de Drobeta nous avons dressé l'inventaire des ressources matérielles existantes, lesquelles, obligatoirement, par une présence massive ou par manque total, déterminent la prépondérance de l'une ou de l'autre des activités économiques.

La matière première qui abonde est la pierre exploitée dans les carrières du voisinage et à laquelle on a donné diverses utilisations. Son existence a été un facteur essentiel du développement urbaniste de Drobeta. Le bois dur de chêne et de hêtre employé pour les constructions continue d'être abondant. L'argile

nécessaire à la poterie ou à la production des matériels de construction, se trouve dans presque tous les village de l'ancien territoire de Drobeta où l'art du potier demeure vivant. Les minerais de fer ou de plomb sont absents dans la zone. Ces métaux provenaient des tourteaux apportés des mines des alentours de Hunedoara, ou de plus près, de la zone minière Maidanpek d'au sud du Danube.

Pour pouvoir évaluer l'intensité de l'exploitation des carrières de pierre, nous avons tenté d'établir une corrélation chronologique avec les phases d'évolution de la ville avec le moment et l'emplacement d'une construction speciale comme était le pont. Nous avons constaté que dans les carrières de la zone Bahna -Vărănic, au moins dans quatre endroits, l'exploitation de la pierre se faisait à la surface. La construction du *castrum* et du pont a causé le début de cette exploitation des carrières. Le calcul estimatif prouve qu'on a utilisé environ 1000-1500 blocs de pierre, mesurant chacun de 1000 à 2000 kg de pesanteur seulement pour l'habillage extérieur des piles du pont. Le développement édilitaire et urbaniste de Drobeta à partir de la moitié du IIe siècle jusqu'à la moitié du IIIe siècle a nécessité l'exploitation d'une grande quantité de pierre. Une troisième période d'exploitation intense de ces carrières coïncide avec la période de la tetrarchie et avec le règne de l'empereur Constantin. C'était alors qu'on a réparé la plupart d'anciennes fortifications du *limes* et qu'on a construit de nouvelles fortifications. L'exploitation des carrières, réduite, a probablement continué durant les siècles Ve-VIe quand toute activité constructive sur le *limes* s'arrête. L'activité d'exploitation et de taille de la pierre, bien évidente sous l'aspect de ses résultats, nous nous trouvons tout de même en absence des traces d'ateliers. La découverte récente, dans le village Magheru, de deux cônes funéraires sans finissage, en pierre de Vărănic, suggère l'existence d'un atelier pour la taille de la pierre à la proximité des carrières. Dans le village Ilovița -Bahna on a trouvé une stèle funéraire sans finissage, en grès calcaire friable, qui fait aussi penser à un atelier de taille de pierre près de la carrière. La découverte des monuments funéraires sans finissage dans le périmètre de la ville antique peut suggerer soit la production d'un atelier urbain, soit l'existence du commerce avec ces produits. Tous ces monuments manquent du texte dans le champ de l'inscription, détail qui nous fait également penser à un atelier emplaced à la proximité des carrières. Nous pensons aussi que les éléments d'architecture (colonnes, bases de colonnes) étaient taillés à la proximité des carrières.

La découverte d'un style local d'art funéraire constitue un autre argument pour affirmer l'existence des lapicides locaux. Bien que redevables à l'art funéraire de la Dacie Supérieure, de Pannonie ou des deux Mésies, les lapicides drobetains ont créé un style local, évident dans l'aspect des monuments, mais aussi dans leur répertoire décoratif. Par exemple les stèles funéraires sur lesquelles le champ des éléments figuratifs se trouve au dessous du champ de l'inscription, la

prédilection pour certains éléments décoratifs ou figuratifs (le sarment de lierre stylisée, le sarment de vigne avec grappe, le miroir, la rosette, les palmettes, la volute en forme de "S", parfois les représentations avimorphes, ichtyomorphes ou anthropomorphes) les détails de vestimentation, tout dénote un courant de tradition locale. Les bases d'autel en tête de boeuf encadrée par deux lions semblent être spécifiques à l'art des lapicides drobetains.

L'ouvrage de l'argile constitue un aspect important de l'activité économique urbaine ou rurale par l'ampleur et la variété de la production céramique. Au début de notre présentation nous avons dressé un inventaire des dotations techniques (fours de briqueterie et de poterie). Nous avons constaté qu'à Drobeta, comme dans d'autres grandes villes romaines, les fours étaient groupés deux ou plusieurs à l'intérieur des ateliers. C'est le cas d'un centre céramique au Nord Est de la ville, un autre se trouvant à ce qu'il paraît dans la partie ouest. Durant les siècles IIe-VIe - période où leur fonctionnement est attesté au point de vue archéologique - les fours de briqueterie ou de poterie de Drobeta et de son territoire ne connaissent pas une évolution remarquable au point de vue typologique. L'intense activité constructive suppose l'existence d'un bon nombre de briqueteries militaires ou civiles, indiquées surtout par la présence des estampilles. L'existence simultanée de plusieurs briqueteries militaires, municipales et privées est examinée sous la réserve de l'exactitude de l'intervalle chronologique de leur fonctionnement. Les *officinae* des unités de la *legio VII Claudia Pia Fidelis* ont fonctionné à Drobeta dans l'intervalle de leur stationnement entre le début du IIe siècle et la moitié du IIIe siècle ap.J.-C. Les *officinae* des unités de la *legio IIII Flavia Felix* auraient pu fonctionner à Drobeta dans l'intervalle 102-114 suivi par le déplacement des troupes au Sud du Danube. Une activité plus prolongée et plus intense ont eu les *officinae* de la *legio V Macedonica* ou d'autres unités disloquées à Drobeta. Les premières *officinae* de la *legio V Macedonica* ont fonctionné à Drobeta dans l'intervalle d'entre les deux guerres daciennes mais l'activité la plus intense semble être après la retraite de l'administration aulienne lorsque la légion est déplacée à Oescus. Les recherches dans la fortification romaine tardive de Hinova, où l'on a trouvé des briques estampillées confirment cette idée de même que l'encadrement chronologique de quelques estampilles de Drobeta. L'officine de la *cohors I Sagittariorum* qui a eu le stationnement le plus prolongé à Drobeta a eu aussi une activité de longue durée. Arrivée à l'époque de Marc Aurèle, appelée tour à tour *antoniniana*, *gordiana* et *philippiana* (repères chronologiques de notre recherche), elle avait quitté Drobeta après l'abandon de la Dacie. En corrélant les informations tegulaires et épigraphiques nous concluons que les officines de la *cohors I Sagittariorum* ont fonctionné à Drobeta depuis la moitié du IIe siècle jusqu'à la retraite de l'administration aulienne. Par manque d'informations nous ne sommes pas en mesure de préciser si les *officinae* des *cohortes I Cretum* et *III*

Brittonum ou de la *cohors I Antiochensium* ont fonctionné aussi à Drobeta. L'officine municipale de Drobeta a fonctionné dès la fondation de la ville jusqu'au début du Ve siècle, ce dont les briques et les tuiles trouvées portant l'estampille DRUBETA témoignent. Durant les siècles III-V ont fonctionné aussi les *officinae* d'autres villes romaines de la zone des Portes de Fer: Dierna, Diana, Pontes (Transdrobeta). Comme dans d'autres villes de la province, à Drobeta ont fonctionné aussi des officines privées. Certains éléments figuratifs visibles sur les briques et les tuiles, comme les rosettes, les croix, feuillettes, simples cercles, pourraient être pris pour des "signes de potier", surtout lorsque l'emplacement à l'intérieur du champ ne suppose aucun rôle ornemental. Nous avons dressé un inventaire de ces "signes" sans pouvoir préciser leur continuité temporelle. Les estampilles appliquées sur les briques et les tuiles découvertes dans la fortification de Hinova se prêtent à une évaluation chronologique plus précise. Parmi les 22 estampilles nous avons décelé quatre types échelonnés chronologiquement au parcours des siècles IIIe-IVe ap.J.-C. C'est à présumer l'existence d'une officine privée ayant fonctionné soit à Drobeta, soit quelque part à la proximité de la fortification tardive de Hinova. Nous avons inventorié ensuite toutes les informations qui prouvent l'existence à Drobeta d'un important centre céramique: moules pour lampes à huile et statuettes, moules pour les *terra sigillata*, céramique estampillée, céramique avec décor en relief. Nous n'avons pas approfondi les aspects, d'ailleurs bien connus, de la poterie romaine de province mais surtout ceux de la production des lampes à huile. Il existe sept lampes portant sur le dos une estampille inconnue pour nous, en deux variantes qui semblent être en même temps des repères chronologiques. Deux lampes ont été coulées dans le même moule. Plusieurs pièces "en forme de navire", datées aux siècles IIIe-IVe par dimensions, forme et décor du couvercle, semblent avoir été produites dans le centre céramique de Drobeta; il y en a deux qui ont été coulées dans le même moule. D'autres lampes conservées en exemplaires uniques, portent des signes indéchiffrables de potier. Nous avons prêté une attention particulière au centre céramique de la *villa rustica* de Gârla Mare, comme étant le mieux connu dans le territoire de Drobeta, mais livrant aussi des informations précises sur une production céramique prétentieuse et variée à la fois. Le four, les trois moules intacts pour lampes à huile, les autres en état fragmentaire, les manches coulés de *patera* portant deux variantes de la même estampille, la céramique estampillée en sont les preuves. La céramique grumeleuse, rouge brique ou gris cendré, trouvée dans les parois du four, semble préfigurer, surtout par la forme des pots, la céramique des siècles IIIe-IVe. Le moule d'une lampe à 13 lumières, pièce de bonne réalisation esthétique et fonctionnelle a des analogies évidentes avec les lampes découvertes à Sarmizegetusa et Micia et suggère une relation directe avec le grand centre céramique de la capitale de la province.

La présentation de la production céramique est close par quelques considérations concernant la céramique émaillée des siècles IVe-Ve, laquelle continuait d'être - semble-t-il - produite dans plusieurs centres d'au Nord et du Sud du Danube..

Bien que l'exploitation des minerais à Drobeta et dans son territoire soit inexistente, bon nombre d'informations épigraphiques et archéologiques concernant l'usinage démontrent une activité intense qui se développait dans les petits ateliers militaires, civils, urbains ou ruraux. C'est le cas du petit four de la place Ghika ayant une complexe fonctionnalité ainsi que de celui, mieux doté, de la fortification romaine de Hinova. La quincaillerie trouvée à l'intérieur du *castrum* ou dans les établissements ruraux provient entièrement des ateliers locaux. En fonction du domaine d'utilisation l'inventaire des produits en fer se compose d'outils agricoles, de pêche, matériels de construction, d'usage ménager, armes, objets divers. L'analyse des produits en fer provenus de la fortification - mieux fouillée - de Hinova confirme le fait que chaque établissement, fortifié ou non, disposait d'un ou de plusieurs ateliers destinés à satisfaire ses nécessités locales.

Les produits en bronze s'avèrent être plus nombreux et destinés à un usage plus large. L'existence des ateliers locaux pour l'usinage du bronze est bien confirmée à Drobeta pour l'intervalle des siècles IIe-VIe. Des preuves incontestables sont les deux moules ayant beaucoup de modèles, découverts non loin du tribunal de la ville et datés aux siècles IIe-IIIe. Le dépôt de bijoux en bronze sans finissage, datés du VIe siècle confirme la continuité des ateliers d'usinage du bronze jusqu'au VIe siècle. Les produits de l'atelier drobetain se retrouvent dans les établissements de la zone des Portes de Fer. À Hinova, un atelier emplanté à l'intérieur de la fortification ou non loin de celle -ci, était spécialisé pour le coulage des extrémités métalliques et des boucles de ceinture.

Les objets en plomb sont eux aussi des produits des ateliers locaux, spécialisés en miroirs votifs a cadre de plomb, sarcophages, tuyaux pour la canalisation ou statuettes comme celle de Mercure. Les preuves les plus concluantes proviennent du camp de Hinova, où l'on a trouvé 30 tourteaux de plomb en pesanteur totale de 39,50 kg et destinés à l'usinage.

Les objets en os, produits des ateliers locaux ou simplement de l'industrie domestique s'encadrent au point de vue typologique, fonctionnel et chronologique dans un ensemble connu au long des siècles IIe-VIe dans toute la province de la Dacie et dans les deux Mésies.

L'intensité de l'exploitation et de l'ouvrage du bois a caractérisé l'évolution de la ville et des travaux d'aménagements civils ou militaires. Durant les siècles IIe-VIe celà a été une activité sans relâche, dont le pont de Drobeta et le débarcadère de Ostrovul Mare témoignent: les bois de chênes fournissaient le matériel de construction.

Les outils de charpenterie ou de menuiserie trouvés à Drobeta et dans les établissements ruraux indiquent le fait que le bois était ouvragé surtout dans de petits ateliers dont disposait chaque établissement.

La production agricole et l'élevage ont eu un rôle important dans l'économie de Drobeta étant destinés à la consommation ou à l'échange. Dans le territoire de Drobeta on connaît déjà environ 50 établissements ruraux à diffusion uniforme. La variété du relief et des sols a permis le développement des cultures différentes: des céréales, des légumes, des arbres fruitiers et de l'élevage du bétail. En étudiant l'emplacement des établissements ruraux dans le territoire on constate une stratégie agraire dirigée, destinée à l'exploitation profitable du potentiel rural du territoire. Après la retraite de l'administration aurélienne, lorsque le poids des activités économiques se déplace dans la région rurale, les activités agricoles et l'élevage vont être continuées par une population romanisée dont les intérêts se dirigent aussi vers le Sud du Danube. Les nombreux ports, aménagements portuaires et débarcadères existents sur les deux rives du Danube durant les siècles IVe-VIe en sont la preuve.

Les trois lots monétaires découverts dans le camp, dans la ville et dans le territoire rural font ressortir quelques conclusions.

Les monnaies du début du Ier siècle ap.J.-C. sont présentes, bien qu'en nombre réduit, dans les trois lots analysés par nous. La période antérieure à la retraite de l'administration romaine au temps d'Aurélien est richement représentée par les émissions de Gallien et Claude II le Gothique dans tous les trois lots. De même, les émissions d'Aurélien semblent continuer les émissions précédentes et la circulation monétaire va continuer sans interruption immédiatement après la retraite de l'administration romaine et même plus tard, ce qui confirme le fait que le territoire romain nord danubien dépassait en largeur un lopin de terre estimé à 30-40 km (à voir Sura-Slivilesti sur la limite nord du territoire de Drobeta). Pour les siècles IVe-Ve la circulation monétaire dans la fortification de Hinova, considérée comme unité terme de comparaison, confirme l'état des choses existant dans tout le territoire de Drobeta. Pour les siècles Ve-VIe la circulation monétaire confirme la même situation. En général les dernières monnaies, sur les deux rives du Danube, sont des émissions de Maurice Tibère. Les ateliers monétaires confirment les directions d'orientation économique de la province de Dacie. Sur le même plan semblent se placer les ateliers de monnayage centraux de Rome, Siscia, Aquileia avec ceux des Balkans et de l'Asie Mineure (Thessalonique, Cyzic, Héraclée, Nicomédie). Pour la première fois sont signalées à Drobeta deux monnaies identiques émises à Trier. Nous trouvons normale la présence assez nombreuse des émissions de Viminacium et de la province de Dacie. Comme ailleurs, à Romula et Sucidava, les émissions des ateliers grecs sont assez nombreuses sur la première place se trouvant celles de la ville Nicée.

Dans le chapitre concernant les relations commerciales de Drobeta nous avons souligné le rôle important du pont et de la position économique de la ville Drobeta, les liaisons rapides et efficaces avec les grandes routes commerciales de l'Empire. Les informations épigraphiques, archéologiques, l'office de douane, le culte des divinités rattachées à la pratique commerciale offrent l'image d'ensemble d'un puissant commerce extérieur où les importations s'avèrent être le mieux représentées. En fonction de leur destination elles sont d'intérêt public, spirituel, d'usage ménager, objets de parure, produits alimentaires. Parfois il est assez difficile de distinguer entre ces produits et les produits des ateliers locaux. Nous avons essayé d'établir le lieu de provenance de certains produits, telles les statues impériales, les *terra sigillata*, les représentations des cavaliers danubiens. L'importation des produits alimentaires (vins, huile, poissons) se faisait des régions balkaniques et est-méditerranéennes, tandis que les objets de luxe telles les *terra sigillata*, les lampes à huile, les verreries, statues et statuettes, les parures venaient d'Italie et d'Europe Occidentale. Cette situation se confirme pour les ateliers de monnayage de Drobeta.

Drobeta avait des relations économiques avec les grands centres commerciaux de Mésie Supérieure et de Pannonie Inférieure. Des produits ou l'influence de grands centres économiques de l'Empire se retrouvent à Drobeta aussi dans l'art funéraire (stèles, autels), dans les représentations des divinités (cavaliers danubiens) et dans l'inventaire d'objets ménagers (lampes, *mortaria*). Le trésor de Bălăcița contenant des produits de "tradition autochtone" s'encadre dans un espace bien délimité balkano-danubien, à l'intérieur duquel un style nouvel a pris naissance d'une longue symbiose entre les traditions locales thraces, daces, illyriennes et les traditions greco-hellénistiques d'usinage de l'argent. Les bijoutiers de ces ateliers nord danubiens connaissaient l'ouvrage de l'ambre dont témoignent certaines pièces du trésor de Bălăcița.

La pratique du commerce intérieur de Drobeta soit dans la ville, soit avec les villages, est démontrée par la présence des poids, des balances, des mesures de capacité.

Par sa production locale, par les relations d'échange variées, par l'intensité de la circulation monétaire, Drobeta apparaît comme un puissant centre économique et spirituel de l'Empire, actif au long des siècles IIe-VIe ap.J.-C.

La retraite de l'administration romaine au temps d'Aurélien ne va pas causer une régression de la vie économique. Autrement dit, on ne constate pas l'abandon effectif de la région (Drobeta et son territoire). La situation est similaire au Sud du Danube tant pour la circulation monétaire que pour l'orientation générale de la production économique et par conséquent la population nord danubienne romanisée continue à maintenir ses relations traditionnelles.

Malheureusement l'impossibilité d'engager des recherches de la ville antique nous empêche de formuler des conclusions fermes portant sur la contribution de Drobeta à la vie de la province et de l'Empire.

Les recherches à venir dans la ville et dans son territoire vont offrir peut être de nouvelles informations nécessaires à une monographie économique exhaustive d'une ville romaine de province telle qu'a été Drobeta.

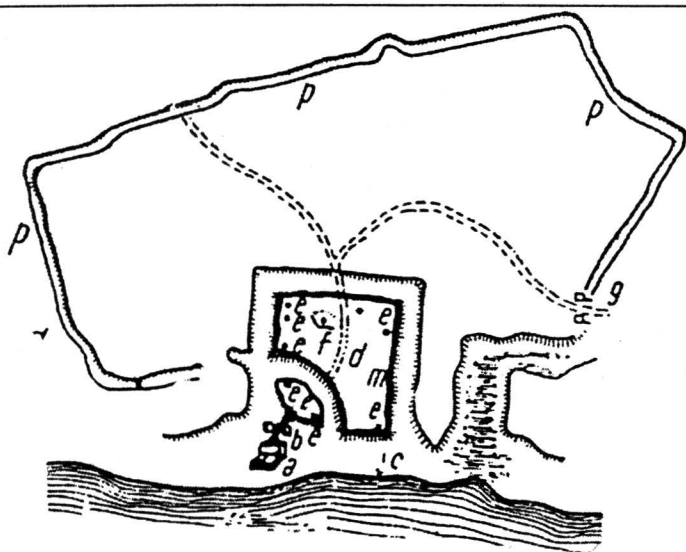
LÉGENDE DES ILLUSTRATIONS

- PL. I/1 Plan de Drobeta (d'après F.Marsigli)
PL. I/2 Plan de Drobeta (d'après G. Tocilescu)
PL.II/1 Plan de Drobeta (d'après M. Davidescu)
PL. II/2 Les deux phases d' évolution de Drobeta (d'après I. Stîngă)
PL. III-IV Sarcophages de briques de la nécropole ouest de Drobeta, découverts par C.Butculescu en 1883, entre la garre et l'église Grecescu de Turnu Severin (d'après les photos de la collection du Musée du Banat, Timișoara)
PL.V Répertoire des routes et des établissements romains du département de Mehedinți
PL.VI Le port et les aménagements portuaires à proximité du pont et du *castrum* Drobeta (d'après D.Tudor et M. Davidescu)
PL.VII Blocs de pierre du débarcadère d'Aquae / Kusiak (photo de l'archive de I.Stîngă, 1995)
PL.VIII Traces du mur élevé entre le coin sud est du *castrum* et la tour circulaire dans le Danube (photo de l'archive de I. Stîngă, 1995)
PL.IX/1 Aménagements portuaires à l'embouchure de la rivière Porečka Reka (d'après P.Petrović)
PL. IX/2 Haidučka Vodeniča-murs terminés par des tours circulaires dans le lit du Danube (d'après P.Petrović)
PL.IX/3 Enceinte est de la fortification romaine tardive de Ostrovul Mare, terminée par une tour rectangulaire dans le lit du Danube (d'après M.Davidescu)
PL.X/1 Aménagements portuaires à proximité du *castrum* Drobeta (d'après D.Tudor et M.Davidescu)
PL.X/2 Ports et aménagements portuaires aux alentours de Drobeta
PL.XI Débarcadère en bois à Ostrovul Mare (d'après M.Davidescu)
PL.XII Poutres, clous, coins de bois du débarcadère de Ostrovul Mare
PL.XIII Blocs massifs utilisés pour ancrer les navires, découverts à Ostrovul Mare
PL.XIV Vestiges des carrières romaines de pierre à Bahna (dessin d'après nature)
PL.XV Cônes funéraires en pierre calcaire de Vărănic avec (3-4) ou sans finissage (1-2); autels sans finissage (5,6,8); stèle funéraire d'Ilovița sans finissage (7); Thanatos (9)
PL.XVI Cône funéraire de Magheru, sans finissage (1); motifs ornementaux sur les autels drobetains (2-5); bas-relief de Priape (6)
PL.XVII Motifs ornementaux sur les autels drobetains

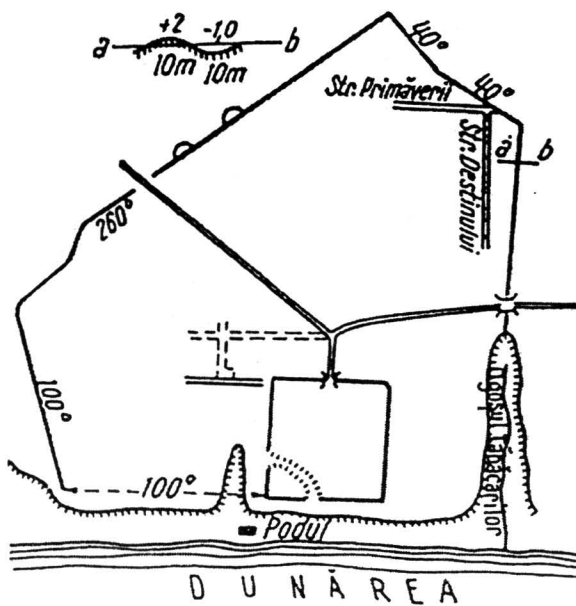
- PL.XVIII-XX Produits des lapicides de Drobeta
 PL.XXI Motifs ornementaux sur les autels drobetains (1-3); fragments de stèles funéraires produites à Drobeta
 PL.XXII-XXIII Motifs ornementaux employés par les lapicides drobetains
 PL.XXIV Autres produits des artisans drobetains
 PL.XXV Fours de briqueterie et de poterie de Drobeta (1-2) et de Ostrovul Banului (3-4); signes de briquetier à Hinova (5-8) et à Drobeta (9)
 PL.XXVI Estampilles des officines militaires (1-4), municipales (5-13) et privées (14)
 PL.XXVII Signes des briquetiers privés drobetains (1-6); briques et tuiles décorées de Hinova (7-8)
 PL.XXVIII Moules pour lampes de Drobeta
 PL.XXIX Signes paléochrétiens sur les lampes de Drobeta (1-2); moules pour lampes de Drobeta (3-4)
 PL.XXX Moule pour statuette féminine de Drobeta (1); fer de rabot de Hinova (2); vase avec décor en relief de Drobeta (3)
 PL.XXXI Céramique estampillée de Drobeta (d'après Gh.Popilian-1), Gârla Mare (2); moule pour *terra sigillata* (3), imitations de *terra sigillata* de Drobeta (4-5)
 PL.XXXII Céramique avec décor en relief de Drobeta (d'après D.Benea, 1-4); antéfixes des artisans drobetains (5-6); statuette de Vénus (7)
 PL.XXXIII Imitation de *terra sigillata* (d'après Al. Bărcăcilă-3), *terra sigillata* de Gârla Mare (1-2, 4-7)
 PL.XXXIV-XXXVI -Lampes -produits du centre céramique de Drobeta
 PL.XXXVII Emplacement de la station de Gârla Mare (1); territoire rural de Drobeta (d'après M.Davidescu -2)
 PL.XXXVIII Plan des fouilles archéologiques de la *villa rustica* de Gârla Mare (1); four à proximité de la *villa rustica* (2-3)
 PL.XXXIX Céramique grumeleuse du four
 PL.XL Céramique de Gârla Mare: manches de *patera* (1-2), céramique estampillée (3,5,6), vase dacique (4); vase pour liquides (7)
 PL.XLI Produits céramiques (1-7); fragments de moules pour lampes (8) de Gârla Mare
 PL.XLII Moules pour lampes (1-3) provenant du four de Gârla Mare
 PL.XLIII Moules pour lampes de Drobeta (1-4) et de Gârla Mare (5-7)
 PL.XLIV Céramique de Hinova -siècles IVe-Ve (d'après M. Davidescu, 1-3,6-10); céramique de Gornea (d'après N. Gudea, 4-5, 11-12)
 PL.XLV Céramique de Hinova- siècles IVe-Ve
 PL.XLVI Lampes émaillées de Hinova (d'après M. Davidescu, 1-4), Sucidava (d'après D. Tudor -5) et Gornea (d'après N.Gudea-6)

- PL.XLVII Cruches émaillées de Gornea (d'après N.Gudea, 1-2 et d'après Cermanović-Kuzmanović, 3-4) et de Hinova (d'après M.Davidescu, 5-6)
- PL.XLVIII Cruches émaillées de Hinova
- PL.XLIX Amphores de Hinova (1-2), jarre de Batoți (3)
- PL.L Amphores de Hinova
- PL.LI *Mortaria* émaillés de Hinova (1-2), amphore de Drobeta (3)
- PL.LII Outils en fer et creusets (13-14)
- PL.LIII Outils en fer
- PL.LIV Outils en cuivre (9,10, 13) et en fer
- PL.LV Limes (10-11), poinçons (14-15), matériels de construction
- PL.LVI Inventaire d'ateliers de menuiserie et de ferronnerie (d'après I. Popović)
- PL.LVII Outils agricoles (1-3), sonnailles (4-5) et manche de meule (6)
- PL.LVIII Outils agricoles
- PL.LIX Outils de pêche et ciseaux de bijoutier (16-17)
- PL.LX Matériels de construction et d'usage ménager en fer
- PL.LXI-LXII Fers de couteaux produits à Drobeta et Hinova
- PL.LXIII Fers de couteaux de Gârla Mare
- PL.LXIV Clés de Drobeta (1-5) et Hinova (6-8)
- PL.LXV Objets ménagers en fer de Hinova et Gârla Mare
- PL.LXVI Objets en fer de Drobeta (5-6) et Hinova (1-4)
- PL.LXVII Attaches d'anses de seille de Hinova (1-5) et autres objets en fer d'usage ménager (6-9, 11-13)
- PL.LXVIII Pointes de lances et de flèches de Hinova
- PL.LXIX Pointes de flèches, talons de lances et *umbo* de bouclier de Hinova
- PL.LXX Moules en pierre pour le coulage des bijoux de Drobeta
- PL.LXXI Fibules et clés en bronze, sans finissage, de l'atelier de Drobeta (d'après A.Bejan)
- PL.LXXII Divers produits importés en bronze
- PL.LXXIII Produits locaux en bronze usinés d'après les modèles importés
- PL.LXXIV Produits locaux en bronze, manche avec (1) et sans finissage (2)
- PL.LXXV Produits en bronze, importés (1,2,6) et locaux (3-5)
- PL.LXXVI Produits locaux en bronze de Drobeta (4-1) et Hinova (1-3)
- PL.LXXVII Produits locaux en bronze de Drobeta (1-4), en cuivre (5) et en plomb (6-7)
- PL.LXXVIII Extrémité et boucles de ceinture de Hinova
- PL.LXXIX Tourteaux de plomb (1-4) et rouleaux (5-6,10) utilisés comme matière première; pièces avec finissage de Hinova (7-9)
- PL.LXXX Tourteaux de plomb utilisés comme matière première à Hinova

- PL.LXXXI Tourteaux de plomb sans finissage de Hinova
 PL.LXXXII Objets en os de Drobeta et Hinova (2-3)
 PL.LXXXIII Épingles à cheveux et autres objets en os, d'usage inconnu (12-14)
 PL.LXXXIV *Stylli* en os (1-6), objets inconnus en os (7-10), manche de couteau (11-12), étui à aiguilles de Drobeta (14) et de Hinova (13)
 PL.LXXXV Épingles à cheveux (2-8), os sans finissage (9) de Drobeta
 PL.LXXXVI Carte de la répartition des forêts (d'après M. Davidescu) et poutre de bois carbonisé de Hinova (1)
 PL.LXXXVII Plan des fouilles de sauvetage et traces de maçonnerie de la *villa rustica* de Crănguiești (siècles IIe-IIIe ap.J.-C.)
 PL.LXXXVIII Statues et statuettes importées à Drobeta (1-9,11) et Gârla Mare (10)
 PL.LXXXIX-XC Céramique barbotine de Garla Mare
 PL.XCI Lampes importées à Drobeta
 PL.XCII Fibules du type Aucissa trouvées à Drobeta
 PL.XCIII Fibules fortement profilées (1-6), en forme d'encre (7) et "à genoux" de Drobeta (8-9)
 PL.XCIV Variantes des fibules "à genoux" de Drobeta
 PL.XCV Fibules à charnière (1-2); fibules à tête en forme de "T" de Drobeta (4) et Gârla Mare (5)
 PL.XCVI Les tombes de Puținei (1) avec inventaire céramique (2-4), verrerie (5) et miroir (6)
 PL.XCVII Céramique de la nécropole de Puținei
 PL.XCVIII *Mortaria* (1), support en bronze (4), lampes de Drobeta (2-3, 5) et bracelet en bronze de tradition dace de Gârla Mare (6)
 PL.XCIX Objets concernant la pratique du commerce local
 PL.C Miroirs de Puținei (1) et Drobeta (2)
 PL.CI-CIV Le trésor de Bălăcița
 PL.CV Les tombes de Șimian
 PL.CVI-CIX Statuettes en bronze de Drobeta
 PL.CX Ateliers de monnayage à Drobeta
 PL.CXI Pièce commémorative des guerres daco-romaines
 PL.CXII Ouvrages des lapicides de Drobeta

1

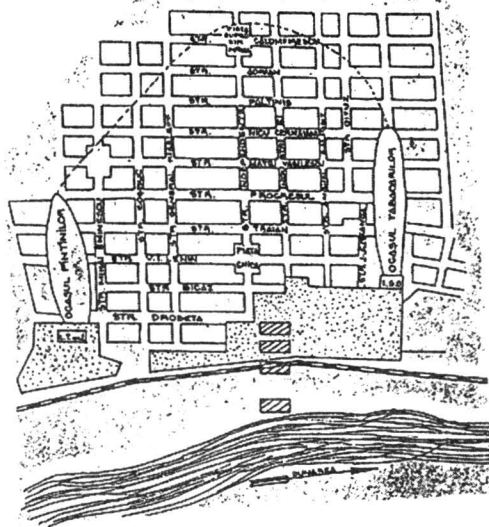

2

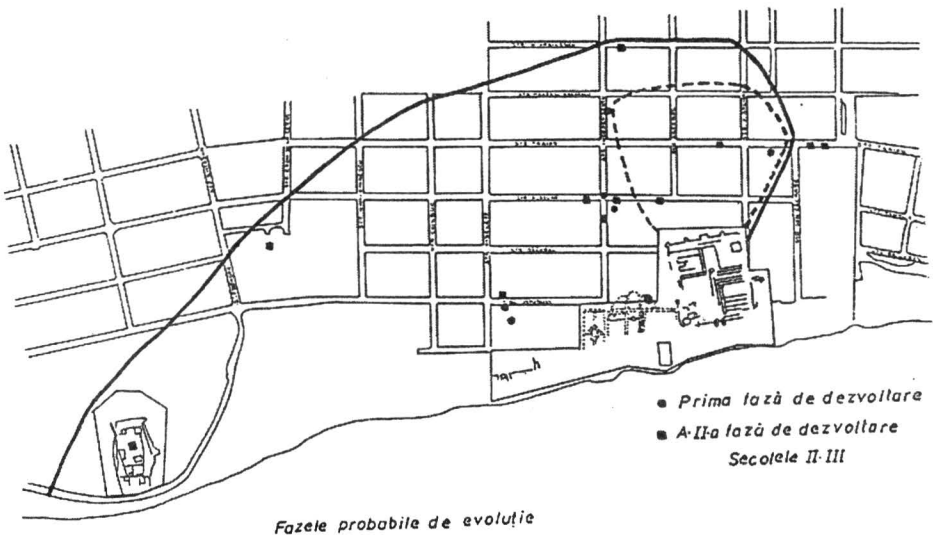
Pl.I /1 - Planul Drobetei după F. Marsigli

Pl.I /2 - Planul Drobetei după G. Tocilescu

1

2

Pl. II/1 - Planul Drobetei după M. Davidescu

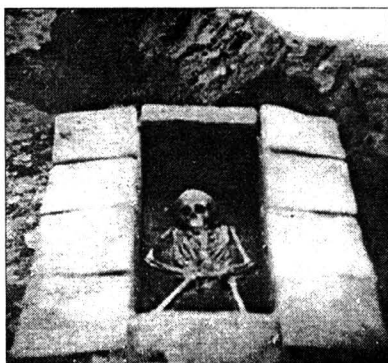
Pl. II/2 - Cele două faze de evoluție ale Drobetei după I. Stîngă

1

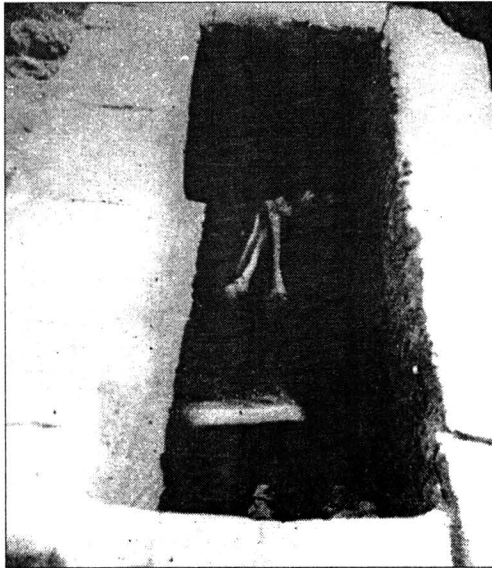

2

3

Pl. III - Sarcofage din cărămidă din necropola de vest a Drobetei, descoperite de C. Butculescu în 1883 între gara de azi și biserica Grecescu (Fotografiile originale în colecția Muzeului Banatului - Timișoara)

1

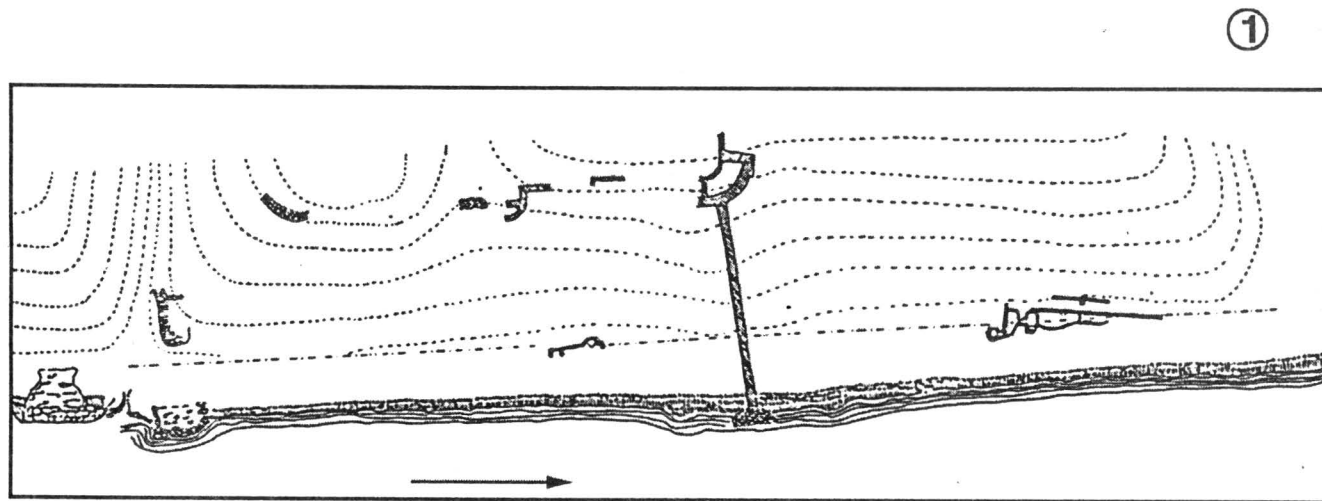

2

Pl. IV - Sarcofage din cărămidă din necropola de vest a Drobetei, descoperite de C.Butculescu în 1883 între gara de azi și biserica Grecescu (Fotografiile originale în colecția Muzeului Banatului - Timișoara)

Pl. V - Repertoriul drumurilor și așezărilor de epocă romană din teritoriul Drobetai

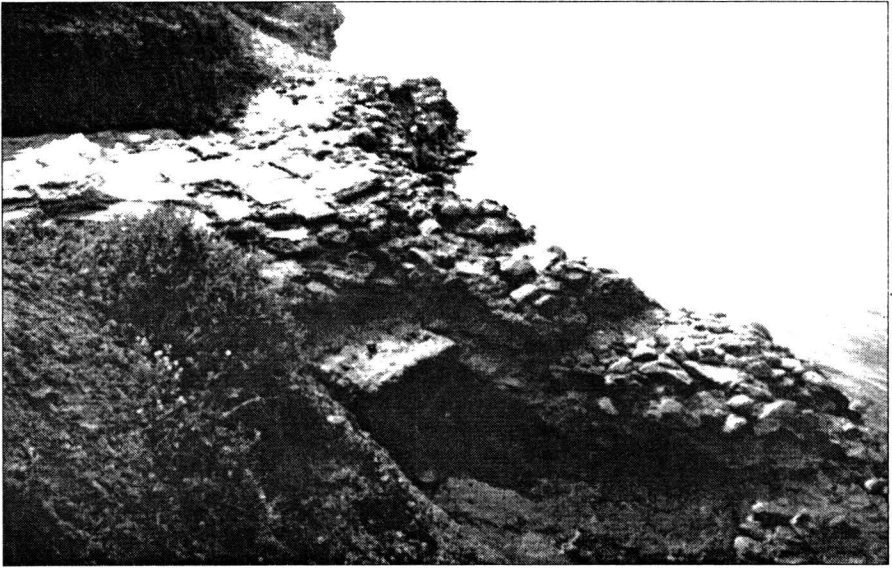

Pl. VI - Portul și amenajări portuare în apropierea podului și castrului Drobeta,
după D. Tudor și M. Davidescu

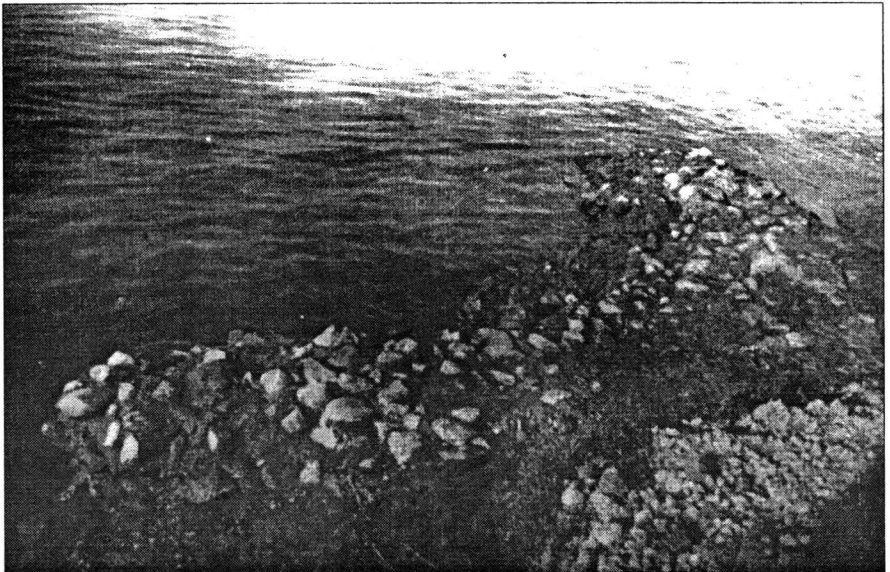

Pl. VII - Blocuri din piatră din debarcaderul de la Aquae (Kusiak).

Foto I.Stîngă, 1995

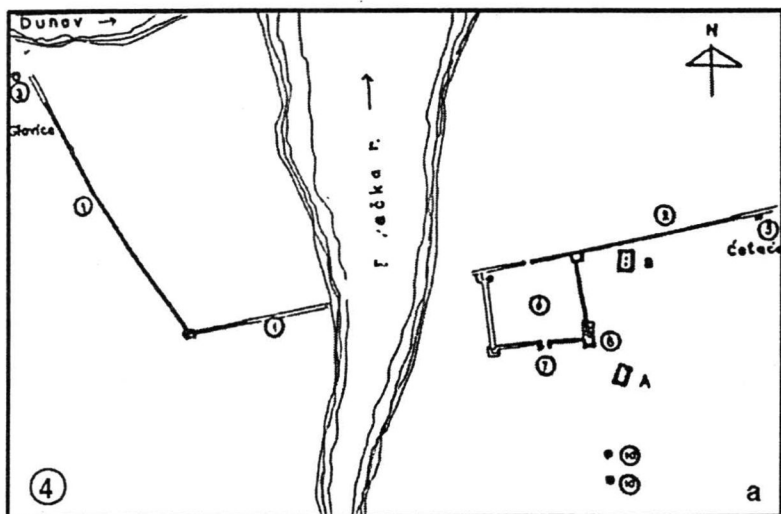

1

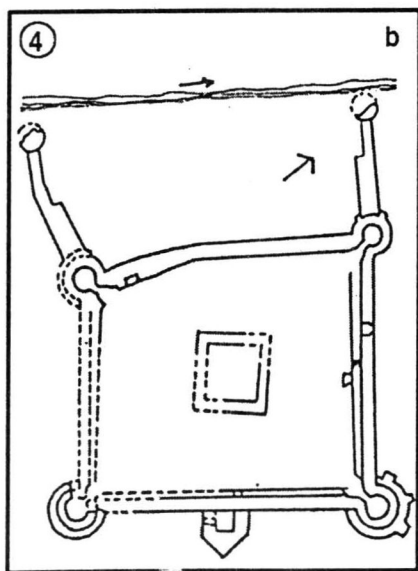

2

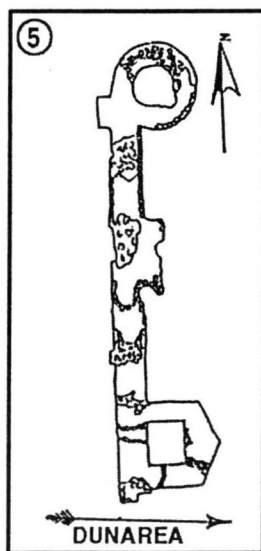
Pl. VIII - Urmele zidului pornit din colțul de S-E al castrului Drobeta terminat în Dunăre cu un turn circular. Foto I.Stîngă, 1980

1

2

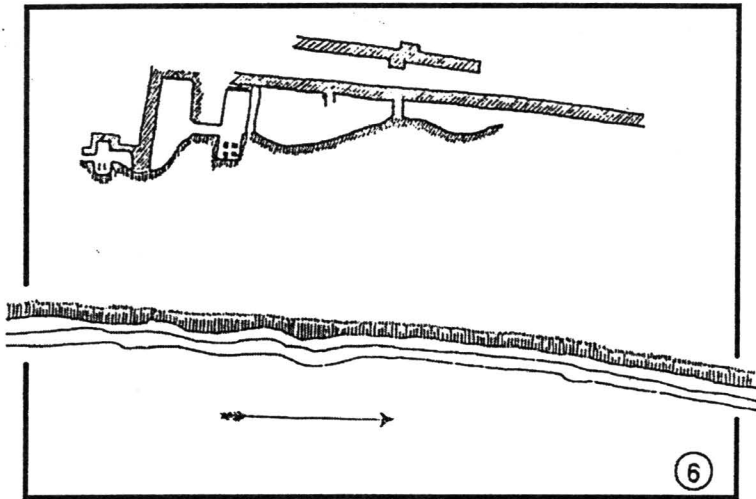
3

Pl. IX/1 - Amenajări portuare la gura râului Porečka Reka (după P. Petrović)

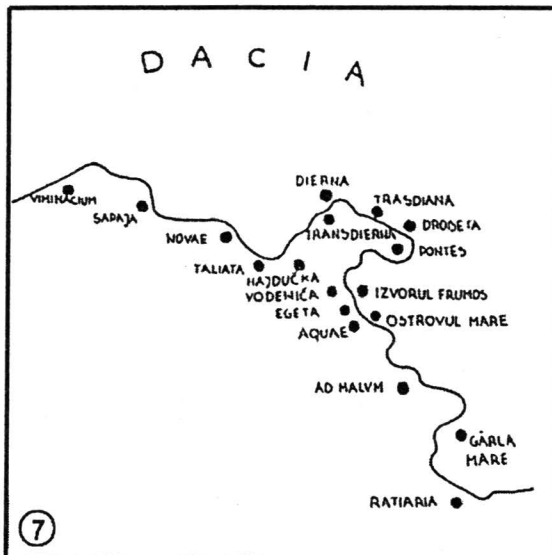
Pl. IX/2 - Haidučka Vodenica - ziduri terminate cu turnuri circulare în albia Dunării (după P. Petrović)

Pl. IX/3 - Incinta de est a fortificației romane târzii de la Ostrovul Mare, terminată cu turn în albia Dunării (după M. Davidescu)

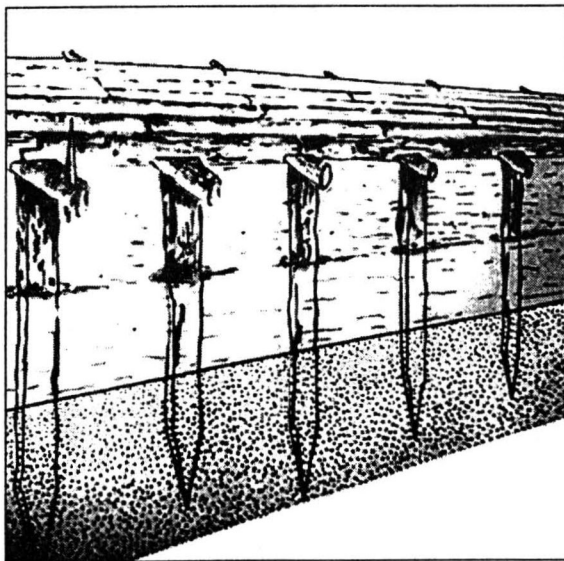
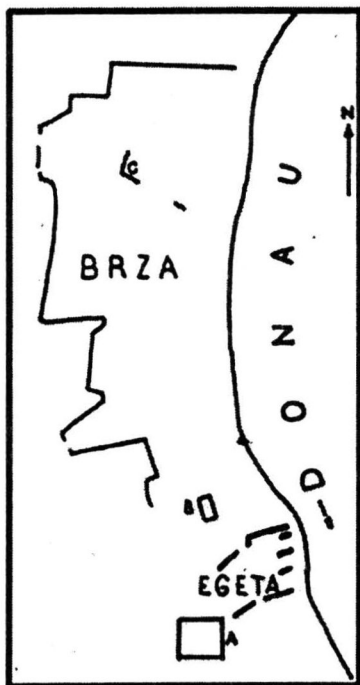
1

2

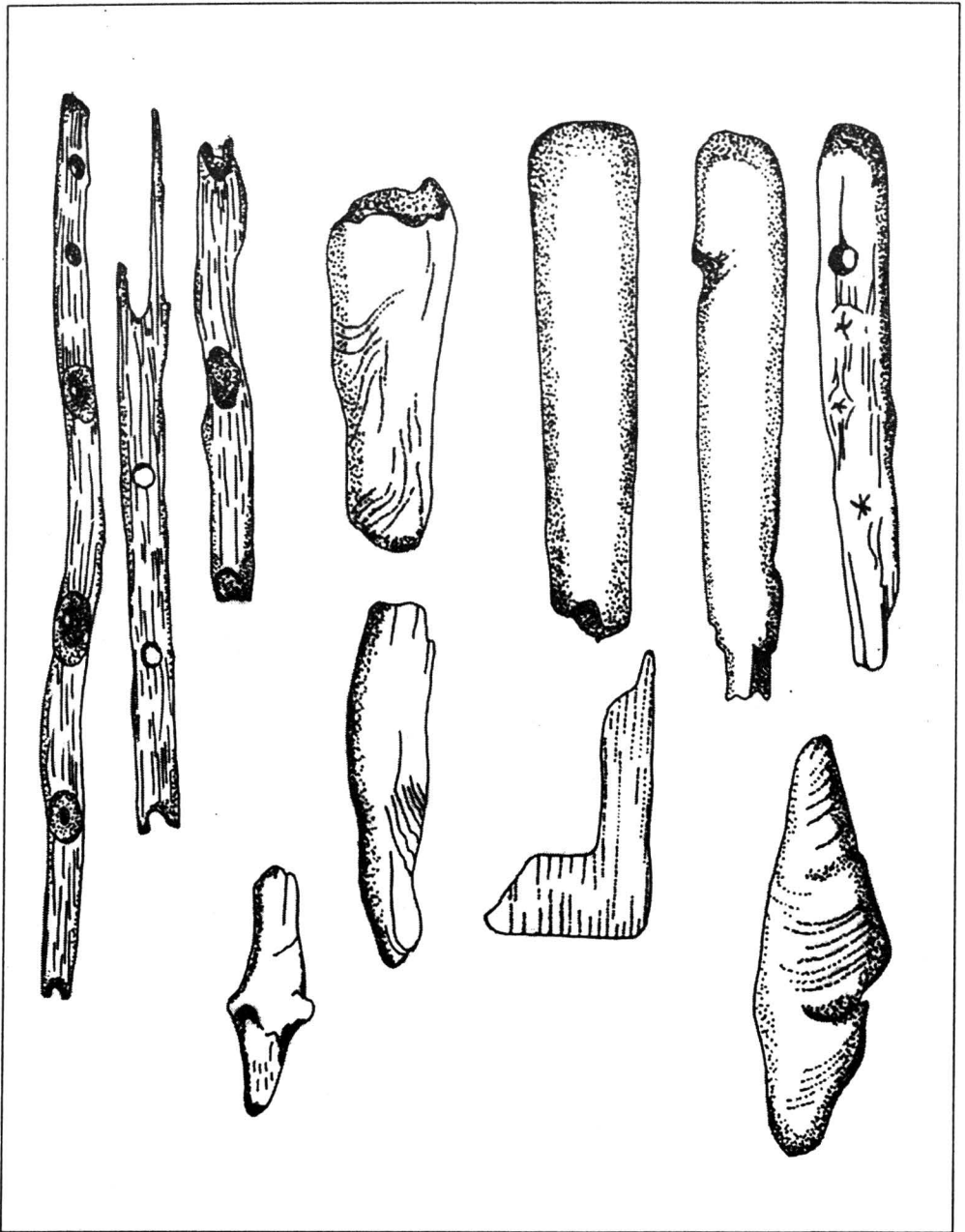
Pl. X/1 - Amenajeri portuare în preajma castrului Drobeta
(după D. Tudor, M. Davidescu)

Pl. X/2 - Porturi și amenajări în preajma Drobetaei

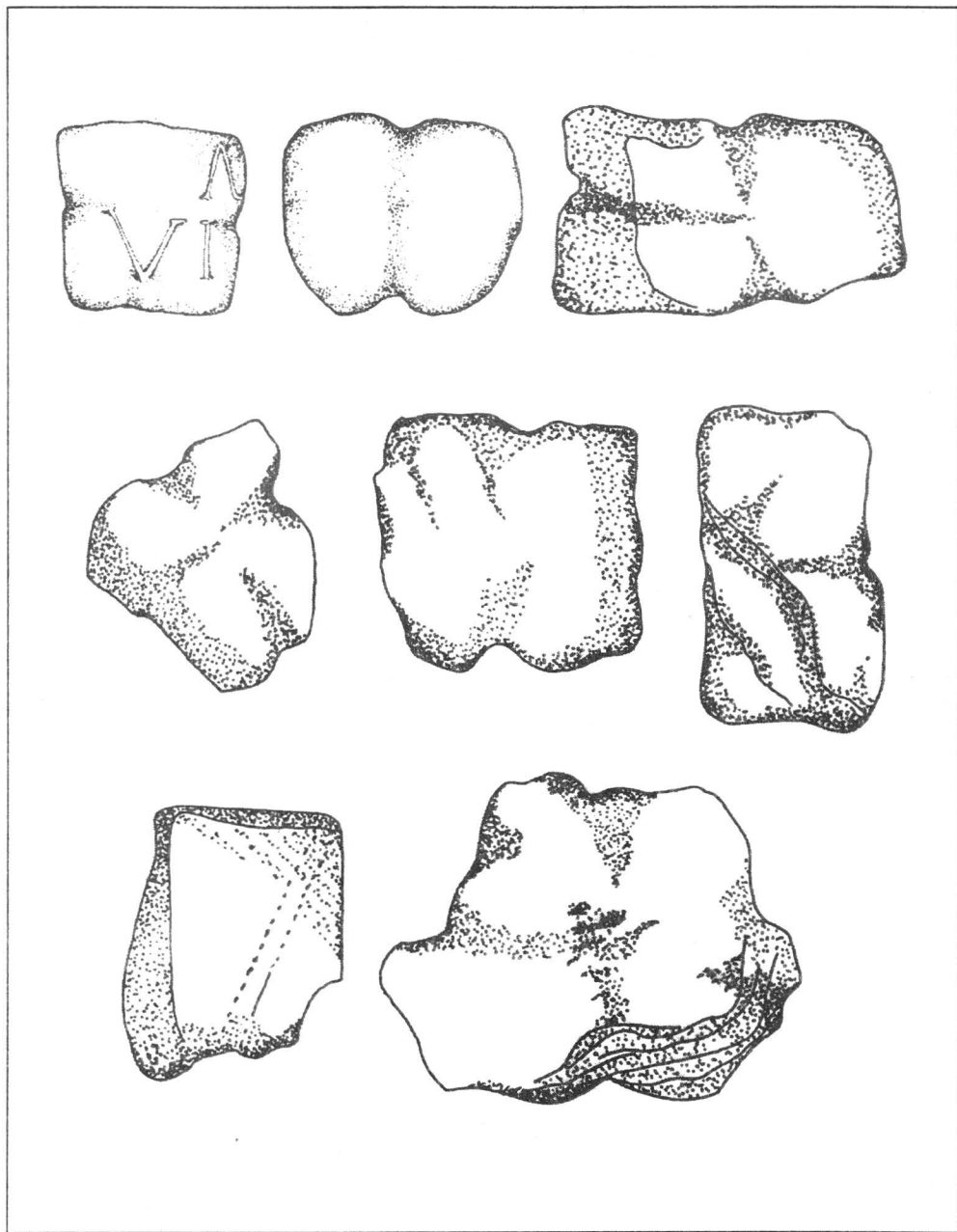

Pl. XI/1 - Amenajări portuare la Egeta (după Petrović)

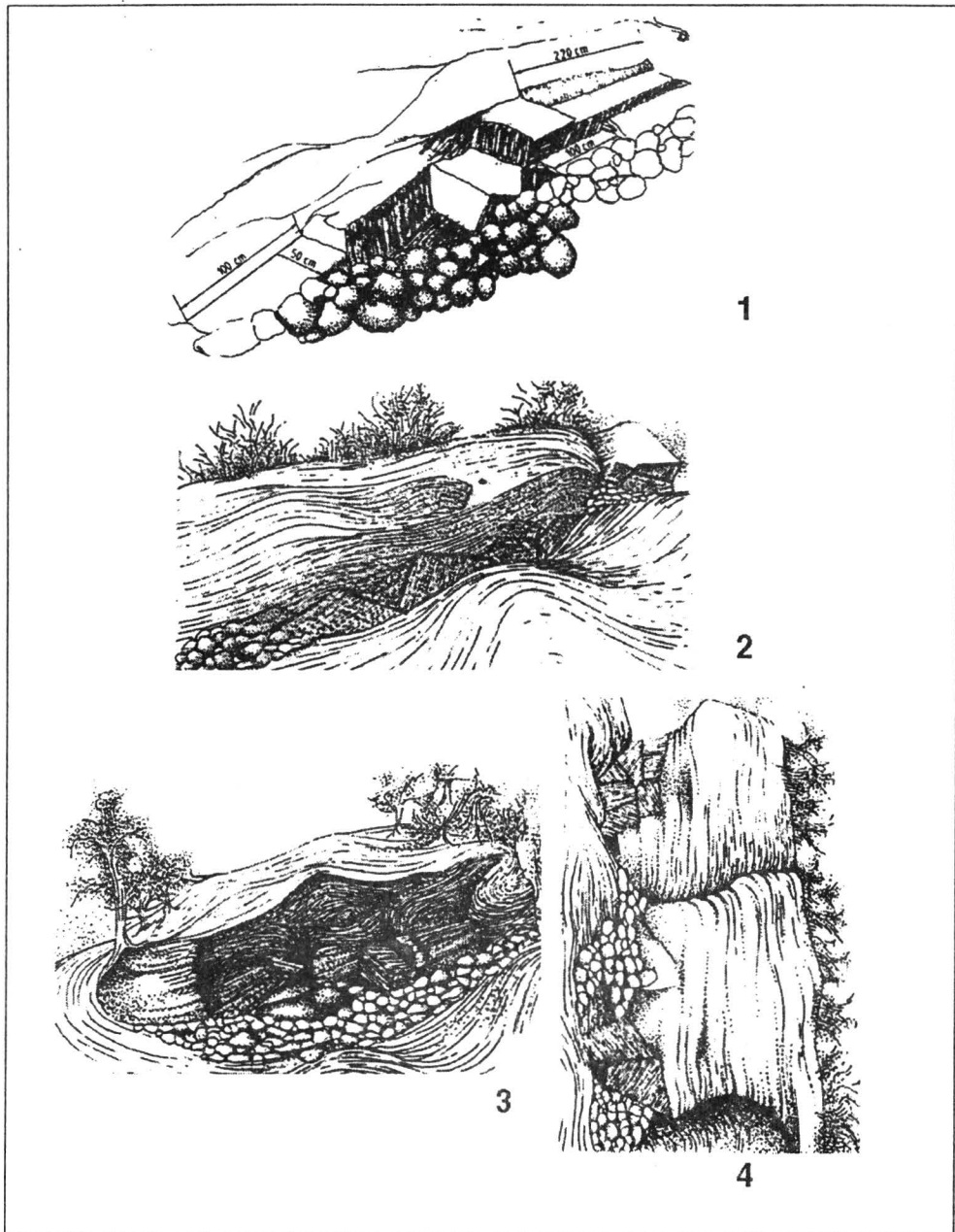
Pl. XI/2 - Debarcaderul din lemn de la Ostrovul Mare (după M. Davidescu)

Pl.XII - Bârne, cuie și pene din lemn, din debarcaderul de la Ostrovul Mare

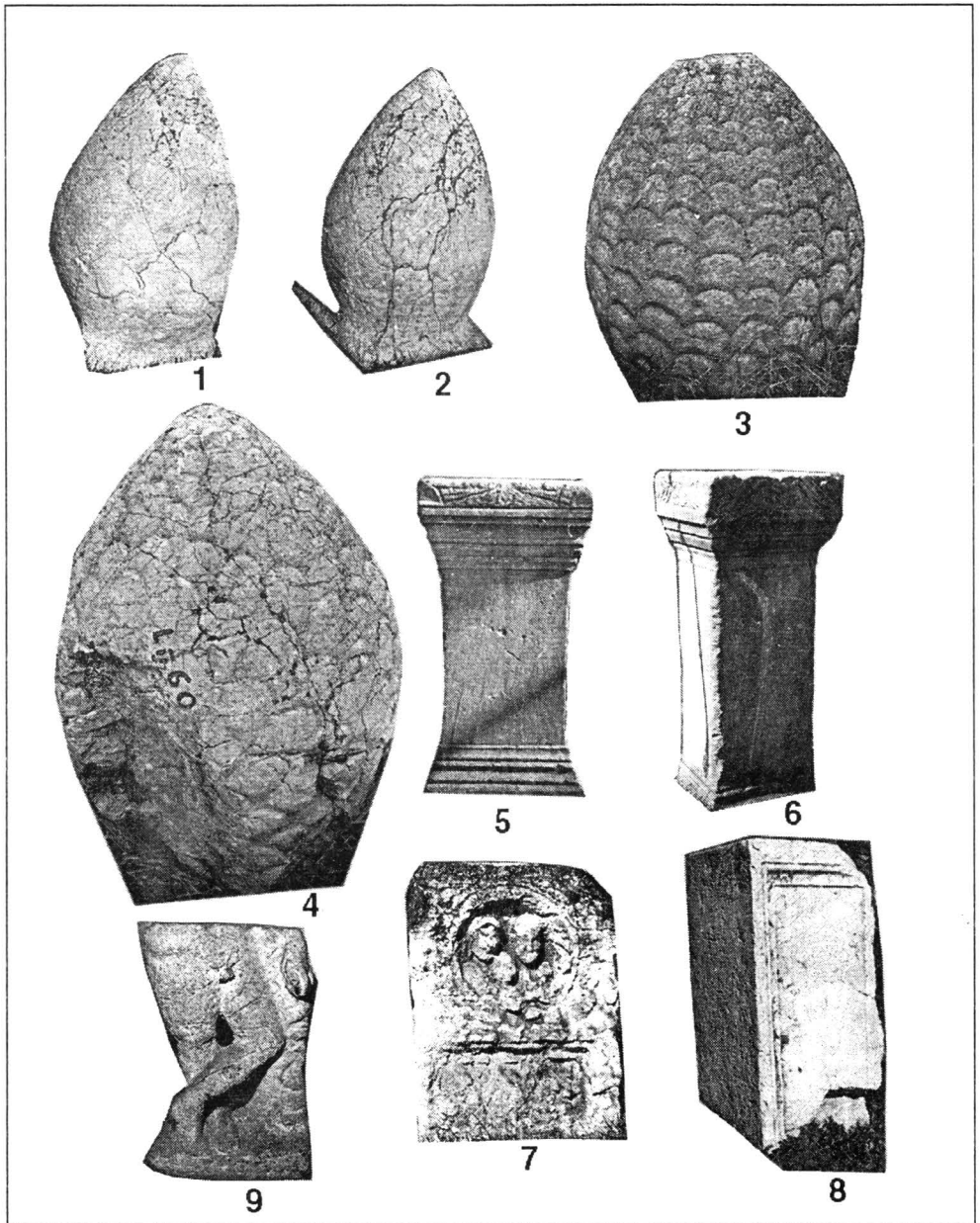

Pl.XIII - Blocuri masive de piatră folosite drept ancore, descoperite în debarcaderul de la Ostrovul Mare

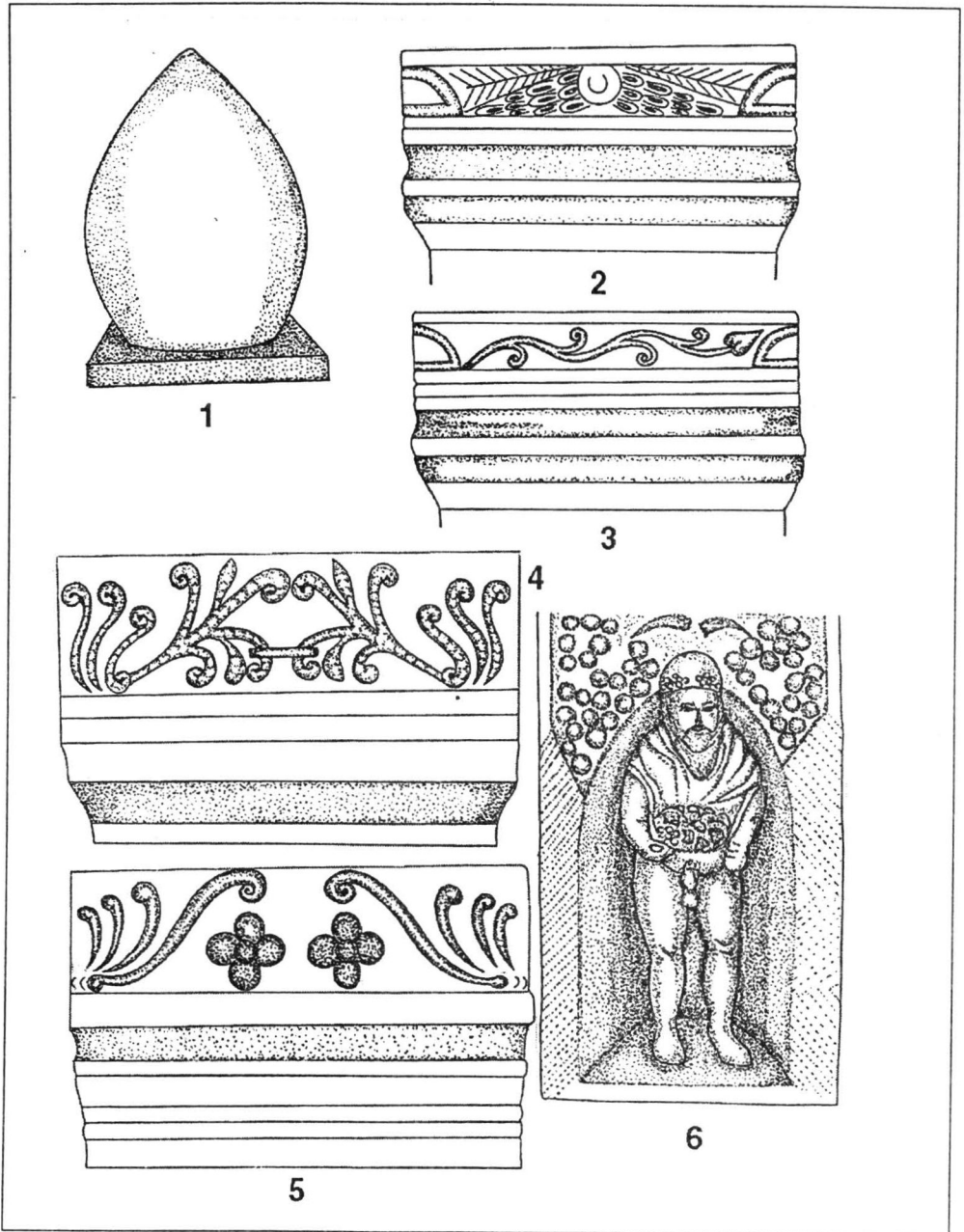

Pl. XIV - Urme ale carierelor romane de piatră de la Bahna.

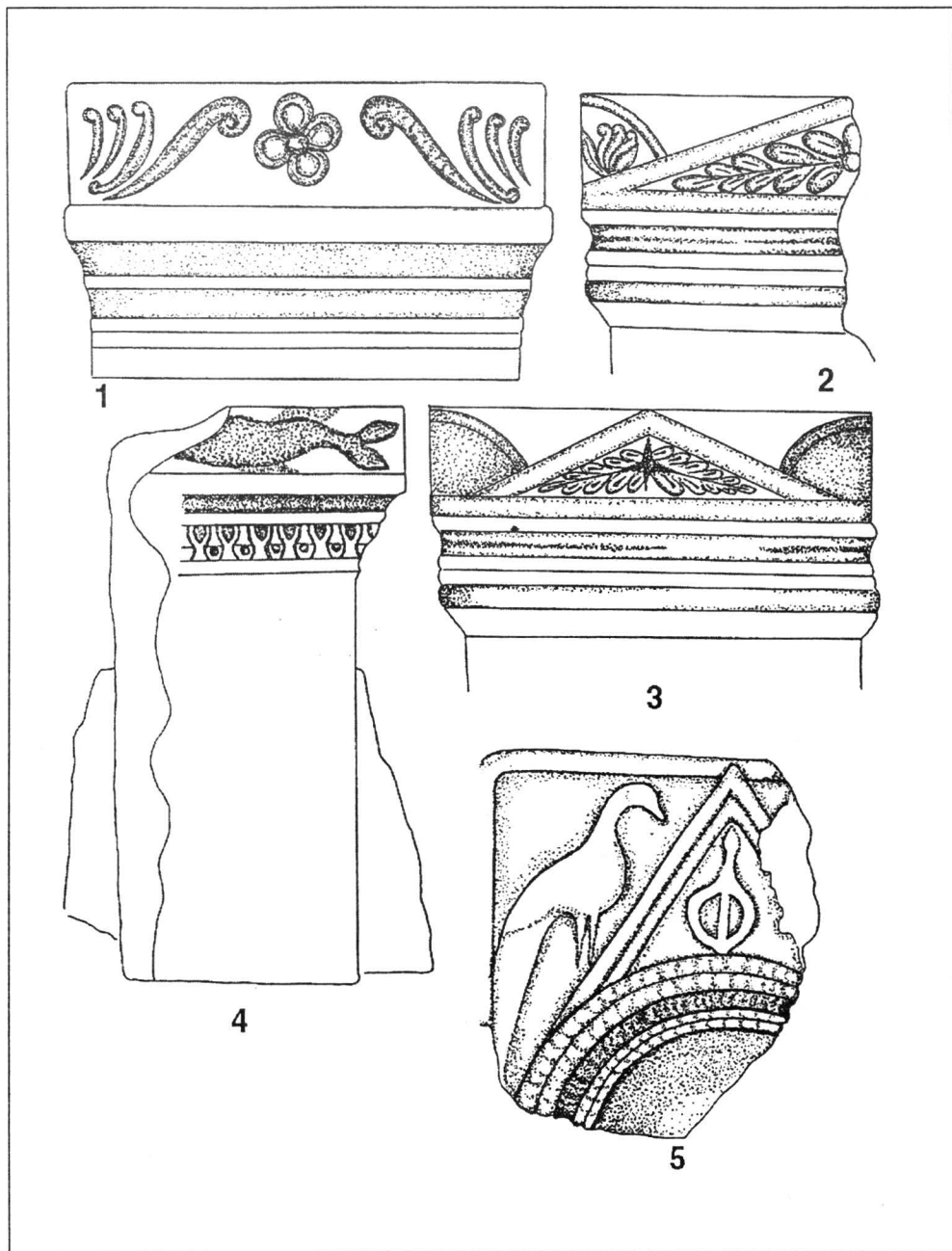
Desen după natură

Pl. XV - Conuri funerare nefinisate (1-2), finisate (3-4) din calcar de Vărănic, altare nefinisate (5, 6, 8), stea funerară nefinisată de la Ilovița (7), Thanatos (9)

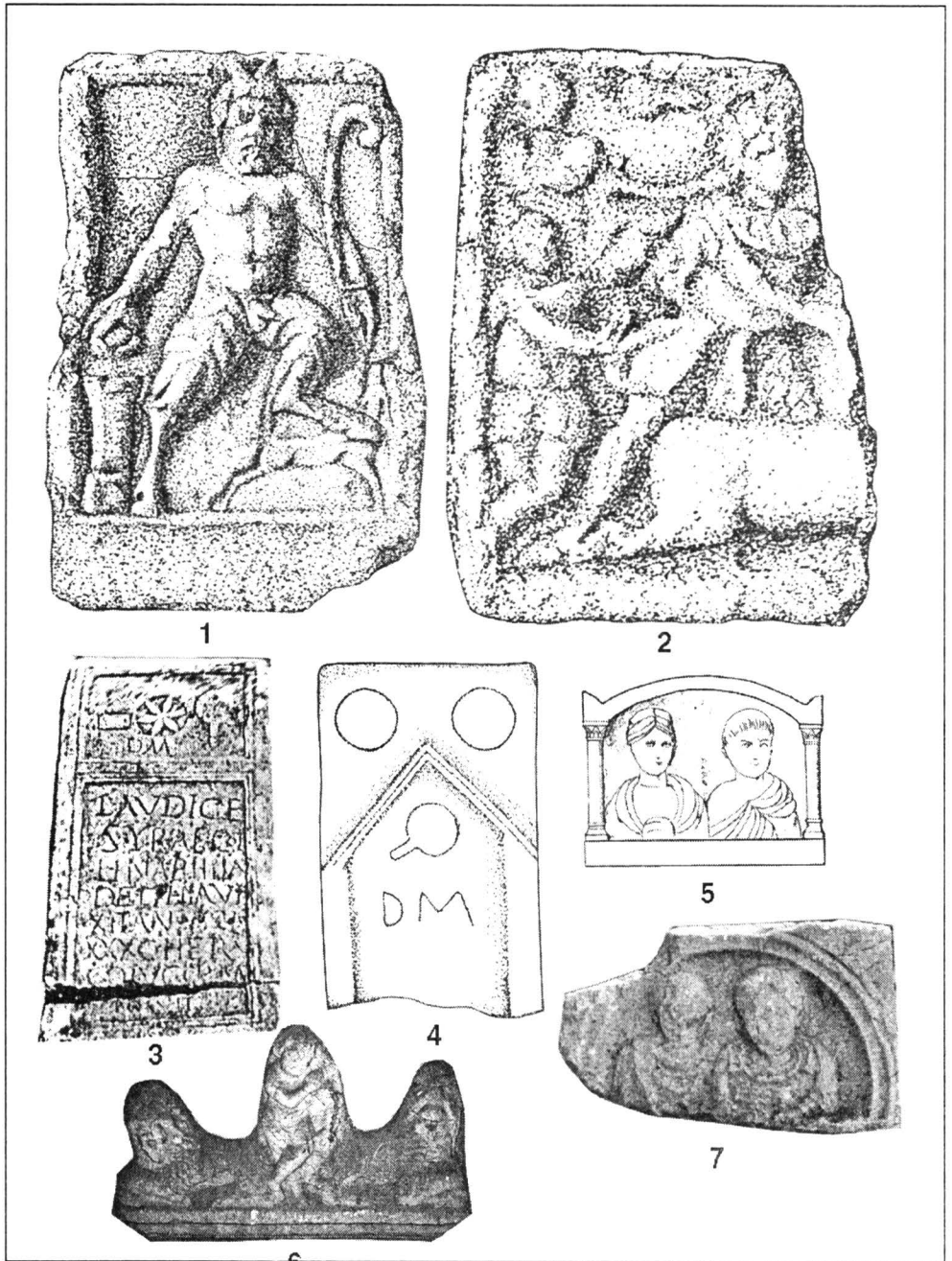

Pl. XVI - Con funerar nefinisat de la Magheru (1), motive ornamentale pe altarele drobetane (2-5), basorelief al lui Priap (6)

Pl. XVII - Motive ornamentale pe altarele drobetane

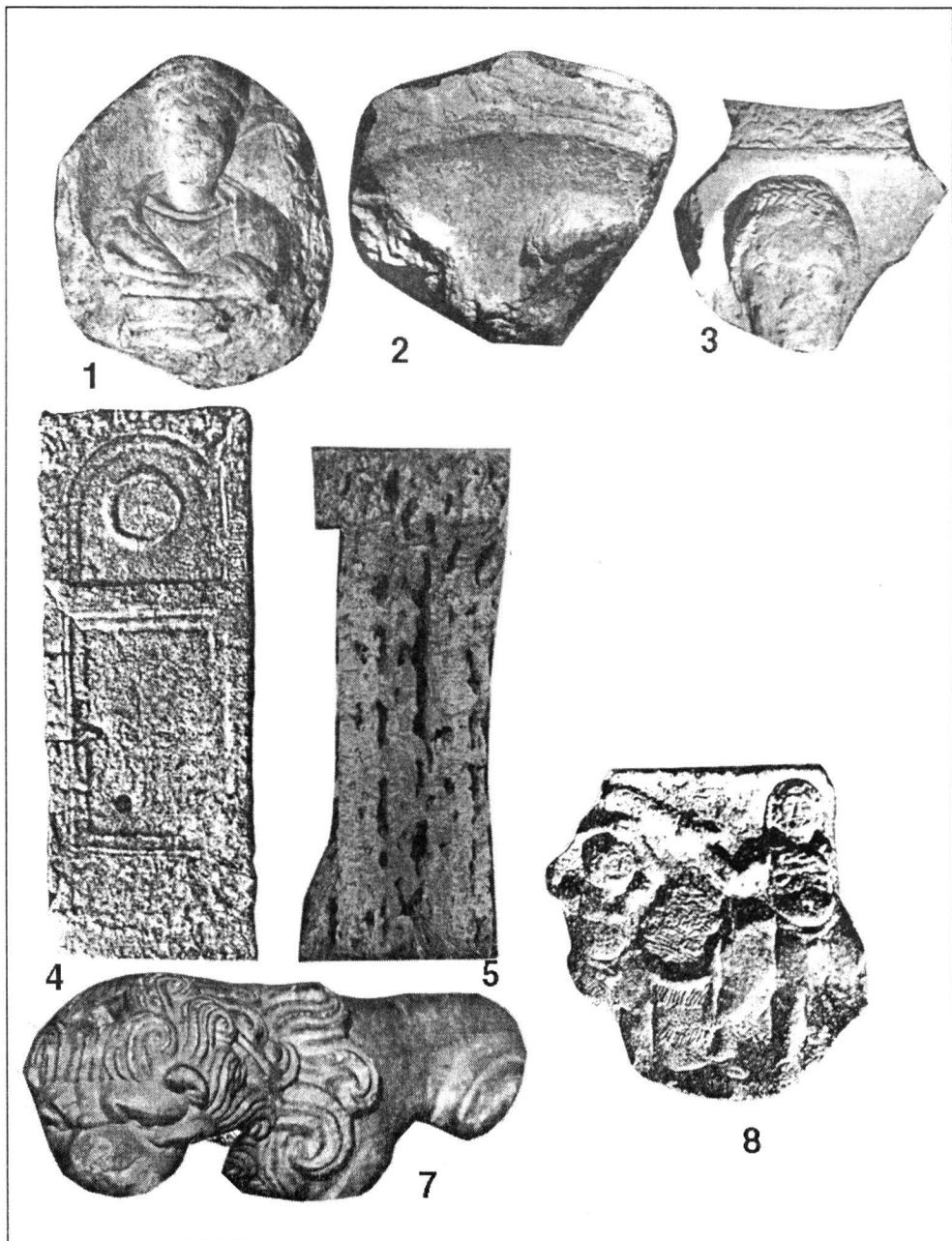

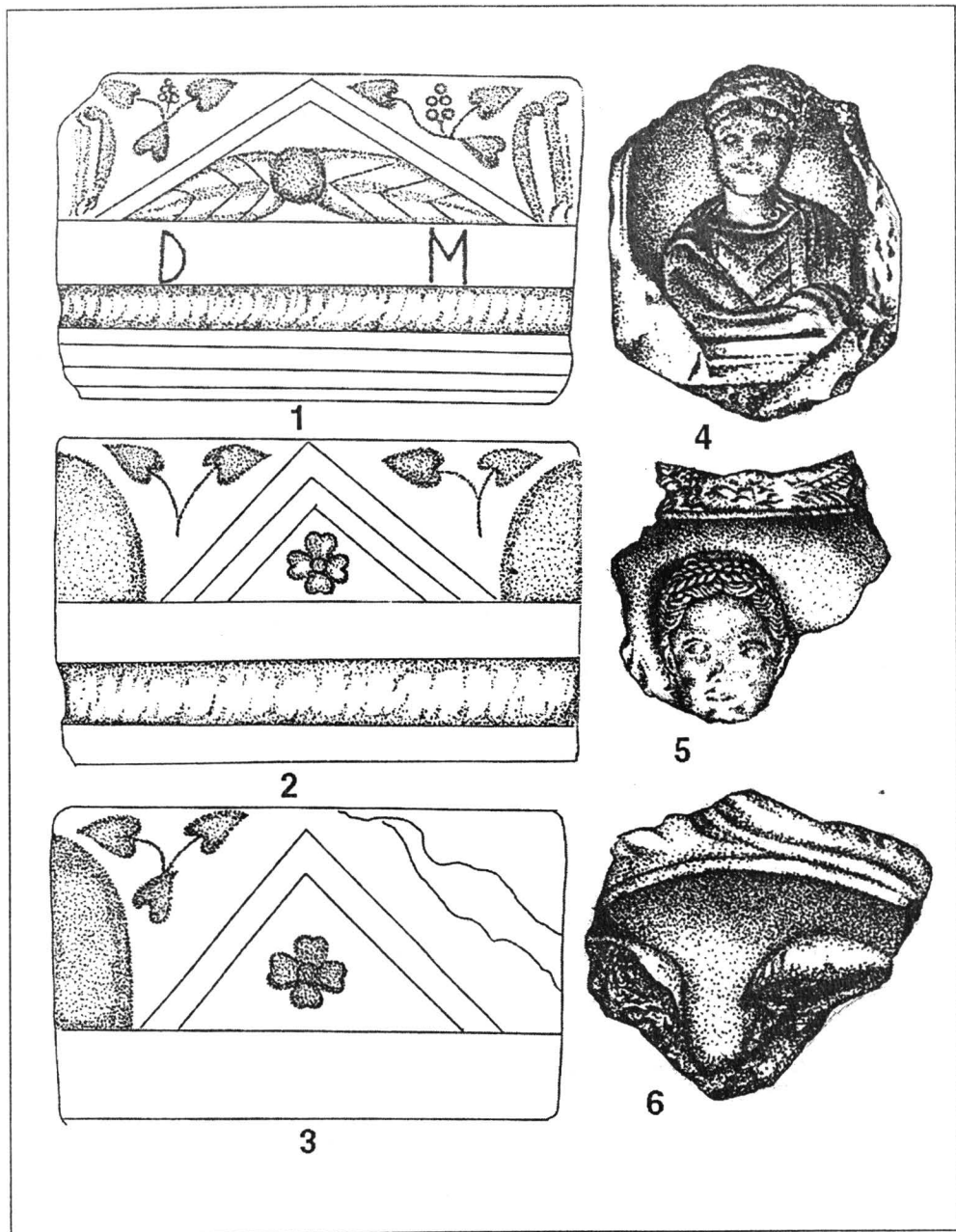
Pl. XVIII - Produse ale meșterilor pietrari de la Drobeta

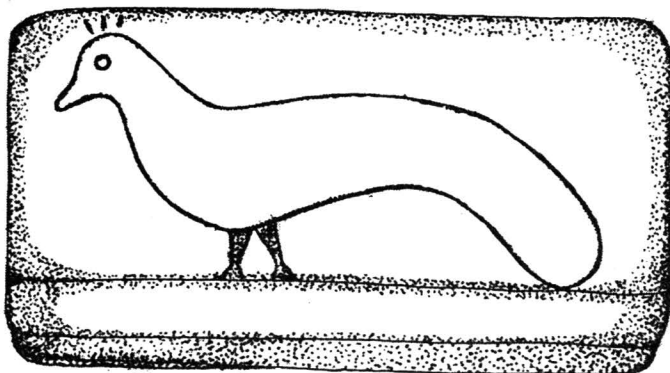
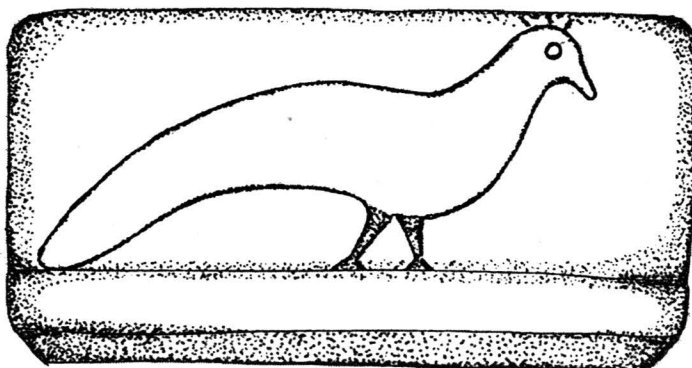
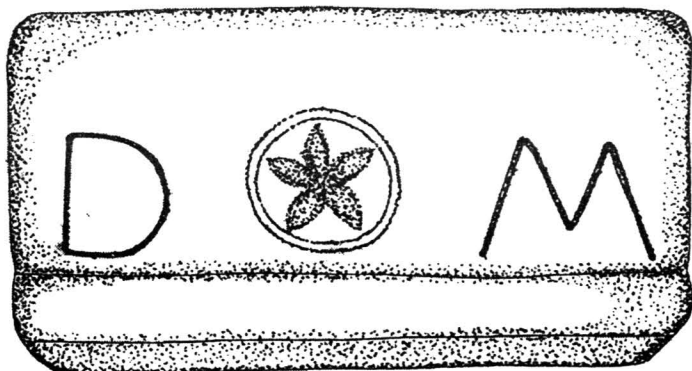
Pl. XIX - Produse ale meșterilor pietrari de la Drobeta

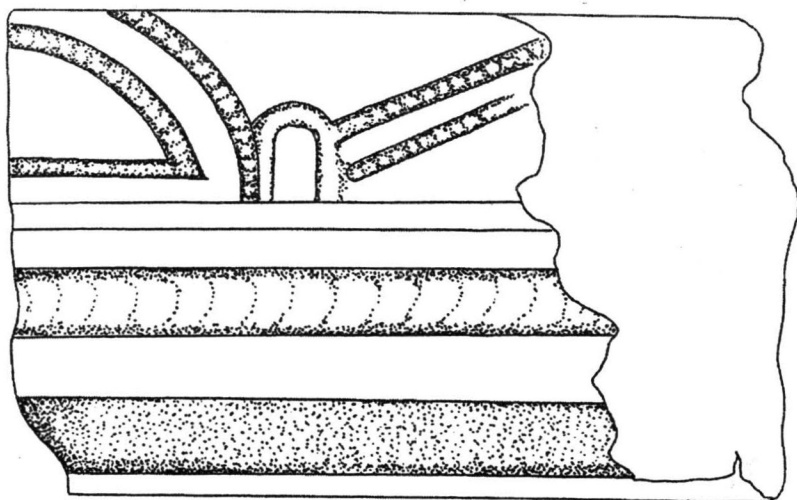
Pl. XX - Produse ale meşterilor pietrari de la Drobeta

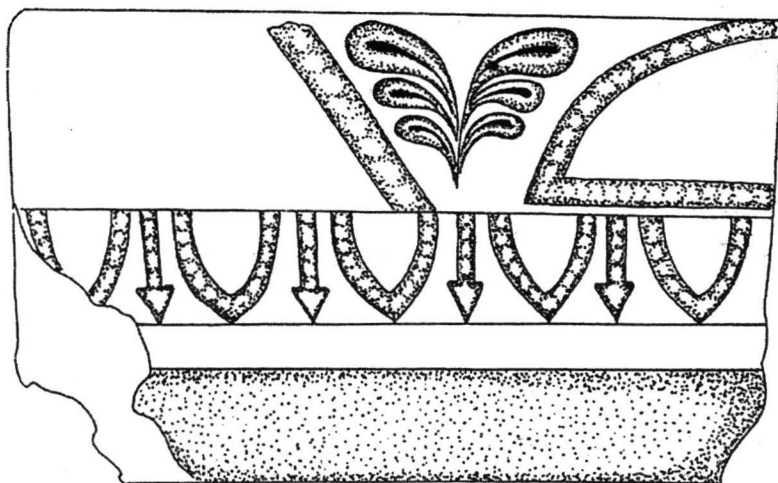
Pl. XXI - Motive ornamentale pe altarele drobetane (1-3), fragmente de stele funerare produse la Drobeta

Pl. XXII - Motive ornamentale ale lăpicizilor drobetani

1

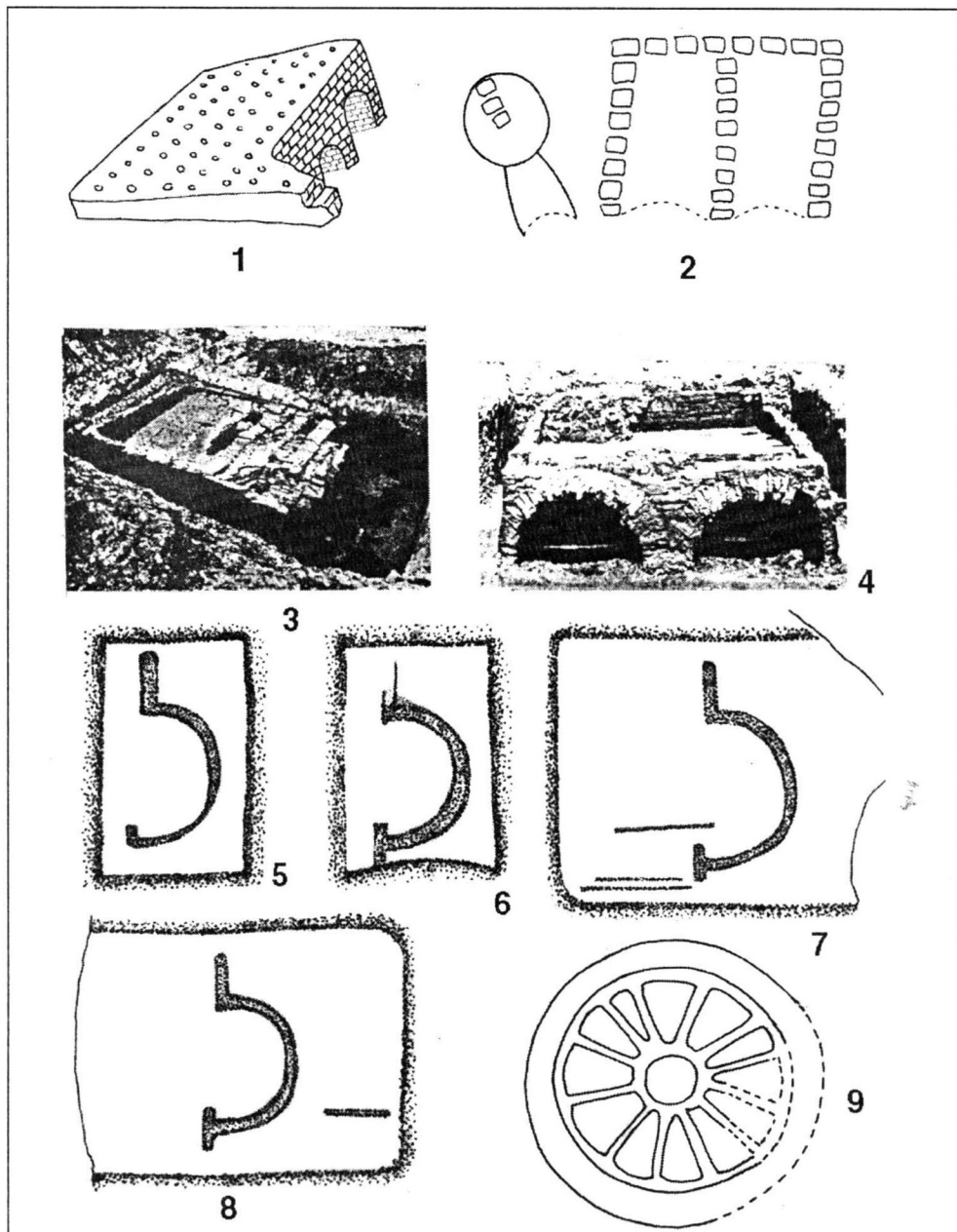

2

Pl. XXIII - Motive ornamentale ale laticizilor drobetani

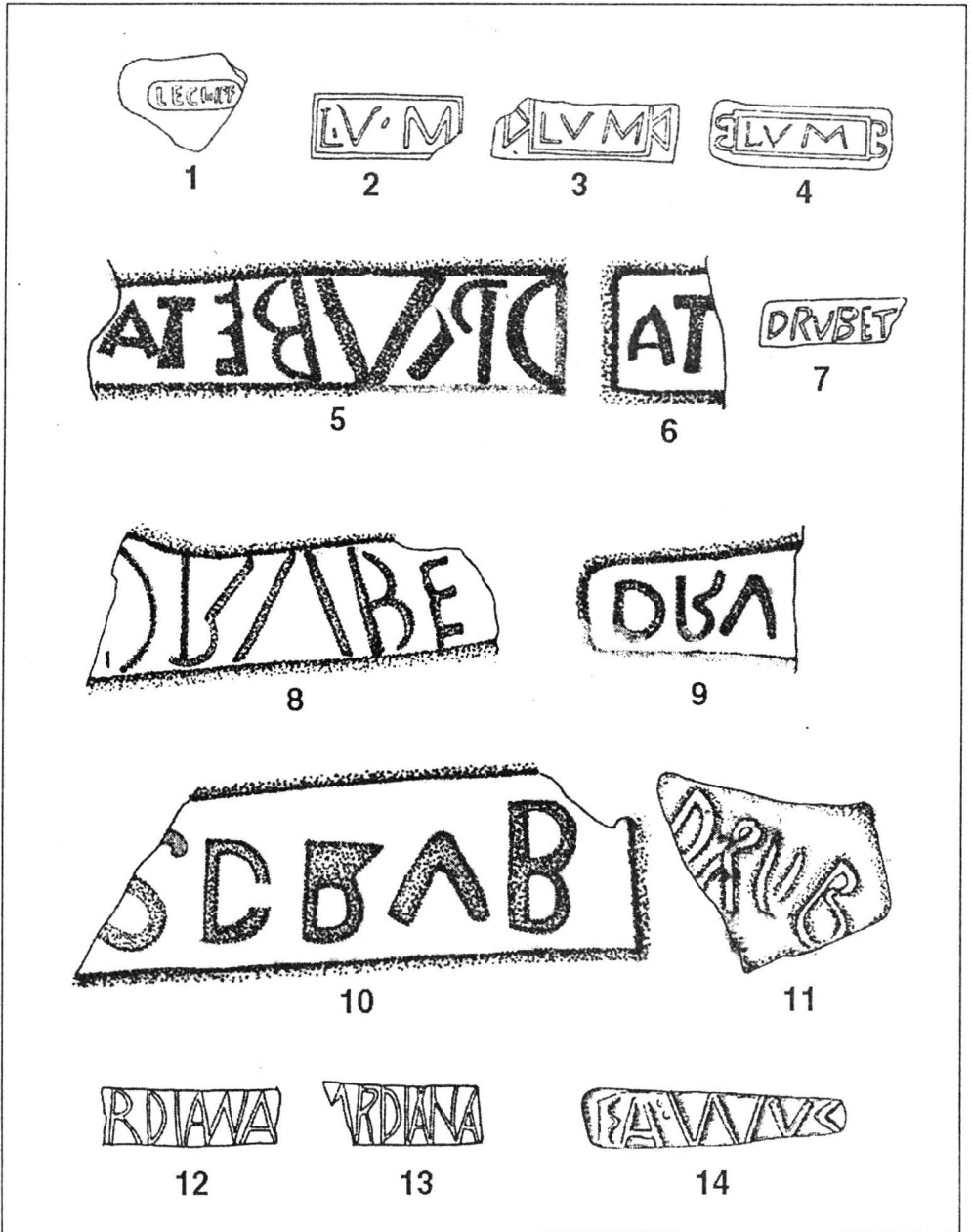

Pl. XXIV - Alte produse ale meșterilor drobetani

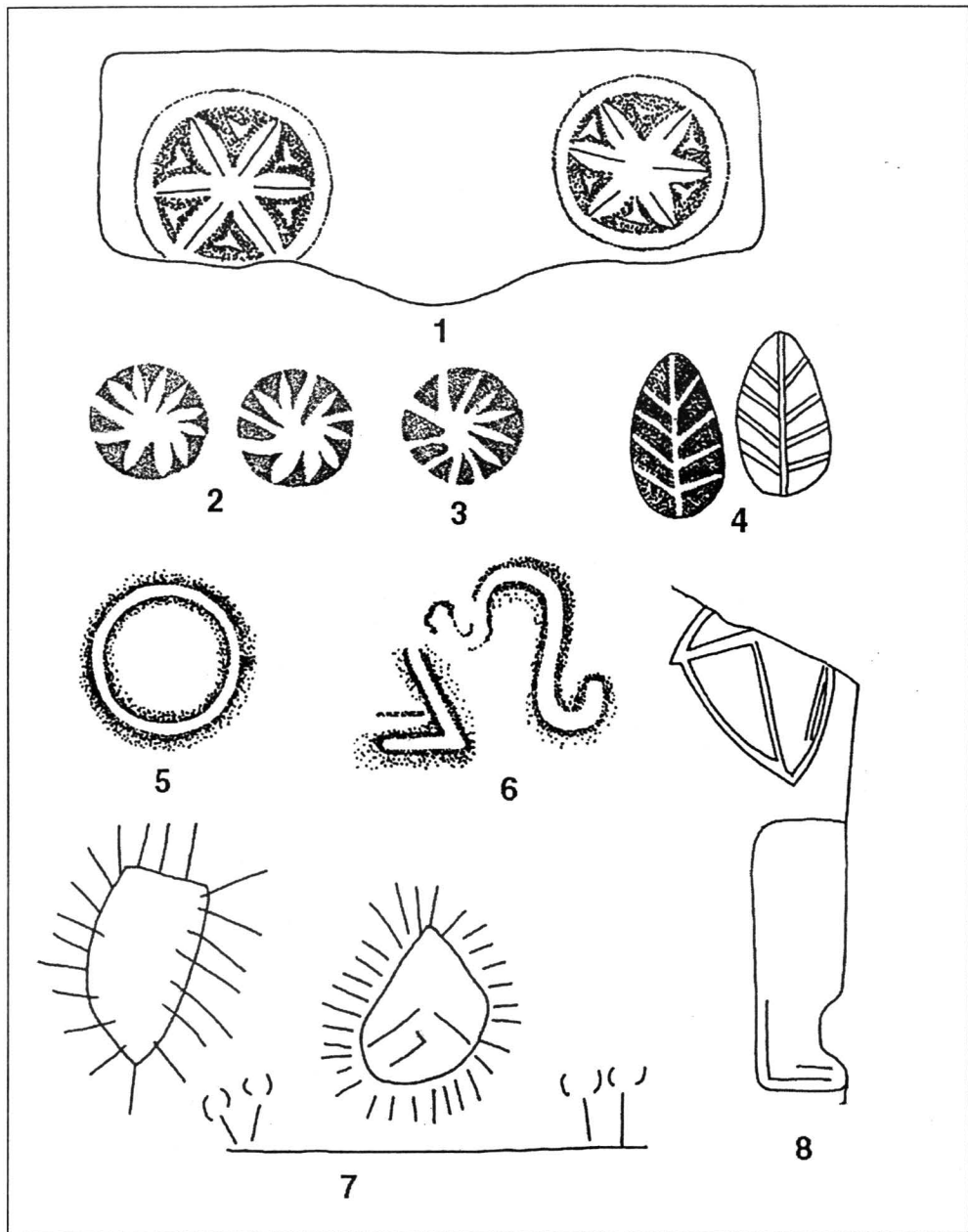

Pl. XXV - Cuptoare de cărămidari și de olari de la Drobeta (1-2) și Ostrovul Banului (3-4), mărci de cărămidar de la Hinova (5-8) și Drobeta (9)

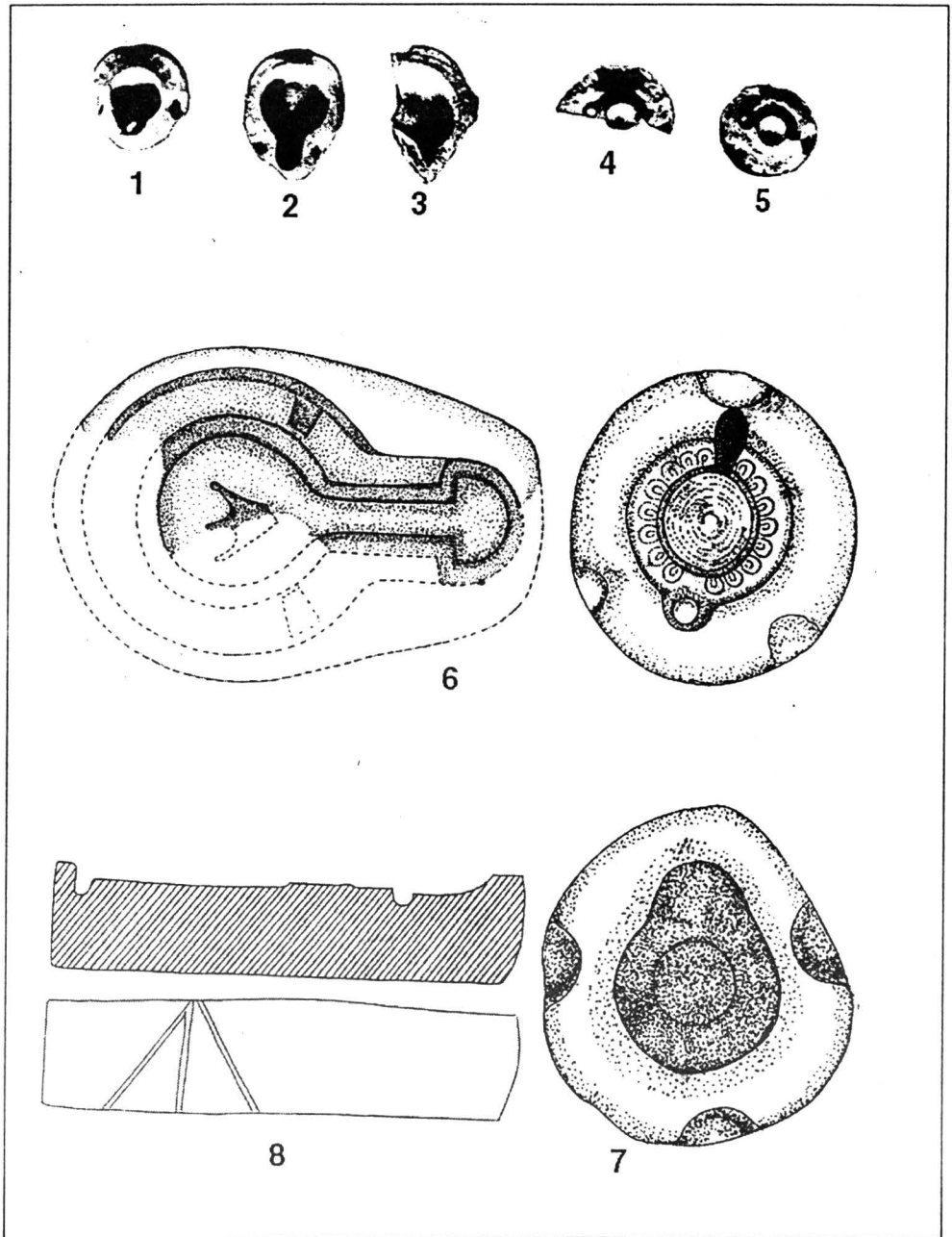

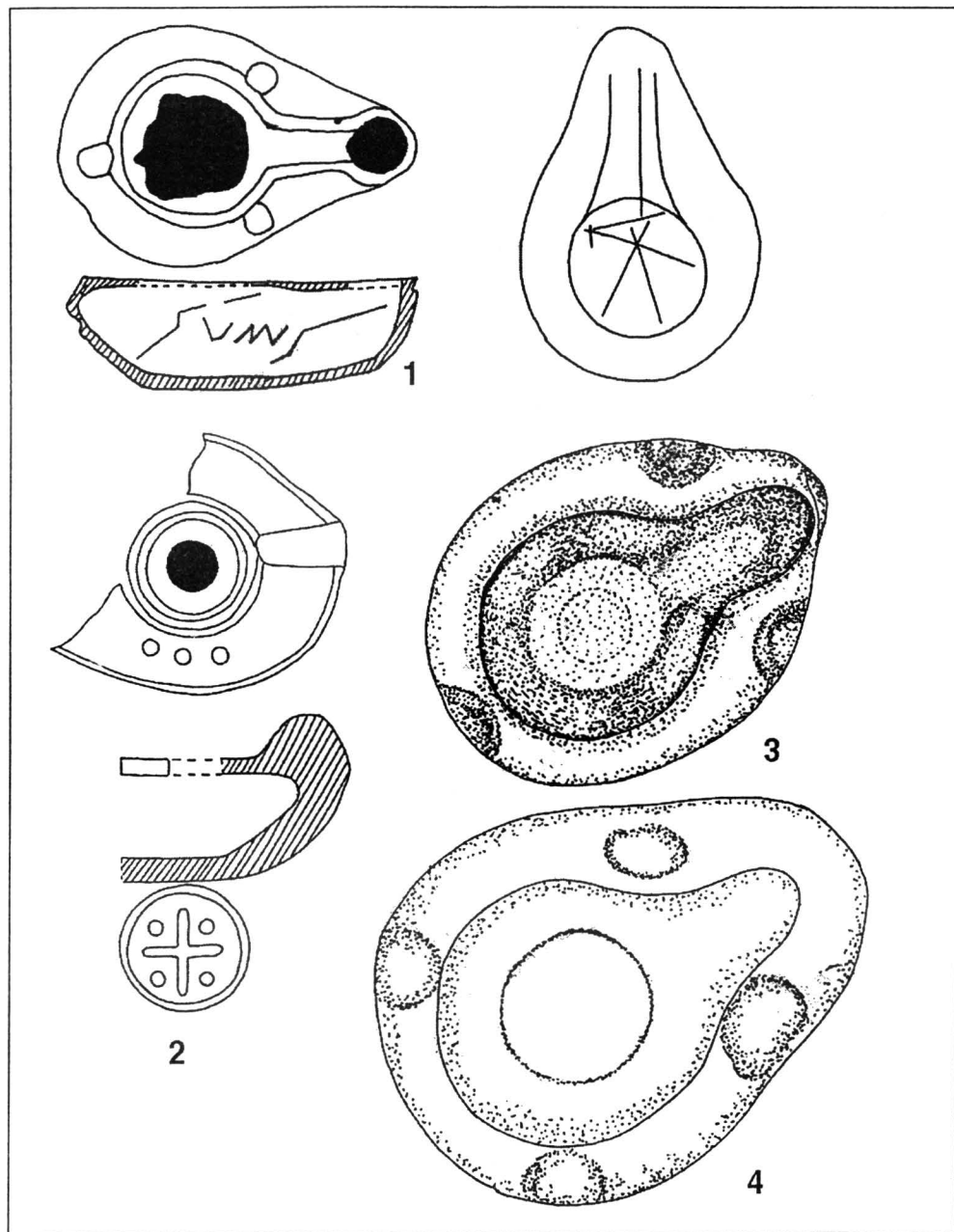
Pl. XXVI - Ștampile de cărămidării militare (1-4), municipale (5-13) și particulare (14)

Pl. XXVII - Mărci ale unor cărămidari particulari de la Drobeta (1-6),
desene pe cărămizi și țigle de la Hinova (7-8)

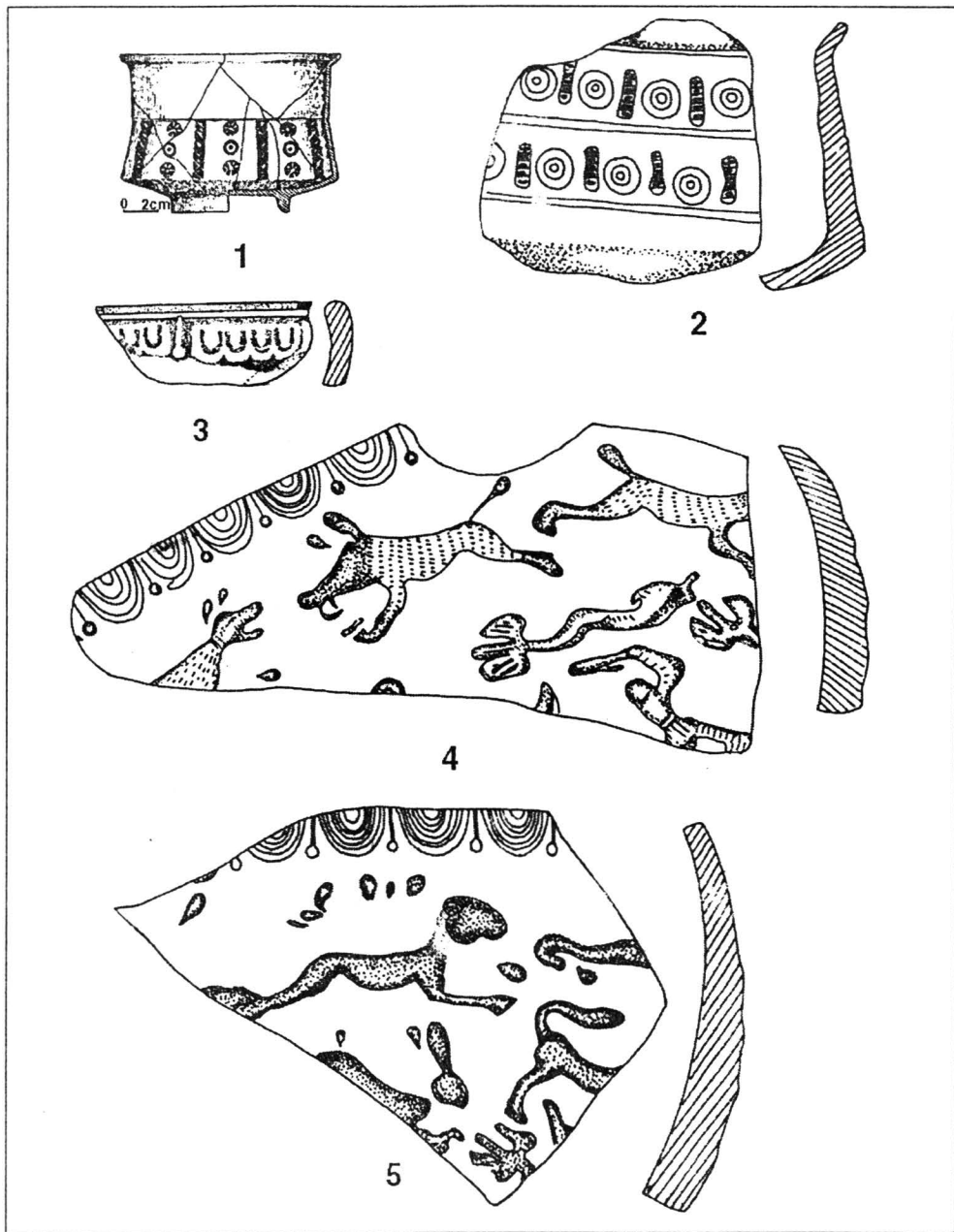
Pl. XXVIII - Tipare de opaite de la Drobeta

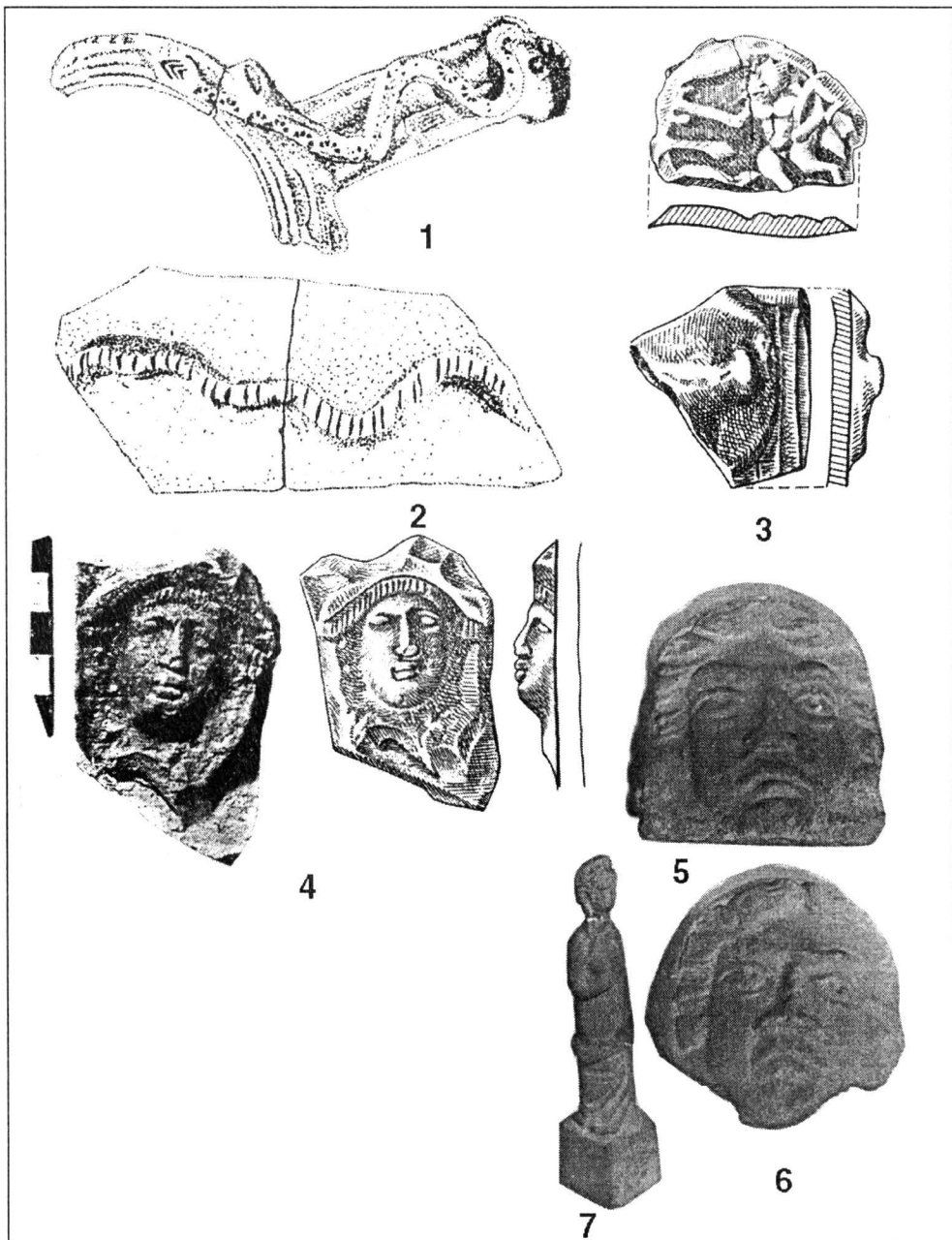
Pl. XXIX - Însemne pareocreștine pe opaițe de la Drobeta (1-2), tipare de opaițe de la Drobeta (3-4)

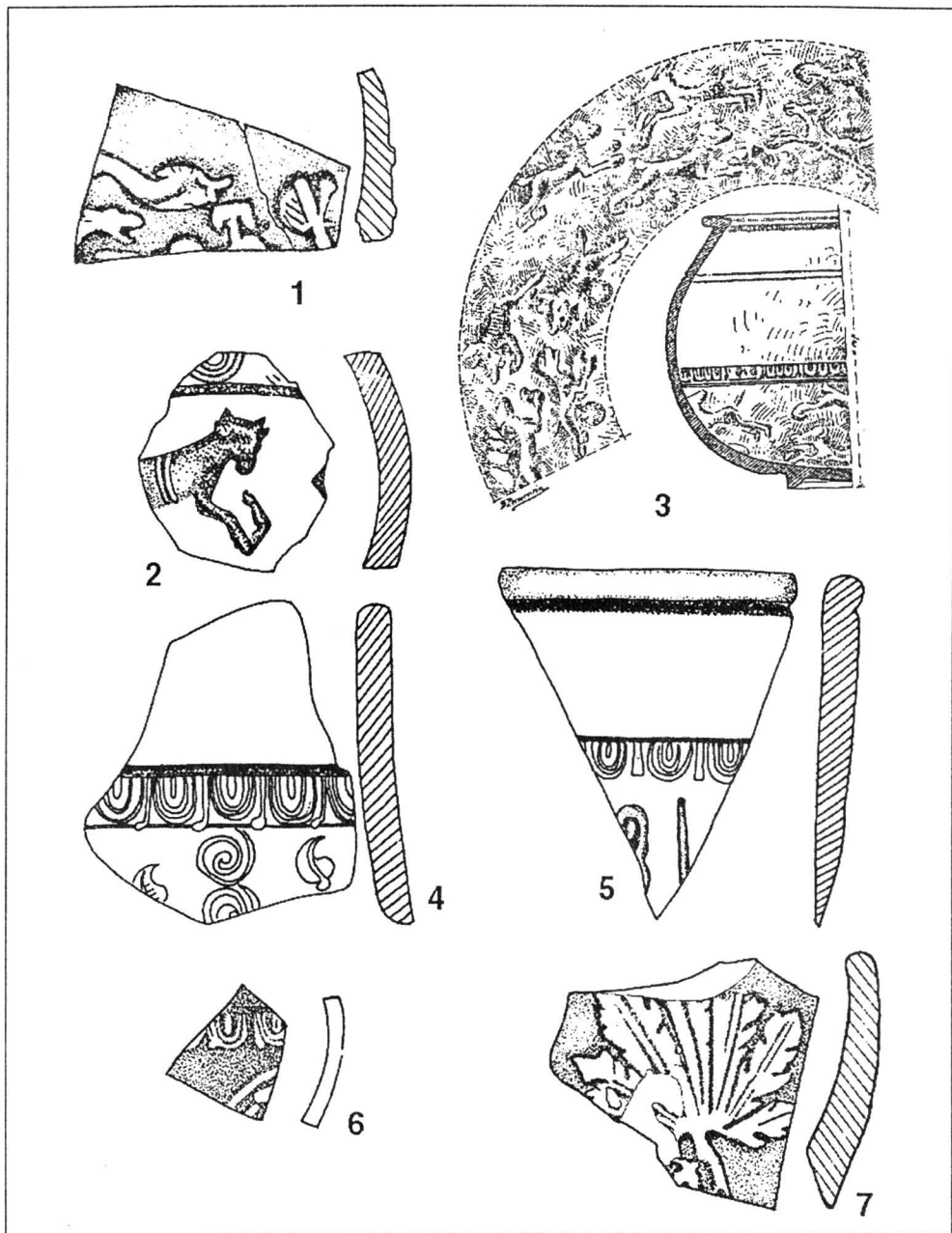
Pl. XXX - Tipar de statueta femininã de la Drobeta (1); cuțit de rindea de la Hinova (2), vas cu figuri în relief de la Drobeta (3)

Pl. XXXI - Ceramică ștampilată de la Drobeta (1) (după Gh.Popilian), de la Gârla Mare (2), tipar de terra sigillata (3), imitații de terra sigillata de la Drobeta (4-5)

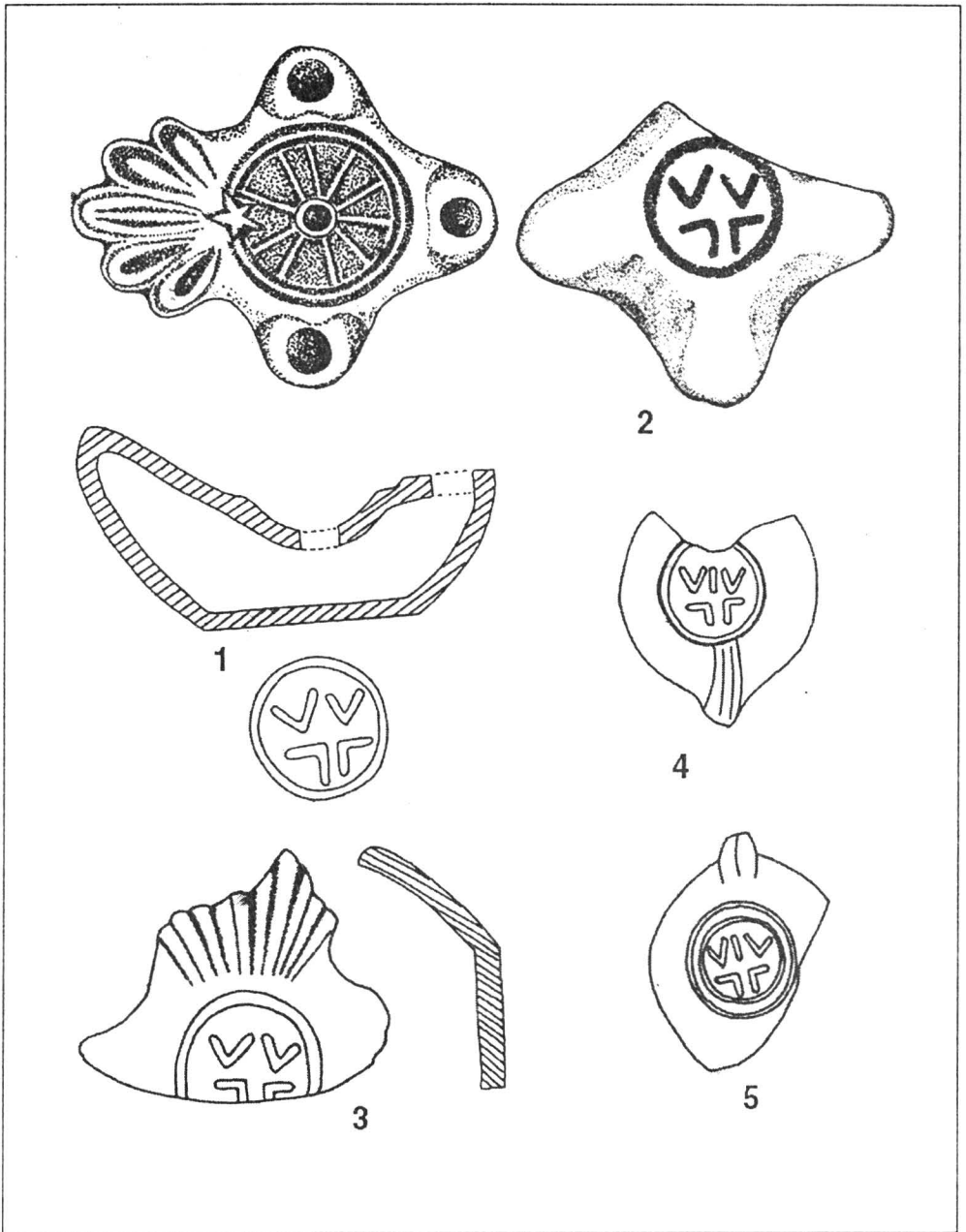

Pl. XXXII - Ceramică cu figuri în relief de la Drobeta (după D.Benea) (1-4) antefixe ale ceramiștilor drobetani (5-6), statueta Venus (7)

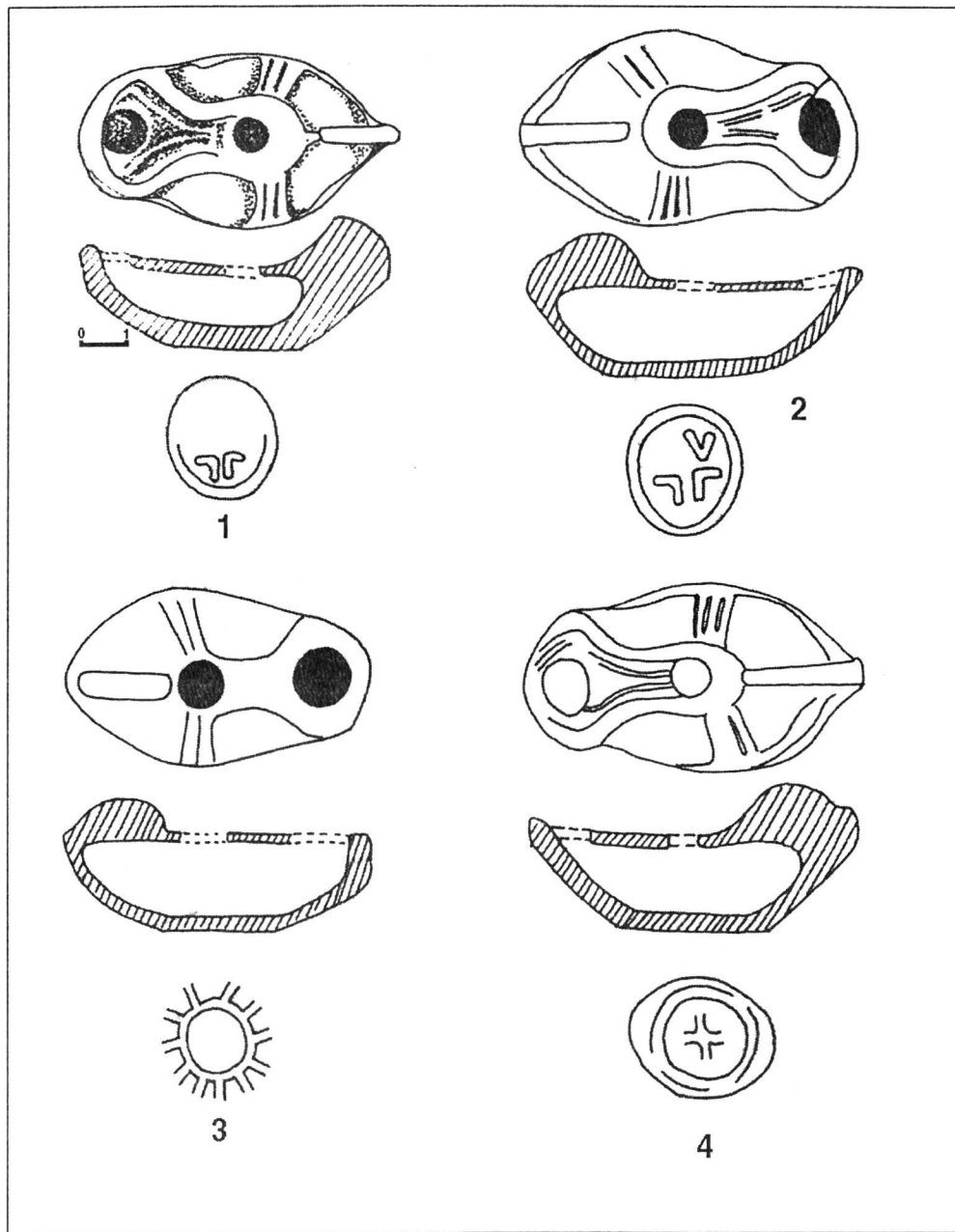

Pl. XXXIII - Imitație *terra sigillata* (după Al. Bărcăcilă) (3), *terra sigillata* de la Gârla Mare (1-2, 4-7)

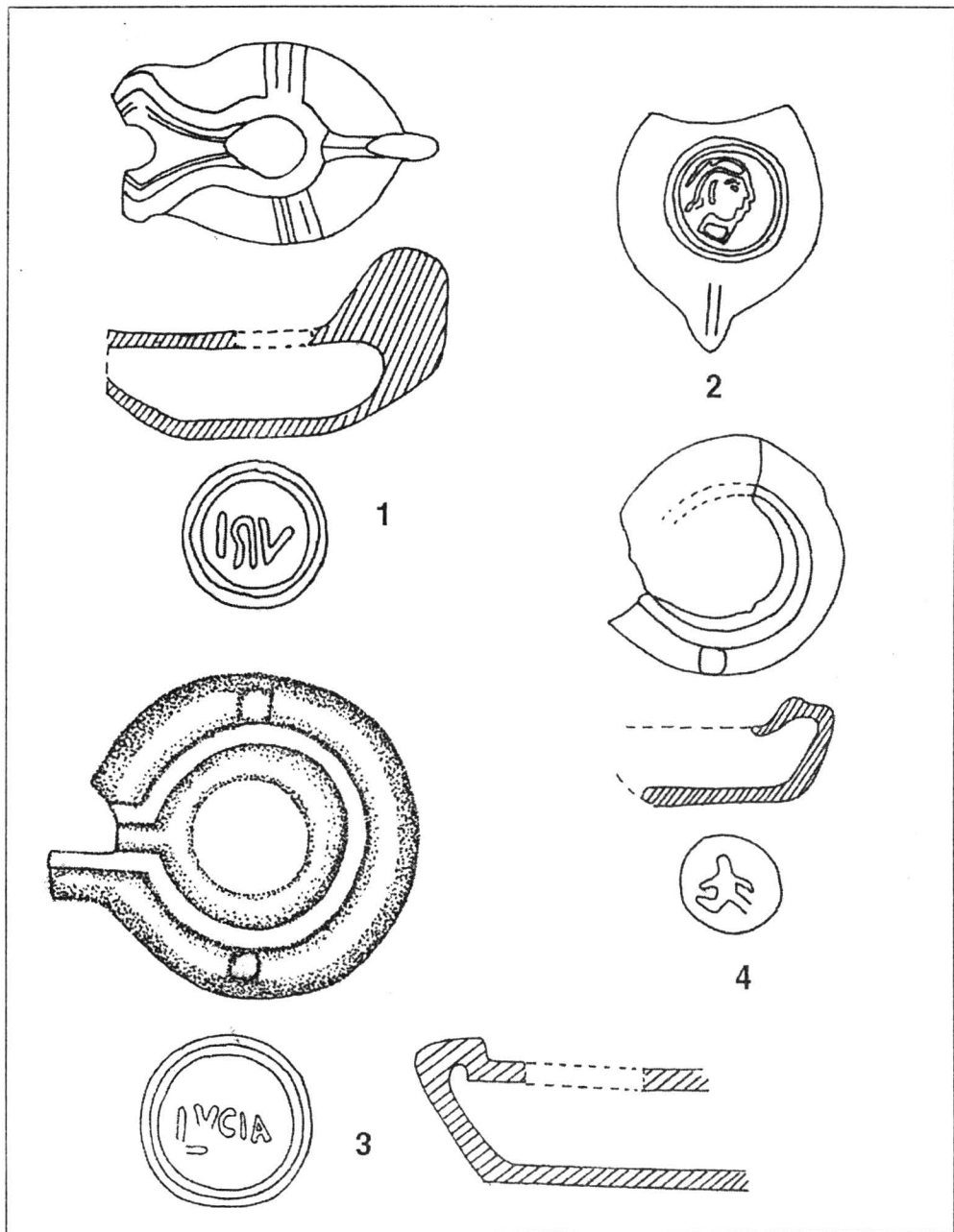

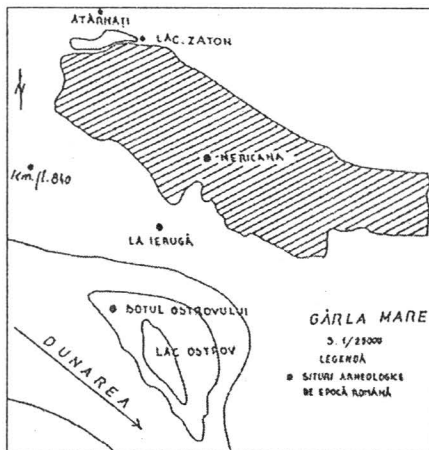
Pl. XXXIV - Opaițe produse în centrul ceramic Drobeta

Pl. XXXV - Opaițe produse în centrul ceramic Drobeta

Pl. XXXVI - Opaște produse în centrul ceramic Drobeta

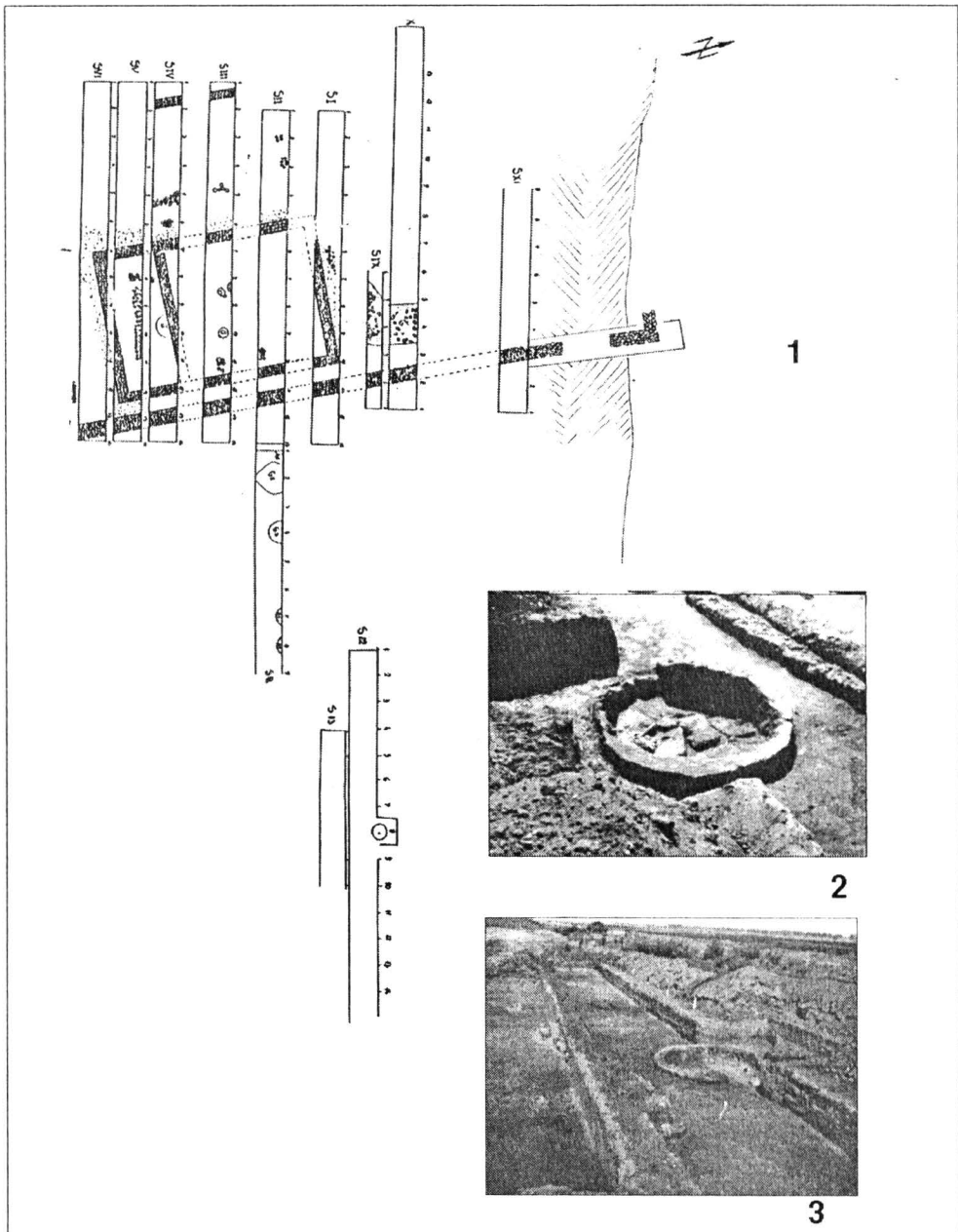

1

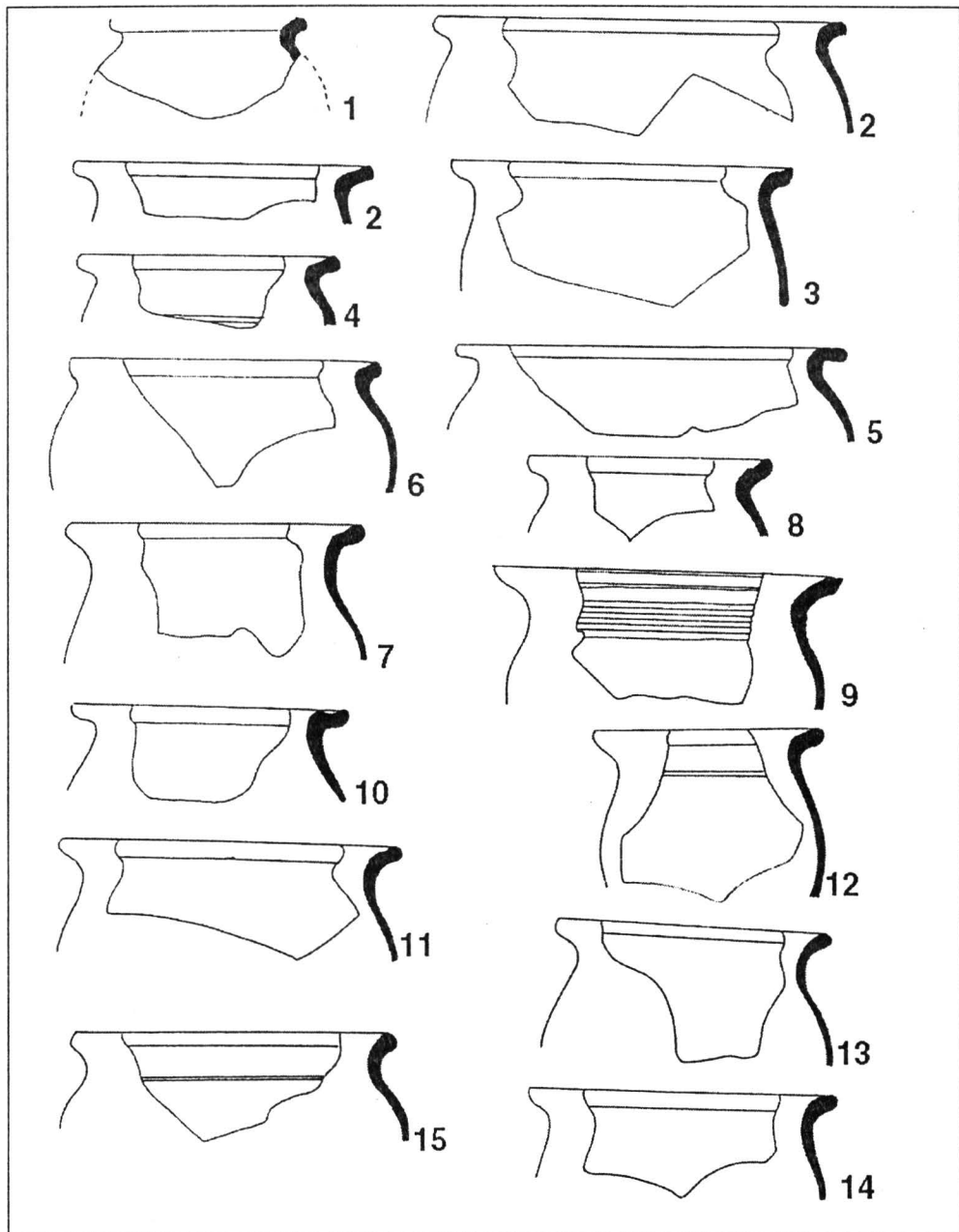

2

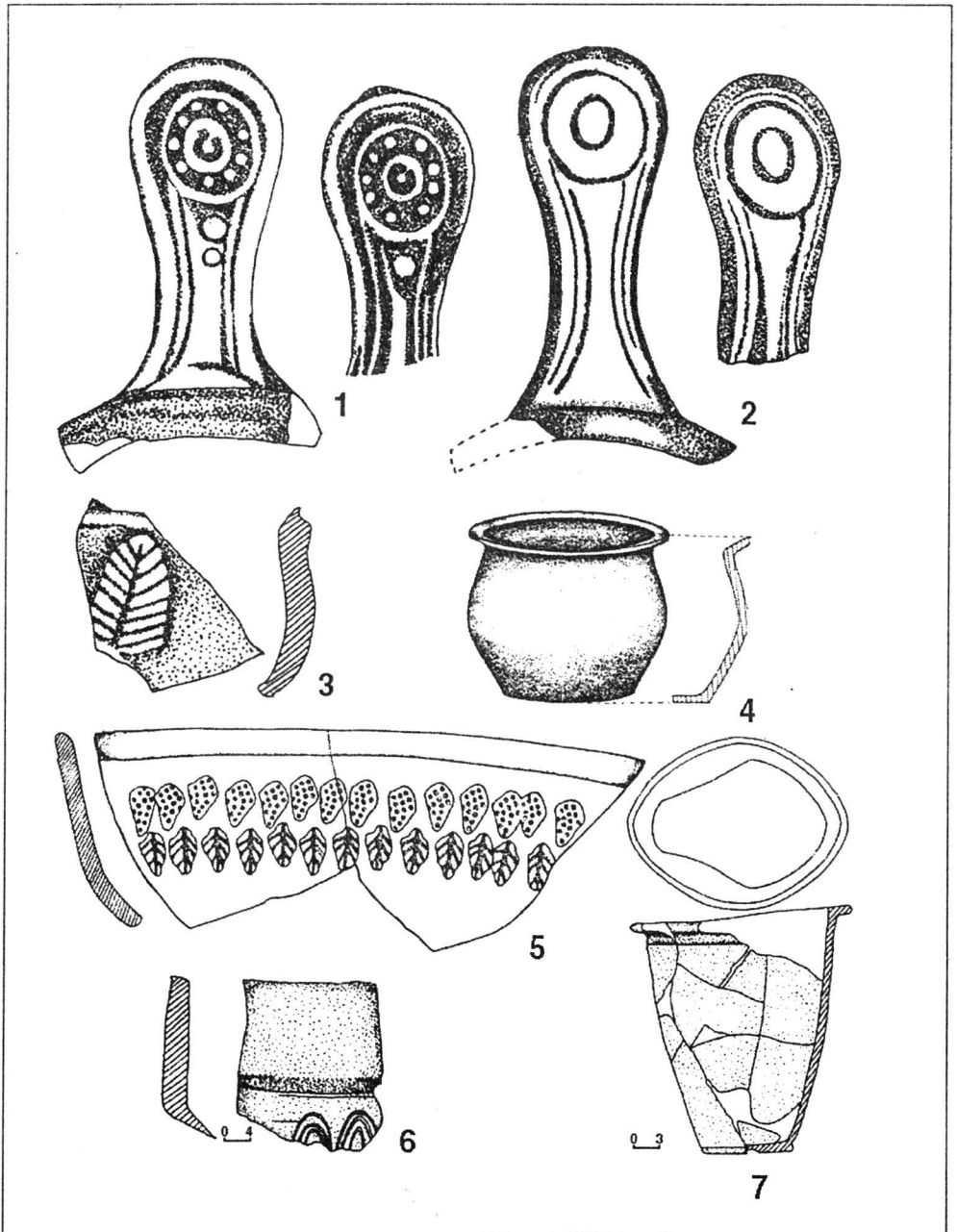
Pl. XXXVII - Amplasarea stațiunii de la Gârla Mare (1), teritoriul rural al Drobetai (2) (după M.Davidescu)

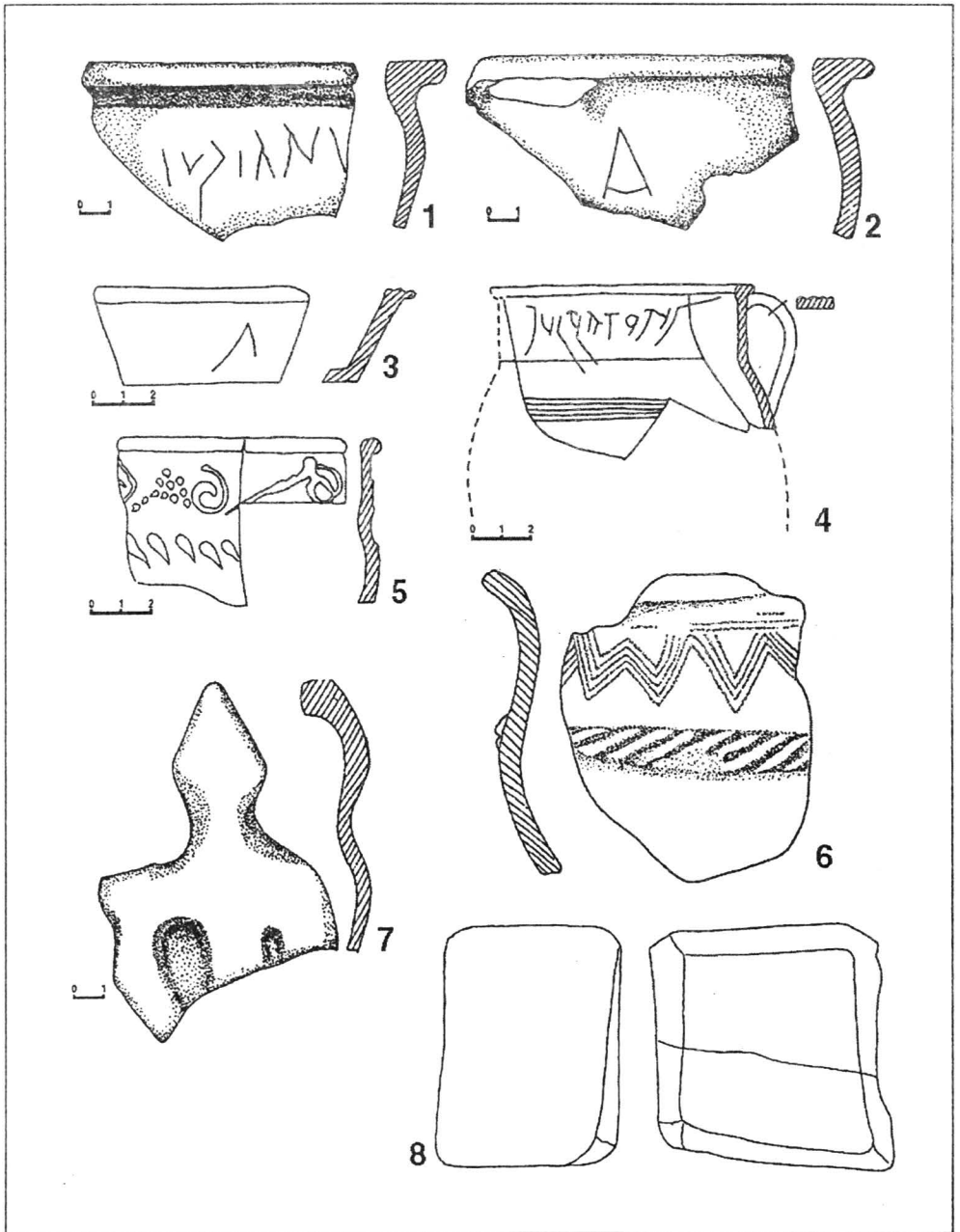
Pi. XXXVIII - Planul săpăturilor din *villa rustica* de la Gârla Mare (1),
cuptorul de lângă *villa rustica* (2-3)

Pl. XXXIX - Ceramică zgrunțuroasă din cuptor

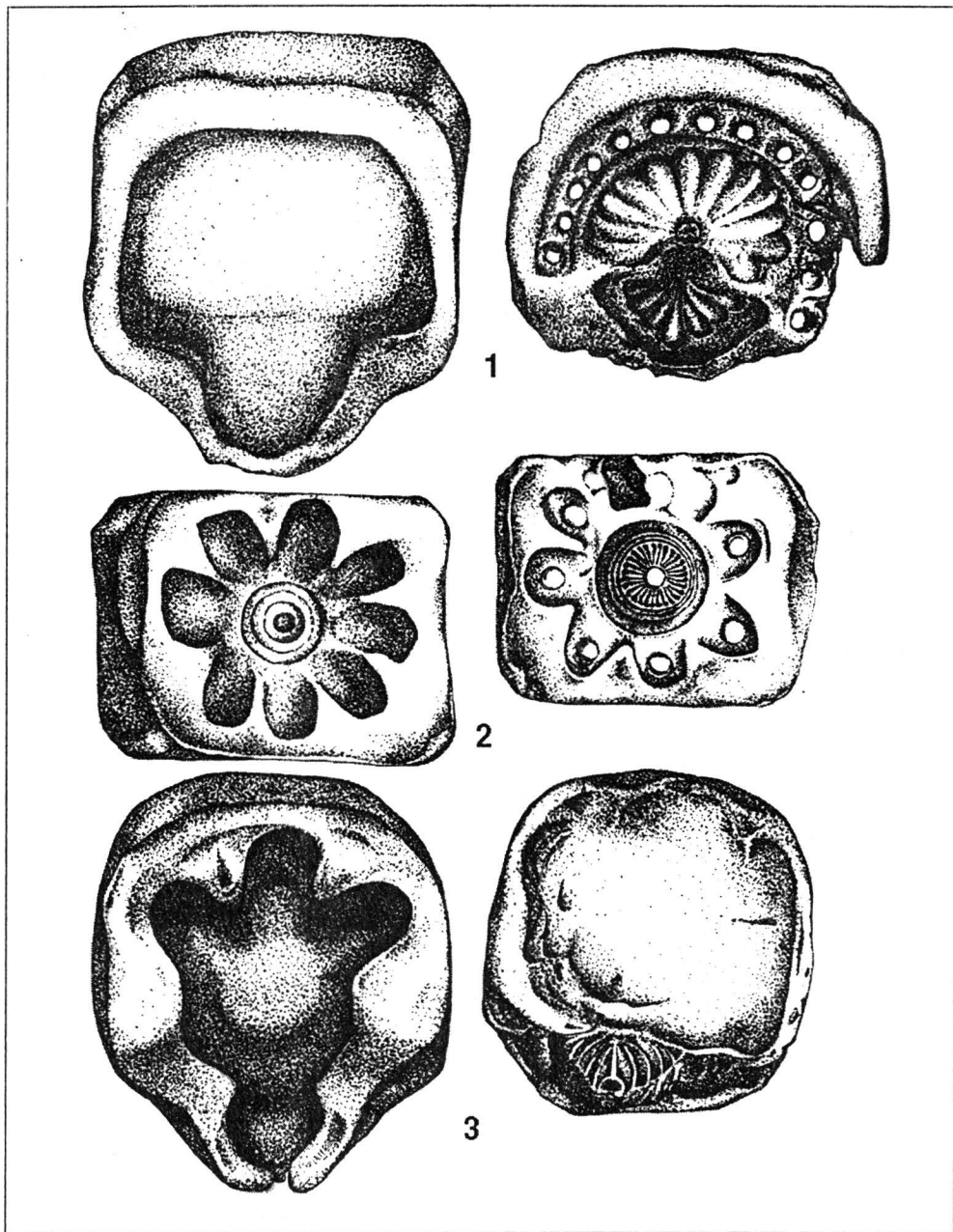

Pl. XL - Ceramică de la Gârla Mare: mânere de patera (1-2), ceramică ștampilată (3,5,6), oală dacică (4), vas pentru lichide (7)

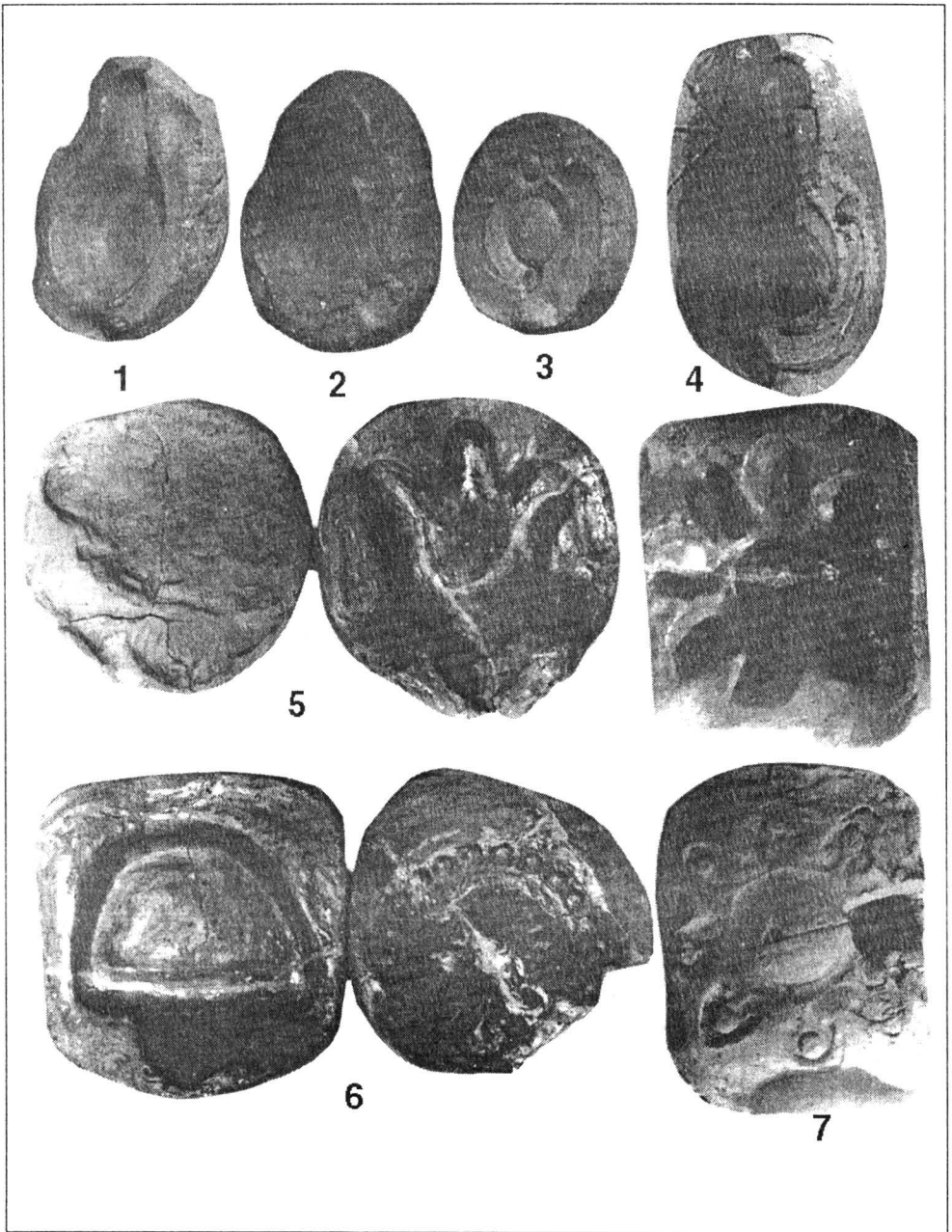

Pl. XLI - Produse ceramice (1-7), fragmente de tipare de opaite (8) de la Gârla Mare

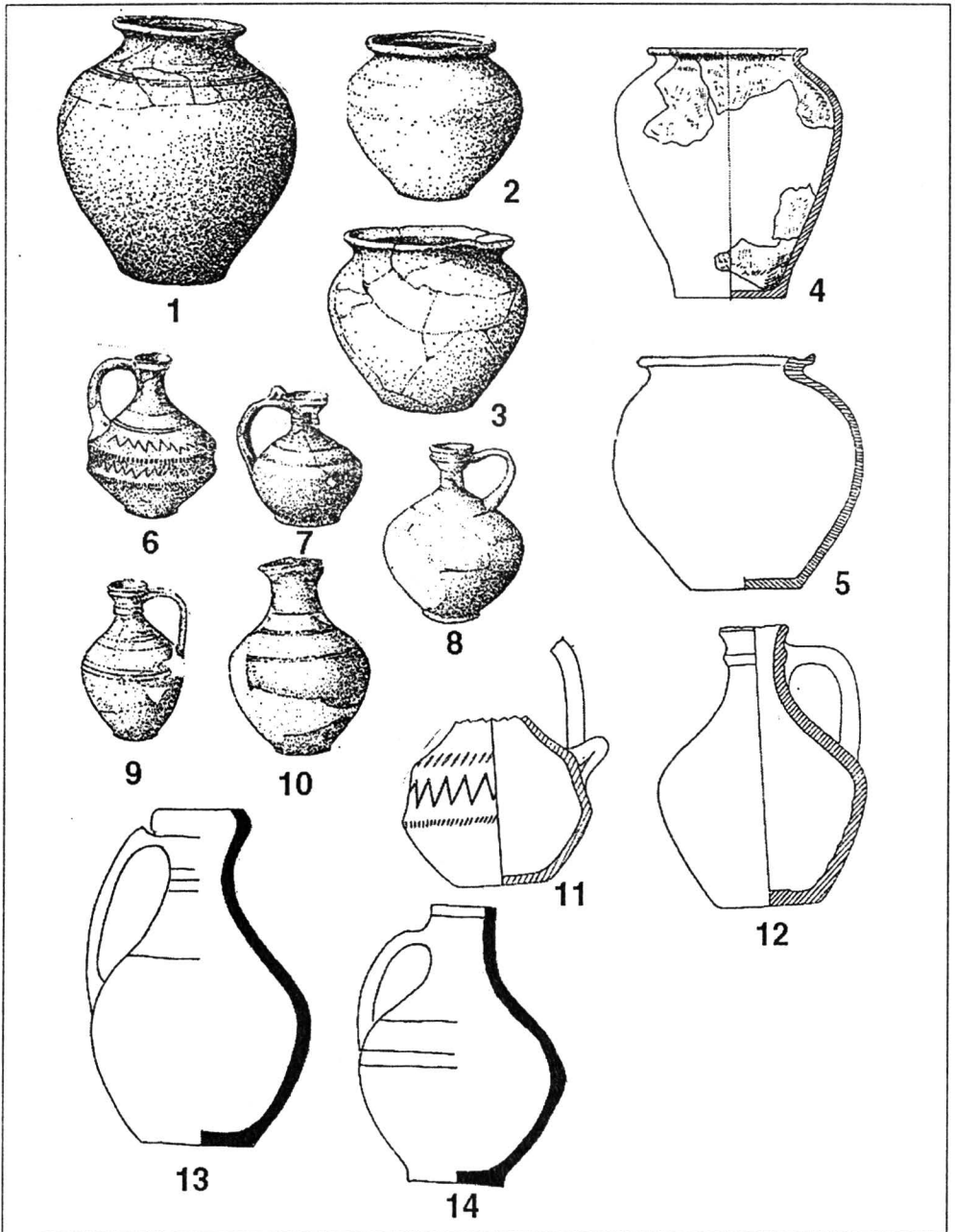

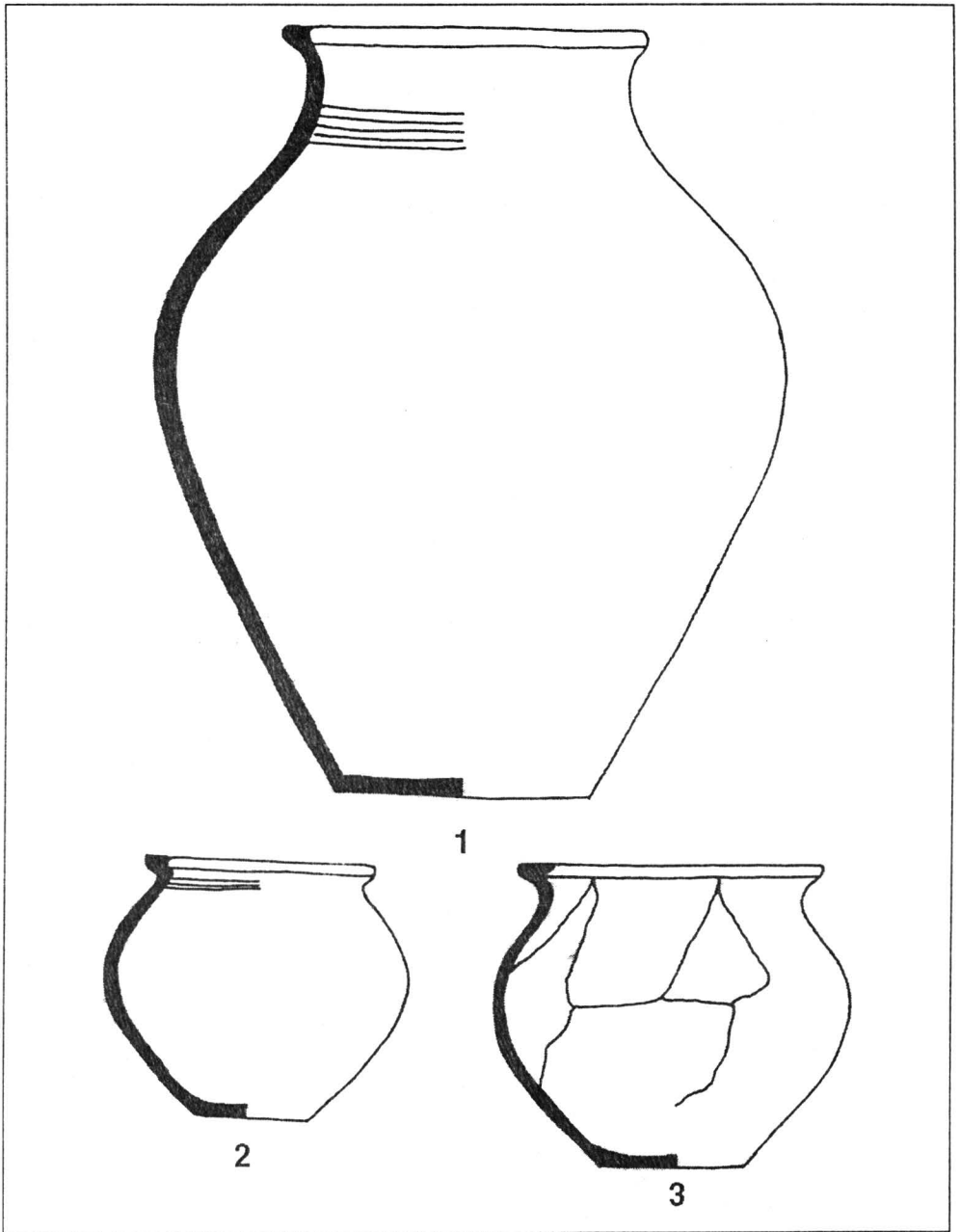
Pl XLII - Tipare de opaite (1-3) din cuptorul de la Gârla Mare

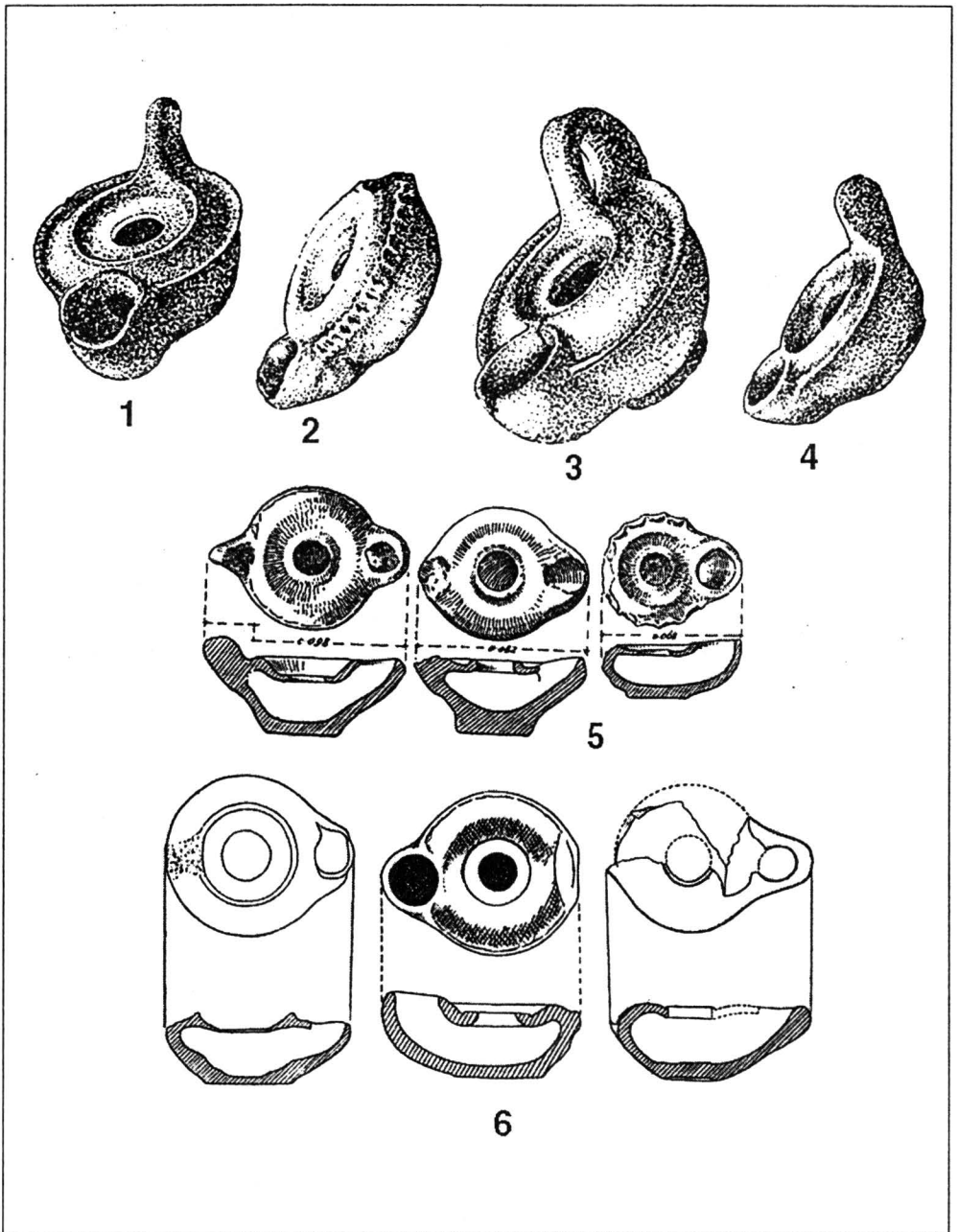
Pl. XLIII - Tipare de opaițe de la Drobeta (1-4) și Gârla Mare (5-7)

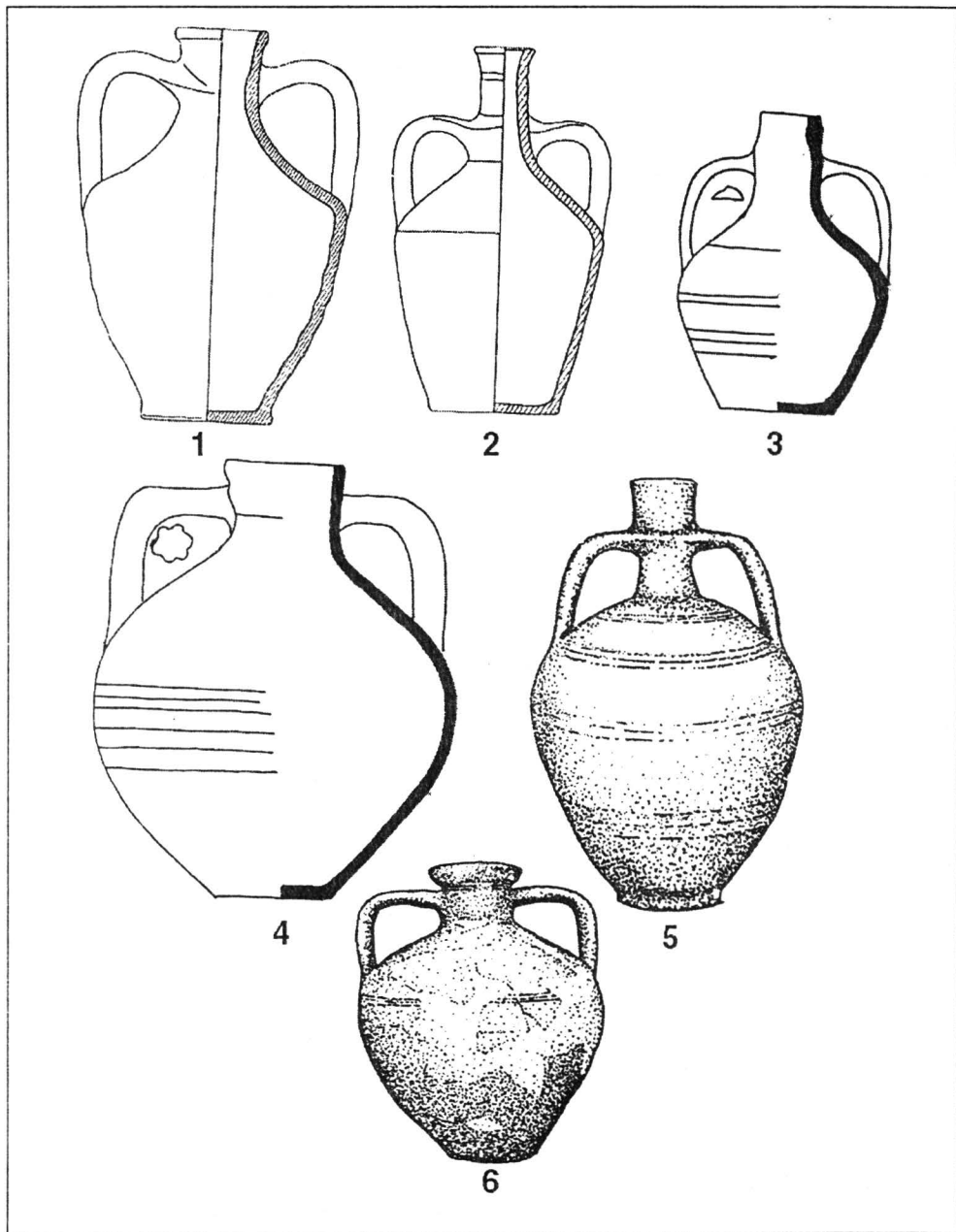
Pl. XLIV - Ceramică de secol IV-V de la Hinova (1-3, 6-10) (după M. Davidescu), Gornea (4-5, 11-12) (după N. Gudea)

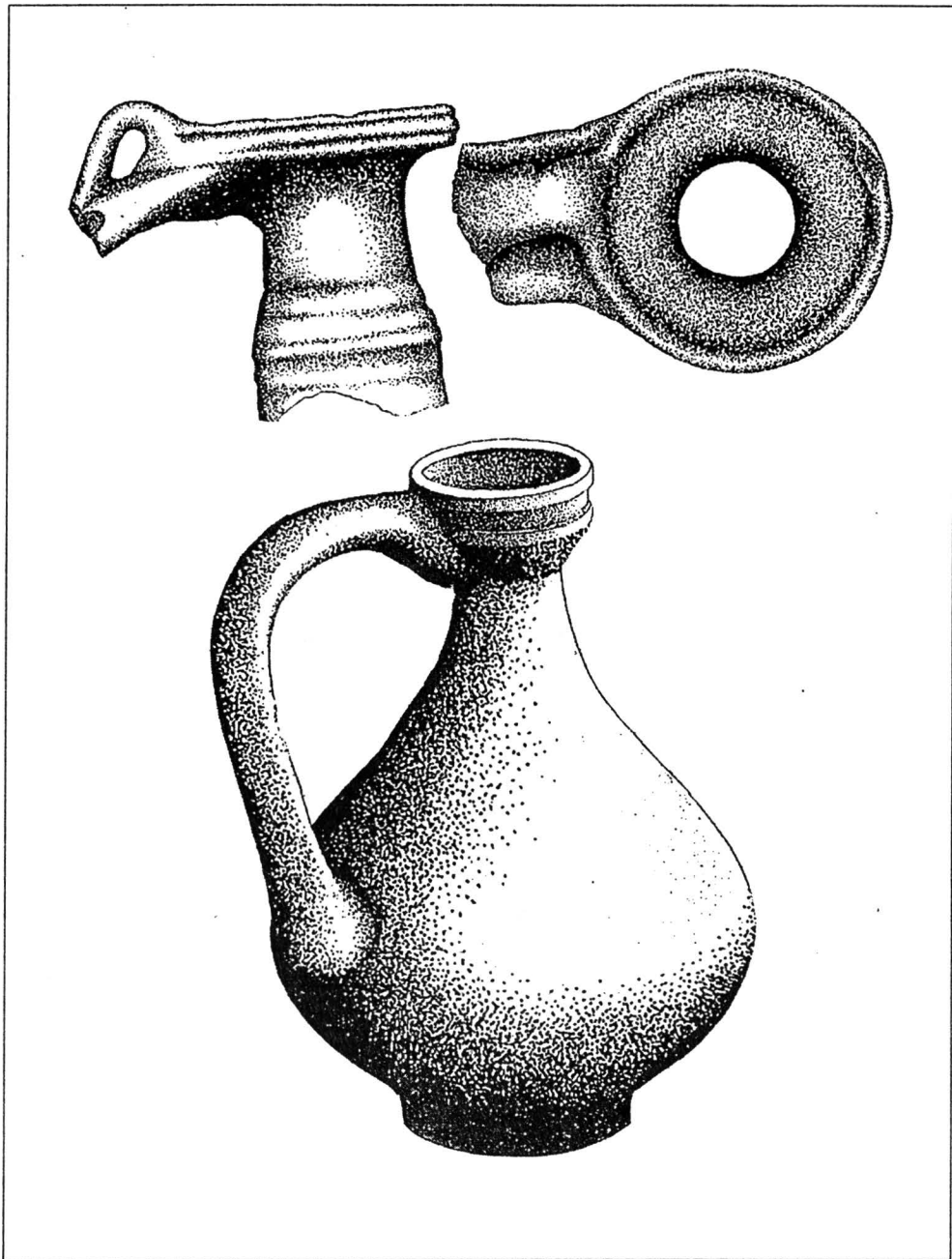
Pl. XLV - Ceramică de secol IV-V de la Hinova

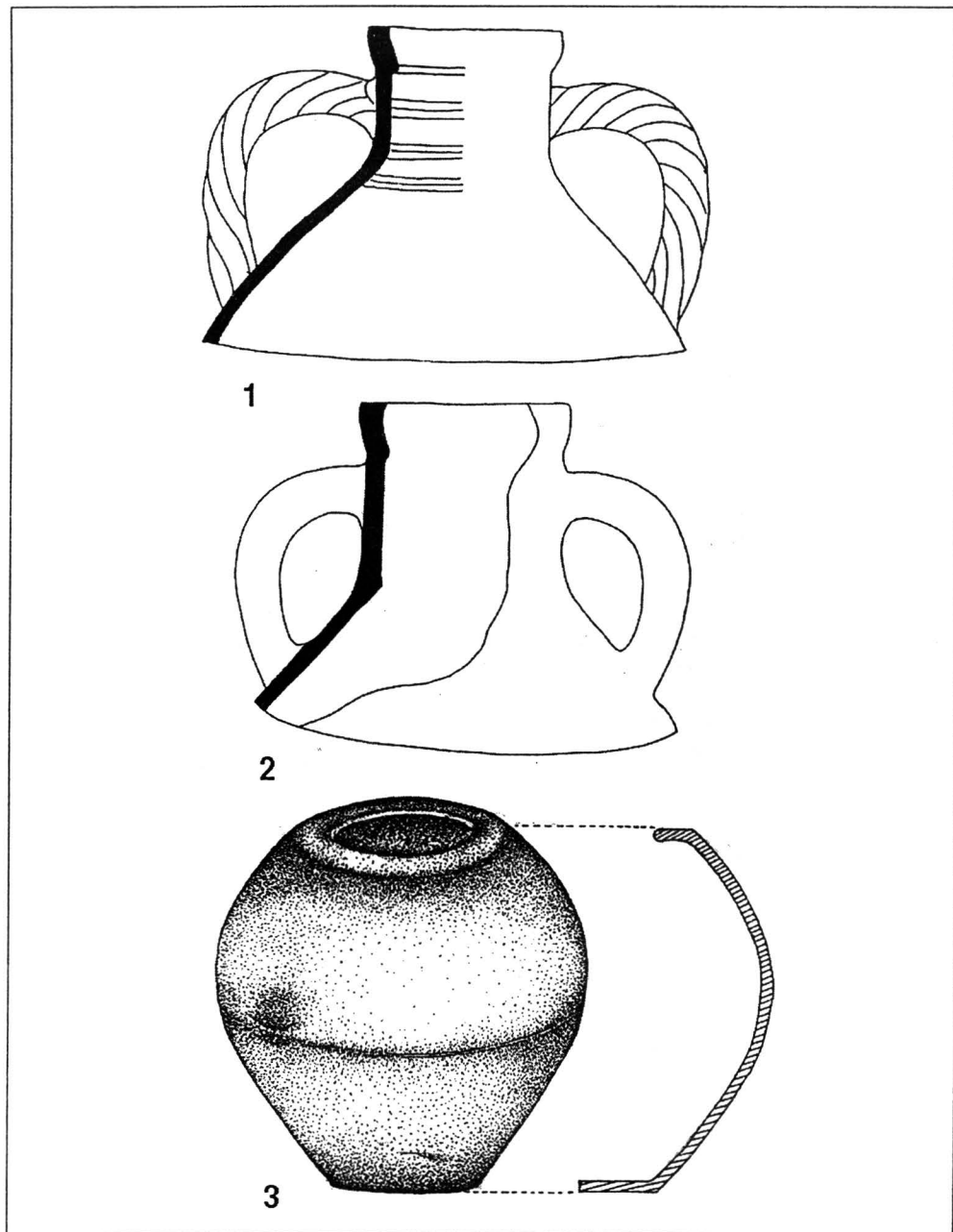
Pl. XLVI - Opaite glazurate de la Hinova (1-4) (după M. Davidescu),
Sucidava (5) (după D. Tudor) și Gornea (6) (după N. Gudea)

Pl. XLVII - Ulcioare glazurate de la Gornea (1-4) (după N.Gudea),
și Hinova (5-6) (după M.Davidescu)

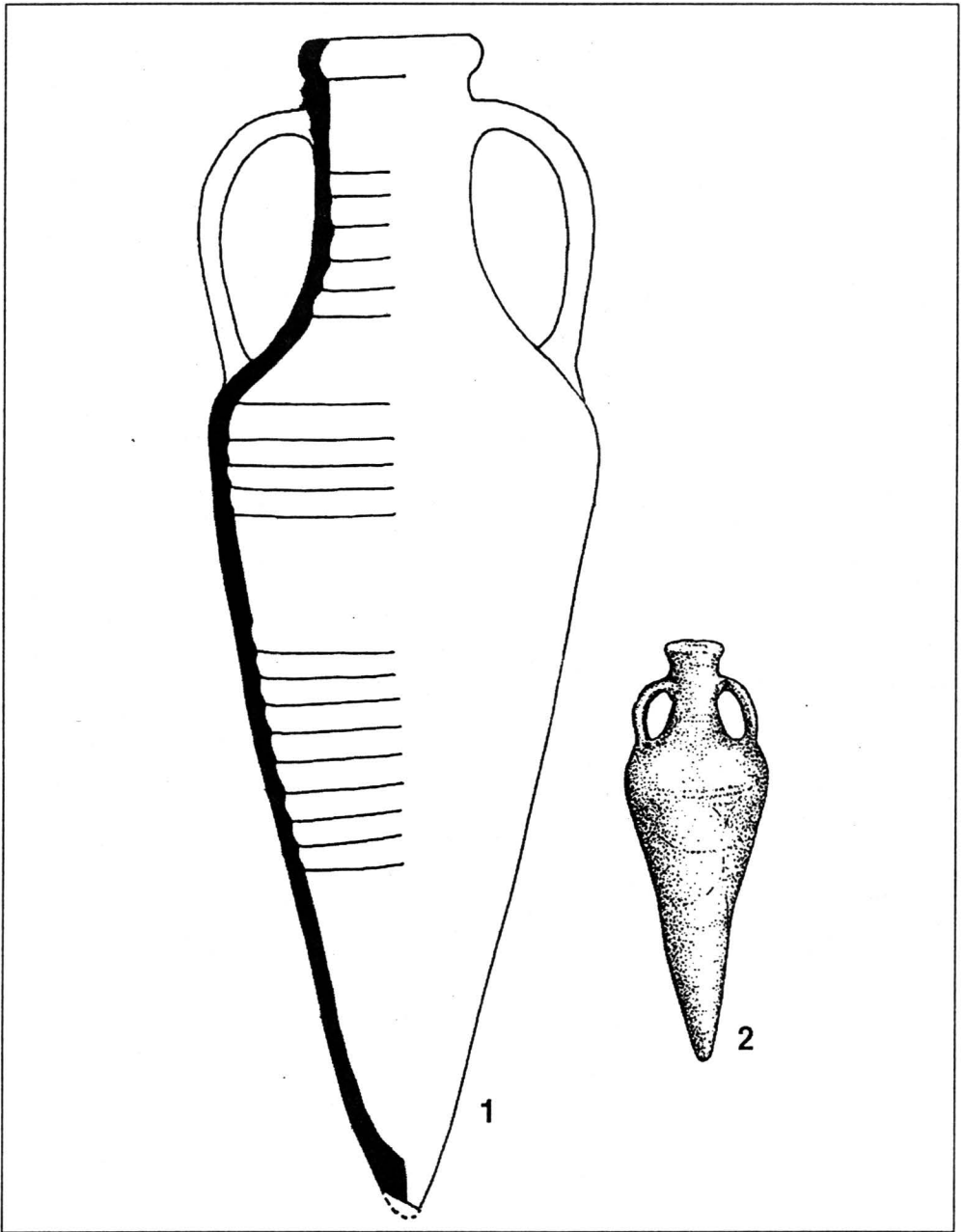

Pl. XLVIII - Ulcioare glazurate de la Hinova

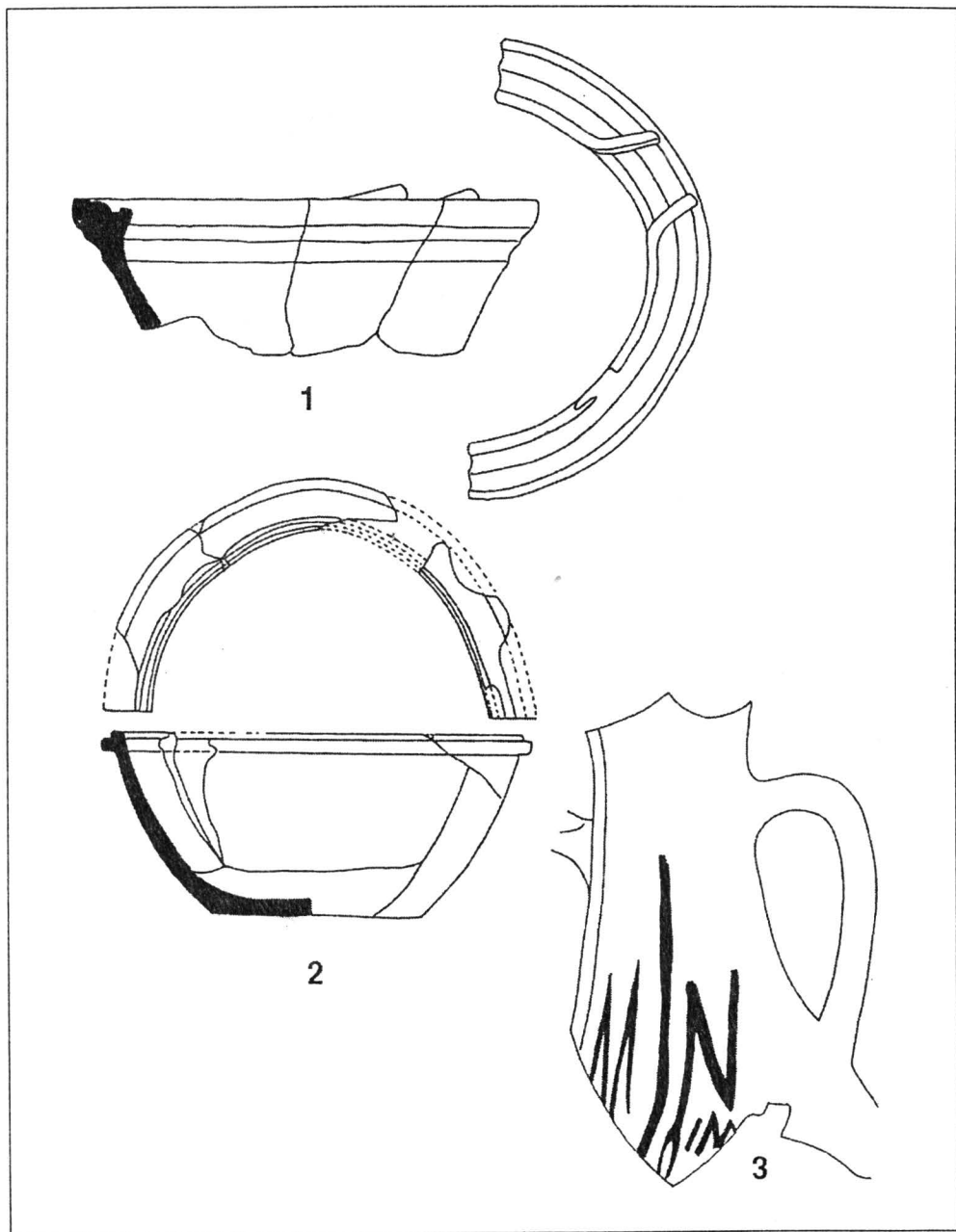

Pl. XLIX - Amfore de la Hinova (1-2), chiup de la Batoși (3)

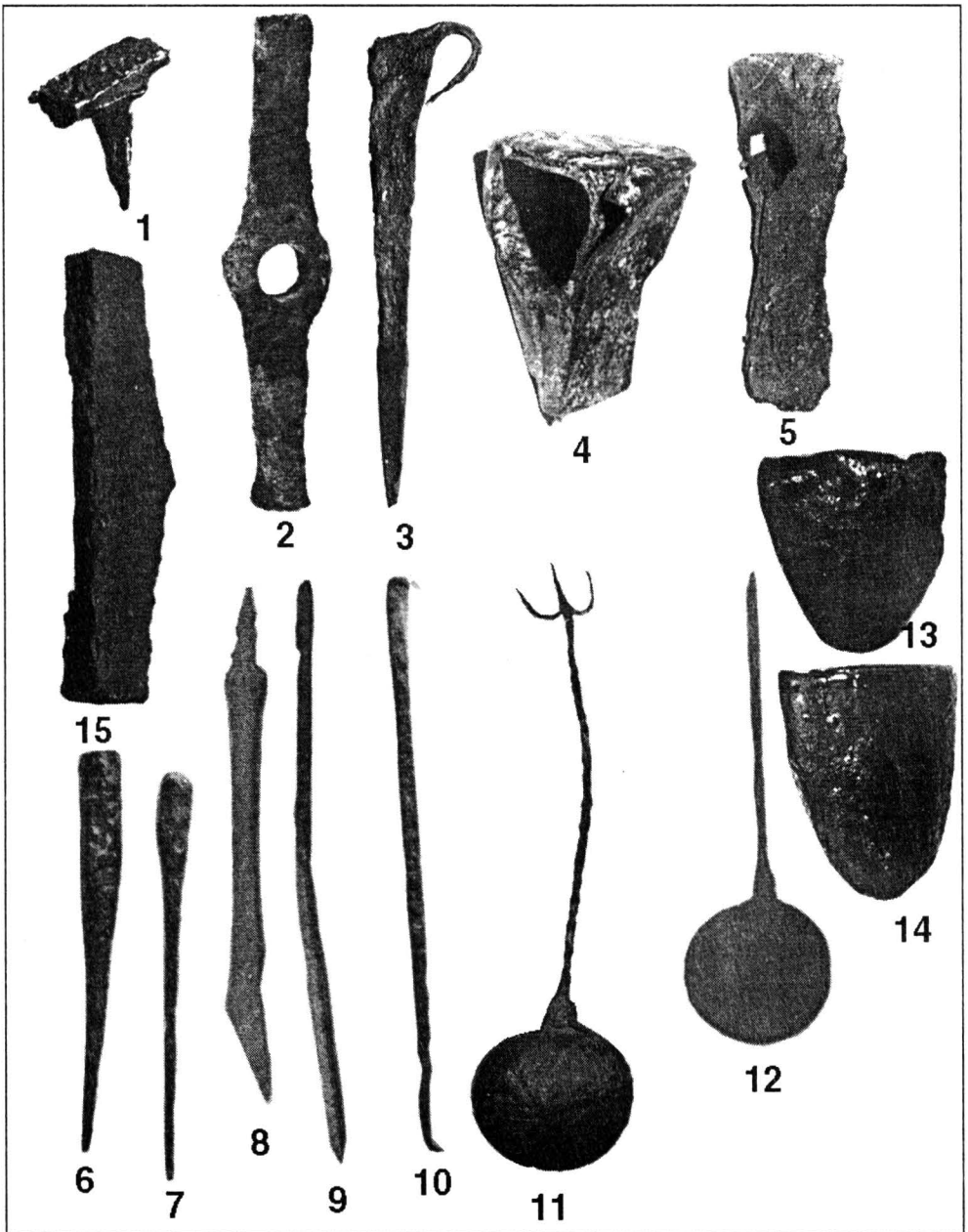

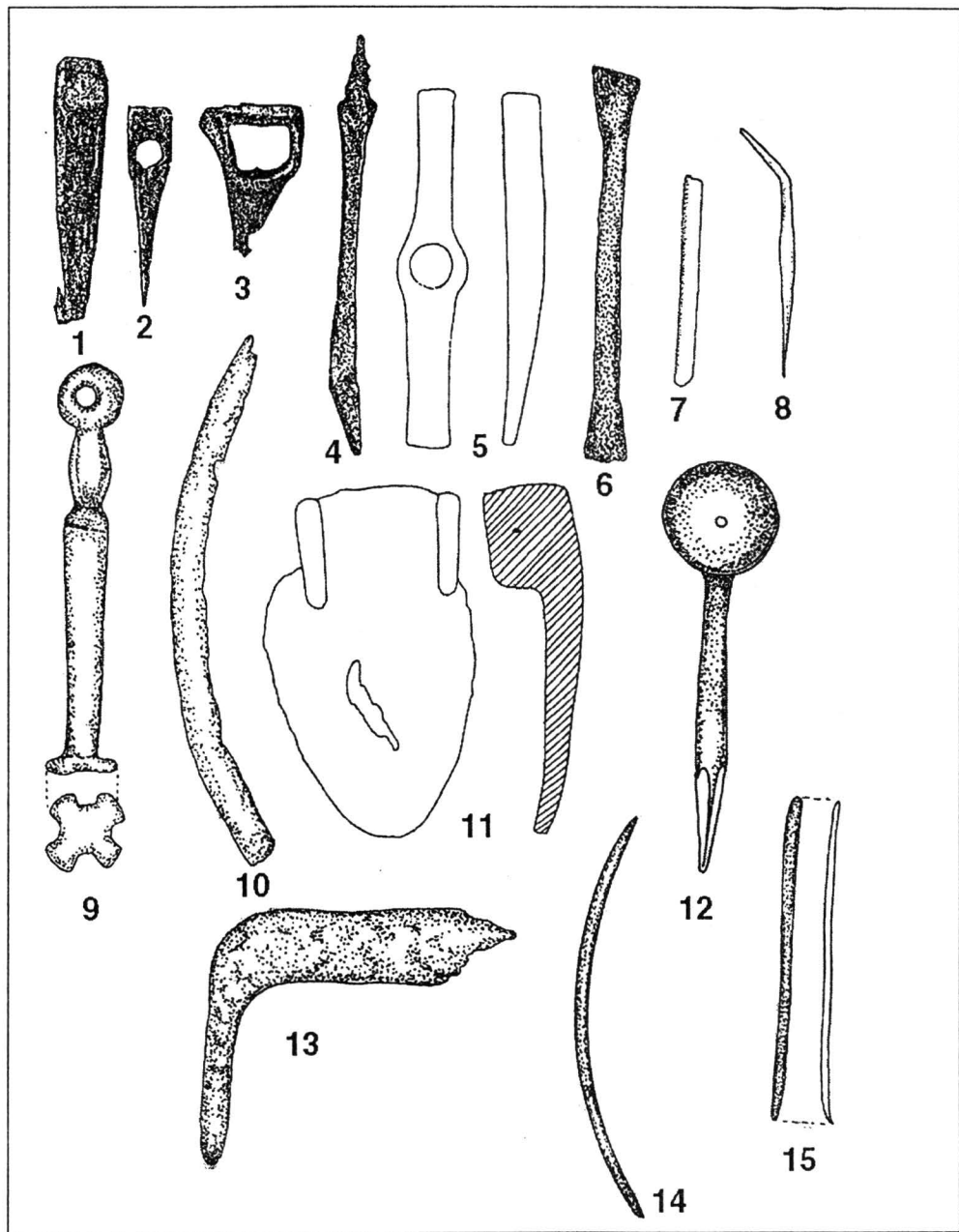
Pl. L - Amfore de la Hinova

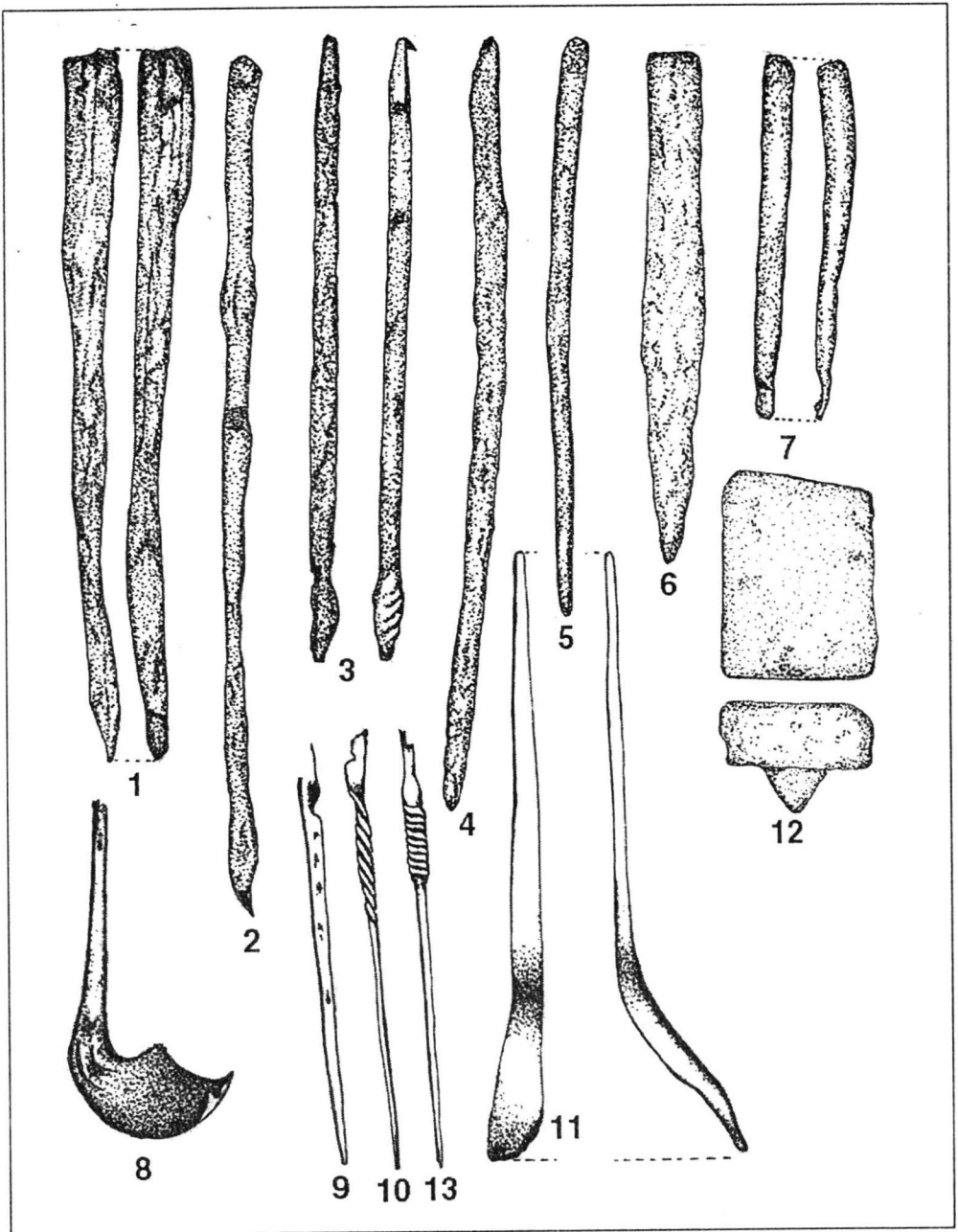
Pl. LI - Mortaria glazurate de la Hinova (1-2), amforă de la Drobeta (3)

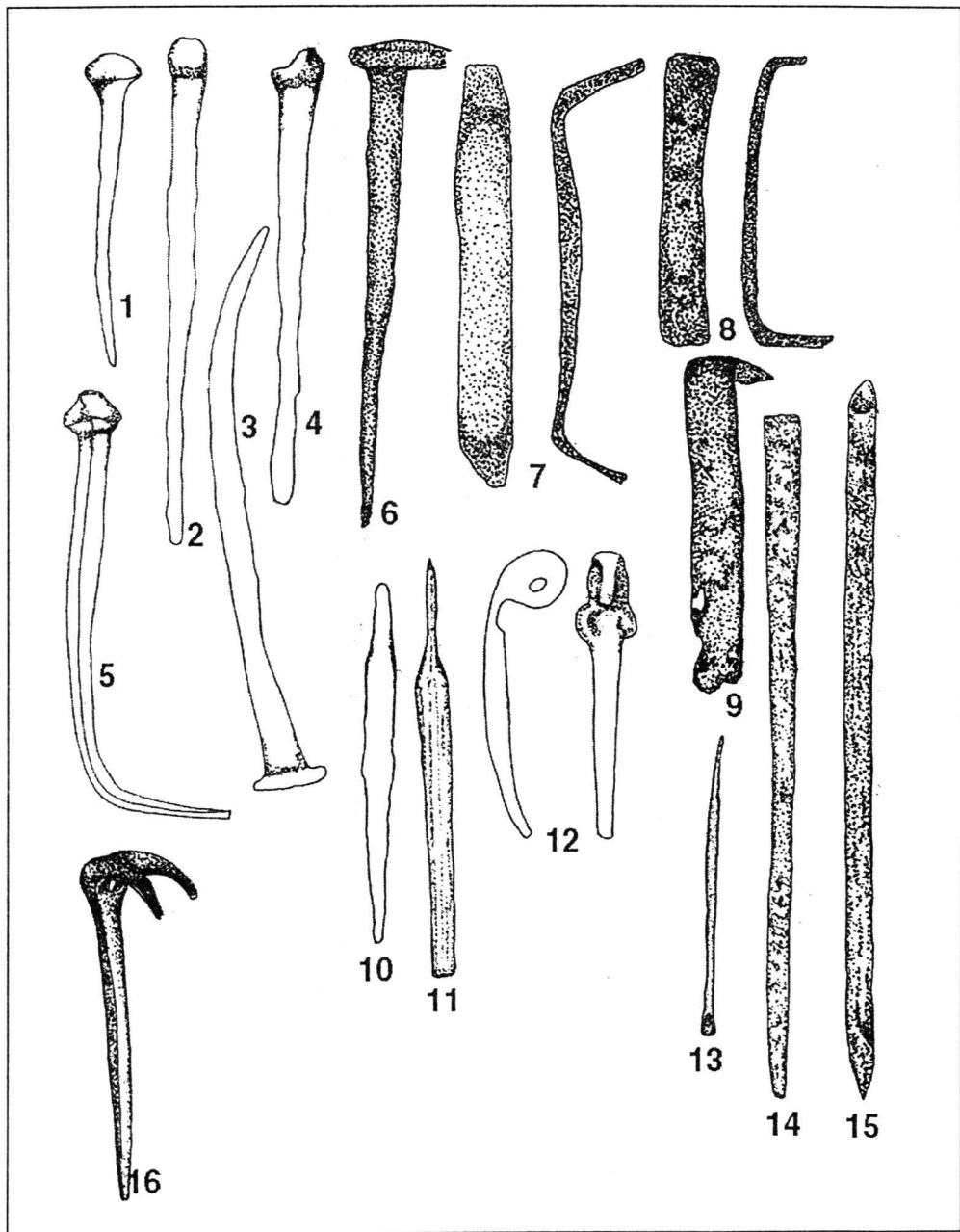
Pl. LII - Unelte din fier și creuzete (13-14)

Pl. LIII - Unelte din fier

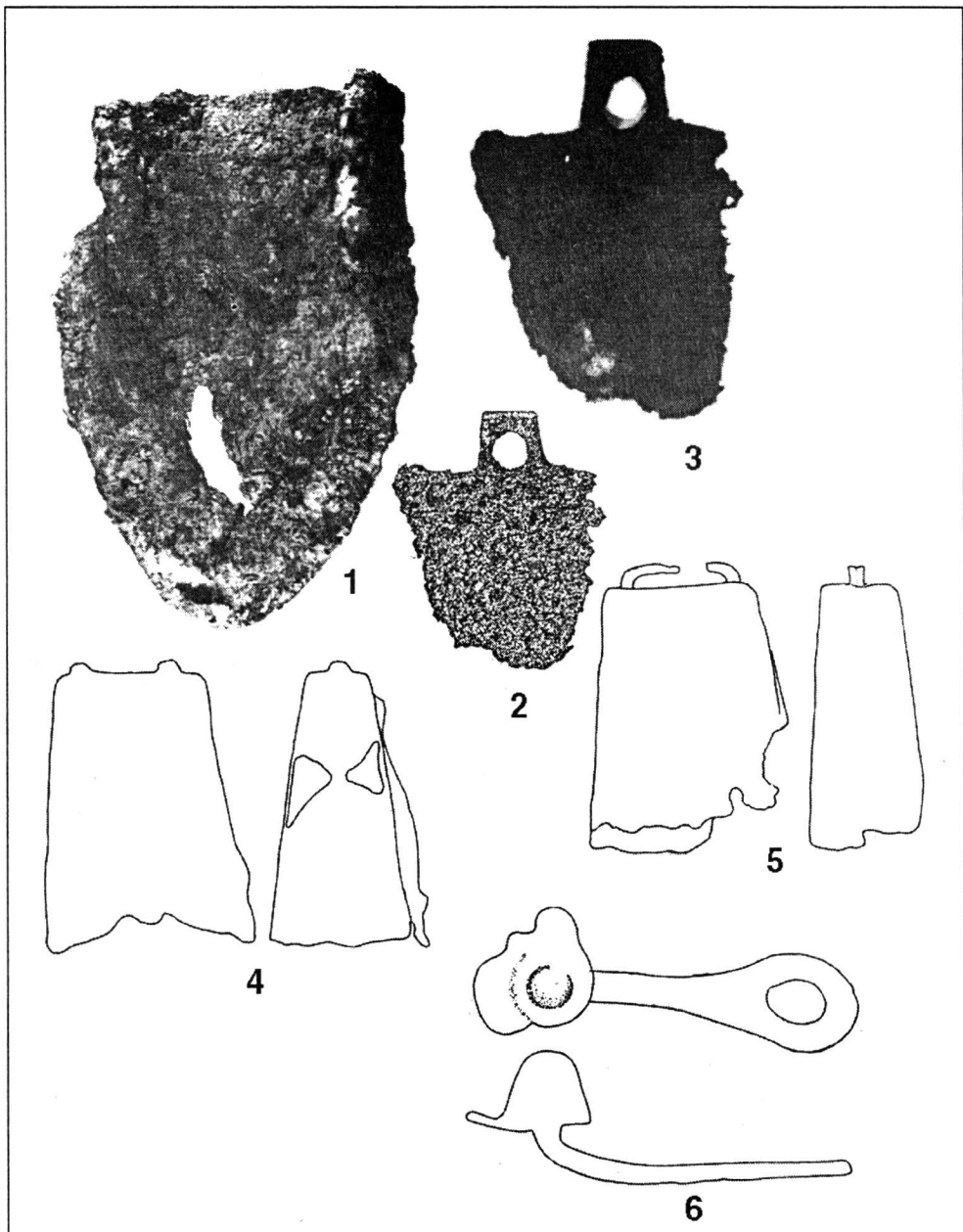
Pl. LIV - Unelte din cupru (9, 10, 13) și fier

Pl. LV - Pile (10-11), dornuri (14-15), materiale de construcții

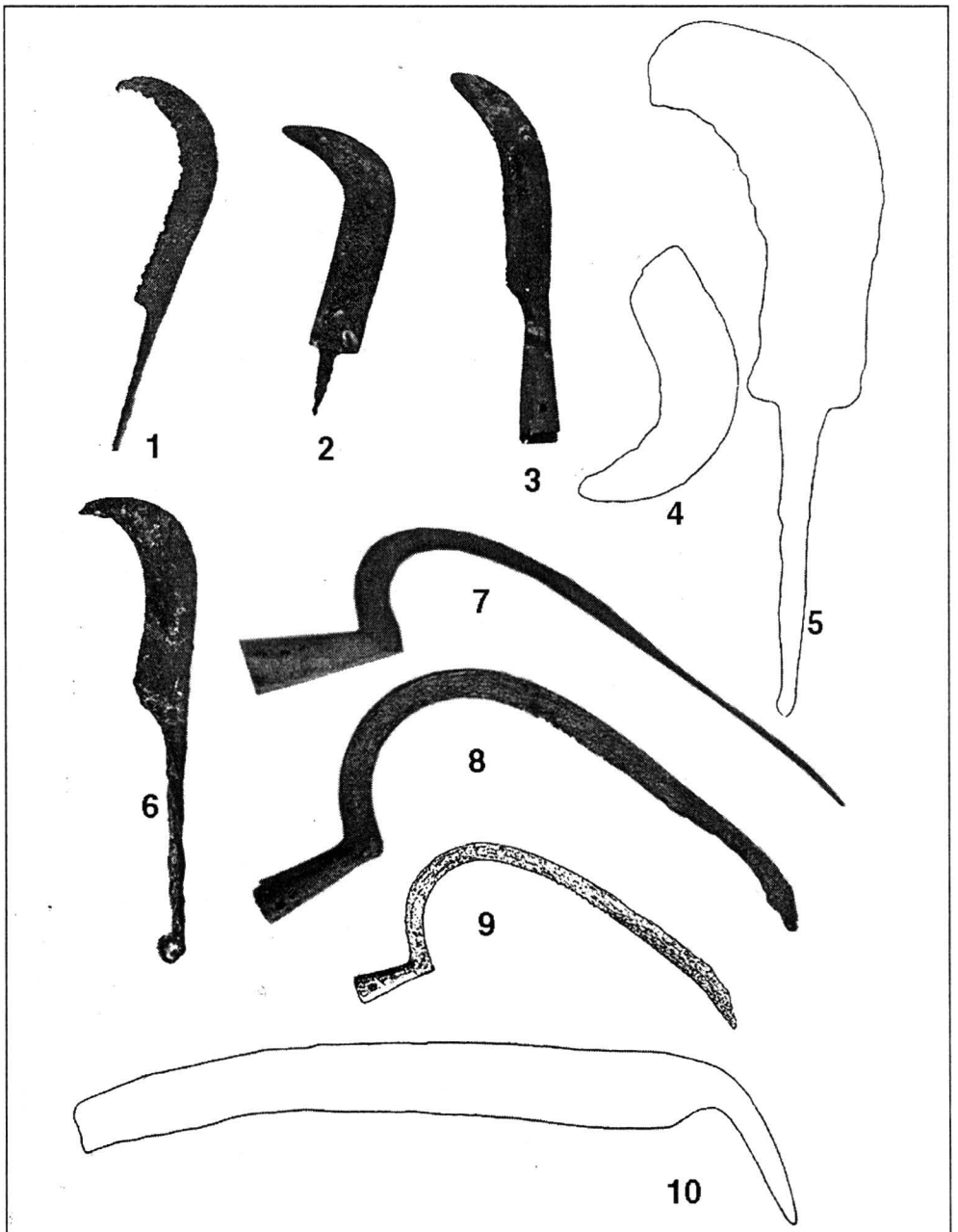

Pl. LVI - Inventarul unor ateliere de tâmplar și fierar (după I. Popović)

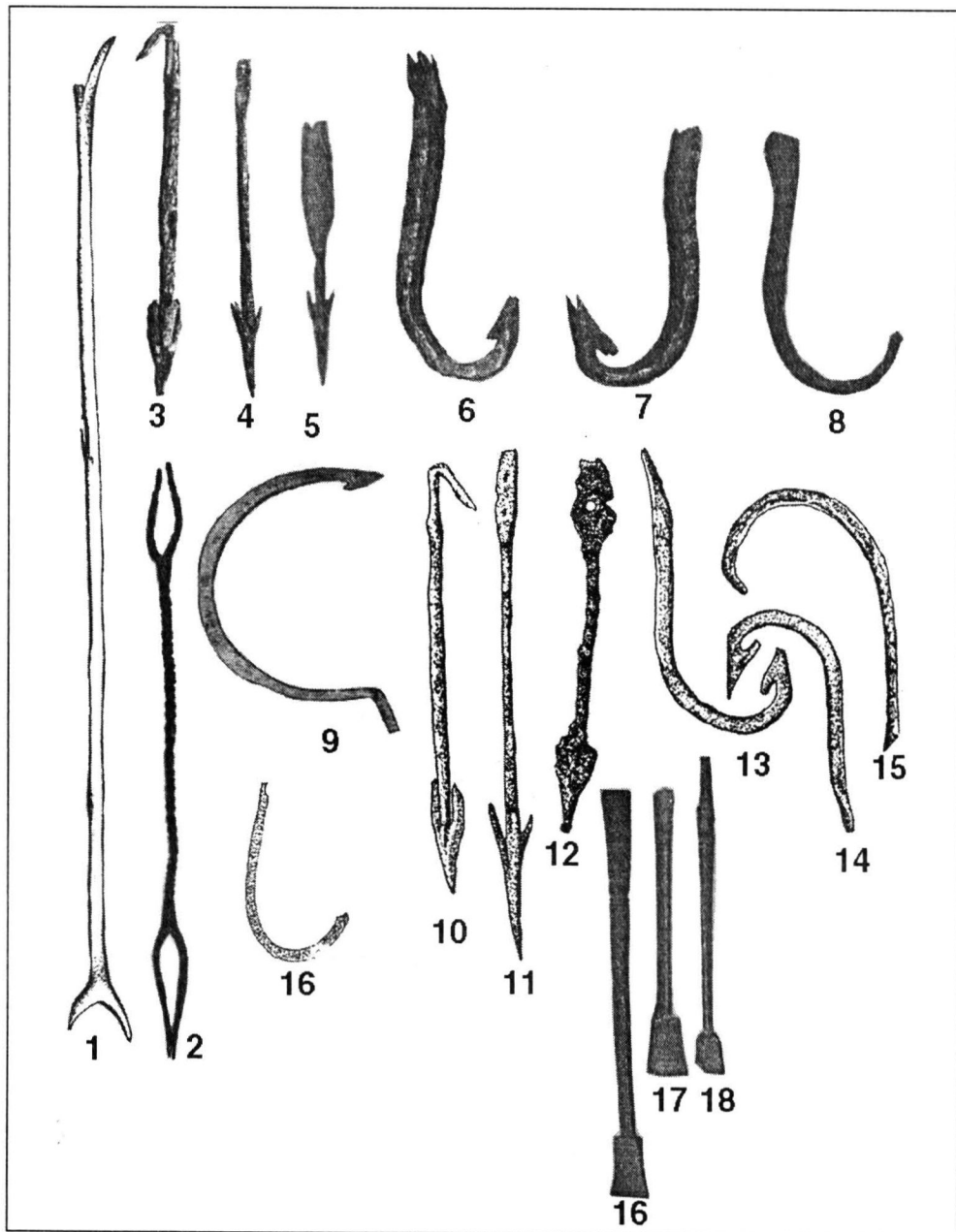

Pl. LVII - Unelte agricole (1-3), tălăngi (4-5) și mâner pentru râșniță (6)

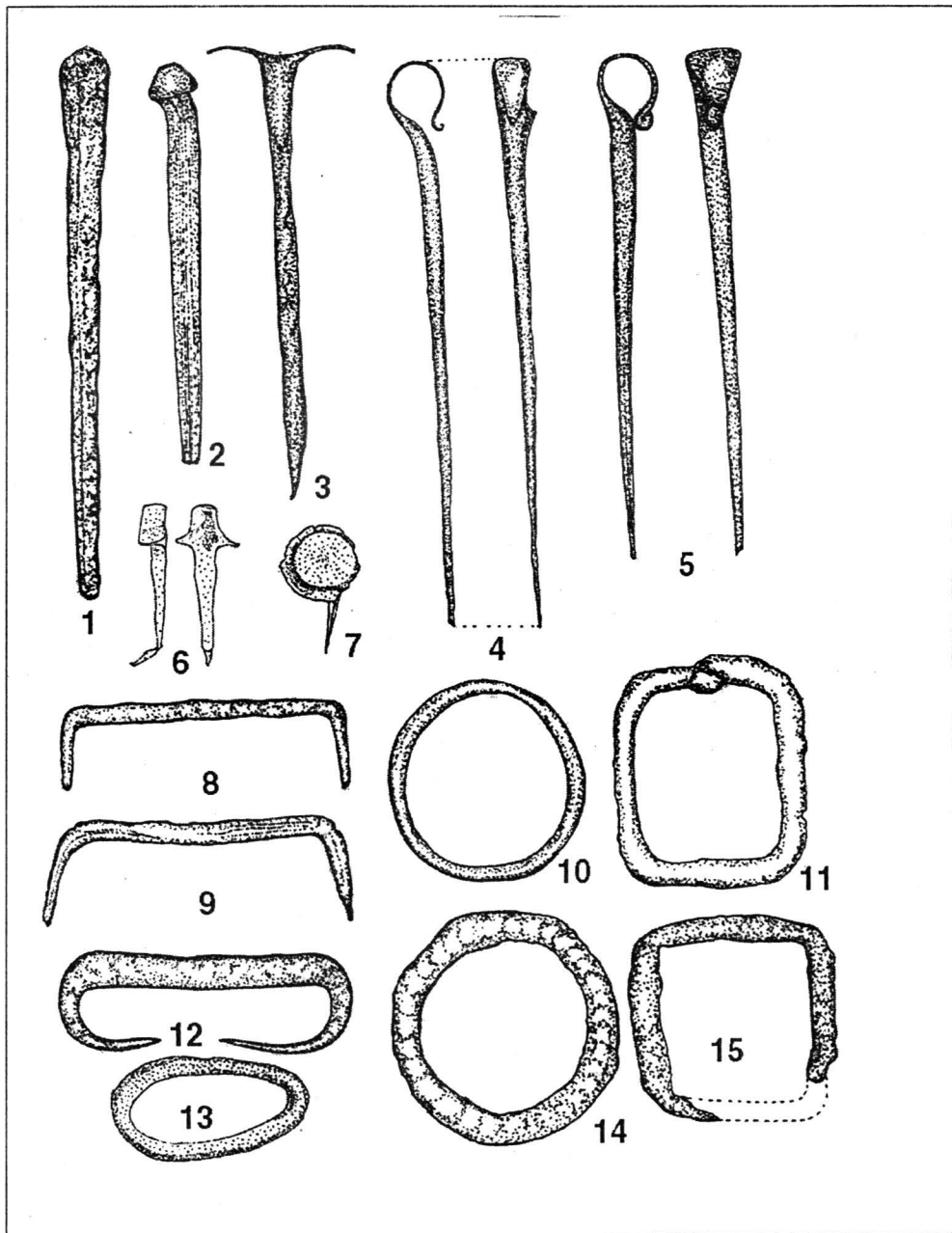

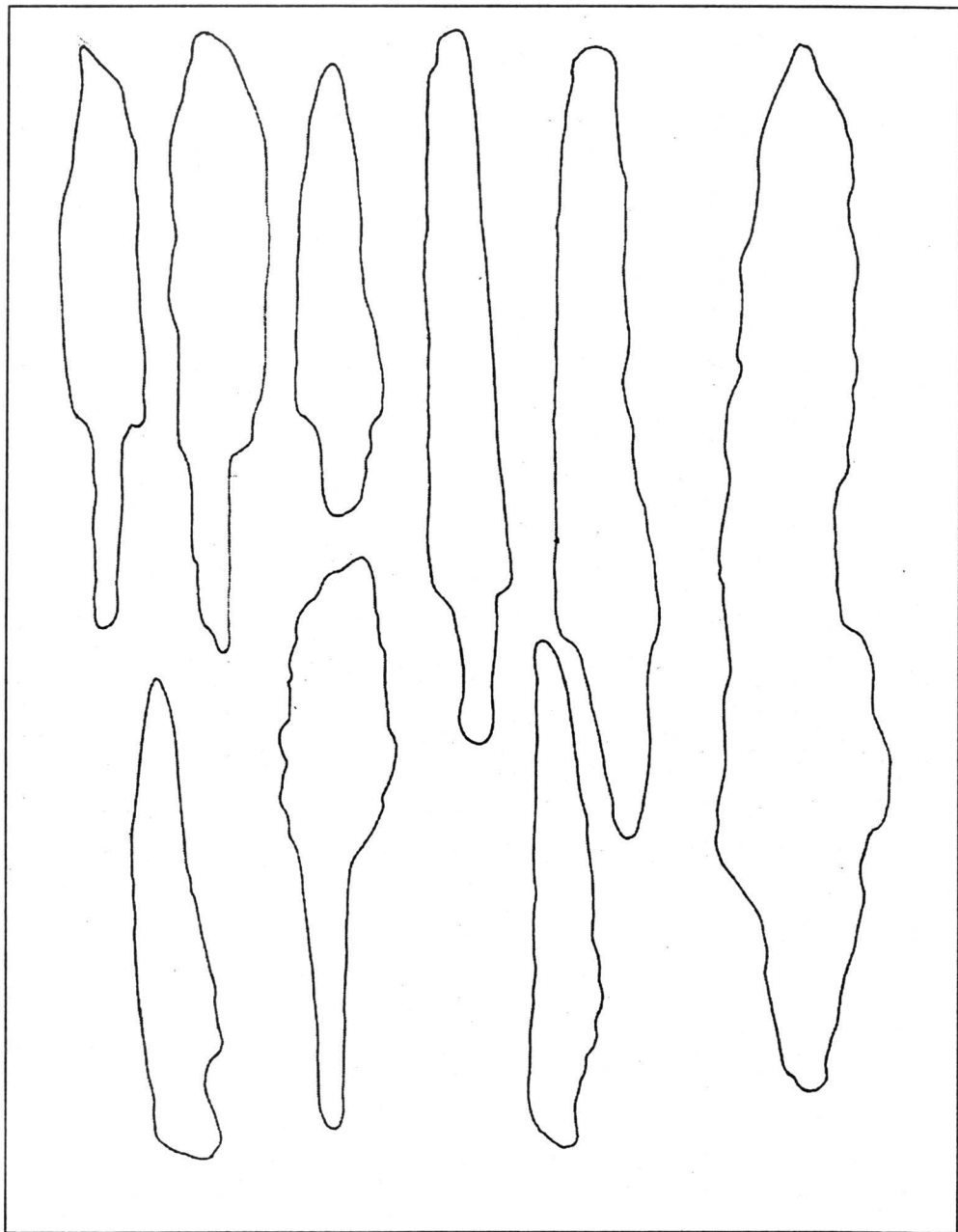
Pl. LVIII - Unelte pentru agricultură

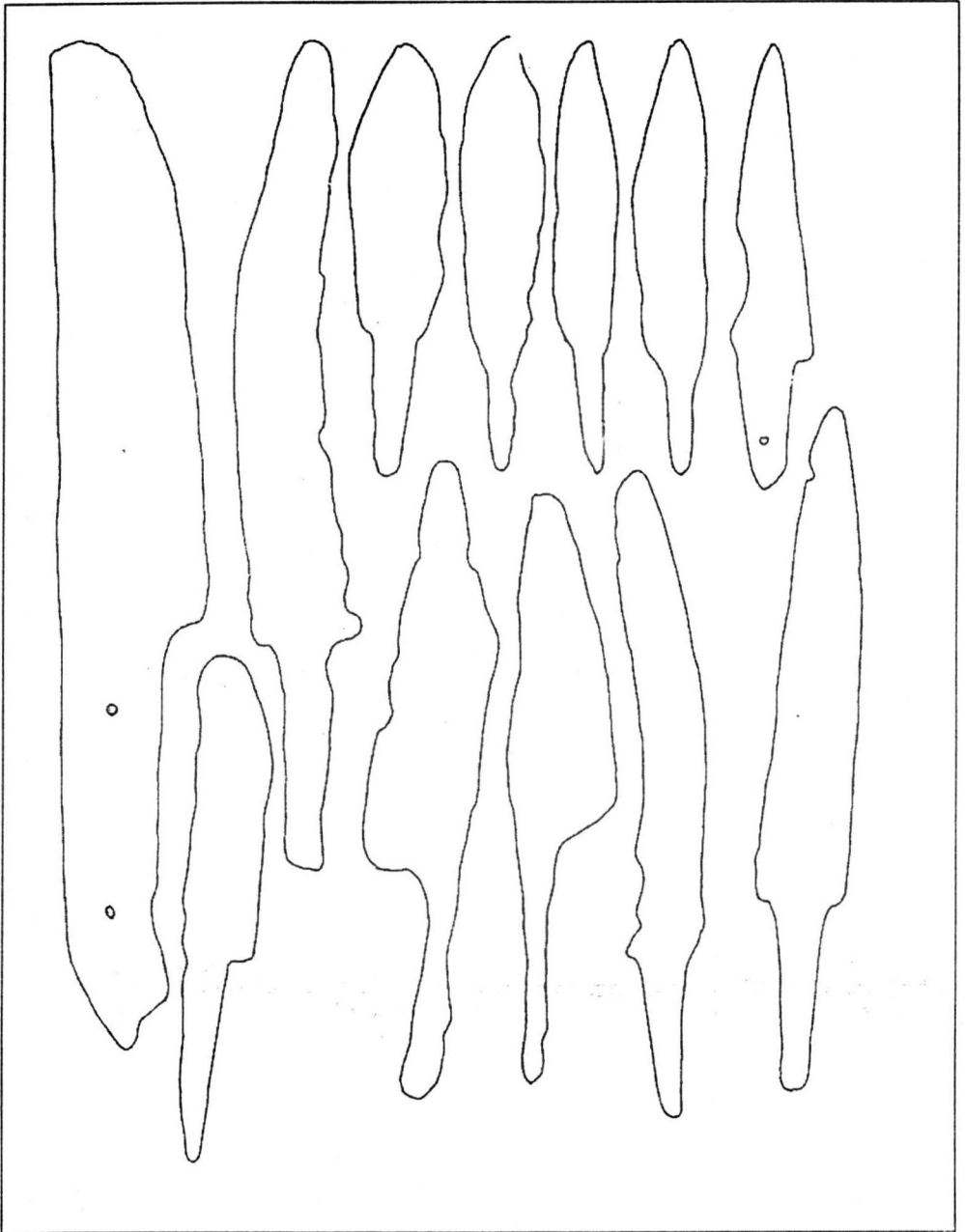
Pl. LIX - Instrumente pentru pescuit și dălțițe de bijutier (16-17)

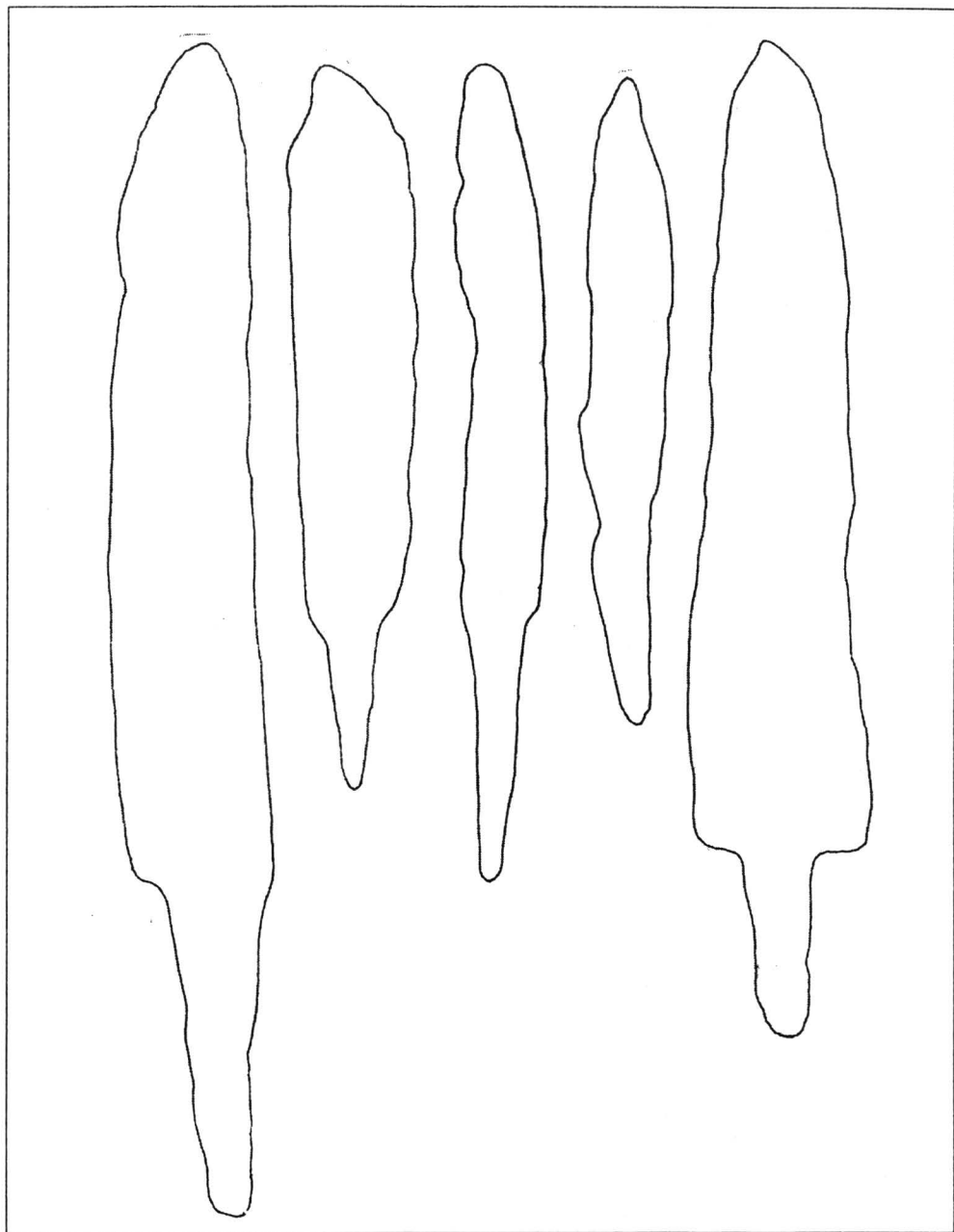
Pl. LX - Materiale de construcții și uz gospodăresc din fier

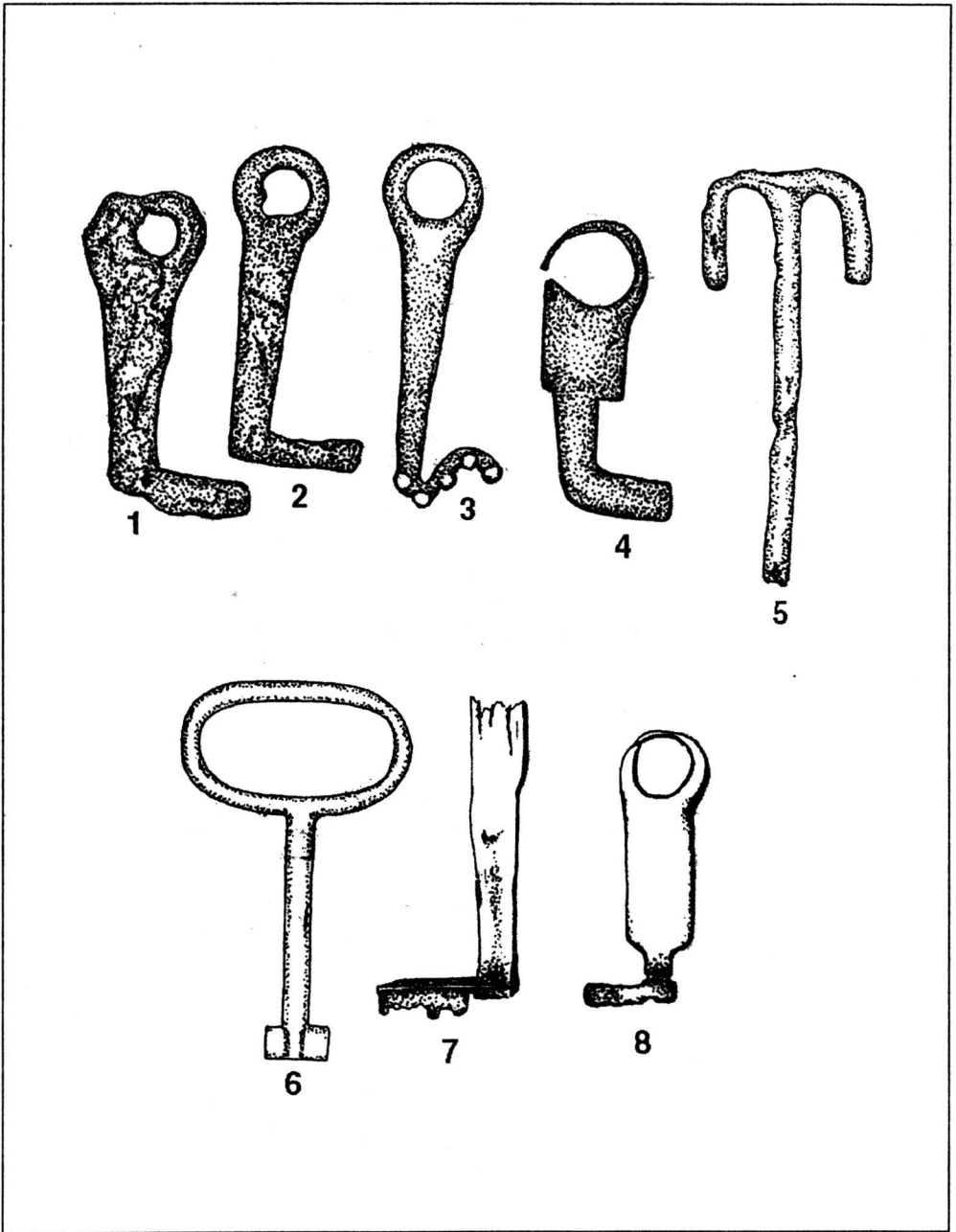
Pl.LXI - Lame de cuțit din fier produse la Drobeta și Hinova

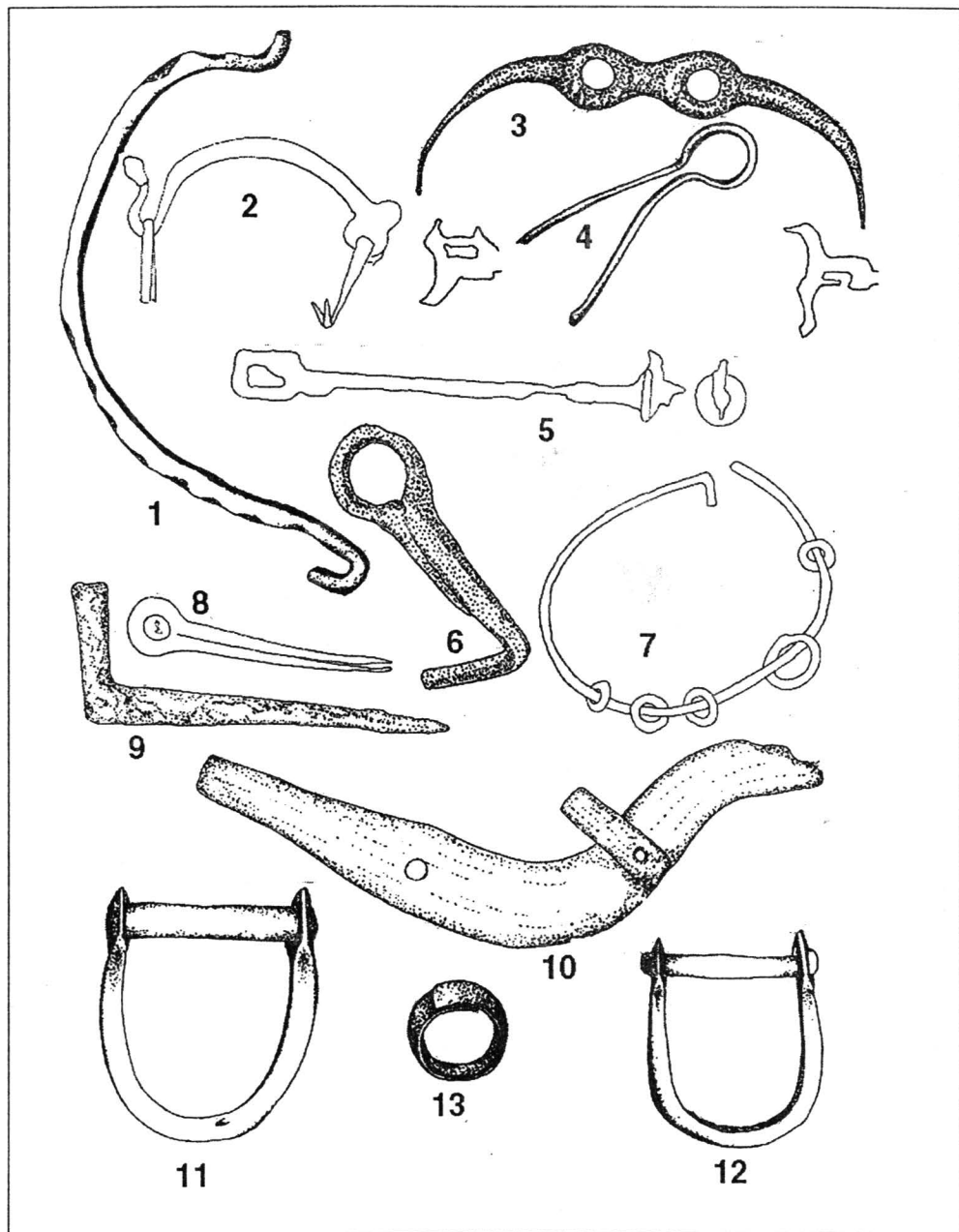
Pl. LXII - Lame de cuțit din fier produse la Drobeta și Hinova

Pl. LXIII - Lame de cuțit de la Gârla Mare

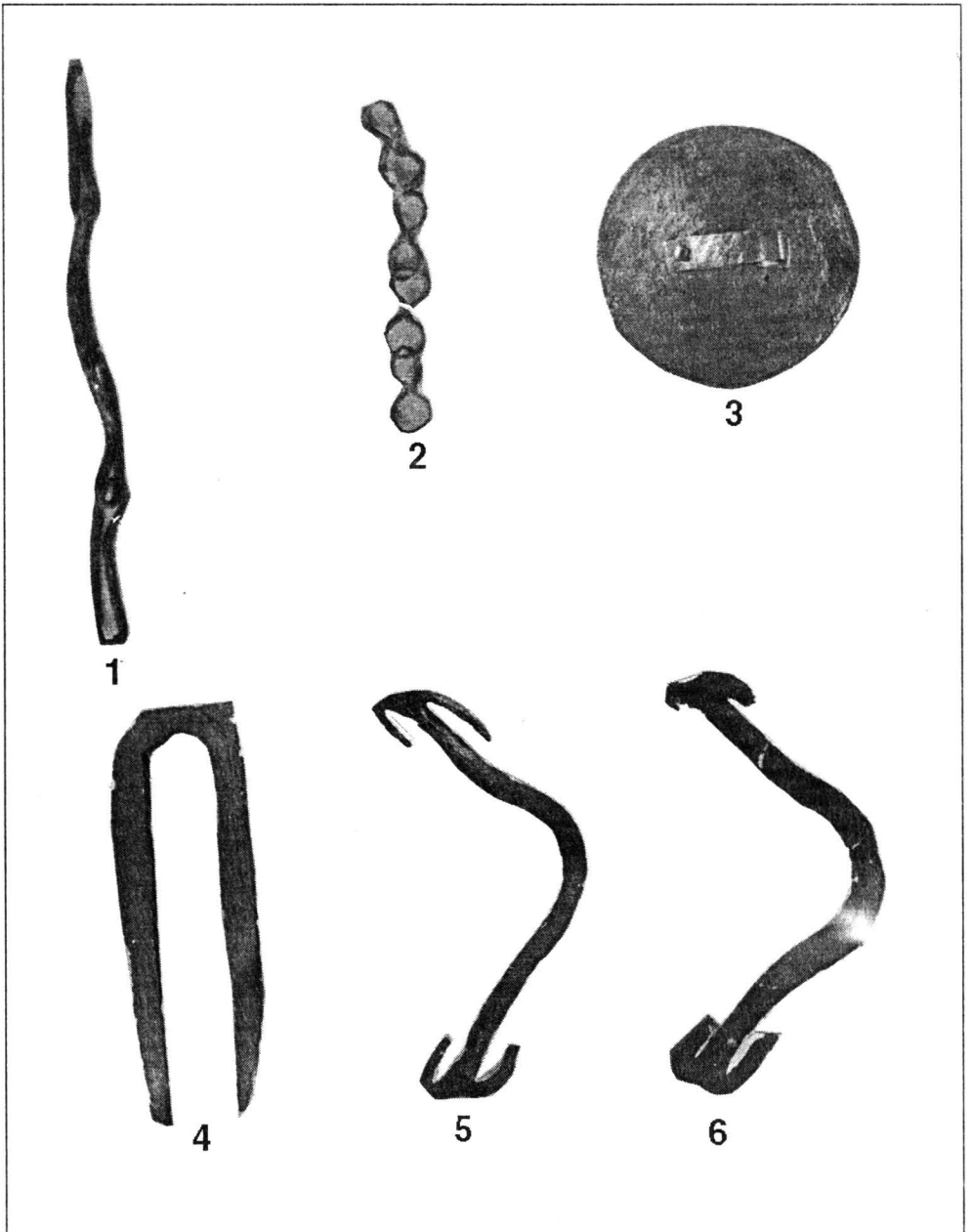

Pl. LXIV - Chei lucrate la Drobeta (1-5) și Hinova (6-8)

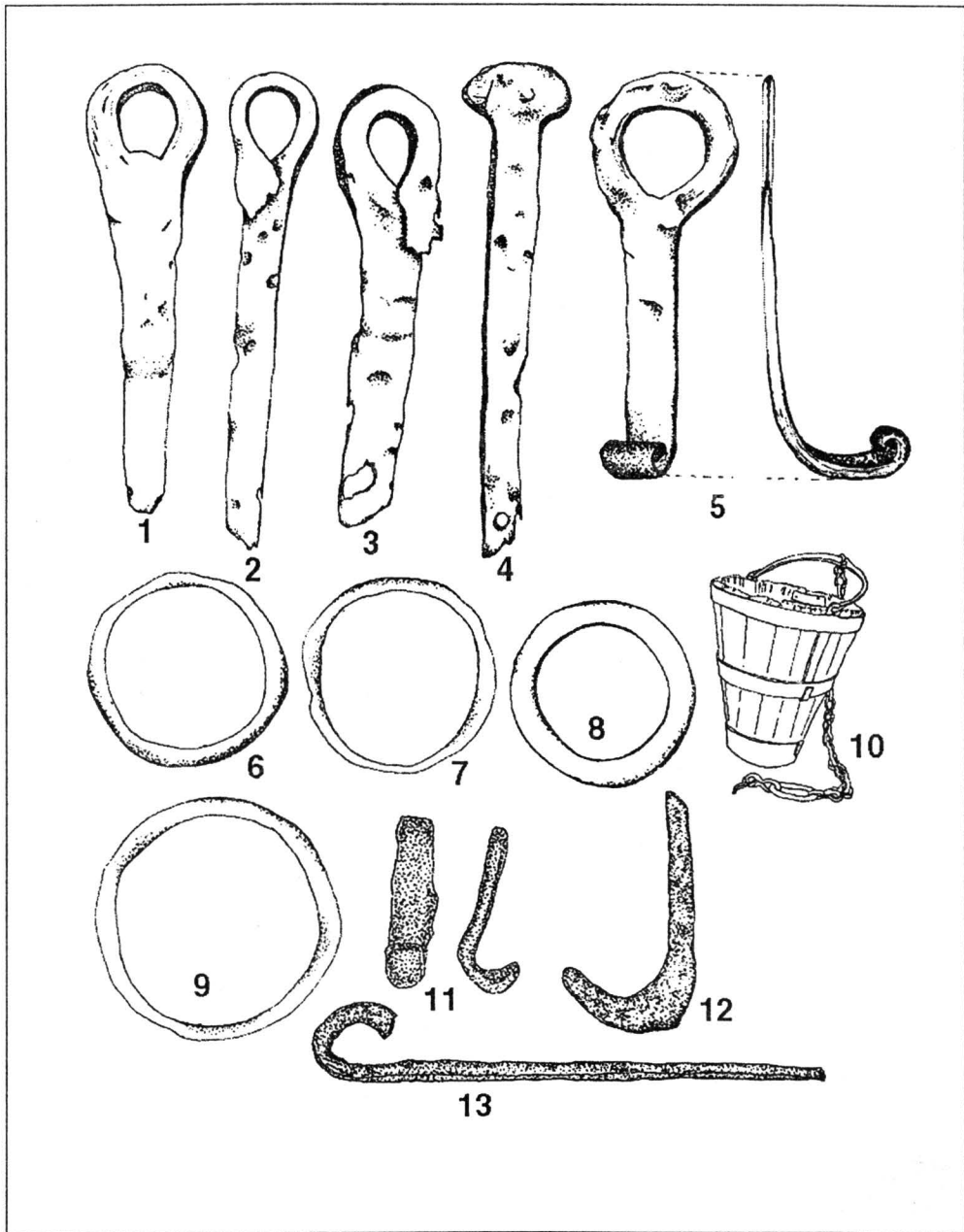

Pl.LXV - Obiecte din fier de uz gospodăresc lucrate la Hinova
și Gârla Mare

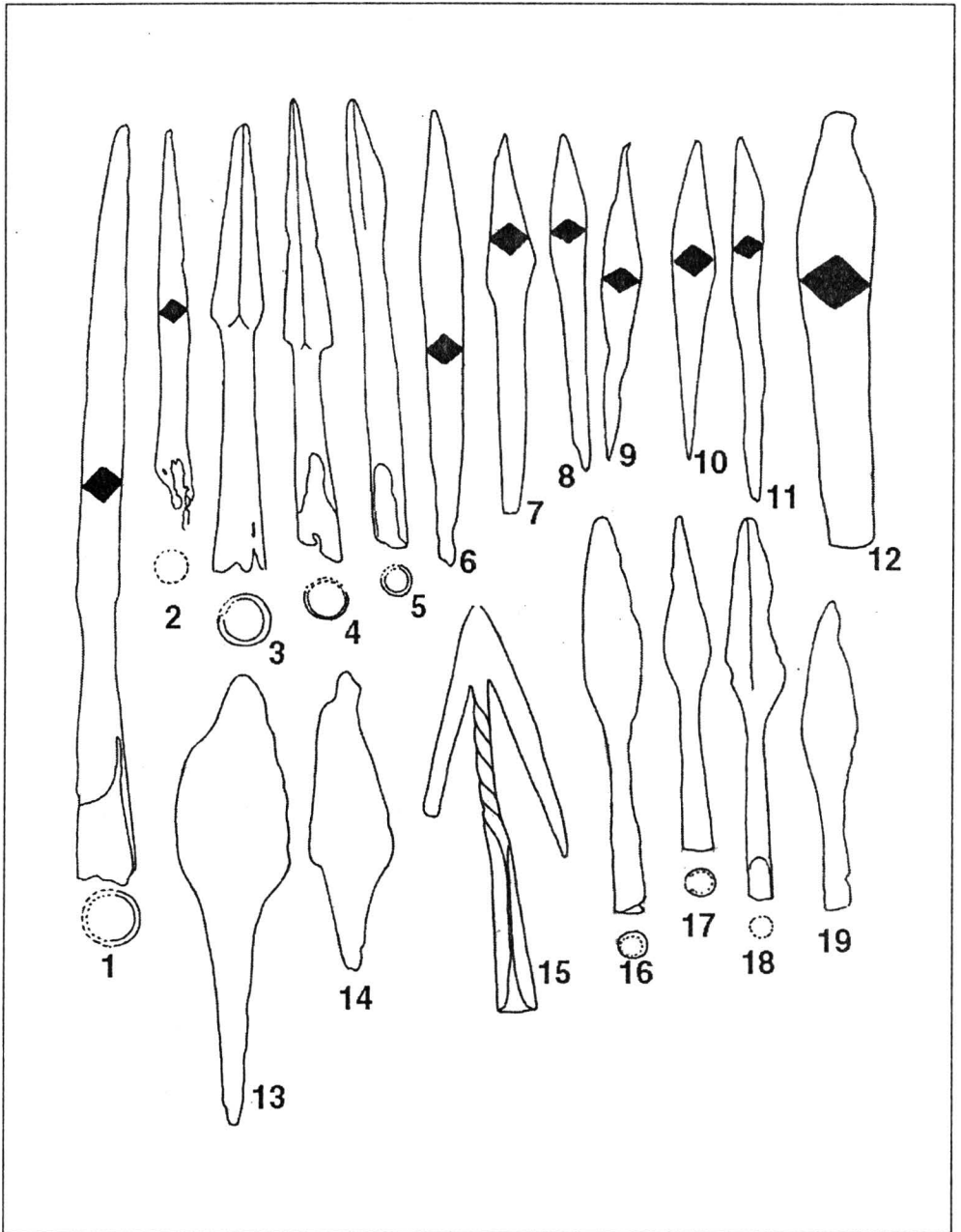

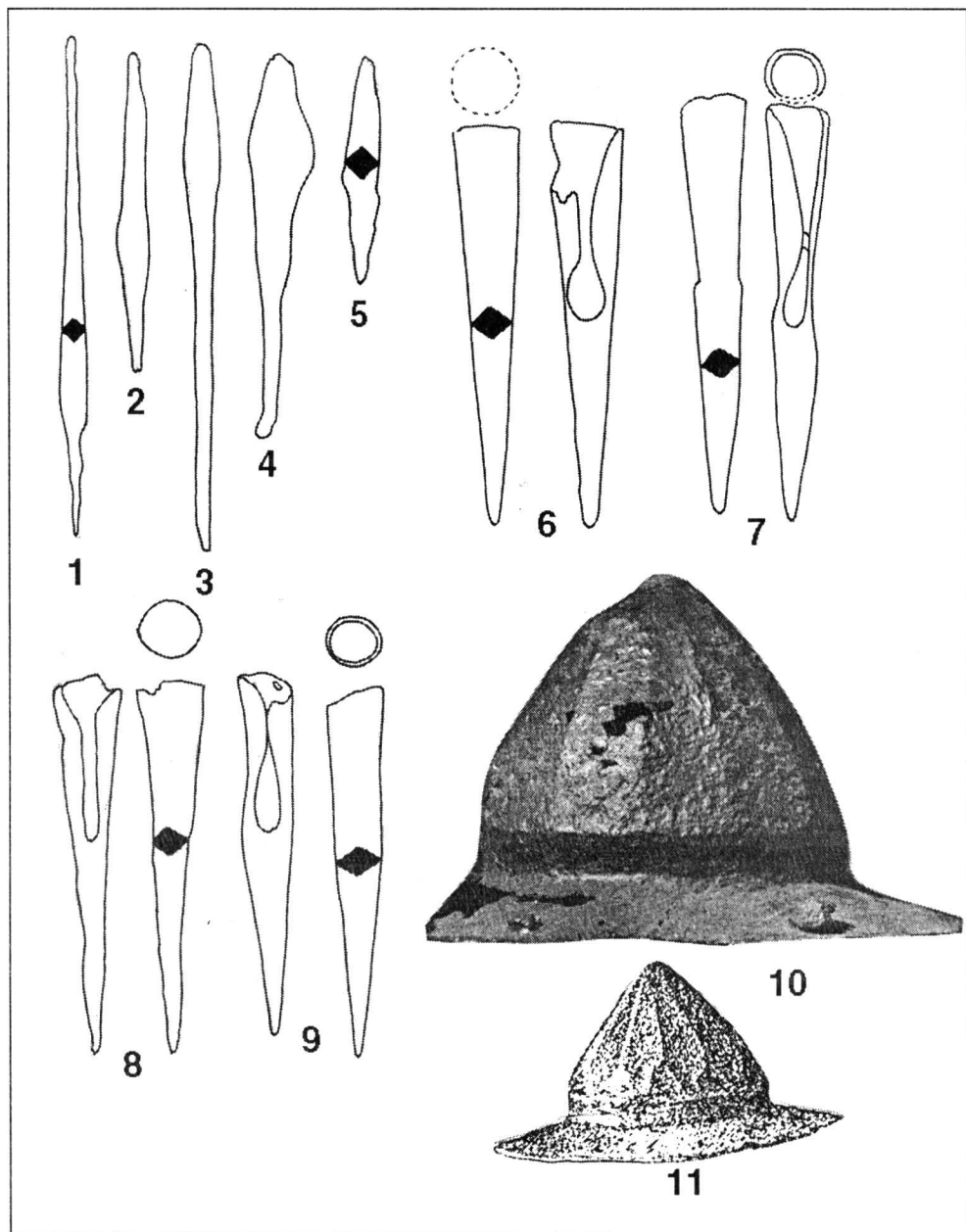
Pl.LXVI - Obiecte din fier de la Drobeta (5-69 și Hinova (1-4)

Pl. LXVII - Agățatori pentru mâner de găleată de la Hinova (1-5) și alte obiecte de uz gospodăresc din fier (6-9, 11-12)

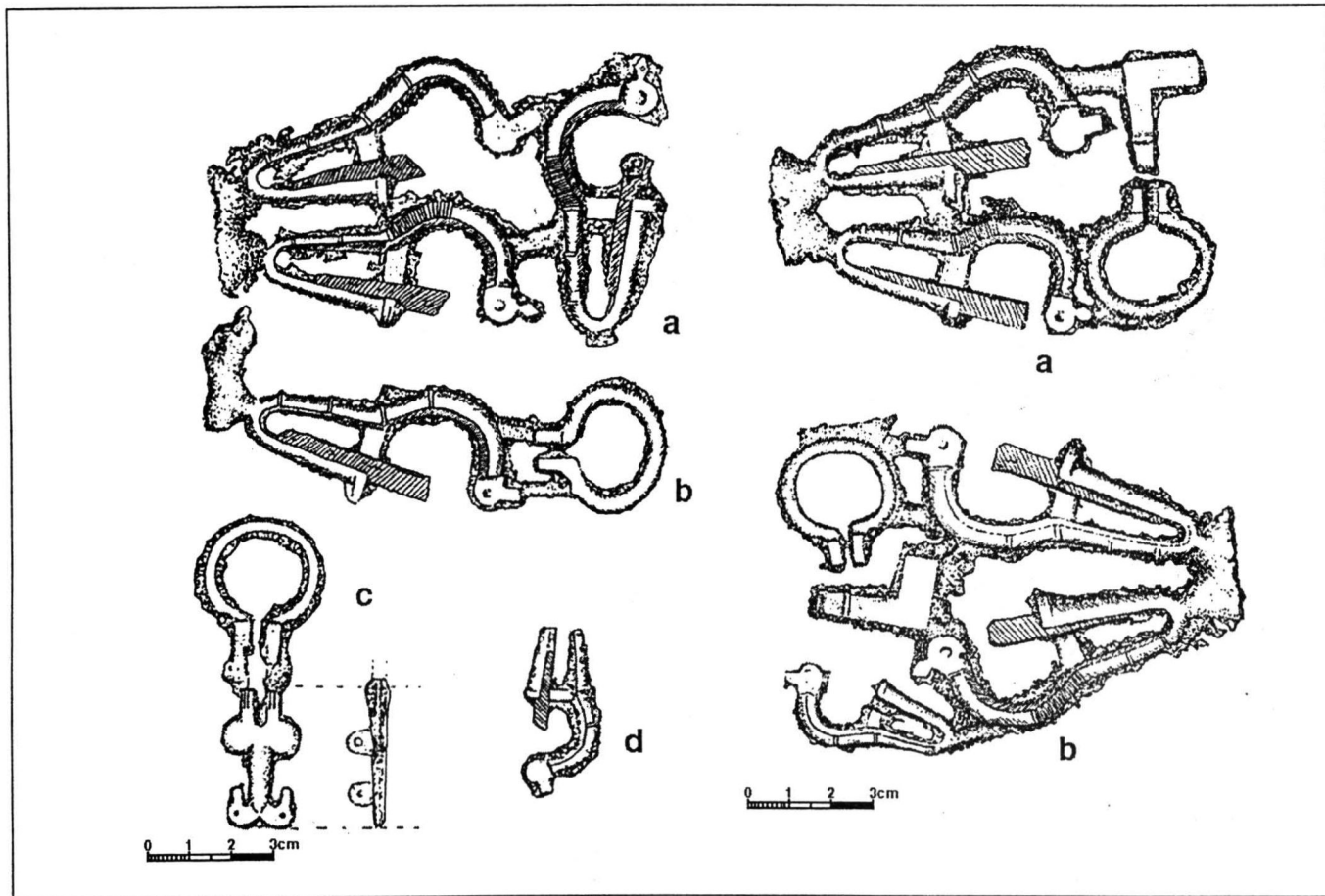
Pl. LXVIII - Vârful de sulițe și săgeți de la Hinova

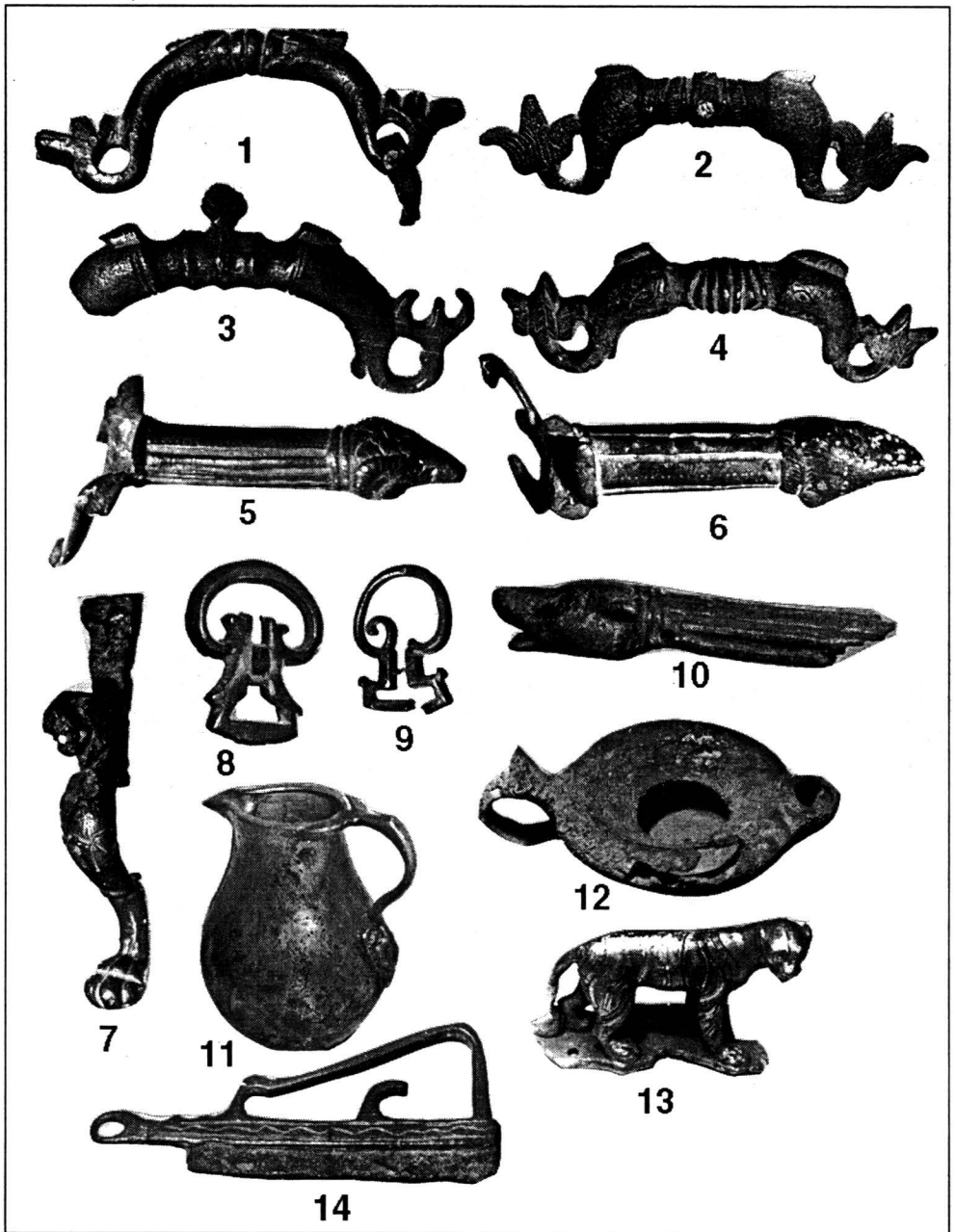
Pl. LXIX - Vârful de săgeți, călcâie de lance și umbo de scut de la Hinova

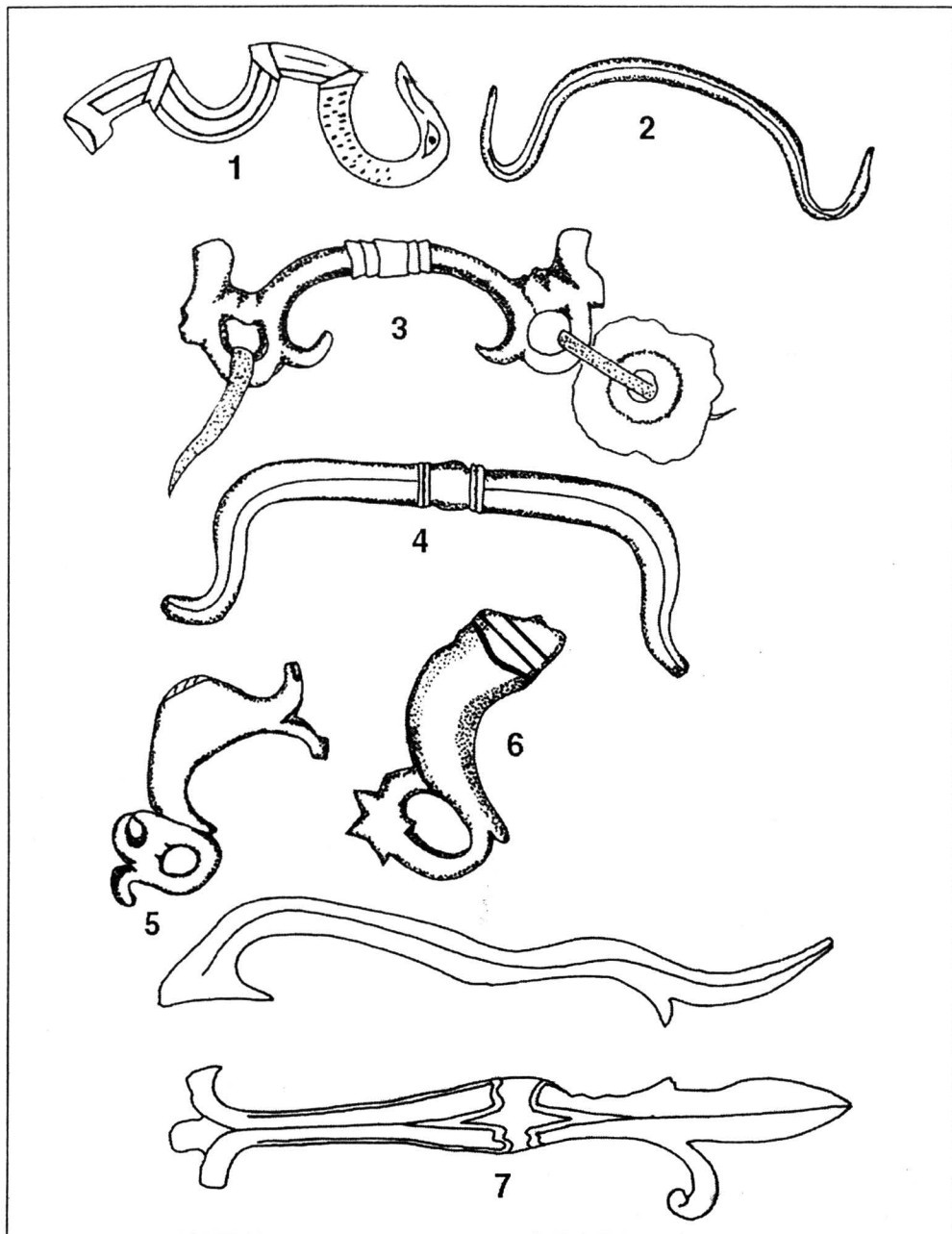
Pl. LXX - Matrițe din piatră pentru turnarea podoabelor de la Drobeta

Pl. LXXI - Fibule și chei din bronz, nefinisate din atelierul de la Drobeta (după A. Bejan)

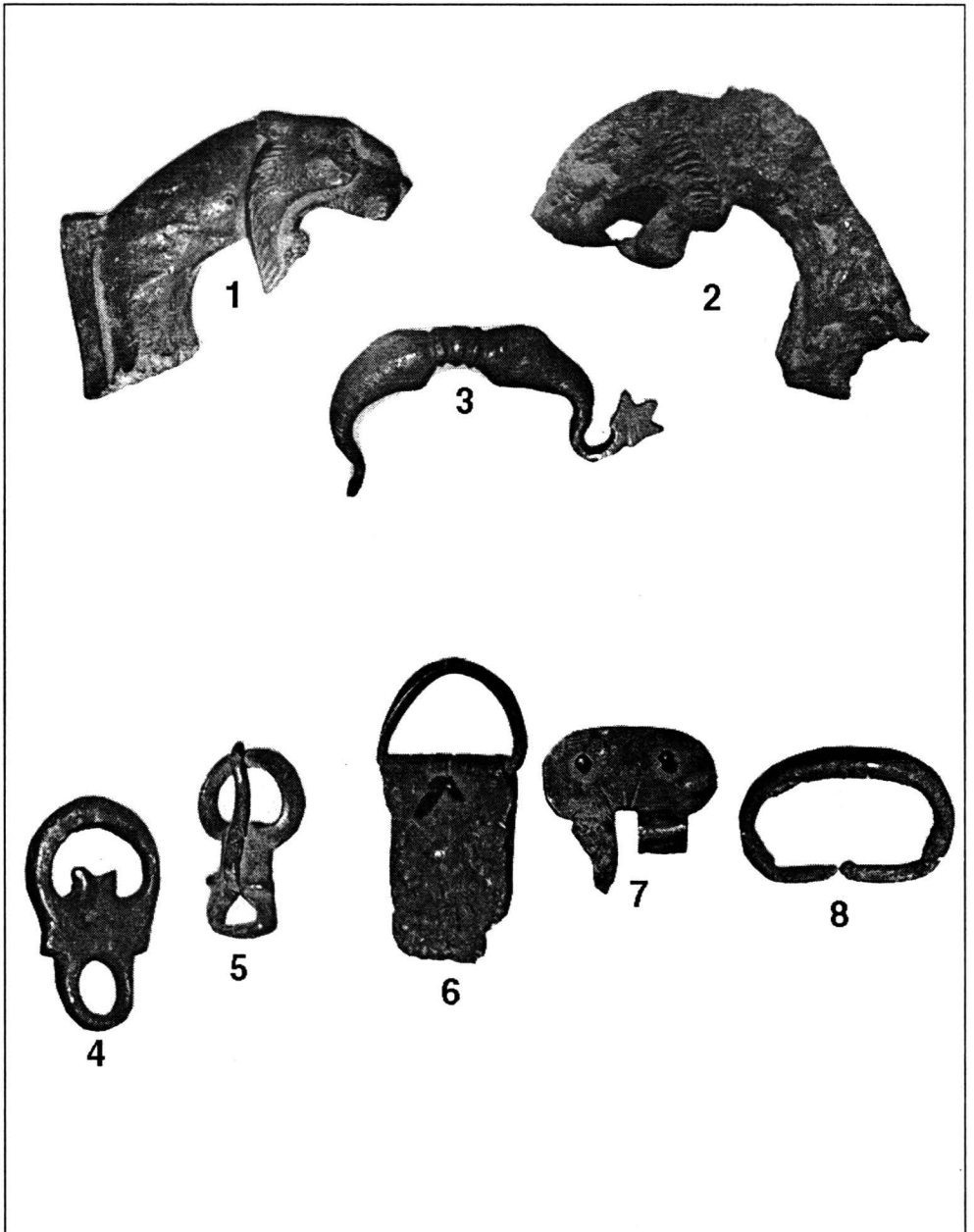

Pl. LXXII - Diferite produse din bronz, de import

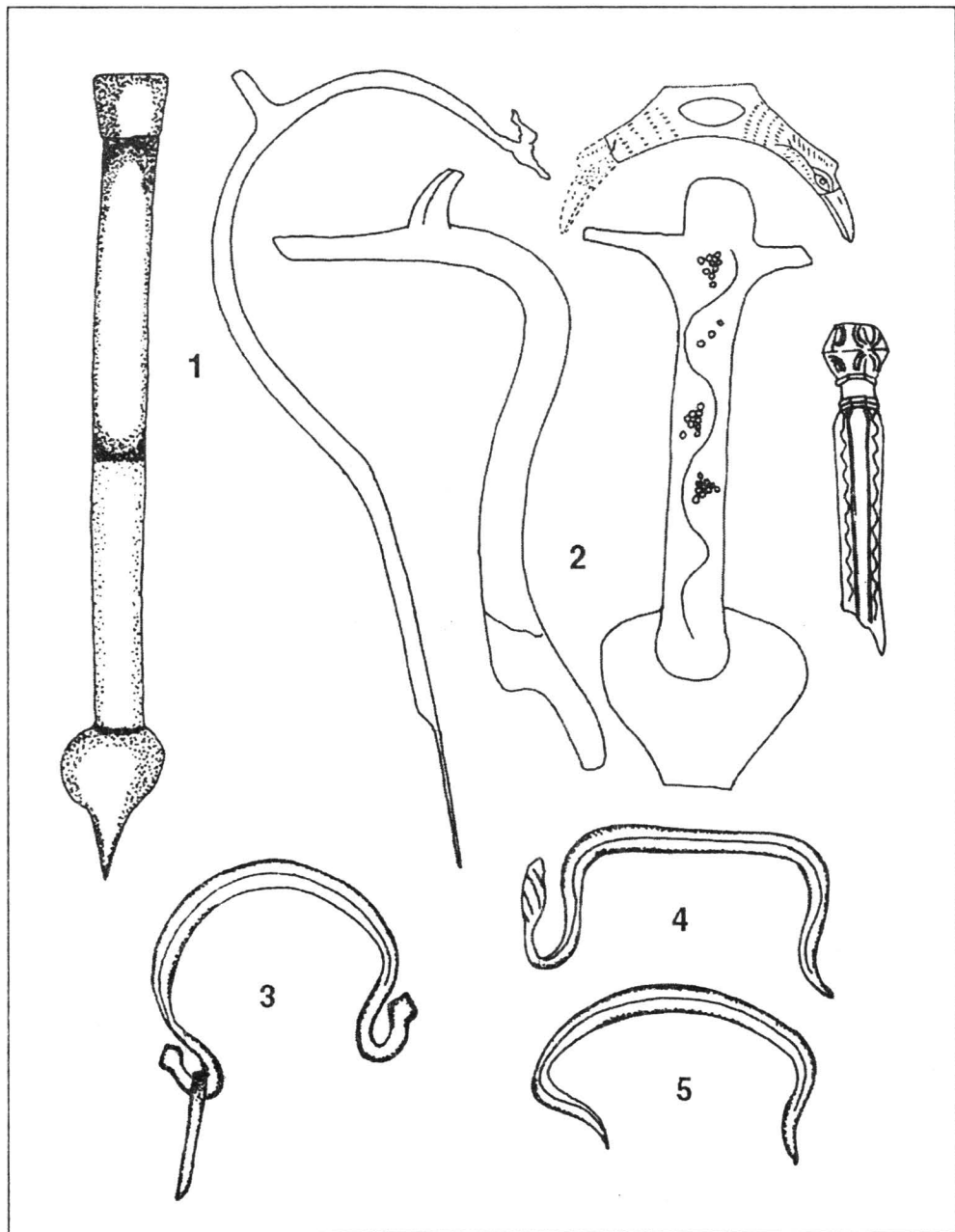

Pl. LXXIII - Produse locale din bronz după modele din import

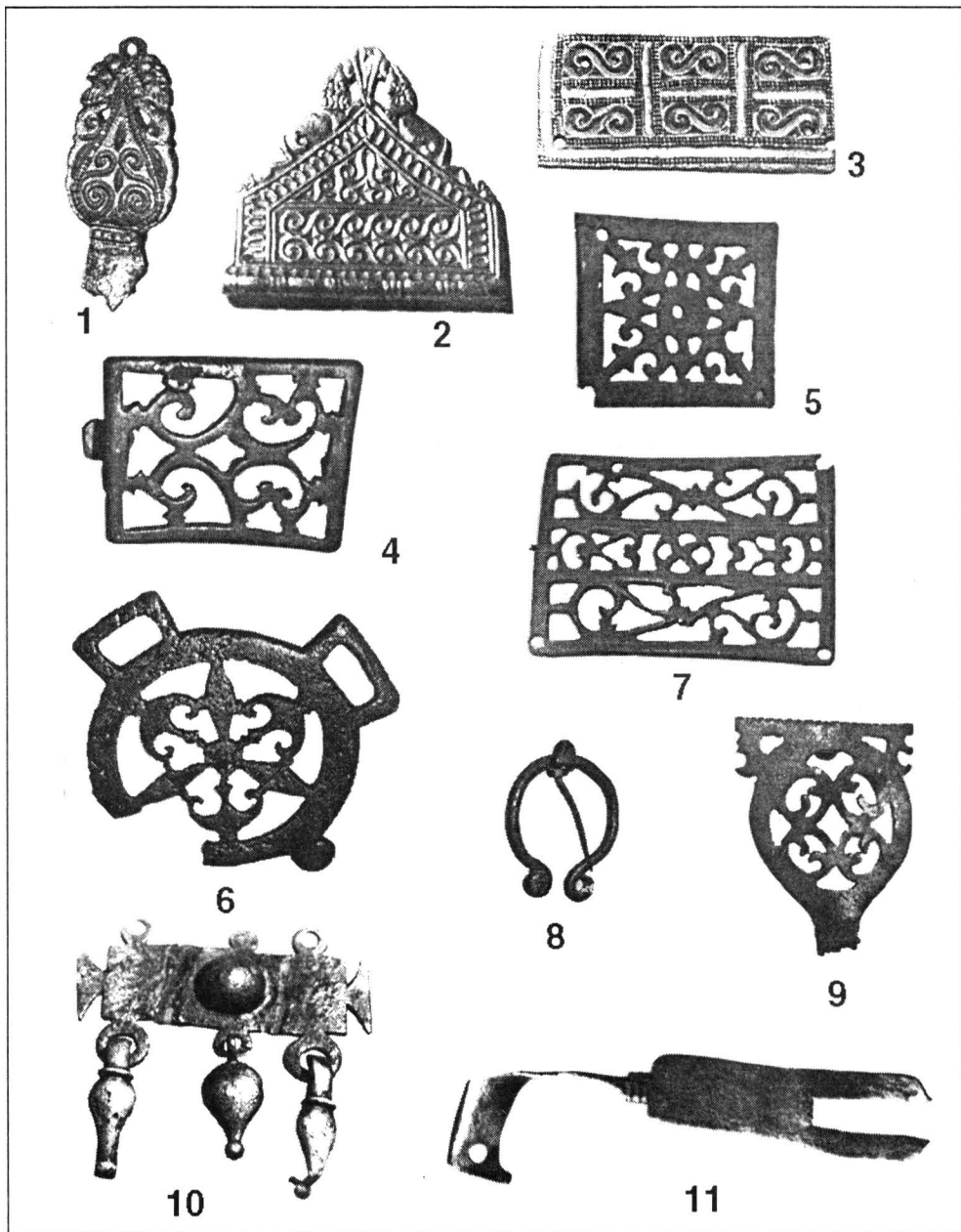

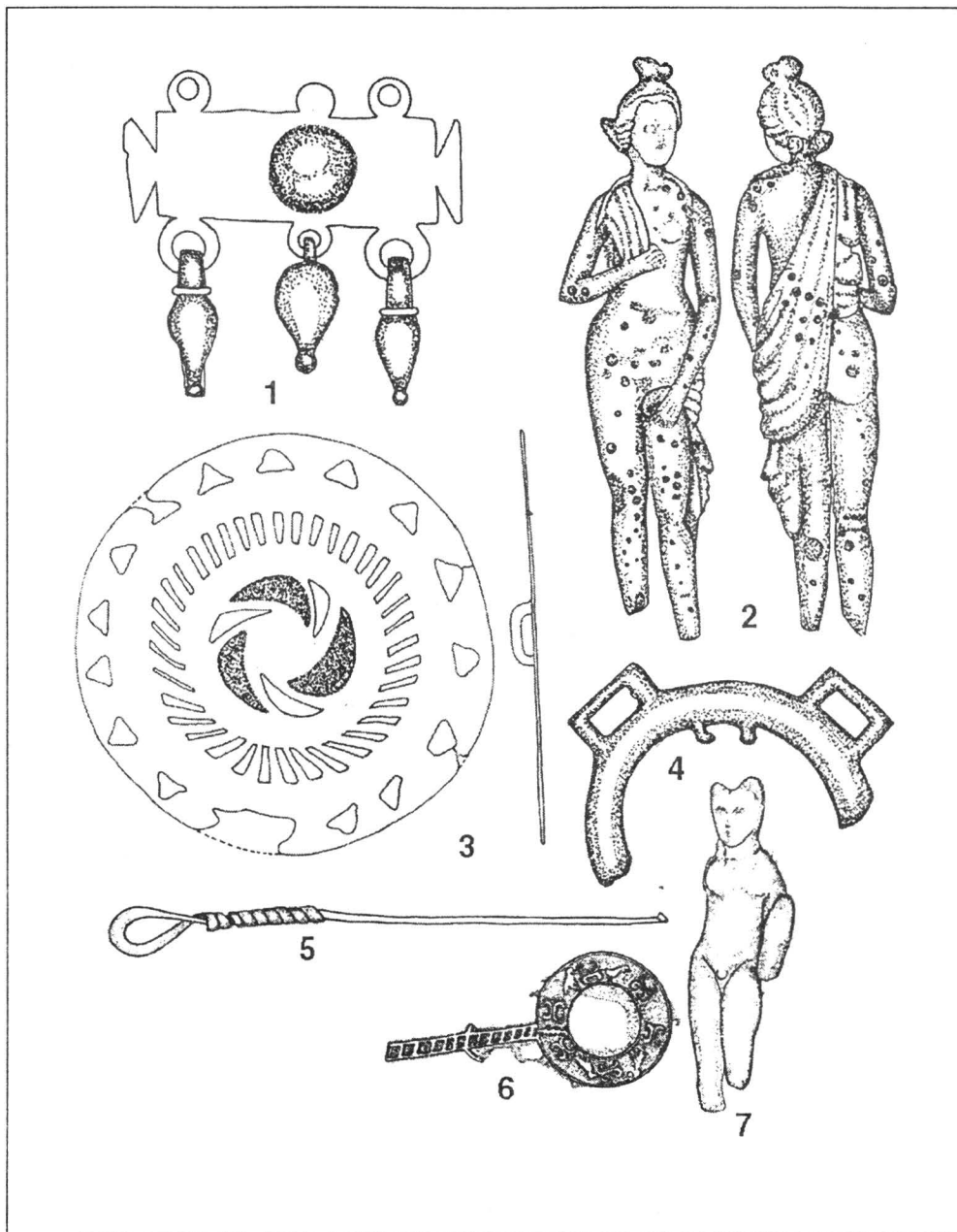
Pl. LXXIV - Produse locale din bronz, mâner finisat (1) și nefinisat (2)

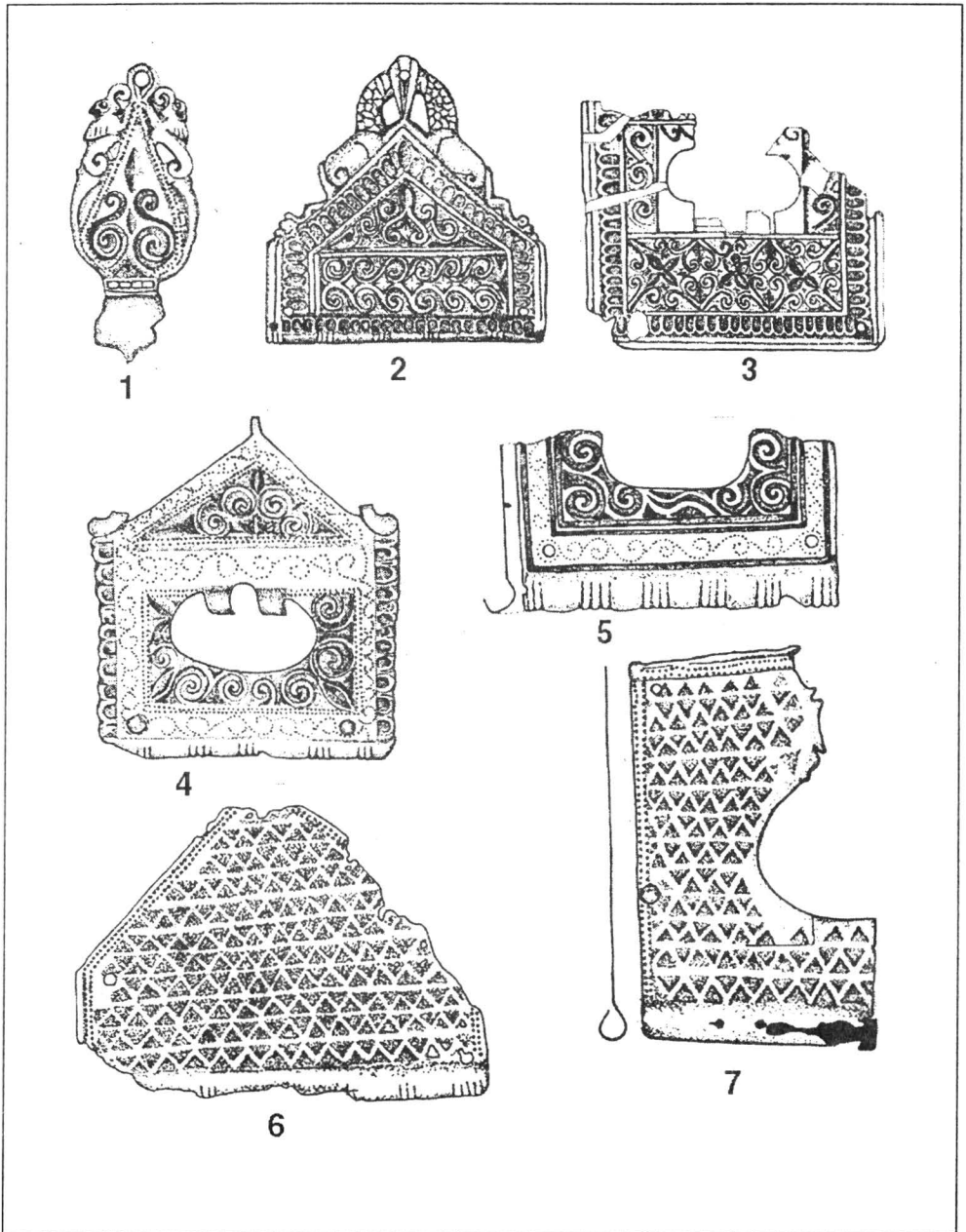
Pl. LXXV - Produse din bronz de import (1,2,6) și locale (3-5)

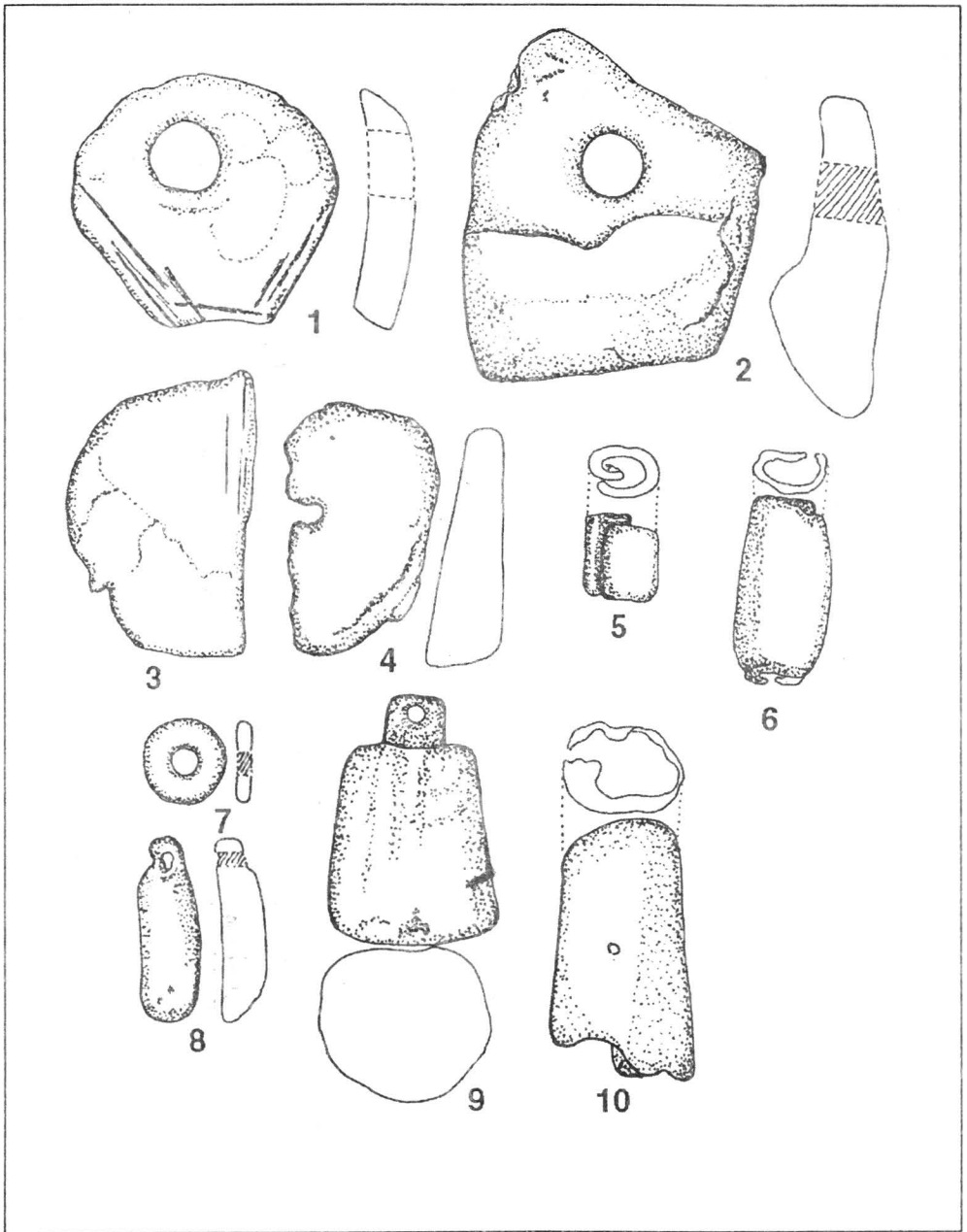
Pl. LXXVI - Produse locale din bronz de la Drobeta (4-11) și Hinova (1-3)

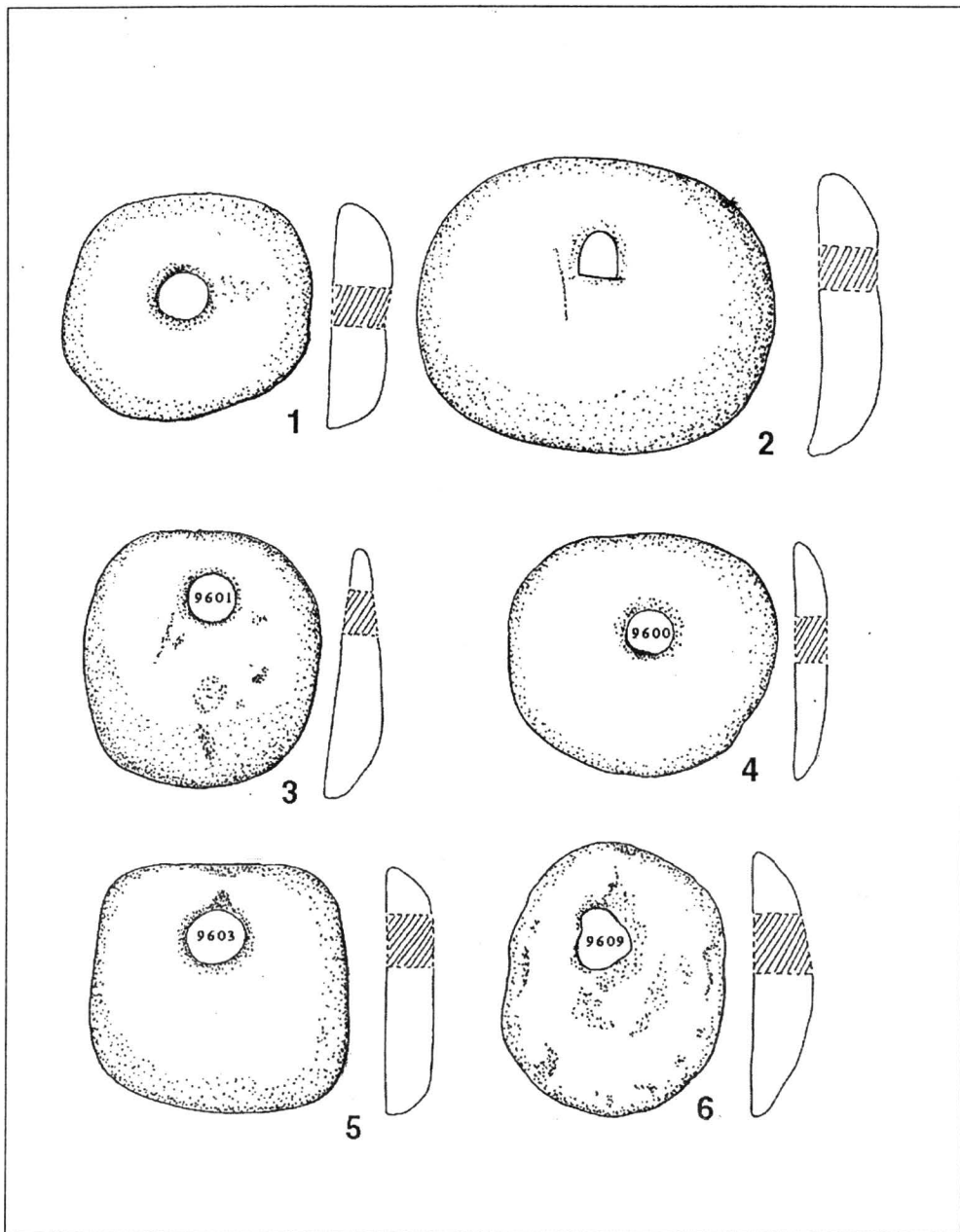
Pl. LXXVII - Produse locale din bronz de la Drobeta (1-4), din cupru (5) și plumb (6-7)

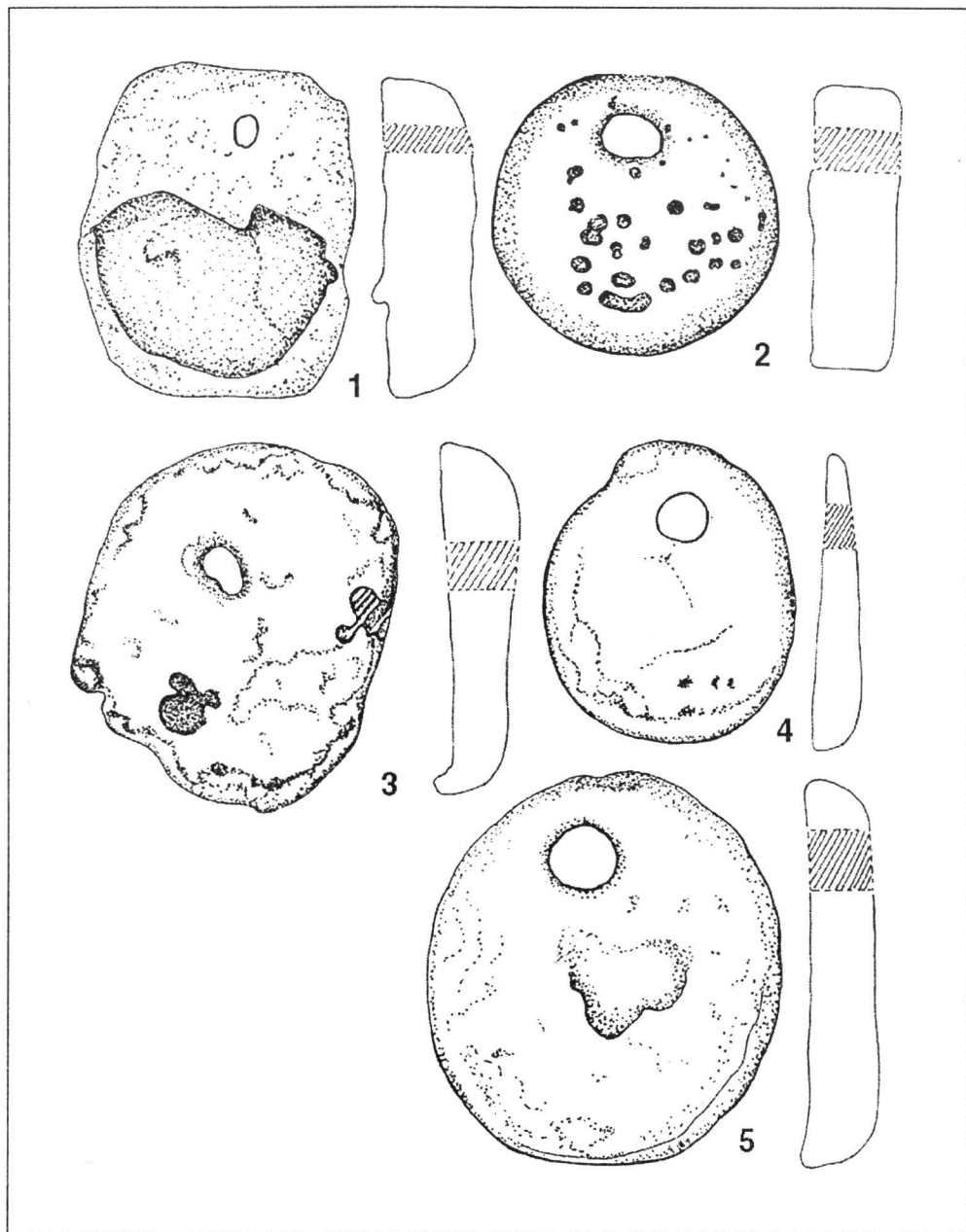
Pl. LXXVIII - Cap de curea și paftale de la Hinova

Pl. LXXIX - Turte de plumb folosite ca materie primă (1-4), rulouri din plumb folosite ca materie primă (5-6, 10) și piese finisate (7-9) de la Hinova

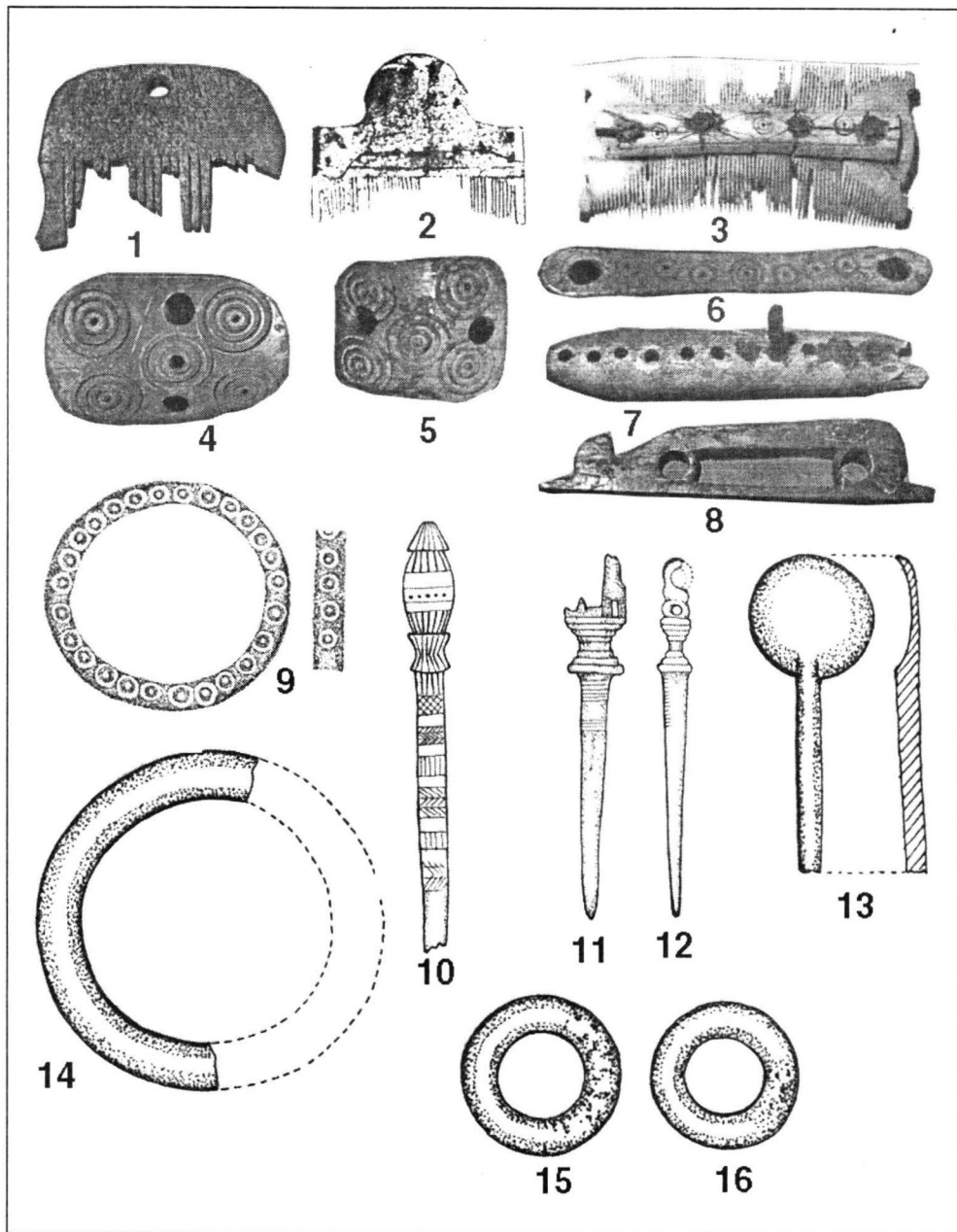

Pl. LXXX - Turte de plumb finisate după turnare folosite ca materie primă de la Hinova

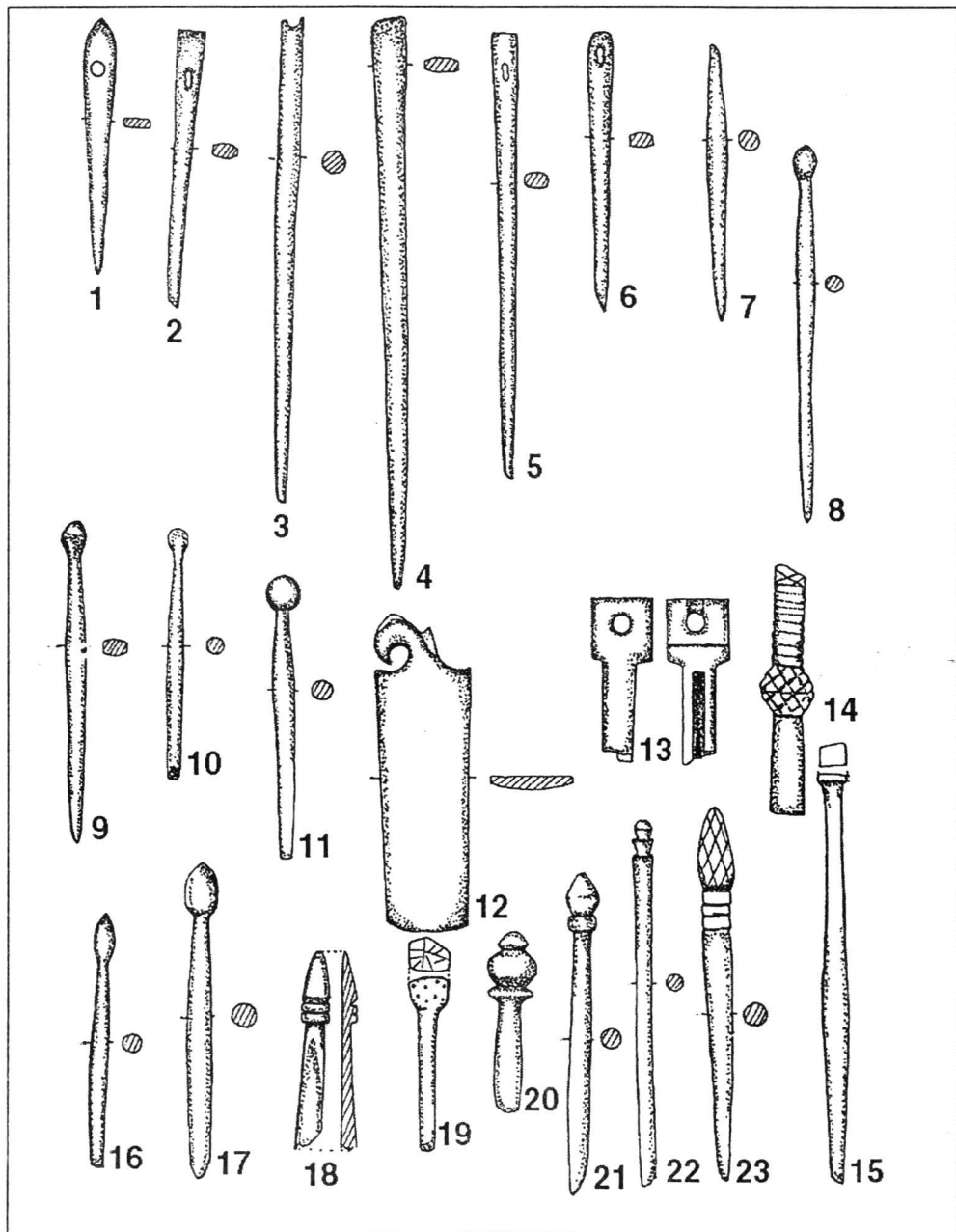

Pl. LXXXI - Turte de plumb nefinisate de la Hinova

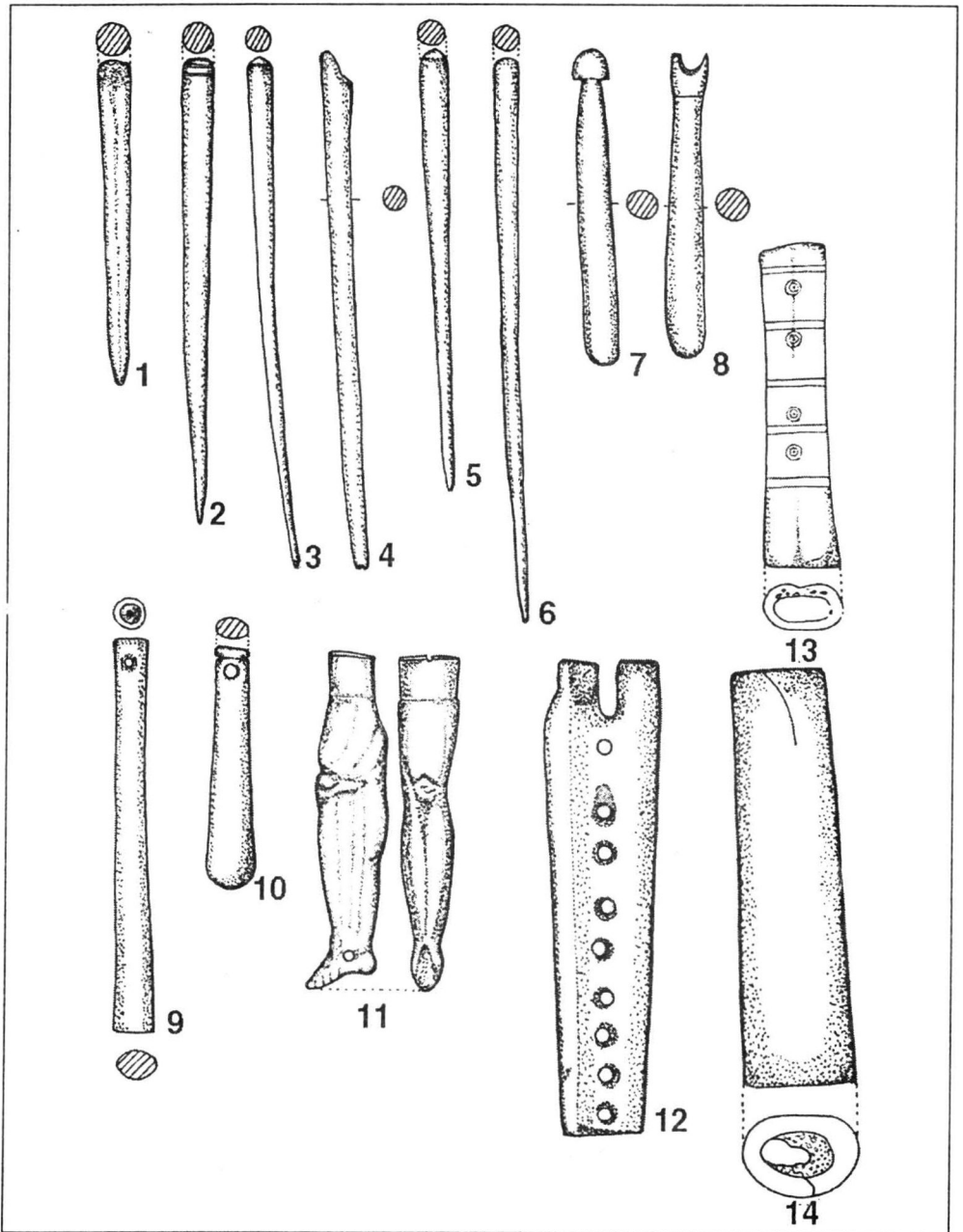

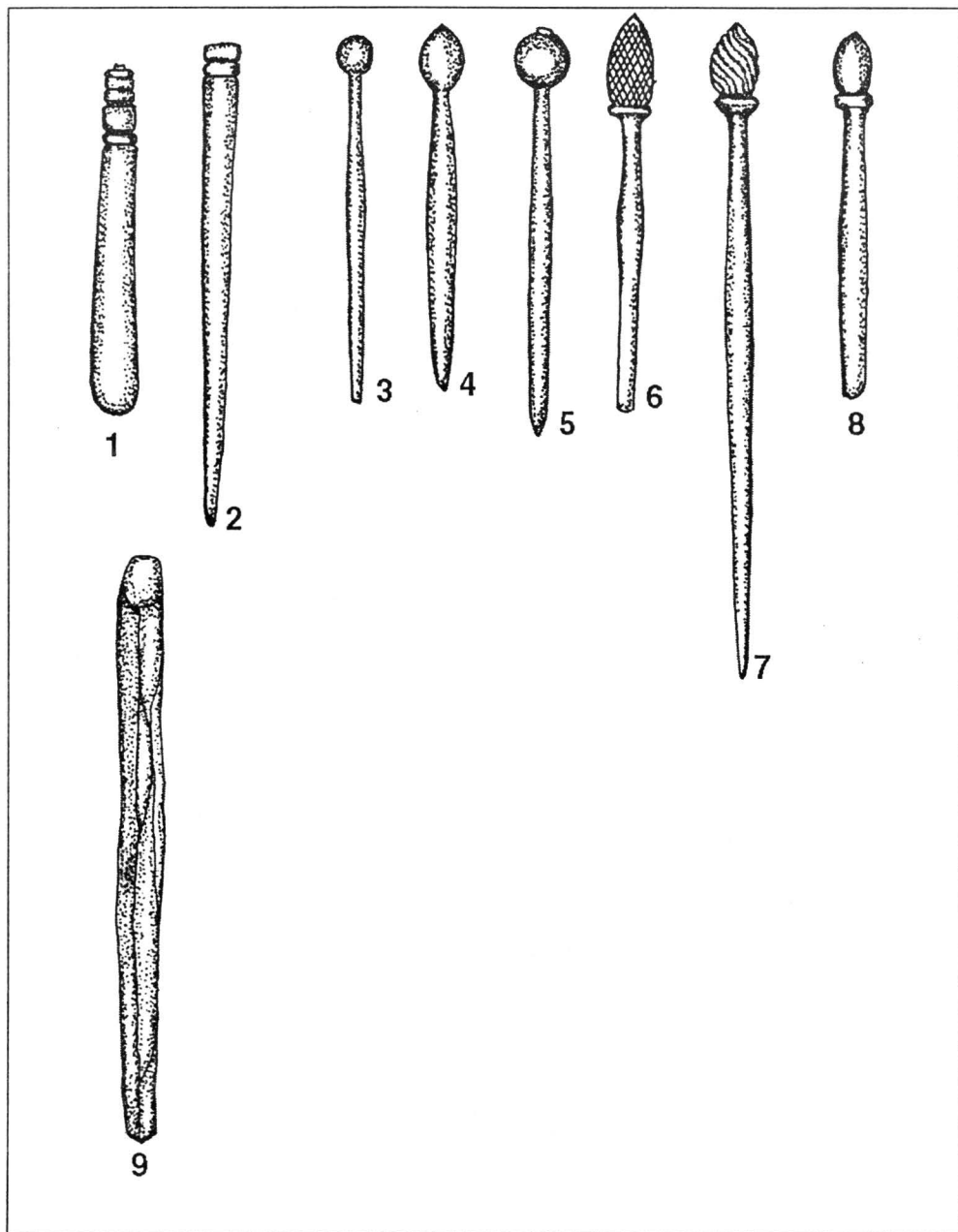
Pl. LXXXII - Obiecte din os de la Drobeta și Hinova (2-3)

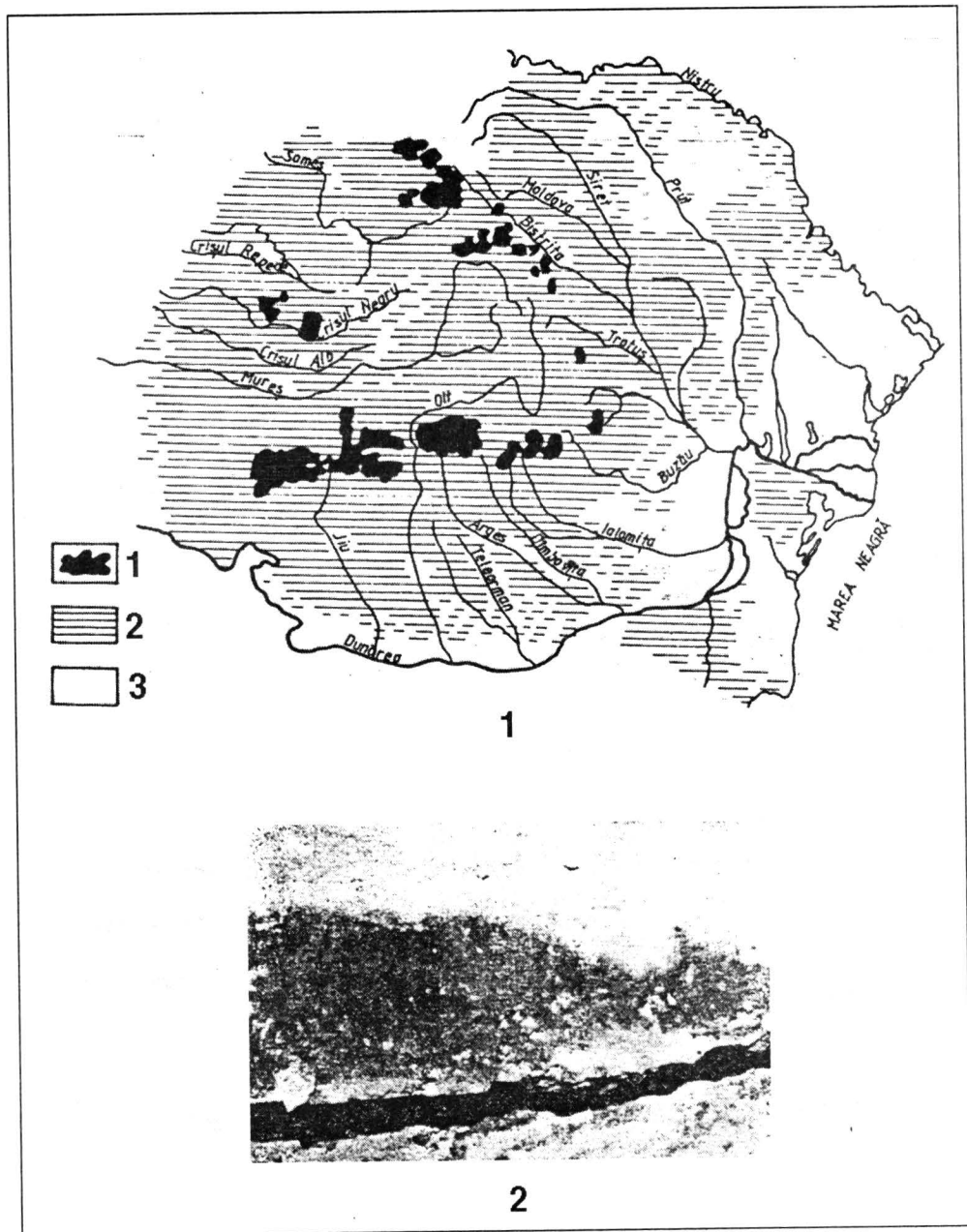
Pl. LXXXIII - Ace de păr din os și obiecte din os cu utilitate neprecizată
(12-14)

Pl. LXXXIV - *Stylli* din os (1-6), obiecte neprecizate din os (7-10), mâner de cuțit (11-12), tub de ace (14) de la Drobeta și Hinova (13)

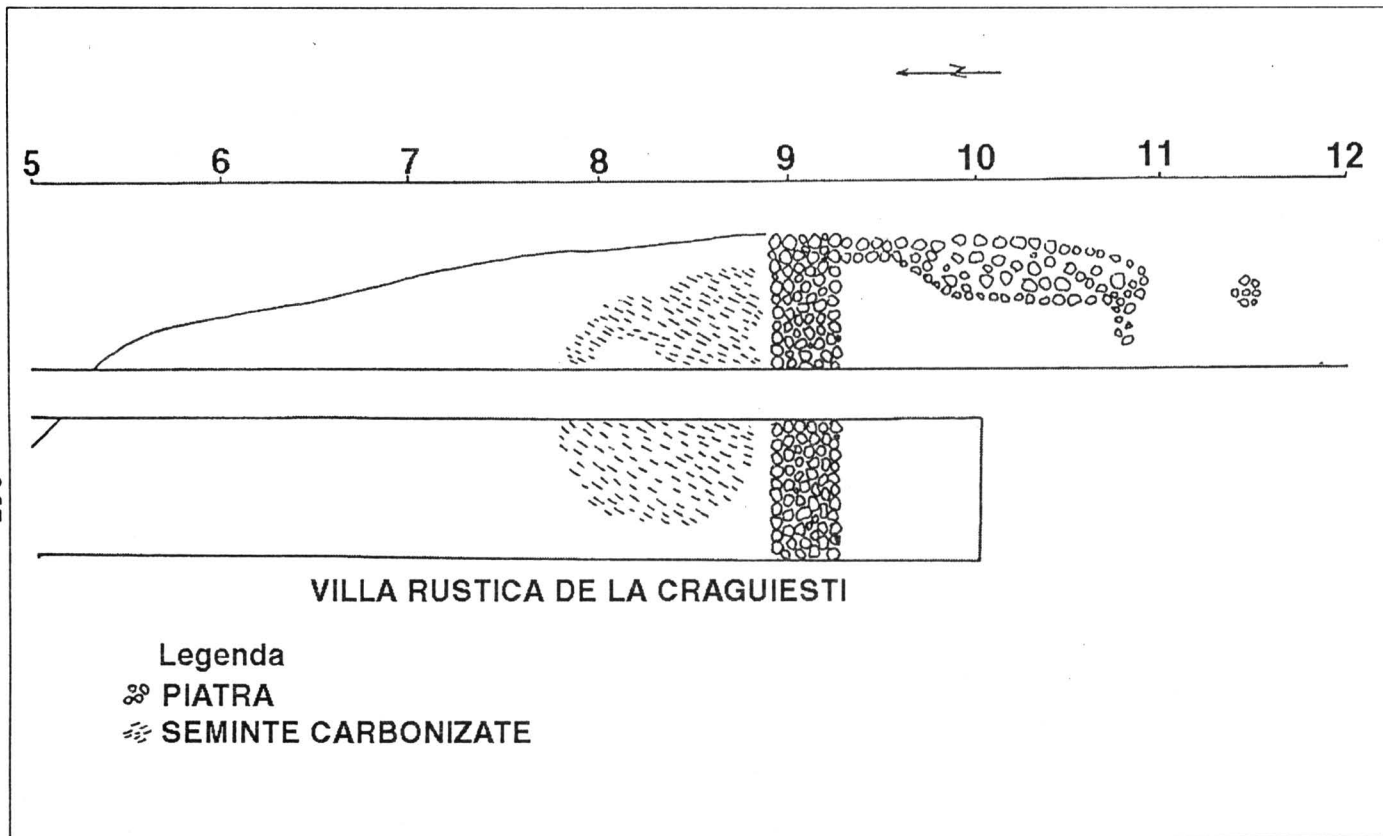

Pl. LXXXV - Ace de păr (2-8) și nefinisat (9) de la Drobeta

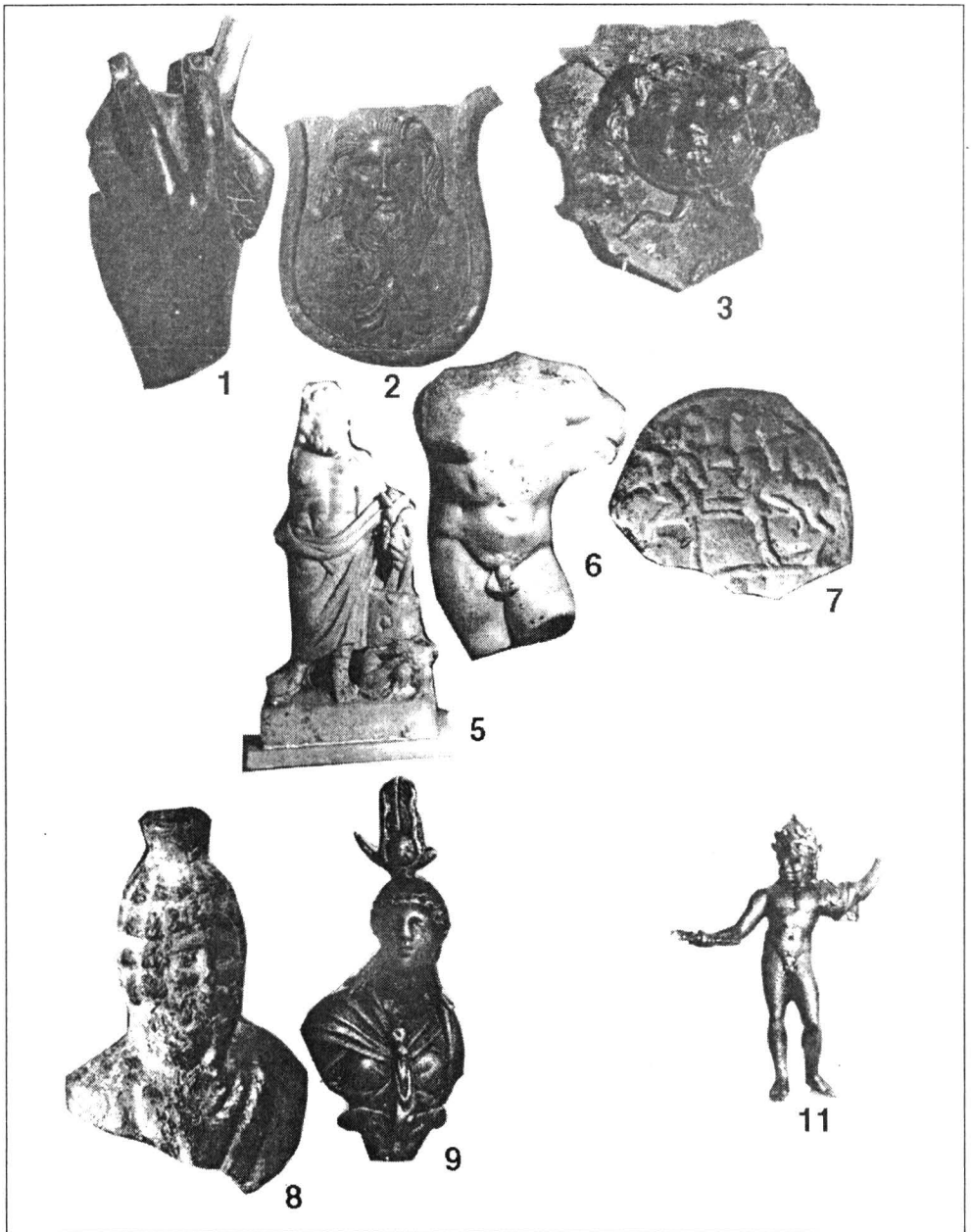

Pl. LXXXVI - Harta răspândirii pădurilor (după M.Davidescu) și bârnă de lemn carbonizată din castrul Hinova (1)

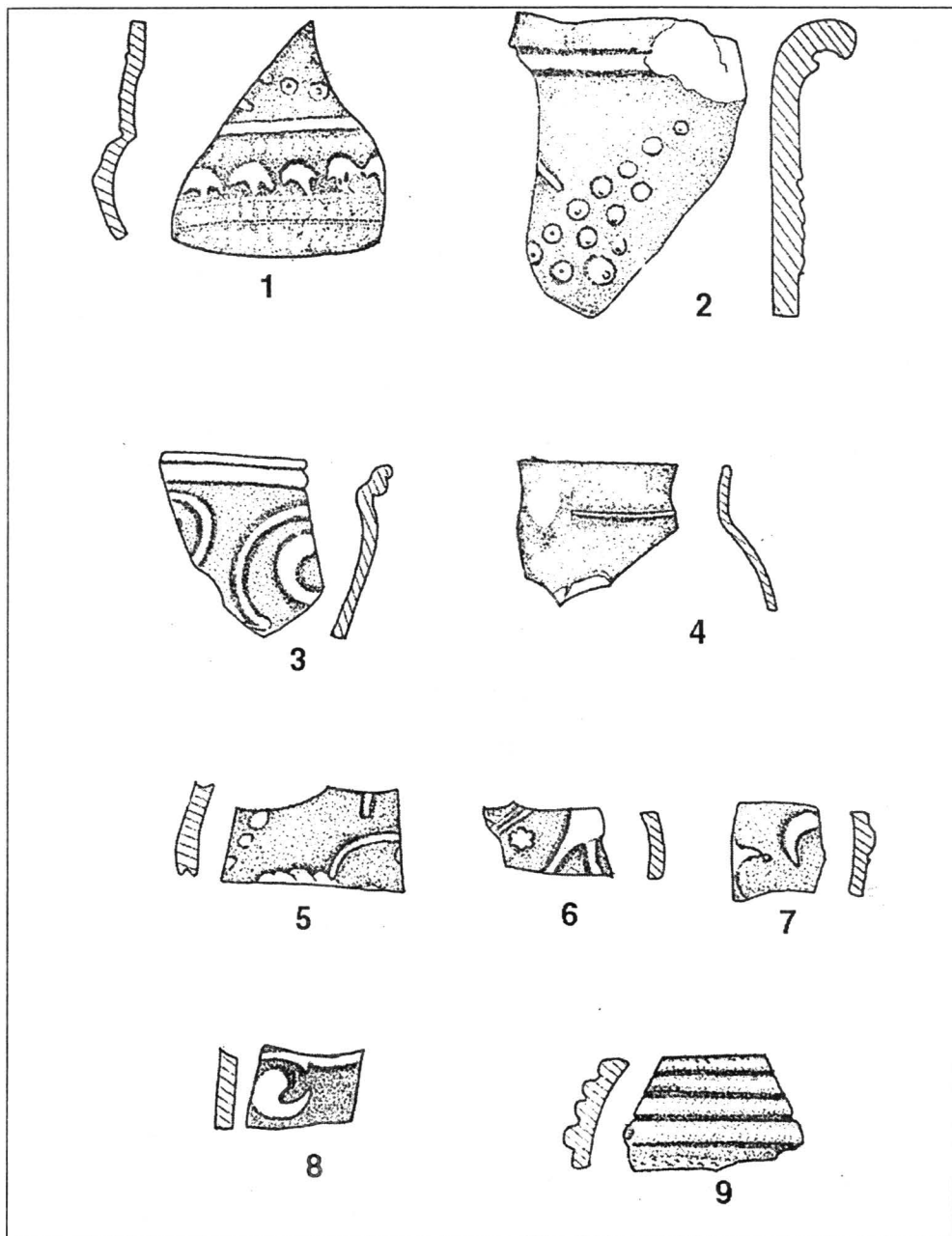
357

Pl. LXXXVII - Planul săpăturilor de salvare și urme de zidărie din villa rustica de la Crăgulești (sec. II-III)

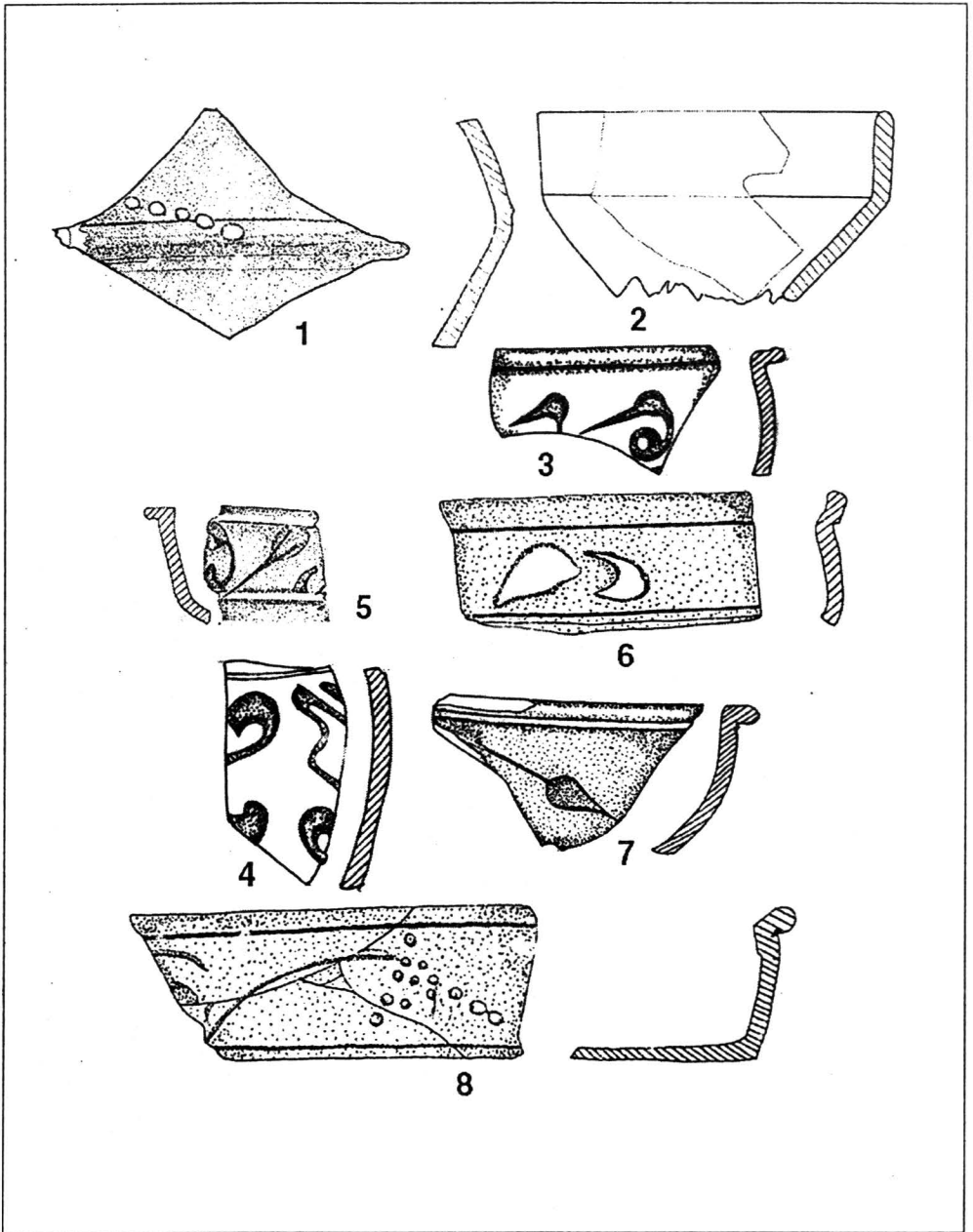

Pl. LXXXVIII - Statui și statuete din import de la Drobeta (1-9, 11)
și Gârla Mare (10)

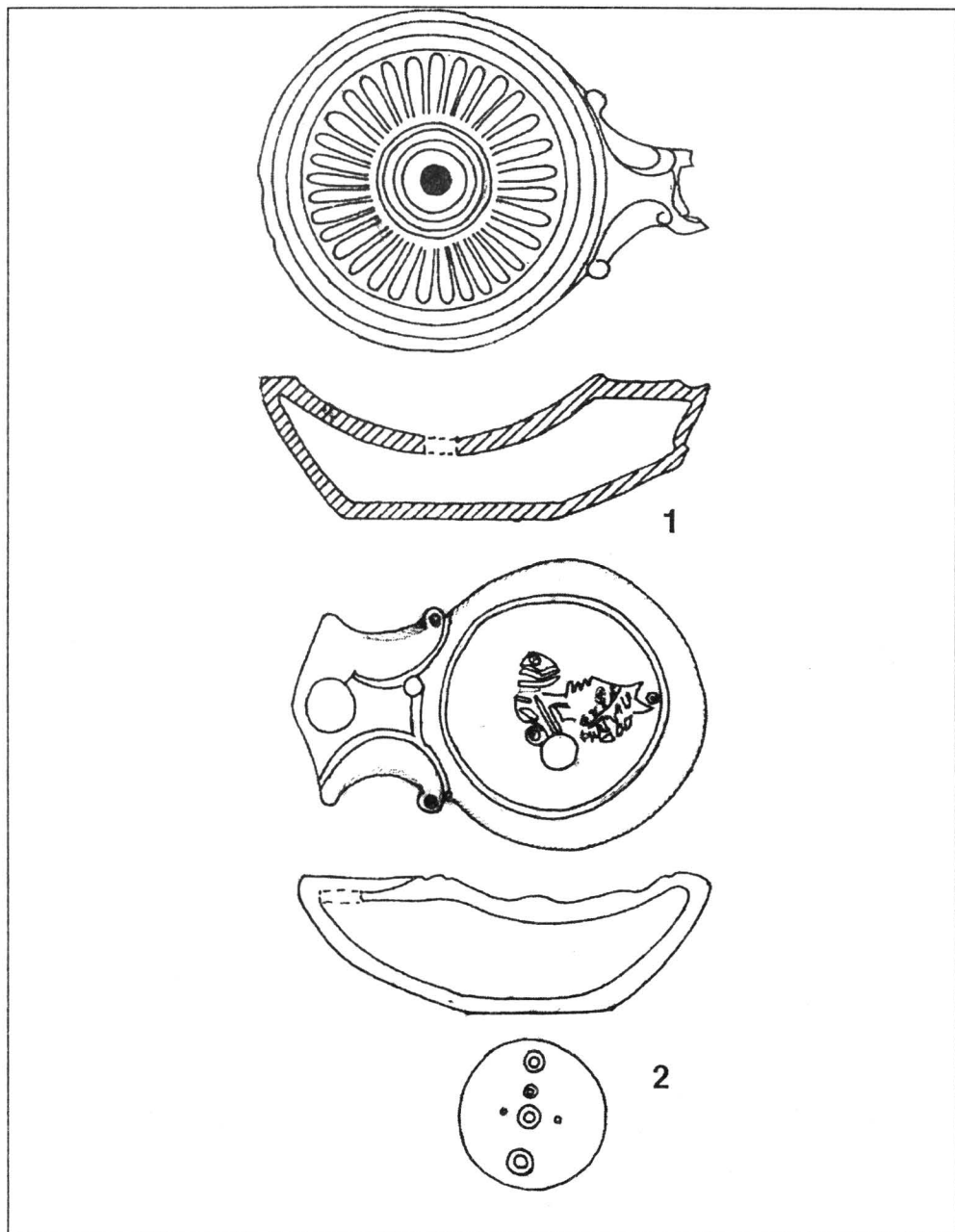

Pl. LXXXIX - Ceramică lucrată în tehnica barbotinei de la Gârla Mare

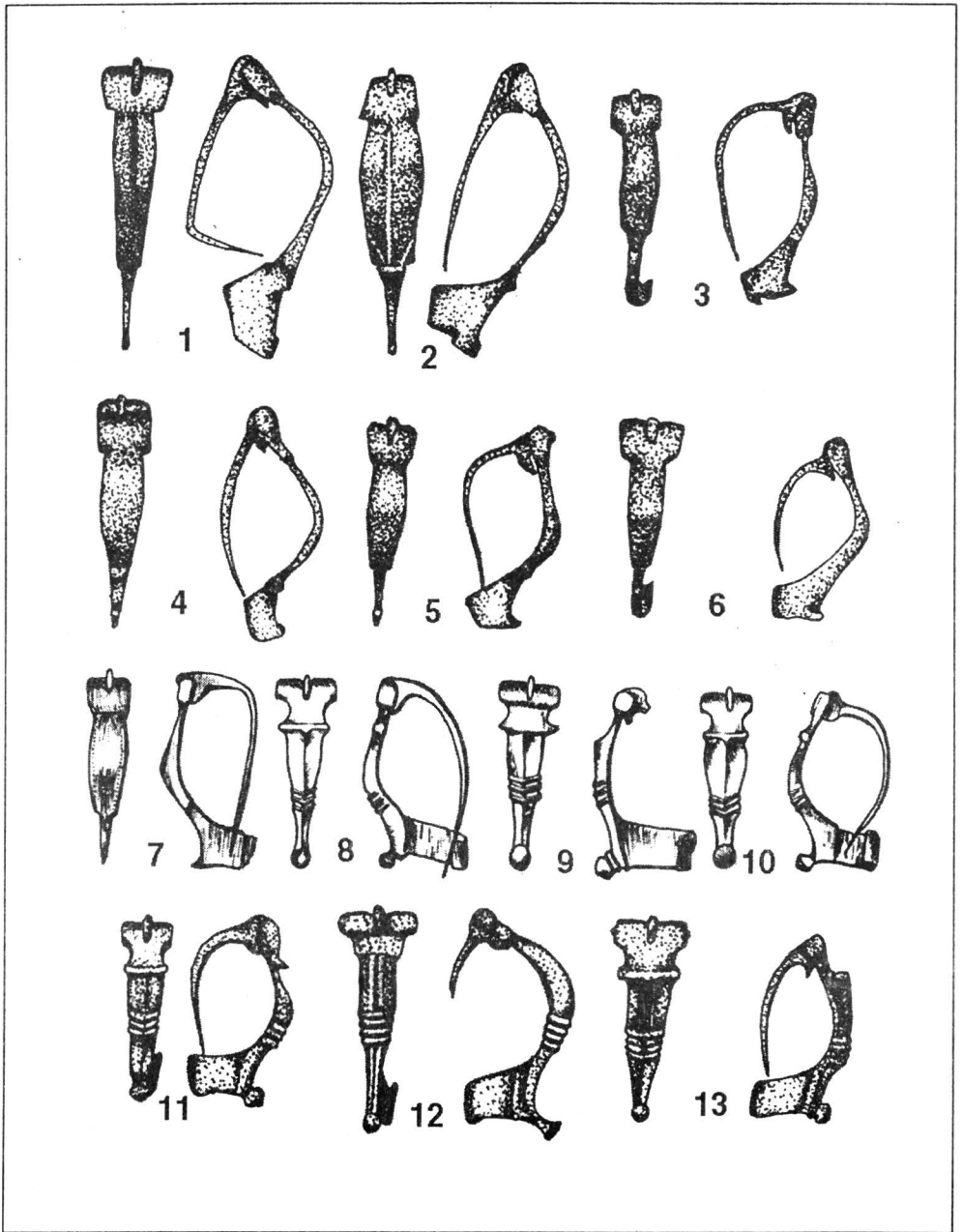

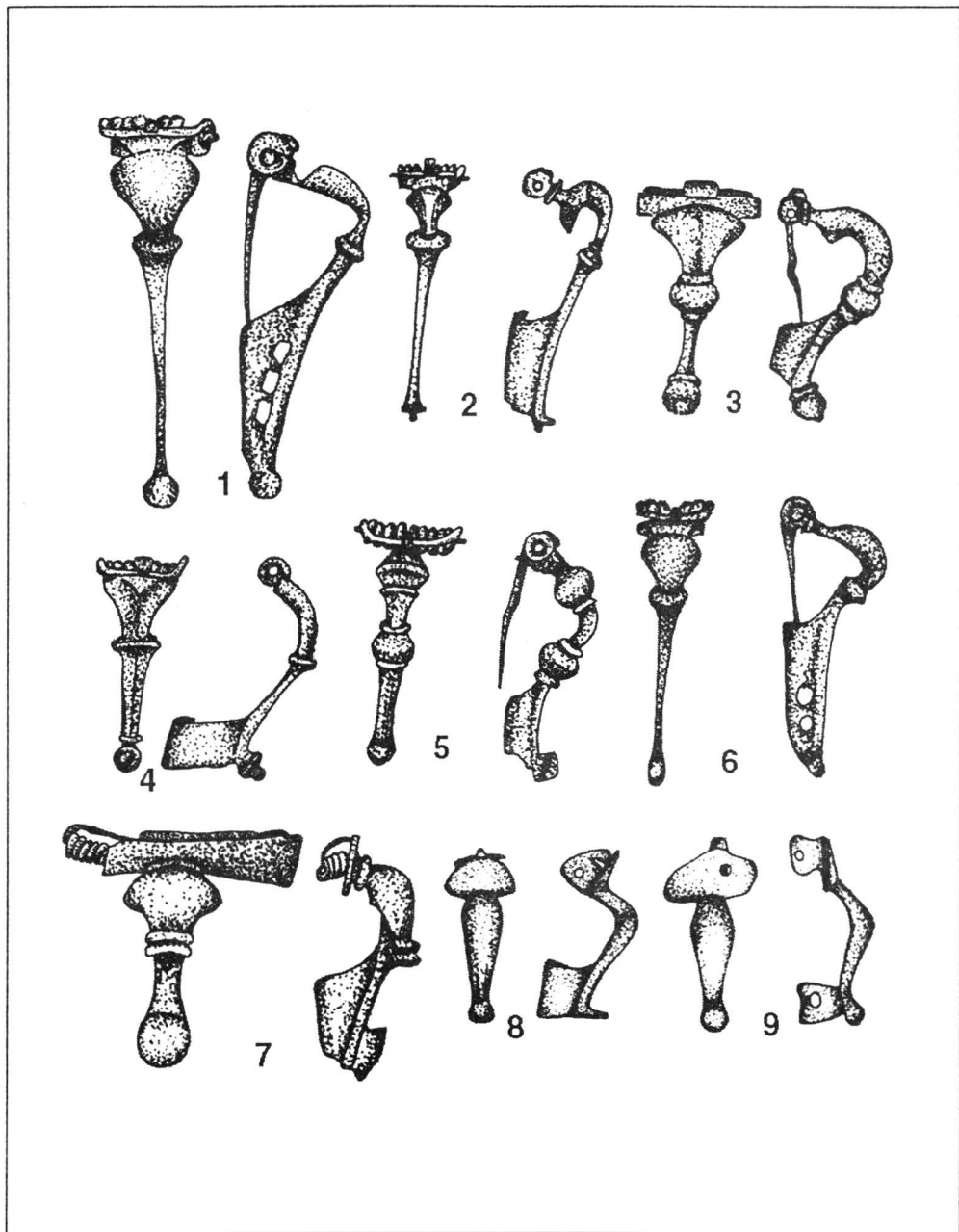
Pl. XC - Ceramică lucrată în tehnica barbotinei de la Gârla Mare

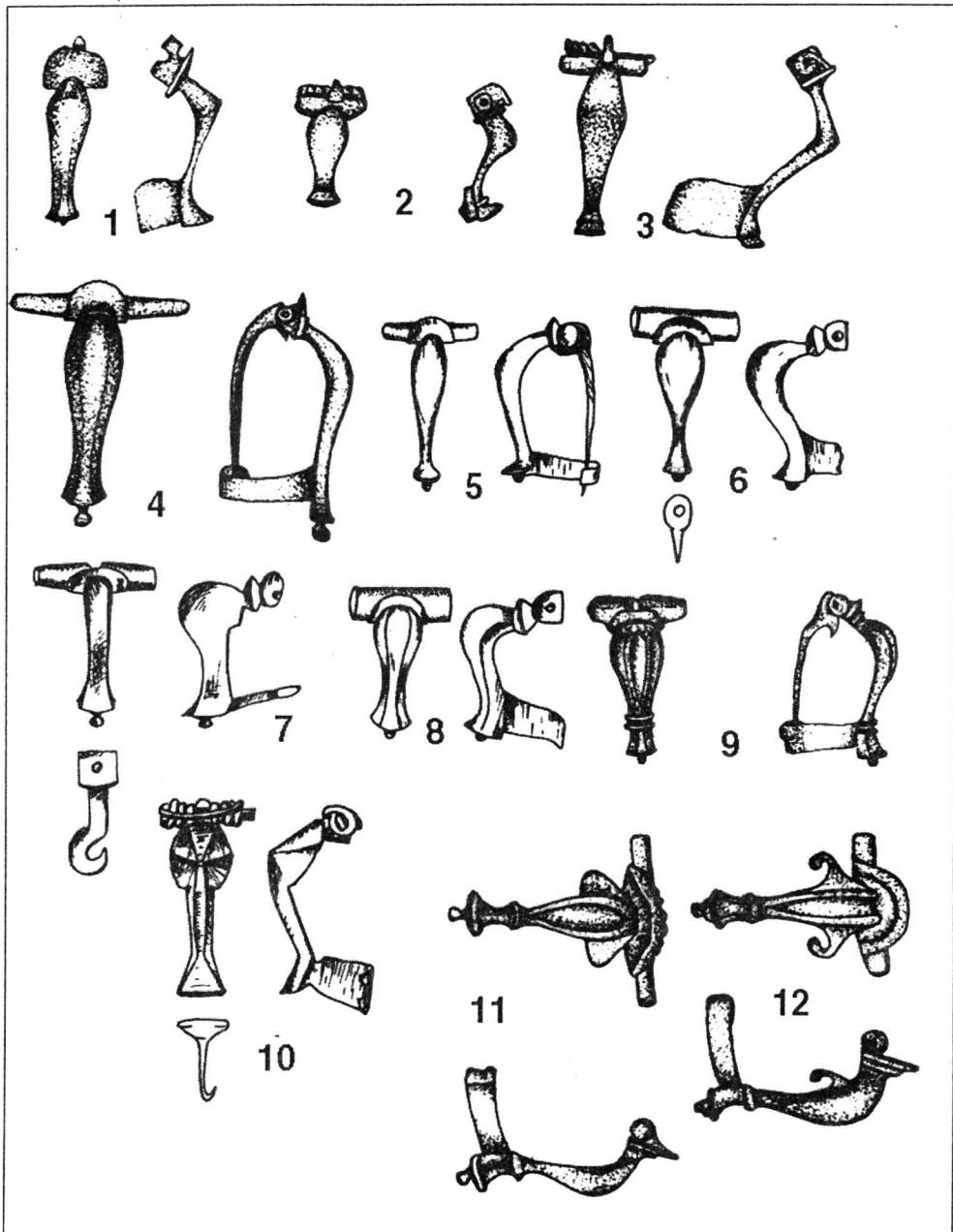
Pl. XCI - Opaițe din import de la Drobeta

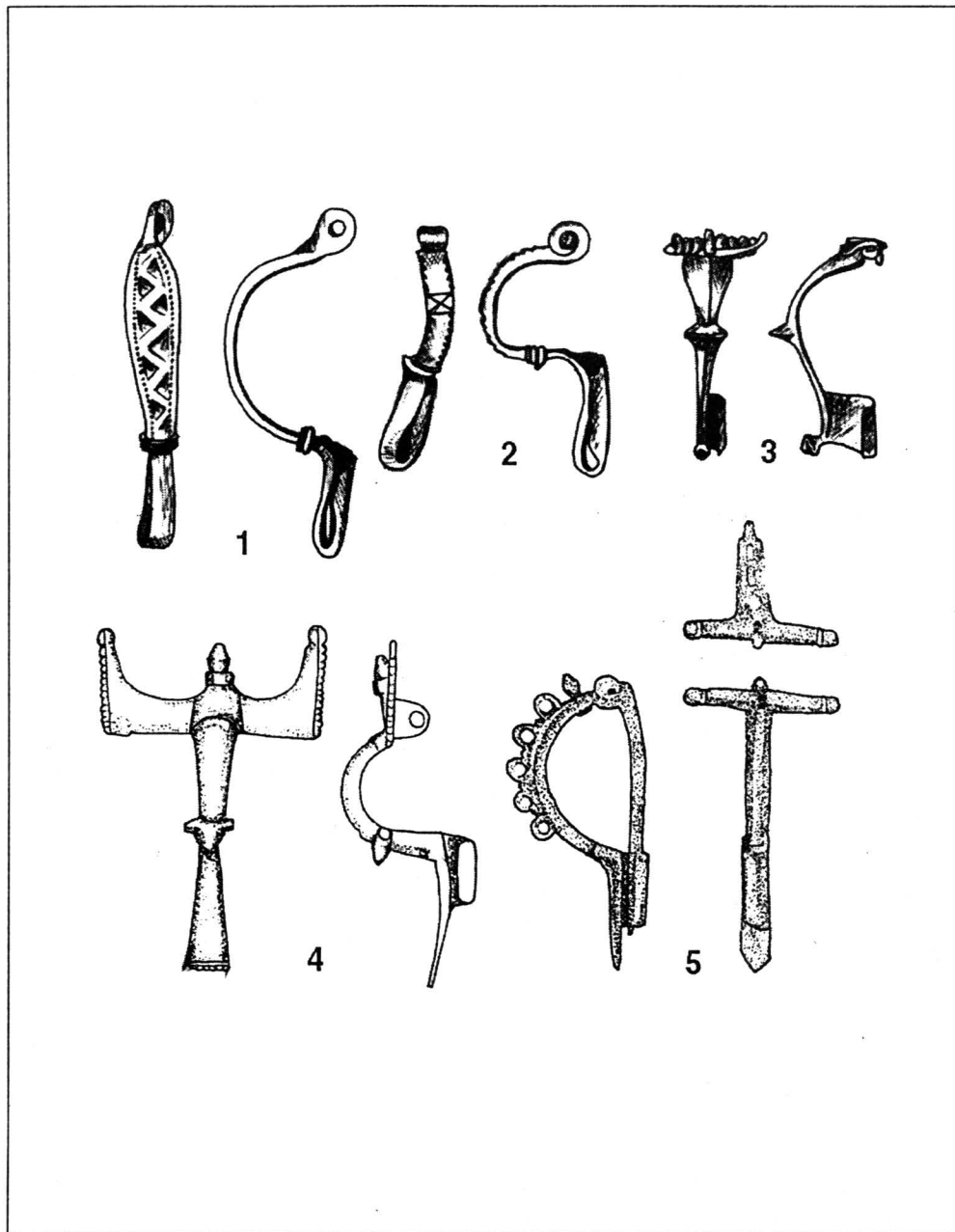
Pl. XCII - Fibule similar Aucissa de la Drobeta

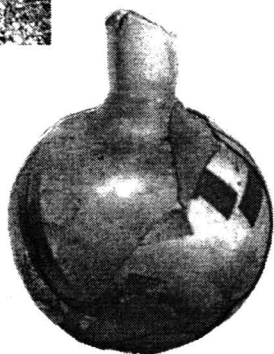
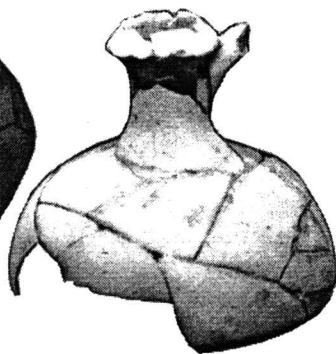
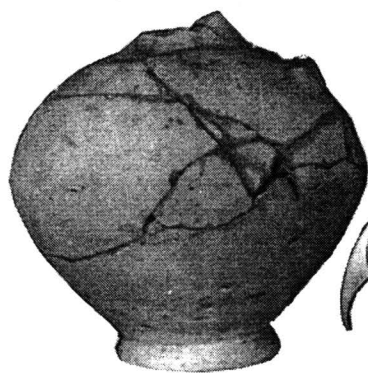
Pl. XCIII - Fibule puternic profilate (1-6), în formă de ancoră (7)
și cu genunchi (8-9) de la Drobeta

Pl. XCIV - Variante ale fibulelor "în genunchi" de la Drobeta

Pl. XCV - Fibule cu balama (1-2) și cu capul în formă de T de la Drobeta (4) și Gârla Mare (5)

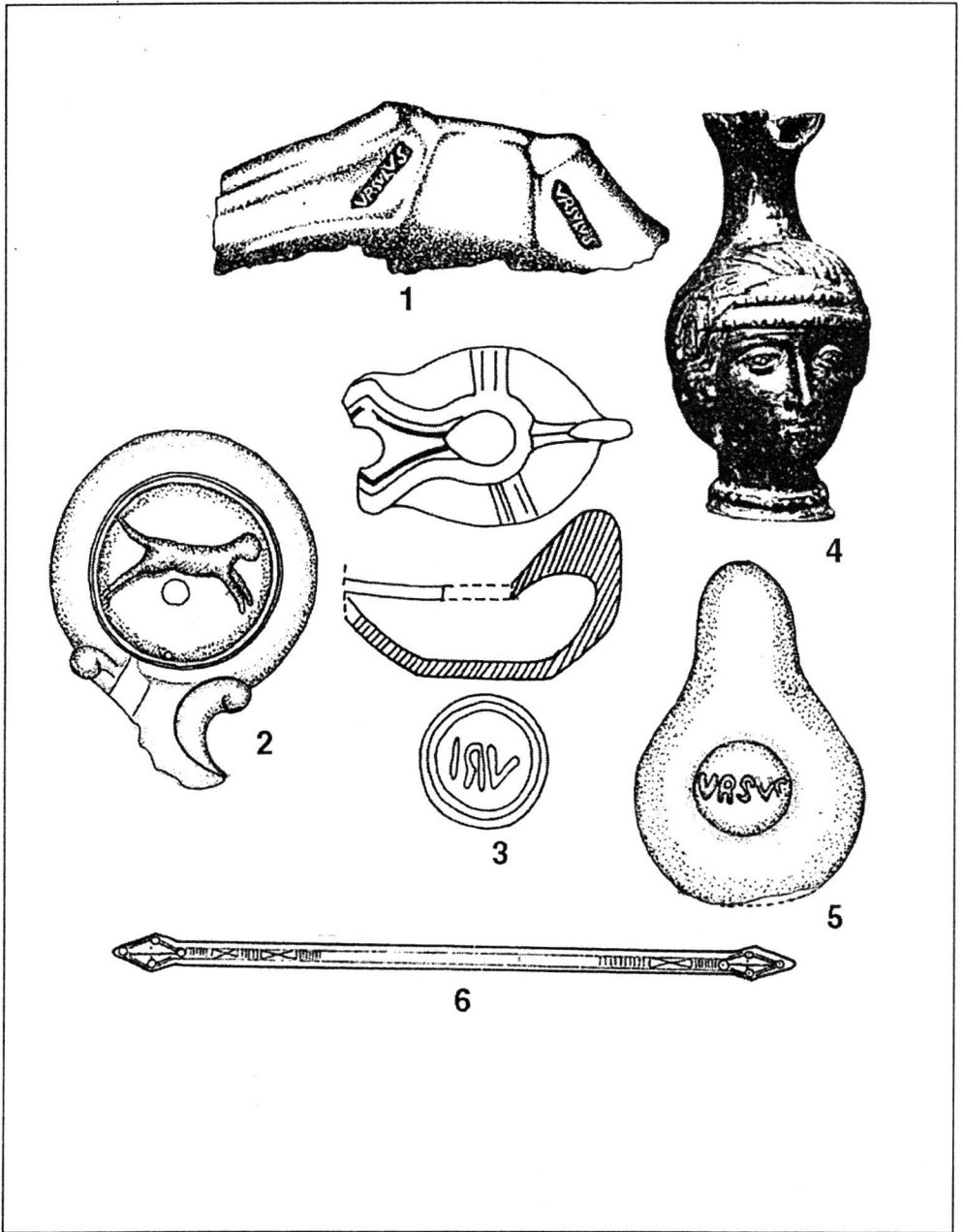

Pl.XCVI - Morminte de la Putinei (1) cu inventar ceramic (2-4) sticlă (5) și oglindă (6)

Pl.XCVII - Ceramică din necropola de la Puținei

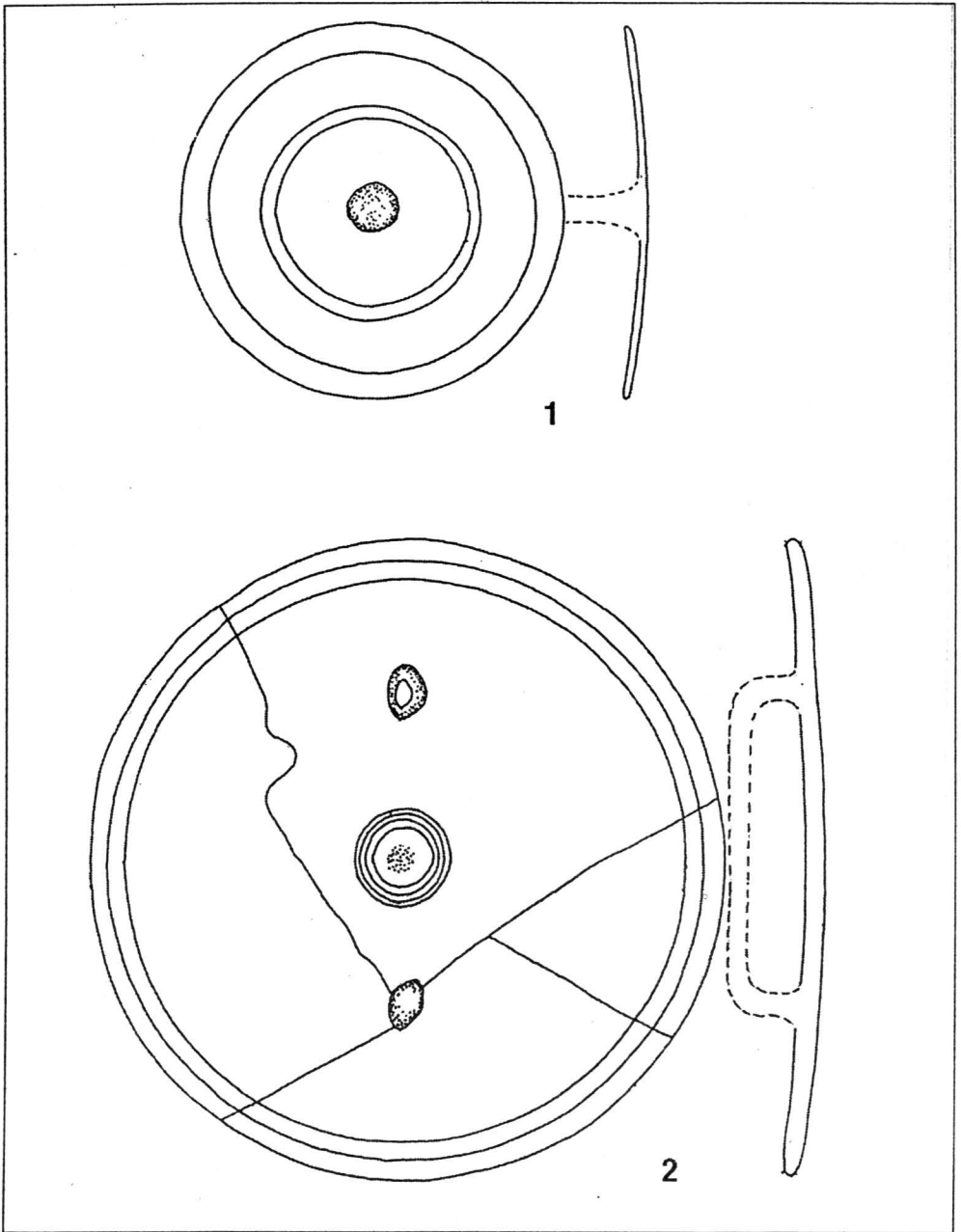

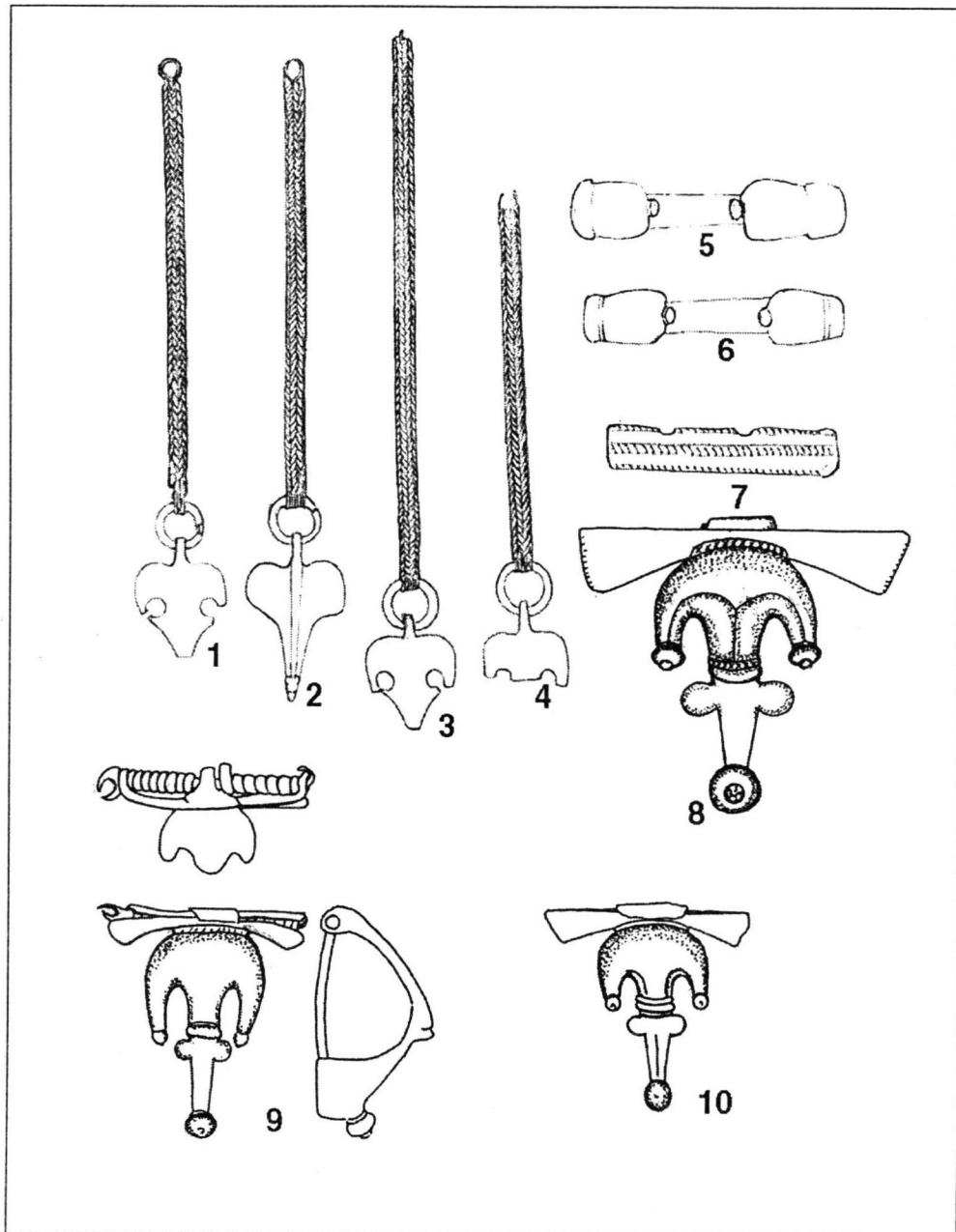
Pl. XCVIII - *Mortaria* (1), suport din bronz (4) opaițe de la Drobeta (2-3, 5) și brățară din bronz de tradiție dacică de la Gârla Mare (6)

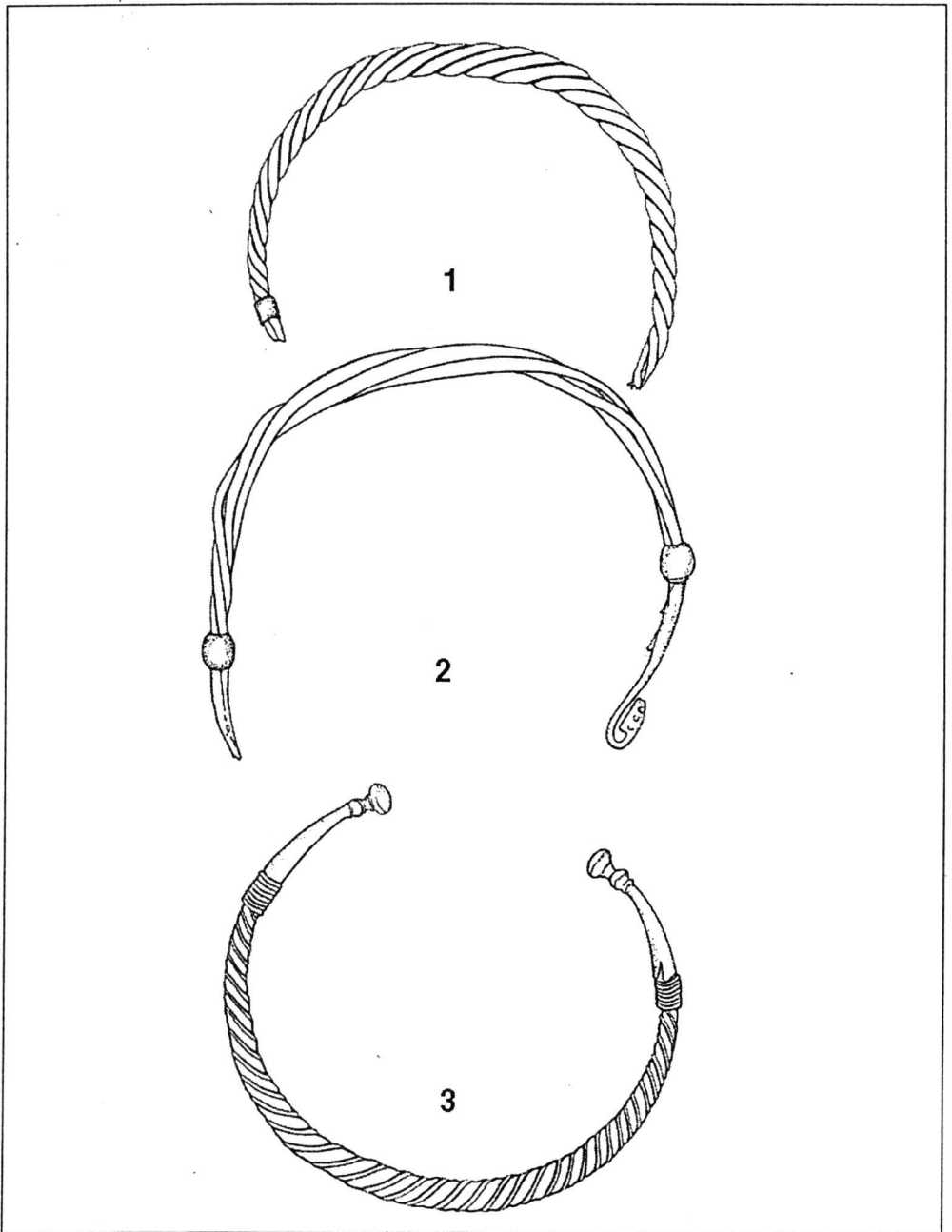
Pl. XCIX - Obiecte privind practicarea comerțului local

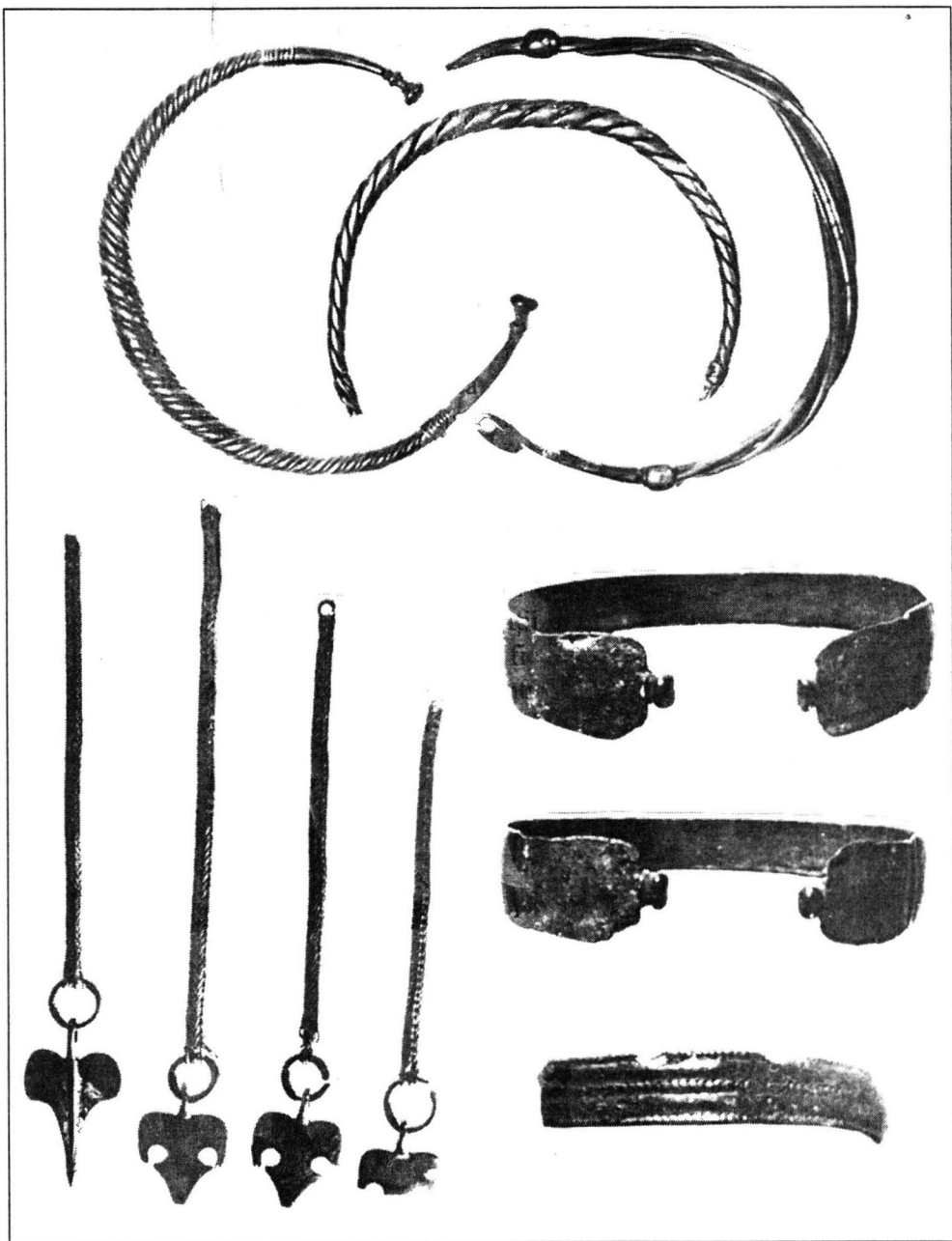
Pl. C - Oglinzi de la Puținei (1) și Drobeta (2)

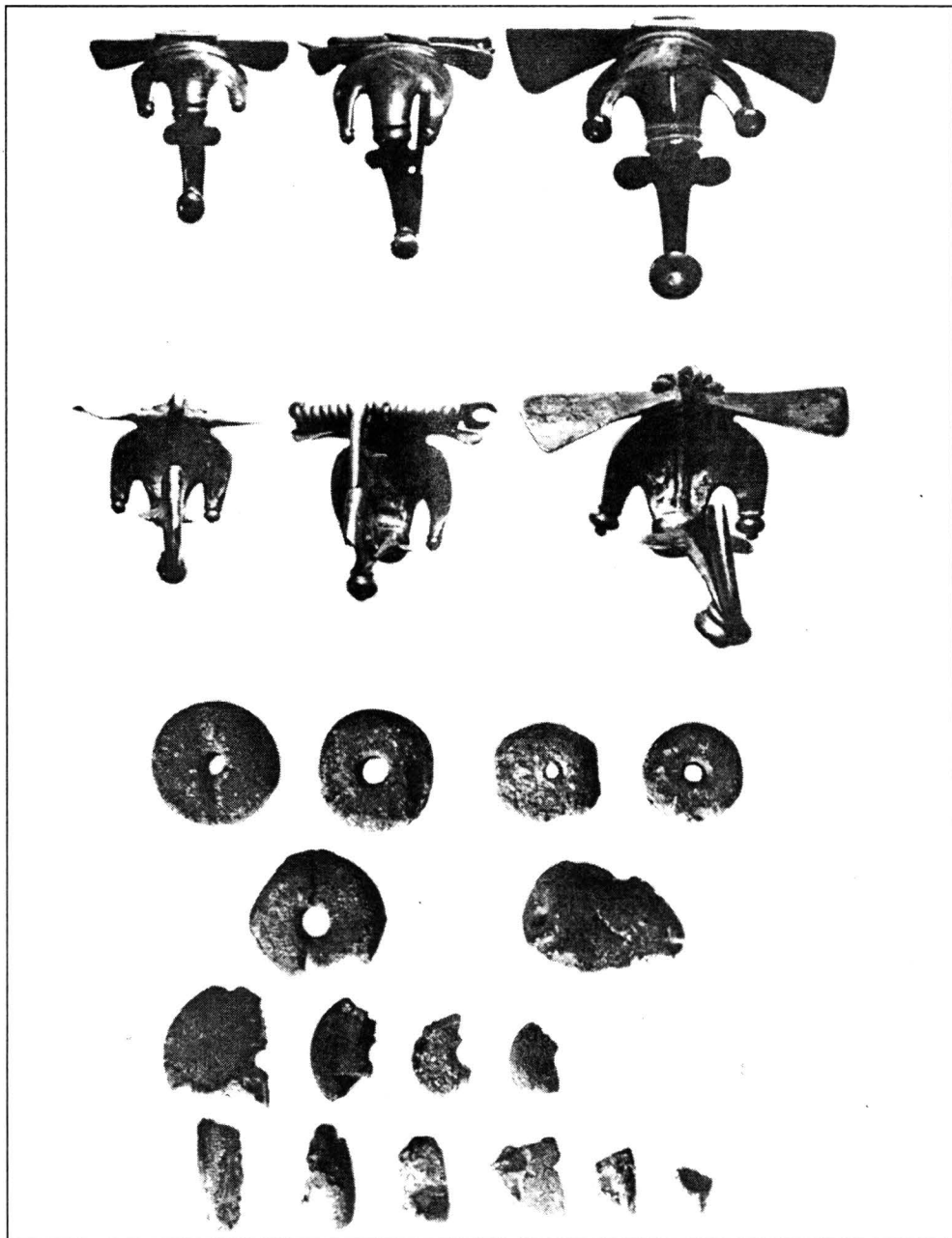
Pl. CI - Tezaurul de la Bălăcița

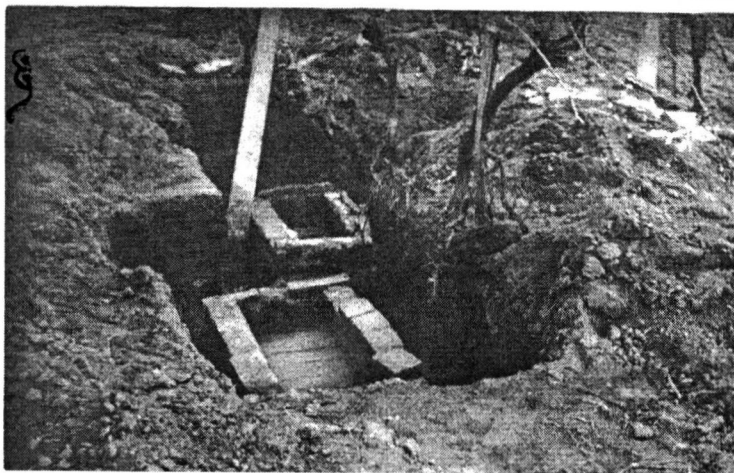
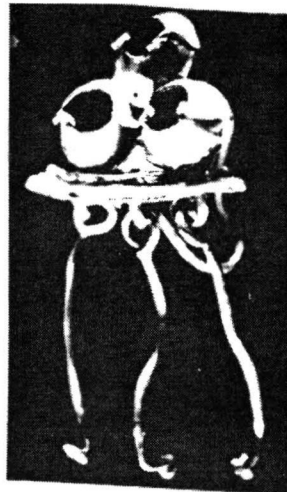
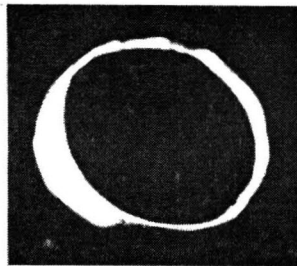
Pl. CII - Tezaurul de la Bălăcița

Pl. CIII - Tezaurul de la Bălăcița

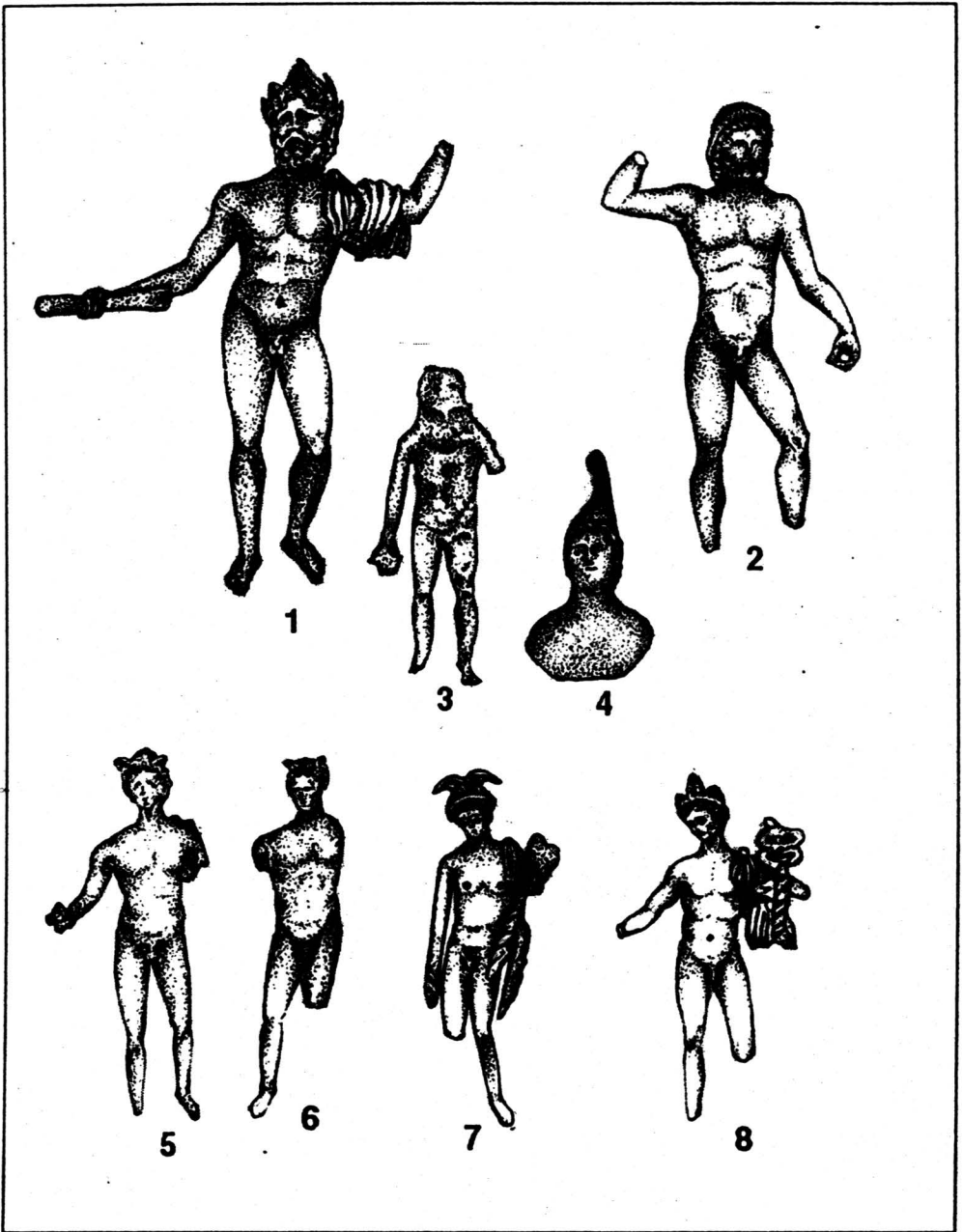

Pl. CIV - Tezaurul de la Bălăcița

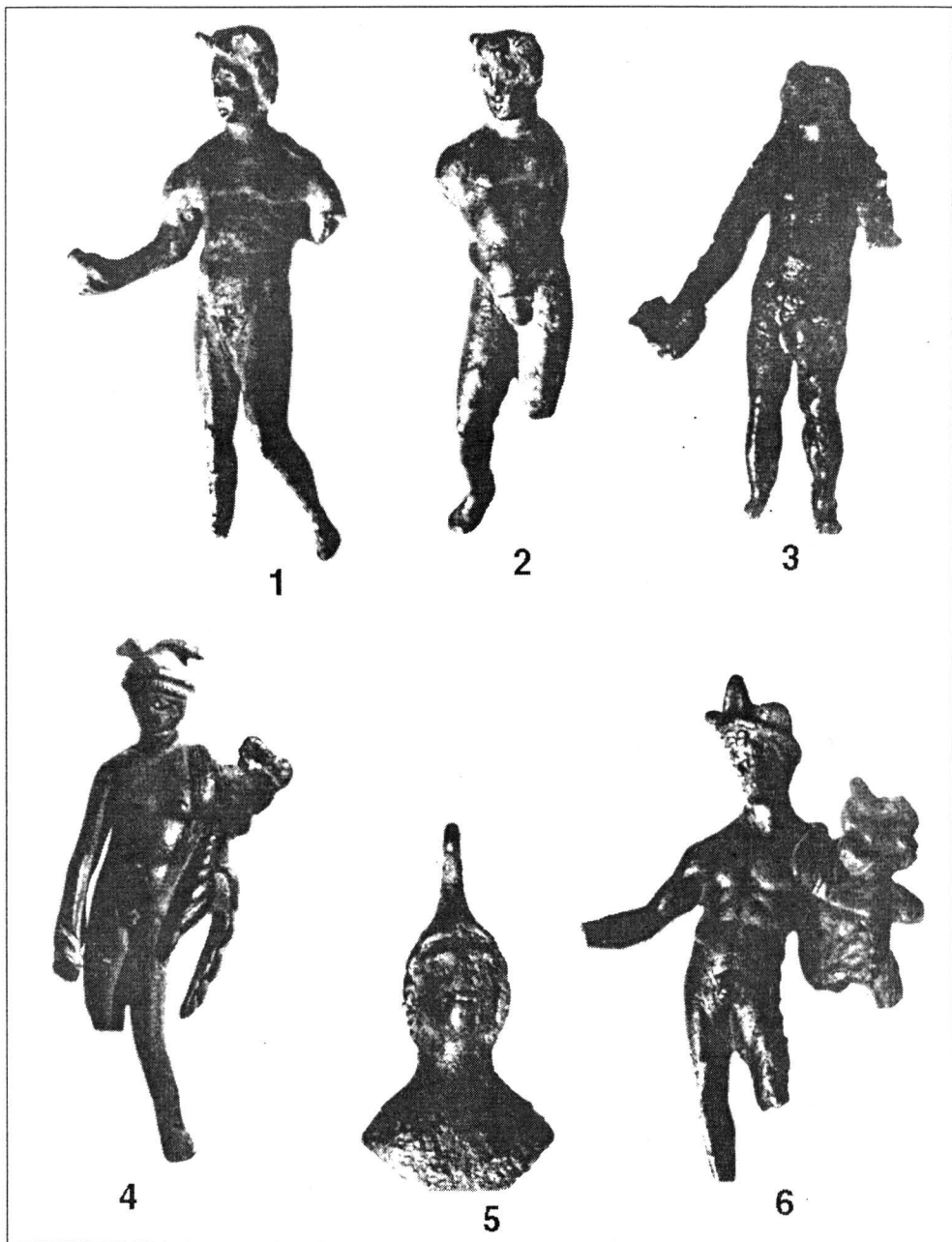

Pl. CV - Mormintele de la Șimian

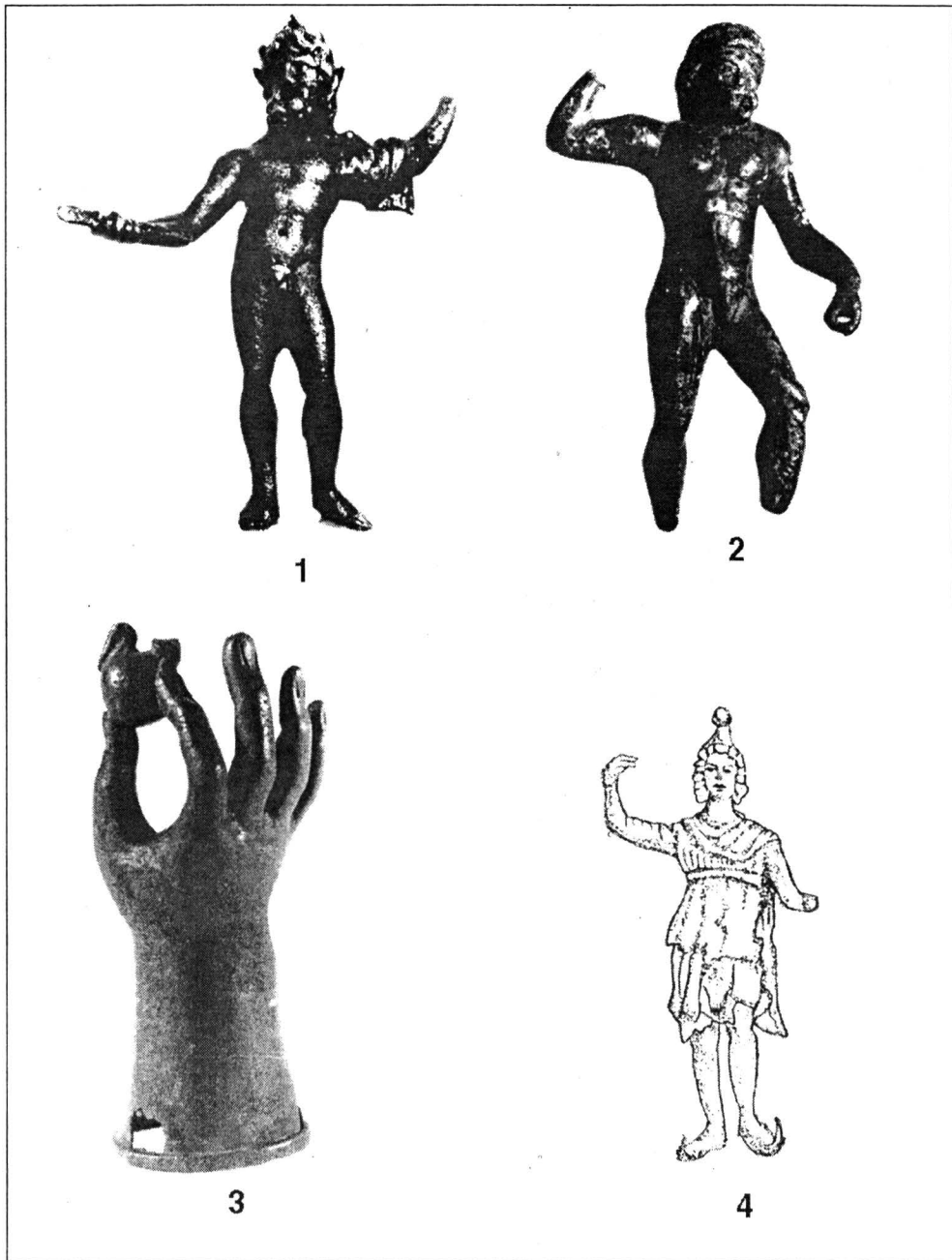

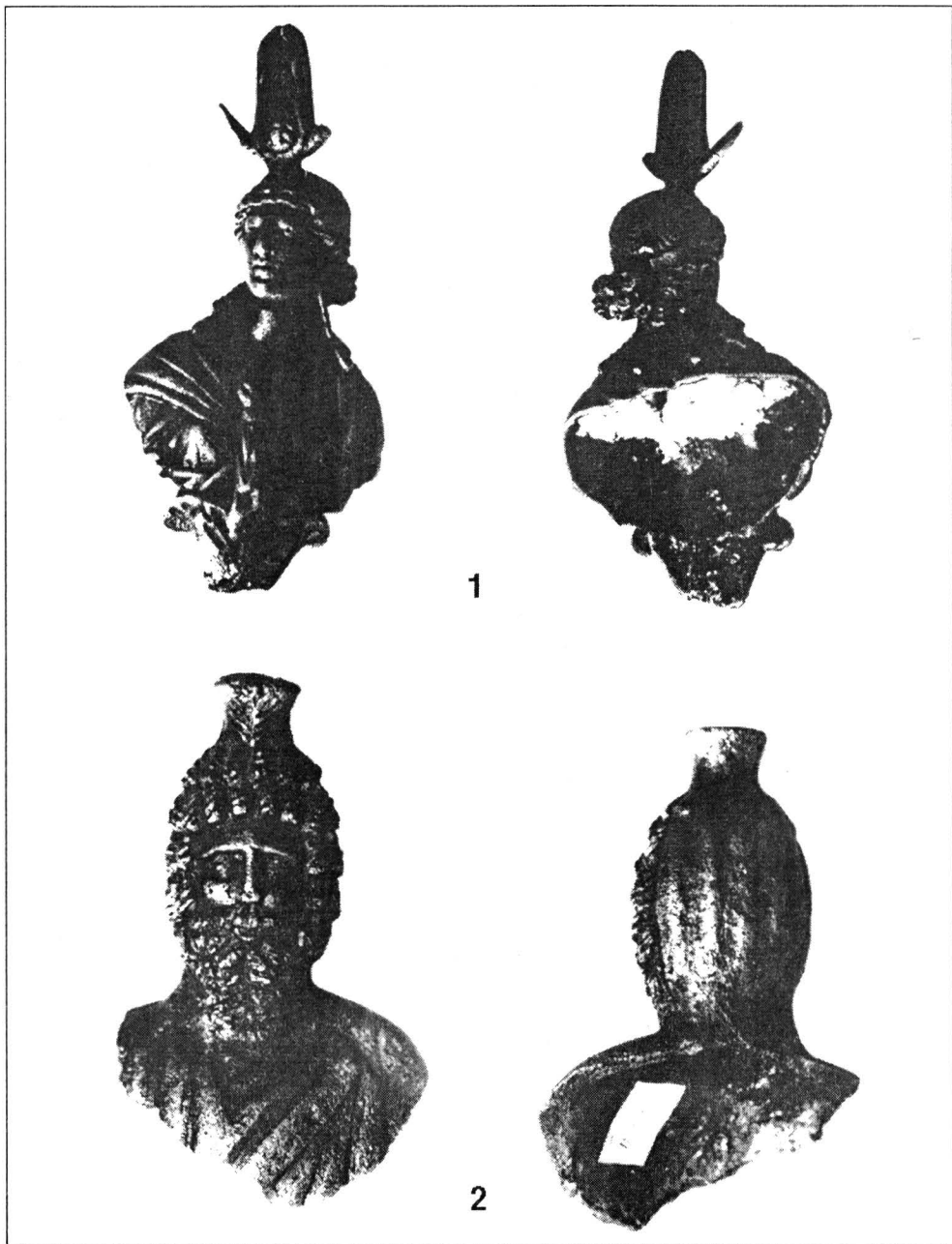
Pl. CVI - Statuete de bronz de la Drobeta

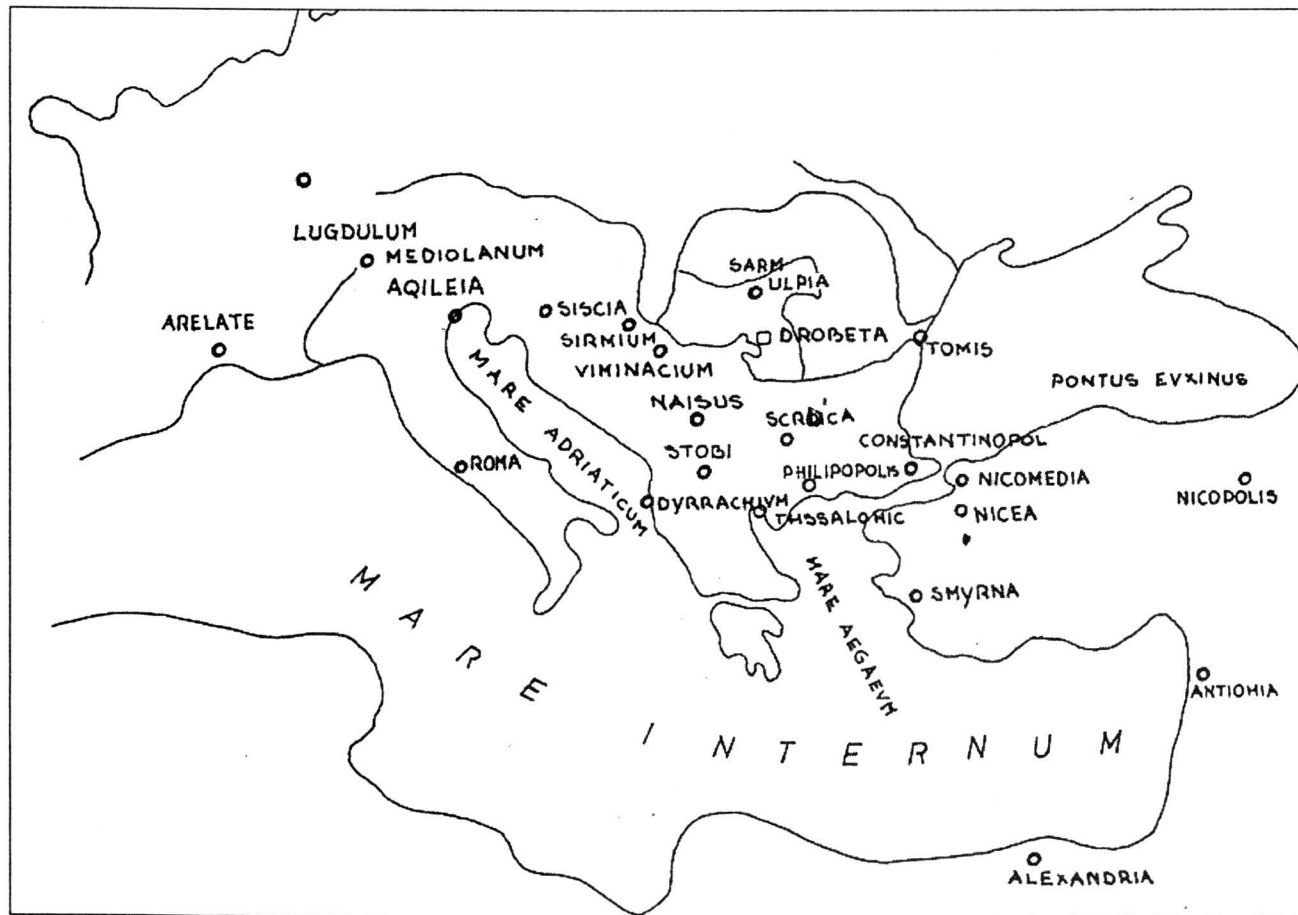
Pl. CVII - Statuete de bronz de la Drobeta

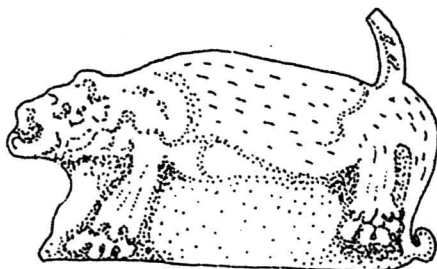
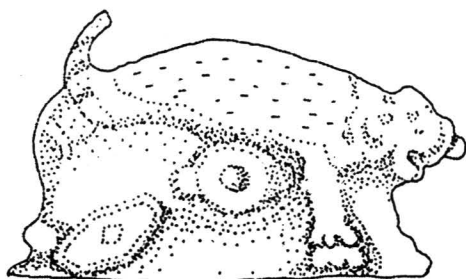
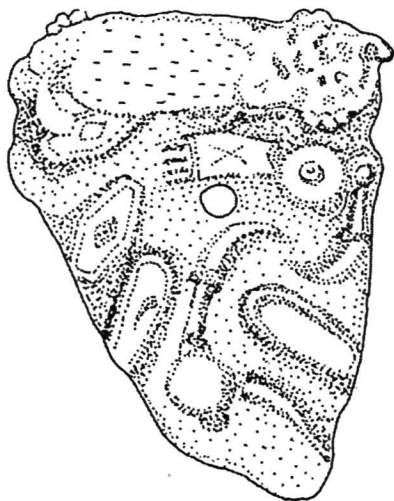
Pl. CVIII - Statuete de bronz de la Drobeta

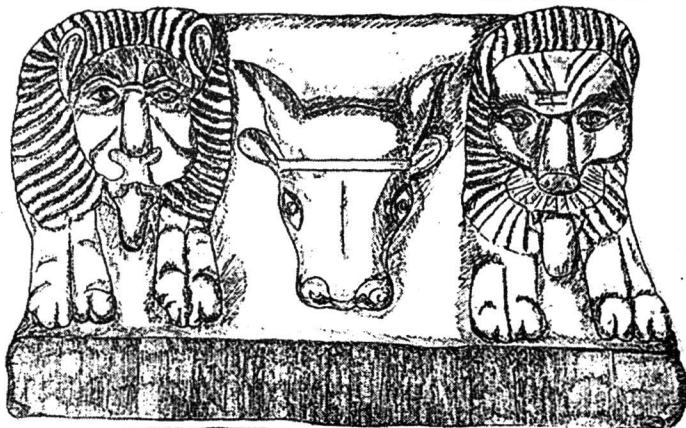
Pl. CIX - Statuete de bronz de la Drobeta

Pl. CX - Ateliere monetare cu emisiuni la Drobeta

Pl. CXI - Piesă comemorativă a războaielor daco-romane

Pl. CXII - Lucrări ale meșterilor pietrari de la Drobeta

LUCRĂRI

apărute în *Seria Bibliotheca Thracologica*

- I: Adrian Florescu, *Repertoriul culturii Noua, Călărași* 1991.
- II: Ioan ANDRIȚOIU, *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, București, 1992.
- III: Eugen COMȘA, *Bibliografia referitoare la a doua epocă a fierului de pe teritoriul României*, București, 1993.
- IV: Marian GUMĂ, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993.
- V: Mihai SÂMPETRU, *Orașe și cetăți romane târzii la Dunărea de Jos*, București, 1994.
- VI: Attila LÁSZLÓ, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holíhřady și Corlăteni Chișinău pe teritoriul Moldovei*, București, 1994.
- VII: Oleg LEVIȚKI, *Cultura Hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, București, 1994.
- VIII: Grigore BRÂNCUȘ, *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*, București, 1995.
- IX: Adrian PORUCIUC, *Archaeolinguistica. Trei studii interdisciplinare*, București, 1995.
- X: Vasile URSACHI, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, București, 1995.
- XI: Vjačeslav KOTIGOROŠKO, *Ținuturile Tisei Superioare în veacurile III î.e.n.-IV e.n.*, București, 1995.
- XII: Valentin VASILIEV, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du premier âge du fer en Transilvanie*, Bucarest, 1995.
- XIII: Horia CIUGUDEAN, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, București, 1996.
- XIV: Serghei AGULNIKOV, *Necropola culturii Belozerka de la Cazaclia*, București, 1996.
- XV: Aurel RUSTOIU, *Metalurgia bronzului la daci*, București, 1996.
- XVI: Andrei OPAIȚ, *Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia Minor (secolele IV-VI p. Ch.). Producția ceramicii locale și de import*, București, 1996.
- XVII: Oleg LEVIȚCHI, Igor MANZURA, Tatiana DEMCENKO, *Necropola tumulară de la Sărățeni*, București, 1996.
- XVIII: Nelu ZUGRAVU, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.
- XIX: Cătălina VĂTĂȘESCU, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna*, București, 1997.
- XX: Cristian F. SCHUSTER, *Perioada timpurie a epocii bronzului în bazinele Argeșului și Ialomiței Superioare*, București, 1997.
- XXI: Zsolt SZÉKELY, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, București, 1997.
- XXII: Aurel Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană (sec. II î.e.n. - I e.n.)*, București, 1997.
- XXIII: Ioan ANDRIȚOIU, Aurel RUSTOIU, *Sighișoara-Wietenberg - Descoperirile preistorice și așezarea dacică*, București, 1998.
- XXIV: Gheorghe POPILIAN, Marin NICA, Groșani - Monografie arheologică, București, 1998.
- XXV: Aurel ZANOCI, *Fortificațiile geto-dacice din spațiul extracarpatic în secolele VI-III a. Chr.*, București, 1998.

